ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1

MERCREDI
1er NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.134
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.134

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22 / 27)

Ս. ՍԻՏԱՐԵԱՆ ԽՈՐՀ. ՓՈԽ-ՎԱՐՉԱՊԵՏ

Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի նըստաշրջանին ձայներու բացարձակ մեծամասնութեամբ Խորհ. Նախարարաց Խորհուրդի փոխ նախագահ ընտրուած է Ստեփան Սիտարեան : Պիտի գլխաւորէ նաեւ պետական արտաքին տնտեսական Յանձնախումբը :

Ծնած է 1930-ին, Մանէս (այժմ՝ Ալավերդիի շրջան) ։ Աւարտած է Մոսկուայի համալսարանի տնտեսագիտական ճիւղը : 1957-էն աշխատած է Խորհ. Միութեան ելմտական բաժնի հիմնարկը, ուր 1970-էն վարած է տնօրէնութիւնը : 1974-էն եւ 1983-էն եղած է յաջորդաբար ելմտական նախարարի եւ պետպլանի տեղակալ :

Ս. Սիտարեան ծանօթ գիտնական է, ակադեմիկոս, ելմտագէտ : Երկար ատեն աշխատած է Երեւանի, ապա Մոսկուայի մէջ : Տնտեսագիտական հարցերու նըւիրուած բազմաթիւ աշխատութիւններու հեղինակ է, տնտեսական նոր բարեփոխման կողմնակից :

Ա. Միկոյեանէ, Ի. Թեւոսեանէ, Լ. Կոստանդովէ յետոյ Ս. Սիտարեան չորրորդ Հայն է որ խորհրդային փոխ վարչապետի պաշտօնը կը ստանձնէ :

***

ՊԱՏԱՐԱԳ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

Հոկտեմբեր 22-ին, Կիրակի օրը, Էջմիածնի Մայր տաճարին մէջ մատուցուած է հոգեհանգստեան պաշտօն Սան Ֆրանսիսքօ տեղի ունեցած երկրաշարժի զոհերուն եւ Լենինականի օդանաւի արկածին զոհերուն յիշատակը :

Արարողութեան պատարագիչը եղած է Արագածոտնի թեմի առաջնորդ Աւագ եպիսկ. Ասատուրեան, քարոզած է Վազգէն Ա. Կաթողիկոս :

***

ՀԱՄԵՐԳ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ՍԱՆ ՖՐԱՆՍԻՍՔՈՅԻ ԶՈՀԵՐՈՒՆ

Հայաստանի պետական սէնֆոնիք նըւագախումբը ու պետական երգչախումբը Լորիս Ճգնաւորեանի ղեկավարութեամբ համերգ մը տուած են Սան Ֆրանսիսքոյի երկրաշարժի զոհերուն յիշատակին ։ Աւելի քան 1500 երաժշտասէրներ «Արամ Խաչատուրեան» մեծ համերգասրահին մէջ յոտնկայս ունկնդրած են «Հայր Մեր»ը :

Համերգէն առաջ խօսք առնելով, Լ. Ճգնաւորեան ըսած է թէ Միացեալ Նահանգները առաջիններէն եղան օգնութեան հասնելու ինչպէս Եղեռնին, այնպէս ալ անցեալ տարուան երկրաշարժին :

«Հայր Մեր»ի կատարումէն յետոյ երկու խումբերը ունկնդիրներուն ներկայացուցած են Պէթհովէնի 9-րդ սէնֆոնին :

***

ՀԱՍՆՈՂ ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐԸ

Հոկտեմբեր 23-ին ադրբէջանական երկաթուղիով Հայաստան եկած է, Նորաշէնի ճամբով 15 կառախումբ, իսկ Իջեւանի ճամբով՝ 6 կառախումբ :

Անոնք Հայաստան բերած են 122 սիթեռն վառելանիւթ, 153 վակոն տնակներ, 103 վակոն շինանիւթ, 56 վակոն կրաղիւս, 9 վակոն կեր եւ այլն : Սննդամթերքներու շարքին՝ հասած է 5 վակոն շաքար, 10 վակոն գետնախնձոր, 3 վակոն պահածոյ եւ այլն :

Անդրկովկասեան երկաթուղիով (Վր-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԱՅՓՑԻԿԻ հերթական (Երկուշաբթի օրերու) ցոյցը շուրջ 300 հազար հոգի հաւաքած էր այս անգամ (Հոկտեմբեր 30) եւ Երկուշաբթիի աղօթքէն ետք է, որ ժողովուրդը կրկին պահանջած է ժողովրդավարութիւն եւ Պէրլինի Պատին քանդումը : Ցոյցեր եղած են նաեւ այլ քաղաքներու մէջ, մինչ նոր ղեկավարը՝ Քրէնց Մոսկուա է :

ՍՊԱՆԻՈՅ ընտրութիւններու արդիւնքները, ինչպէս գրած էինք, մէկ ձայնով միայն բացարձակ մեծամասնութիւն տըւին Ֆ. Կոնսալէզի ընկերվարականներուն, որոնք 176 աթոռ ապահովեցին (նախապէս՝ 184) : Ժողովրդական կուսակցութիւնը (աջ) 106 աթոռ ունի (105), միացեալ Ձախը (համայնավար տիրապետութեամբ) 17 (7), դեմոկրատ կեդրոն 14 (19) : Պասք հոսանքները թեթեւ նահանջ մը կ'արձանագրեն :

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ մէջ, շուրջ 1000 հոգի, ի պատասխան Հակաստալինեան Մեմորիալ կազմակերպութեան հաւաքուած են, Երկուշաբթի օր ՔԱ – ԿԷ – ՊԷ-ի շէնքին շուրջ (տխրահռչակ՝ Լուբիանկան) : Ցոյցի աւարտին կարգապահութեան ուժերը բիրտ միջամտութիւն մը ըրած են :

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդը որոշած է «արտակարգ իրաւասութիւններ» տալ քաղաքագօրքին՝ դէմ դնելու համար Տաշքենդի չարտօնուած ցոյցերու բազմացման ։ «Պրաւդա» կը գրէ թէ ուզբեկ մայրաքաղաքին մէջ անկարգութիւնները, երթեւեկի խանգարումները, խուլիկանութիւնը խախտած են աշխատավայրերու եւ բնակավայրերու կայունութիւնը :

ԹԻՖԼԻՍԻ (Ալժերիա) երկրաշարժին զոհերու թիւը, ըստ նոր հաշուեկշիռի մը, բաւական բարձրացած էր : Երեսուն մեռեալ եւ երեք հարիւր վիրաւոր կայ, բայց այս թիւերն ալ վերջնական բնոյթ չունէին, բազմաթիւ անհետացածներ կան :

«ԻՍԼԱՄԻ ՁԱՅՆԸ», իսլամական ծայրայեղ շարժումին ցոյցը, որ տեղի պիտի ունենար Կիրակի օր, արգիլուեցաւ Փարիզի ոստիկանապետին կողմէ, որ արգիլեց նաեւ հակացոյցը : Պէտք է ըսել, թէ այս անհամ պատմութիւնը ծաւալ առաւ մանաւանդ Ժոսփէնի երկդիմի դիրքէն : Բոլորը իրեն դէմ ելած են, սկսելով «Ուսուցիչներու Ազգային Սենտիքայէն» : Այս առընչութեամբ, Ռէմոն Պառ շատ վըճռական էր 7 / 7 յայտագրին ընթացքին, երբ բոլորովին դէմ արտայայտուեցաւ չադորին, ոչ միայն յանուն աշխարհականութեան, այլեւ որովհետեւ ոեւէ քաղաքացի պարտի յարգել օրէնքները այն երկրին, ուր կ'ապրի : Յիշենք որ չադորը արգիլուած է Թունուզ, Մարոք, Թուրքիա :

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐԸ ԿԸ ՊԱՀԱՆՋԵՆ

Հայաստանի մարզական կազմակերպութիւններու պետական Կոմիտէն բաց նամակ մը հրապարակած է ուղղեալ՝ Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդին :

Յիշելէ վերջ որ Հայաստանի մարզիկները, տարիներու ընթացքին, շատ մը մրցանակներ բերած են Միութեան ներկայացուցչական կազմերուն, Կոմիտէի նախագահ Ռուբէն Յակոբեան կը պահանջէ խորհուրդէն «անհապաղ մօտեցում Լեռնային Ղարաբաղի խնդրի լուծման, հաշւի առնելով մարզի բնակչութեան մեծամասնութեան կամքը» :

Յակոբեան կը գրէ նաեւ՝ «Այսօր մեզ մօտ ստեղծուած քաղաքահոգեբանական ծանր վիճակը մեզ, հայ մարզիկներիս խանգարում է մարզուել, պատրաստուել նոր մրցաշարերի : Չէ՞ որ սպորտը նաեւ հոգեբանական պայքար է» ։

***

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԱՍՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆ՝ ԽԻՍՏ ՊԱՅՔԱՐ

Այս շաբթուան վերջը, Վալանսի Հ.Մ.-ը կը խաղայ Մոնաքոյի մէջ, արհեստավարժ ակումբին պահեստի խումբին հետ՝ որ դասաւորումին առաջատարներէն մէկն է : Անցեալ շաբաթ, Հ. Մ.-ը առիթը փախցուցած է յաղթանակի մը, քանի որ կը խաղար իր դաշտին վրայ : Արդիւնք՝ Վալանս – Մարսէյլ 1 – 1 :

Մրցաշարքը կը մօտենայ իր կիսուն. հայանուն ակումբը կը ձգտի միշտ վերելքի, այսինքն մտնելու Ֆրանսայի ախոյեանութեան երկրորդ բաժանումին մէջ : 12 մրցումներէ վերջ, կը տեսնուի արդէն որ պայքարը, առաջնութեան համար, պիտի ըլլայ շատ խիստ ։ Երեք խումբեր առաջատար են ներկայիս եւ երեք ուրիշներ՝ որոնց մէջ Հ. Մ.-ը, մէկ կէտով միայն ետ են անոնցմէ :

***

● ԲԱԺԱԿԱԽԱՂ՝ Հ. Մ. Ը. Մ. ՅԱՋՈՂ

Իր դաշտին վրայ, Հ. Մ. Ը. Մ. Լիոն – Տէսին, Ֆրանսայի բաժակի 4-րդ շըրջանին մէջ, յաղթած է Լիոնի սպանական խումբին՝ 5 – 1 : Ոչ սակայն այնքան դիւրութեամբ, որքան ենթադրել կու տայ վերջնական արդիւնքը ։ Առաջին կէսը նըշանակած են Սպանացիները : Կիսախաղին՝ 1 – 1 միայն : Վերջին քառորդ ժամուան ընթացքին է որ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի գերակշռութիւնը արդիւնաւէտ դարձած է :

Ալֆորվիլի Հ. Մ.-ն ալ կը խաղար իր համակիրներուն առջեւ : Իրմէ աւելի բարձր դասակարգի պատկանող Վիրիի դիմադրած է երկու ժամ (1 – 1) եւ պարտուած է յաջող տպաւորիչ հարուածներու տարբերութեամբ միայն :

Նահանգային առաջնութեան ի հաշիւ, Իսիի Հ. Մ.-ը հաւասար մնացած է Պոն Քոնէյլի հետ՝ 1 – 1 :

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

***

ՀԱՄԼԷԹ ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ԵՒ «ԼԻՊԵՐԱՍԻՈՆ»

Երկուշաբթի օր, Հոկտեմբեր 30-ին, «Լիպերասիոն»ի Վալանսի յատուկ թըղթակիցը բաւական երկար կ'անդրադառնար «Արարատ»ի նախկին խաղացող, այժմ՝ Վալանս, Համլէթ Մխիթարեանի : Կը նկարագրէ խաղին պատրաստութիւնը, երբ նախորդ օրը Հայոց Եկեղեցւոյ սարկաւագը դաշտն ալ օրհներ է, բայց ի՞նչ ընել, կ'ըսէ լրագրողը «երբ անբախտութիւնը կ'ընդդիմանայ հաւատքին»... ։ Ապա, կ'անդրադառնայ Մխիթարեանի, որ «Արարատ»էն ետք, Սթովեանի Կոստայքին մաս կը կազմէր եւ եթէ այսօր Վալանս է, իր փոխադրութիւնը մաս կը կազմէ «մշակութային փոխանակութեան» ինչպէս բացատրեր էր հայկական ակումբին պատուիրակ – Նախագահը :

Թերթը կը խօսի նաեւ Վալանսի գաղութի մասին, 4-րդ սերունդին, որ կը հետեւի Վարդանեան քահանայի միօրեայ դասընթացքներուն, սորվելու համար 38 գիր ունեցող այբուբեն մը, ուր չորս տարբեր «R» կայ կ'ըսէ... : Երանի մե՜զի :

ՏԽՐՈՒՆԻ

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆ

Ինչպէս հաղորդած էինք մեր նախորդ թիւով, Կիրակի օր, Հոկտեմբեր 29-ին իր մահկանացուն կնքած է Արտաշէս Գարտաշեան :

Ողբացեալը ծնած էր 1906-ին Պիլէճիք, կեսարացի ծնողքէ : Մանկապարտէզ յաճախելէ ետք իր ծննդավայրը, 1915 – 1918ին կը շարունակէ իր ուսումը Գոնիայի մօտ՝ Սիլէ գիւղի յունական դպրոցը : Ապա՝ Գոնիայի Բողոքականներու Ճէնտեան գոլէճը : 1923-ին ընտանեօք կը փոխադրուի Գահիրէ, ուր Արտաշէս Գարտաշեան կը յաճախէ Գալուստեան վարժարանը, աշակերտելով Արշակ Ալպօյաճեանի, Յակոբ Օշականի, Լեւոն Թաշճեանի : Կ'աւարտէ 1926-ին ։ 1926 – 1928ին կը հետեւի Գահիրէի իտալական Լէոնարտօ տա Վինչի դպրոցին իտալերէնի եւ մեքենագիտութեան ճիւղի դասընթացքներուն : Քսան տարեկանին իսկ իր մասնակցութիւնը բերած է ազգային կեանքին : 1926-ին հիմնադիրներէն է Գահիրէի Արածանի մարզական եւ Մշակութային Միութեան, կազմակերպելով միութեան գրադարանը եւ դառնալով անոր պատուակալ – գրադարանապետը (1934 – 1935) : Յաջորդաբար եղած է ատենադպիր Գահիրէի ազգային տուրքի կեդրոնական վարչութեան, նոյն քաղաքի Հայոց Եկեղեցւոյ եւ գերեզմանատան միացեալ հոգաբարձութեան ատենադպիր, կազմակերպած է Թորգոմեան գրադարանը եւ վարած գրադարանապետի պաշտօն (1953 – 1963) : Դեռ տարած է բազմաթիւ այլ ազգանուէր աշխատանքներ :

Ունի պատմա – կենսագրական ուսումնասիրութիւններ, ընդհանրապէս եգիպտահայ դէմքերու մասին : Աշխատակցած է Սփիւռքի մամուլին :

1969-էն 1987 վարած է Փարիզի Նուպարեան գրադարանը : Հեղինակն է «Նիւթեր Եգիպտոսի Հայոց պատմութեան համար» երկհատոր գործին :

Հազիւ երկու տարի է, որ հանգստեան կոչուած էր, բայց կը շարունակէր իր պրպտումները և նոր լոյս տեսաւ «Նիւթեր Եգիպտոսի Հայոց պատմութեան համար» երկհատորը, Հայր Ներսէս Տէր – Ներսէսեանի յառաջաբանով : Դեռ հրատարակութեան պատրաստ ձեռնագրեր ունէր :

ԱՄԵՆԱՅՆՍՐԲՈՑ տօնին առթիւ «Յառաջ» լոյս չի տեսներ Չորեքշաբթի օր (Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 2-ի թիւ) : Մեր յաջորդ թիւը՝ Ուրբաթ, Նոյեմբեր 3 :

ՊԱՏՈՒՀԱՆ

Է·

Հակառակ անոր որ Հայաստանեան մամուլը ընդհանրապէս կարելի ամենալայն առումով կ'արձագանգէ հրապարակայնութեան անկեղծ պահանջներուն, չի յաջողիր գերազանցել «Պիոներ Կանչ»ի առողջ երթը այս մարզին մէջ: Բաց ու անկեղծ խօսքի անհաւասարելի բեմը ըլլալ կը շարունակէ պատանեկան այս փոքրածաւալ թերթը որ հիանալի ճկունութեամբ մը քայլ կը պահէ երկրին առօրեայ իրադրութեան հետ:

Օգոստոս – Սեպտեմբերի թիւերը անգամ մը եւս կուգան հաստատել «Պիոներ Կանչ»ի մեր ներկայի ձայնն ու արձագանգը ըլլալու պարագան: Չկայ ընդհանուրը հետաքրքրող հարց մը որ բացակայի անոր էջերէն. չկայ ներկայ կեանքին առնչուած որեւէ փակագիծ որ չիյնայ անոր էջերը լեցնող պատանի այնքան խիզախ գրիչներուն տակ: Քաղաքական, մշակութային, ընկերային զանազան հարցեր, պատահարներ, երեւոյթներ տեղ կը գտնեն հոն իրենց արժանի գնահատականներով, հակադդեցութիւններով ու հարցադրումներով:

Ինչպէս դժուար չէ գուշակել, Արցախի հարցն ու այդ մասին բազմազան արտայայտութիւններ կը շարունակեն մնայուն բնակիչները ըլլալ «Պիոներ Կանչ»ի սիւնակներուն: Պիտի կրնայի՞նք դիւրին ու ընդունելի պատասխան մը, բացատրութիւն մը գտնել Մարտակերտի շրջանէն ութերորդ դասարանցի Լէոնիդ Յարութիւնեանի նամակին.

«Դպրոցում սովորել ենք որ մեր բանակն ամենազօր է, կարող է յաղթել բոլորին...:

... Բայց ահա մեր մարզում յարուած իրադրութիւն է; զինուորական դրութիւն: Մարզը արդէն ինչքան ժամանակ է՝ շրջափակման մէջ է մեր «բարեկամ» Ադրբեջանցիների կողմից: Մեր հայրենակիցներին Շուշիից դուրս են արել եւ այլեւս չեն թողնում վերադառնալ իրենց տները: Նրանք հիմա ապրում են հիւրանոցում կամ էլ ... բարեկամների տներում: Վտանգաւոր են դարձել ճանապարհները: Ոչ մէկս երաշխիք չունենք որ ինչ – որ մէկը կ'ապահովի մեր կեանքի անվտանգութիւնը:

Մի՞թէ ամենազօր խորհրդային բանակը ի վիճակի չէ ապահովելու մեր կեանքի անվտանգութիւնը: Չի՞ կարող, թէ չի ուզում»:

Արցախեան հարցը ներկայ է նաեւ վերամուտին դպրոց դիմող աշակերտին առօրեայ մտորումին մէջ. անիկա կը հըրջանցէ ընկերները վերագտնելու խանդավառութիւնը, դասերու, ուսուցիչներու առնչուած հակազդեցութիւններ, հարցեր ու ըսել կուտայ Երեւանցի, ութերորդ դասարանի աշակերտ Վարդան Յովհաննիսեանի.

« Սեպտեմբերի առաջին օրը, աւանդոյթի համաձայն, անցկացւում է խաղաղութեան դաս: Եւ ահա ես մտածում եմ թէ ի՞նչ խաղաղութեան մասին ենք վաղը խօսելու: Այն մասին, որ Արցախը շրջափակուա՞ծ է, այն մասին որ աւտոշարասիւների վրայ յարձակումնե՞ր են գործւում, թէ՞ այն խաղաղ լռութեան մասին որ Արցախի հարցի լուծման շուրջ դրսեւորում են կեդրոնական իշխանութիւնները»:

Նոյն հարցին առնչուած այլ երեւոյթներ ալ չեն վրիպիր պատանիներու ուշադրութենէն: Թերթին «Անմիջական կապ»ի բաժնին հեռաձայնելով, Երեւանէն իններորդ դասարանցի Մարինէ Սուլխանեան կ'ըսէ. –

«Ռատիոյով լսեցի որ պլենումում ելոյթ ունեցողներից մէկը, կարծեմ զինուորական էր, դժգոհում էր, թէ ինչո՞ւ են արձակել «Ղարաբաղ» Կոմիտէի անդամներին կամ թէ ինչո՞ւ էին յապաղում դատապարտել Արկադի Մանուչարովին: Ելոյթ ունեցողը հաւանաբար մտքում երանի էր տալիս, «կարմիր» կամ «սպիտակ» տեռորի անցած – գնացած ժամանակներին: Բայց հետաքրքիր է, ի՞նչ գոյնով է ուզում ներկել «վերակառուցման տեռորը»:

Հետաքրքրական է կարդալ «Պիոներ Կանչ»ի Օգոստոս 2-ի թիւին առաջին էջը Արցախը Հայաստանին վերամիաւորելու պահանջը ... ադրբեջանցիի մը: Ստեփանակերտի ելեկտրաթելնիք գործատան նորոգող փականագործ Ա. Ճափարովն է այդ Ադրբեջանցին որ ըսած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի յանձնաժողովի անդամներուն.

– «Ես ազգութեամբ Ադրբեջանցի եմ: Այս հողը, որի վրայ մենք ապրում ենք, հայկական է: վկան՝ պատմական անհերքելի փաստերը: Եւ ի զուր են Ադրբեջանցիները ցանկանում ամէն ինչ ադրբեջանականացնել: Ինձ համար պարզապէս անհասկանալի է, թէ ինչու նրանք դէմ են Արցախցիների արդար պահանջին: Այստեղ չկայ տերիտորիալ հարց: Արցախի հայ ժողովուրդն ընդամէնը ուզում է օգտուել ազգերի ինքնորոշման իրաւունքից: Որպէս կոմունիստ, ես պահանջում եմ հայկական մարզը վերամիաւորել Հայաստանի հետ: Արդարութիւնը պէտք է յաղթանակի»:

Քաղաքական ներկայ իրադրութեան անդրադարձները անպակաս են Հայաստանի ու Սփիւռքի մամուլի էջերուն մէջ. այդ անդրադարձները յաճախ կը հիմնաւորուին անցեալ դէպքերու կամ պատմութեան վերջին շրջանէն դէպքերու վրայ. ո՞վ կրնայ սակայն պնդել թէ անոնց մէջ մեծ է թիւը Արտաշատէն Շուշան Վարդանեանի նամակին հնչեղութիւնն ու սեղմ. արտայայտութիւնը ունեցողներու. Սեպտեմբեր 20-ի «Պիոներ Կանչ»ի առաջին էջին վրայ կը կարդանք.

«Վերջերս հեռուստատեսութեամբ լսեցի «Մեր երկիրը միշտ ուրախ է, մեր երկիրը միշտ խաղաղ է» երգը: Չգիտեմ ինչու, բայց չկարողացայ փակել լացս: Երեւի նրա համար որ մենք՝ Հայերս, միշտ տանջուել ու տառապել ենք: Երեւի նրա համար որ մեր երկիրը ամենեւին էլ ուրախ ու խաղաղ չէ: Թերեւս ոչ մի երկրում այսպիսի բարձիթողի վիճակ, մարդկային բախտի նկատմամբ քամահրանք չի եղել, ինչպէս Լեռնային Ղարաբաղում է: Մենք մինչեւ այսօր յուսախաբ սպասում ենք, որ մեր հարցը քաղաքական ճիշդ լուծում կը ստանայ: Սպասում ենք այնպէս, ինչպէս Արթին պապն էր սպասում Ռուսաց թագաւորին գրած իր նամակի պատասխանին: Մեր ժողովուրդը մնում է նոյն միամիտ բակունցեան հերոսը, կարծես մի հաւաքական Արթին պապ...»:

Հայաստանի ու Արցախի տագնապեցընող առօրեայով թրծուած կանխահաս քաղաքացիներ չեն միայն պիոներականները. իրենց մտահոգութեան, հարցումներուն, փափաքներուն ենթական նոյն չափով նաեւ իրենց դպրոցական կեանքն է: «Մեզ մի՛ խաբէք» խորագրուած էջի մը մէջ Երեւանէն, 10-րդ դասարանի աշակերտ Վարդուհի Կարանֆիլեան կը գրէ.

... «Միշտ դժգոհում ենք նրանից, որ ռուսական դպրոցներում սովորող աշակերտները խօսու՞մ են մեծ մասամբ խառը՝ եւ՛ հայերէնով, եւ ռուսերէնով, սրան գումարած՝ ժարկոնով: Դժբախտաբար, միշտ մոռանում ենք, որ մենք հայկական դպրոցներում սովորողներս ոչնչով չենք տարբերւում նրանցից:

... Յաճախ ենք ասում. «լաւ է ուշ, քան երբեք», բայց այժմ այլեւս իրաւունք չունենք կրկնելու այս խօսքերը, եւ մինչեւ ե՞րբ կրկնել ու սպասել: Խնդրում ենք սիրելի ուսուցիչներ, մեզ խղճացէք, դժբախտ վիճակի մէջ մի գցէք: Մեզ գնահատէք ըստ մեր գիտելիքների: Մեզ մի՛ խաբէք»:

Դպրոցական կեանքէն անդրադարձ մըն է նաեւ հետեւեալ նամակը, որ գրուած է Արցախէն. Մարտունիի շրջանի Հերհեր գիւղէն Մարօ Աւագեան իր պարզ խընդրանքով կ'առնչուի կարեւոր հարցի մը որ յատկապէս այսօր, բազմաձայն արձագանգներով տեղ կը գրաւէ ներքին ու արտաքին մամուլի էջերուն մէջ:

«Դպրոցում մենք ուսումնասիրում ենք ինչպէս արեւելահայ ,այնպէս էլ արեւմտահայ գրականութիւն: Պահանջւում է կարդալ գեղարուեստական գրականութիւն՝ արեւելահայերէն եւ արեւմտահայերէն:... Արեւմտահայ մեր գրողները թողել են գրական հիանալի ժառանգութիւն, որոնցից շատերին ծանօթ չեն մեր ընթերցողները: Պատճառը երեւի այն է որ ծանօթ չեն արեւմտահայերէնին: Ես անձամբ մեծ հաճոյքով կը կարդայի Գրիգոր Զօհրապի բոլոր նովելները, բայց չեմ հասկանում շատ բառեր եւ շատ յաճախ եմ դիմում բառարանին. դա լաւ չէ: Ես ուզում եմ արեւմտահայերէնն էլ այնպէս իմանալ, ինչպէս արեւելահայերէնը եւ խնդրում եմ, որ դպրոցում այդպիսի դասաժամեր աւելացնեն եւ ոչ միայն արեւմտահայերէնին, այլ նաեւ գրաբարին ծանօթանանք»:

«Պիոներ Կանչ»ի վերջին թիւերուն մնայուն բնակիչներն են Սփիւռքէն կազմակերպութիւններու եւ անհատներու մասին գրութիւններ, արտատպումներ: Այսպէս են «Երկիր եւ մշակոյթ»ին, բանաստեղծներ՝ Գ. Պըլտեանի, Ահարոնի, Զահրատի յատկացուած անկիւնները: Նորութիւններու մաս կը կազմեն տակաւին հերոսամարտերու – Խանասոր, Վանի ինքնապաշտպանութիւն–, հերոսներու մասին պատումներ ու Ռ. Իշխանեանի «Զրոյցներ աստուածաշնչի մասին» բաժինը:

Թերթին իւրայատուկ եւ ինքնատիպ դիմագիծը բնորոշող այս լուրջ կէտերէն ետք այսօրուան «Պատուհան»ը փակենք ներքին խոհանոցի փոքր անդրադարձով մը, որուն ազդեցութիւնը սակայն այնքան ալ արհամարհելի չէ մեր երէկուան ու այսօրուան իրականութեան մէջ...: Աշտարակէն, Բիւրականի միջնակարգ դըպրոցի աշակերտուհի՝ Նազան Մնացականեան կը ձայնէ.

ՈՒ՞Ր ԷՔ, ՏՂԱՆԵՐ

Բացում եմ «Պիոներ Կանչ»ի հերթական համարներից մէկը: Նորից բոլոր թղթակցութիւնները աղջիկներինն են: Հազուադէպ է պատահում, որ երեւան տղաների անուններ: Իսկ ո՞ւր են մեր տղաները: ի՞նչ է նրանց յուզում: Այսօրուայ մեր տղաներին կարծես ոչինչ էլ չի յուզում, ոչնչով չեն հետաքրքրւում: Դպրոցում ցանկացած միջոցառման ժամանակ մասնակիցները նորից աղջիկներն են, սովորողների գերակշռող մասը՝ նորից աղջիկներ: Տղաները ակտիւ են երեւում միայն կռիւներում, «անձնական հարցեր լուծելիս», «մեծ – մեծ» խօսելիս: Եւ յետոյ, մեր տղաները դարձել են չափից դուրս շատախօս ու բամբասկոտ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

1810-20ԱԿԱՆ ԹՈՒԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԳՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

ԺԷ. – ԺԸ. դարերուն Հայաստանի եւ գաղթաշխարհի մէջ վերականգնած մըտաւոր եւ գրական շարժումները անցեալի քաղաքակրթութեան վերածնունդի եւ եւրոպական լուսաւորութեան հաղորդակցելու ձգտումներով համակուած Հայութիւնը կը տոգորեն ազգովին նորոգուելու եւ անոր զարգացումը պատմական նոր ուղիներու վրայ դնելու ձըգտումներով: ԺԹ. դարու սկիզբները պատմական նոր իրավիճակին մէջ կ'ընդլայնին ազգային գիտակցութեան շրջանակները: Այդ տարիներուն հնդկահայ գաղութին մէջ, Պոլսոյ, Զմիւռնիոյ հայկական շրջաններուն մէջ կը ստեղծուին առաջին գրական – հանրային կազմակերպութիւնները:

ԺԸ. դարու վերանորոգման շրջանին առանձնակի տեղ կը գրաւէ Հնդկաստանի Մատրաս քաղաքի 70-ական թուականներէն ձեւաւորուած մտաւորական շարժումը: 1794-ին Մատրասի մէջ հիմնուած առաջին հայ պարբերական «Ազդարար»ը իր խմբագրականներուն մէջ կը ներկայացնէ հնդկահայ գաղութի քաղաքական ծրագրերը: Ներկայացնելով ազգին ողբերգական վիճակը՝ հնդկահայ գործիչները կոչ կ'ընեն լուսաւորութեամբ արթնցնել ազգին ոգին, գաղթաշխարհ ապրող Հայերուն կոչ կ'ընեն վերադառնալ Հայրենիք, օգնել անոր ազատագրումին, նպաստել երկրին տնտեսական բարգաւաճման եւ մշակութային զարգացման:

Հայ մշակութային կեանքը ԺԹ. դարու սկիզբները կը նպաստէ հայ գրականութեան ազգային միտումներուն հաստատութեան եւ հայրենասիրական ձգտումներուն աշխուժացման: 1809-ին Մատրասի մէջ Պետրոս Պուռնազեանի թարգմանութեամբ լոյս կը տեսնէ Ֆրանսացի գրող՝ Ժան Ֆրանսուա Մարմոնթէլի «Բելիսարիոս, յարացոյց անյիշաչարութեան» վերնագրով վէպը: Նոյն թուականին Պետրոս Պուռնազեան իտալերէնէն թարգմաներ է «Թանգարան բարեզարդ հաւաքումն զուարճալի եւ քաղցրալուր բարոյական պատմութիւնք» վերնագրով երկհատորանոց ժողովածոն, ուր կը գրուատուին բարին ու գեղեցիկը:

1812-ին Մատրասի մէջ կը հրատարակուի Յակոբ Շամրեանի (Շ. Շահամիրեանի թոռնորդին) անգլերէնէ թարգմանած, Վոլթէրի «Կեսարի մահը» ողբերգութիւնը: Թարգմանութեան սկիզբը տպագըրուած է ազգային – ազատասիրական տրամադրութիւններով համակուած իտալական ազգային լուսաւորական շարժման յայտնի գործիչ Ֆրանչեսքօ Ալկարոթթիի «Թուղթ»ը՝ ուղղուած Ֆիրենցէի նահանգապետին: Ողբերգութեան մէջ ներկայացուած Հռոմի ծերակոյտին ընդվըզումը Կեսարի միապետական ձգտումներուն դէմ, կ'արտացոլէ ինչպէս յառաջաբանին իտալացի հեղինակին, այնպէս ալ թարգմանիչ Յ. Շամրեանի միտումները:

1810-ական թուականներու վերջերը հնդկահայ մտաւորականներու մէջ ազգային ուսումնական բարձրագոյն հաստատութիւն, կրթական – լուսաւորական գործունէութիւն ծաւալող ընկերութիւններ կազմակերպելու փափաք կը յառաջանայ: 1817-ին հանրային գործիչ Մ. Սմբատեան իր հրատարակած «Հրաւիրակ» գրքոյկին մէջ ներկայացնելով համառօտ կերպով Հայոց պատմութիւնը, կ'անդրադառնայ ներկայ տխուր վիճակին: Ան կոչ կ'ընէ հնդկահայ հարուստներուն՝ ստեղծել ընդհանուր դըրամարկղ, դպրոցներու եւ տպարանի կազմակերպման համար հրատարակել թերթ, գիրքեր:

«Շտեմարան»ը տպագրուած է 1882-ին: Շաբաթաթերթին խմբագիրը՝ գպիր՝ Մ. Մկրտչեան կալկաթահայութեան յառաջադէմ ներկայացուցիչներէն է:

«Շտեմարան»ի մէջ տեղ գտած են կալկաթահայ հանրային կեանքի ներքին յարաբերութիւնները, յատկապէս հակամարտութիւնները պատկերող դէպքերու նկարագրութիւններ: Խմբագիրը կը հետեւի Հայրենիքին ազատագրական շարժումին, միաժամանակ յոյն ժողովուրդի՝ օսմանեան լուծին դէմ տարած պայքարին: Եթէ մենք ալ ցրուած չըլլայինք, կը գրէ ան իր յօդուածներէն մէկուն մէջ, ազգասիրութեան, հայրենասիրութեան եռանդ ըլլար հայկազեան երիտասարդներուն մէջ եւ անոնք քաղաքականապէս եւ ռազմականապէս կիրթ ըլլային, կարելի կ'ըլլար «ակն թօթափման լծոյ»: Ան ներբող կը ձօնէ Յոյներուն եւ իր ժողովուրդին արեւմտահայ հատուածին ազատագրութեան յոյսերը կը կապէ անոնց շարժման յաջողութեան հետ:

Հարուստ է «Շտեմարան»ի գրական բաժինը: Հոս տպագրուող չափածոյ ստեղծագործութիւններուն մէջ քիչ տեղ յատկացուած է կրօնական բնոյթի ոտանաւորներուն, հոգեւոր քարոզներուն: Ատոր փոխարէն բաւական թիւ կը կազմեն ժողովրդական զրոյցները, երգիծական ոտանաւորները, աշուղական երգերը: Այստեղ տեղ գտած են հասարակութեան տարբեր խաւերը ներկայացնող քննադատական ակնարկներ, հոգեւորականներու յոռի բարքերը պախարակող գործեր:

Ռ. ՀԱՆՈՒՄԵԱՆ

ՍԷՆ ԺԵՐՈՄ Ս. ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ ԵԿԵՂԵՑԻԻ ՏՕՆԱԽՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ («Յառաջ»). –

Գնահատելի յարատեւութեամբ եւ հաւատարմութեամբ Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ Մեսրոպ եկեղեցին Ս. Սահակ – Մեսրոպի տօնին կամ մերձակայ Կիրակին, ամէն տարի, հանդիսաւոր կերպով կը նշէ եկեղեցւոյ շինութեան եւ անուանակոչութեան զոյգ տարեդարձները: Այս տարի, Հոկտեմբեր 22-ին, տեղի ունեցաւ եւ մեծ շուքով: Ներկայ գտնուեցան Մարսէյլի ծերակուտական – քաղաքապետը՝ Փրոֆ. Ռոպէր Վիկուռու, շրջապատուած Թաղամասի քաղաքապետէն՝ Բժ. Ժ.-Ժ. Փէշառ եւ քաղաքապետարանի հայ անդամներէն՝ Տիկին Էլիզ Յակոբեան՝ կցորդ, Ժաք Սամուէլեան, Ժորժ Ենովքեան, Րաֆֆի Նազարեան: Այլ եկեղեցիներու Թաղականութեանց եւ միութիւններու ներկայացուցիչներ կը գրաւէին առաջին նստարանները: Եկեղեցին ծայրէ ծայր լեցուած էր եւ շատ շատեր մնացին բակը:

Պատարագը մատոյց՝ Նորվան եպիսկ. Զաքարեան, յատկապէս հրաւիրուած Լիոնէն: Խորանին վրայ սպասարկեցին՝ Երէց Ս. քհնյ. Փանոսեան, հոգեւոր հովիւը եկեղեցւոյ, եւ Գրիգորիս քհնյ. Քէչիշեան: Դասին մէջ ներկայ էր՝ Յակոբ եպիսկ. Վարդանեան եւ Զաւէն վրդ. Աւետիքեան: Երգեցողութիւնը կատարեց եկեղեցւոյ դպրաց դասը:

Նորվան եպիսկ. Զաքարեան իր քարոզին մէջ բացատրեց օրուան հանդիսութեան իմաստը: Նախ ծանրացաւ հիմնադրութեան գաղափարին վրայ, ոգեկոչեց յիշատակն ու վաստակը բոլոր անոնց որոնք քար առ քար բարձրացուցին եկեղեցին եւ ապա ծառայեցին թէ՛ հոգեպէս եւ թէ նիւթապէս, ու պահեցին զայն կանգուն ու պայծառ: Շեշտը դրաւ թեմի մը մէջ տեղական եկեղեցիի մը կարեւոր դերի մասին, եկեղեցին որ կը պահէ համայնքի մը գոյութիւնը եւ կը կապէ եղբայրութիւնը իր բարքերուն: Ապա, անդրադարձաւ անուանակոչութեան եկեղեցւոյ, Սահակի եւ Մեսրոպի մասին, որոնք ըսաւ, քրիստոնէութիւնը հայացուցին: Նորվան եպիսկ. Զաքարեան խօսքը յատկապէս ուղղելով ներկայ երիտասարդութեան ըսաւ՝ «Եկեղեցին երէց սերունդին հաստատութիւնը չէ միայն, այլ երիտասարդներու համայնական կեդրոնը: Երիտասարդութիւնը ձեռնածալ պէտք չէ նստի այլ բերէ իր գործօն մասնակցութիւնը, աշխատանքի բաժինը չթողելով միայն հոգեւորականներուն եւ վարչական պատասխանատուներուն»:

Պատարագի աւարտին, տեղի ունեցաւ մատաղօրհնութիւնը, որուն յաջորդեց հոգեհանգստեան արարողութիւնը, ի յիշատակ եկեղեցւոյ բոլոր ծառայողներուն: Ապա «Թագաւոր Երկնաւոր» շարականի երգեցողութեամբ եւ թափօր կազմած, եկեղեցականներն ու սպասարկողները ելան եկեղեցիէն:

Անմիջապէս յետոյ, բազմութիւնը ու անձնաւորութիւնները հրաւիրուեցան եկեղեցւոյ կից սրահը, ուր սարքուած էր ընդունելութեան սեղան:

Եկեղեցւոյ վարչութեան նախագահը՝ Պերճ Կարապետեան պատշաճ խօսքերով ոգեկոչեց յիշատակը հիմնադիրներուն, յաջորդական հոգեւոր հովիւներուն, տասնամեակներու ընթացքին բոլոր ծառայողներուն որոնք արժանի են ըսաւ մեր ծուխի բնակիչներու անվերապահ երախտագիտութեան եւ աւելցուց՝ «Եթէ խորապէս կապուած ենք այս աւանդութեան, ամէն տարի կազմակերպելով այս տօնախմբութիւնը, որովհետեւ կը հաւատանք հոգեկան եւ բարոյական արժէքներուն, անցեալէն եկած աւանդին, Եկեղեցւոյ ազգային եւ մշակութային դերին, ու մեր ամբողջ համոզումով կ'ուզենք բերել եւ աւելցնել մեր քարը այն դարաւոր, ամուր եւ անխախտելի Տաճարին, դարբնուած եւ նուիրագործուած հազարեօթը հարիւր տարուան քրիստոնէութեամբ եւ պատմութեամբ»: Պիտի շարունակենք այս հաւատքով եւ վճռակամութեամբ, աւելցուց Պերճ Կարապետեան, արժանանալով ժողովուրդի վստահութեան եւ աջակցութեան, լաւագոյն օրինակը ըլլալով եկեղեցւոյ Թաղականութեան եւ Կապոյտ Խաչի տեղական մասնաճիւղի օրինակելի գործակցութիւնը: Ապա, շնորհակալութիւն յայտնեց ներկայ անձնաւորութիւններուն եւ խօսելու հրաւիրեց Կարօ Յովսէփեանը, որ առաւելաբար անդրադարձաւ Հայաստանի այսօրուան ողբերգական կացութեան, Ղարաբաղի մէջ տեղի ունեցող առօրեայ բախումներուն, Ադրբեջանի հայ բնակչութեան ահաւոր դժուարութիւններուն: Համառօտ տեղեկութիւններ տուաւ ԷՍ. Օ. ԷՍ. Արմէնի – Մարսէյլ–Փ. Ա. Ք. Ա.–ի ութսուն տնակներու մասին, որոնց շինութիւնը սկսած է ամիսէ մը ի վեր, Շիրակ գիւղին մէջ: Յետոյ, Կարօ Յովսէփեան վեր առաւ Մարսէյլ քաղաքի եւ քաղաքապետին բերած օժանդակութիւնը: Ապա, անդրադառնալով օրուան հանդիսութեան, ողջունեց Նորվան եպիսկ. Զաքարեանի ներկայութիւնը եւ շնորհաւորեց «Մերիթ նասիոնալ»ի շքանշանը, վարձատրութիւնը ստացած ըլլալուն համար: Հուսկ, խօսք առաւ Մարսէյլի քաղաքապետը՝ Փրոֆ. Ռոպէր Վիկուռու, որ անգամ մը եւս յայտնեց իր համակրութիւնը հայ ժողովուրդին հանդէպ եւ ըսաւ թէ ծրագրած է ճամբորդութիւն մը Հայաստան, տեղւոյն վրայ տեսնելու համար կարիքները: Մեր օժանդակութիւնը պիտի շարունակենք դեռ երկար տարիներ, աւելցուց քաղաքապետը, որովհետեւ աղէտը ծանր է, ինչպէս հաստատեցի, ըսաւ ան, առաջին օրերուն երբ գացի Հայաստան: Շնորհաւորեց Սէն Ժերոմի Ս. Սահակ – Մեսրոպ եկեղեցւոյ վարչութիւնը, որ հաւատարիմ կը մնայ իր արմատներուն:

Ճառերուն յաջորդեց ընդունելութիւնը, պատրաստուած Սէն Ժերոմի Կապոյտ Խաչի տիկիններուն կողմէ, ճոխ եւ համեղ «թօսթ»երով:

Այս տարի եւս, խուռներամ բազմութեամբ, Սէն Ժերոմի Հայութիւնը նշեց իր եկեղեցւոյ հիմնադրութեան եւ անուանակոչութեան օրը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

«ՀԱՅ ՔՆԱՐ» խանդավառեց Շավիլօն

Հոկտեմբեր 22, Կիրակի, ժամը 21–ին, Շավիլօյի Ազգային Տան Ճ. Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ «Հայ Քնար» խումբին համերգը: Փոն – տը – Շէրիւէն, Շավիլօյէն, Լիոնէն, Տէսինէն, Վիէնէն փութացած մեծ բազմութիւն մը լեցուցած էր սրահը: Բացման խօսքը արտասանեց Ս. Նշան Եկեղեցւոյ յանձնախումբի անդամ՝ Սուրէն Արէկեան, ապա բարի գալուստի խօսք արտասանեցին եկեղեցւոյ յանձնախումբի նախագահ՝ Արիս Խաչատուրեան եւ պատւակալ նախագահ՝ Աշոտ Արէկեան:

Ապա սկսաւ յայտագրի գործադրութիւնը. «Հայ Քնար»ի նուագն ու երգերը մեծ խանդավառութիւն ստեղծեցին ներկաներուն միջեւ: Երգերէ եւ նուագէ բաղկացած յայտագիրը ծանօթ, սիրուած ժողովրդական, յեղափոխական երգերէ զատ ունէր նաեւ նոր կտորներ. երգեր, որոնք առաջին անգամ կը լսէինք:

Երգահանդէսէն ետք յուշանուէրներու վաճառք մը տեղի ունեցաւ, որուն ընթացքին ներկաներէն շատեր առիթ ունեցան գնելու Հայաստանէն բերուած զանազան իրեղէններ: Ուշ գիշերին աւարտեցաւ «Հայ Քնար»ի համերգը որուն ներկաները սրահէն բաժնուեցան խանդավառ ապրումներով:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԳՈՐՏՈՊԱՅԻ Սան Անթոնիօ գիւղաքաղաքի Ֆրանսիսկեան ուխտի կեդրոնատեղիին մէջ, Սեպտեմբեր 30 տեղի ունեցած է Ս. Գէորգ Եկեղեցւոյ Կիրակնօրեայ դպրոցին Ե. համագումարը, որուն մասնակցած են 26 փոքրեր (3 – 6 տարեկան), 72 մանուկներ եւ պատանիներ (7 – 15 տարեկան) եւ 68 չափահաս երիտասարդներ ու ծնողներ: Համագումարին գլխաւոր նիւթը եղած է ընտանիք, ամուսնութիւն եւ սերունդներու միջեւ յարաբերութիւն: Դասախօսութիւնը վարած է Գարլոս եւ Ալիսիա Սանչէս ամոլը: Յաջորդ օրը, Կիրակի, կեդրոնատեղիին Եկեղեցիին մէջ պատարագած է Աւետիս քահանայ Թորոսեան:

Հոկտեմբեր 8–ին տեղի ունեցած է Գորտոպայի Ս. Գէորգ Եկեղեցիին մատաղօրհնութիւնը:

***

ՓԱՍԱՏԻՆԱՅԻ հայութեան մարդահամարը կազմակերպելու համար մշակուած ծրագիր մը մօտ 100 հազար տոլար պիտի արժէ տեղւոյն քաղաքապետարանին: Այս առթիւ տեղեկագիր մը պատրաստող յանձնախումբին կը նախագահէ Հարաւային Քալիֆորնիոյ «Եու – էս – Սի» համալսարանի քաղաքական գիտութեանց բաժնի վարիչ՝ փրոֆէսէօր Հրայր Տէք – մէճեան: Մարդահամարը կազմակերպող ընկերութեան ընդհանուր տնօրէն՝ Սերժ Սիմոնեանց յայտնած է, թէ Փասատինայի մէջ շուտով գրասենեակ մը կը բացուի այդ աշխատանքին ձեռնարկելու համար:

ՖՐԷԶՆՈՅԻ եւ Սան Ուաքին հովիտին մէջ, Հոկտեմբեր 1–ին, առաջին անգամ ըլլալով սփռուած է Հայ Դատի Յանձնախումբի հեռատեսիլի ժամ «Հորիզոն»ը: Այսպիսով, արեւմտեան Ամերիկայի ամէնէն հին հայկական գաղութը եւս շաբաթական մէկ ժամ հայութեան վերաբերեալ հաղորդումներ կ'ունենայ:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԲԱՌԱՐԱՆ

ԿՈՄԻՏԱՍ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

Փարիզ, 1989

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Ըսէ՛ ինծի, արդեօք հոն ալ ունի՞ս քեզ շրջապատող էակ մը: Սիրատոչոր ու թառամած դէմքդ կը կաթէր քաղցրութիւն միայն: Երջանիկ էիր երբ թոռներդ քովդ էին, անոնց անմեղ հոգիին մէջ կը տեսնէիր քու հեռաւոր անցեալիդ կատարուած իղձը եւ անոնց դէմքին վրայ կարծես արդարութեամբ կը կարդայիր ապագայ անողորմ կեանքի մը ամբողջ ողբերգութիւնը: Դուն մեր հէքեաթի աշխարհին բարի պարիկն էիր ու մեր դողդոջուն ձեռքերէն բռնած՝ կ'առաջնորդէիր մեզ շողշողուն պալատներու մէջէն եւ բազմաբուրեան պարտէզներէն: Քու մոգական գաւազանիդ հպումէն դուրս կուգային նոր աշխարհներ: Ըսէ՛, այժմ հոգիդ չի՞ խռովիր՝ երբ կը տեսնես քու ցիրուցան թոռներուդ աչքերէն վար իջնալը այդ դիւթանքի քօղին: Ո՛վ մեծ մայր սիրական, դուն կը խօսիս հիմա ինծի հետ՝ բնութեան տարրերքին մէջէն: Իրիկուան սիւքերը կը փսփսան ինծի դեռ այն աղօթքը որ քու դալկացած շրթներդ կը մրմնջէին սիրելիներուդ արեւշատութեան համար:

Մեծերը կը կարծեն թէ պզտիկները անընդունակ են հոգեկան մեծ վիշտերու: Բայց ո՞վ կրցած է խորասուզուիլ, եթէ ոչ դուն, անոնց ներաշխարհին մէջ եւ տեսնել ահաւոր փլուզումը մանուկ սրտի մը: Մեծ մայր սիրական, քու հոգիէդ փոխանցուած լոյսն է որ կ'առաջնորդէ զիս կեանքի այս մութ փապուղիին մէջէն:

Քու անունդ իսկ ցոլքն էր քու սուրբ հոգիիդ – խաթունն:

2. – ՄԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՊԱՐՏԷԶ

Ինչպէս ծաղիկը կը բանայ իր բաժակը արեւին, ես ալ սկսած էի բանալ իմ լուսամուտներս: Զիս շրջապատող անկենդան իրերն անգամ հետաքրքրութիւն կ'արթնցնէին մէջս: Տունին մէջ չկար մութ անկիւն մը որ իր գաղտնիքներով ծանօթ չըլլար ինծի: Դիմացի պատին վրայ կը մնային դեռ, 1909–ի ջարդին՝ մզկիթի մինարէէն արձակուած գնդակներու հետքերը: Հայրս, հպարտութեամբ կը պատմէր թէ ի՛նչպէս կռուած էին եւ գնդակի մը հարուածով թուրք հօճան վար ձգած մզկիթի գագաթէն, ուրկէ ան անդադար կրակ կը տեղացնէր Հայոց տուներուն: Դիւթուած երեւակայութիւնս կը հետեւէր այս սխրագործութիւններուն: Հայրս եւ ընկերները կը հերոսանային իմ աչքիս:

Մեր տունը կը գտնուէր Ամերիկեան Աղջկանց Գոլէճին գրեթէ դիմացը: Մեր տան կից Աշըգեաններուն տունը ատեն մը ամերիկեան հիւանդանոցի վերածուած էր: Ատանայի Տուները, Արաբիոյ տուներուն կը նմանին՝ իրենց տափակ տանիքներով: Այդ տուներէն դէպի երկինք կեանքը կը յորդէր բաց սկիհի մը նման: Ամէն առաւօտ Աստուած կարծես կ'իջնէր այդ սկիհը օրհնելու համար:

Տաք եղանակին, Ատանացին չի կրնար բանտարկուիլ սենեակներու մէջ ու քնանալ: Կը սիրէ բացօթեայ կեանքը ու իր արեւահար կուրծքը կը ցուցադրէ տանիքներու վրայ պառկած՝ աստղազարդ երկինքին: Աչքով կը հետեւի աստղերու անկումին. իր միամիտ հոգին կը հաւատայ, թէ ամէն մէկ մարող աստղի հետ՝ հոգի մը հրաժեշտ կուտայ այս աշխարհին:

Միջերկրականի պեղածիծաղ ջուրերուն պէս խոր եւ կապոյտ է մեր երկինքը. անիկա երանգապնակն է Աստուծոյ, որ իր հրաշափառ վրձինով գոյներու եւ ձեւերու ներդաշնակութիւններ կը ստեղծէ: Շատ քիչ անգամ աստանդական ամպերը կը մթագնեն երկինքի պայծառ ճակատը: Ամրան գիշերներ, երկինքը այնքան կը մօտիկնայ երկրին՝ որ կարելի է սանդուխով մը հանիլ ու քաղել այդ լուսավառ պարտէզին կաթնաթոյր շուշանները:

Կեանքը եռուն է տանիքներուն վրայ. անոնք լրացուցիչ մասերն են տուներուն: Տաք երկիրներուն մէջ՝ կեանքը խեղդիչ է տուներէն ներս, ան փոխադրուած է տանիքներուն վրայ: Ձմրան պաշարներուն մեծագոյն մասը՝ չորնալու համար՝ կ'անցնին տանիքներէն, այս պարագան մասնաւորապէս անոնց համար է որոնք զրկուած են այգի երթալու հաճոյքէն: Նոյնպէս՝ ձերմակեղէնները կը փռուին տանիքներուն վրայ, Շաբաթ օրերը անոնք կը փոխուին դրօշակի պատգամաւորներու, որոնք քաղաքի մէկ ծայրէն միւսը հաշտութեան ողջոյններ կը փոխանակեն իրարու: Տանիքները միաժամանակ տաղաւարն են, ուր՝ ժամադրավայրը անառակներուն:

(Շար. 2)

Այրի Տիկին Սիմա Գարտաշեան,
Տիկին Անայիս Գարտաշեան եւ զաւակները,
Պր. Վարդգէս Գարտաշեան (Պէյրութ),
Օր. Ովսաննա Գարտաշեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Մարգար Արզումանեան (Պէյրութ),
Տէր եւ Տիկին Համբիկ Գարտաշեան (Պէյրութ),
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱՐՏԱՇԷՍ ԳԱՐՏԱՇԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Կիրակի, Հոկտեմբեր 29-ին, յետ կարճատեւ հիւանդութեան, 83 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Ուրբաթ, Նոյեմբեր 3, ժամը 14-ին, Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Հայ Մտաւորականներու դամբարանը, Պանեէօ Փարիզիէն գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Offre d'emploi

L'école bilingue arménienne
Tebrotzassère
cherche
pour sa maternelle une institutrice
de langue française
à partir du 13 novembre 1989.

Pour tous renseignements
téléphoner au 43. 81. 01. 72.

Le C.R.D.A.
et
Le CENTRE CULTUREL
SAINT MESROB
organisent

une
SOIREE
ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL
au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
M° Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.
Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: *«Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne».*
Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

(Շար. Ա. էջէն)

րաստանի ճամբով) եկած է 11 կառախումբ՝ 300 վակոնով:

Հակառակ Հայաստանի ու Ազրպէյճանի երկաթուղային կապին վերահաստատումին, բազմաթիւ կառախումբեր տակաւին Հայաստան չեն հասնիր: Ստացուող վառելանիւթը պահանջուածին միայն 10%-ը կը կազմէ: Ազրպէյճանի երկաթուղիները լի են ինքնաշարժի ու տարբեր վառելանիւթերու սիթեռններով, ինչպէս նաեւ պարէնային եւ այլ բեռներով:

Խորհրդային տարբեր գիծերու վրայ կը սպասեն Հայաստանի համար նախատեսուած բեռներով լի 21.300 վակոն:

***

ԹԱՂԱՄԱՍ ԳԱՂԹԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՀԱՄԱՐ

Հայաստանի կառավարութիւնը որոշած է Լենինականի քաղաքամերձ շրջանի նոր մէկ թաղամասին հողերը յատկացնել Ազրպէյճանէն գաղթածներու անհատական բնակարանային շինարարութեան համար: Այդ տարածքը նախատեսուած է 2 հազար ընտանիքի համար: Այս առթիւ կը տրամադրուին երկար պայմանաժամով վարկեր ու շինանիւթեր:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Բարեկամները եւ աշակերտները հոգեհանգստեան պաշտօն խնդրած են, Կիրակի, Նոյեմբեր 5, Փարիզի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ Եկեղեցին:

ՕՐ. ՄԱՆՆԻԿ ՄԵՔԵՆԻՍԵԱՆԻ
(Պէյրութի Հայ ծերանոցի տնօրէնուհի, խուլ-համրերու ուսուցման մասնագէտ եւ Հ. Գարակէօզեան բնկերային կեդրոնի պատասխանատու)
մահուան տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն անոնց որոնք ճանչցած են զինքը եւ կ'ուզեն յարգել իր յիշատակը:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԻՍԻ. – Տիկին Շ. Ատանալեան 1000 ֆրանք:

***

ՌՈՄԱՆ. – Տիկին Էլիզ Պօղոսեան 300 ֆրանք:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Տիկին Ա. Տիրատուրեան 200 Ֆր. Յովհաննէս Անթանոսեանի մահուան տարելիցին առթիւ:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. – Միհրան Պօյաճեան 200 ֆրանք:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՏՕՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 5, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի մասնաւոր պատարագ: Այս կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն, ինչպէս ամէն տարի, Եկեղեցւոյ եւ Մշակութային Տան բոլոր բարերարներու եւ ծառայողներու հոգիներուն:

Պատարագը կը մատուցանէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին ՍԱՀԱԿ-ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմազեանի:

Սկիզբ ժամերգութեանց՝ ժամը 8.30:
Պատարագ՝ ժամը 10:

ՇՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, ժամը 15-ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Recherche une Secrétaire

Bilingue français - arménien

connaissance parfaite du français
arménien écrit souhaité

environnement informatique
AMSTRAD PC 2086

lieu de travail : Paris
Contrat à durée déterminée
six mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Merci de retenir les dates suivantes :

— Vendredi 10 Novembre, 20 h 45
Rencontre
avec *Pierre VERLUISE, journaliste*
à l'occasion de la parution
de son livre :
«ARMENIE, LA FRACTURE»

— Vendredi 17 Novembre, 20 h 45
ARMENIE, 9 MOIS
APRES LE SEISME
Compte-rendu de mission *Médecins du Monde* d'une équipe médico-psychologique
avec le Dr. *J. MEDAXIAN*

— Vendredi 24 Novembre, 20 h 45
Rencontre
avec *Arménouhie KEVONIAN*
à l'occasion de la parution
de son disque
«CHANTS ARMENIENS
DU DARON».
— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պոմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Գոհարիկ Սինանեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ռէիսեան 100, Տիկին Ոլը 200, Տիկին Նուարդ Մելքոնեան 300, Պոմոնի Կապոյտ Խաչ 100, Տէր եւ Տիկին Կարօ Պէրպէրեան եւ Նուրէեան 200 Ֆր.:

Մարի Գէորգեանի մահուան առթիւ, Յակոբ Գէորգեան 500, Տէր եւ Տիկին Թադէոս Քէօլէեան 200, Տէր եւ Տիկին Հայկ Քէօլէեան 100, Տիկին Բէլթէկեան 50, Գրիգոր Աւետեանի ընտանիք եւ զաւակները 300, Քենտիրեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Էլմասեան 100, Լաֆճեան ընտանիք 200, Անթիքաճեան ընտանիք 100, Տէր եւ Տիկին Պէրնար Էլմասեան 200 Ֆր.:

(Շար.)

SAMEDI 25 NOVEMBRE

à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՇԱՐՎԻԷՕ — Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Է. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն-տը-Շէրի եւ Շարվիէօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 5-ին Օծման Է. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի ծնողաց՝ Նշան եւ Ֆիլօր Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ՝ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ, նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ վախճանեալ Հմայեակ վարդապետ Պալտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճընկըլըրեանի, Գարակէավուրեանի, Մելքոնեանի, Մուկհամեանի, Սան-Թուլլօի, Զիլտէմեան, Զիլինկիրեանի, Թիլպիեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զատէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Աղէկեանի, Պաղըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրէնեանի, Մուրատեանի եւ Սօմունեանի սիրեցեալ հարազատներուն ի հանգիստ:

Կը կատարուի նաեւ Աղօթք եւ Մաղթանք եւ Արեւշատութիւն Տէր եւ Տիկին Ճիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի՝ ինչպէս նաեւ միւս բարերարներուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարուի Եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի:

Ժամը 12.30-ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն. – 78 – 32 – 18 – 51
Պատարագ՝ ժամը 10.15-ին:
Ճաշագինն է 100 Ֆրանք:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտնից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը 10-ին պատարագ կը մատուցուի:

ԹԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Նախաձեռնութեամբ

Հայ Կարմիր Խաչի
Լիոնի Մասնաճիւղի
եւ
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Ի նպաստ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ գոյգ վարժարաններուն, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ:

Այս կրթասիրական ձեռնարկին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Երեւանի Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՊՐ. ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
ՊՐ. ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 8.30-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Տան սրահին մէջ. – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Մասնակցութիւն 30 Ֆր.:

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 3

VENDREDI
3 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.135 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.135

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՔՕԶԱԼ, Թուրքիոյ Հանրապետութեան նախագահ ընտրուեցաւ երրորդ հրջանին, 267 ձայնով (հարկ եղածէն 37 աւելի): Թուրք Խորհրդարանը 450 աթոռ ունի: Ընդդիմութիւնը չմասնակցեցաւ քուէարկութեան: Քօզալ 62 տարեկան է եւ նախագահութեան պաշտօնը կը ստանձնէ Նոյեմբեր 9-ին, հրաժարելէ ետք նախարարապետի իր պաշտօնէն: Ճէլալ Պայարէն ի վեր, ոչ զինուորական երկրորդ նախագահն է Թուրքիոյ Հանրապետութեան:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, սպաննուեցաւ տեղւոյն վերջին Սաուտի Արաբիոյ դիւանագէտը: Արաբքին տէր եղաւ իսլամական ճիհատը, որ զեկոյցով մը կը յայտարարէ թէ «պատասխան մըն է այն զազրելի ոճրին զոր սաուտցի դահճան դեկավարները գործեցին 16 քուէյթցի ուխտաւորներու դէմ»: Խնդրոյ առարկայ է նաեւ Սաուտի Արաբիոյ խաղացած դերը Լիբանանի տագնապին կարգադրութեան մէջ:

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՀԻՆԳ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐ (Էլիզապէթ Պատէնթէր, Ալէն Ֆինքըլքրաութ, Ռեժիս Տըպրէ, Էլիզապէթ տը Ֆոնթընէ եւ Քաթրին Քինցլէր) կոչ մը ըրին Լիոնէլ Ժոսփէնի, մեղադրելով Կրթական նախարարը որ «Հանրապետական դպրոցին Միւնիխը» ըրաւ երկհարիւրամեակի այս տարւոյն: Ծանօթ է Ժոսփէնի «Նորմանտական» լուծումը՝ պէտք է համոզել որ չատոր չկրեն, եթէ չհամոզուին ... թող կրեն: Կոչը լոյս տեսաւ «Նուվէլ-Օպսէրվաթէօր»ի մէջ, որու խմբագիրը՝ Ժան Տանիէլ կը յայտնէր թէ համակարծիք չէ: Միւս կողմէ, կանանց իրաւունքներու ծանօթ պաշտպան՝ փաստաբան՝ Ժիզէլ Հալիմի հրաժարեցաւ «S .O. S. - Racisme»էն, որ կողմնակից է չատորին: Ինչպէս կը տեսնուի ձախը խոր պառակտումի մէջ է քօղի մը պատճառաւ...:

ՊՈՒՇ — ԿՈՐԲԱՉՈՎ հանդիպում մը նախատեսուած է Դեկտեմբեր 2-ին եւ 3-ին Մալթայի բացը: Առաջին օրը՝ ամերիկեան նաւու մը վրայ, երկրորդ օրը՝ խորհրդային:

ԼԻԲԱՆԱՆ, Շաբաթ օր պէտք է ընտրէ իր նախագահը: 13 ամիս է որ երկիրը նախագահ չունի, բսել չէ թէ ընտրութիւնը դիւրութեամբ կ'ըլլայ, Շաբաթ օր: Թայէֆէն վերադարձին, լիբանանցի երեսփոխանները Փարիզ եկան եւ Չորեքշաբթի իրիկուն «Անթէն 2-էն» արտայայտուեցաւ մէթր Խաչիկ Պապիկեան, որ բացատրեց Թայէֆի ոգին: Ժողովին նպատակն էր ուղերձ մը փոխանցել:

ՃԱՓՈՆԻ մէջ, Հինգշաբթի առտու երկրաշարժ մը պատահած է, 7 աստիճան Ռիխթէրի վրայ: Վնաս եւ զոհ չկայ:

ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ամէնէն խորհրդանշական հաստատութիւնը՝ Ռոքֆէլլէր կեդրոնը 51%-ով կ'անցնի ճափոնցիներու ձեռքը: Գինը՝ Միցուպիշի: Ամերիկեան դրամագլուխի ամէնէն յատկանշական հիմնարկն է որ կ'անցնի ճափոնի ձեռքը:

ՈՒԶԲԵԿԻՍՏԱՆԻ Գերագոյն ատեանը մահուան դատապարտած է երկու Ուզբեկներ, որոնց յանցագործութիւնը հաստատուած է չորս Մեսխէթներու սպանութեան մէջ, Ֆերկանայի բախումներու (Յունիս) ընթացքին: Առաջին անգամն է որ մա—

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 22 / 31)

ԿԱՌԱԽՈՒՄԲԵՐՈՒ ԵՐԹԵՒԵԿԸ

Հոկտեմբեր 25-ին ադրբէջանական երկաթուղիով Հայաստան հասած է 24 կառախումբ (19 Նորաշէնէն, 5 Իջեւանէն)՝ 1205 վակոնով: Նոյն օրը Վրաստանէն Հայաստան եկած է 13 կառախումբ՝ 493 վակոնով:

Հոկտեմբեր 26-ին Հայաստան եկած է 41 կառախումբ (1362 վակոնով): Անոնցմէ 15-ը հասած է Նորաշէնի, վեցը՝ Իջեւանի, իսկ քսանը՝ Վրաստանի ճամբով:

Հասնող ապրանքներուն մէջ սննդամթերքի քանակը չնչին է:

***

ԱՐՑԱԽԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՉԻ ՓՈԽՈՒԻՐ

Եթէ Արցախը այսօր լարուածութեան հրջան մըն է, այդ այդ հրջանին ամենաթէժ կէտերէն է Ստեփանակերտի ծայրամասը գտնուող Կրկժան բնակավայրը: Այստեղ ազգամիջեան բախումները սովորական երեւոյթ դարձած են: Հոկտեմբեր 26-ին, մօտաւորապէս ժամը 21-ին Կրկժանի մէջ անյայտ անձեր հինգ անգամ զէնքով կրակած են: Զոհեր չկան:

Նոյն օրը Շուշիի հրջանի Մալիբէյլի գիւղին մօտ խումբ մը Ադրբէջանցիներ քարկոծած են Մարտունիի գինիի գործատան պատկանող բեռնակառք մը:

Հոկտեմբեր 25-ին Մարտակերտի հրջանին մէջ, Մարտակերտ – Ստեփանակերտ ճամբուն վրայ գտնուող Ղուբարթլու գետակին կամուրջը պայթեցնելու փորձ եղած է: Պայթիւնին յառաջացուցած փոսը սակայն ինքնաշարժերու երթեւեկը չի խանգարեր:

Մարզին տնտեսական վիճակը կը շարունակէ մնալ ողբալի: Վառելանիւթի ու հումքի սուր պակասը կը խափանէ արդիւնաբերութիւնը: Հոկտեմբեր 26-ին Ստեփանակերտ ստացած է ընդամէնը քանի մը սիթեռն վառելանիւթ:

***

ՏԻԳՐԱՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԿԻՍԱՆԴՐԻԻՆ ԲԱՑՈՒՄԸ

Այս տարի կը լրանայ Տիգրան Պետրոսեանի 60 տարին: Ճատրակի Միջազգային Դաշնակցութեան (ՖԻՏԷ) որոշումով 1989 Թուականը կոչուած է «Տիգրան Պետրոսեանի տարի»: Անոր յիշատակին նուիրուած է «Արագ Ճատրակ»ի աշխարհի ախոյենութիւնը:

Հոկտեմբեր 24-ին՝ ճատրակի իգական մրցաշարքին պաշտօնական փակման օրը, Երեւանի մէջ տեղի ունեցած է Տիգրան Պետրոսեանի յուշարձանին բացումը, որուն ներկայ եղած են մրցաշարքին մասնակիցները, Տիգրան Պետրոսեանի այրին, եղբայրը, բարեկամները:

Մարմարէ պատուանդանի վրայ տեղադրուած նախկին ախոյեանին պրոնզէ կիսանդրին կը գտնուի Ճատրակի Տան մօտակայ պուրակին մէջ: Անոր հեղինակն է քանդակագործ Արա Շիրազ, ճարտարապետը՝ Կառլէն Անանեան:

***

ԵՐԳԻՉ Դ· ՎԱՐԺԱՊԵՏԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Երեւանի Սենեկային Երաժշտութեան Տունը համերգ մը տուած է սփիւռքահայ երգիչ Դաւիթ Վարժապետեան (Թորոնթօ): Երեւանցի դաշնակահար Մարիաննա Յարութիւնեանի ընկերակցութեամբ երգիչը ներկայացուցած է օփերայի դասական եւ հայկական կտորներ:

Դաւիթ Վարժապետեան նախապէս, անցեալ ամառ Հայաստան եկած ու իր ղեկավարած «Կոմիտաս» երգչախումբին հետ համերգներ տուած էր Երեւան, Սեւան, Լենինական: Երգիչը այս տարի, խորհրդային «Գոսկոնցերտ»ի հրաւէրով երկրորդ անգամ Խորհրդային Միութիւն գալով, իր համերգաշարը սկսած է Պերմ քաղաքէն, ուր «Թրաւիաթա» օփերային մասնակցելէ ետք տուած է նաեւ երգահանդէս մը:

Երեւանի համերգէն յետոյ Դաւիթ Վարժապետեան Դոնեցքի մէջ եւս մենահամերգով հանդէս եկած է՝ Մարիաննա Յարութիւնեանի ընկերակցութեամբ:

***

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐՈՒ ԿԱՌՈՒՑԱԾ ԴՊՐՈՑԸ

Իտալացիներու Սպիտակի մէջ կառուցանած «Վիլլաճօ Իտալիանօ» թաղամասին տուները ամբողջովին սպիտակ են: Սա բառախաղ չէ, այլ իրականութիւնն է:

Այդպէս է նաեւ անոնց կառուցանած դպրոցը, որ բարձր ճաշակով ու վարպետութեամբ եղած է: Հոն ամէն ինչ բերուած է Իտալիայէն: Ատոնք սեղան - նստարաններ են, պահարաններ, գրատախտակներ, խոհանոցի ապրանքներ, կահ - կարասի եւայլն:

Դպրոցին տնօրէնը՝ Լ· Թումանեան եւ րախտալիքի խօսքեր չի գտներ արտայայտելու իր միտքերը: Տարեմուտին առաջին օրը, իտալացի շինարարները, կտրելով ժապաւէնը, անոր յանձնած են դպրոցին բանալիները: Նոյն օրն իսկ Իտալացիները դրած են դպրոցին երկրորդ մասնաշէնքին հիմերը:

Եւ ահա, Աւստրիայէն, Եուկոսլաւիայէն, Հունգարիայէն նոր վերադարձած աշակերտները դարձեալ իրենց ուսուցիչներուն, իրենց ընկերներուն հետ են:

ԵՐԵՒԱՆԻ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ

Շաբաթ եւ Կիրակի, Նոյեմբեր 4-ին եւ 5-ին, ինչպէս ծանուցուած էր, Երեւանի մէջ տեղի կ'ունենայ Հայոց Համազգային Շարժումի (պաշտօնապէս ճանչցուած Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին կողմէ – «Յառաջ», Յունիս 27 եւ որու հրաչակագիրը լոյս տեսաւ Թերթիս Յունիս 23-ի թիւի մէջ): Այս առթիւ, բազմաթիւ են նաեւ Սփիւռքէն մեկնողներ, կուսակցութեանց, կազմակերպութեանց թէ մամուլի ներկայացուցիչներ:

Հինգշաբթի առտու, «Յառաջ»ի կողմէ մեկնեցան Արփիկ Միսաքեան եւ Կարօ Ցովէփեան:

ՏԽՐՈՒԻՆ

ՍԵՐԺ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ

Թերեւս շատ բան չըսէ այս անունը անոնց, որոնք մաս չեն կազմեր Ֆրանսահայ հին գաղութին, քանի որ Սերժ Պետրոսեան իր մահկանացուն կը կնքէ խոր ծերութեան մէջ, քաշուած կեանք մը ապրելէ ետք տարիներէ ի վեր:

Ծնած էր Թիֆլիս 1897-ին, Սերժ Պետրոսեան, իր նախնական ուսման հետ, տեղւոյն վրայ իսկ կը սկսէր իր երաժշտական ուսումը եւ նոյնիսկ երաժշտական դասաւանդութիւնը: Ապա, 1921ին կ'անցնէր Թուրքիա, ուր պիտի մնար 8 տարի մինչ նոյն ասպարէզին նուիրուելով, երաժշտութեան փրոֆէսօր: Հոն է, որ 1925-ին պիտի ծնէր իր երկրորդ զաւակը՝ (առաջինը՝ Էտի ծնած է Լենինգրատ) Րաֆֆին, զոր ծանօթացնելու պէտք չունինք:

Սերժ Պետրոսեան հմուտ երաժշտագէտ, մանաւա՛նդ մանկավարժ, մեծ վաստակ ունի իր ասպարէզին մէջ Թիֆլիսէն եւ Պոլսէն ետք՝ առաւելաբար Փարիզ, ուր հաստատուած էր 1930-էն ի վեր եւ գրեթէ մինչեւ վերջերս կը շարունակէր դասաւանդել· բազմաթիւ են իր աշակերտները, որոնք երախտագիտութեամբ կը յիշեն անձ մը, որ իր ազնիւ նկարագրով եւ խոր փորձառութեամբ քաջողական յատուկ բնոյթ մը տուաւ երաժշտական ուսման:

Սերժ Պետրոսեան իր մահկանացուն կնքեց Հոկտեմբեր 31-էն Նոյեմբեր 1 լուսնալիք գիշերը: Յաջորդով կուտանք յուղարկաւորութեան մանրամասնութիւնները:

Մեր ցաւակցութիւնները Էտիկին եւ Րաֆֆիին:

հապատիժներ կը տրուին Խորհրդային Միութեան մէջ ազգամիջեան բախում - ներու կապակցութեամբ: «Քօթիտիէն տը Փարի» (Նոյեմբեր 1) կը շեշտէ այս առթիւ, թէ Սումգայիթի Հայերու ջարդերուն համար միայն բանտարկութեան ծանր պատիժներ տրուեցան:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ծերակուտական – քաղաքապետը որոշեց մեծ մզկիթ մը շինել տալ Մարսէյլ «Տաճարի մը պէս գեղեցիկ»: Ընդդիմութիւնը դժգոհ է որ խորհրդակցութիւն չէ եղած:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ համայնավար կուսակցութեան նորընտիր Ա· քարտուղարը Է· Քրէնց Նոյեմբերի առաջին օրը երեք ժամուան տեսակցութիւն մը ունեցած է խորհրդային մայրաքաղաքին մէջ, Մ· Կորբաչովի հետ: Հանդիպումէն ետք, մամլոյ ասուլիսի մը ընթացքին Է· Քրէնց յայտնած է թէ վերակառուցումը, զոր ինք «ընկերվարական վերանորոգում» կը կոչէ, օրինակելի դաս է իրենց համար: Միւս կողմէ, Արեւմտեան Գերմանիոյ գանազան քաղաքներուն մէջ ցոյցերը կը շարունակուէին:

ԿԱՌՔԻ ՄՐՑՈՒՄՆԵՐՈՒ միջազգային Դաշնակցութիւնը դատապարտեց պրազիլցի Էրթոն Սէննան (Ճափոնի մրցումին առթիւ) եւ Ալէն Փրոսթ (Հայ՝ մօրը կողմէ) հռչակուեցաւ համաշխարհային ախոյեան: Պրազիլ վրդոված է այս որոշումէն, զոր «հրէշային» որակեց: Սէննա դատապարտուած է 6 ամիս (յետաձգումով) չմասնակցելու մրցումներու եւ 100 հազար տոլար տուգանքի «վտանգաւոր կերպով վարելուն համար»: Սէննա եւ Մաքլարէն դատ պիտի բանան Ֆրանսայի մէջ:

«ԵԿԵԼ ԵՄ՝ ՁԵԶ ՏԵՍՆԵՄ...»

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ ԸՆՏՐՈՂՆԵՐԻ ՀԵՏ

ԽՄԲ.— Այս խորագրին տակ Հոկտեմբեր 14-ի «Երեկոյեան Երեւան» թերթը տեղ տուած է Գ. Ստարովոյտովայի հետ հանդիպումի մը: Ինչպէս ծանօթ է, ան խորհրդային Գերագոյն խորհուրդի Հայաստանէն ընտրուած երեսփոխաններէն է: «Երեկոյեան Երեւան»ի արձագանգած հանդիպումը տեղի ունեցած է Երեւան «Բազալտ» գործատան դահլիճին մէջ:

***

Հ.— Ինչպէ՞ս մեկնաբանել երկաթուղային տրանսպորտի եւ ժողտնտեսութեան բազային ճիւղերի անխափան գործունէութեան ապահովման անյետաձգելի միջոցառումների մասին ԽՍՀՄ Գերագոյն խորհրդի որոշումը եւ դրան անմիջապէս յաջորդած օրէնքը, որն ընդունել է Ադրբեջանի Գերագոյն խորհուրդը՝ Հանրապետութեան սուվերէնութեան մասին:

Պ.— Դրանք չհամաձայնեցուած քայլեր են, ի հարկէ: Կասկածելի է այն իրաւասութիւնը, որ Հանրապետութիւնն ինքն է որոշում ընդունում իր վարչատարածքային կառուցուածքի մասին: Խօսքը Լեռնային Ղարաբաղի մարզի ինքնավարութեան վերացման մասին է:

Օրէնքում շատ խորամանկ դրոյթ կայ լեզուի մասին: Ադրբեջաներէնը յայտարարուած է պետական լեզու: Դա բնական է: Ապա այստեղ յաջորդում է հետեւեալը. դրան զուգահեռ ապահովւում է ռուսերէնի եւ Հանրապետութիւնում բնակուող միւս ազգերի լեզուների զարգացումն ու կիրառութիւնը: Հարց է ծագում. Բաքուի հայ բնակչութիւնը ինչպէ՞ս կարող է իր լեզուն զարգացնել, երբ այնտեղ հայկական դպրոց չկայ: Մանաւանդ՝ հայ բնակչութիւնն այնտեղ ռուսախօս է: Մի խօսքով, օրէնքում խորամանկ ձեւով այն գաղափարն է առաջադրւում, որ չաջակցուի, չխթանուի Հայոց լեզուի զարգացումն ու կիրառութիւնը: Այսպիսով, մի քանի կողմերից անխուսափելի է դառնում օրէնքի եւ միութենական օրէնսդիր ակտերի պահանջների համադրումը միմիանց: Դժուար է միանշանակ պատասխանել. ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի Նախագահութիւնը ինչպիսի՞ ռեակցիա կ'ունենայ այդ քայլի հանդէպ:

Հ.— Ինչպիսի՞ մեղադրանքներ են ներկայացուած Արկադի Մանուչարովին: Ի՞նչ եղաւ նրան ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի դեպուտատութեան մանդատ յանձնելու գործը:

Պ. – Մեղադրանքները հետեւեալն են. դանդուածային անկարգութիւնների կազմակերպում եւ կաշառք: Մանուչարովի դատապաշտպանը կարողացաւ օգնել՝ ապացուցելու ներկայացուած մեղադրանքների անհիմնութիւնը:

Ինչպէս արդէն գիտէք, Մանուչարովին դեպուտատական մանդատ յանձնելու համար Բուտիրեան բանտ էինք լիազօրուել ես եւ Սախարովը: Մեզ հիւրընկալօրէն ընդունեց բանտապետը, բայց նա հեռախօսազանգերով «վերեւներից» համապատասխան թոյլտուութիւն չստացաւ: ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանի բացման օրը Կորբաչովին յանձնեցինք Մանուչարովին կալանքից ազատ արձակելու դիմում, որն ստորագրել էին 156 դեպուտատներ...

Հ.— Մեր դեպուտատական խմբից բոլո՞րն էին ստորագրել դիմումը:

Պ.— Ցաւօք, ոչ բոլորը...

Տեղերից.— Ցե՛տ կանչել այդ դեպուտատներին:

Պ.— Ի դէպ, մշակուել է դեպուտատին յետ կանչելու կանոնակարգի նախագիծ, ըստ որի նման իրաւասութիւն վերապահւում է ժողովրդական դեպուտատների համագումարին: Եթէ այդ կանոնակարգի նախագիծը հաստատուի, ապա առաջին հերթին յետ կը կանչուեն երեւի ակադեմիկոս Սախարովը եւ նրա նմանները:

Շարունակենք. Արկադի Մանուչարովի ազատման դիմումը օրերս պիտի քննարկուի իրաւական հարցերի ենթակոմիտէում: Քննարկմանը մասնակցելու համար էլ ես շատ եմ շտապում վերադառնալ Մոսկուա:

Հ.— Գերմանիա իրօ՞ք շրջափակուած Հայաստանին իր օգնութիւնն է առաջարկել:

Պ.— Այո՛, Բունդեստագի դեպուտատ Շպերլինգը, չգիտեմ ինչու դիմեց անձամբ ինձ՝ առաջարկելով օդային տրանսպորտով Հայաստանին համակողմանի օգնութիւն ցոյց տալու պատրաստակամութիւն: Նա ասաց, որ պաշարուած Հայաստանը պէտք է դիտել աղէտի նոր գօտի եւ ըստ ամենայնի ձեռք մեկնել նրան: Ես նամակով դիմեցի Նիկոլայի Ռիժկովին (նա ծանր դրութեան մէջ է, թէեւ արձակուրդից է վերադարձել): Մինիստրների Խորհրդի ինֆորմացիայի բաժնի վարիչը ինձ յանձնեց Ռիժկովի հետեւեալ պատասխանը. շնորհակալ ենք դոկտոր Շպերլինգից... Նրա առաջարկութեան բաւարարումը, թերեւս կարող է հակառակ ռէակցիա առաջ բերել:

Մերժում: Դոկտոր Շպերլինգն, ի հարկէ, հասկացաւ ինչը ինչոց է:

Հ. – Շրջափակումը վերջի՞ց էր կազմակերպուած՝ Հայերին ծնկի բերելու համար:

Պ.— Հաւլիւ թէ:

Հ.— Ի՞նչ վիճակում է ակադեմիկոս Աղանբէկեանի ղեկավարած յանձնաժողովի աշխատանքը:

Պ.— Յանձնաժողովը իր եզրակացութիւններն ու առաջարկութիւնները ներկայացրել է կառավարութեանը: Դրանք վերաբերում են աղէտի գօտին արագ վերականգնելու, Վրաստանով դէպի Սեւ Ծով դուրս գալու, այսպէս ասած, արենդային ճանապարհի անհրաժեշտութեան, Հանրապետութեան ժողտնտեսութեան զարգացման այլեւայլ հարցերին: Անցած Ուրբաթ օրը Ռիժկովն ասաց, որ մինիստրութիւնները կառավարութիւնից ստացել են այդ հարցերի շուրջ կոնկրետ առաջարկութիւններ անելու յանձնարարութիւն:

Հ.— Դուք համագումարում ակտիւ էիք...

Պ.— Բայց միշտ չէ, որ հնարաւորութիւն էր տրւում արտայայտուելու: Ինչքան էլ հերթագրուէի, երբ էլ հարցնէի Ռաֆիկ Նշանովին, ասում էր. «ընկեր Ստարովոյտովա, Դուք հերթագրուածների ցուցակում թիւ 20-ն էք: Մի անգամ էլ աւելացրեց. ախր ես ձեր հանդէպ անձնական ոչինչ չունեմ»:

Անձնական՝ թերեւս:Ախր, բաներ կան, որ պիտի ասուի հայազգի դեպուտատի կողմից: Արկադի Մանուչարովի ազատման դիմումում առաջինը իմ ազգանունն էի գրել: Ցետոյ ջնջեցի: Կ'ասէին էլի՝ Ստարովոյտովան:

Հ.— Եղցինը չկայ ասպարէզում: Ի՞նչ է պատահել:

Պ.— Ոչինչ չի պատահել: Նա պարզապէս ուժեղ մրսած է, ջերմութեամբ պառկած: Ամերիկա ուղեւորութեան մասին շատ բան գրուեց ու խօսուեց Նրա հասցէին: Ես գիտեմ, որ նա ինֆարկտից յետոյ ոգելից չի օգտագործում: Նա շատ գերլարուած, ծանրաբեռնուած աշխատեց ԱՄՆ-ում: Գերյոգնած էր: Ցետոյ էլ նա ձգտում էր գործարար Ամերիկացու նմանուել, որը այլ, թիւր կարծիք առաջացրեց ոմանց մօտ:

Հ.— Ձեր հանդէպ մահափորձ է կատարուել: Ասում են...

Պ.— Ճիշդ չեն ասում: Բայց սպառնալից նամակներ, հեռագրեր շատ եմ ստանում: Բաքուի՛ց: Երեւանից էլ:

Ստանում եմ նաեւ շնորհակալական նամակներ, հեռագրեր, զանգեր: Ոչ միայն Հայերից: Գրում են արտասահմանից, Միջին Ասիայից: Ուզբէկներից ու Տաճիկներից շատերը շնորհակալութիւն են յայտնում, որ «կպել եմ» Նիշանովին: Ի դէպ, մերձպալթեան թերթերից մէկը Նիշանովի թեկնածուական դիսերտացիայից մի յօդուած էր նուիրել: Պարզւում է՝ դեպուտատը օգտուել է Ռաշիտովի «աշխատութիւնների գաղափարներից»:

Հ.— Ձեր թղթակցական փոստը հիմա էլ հարո՞ւստ է:

Պ.— Համագումարի ժամանակ օրական 100 – 200 նամակ, հեռագիր էի ստանում, հիմա՝ 15 – 20: Ժամանակիս մեծ մասը դրանց հետ տարուող աշխատանքին եմ նուիրում: Ընդհանրապէս ժամանակս շատ սուղ է: Ապրում եմ «Մոսկուա» հիւրանոցում, որովհետեւ բնակարանս կենտրոնից շատ է հեռու: Մէկ – մէկ պոկւում եմ տուն: Ժամանակ չեմ գտնում նոյնիսկ շաքարի կարօնները ստանալ: Երեք ամիս է՝ տանն առանց շաքարի թէյ են խմում: Տաքսին էլ Մոսկուայում պրոբլեմ է: Հիմա էլ մայրաքաղաքին սպառնում է մետրոյի, տաքսամոտորային ձեռնարկութիւնների գործադուլ:

Հ.— Կարինէ Պասմաճեանից ի՞նչ լուր կայ:

Պ.— Ասում են՝ դիակը գտնուեր է:

Հ.— «Հայեացք» հեռուստատեսային հանդէսով ձեր ունեցած եղոյթը կարծես խուզուած էր:

Պ.— Շատ էր խուզուած: Կուսակցութեան եւ Ղարաբաղի հարցերի շուրջ ասուածից բան չէին թողել:

Հ.—Հայաստանի դեպուտատական խմբի անդամների փոխյարաբերութիւններն ինչպէ՞ս են:

Պ.— Տարաձայնութիւններ միշտ էլ կան: Մէկ անգամ չէ, որ ես փոքրամասնութեան մէջ եմ յայտնւում:

ՀՀ.— Վերեւներից գիտե՞ն, որ Յովհաննէս Բաղրամեանի եւ Նելսոն Ստեփանեանի կիսանդրիներն իրենց ծննդավայրերում քիրտ ուժերի ձեռքով չկան, չքացել են:

Պ.— Ես եւ Զորի Բալայեանը այդ հարցով դիմել ենք երկրի պաշտպանութեան մինիստր, բանակի գեներալ Եազովին: Ի՛նչ էք կարծում, ի՛նչ պատասխան տուեց մինիստրը. «Գուցէ դա կուլտուրայի մինիստրութեա՞ն գործն է»...

Հ.— «Ղարաբաղ» կոմիտէի գործունէութիւնում ի՞նչ թերութիւններ էք նկատում, ի՞նչ ցանկութիւններ ունէք:

Պ.— «Ղարաբաղ» կոմիտէն միւս ոչ ֆորմալ կազմակերպութիւնների համեմատ ամենահեղինակաւորն է ժողովրդի մէջ: Եւ ես չեմ ուզենայ, որ նա թերութիւններ ունենայ: Իմ կարծիքն ու ցանկութիւնն է, որ կոմիտէն միտինգների փոխարէն ժողովրդի հետ երկխօսութեան ամբիոն օգտագործի՝ մամուլը, հեռուստատեսութիւնը, աւելի շատ զբաղուի լեզուի, փախստականների, ընտրութիւնների դեմոկրատիայի ապահովման հարցերով:

***

Հանդիպումը, որ տեւեց երկու ժամից աւելի, աւարտւում է:

Մասնակիցները բազմաթիւ հարցերի պատասխաններ ստացան ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի դեպուտատ Աշոտ Մանուչարեանից:

Հանդիպումը շարունակուեց յաջորդ օրը. Գալինա Վասիլեւնան ընդունեց ընտրողներին, թարմացրեց պատուիրանների պորտֆելը...

Կոլեկտիւ հարցազրոյցը տպագրութեան պատրաստեց՝
ՍԼԱՎԱ ՁՈՒԼԱԽԵԱՆԸ

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐԸ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

Ա.

«Նուսայպինի մեծամասնութեամբ քիւրտ բնակչութիւնը պայքարով լեցուած է: Միջադէպեր ծագեցան Քիւրտիստանի բանուորական կուսակցութեան (ՓՔՔ) անդամ երեք երիտասարդներու յուղարկաւորութեան, որոնք ապահովութեան ուժերու հետ բախումի մը ընթացքին սպաննուած էին: Յուղարկաւորներու երկու հազար հոգինոց թափօրը քարերով հակադարձեց ոստիկանական ուժերու միջամտութեան:

Յաճախ նման ընդհարումներու ընթացքին սպաննուած Քիւրտերու դիակները իրենց ընտանիքներուն չեն յանձնուիր ու այս պարագան քիւրտ բնակչութեան կողմէ կը բացատրուի անով որ դիակներն իսկ անմարդկային արարքներու կ'ենթարկուին. ինչպէս՝ ականջները կտրել, աչքերը փորել եւայլն: Ու զոհերու ընտանիքները դիագնութիւն կը պահանջեն իրենց մեռեալներուն համար:

Մինչ այդ, կառավարութիւնը զանազան միջոցներու կը դիմէ քրտական հարցը լուծելու համար: Կ'ըսուի թէ ՓՔՔ-ին դէմ պայքարելու նպատակով կառավարութիւնը զինած է Տիգրիսի համալսարանին մէջ ծառայող (տնտես, պահապան) գործաւորներու խումբը: Քիւրտ ցեղապետներուն հետ ալ ժողով մը գումարուած ու ոմանց զէնք ու դրամ տրուած է. իսկ կան ցեղախումբեր ալ որոնք սկսած են զինուիլ: Այս վերջինները անոնք են որոնք դառնացած Պետութեան ընթացքէն, որոշած են իրենց գործը իրենք կատարել: Մարտունակ ուժի տէր զանազան խմբակներ կազմուած են որոնք կը զինուին ցեղապետերուն կողմէ»:

Թուրքիոյ մէջ օրէ օր հրահրող ու հանրային կարծիքը աւելի ու աւելի զբաղեցնող քրտական շարժումին մասին վերի տեղեկատուութիւնը առնուած է «Իքիպինէ Տօղրու» շաբաթաթերթին Հոկտեմբեր 15-ի թիւէն: Յաջորդ մէկ – երկու օրերու թրքական մամուլը կ'արձագանգէ ՓՔՔ-ի հակազդեցութեան որ ցոյց տրուած է Փարիզի քրտական համաժողովին. Նման հաւաքներ դատապարտելի են այս կազմակերպութեան համար, քանի որ անոնց միջոցով արեւմտեան ուժերու նախաձեռնութեամբ ջանք կը թափուի ՓՔՔ-ն չէզոքացնելու եւ ինքնավարութիւն մը ապահովելով Քիւրտերը բաւարարելու:

Այս իրավիճակին մէջ, շաբաթաթերթին նոյն թիւով առաջին մասը հրատարակուած է տեսակցութեան մը, զոր խմբագիր Տ. Փէրչինէք Դամասկոսի մէջ Սեպտեմբեր 23 – 25-ին կատարած է ՓՔՔ-ի ընդհ. քարտուղար Ա. Խօճալանի հետ:

Ան հետեւեալ ձեւով կը սահմանէ իրենց շարժումը. «Թուրքիոյ լուսաւորութեան հոլովոյթին մէջ մենք ձգտեցանք մե՛ր իրականութեան. այսօր զայն վերածեցինք պայքարի զօրութեան մը: Մեր պայքարը կերպով մը պէտք է նկատել Թուրքիոյ լուսաւորութեան ու անկախութեան շարժումին մէկ մասնիկը: Այսօր ՓՔՔ-ն խտացումն է զոհողութեան, խիզախութեան ու գիտակցութեան գերագոյն աստիճանին, զոր կրնայ ցուցաբերել մարդ արարածը»: Իսկ ինք, որպէս շարժումին ղեկավարը ուսուցիչ մը, առաջնորդ մը չէ միայն. սկզբունքներ ունի զորս կը բողնէ ու անոնց համար պայքարող մարտիկը նոյն ատեն: Պարտադրաբար պէտք է այդպէս ըլլայ մինչեւ յաղթանակ: Հակառակ պարագային սկզբունքներու հետ խաղալ միայն, մեծագոյն յանցանքներէն մէկն է:

Հետաքրքրական են իր արտայայտութիւնները ժողովուրդի մը ուրիշներու կողմէ սիրելի ըլլալուն կամ չըլլալուն մասին: Այս նիւթը շատ յաճախ տեղ կը գրաւէ նաեւ մե՛ր քաղաքական մօտեցումներուն ու խօսակցութիւններուն մէջ. աս կամ նա երկրին համակրանքը վայելելու, անոր զօրութեան ապաւինելու ջանքերը մինչեւ վերջին շրջաններ չէի՞ն զբաղեցներ մեր ալ քաղաքական կեանքը: Սակայն, կարդալէ ետք այս մասին քիւրտ պարագլուխին ըսածները անկարելի է չդառնալ մե՛ր իրականութեան ու չփընտռել զուգահեռ դիրքորոշումներ: Ու նաեւ չափսոսալ, քանի որ անոնց մօտ հուրով ու սուրով, ամէնօրեայ զոհերու գնով գործադրութեան դրուած տեսակէտները մեր մօտ տակաւին որքա՛ն վէճերու նիւթ կ'ըլլան, անտեղիտալի ի՛նչ կարծրացած մտայնութիւններու կը բախին: Խօճալան կ'ըսէ. – «Քիւրտերու ապրած ծանր գերութիւնն ու յետադիմութիւնը մէջս ատելութեան զգացումը արթընցուցած է: Կը հաւատամ թէ չի կրնար սէր, համակրանք վայելել ժողովուրդ մը որ ինքզինքը այսքան արժանի կը դարձնէ գերութեան: Անկասկած, որպէսզի քիւրտ ժողովուրդը սիրուի, պէտք է անկախ ըլլայ: Մեզ մի՛ սիրէք ու խորշեցէք մեզմէ այնքան ատեն որ անկախ չենք: Ընկճուած Քիւրտին ի՞նչը կը սիրուի: Գերի Քիւրտը չի սիրուիր. ան կ'անիծուի: Ճնշուած մէկուն համար արցունք թափել, նոյնիսկ սիրոյ տաղեր հիւսել, իրապաշտ գործ չէ: Պէտք է անիծել զայն: Որպէսզի սիրուի, նախ պայման է որ ոտքի կանգնի, ապա՝ պայքար մղէ»:

Թուրքիոյ ներկան եւս նոյն արժէչափով կը գնահատէ Խօճալան. իրեն համաձայն, չի սիրուիր նաեւ այն որ չի ճանչնար իր դասակարգը, միշտ կապուած կը մնայ արտաքին աշխարհին ու օրինակողը կ'ը-

լայ դրամատիրական արժէքներուն։ Ան կ'ըսէ չի կրնար սիրել զանգուած մը որ այսքան պատճառած է իր երկրին. որ կ'երթայ այդ երիտասարդ, ուժականութեամբ լեցուն տարիքին Եւրոպայի ամենածանր գործերը կը կատարէ։ Այս կեցուածքին մէջ արժանապատուութիւն չկայ։

Խօճալեան դէմ է նաեւ «արտագաղթ»ին. ծանօթ է որ յատկապէս վերջին տարիներուն Թուրքիայէն մեծ թիւով Քիւրտեր կ'ապաստանին արեւմտեան երկիրներ։ Ան արդարացի կը գտնէ մարդոց աւելի լաւ, հանգիստ պայմաններու մէջ ապրելու փափաքը։ Սակայն կը հաւատայ որ արդարացի քայլ մը չէ ատիկա. ան փարկաբեկիչ երեւոյթ մը կը նկատէ քրտական քաղաքակրթութեան օրրան նկատուած Անատոլուէն այդ քաղաքակրթութեան վերջին ժառանգորդներուն ձգել փախչիլը։

Յետոյ վերադառնալով անկախութեան հարցին, անոր տիրանալու համար արտաքին օժանդակութեան վստահելու պարագային, քիւրտ ղեկավարը կ'ըսէ. – «Կը հաւատա՞ք, եթէ Արեւմուտք ու Արեւելք, ընկերվարական ու դրամատէր ըսեն թէ զօրավիգ են ինծի, ատիկա միայն նեղութիւն կը պատճառէ։ Անկախութիւնը կրնայ միայն յեղափոխական վաստակով իրագործուիլ։ Առանց որ դուն ջանք թափես, ուրիշը եկեր ու փրկեր է քեզ...։ Ատիկա անկախութիւն չէ։ Ատիկա կը հակասէ իմ ապրելակերպիս։

Կ'ըսեն թէ առանց մեծ կեդրոնի մը կապուելու չես կրնար նոյնիսկ շնչել։ Այս տրամաբանութեամբ նոյնիսկ մարդ չես կրնար ըլլալ. չես կրնար հաւասնեալ ու արժանապատիւ մէկը ըլլալ։ Ո՛չ։ Ճիշդ չէ այս դատումը։ Անկախութեան մարտիկը այս կեցուածքին հակադրուող անձն է։ Չեմ կարծեր որ գոյութիւն ունենայ երկրորդ շարժում մը որ միայն իր ուժերուն յենելով ոտքի հանէ այսքան տկար ու աշխարհի վրայ այսքան քիչ կարեւորութիւններու տէր ժողովուրդ մը»։

Փէրինչէք հարց կուտայ. –

– «Ձեզի համար կ'ըսեն թէ կ'ուզէք Սեւրի նոր դաշնագիր մը ստեղծել։ Ի՞նչ կ'ըսէք»։

Խօճալեան կը պատասխանէ. –

– «Իրենք են Սեւրի մնացորդները. կ'ըսեն թէ ՓՔՔ կը պնդէ Սեւրի վրայ։ Ո՛չ։ Մենք կ'ապաւինինք ժողովուրդին նեցուկին։ Խօզալ կ'ըսէ թէ կրնայ մօտ օրէն կողմնակից ըլլալ Քիւրտերու իշխանավարութեան. եթէ քիչ մը եւս ներդ մնան, պիտի ըսեն թէ Ամերիկա դաշնակցութիւն կ'ուզէ ու իրենք կրնան միջնորդել։ Իրենցինը Ամերիկայի ու Եւրոպայի օժանդակութեամբ Սեւրի նման լուծում մըն է. ու այսօր անոնք որ Սեւրը կը մեղադրեն, քայլ առ քայլ դէպի հոն կը դիմեն։ Վաղը այդ լուծումին ջատագովները պիտի ըլլան։

Մինչդեռ ՓՔՔ գիտակից է Քիւրտերու դէմ դարբնուած խաղին. «նախ միասնութիւն, ապա բնաջնջում». լաւ գիտենք ասիկա»։

Ա. Խօճալեան կը խօսի նաեւ ազգային անկախութեան շարժումներուն մասին, նկատի առած Ազրպէյճանը. աշխարհի վրայ դեռ երկար պիտի տեւէ ժողովուրդներու ազգային իրականութեան հիման վրայ ոտքի կանգնելու եւ այս հիման վրայ միաւորուելու հոլովոյթը։ Ժողովուրդները պիտի ապրին իրենց ազգային իրականութիւնը, պիտի ապրին լի ու լի։ Կարելի չէ քանի մը մեծ երկրի ու տնտեսութեան ազդեցութեան ենթարկուիլ։ Կարելի չափով պէտք է ժողովուրդները տէր կանգնին իրենց տնտեսութեան, մշակոյթին ու պատմութեան։ Պէտք է ապահովել անոնց ծաղկումը։ Միայն այս հիման վրայ կարելի է դէպի ազգային աւելի լայն միաւորումներու դիմել։

ԱԹՕ

(Մնացեալը յաջորդով)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԻՊՐՈՍ

ՄԵԼԳՈՆԵԱՆԻ ՀԱՄԱԼԻՐԻ ՀԻՄՆԱՐԿԷՔ ՈՒ ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲԻ ԲԱՑՈՒՄ

Հոկտեմբեր 21, Շաբաթ օր, Կիպրոսի մէջ տեղի ունեցած է Մելգոնեան կրթական հաստատութեան նոր Համալիրի հիմնարկէքի արարողութիւնը, ներկայութեամբ Կիպրոսի Խորհրդարանի նախագահ Վասօ Լիսարիտիսի, Կիպրոսի Խորհրդարանի մէջ հայ ներկայացուցիչ Արամ Գալայճեանի, Հայաստանէն՝ Արտասահմանի հետ Մշակութային Կապի Կոմիտէի նախագահ Կարլէն Դալլաքեանի, Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան նախագահ Տիկին Լուիզ Սիմոնի, փոխ-նախագահ՝ Պր. Ուզունեանի, Կիպրոսի կաթողիկոսական պատուիրակ Մանճիկեան Եպիսկոպոսի, Արարատեան թեմի առաջնորդ Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսէսեանի, Պուլկարիայէն «Երեւան» շաբաթաթերթի տնօրէն՝ Կարօ Հայրապետեանի եւ բոլոր այլ գաղութներէն Մելգոնեանական սաներու։

Համալիրի բացումին յաջորդած է ակումբի բացում, որուն ներկայ եղած է Կիպրոսի Ներքին գործոց նախարար՝ Պր. Վենիամին, պարահանդէս «Հիլթըն» պանդոկի մէջ ու համերգ մը՝ Մելգոնեանական հին եւ նոր ուսանողներու մասնակցութեամբ, նոր ակումբին մէջ։

ՇԱՒԻԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՃԱՐՏԱՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆՆԵՐԸ ԵՒ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ

Այս տարի Շաւիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Հոգաբարձութիւնը փափաք յայտնած էր մասնակցիլ քաղաքին մէջ կազմակերպուած «Միութիւններու տասնօրեակին»։ Այդպէս, զանազան ուրիշ ձեռնարկներու կարգին, հայ գաղութն ալ առիթը ունեցաւ իր ներկայութիւնը պարտադրել տեղւոյն մշակութային կեանքէն ներս։ Ան ներկայացուց այժմէական բնոյթ ունեցող ցուցահանդէս մը նուիրուած «Հայ ճարտարապետութեան, աղէտեալ շրջանին մէջ, նախ քան եւ յետ երկրաշարժը»նիւթին։ Ձեռնարկը, որ կը վայելէր Փարիզի Հայ Վաւերագրական Կեդրոնին լայն աջակցութիւնը տեղի ունեցաւ Հոկտ. 17-էն 22, Շաւիլի հանրային գրադարանին մէջ։ Բացման երեկոյթին ներկայ էին քաղաքապետ Պր. Մարսէլ Հուլիէ, քաղաքին միութիւններու ներկայացուցիչները ու տեղւոյն հայ գաղութը։ Այս առիթով յատկապէս հրաւիրուած էր հայ արուեստի մասնագէտ՝ Պատրիկ Տօնապետեան (*) դասախօսութիւն մը կատարելու համար օրուան նիւթին շուրջ։ Ան լուսարձակուած խօսուն պատկերներով, ամփոփ բացատրութիւններ տուաւ Շիրակի եւ Գուգարքի մէջ գոյութիւն ունեցող յուշարձաններուն մասին, շեշտը դնելով երկրաշարժին պատճառած վնասներուն վրայ։ Ինչպէս դասախօսն ալ ըսաւ, աղէտեալ գօտիին մէջ, արժէք ներկայացնող ճարտարապետական կոթողներու քանակը, Հայաստանի մնացեալ մասերուն համեմատ, նուազ էր, սակայն քանի մը շատ կարեւոր կառոյցներ անդարմանելի վնասներ կրած են։

Նախքան աղէտը, հիւսիսային Հայաստանի այդ շրջանին մէջ գոյութիւն ունէին մօտ 8.500 յուշարձաններ, որոնցմէ այսօր 155-ը բոլորովին աւերուած են եւ մօտ 1200 ուրիշներ լրջօրէն վնասուած։

Այսպէս Լենինականի Ս. Ամենափրկիչ Մայր Եկեղեցին՝ շինուած 1859-ին, Անիի տաճարին օրինակով, ամբողջովին կործանած է։

Հայ ճարտարապետութեան գլուխ գործոցներէն, Մարմաշէնի վանքը (Ժ. ԺԱ. դար), նոյնպէս ծանր հարուած կրած է, մանաւանդ մեծ եկեղեցին։ Լուսարձակումը առիթ տուաւ ծանօթանալու գիւղական գեղեցիկ եկեղեցիներու կամ մատուռներու, որոնց մէջ կարելի էր նշմարել վաղ միջնադարու նմոյշներ. օրինակի համար Մայիսեան գիւղի (Է. դար) կամ Արշահովիտի (Զ. – Է. դար) եկեղեցիները, Հնեվանքի համալիրը (Է. դար)։ Հայ ճարտարապետութեան այս հետաքրքրական կառոյցները արդէն երկրաշարժէն առաջ բաւական տխուր պատկեր մը կը պարզէն, ընդհանուր առմամբ, աղէտը նոր վնասներ հասցուցած է. հիմնայատակ քանդումէն (Նալպանդ գիւղին երկու մատուռները), մինչեւ ճեղքերու գոյացում կամ գմբէթի փլուզում։

Աշխարհիկ կառոյցներու կարգին, կ'արժէ նշել Ստեփանաւանի մօտ գտնուող Լոռի բերդը, որուն կանգուն մնացած 200 մեթր պատնէշն ալ բաւական տուժած է երկրաշարժին ուժգնութենէն։

Հայաստանի Յուշարձաններու Պաշտպանութեան Կոմիտէն եւ Հայաստանի կառավարութիւնը ծրագրած են վերակառուցել վնասուած այդ բոլոր պատմական կառոյցները. բայց այդ ամէնը ժամանակի կը կարօտի եւ շատ աւելի հրատապ հարցեր կան այսօր...։

Այս տպաւորիչ լուսարձակում – դասախօսութենէն վերջ, ներկաները կրցան դիտել բուն ցուցահանդէսը, ուր 17 մեծադիր պաստառներու վրայ կը ներկայացուէին լուսանկարներու շատ յաջող շարք մը գործ նոյն Պատրիկ Տօնապետեանին։

Երեկոյթը վերջ գտաւ ընդունելութեամբ մը։

Հ. Հ.

(*) Պատրիկ Տօնապետեան, հեղինակն է Ժ. Մ. Թիէրիի հետ լոյս տեսած «Հայաստանի արուեստները» ծանօթ հատորին (Մազընօ հրատ.՝ 1987 թ.)։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՆ ԵՐԳԻԾԱՆՔ

ՆՈՐ ՀԱՏԸՆՏԻՐ ԲԱՌԱՑԱՆԿ «ՀԱՅԿԱՁԵԱՆ ԼԵԶՈՒ»Ի

ՀՐԱՊԱՐԱԿԱՅՆՈՒԹԻՒՆ – Հրապարակներում եւ դրանց յարող փողոցներում տեղի ունեցող զանգուածային ցոյցերի ժամանակ արտադրուող կենսական պահանջների ... հրապարակային սքօղում։

***

ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄ – Ըստ որոշ հեղինակների՝ քանդուածի վերստին կառուցում նախկինը մերժող նախագծով կամ ընդհանրապէս առանց դրա։

***

ՕՃԱՌ – Լճացման տարիներին եւ դրան նախորդած ժամանակներում խնդիրներ չյարուցող է ազատ վաճառուող լուացման միջոց, որի ձեռքբերումը նոր-օրեայ ժամանակներում նոյն դըժուարութիւնն է յարուցում, ինչ որ, ասենք, սեւ կամ կարմիր խաւիարինը։ Այն տարբերութեամբ, սակայն, որ առանձին բացառութիւններով վերջիններին դիման համար ոչ ապարդիւն փորձեր են արւում, ոչ էլ քարտեր են սպասում։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Դպրոցէն ելած չելած, նախընթրիքը մեր ձեռքը՝ կը բարձրանայինք հոն։ Կը ցատքէինք չուան, կը խաղայինք գնդակ ու պահուըտուք, ծննդոցները միշտ մեր լաւագոյն թաքստոցներն էին։ Երբեմն ալ ձանձրացած այս բոլորէն, ցոյց տալու համար իրարու մեր ճարպիկութիւնները, տանիքէ քիւին վրայէն կը քալէինք՝ ջանալով պահել մեր հաւասարակշռութիւնը։ Ձախորդ շարժում մը, բաւ էր ինքզինքնիս գտնելու մայթին վրայ։ Բայց չեմ յիշեր դժբախտ դէպք մը։ Այս խաղը մեր ծնողքներէն գաղտնի կ'ընէինք միշտ։ Երբեմն ալ կը վազէինք քարէ խոշոր գլանին վրայ, անհրաժեշտ գործիք մըն էր ան տանիքներուն համար։ Անձրեւներէն յետոյ, անմիջապէս կը գլանէին, տափակցնելու համար ուռած հողը։ Քանի մը հոգի վրան ելած՝ կը գլորէինք զայն. արագաշարժութիւնը կարեւոր էր այս խաղին մէջ. իրարու հետ մրցումի ելած՝ կ'արհամարհէինք ամէն վտանգ։

Մանչերը չէին շահագրգռուէր մեր խաղերով. անոնք հանդէս կուգային թըռուցիկներով։ Իրիկուայ զեփիւռին հետ կը սկսէին թռուցիկներու մենամարտները, երկինքի կրկէսին մէջ։ Այդ լայտերազարդ թռուցիկներու կռիւին հանդիսատես ըլլալն անգամ մեծ հաճոյք էր աղջիկներուս։ Միջոցին մէջ, հակառակորդ թռուցիկները, իրենց երփներանգ տարազներով դանդաղօրէն կը յարձակէին իրարու վրայ։ Ոմանք ալ գունագեղ բաչերէն բռնած կը քաշէին պիրկ գալարումներով, կը փետտէին զիրար։ Պոչազուրկ թռուցիկը թաւալգլոր կ'իյնար պարտութեան անդունդին մէջ։ Ուրիշներ, մինչեւ ուշ գիշեր հանդարտօրէն կը ճեմէին օդին մէջ. անոնք կը նմանէին երկինքի աստղազարդ ճակատէն անցնող գիսաւորներու։ Տղոց սիրտին խօսող ուրիշ խաղ մըն էր թռչնորսութիւնը. տանիքին ամայի մէկ անկիւնը ծուղակ կը լարէին մաղով մը՝ որ կիսովին հակած կ'ըլլար չորթական ձողի մը վրան եւ չուան մը այդ ձողին յարաբերութեան մէջ կը դնէր տղան։ Մաղին տակ ցորենի հատիկներ կը ցանէին ու դարանակալ կը սպասէին թռչուններու ժամանումին։ Լուռ ու անշարժ կենալու այս մարզանքը երկար համբերութեան կը կարօտէր, որովհետեւ, վարպետ թռչունները կը ըզգուշանային մօտենալու։ Ուտելէ աւելի՝ որսալու հաճոյքին համար կը սարքէին տղաքը այս անդուլ խաղը։

Ամրան իրիկունները, կիները վեր կ'ելլէին անկողինները պատրաստելու համար։ Ոմանք ուղղակի տանիքի տապ աւազախառն հողին վրայ, ծածկոցներ փռելէ ետք, անկողինները կը յարդարէին, իսկ ուրիշներ՝ կը շտկէին մահճակալները, փայտէ կամ երկաթէ։ Օրուան խոնջէնքին կը յաջորդէր հանգիստն ու հաճոյքը։ Կային այրեր որ անտեսելով պատշաճութեան բոլոր սահմանները, կը նախընտրէին տանիքին վրայ բացօթեայ կերուխումը, աստղերու դրացնութեան մօտ։ Ուրիշներ, մինակ պտղակերութիւնը կը կատարէին վերը։ Միրգերը դոյլի մը մէջ նախ հորը իջեցուած կ'ըլլային, կամ ալ ձգուած՝ սառոյցի ջուրին մէջ։ Կրետական խայտաբղէտ կապերտներուն վրայ կը դրուէին ճաշի ցած սեղանները։ Արքայական օդին՝ իր բոլոր արբանեակներով կը բազմէր սեղանին վրայ։ Հոն էին՝ ապուխտը, երշիկը, կանաչ կամ սեւ ձիթապտուղը, քիչ անգամ ձուկը։ Հակառակ Կիլիկիոյ ձկնառատ ջուրերուն, տեղացիները հազուադէպ ձկնակեր էին։ Լոլիկի աղցանը կը զգուէր ախորժակները – իսկ անմահական վարունգին բոյրը կ'ալեկոծէր քիմքերը։ Այդ ժամուն, տանիքները կը վերածուէին բարեկենդանի մը, ուր գոյնզգոյն գիշերանոցներու ցուցահանդէսը հաճելի տեսարան մը կը պարզէր։ Մարդիկ իրենց բնական զուարթութիւնը գտած՝ կը շաղակրատէին, կը կատակէին ու կը վիճաբանէին տանիքէ – տանիք։ Փոքրերը իրենց յոգնաբեկ գլուխները կը հանգչեցնէին մեծ մայրերու ծունկերուն վրայ, որոնք աղապատանքով կը փայփայէին անոնց չէկ սեւահեր գլուխները։ Աւելի մեծերը անկիւն մը քաշուած՝ կը պատմէին իրարու հէքեաթներ, որոնք սարսափ կը տարածէին հոգիներուն մէջ։ Ունկնդիրները երկիւղով լայնցած իրենց բիբերը կը յառէին մթութեան՝ փնտռելու համար անճոռնի դէմքեր։ Այս ընդհանուր խաժամուժին մէջէն, երբեմն կը բարձրանար արեւելեան երգի մը մելամաղձոտ եղանակը։ Օդով տաքցած գլուխներ կ'ունկնդրէին հոգեխռով երգը, եւ անծանօթին կարօտը պահ մը կը մրրկէր իրենց բնազդները։

(Շար. 3)

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Հրաչեայ եւ Գեղամ Տէր – Անդրէասեան եղբայրներ 250 Ֆր. կը նուիրեն Ս.Օ.Ս – Արմէնիի եւ 250 Ֆր. «Յառաջ»ի, ի յիշատակ իրենց սիրելի հօրեղբօրորդւոյն՝ Գրիգոր Տէր – Անդրէասեանի, մահացած Երեւան, Հոկ. 20ին, իր 91 տարեկան հասակին: Ողբացեալը, վաղեմի վըկայեալ Իէնայի (Գերմանիա) համալսարանէն, երկար տարիներ դասաւանդած է Երեւանի համալսարանին մէջ, եւ հեղինակ է կարգ մը գերմաներէն, հայերէն բառարաններու: Եղբայրն էր Պոլսոյ Կեդրոնական վարժարանի նախկին տնօրէն՝ ողբացեալ՝ Հրանդ Տէր – Անդրէասեանի:

Recherche une Secrétaire

Bilingue français - arménien

connaissance parfaite du français arménien écrit souhaité

environnement informatique AMSTRAD PC 2086

lieu de travail : Paris

Contrat à durée déterminée six mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ԱՄԵՆԱՅՆ ՍՐԲՈՑ ՏՕՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 5, Ամենայն Սրբոց Տօնին առթիւ Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցւոյ մէջ կը մատուցուի մասնաւոր պատարագ: Այս կը կատարուի հոգեհանգստեան պաշտօն, ինչպէս ամէն տարի, Եկեղեցւոյ եւ Մշակութային Տան բոլոր բարերարներու եւ ծառայողներու հոգիներուն:

Պատարագը կը մատուցանէ եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւը՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎՐԴ. ՊԵՔՃԵԱՆ

Իսկ հանդիսութեանց կը նախագահէ ու կը քարոզէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿ. ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Պատարագի երգեցողութիւնները կը կատարուին ՍԱՀԱԿ – ՄԵՍՐՈՊ Երգչախումբի կողմէ, առաջնորդութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երլմազեանի:

Սկիզբ Ժամերգութեանց՝ ժամը 8·30:
Պատարագ՝ ժամը 10:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ–ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, տօն Ամենայն Սրբոց՝ Հնոց եւ Նորոց, Յայտից եւ Անյայտից:

Այս առթիւ Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, առաւօտեան ժամը 10–ին պատարագ կը մատուցուի:

Offre d'emploi

L'école bilingue arménienne

Tebrotzassère

cherche

pour sa maternelle une institutrice de langue française

à partir du 13 novembre 1989.

Pour tous renseignements téléphoner au 43. 81. 01. 72.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Merci de retenir les dates suivantes :

— Vendredi 10 Novembre, 20 h 45
Rencontre
avec *Pierre VERLUISE, journaliste*
à l'occasion de la parution
de son livre :
«ARMENIE, LA FRACTURE»

— Vendredi 17 Novembre, 20 h 45
ARMENIE, 9 MOIS
APRES LE SEISME
Compte-rendu de mission *Médecins du Monde* d'une équipe médico - psychologique
avec le Dr. *J. MEDAXIAN*

— Vendredi 24 Novembre, 20 h 45
Rencontre
avec *Arménouhie KEVONIAN*
à l'occasion de la parution
de son disque
«CHANTS ARMENIENS
DU DARON».

— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՇԱՐՎԻԼ – Ս. ՆՇԱՆ

ԵՊԻՍԿՈՊՈՍԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ
ԵՒ
ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ
Է. ՏԱՐԵԴԱՐՁԻՆ ԱՌԹԻՒ

Փօն – տը – Շէրիւ եւ Շարվիլօյի Ազգային Միութեան վարչութիւնը կը ծանուցանէ թէ՝ Կիրակի, Նոյեմբեր 5–ին Օծման Է. տարեդարձին առթիւ կը մատուցուի Եպիսկոպոսական պատարագ:

Կը պատարագէ եւ կը քարոզէ՝
ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ԶԱՔԱՐԵԱՆ

Այս առթիւ հոգեհանգիստ կը կատարուի Ս. Եկեղեցւոյս գլխաւոր բարերար Տէր եւ Տիկին Ճիպրայէլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի ծնողաց՝ Նշան եւ Ֆիլօր Պահատուրեանի հոգիներուն համար, ինչպէս նաեւ՝ Պահատուրեան, Պաթմազեան, Խարբութլեան, Թիւթիւնճեան, Յարութիւնեան գերդաստանաց հին եւ նոր ննջեցելոց հոգիներուն ի հանգիստ, նաեւ կը յիշատակուին եկեղեցւոյս միւս բոլոր բարերարներուն, նախկին հոգեւոր հովիւ վախճանեալ Հմայեակ վարդապետ Պաղտասարեանի, Խաչատուրեանի, Պալեանի, Ճենկըլըրեանի, Գարակէօզեանի, Մելքոնեանի, Մուկհամեանի, Սանթուլլօի, Զիլալէմեան, Զիլինկիրեանի, Թիլպիեանի, Տէյիրմէնճեանի, Հիլպազեանի, Պաթմազեանի, Զաուէեանի, Տիրանեանի, Յարութիւնեանի, Մարգարեանի, Գարիպեանի, Պըչաքճեանի, Աղէկեանի, Պազըրճեանի, Պետրոսեանի, Կիւրէնեանի, Մուրատեանի եւ Սօմունեանի սիրեցեալ հարազատներուն ի հանգիստ:

Կը կատարուի նաեւ Աղօթք եւ Մաղթանք եւ Արեւշատութիւն Տէր եւ Տիկին Ճիպրայիլ եւ Ազատուհի Պահատուրեանի՝ ինչպէս նաեւ միւս բարերարներուն սիրեցեալ հարազատներուն համար:

Պատարագի երգեցողութիւնը կը կատարէ Եկեղեցւոյս ՇՆՈՐՀԱԼԻ երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Սրբահամեանի:

Ժամը 12·30–ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի պիտի ունենայ ժողովրդական հացկերոյթ:

Անոնք որոնք կը փափաքին մասնակցիլ ճաշին, կրնան հեռաձայնել Ազգային Միութեան Նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեանի:

Հեռաձայն. – 78 – 32 – 18 – 51

Պատարագ՝ ժամը 10·15–ին:
Ճաշագինն է 100 Փրանք:

Le C.R.D.A. et Le CENTRE CULTUREL SAINT MESROB

organisent

une SOIREE ARMENO - GEORGIENNE

le Vendredi 10 Novembre
à 20h45 précises
suivie d'un COCKTAIL

au 10 bis, rue Thouin, 75005 Paris
M° Cardinal Lemoine / Luxembourg
Autobus: 48, 81, 82, 84, 89.

Y prendront la parole
THAMAZ NASKIDACHVILI
et PIERRE TER-SARKISSIAN.
PATRICK DONABEDIAN fera également une communication sur le thème: «*Analyse comparative des architectures arménienne et géorgienne*».

Participation aux frais: 35 Frs.

Réservation avant le 4 Novembre
Tél. : 42. 46. 05. 58.

ԹԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Նախաձեռնութեամբ

Հայ Կարմիր Խաչի
Լիոնի Մասնաճիւղի
եւ
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Ի նպաստ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ զոյգ վարժարաններուն, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ:

Այս կրթասիրական ձեռնարկին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Երեւանի Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՊՐ. ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
ՊՐ. ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 8·30–ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Տան սրահին մէջ. – 40 rue d'Arménie – 69003

Մասնակցութիւն 30 Ֆր.:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՀՐԱՒԷՐ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

Ցերեկոյթ՝

«Կտուցը Վեր Իռման» հէքեաթին հրատարակութեան առթիւ.

Կը մասնակցին հեղինակը եւ թարգմանիչները.

LA CITE DES SCIENCES
DE LA VILLETTE
Médiathèque — 1er sous-sol
M° Porte de la Villette

Նոյեմբեր 4, Շաբաթ, ժամը 15·30–ին:
Մուտքը ազատ է:

LE CENTRE INTERNATIONAL DES ARTS ET DE LA CULTURE — LA CROIX ROUGE ARMENIENNE — (Section de Lyon)

Présentent

EN PREMIERE MONDIALE
Une production Armenfilm

Dimanche 12 Novembre à 18 heures
Palais des Congrès — Lyon

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain

Billets en vente — Participation 100 Francs

Centre International des Arts et de la Culture - 101, ave. de Saxe- Tél. 78.95.16.84
Eglise Apostolique Arménienne - 40, rue d'Arménie- Tél. 78.60.47.18
FNAC - 83, rue de la République- Tél. 78.42.26.49
Sévan Voyages - 48, cours de la Liberté- Tél. 78.60.13.66.

A PARIS

Le 26 NOVEMBRE
Réservation : M. Navassartian
Tél. : 39. 85. 36. 53.

ՁՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, ժամը 15–ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը խորին շնորհակալութեամբ ստացած է 200 Ֆր. Տէր եւ Տիկին Տիգրան Թորոսեանէ Նուպար Նիկողոսեանի մահուան քառասունքին առթիւ:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղային խորհուրդը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. –

Յակոբ Էսայեանի մահուան առթիւ, Տէր եւ Տիկին Ռընէ Էսայեան 100 Ֆր.:

Յարութիւն Կիրակոսեանի մահուան առթիւ, Այրի Տիկին Արաքսի Կիրակոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Կիրակոս Կիրակոսեան 200, Տէր եւ Տիկին Գէորգ եւ Կարպիս Տէր – Մինասեան եւ զաւակները 100, Տէր եւ Տիկին Արամեան եւ զաւակները 200, Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մէհլէմէճեան 200, Տէր եւ Տիկին Աճառեան 50, Տէր եւ Տիկին Տէր – Մինասեան ընտանիք 100, Տիկին Ռօզա Տօրումեան 100, Տիկին Հռիփսիմէ Տօրումեան 100, Տէր եւ Տիկին Քէչէճեան 100, Տէր եւ Տիկին Ռոպէր Ժամկոչեան 100, Պատոյեան ընտանիք 50, Սուրէն Կիրակոսեան ընտ. 200, Տէր եւ Տիկին Մկրտիչ Կիրակոսեան 200 Փրանք, Երուանդ Տօրումեան ընտ. 200, Յարութիւն Հէքիմեան ընտ. 100 Ֆր.:

ՇԱԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4

SAMEDI
4 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.136
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.136

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ 30 / 31)

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ս. Դ. ՀՆՉԱԿԵԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Հոկտեմբեր 26–ին Հայաստանի Ա· քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան հանդիպում մը ունեցած է Հայաստան գտնուող Սոցիալ – Դեմոկրատական Հնչակեան Կուսակցութեան Կեդրոնական Վարչութեան պատուիրակութեան հետ, զոր կը գլխաւորէր առաջին քարտուղար Ժիրայր Նայիրի (Լիբանան)։ Պատուիրակութեան կազմին մէջ են կուսակցութեան կեդրոնական վարչութեան անդամներ Տիրան Ակինեան (Սուրիա), Աւետիս Տէմիրճեան (Լիբանան), Պեպօ Սիմոնեան (Լիբանան)։

Սուրէն Յարութիւնեան անդրադարձած է հայ ժողովուրդին առջեւ ծառացած այն բարդ խնդիրներուն, որոնց յաջող լուծումը, աղէտեալ շրջանի վերականգնման աշխատանքներու հսկայական ծաւալը, տնտեսութեան զարգացման ապահովումը, ազգին մտաւոր եւ բարոյական կարողութիւններուն լիակատար բացայայտումը կը պահանջեն համախմբել բոլոր ուժերը, ինչպէս Հայաստանի, այնպէս ալ Սփիւռքի մէջ։

Նշուած է Հայաստանի ու Սփիւռքի բազմակողմանի կապերու զարգացման անհրաժեշտութիւնը։

Ժիրայր Նայիրի տեղեկութիւն տուած է Ս. Դ. Հ. Կուսակցութեան գործունէութեան մասին, բարձր գնահատած է Հայաստանի ղեկավարութեան գործունէութիւնը։

Հանդիպման ընթացքին կարծիքներ փոխանակուած են բազմաթիւ գործնական հարցերու շուրջ։

**

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ԶՈՀԵՐՈՒ ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՕՐ

Հայաստանի երկրաշարժին տարելիցին առիթով, Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութիւնը հրամանագրով մը որոշած է յառաջիկայ Դեկտեմբեր 7–ը յայտարարել «զոհերու յիշատակի օր»։

Այս առթիւ Հայաստանի Նախարարաց Խորհուրդը 1989–ի Դեկտեմբեր 7–ը յայտարարած է ոչ աշխատանքային օր՝ լուր օրը տեղափոխելով Շաբաթ Դեկտեմբեր 9–ին։

**

ՋՈՒԹԱԿԱՀԱՐ Ժ. ՏԷՐ – ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

«Արամ Խաչատրեան» մեծ համերգասրահին մէջ Լորիս Ճգնաւորեանի ղեկավարած Հայաստանի Պետական Սէնֆոնիք նուագախումբը, Հոկտ. 27 եւ 28–ին նուագած է Ա. Խաչատրեանի «Ջութակի համար համերգը», մենակատար ունենալով ջութակահար Ժան Տէր – Մերկերեանը։

Բարեսիրական նպատակներով համերգաշար մը տուող Ժ. Տէր – Մերկերեան, ութ տարուան ընդհատումէ մը յետոյ առաջին անգամ ելոյթ ունեցած է Հայաստանի բեմին վրայ։

– Այս վերադարձը մեր հողից, մեր մարմնից պոկուած մի կտորի վերադարձն է, – ըսած է արուեստաբան Շահէն Խաչատրեան։ Նման արտայայտութիւններ ունեցած են նաեւ խմբավար Լ. Ճգնաւորեան, երգահան Ալեքսանդր Յարութիւնեան։ Ժ. Տէր – Մերկերեան եւս մեծ ուրախութիւն յայտնած է իր վերադարձին առթիւ, բայց չէ ուզած արտայայտուիլ հայրենիքէն հեռանալու պատճառներուն մասին։

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՑՈՅՑԸ ԱՐԳԵԼՔ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ ՀԱՄԵՐԳԻՆ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍ. – («Յառաջ»). –

Հ. Յ. Դ. Հայ Դատի Յանձնախումբին կազմակերպութեամբ ցոյց մը տեղի ունեցաւ «Կարմիր բանակի երգչախումբ»ին դէմ, բողոքելու համար խորհրդային բանակի միաւորներուն կողմէ Արցախի մէջ անմեղ հայ քաղաքացիներու սպանութեան դէպքը։

Կարմիր բանակի երգչախումբը ելոյթ պիտի ունենար Լոս – Անճըլըսի «Շռայն» հանդիսասրահին մէջ, խումբին ամերիկեան շրջապտոյտի ծրագրին համաձայն, Նոյեմբեր 2, Հինգշաբթի երեկոյ։

Նոյն օրը ժամը 18·30–ին հարիւրաւոր Հայեր փակեցին 4000 հոգինոց սրահին մուտքը, գոչելով. «Red Army Go home!»։ Շուրջ 1500 ոստիկաններ կը գտնուէին դէպքին վայրը։

Ամերիկեան հեռատեսիլի հինգ, վեց կայաններ ուղղակի հեռասփռելով ցոյցը, անդրադարձան Հայերու բողոքին տուն տուող պատճառներուն, նշելով միաժամանակ որ ցոյցը յաջողած է արգելք ըլլալ «Կարմիր բանակի երգչախումբ»ին ելոյթին։ Հազարաւոր հանդիսատեսներ ստիպուեցան հեռանալ սրահէն։

Յատկանշական է այն, որ ինչպէս հեռատեսիլի կայաններն ալ յայտնեցին, առաջին անգամն էր որ ամերիկեան իշխանութիւնները արտօնած էին այս խումբին ելոյթը Ամերիկայի Միացեալ – Նահանգներուն մէջ, ինչ որ տեղի չունեցաւ Հայերու ցոյցին պատճառով։

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ԱՐԾԻՒ ԿԸ ՀԱՍՆԻ 5–ՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆԻՆ

Մարսէյլի մեր երկու ակումբները, անցեալ Կիրակի, խաղցած են ի հաշիւ Ֆրանսայի բաժակին։ Լաւ արդիւնք մը Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի համար որ երկու ժամուան հաւասար մրցումէ մը վերջ (0 – 0), պարտութեան մատնեց Քասիսը, յաջող ազատ հարուածներու տարբերութեամբ։ Արծիւ կը մտնէ այսպէս բաժակի 5–րդ հանգրուանին մէջ, չատոնց էր որ չէր գացած այդքան հեռու։

Հ. Մ. Ը. Մ. կը խաղար իր դաշտին վրայ, իսկ Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.–ը՝ հակառակորդի, Սէթէմի։ Այս վերջինը յաղթած է՝ 3 – 1։

Յառաջիկայ Կիրակի, Նոյեմբեր 5, վերադարձ ախոյենական մրցաշարքերուն։ Հ. Մ. Ը. Մ. կը վերագտնէ նոյն մրցակիցը՝ Քասիս՝ որ առաջատարն է խմբակին. այս անգամ հիւրընկալողը Արծիւն է։ Սէն – Թ'Անթուան ալ կը հիւրընկալէ Անթիպի խումբը. թերեւս լաւ առիթ մը յաղթանակ մը ապահովելու։

Վ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՖՐԱՆՍԵՒԳԵՐՄԱՆ 54–րդ վեհաժողովին բացումը կատարուեցաւ Հինգշաբթի, Գերմանիոյ մայրաքաղաքին մէջ, Ֆ. Միթերանի եւ Հ. Քոհլի կողմէ։ Ֆրանսայի Հանրապետութեան Նախագահին կ'ընկերանան վարչապետ Մ. Ռոքար եւ ութ նախարարներ։ Վեհաժողովի օրակարգին գլխաւոր նիւթերն են արեւելեան երկիրներու տեղաշարժերը եւ Եւրոպայի ապագայ կառոյցը։ Հանդիպումը նաեւ նախապատրաստական փուլ մըն է Սթրազպուրկի Եւրոպական Խորհուրդին համար, որ տեղի կ'ունենայ Դեկտեմբեր 8 եւ 9 թուականներուն։ Վեհաժողովի առաջին օրն իսկ ակներեւ եղած է Միթերանի եւ Քոհլի տեսակէտներու կատարեալ համաձայնութիւնը։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ գլխաւոր քաղաքներուն մէջ ցոյցերը կը շարունակուին, ինչպէս նաեւ գաղթը դէպի Արեւմտեան Գերմանիա։ Մինչ այդ, երկրին քաղաքական կեանքը թատերաբեմ կ'ըլլայ բարձրաստիճան պաշտօնատարներու հրաժարումին։ Ասոնց կարեւորագոյնը կը նկատուի Կրթական նախարարին հրաժարականը. այս պաշտօնը կը վարէր նախկին ղեկավար Է. Հոնէքէրի կինը Մարկօ Հոնէքէր։ Չեխոսլովաքիա, Պուլկարիա եւ Ռումանիա մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին Արեւելեան Գերմանիոյ իրադարձութիւններուն։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ նախագահն ու կուսակցութեան Ա. քարտուղարը Է. Քրենց Մ. Կորպաչովէ ետք, Հինգշաբթի օր հանդիպում մըն ալ ունեցած է Լեհաստանի ղեկավարներուն հետ։ Զօրավար Ժարուզելսկիի, ապա վարչապետ Մազովիէցքիի հետ ան խօսած է յատկապէս երկկողմանի գործակցութեան մը մասին։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՐԿԻՐՆԵՐՈՒ ուշագրաւ տեղաշարժերը որոնց մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւի ամբողջ աշխարհը, ոչինչով ազդած ըլլալ կը թուին Ռումանիոյ վրայ, որ կը պատրաստուի կուսակցական համագումարին։ Ռումանիոյ համայնավար կուսակցութեան համագումարը տեղի պիտի ունենայ երեք շաբաթէն ու երկրին ղեկավարը Ն. Չաուչէսքու աւելի քան երբեք ինքնավստահ կը թուի, մինչ արեւմտեան լրասփիւռներ կ'արձագանգեն այլախոհ Տան Փէթէրսքուի ձերբակալութեան. ան ուրիշ բազմաթիւ ընդդիմադիրներու հետ ստորագրութեան արշաւի մը մասնակցած էր բողոքելու համար Չաուչէսքուի կուսակցական ղեկավար վերընտրուելուն դէմ. իսկ չորս շաբաթէ ի վեր հացադուլի դիմած էր, երբ վերջ տրուած էր դրադարանավարի իր պաշտօնին ու իրեն մերժուած էր արտասահման մեկնելու արտօնութիւնը։ Փէթէրսքու կ'ուզէր արտասահման մեկնիլ, կարենալ լուսադոյն դարմանուելու համար։

ԵՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ինքնավար մարզին Քոսովոյի մէջ, Չորեքշաբթի իրիկուան ցոյցերուն ընթացքին վիրաւորուած երիտասարդի մը մահը պատճառ դարձած է որ կացութիւնը աւելի եւս լարուի։ Փրիսթինայի մէջ, որ մարզին կեդրոնն է, ալպանացի ցուցարարներու եւ ոստիկանութեան ուժերուն միջեւ հրացանաձգութիւններ տեղի ունեցած են։

ՌՈՔ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ աշխարհահռչակ քանի մը խումբեր որոշած են աղէտեալ Հայաստանին ձեռք մեկնել։ «Ազմուկի տիտաններ»ը արդէն միասնաբար ձայնագրած են «Սմոք օն տը ուոթըր» երգին մէկ տարբերակը, ի նպաստ Հայաստանի երկրաշարժին աղէտեալներուն։ Սայլին հետ, միաժամանակ հրապարակ պիտի ելլէ նաեւ «Ռոք էյտ Արմէնիա» («Հայաստանի Օգնութեան Ռոք») խորագրեալ քլիփ մը։

ՖԻԿԱՌՕ – ՄԱԿԱԶԻՆԻ կողմէ կատարուած հարցախոյզի մը համաձայն Ֆրանսացի ժողովուրդին մեծամասնութիւնը հետաքրքրուած է գաղթականներու պարագայով ու կը փափաքի որ հանրաքուէ մը կատարուի այս հարցին մասին։

ՓՈԽԱՆ ՏՈՄՍԻ

ԱՐՏԱԿԱ՞ՐԳԸ

Դիւանագիտութիւնը, ինչպէս կ'ըսեն, միշտ ալ եղած է մտածումը ծածկելու արուեստը։ Անշուշտ պէտք չէ երբեք շփոթել մտածում ծածկելը ճշմարտութիւն ծածկելուն հետ։

Բայց որքա՜ն դժուար է չշփոթել դիւանագիտութիւնը կեղծաւորութեան հետ. օրինակ՝ եթէ յանկարծ հռչակէին թէ Արցախը կը պատկանի Հայերուն, բայց պիտի տրուի Ազրպէյճանցիներուն. կամ՝ հայկական ցեղասպանութիւնը ճանչցուի, սակայն թիզ մը հող Հայերուն չտրուի։

Դիւանագիտական շրջանակներ չատ արտակարգ կը գտնեն, երբ կը նկատեն թէ մարդիկ մտածում ծածկել չեն գիտեր, եւ ընդհակառակն՝ ճշմարտութիւնը կը յայտնեն։

Ճշմարտութեան արտակարգ արտայայտութիւններ կը սեպեն Երեւանի հոյզերը։

Արտակարգ դիւանագիտութիւն չի՞ համարուիր արդեօք երբ ժողովուրդներ երկար տարիներ շարունակ ճնշումի եւ բռնութեան տակ ապրելէ ետք, կրցեր են ծածկել ու պահել ազատութեան սխորժակին աքանչելի համը։

Այսուամենայնիւ արտակա՞րգը, ազատութեան ախորժակին պայթուցիկ գոյութիւնն է արեւելեան կողմն աշխարհին։

ՆՈՐՎԱՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

ՎԱՂԸ

«ՅԱՌԱՋ – ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ»

Վաղը լոյս կը տեսնէ «Յառաջ միտք եւ արուեստ»ի նոր (143–րդ) թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ. –

Ages et Usages
de la Langue Arménienne
Խ. ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Տաղ սիրոյ եւ բնութեան
Ա. ՊԷՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

A. Gorky — ANDRE BRETON

ԿԸ ՀԵՌԱՁԱՅՆԵՄ ՄՈՐՍ՝ ՊԱՐԶԱՊԷՍ ՀԱՅԵՐԷՆ ԽՕՍԵԼՈՒ ՀԱՄԱՐ...

Գրեց՝ ՀՐԱՆԴ ԱՃԷՄԵԱՆ

Հայերէնի ուսուցումը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու նախաձեռնողութենէն մղուած, վարժարանին մէջ հայերէն դասաւանդող ուսուցիչներս 10 կէտերէ բաղկացած հարցարան մը դրկած էինք աշակերտներու ծնողքներուն, որոնք զայն լեցնելով պիտի վերադարձնէին մեզի, որպէսզի ըստ էութեան քննարկելէ ետք՝ ի հարկին բարելաւման միջոցներու դիմէինք, լաւագոյնս արդիւնաւորելու համար ուսուցողական մեր աշխատանքները։

Հարցարանները վերադարձան դպրոց։ Կարդացինք բոլորը։ Պատասխանները դասաւորեցինք առանձին սիւնակներու տակ եւ անցանք մանրամասն քննարկումի՝ մանկավարժական, հոգեբանական, ազգային եւ ամերիկեան մտայնութեան լոյսին տակ։ Քանի մը տողով կ՚ուզեմ յիշատակել ցաւալի իրականութիւններէն միայն մէկը, որ մատնանշուած էր հարցարանի վերջին կէտին ի պատասխան։

Արդարեւ, պատասխանելով հարցարանի վերջին՝ 10-րդ հարցումին, թէ «Գործնական ի՞նչ առաջարկներ ունիք ձեր գաւակին հայերէն ուսուցումը աւելի արդիւնաւէտ դարձնելու համար», ծնողքներ կատարած են այլազան առաջարկներ եւ յայտնած տեսակէտներ։ Ինչպէս ընդունուած է մեր մէջ, ուսուցչին աւելի «ուղղութիւն» տուողներ ունինք, քան՝ «միջոցներ»։ Այսօրուան մեր խորհրդածութեան նիւթը հայերէն չխօսելու ցաւալի երեւոյթն է։

Նմոյշ մը՝ առաջարկներու բաժնին մէջ ծնողքներու պատասխաններէն. «Զաւակս դպրոցը եւ նոյնիսկ տունը հայերէն չի խօսիր. քաջալերեցէք հայախօսութիւնը»։ Այս հաստատումը, առաջին իսկ ակնարկէն, կը բովանդակէ երկու իրողութիւններ։ Նախ այն՝ որ զաւակը հայերէն չի խօսիր դպրոցին մէջ. սակայն ազգային մեր ցաւոտ հարցերէն մին է, որ նոյն պատկերը կը պարզէ արեւմտեան կողմն աշխարհի՝ Ամերիկա թէ Եւրոպա։ Երկրորդը՝ որուն վրայ շեշտը կը դրուի ծնողքին կողմէ, տան մէջ հայերէն չխօսիլն է։

Ուշադրութիւն՝ ծնողքը կ՚ըսէ. «նոյնիսկ տունը». սակայն կը նշանակէ, թէ ծնողքը գիտակից է, որ արեւմտեան կողմն աշխարհի վարժարաններու մէջ աշակերտներու հայերէն չխօսիլը մեր ազգային ցաւոտ հարցերուն մաս կը կազմէ, սակայն ան անճրկած կը մնայ ի տես միւս իրողութեան, այսինքն՝ իր զաւակին, նոյնիսկ տան մէջ հայերէն չխօսելուն։ Ծնողքը ինքզինք անզօր կը զգայ ազդ. բաց վէրքը գոցելու եւ կը դիմէ դպրոցին՝ քաջալերելու համար հայախօսութիւնը։ Թէ դպրոցը կամ դպրոցները ի՞նչ միջոցներ ի գործ կը դնեն այս հարցի լուծման համար՝ իմ այսօրուան խորհրդածութեան նիւթը չեն։ Ծնողքին այս արտայայտութիւնը իմ մէջ վերակենդանացուցին աղուոր յիշատակ մը՝ Փարիզի մայթերու վրայ պարզուած հոգեպարար երեւոյթէ մը, որուն կ՚ուզեմ անդրադառնալ։

Արդարեւ, Դեկտեմբերի վերջերուն էր, երբ ամերիկահայ քոյր ու եղբայր՝ Անի եւ Յակոբ, մէկ օրով եկած էին Փարիզ, տեսարժան քանի մը վայրեր այցելելու։ Հանդիպեցանք։ Միասին անցուցինք քանի մը ժամեր։ Անի՝ 19 տարեկան, ամերիկեան գոլէժի ուսանողուհի, իսկ Յակոբ՝ 20 տարեկան, որ Արեւմտեան-Գերմանիոյ մէկ խուլ անկիւնը, ամերիկեան զինուորական խարիսխի մը մէջ իր ծառայութեան աւրնթեր կ՚ուսանէր։ Մեր խօսակցութեան ընթացքին կը նկատէի, որ Անի երբեմն անգլերէն բառեր կը խառնէր իր զրոյցին, անմիջապէս ետք յիշելով նաեւ համապատասխան հայերէնը, իսկ Յակոբ՝ դանդաղ կը խօսէր հայերէնը, ջանալով երբեմն փնտռել անհրաժեշտ բառը՝ արտայայտուելու համար. չէ՞ որ արդէն տարիէ մը ի վեր կտրուելով ընտանեկան եւ հայկական միջավայրէ՝ ինկած էր այդ խուլ անկիւնը։

Պահ մը ուշադրութիւնս գրաւած ըլլալով Յակոբին հայերէն խօսակցութիւնը, որ կը մատնէր բառերը գտնելու ճիգ մը, կը հարցնեմ.

– Յակոբ, դուն՝ որ այսքան լաւ հայերէն կը խօսիս, ինչո՞ւ կը փնտռես բառերը եւ կը կոտրտես նախադասութիւններդ։ Քրոջդ պէս դուն ալ չէ՞իր կրնար անգլերէնի օգնութեան դիմել։

– Կրնամ, աւելի դիւրին է անշուշտ, – կը պատասխանէ Յակոբ, – սակայն չեմ ուզեր, որովհետեւ կարօտցած եմ հայերէնը։

– Ինչո՞ւ, քու գտնուած վայրդ Հայեր չկա՞ն, առիթ չունի՞ս խօսելու անոնց հետ։

– Ո՛չ, ամբողջ խարիսխին մէջ միակ Հայն եմ։ Ինծի համար ցաւ է այսքան երկար ժամանակ հայերէն չխօսիլը։ Երբեւակայէ՛, որ երբեմն, մասնաւոր ըսելիք մը չունենալով հանդերձ, կը հեռաձայնեմ մօրս՝ պարզապէս հայերէն խօսելու համար։

Շշմած էի։ Դժուար էր հաւատալ լսածներուս։ Քսանամեայ Հայ երիտասարդ մը, ինկած՝ Գերմանիոյ խուլ մէկ անկիւնը, յաճախ կը հեռաձայնէ Ամերիկա գտնուող իր մօրը՝ պարզապէս հայերէն խօսելու համար։ Յուզումը՝ որ պատած էր զիս, նոյն ատեն յոյս կը ներշնչէր երիտասարդ սերունդի ապագայի հաշւոյն։ Կը մտածէի, թէ արդեօք Յակոբի պարագան կաթի՞լ մըն է Խաղաղական Ովկիանոսի մէջ, թէ այսպիսի կաթիլներ կրնայի՞ն ծովանալ հետզհետէ։ Այդ պահուն, Փարիզի մայթերուն վրայ, կ՚ուզէի համբուրել ճակատը այս զգայուն Հայորդիին ու հիացումս յայտնել իր ծնողքներուն։

Այսօր, ամերիկահայ ուրիշ ծնողքի մը՝ հայախօսութիւնը քաջալերելու սրտցաւ առաջարկը, իմ մէջ վերակենդանացուց փարիզեան այդ աղուոր յիշատակը։ Կը մտածեմ Յակոբներու նմաններուն մասին եւ կ՚ուզեմ պահ մը վանել ինծմէ միւսներուն առթած յուսալքիչ յոյզերը։

Որքա՜ն պիտի ուզէի, որ Յակոբի ծնողքներուն օրինակը վարակիչ ըլլար եւ Յակոբներու քանակը ուռճանար եւ մենք յաճախ առիթը ունենայինք աշխարհի օտար մայթերուն վրայ լսելու հայ երիտասարդներու շրթներէն, թէ՝

– Պիտի հեռաձայնեմ մօրս՝ պարզապէս հայերէն խօսելու համար։

Նախկին պոլսեցի, ներկայիս շուէտաբնակ նկարչուհի՝ Թելմա Էմինեան (Էմէն) իր պաստառները կը ցուցադրէ Փարիզ, էթիէն տը Քօզանս ցուցասրահը (*) Նոյեմբեր 14 – 20։

Թելմա Էմինեան 1964 – 1973 բազմաթիւ ցուցահանդէսներ տուած է Պոլիս։ 1973-էն ի վեր կ՚ապրի Շուէտ, ուր եւս ամէն տարի կը ցուցադրուին իր գործերը։ Երկու տարիէ ի վեր անդամ է Սթոքհոլմի Նկարիչներու Միութեան։

(*) Galerie Etienne de Causans
25, rue de Seine — 75006 Paris
Tél. : 43. 26. 54. 48.

ՔԻՒՐՏ ՂԵԿԱՎԱՐԸ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՔՐՏԱԿԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՄԱՍԻՆ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Քիւրտ ղեկավար Ա. Խօճալանի հետ հարցազրոյցը կը շարունակուի «Իքիպինճ Տօղրու»ի յաջորդ (Հոկտեմբեր 22) թիւին մէջ ալ։ Ան հոն յատկապէս կ՚արտայայտուի թուրք ժողովուրդին հետ ամբողջութիւն մը գոյացնելու իրենց տրամադրութեան վրայ։ Այդ ժողովուրդը Սեպտեմբեր 12-էն ետք վարկաբեկուած է ու արժանապատուութիւնը վիրաւորուած. քրտական շարժումը զայն ալ ոտքի հանելու ուժականութիւնը ունի ըստ անոր ղեկավարին։

Այս ամբողջացումը պայման կը դնէ որ Քիւրտեր եւս երկրին իշխանութեան մէջ բաժին ունենան։ Մինչդեռ այսօր, Քիւրտը ոչ իսկ իր անունով կը յիշուի. ան «անջատողական» է, «ահաբեկիչ» ու կ՚ամբաստանուի «երկրին միասնականութիւնը խանգարելու» յանցանքով։

Խօճալան հոս, խօսելէ կը քննադատէ Պ. Էճէվիտի հետեւեալ արտայայտութիւնը. «Այնքան ատեն որ քրտական ծագում ունեցողներ իրենք զիրենք թուրք կը նկատեն, հարց չկայ։ Թող ըսեն թէ Քիւրտ են»։ Քիւրտ ղեկավարը հարց կուտայ թէ կարելի՞ է նման առաջարկով մը հարթել կնճիռը. թէ թուրք ժողովուրդը կ՚ընէ՞ նոյն բանը։ Եւ քանի որ պատասխանը ժխտական է, ի՞նչպէս Թուրքիոյ իշխանութիւնները նման քայլ մը կ՚ակնկալեն Քիւրտերէ։

Հակառակ ներկայի այս կացութեան, Խօճալան վճռական կերպով կը յայտնէ թէ պիտի չհրաժարին միասնական ու անկախ իրավիճակի մը կարելիութիւնը փնտռելէ։ Այս միասնութիւնը պիտի դերազանցէր Սեւրն ալ, Լօզանն ալ, իրագործելով ժողովուրդներու յեղափոխական միաբանութիւնը։ Անով, Միջին-Ասիոյ ժողովուրդներն ալ առիթը պիտի գտնեն առողջ միասնականութեան մը։

Քիւրտերու ապագայ հեռանկարներուն, ծրագիրներուն մէջ կարեւոր տեղ կը տրուի թուական աճին։ Մինչեւ 2000 թուականը քիւրտ բնակչութիւնը դիւրութեամբ կրնայ գերազանցել Թուրքերու թիւը։ Այս հոլովոյթը Խօճալան կը նմանցնէ Թուրքերու Անատոլու մուտքին. «ինչպէս որ անոնք արեւելքէն եկան ու յոյն բնակչութեամբ երկրին մէջ տեղ գրաւեցին, ապա իրենց յարձակողական ոգիով տեղաւորուեցան հոն, Քիւրտերու ներկայի կացութիւնն ալ ընդհանուր գիծերով նրման է ատոր»։ Այսինքն՝ Քիւրտերու գոյութիւնը ուրանալ հետզհետէ աւելի պիտի դժուարանայ, մինչ Թուրքերը քաղքենի բարքերու անձնատուր, հետզհետէ կը կորսնցնեն իրենց մարտունակութիւնը։ Ճիշդ այնպէս, ինչպէս Բիւզանդիոնն էր Թուրքերու դէմ։ Այսօրուան թուրք ժողովուրդը կը գտնուի Բիւզանդիոնի այն ժամանակուան վիճակին մէջ։

Քիւրտ ղեկավարը կը դատապարտէ Պուլկարիոյ թուրք փոքրամասնութեան վրայ կիրարկուած ճնշումը որ արգելք է մայրենի լեզուի գործածութեան ու հարազատ մշակոյթին զարգացման։ Սակայն նոյն ոճով ան կը դատապարտէ Թուրքիոյ կեցուածքին ալ որով ջանք կը թափուի մէջտեղէն վերցնելու ժողովուրդ մը որ իրեն ծառայած է դարերէ ի վեր, պատմութեան ամէնէն փափուկ շրջաններուն...։

Խօճալան վստահ է թէ տեղին արարքներով արժեւորած են ներկայացող առիթները. յատկապէս գոհ է իրենց կեդրոնացած վայրէն. «այս պատրաստութիւնը տեսանք, որովհետեւ չէինք ուզեր Հայերու ճակատագիրը ունենալ» կ՚ըսէ ան։

Հարցազրոյցի մը շրջանակին մէջ ան կը խօսի հաւանական խառնութիւններու պարագային իրենց դիմելիք միջոցառումներուն մասին. «Եթէ զանգուածային ջարդի դիմեն, մենք ալ նման քայլեր կ՚առնենք. մենք իրաքեան Քիւրտիստանի վախճանին պիտի չհասնինք» կ՚ըսէ ՓՔՔի ղեկավարը։

Բաւական ծաւալուն տեսակցութեան մը ընթացքին ըսուածներն ու յատկապէս չըսուածները նկատի առնելով, դըժուար չէ եզրակացնել թէ քրտական շարժումը «քանի մը ահաբեկիչի գործ» չէ, ինչպէս յաճախ կը յայտարարեն թուրք ղեկավարներ։ Ան որպէս նոր կազմաւորուող երեւոյթ, բոլոր յատկանիշները ունի շրջանի մը ուժերու հաւասարակշռութիւնը վերաքննութեան ենթարկելու, ուշ կամ կանուխ։

Ու երրորդ կողմը ձեւացնող ուժերու համար աւելորդ չըլլա՞ր թերեւս այսօր ուրնէ իսկ հաւանականութիւններու այս էջին ալ տեղ մը յատկացնել ապագայի հաշիւներու մէջ։

ԱԹՕ

ԿԱՐՊԻՍ ԱՓՐԻԿԵԱՆ Ի ՊԱՏՈՒԻ

Ինչպէս յայտնուած էր յատուկ հաղորդագրութեամբ, Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի ղեկավարը արժանացած էր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գնահատական կոնդակին եւ Ներսէս Շնորհալի շքանշանին։

Հանդիսաւոր յանձնումը տեղի ունեցաւ Շաբաթ, Հոկ. 28, Փարիզի Ս. Յովհ. Մկրտիչ եկեղեցին, կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք. Նագդաշեանի ձեռամբ։

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբի անդամներու եւ փարիզեան հայ կազմակերպութեանց ու մամուլի ներկայացուցիչներու եւ 9րդ Թաղամասի քաղաքապետ՝ Քաաֆլըէթի ներկայութեան տեղի ունեցաւ արարողութիւնը, եկեղեցւոյ մէջ։ Գիւտ Արք. հրաւիրեց Մեսրոպ քահանան, որ ընթերցումը կատարէ կոնդակին, ուր Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը ջատագովէ Կարպիս Ափրիկեանի ծառայութիւնը հայ երգին ու արուեստին եւ կը յայտնէ որ ուրախութեամբ կ՚ընդառաջէ Գիւտ Արք.ի առաջարկին Սիփան-Կոմիտասի ղեկավարին շնորհելով Ներսէս Շնորհալի շքանշանը, միաժամանակ գնահատելով երգչախումբին տարած ազգանուէր գործունէութիւնը։

Կարպիս Ափրիկեան զգալապէս յուզուած՝ իր շնորհակալութեան խօսքը ըսաւ իրեն եղած պատիւին համար, շեշտելով թէ ան կ՚երթայ նաեւ եւ մանաւանդ երգչախումբին, որու անդամները անցեալի եւ ներկայի օրինակելի զոհաբերութեամբ իրենց լայն բաժինը ունին, քանի որ իրենցմով է որ երգչախումբը կայ։ Ոգեկոչեց իրենց նախորդող ղեկավարները՝ Սաքօ Յակոբեան, Արա Պարթեւեան, Գուրգէն Մ. Ալէմշահ։ Երգչախումբը ոչ միայն ծառայած է հայապահպանման այլեւ հայ երգը տարածած ու ծանօթացուցած է օտար շրջաններու մէջ։

Իրեն յաջորդեց, յանուն երգչախումբի անդամներուն՝ Լիզ Նազարեան, որ ֆրանսերէն հակիրճ պատկերը տուաւ երգչախումբին տարած գործունէութեան, շեշտեց երգչախումբին եւ Կարպիս Ափրիկեանի կապերը, ղեկավարին տարած աշխատանքը։ Ափրիկեան մեզի փոխանցեց ժառանգութիւնը, ըսաւ Լ. Նազարեան, ժողովուրդի մը տալ կրկին իր երաժշտութիւնը։

«Հայր Մեր»ով փակուեցաւ այս արարողութիւնը, որու յաջորդեց ընդունելութիւն մը առաջնորդարանին մէջ։

Արդար վարձատրութիւն մը, բծախնդիր, խղճամիտ եւ հայ երաժշտութեան ու Կոմիտասի խոր գիտակցութիւն ունեցող ղեկավարի մը, որ աւելի քան 30 տարի է, կրցաւ բարձր մակարդակի վրայ պահել հայ երգը Սիփան-Կոմիտասի միջոցաւ, հակառակ տարուէ տարի դժուարացող պայմաններու, որոնց բնոյթն ու թիւը աւելորդ է։

Ձեր վարձքը կատար, Մայէսթրօ՛։

Ա. Մ.

LIVRES REÇUS

LE CRIME
ET LA MEMOIRE

ALFRED GROSSER
Ed. Flammarion
Paris, 1989.

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԿԵԱՆՔ

«ՋԱՒԱՐԵԱՆ»Ի ՀԻՄՆԱՐԿԷՔԻ ԱՐԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆԸ

Կիրակի, Հոկ. 29-ի կէսօրին, տեղի ունեցաւ «Ջաւարեան» կեդրոնի հիմնարկէքի արարողութիւնը, կազմակերպութեամբ՝ Հ. Կ. Խաչի շրջ. վարչութեան եւ «Ջաւարեան կեդրոն»ի կառուցման յանձնախումբի եւ հովանաւորութեամբ յունահայոց թեմի առաջնորդ՝ Սահակ Արք. Այվազեանի:

Սկիզբը, տեղի ունեցաւ կրօնական արարողութիւն ու հիմնարկէքի յուշաքարի զետեղում, ապա մորթուեցան երկու աքլորներ հիմերու վրայ, որու կողքին կը գտնուէր ծաւալուն եռագոյն դրօշ մը, որու շուրջբոլորը շարուած էին Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները: Արարողութենէն ետք, խօսք առաւ «Ջաւարեան»ի հիմնադիրներէն ընկեր Վահան Լէյլէկեան (Էղինէն):

Յաջորդեց օրուան պատշաճ յայտագիր որուն նախագահեց ընկեր Ստեփան Շեմմաս, որ յաջորդաբար իր խօսքը ըսելու հրաւիրեց թեմակալ առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեանը, որ «օրհնած ու սրբացած» բնաբանով յուզիչ խօսք մը ուղղեց: Յաջորդաբար խօսք տրուեցաւ Հ. Կ. Խաչի շրջ. վարչութեան ատենապետ՝ ընկերուհի Լուսի Շանկայեանի եւ շինութեան յանձնախումբի անունով Պ. Վարուժան Էլմասեանի: Երկու խօսողները՝ առաջինը հայերէն, երկրորդը յունարէն անդրադարձան «Ջաւարեան»ի վերաշինութեան ծրագիրներուն, տարուող աշխատանքներուն, կեդրոնի կարեւորութեան: Հ. Կ. Խաչի ատենապետուհին յայտարարեց նաեւ միութեան կողմէ «Ջաւարեան»ի շինութեան տրամադրուած հինգ միլիոն տրախմի գումարի նուիրումը:

Վերջին խօսքը տրուեցաւ շրջանի քաղաքապետ Պ. Ստելիօ Լոգոթետիսի, որ վեր առաւ հայ ժողովուրդի շինարարական ու ստեղծագործական կարողութիւններն ու տենչը ու խոստացաւ նիւթապէս ու բարոյապէս շինութեան ընձեռել քաղաքապետութեան նպաստը:

Տեղւոյն վրայ յայտարարուեցան՝ շինութեան յանձնախումբին հանգանակութեան չձեռնարկուած ինքնաբուխ նուիրատուութիւնները, ինչպէս Տէր եւ Տիկին Յարութիւն եւ Մարի Սարաճեաններուն կողմէ 10 միլիոն տրախմի, Մարօ Զաքարեանի կողմէ 6,5 միլիոն տրախմի: Կարդացուեցան այլ նուիրատուներու անուններ ալ:

Հիմնարկէքի արարողութեան ներկայ եղան՝ Ազգային վարչութիւնը, Սահակ Արքեպիսկ. ու կրօնական դասը, հայ աւետարանական Եկեղեցւոյ ժողովրդապետ վերապատուելի Մհեր Խաչերեան, շրջանի քաղաքապետը, քաղաքապետական խորհուրդի անդամներ, նահանգապետարանի ներկայացուցիչը, շրջանի թեկնածու երեսփոխաններ, կազմակերպութեանց ու միութեանց վարչութիւններ, ներկայացուցիչներ:

Տեղւոյն վրայ կարդացուեցան շնորհաւորութեան ու յաջողութեան հեռագիրներ Հիւսիսային Յունաստանի հայկական միութիւններէ, Հայ Գթ. Խաչ, Թաղային խորհուրդ եւ Հ. Մ. Ը. Մ.:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ԹԷՔԷԵԱՆ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆՔԻ
ՊԱՐԳԵՒԱՏՐԵԱԼՆԵՐԸ

Կը ստիպուինք յայտարարել որ ինչպէս նախորդ մրցանակներու յատկացման պարագաներուն, այս անգամ եւս մեր յատկացումները կ'ընենք ստացուած կամ մեր միջոցներով ձեռք բերուած գիրքերու գնահատումով: Հաւանաբար կան այլ արժանաւորներ զորս տեսնելու առիթը չենք ունեցած:

Նկատելով որ հրատարակուած գիրքերու Պէյրութ (Լիբանան) առաքումը դժուարութեանց կը բախի, հեղինակները կրնան իրենց հրատարակութիւնները ղրկել Մելգոնեան Կրթական Հաստատութեան միջոցով, Կիպրոս եւ կամ Հ.Բ.Ը.Միութեան, Փարիզի գրասենեակի հասցէով:

Հաճոյքով կը յայտարարենք հետեւեալ յատկացումները. –

1987 տարուան հրատարակութիւններէն. –

1.– «Էջեր Արեւմտահայ Մտածումներէն», Սեդա Պարսումեան – Տատոյեան Ամ. Տոլ– 1,000.–

2.– «Նշանագիր», Վեհանոյշ Թէքեան Ամ. Տոլ. 1,000.–

1988 տարուան հրատարկութիւններէն.–

1.– «Առձեռն Բառարան, Ա. հատոր, Գերմաներէն – Հայերէն» Յակոբ եւ Լեւոն Թորոսեան Ամ. Տոլ. 1,000.–

2.– «Արմէնիա, Սուբարտու եւ Սումեր Հնդեւրոպական հայրենիքը եւ հին Միջագետքը» Մարտիրոս Գավուքճեան Ամ. Տոլ. 1,000.–

ՀԱՅԿԱՇԷՆ ՈՒԶՈՒՆԵԱՆ
ԳՐԱԿԱՆ ՄՐՑԱՆԱԿԻ
ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

HAIGASHEN OUZOUNIAN
LITERARY PRIZE
Armenian General Benevolent Union
11, square Alboni
Paris, 75016 France

Melkonian Educational Institute
P.O.Box 1907
Nicosia, Cyprus

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳՈՔԻՆԻՈՅ ազգայիններէն, խաչուհի ու Հ. Կ. Խաչի բարերարուհի ընկերուհի Մարօ Զաքարեան դիմելով «Ջաւարեան կեդրոն»ի կառուցման յանձնախումբին սրտաբուխ կերպով յանձնեց 6.500.000 (վեցուկէս միլիոն) տրախմիի գումար մը, օժանդակելու համար շինութեան գործին, ի յիշատակ իր եղբայրներուն: Ընկերուհի Զաքարեան քոյրն է «Ջաւարեան» ու «Լ. եւ Ս. Յակոբեան» վարժարաններու բազմավաստակ տնօրէն հանգուցեալ Օննիկ Զաքարեանի, ինչպէս նաեւ «Ջաւարեան» վարժարանի ուսուցիչներէն հանգուցեալ Սարգիս Զաքարեանի: Յանձնախումբը շնորհակալութեամբ ընդունեցաւ ազնիւ բարերարուհիին այս նոր նուիրատուութիւնը, որը վստահօրէն կու գայ իբրեւ օրինակ ծառայելու մեր բոլոր հայրենակիցներուն առաւելագոյն չափով մասնակցելու բազմածախք այլ եւ ազգանուէր այս գործի չուտափոյթ ամբողջացման: Յանձնախումբը յաւերժացնելու համար Զաքարեան ընտանիքի բազմամեայ ծառայութիւնները յունահայ գաղութին ու մասնաւորաբար «Ջաւարեան»ի ընտանիքին՝ որոշեց նոր կեդրոնի սրահներէն մին անուանել «Զաքարեան սրահ»:

❦

ՏԻԹՐՕՅԹԻ մէջ, Սեպտեմբեր 27-ին, Միչիկընի հայկական բոլոր կազմակերպութեանց մասնակցութեամբ ժողով մը գումարուած է, որ միաձայնութեամբ կազմակերպած է ինքզինք որպէս մնայուն մարմին մը՝ «Միչիկընի Հայաստանի Դէտ Յանձնախումբ» անուան տակ, նպատակադրելով քննել Հայաստանի ներկայ վիճակը՝ շրջափակման հետ կապուած, եւ եթէ հարկը պահանջէ, պատրաստ ըլլալ միջոցներ ձեռք առնելու, տուեալ պայմաններուն համաձայն:

❦

ՊՈՒՔՐԷՇԻ Հայոց առաջնորդարանի գրադարանը Սեպտեմբեր 19-ին վերսկսած է իր գործունէութիւնը: Բացումը կատարելով, Սարգիս Սէլեան յայտարարած է որ այսուհետեւ ամէն մէկ ձեռնարկէ առաջ հակիրճ տեղեկատուութիւն պիտի տրուի Հայաստանի եւ Սփիւռքի վերաբերեալ նորագոյն լուրերով, ինչ որ արդէն գործադրած է: Ապա ան ներկայացուցած է ֆրանսահայ նկարիչ Գառզուի կեանքը, սահիկներով վերլուծելով արուեստագէտին ստեղծագործական հանգրուանները եւ ոճերը: Գրադարանին Հոկտեմբեր 3-ի ձեռնարկը նուիրուած է ռումանահայ թատերագէտ Եան Շահիկեանի ոգեկոչման: Բեմադիրին մասին խօսած է անոր փեսան, դերասան ու բեմադիր Միհայիլ Պէրէքէթ: Շահիկեանի մասին իրենց յուշերը ներկայացուցած են Թոնի Զաքարեան եւ ռումանացի երեք այլ դերասաններ որոնք աշխատած են իրեն հետ: Կոմիտասի ծննդեան 120-ամեակին առթիւ Հոկտեմբեր 9-ին տեղի ունեցած երեկոյթին, խմբավար Կարապետ Յարութիւնեան ներկայացուցած է հանճարեղ երաժիշտին կեանքն ու ստեղծագործութիւնը: Ներկաները ունկնդրած են Կոմիտասի, Լ. Զաքարեանի, Ա. Շահմուրատեանի եւ այլոց կողմէ կատարուած ձայնագրութիւններ: Հանդէս եկած է տեղւոյն «Կոմիտաս» երգչախումբը, Կ. Յարութիւնեանի ղեկավարութեամբ:

**

ՆԱՌԼԸԳԱՊՈՒԻ (Պոլիս) Ս. Յովհաննէս եկեղեցիին մէջ, Հոկ. 22-ին, տօնուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի 36-րդ տարեդարձը: Շահան եպիսկ. Սվաճեանի մատուցանած պատարագէն ետք տեղի ունեցած սիրոյ սեղանին նախագահած է Շնորհք Պատրիարքը: Ս. Խաչ Դպրեվանքի ատենապետ Մուրատ Ճինկէօզ ու վարժարանին տնօրէն Հայկ Նշան կարդացած են իրենց տեղեկագիրը: Այս վերջինը յայտնած է թէ 167 աշակերտներ (որոնցմէ 54-ը՝ աղջիկ) կը յաճախեն վարժարան: Գործադրուած ճոխ գեղարուեստական յայտագրէն զատ ելոյթ ունեցած են նաեւ Շահան Սրբ. եւ Շնորհք Պատրիարքը: Եղած են բազմաթիւ նուիրատուութիւններ:

❦

ԱԹԷՆՔԻ մէջ, Յարութիւն ու Մարի Սարաճեան բարերար ամոլը դիմած է «Ջաւարեան Կեդրոն»ի կառուցման յանձնախումբին յայտնելով թէ որոշած է վաճառել քաղաքին կեդրոնը գտնուող իր խանութը, անոր հասոյթը յատկացնելով «Ջաւարեան Կեդրոն»ի շինութեան: Խանութին արժէքն է շուրջ 10 միլիոն տրախմի (մօտ՝ 400 հազար ֆրանք):

**

ԴԱՀԻՐԷԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ Հոկտեմբեր 15, նշուած է Ս. Թարգմանչաց յիշատակի օրը: Այս առթիւ պատարագած է Պարգեւ քահանայ Նալպանտեան: Երգեցողութիւնները կատարած է «Շնորհալի» երգչախումբը, ղեկավարութեամբ՝ Եդուարդ Յակոբեանի: Եկեղեցական արարողութենէն ետք, ներկաները հաւաքուած են առաջնորդարանի դահլիճը, ուր առաջնորդ Զաւէն Արք. Չինչինեան խօսած է օրուան նշանակութեան մասին:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Մորփէոսի գրկին մէջ, հետզհետէ տանիքները վարագուրուած թախտերով ու մահճակալներով կ'օրօրուէին մեղմօրէն, որպէս առագաստանաւեր: Սոմնոսը՝ գիշերուան այդ յաւերժական սիրուհին իր համբոյրին հեշտութեամբը կը փակէր մարդոց քնաթաթախ աչքերը:

3.– ՊԱՏՈՒԵԼԻՆ ԿԸ ՍՊԱՆՆՈՒԻ
ՄԻՍԻՈՆԱՐԻ ԱՉՔԻՆ ԱՌՋԵՒ

Մեր տան ոսկեզօծ հայելին եւ ընկուզենիէ պիւռօն 1909-ի եղեռնին տխուր վրկաներն էին: Կը պատմէին թէ Թուրքերը մէջի գոհարեղէններուն եւ դրամին տիրանալու համար, ոչ միայն կարասին կոտրած էին, այլ զիրար ալ սպաննած: Սենեակին մէկ անկիւնը, թալանող ձեռքերէ զերծ մնացած էր փայտէ օրօրոցը՝ իր նարօտակապով: Նաեւ՝ այդ թալանէն հրաշքով ազատած էր մօրս հարսանեկան ոսկեթել հագուստը: Ջարդին առաջին օրն իսկ, հայրս կ'որոշէ կուլիլ քանի մը փէտայիներով: Կ'ապրին ճգնաժամային վայրկեաններ, անձկութիւնն ու մահուան երկիւղը կը շըշմեցնէ բոլորը: Այս թոհ ու բոհին կը յաջորդէ առժամեայ խաղաղութիւն մը: Հայրս հետաքրքրութենէ մղուած կը փորձէ իջնել փողոց՝ իրողութիւնը հասկնալու համար: Ուրախութիւնը մեծ կ'ըլլայ տեսնելով ծածանիլը խաղաղութեան ճերմակ դրօշին՝ Ամերիկեան Գոլէճին վրայ: Փողոցի անկիւնէն, Թուրքերը զինք կը կանչեն, հայրս կը վարանի երթալու: Միսիոնար տոքթ. Ջէմպըրսը սակայն, զինքը կը քաջալերէ, ըսելով թէ՝ ջարդը վերջացած է, ու կ'աւելցնէ՝ եթէ փորձեն դպչիլ անձիդ, ես պատրաստ եմ միջամտելու: Հայրս համոզուած՝ իր մօսինը տունը ձգելով կը յառաջանայ Թուրքերուն կողմը: Հազիւ մօտեցած խումբին, վայրագ ձեռքեր կատաղօրէն կը քաշեն փամփշտակալները վրայէն եւ հայհուչներու տարափին հետ՝ հօրս գլխուն վերեւ կը շողան դանակներն ու կացինները: Հանդիսատես միսիոնարը տեղը սառած կը մնայ: Բարեբախտաբար հօրս ծանօթներէն թուրք սպայ մը՝ անկէ անցած միջոցին կը տեսնէ վտանգը եւ կ'ազատէ հայրս: Տուն վերադարձին, մերիններուն առաջին մըտածումը կ'ըլլայ, տանիքէն անցնիլ քովի հիւանդանոցը: Մայրս անզուսպ հետաքրքրութենէ մղուած, տանիքին մէկ անկիւնէն գլուխը դուրս կը հանէ դիտելու համար փողոցը: Սարսափահար ետ կը քաշուի. տեսարանը դիւային էր. Թուրքերը իրենց սուր դանակներով ու կացիններով կը յօշոտէին երիտասարդ պատուելի Գայեանին մարմինը՝ Տոքթոր Ջէմպըրսի ներկայութեան, որ անկարող միջամտելու՝ քարացած արձանի մը նման շուարած կեցած էր դուլէճի սեմին վրայ: Կը յիշեմ դեռ մանուկներս երկար ժամանակ սոսկումով կը դիտէինք փողոցի անկիւնի քարերուն վրայ՝ նահատակուած պատուելիին արեան հետքերը:

Տարաթ մը չանցած՝ նորէն սկսած էր ջարդը, Երկրո՛րդ Ջարդը:

Անգլիացիները իրենց յատուկ սառնասրտութեամբ կը գոցեն մեր առջեւ հիւանդանոցի դուռները: Ծնողքիս պատմութենէն ազդուած՝ կ'ատէի մանուկ հոգիովս բոլոր միսիոնարներն ու միսիոնարուհիները, մանաւանդ Տոքթ. Ջէմպըրսը: Բարձրահասակ եւ ջղուտ մարդ մըն էր. թրքախօս ալ էր: Իր ալեւոր գլուխով պատկառանք կ'ազդէր շուրջիններուն, սակայն թաւ յօնքերուն տակէն դուրս նայող զոյգ մը կապոյտ աչքերը կը սառեցնէին ամէն ջերմութիւն: Իր երկրին բոլոր դաւակներուն պէս, հանդարտաբարոյ եւ մեղմ ըլլալ կը թուէր արտաքնապէս, բայց կը յիշեմ, երբ տղաքս ետեւէն կ'երթայինք բան մը խնդրելու, մինչեւ ականջները կը կարմրէր ու ձեռքի սպառնական շարժումով մը մեզ կը ցրուէր չորս հովերուն: Կը ծաղրէի միսիոնարներու խօսուածքն ու քալուածքը: Քանիցս դանդատած էին հօրս. հակառակ բոլոր սաստերուն, կը շարունակէի ծաղրել զիրենք. Այդ կերպով կարծես՝ «ջարդի օրերու» մէկ վրէժը կը լուծէի իրենցմէ:

Քրիստոնէութեան փերեզակ վաճառականներն էին անոնք, որ ափ մը ալիւրով ու բրինձով կը կարծէին պահպանել պաշտպանել հայ ցեղին բեկորները, սակայն անզիտօրէն կը հեռացնէին զանոնք իրենց Մայրենի Եկեղեցիէն, ազգը բաժնելով: Անոնց համար քրիստոնէութիւնը առաքելութիւն մը չէր, այլ նպատակ մը՝ նորաձեւ խաչակրութեան, որուն համար կը չահագործէին երկրին բոլոր կամազուրկ ու աղիտահար ընիկները:

(Շար. 4)

Այրի Տիկին Զարուհի Պէրպէրեան եւ զաւակները՝ Մարալ, Սեպուհ, Յակոբ,
Տէր եւ Տիկին Սերգօ Պէրպէրեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վրէժ Փէհլիվանեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, եղբօր, հօրեղբօր եւ ազգականին՝

ԱԳՐՕ ՊԷՐՊԷՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Հինգշաբթի, Նոյեմբեր 2-ին, 61 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս· Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Փիւթոյի գերեզմանատունը, իր ընտանեկան դամբարանին մէջ:

Մահազդ զրկուած չըլլալով կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Փոխան ծաղիկի նուէրները ընել բարեսիրական հաստատութիւններու:

«ՅԱՌԱՋ»· - Մեր ցաւակցութիւնները Պէրպէրեան ընտանիքին:

ՀՐԱՒԷՐ ՀԱՅ ՄԱՆՈՒԿՆԵՐՈՒՆ

Ցերեկոյթ՝

«Կտուցը Վեր Իռման» հէքեաթին հրատարակութեան առթիւ·

Կը մասնակցին հեղինակը եւ թարգմանիչները·

LA CITE DES SCIENCES
DE LA VILLETTE
Médiathèque — 1er sous-sol
M° Porte de la Villette

Նոյեմբեր 4, Շաբաթ, ժամը 15·30-ին:

Մուտքը ազատ է:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Պուլվար Օտտոյի Լէոլա Սասունի մասնաճիւղը ստացած է Լեւոն Այվազեանի մահուան առթիւ· - Այվազեան եւ Մարկոսեան ընտանիք 200 Ֆր·, Կիրակոսեան եւ Թուֆուլիքեան 100 Ֆր·, Այրի Տիկին Շուշան Մինասեան 100 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Վահան Յակոբեան 100 Ֆր·, Այրի Տիկին Բարիգ Արմազանեան 50 Ֆր·:

Սարգիս Պօյաճեանի մահուան առթիւ·- Տէր եւ Տիկին Երկանճեան 100 Փրանք, Տէր եւ Տիկին Ինճեճեաններու հօր եւ աներհօր քառասունքի առթիւ Տէր եւ Տիկին Կարօ Կոնոյեան 50 Ֆր·:

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա·

ՄԵՆՔ ԱՅՍՕՐ ԱՐՑԱԽԷՆ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

Արփի Թոթոյեան
Գրիգոր Պըլտեան
Զուլալ Գազանճեան

եւ ներկայացում
Միութեան տարեգիրք «ԿԱՅՔ»ի Ա· թիւին:

Նոյեմբեր 12, Կիրակի, ժամը՝ 17-ին Հ· Բ ·Ը· Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Rencontre

avec *Pierre VERLUISE*, journaliste

à l'occasion de la parution
de son livre :

« ARMÉNIE, la fracture »

avec la participation du
Dr. J.-M. EKHERIAN

Exposé — Débat — Signatures

Vendredi 10 Novembre, 20 h 45

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա· Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

Recherche une Secrétaire

Bilingue français - arménien

connaissance parfaite du français
arménien écrit souhaité

environnement informatique
AMSTRAD PC 2086

lieu de travail : Paris

Contrat à durée déterminée
six mois renouvelable

Envoyer CV au journal qui transmettra.

Offre d'emploi

L'école bilingue arménienne
Tebrotzassère
cherche
pour sa maternelle une institutrice
de langue française
à partir du 13 novembre 1989.

Pour tous renseignements
téléphoner au 43. 81. 01. 72.

DINER DANSANT

organisé
par la CROIX BLEUE ARMENIENNE DE CHAVILLE

Samedi 11 Novembre à 20 h 30

au *Centre Culturel Maurice* RAVEL
25, rue Louis Bréguet à Vélizy - Villacoublay

Soirée animée par l'Orchestre
GAIDZAG'S

Participation : 300 Frs.

Pour vous procurer les billets :

chez Louise - tél. : 47. 50. 10. 85 — chez Siranouche - tél. : 47. 50. 64. 37

SAMEDI 25 NOVEMBRE

à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE

L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Հանգուցեալ Յովհաննէս Տէր - Պետրոսեանի մահուան առթիւ հետեւեալ նուիրատուութիւնները եղած են Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ պայծառութեան համար:

Պր· Վազգինակ Միքաճեան 300 Ֆր·, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Հարէլեան 200 Ֆր·:

Մորիս Գօմուրճեանի մահուան առթիւ·- Տէր եւ Տիկին Ստեփան Մահիկեան, եւ Տիկին Վիքթորիա Սանճեան 100-ական փրանք:

Յարութիւն Բէքմէզճեանի մահուան առթիւ· - Տիկին Գրիգորոֆ եւ Տիկին Արմաւենի Աճէմեան 200-ական փրանք, Ունճեան, Խայեան, Լէկնէլ ընտանիքներ՝ 300 փրանք,

Բարթամեան ընտանիքը իր հօր մահուան քառասունքին առթիւ Լիոնի Հայկազեան միօրեայ վարժարանին հոգեճաշ մը տուաւ:

Պր· Կարպիս Ծընկըրտեան 5·000 Ֆր·, Մի Ոմն՝ 3·000 Ֆր·, Մի Ոմն՝ 2·000 Ֆր·, Պր· Կիրակոս Հէքիքեան, Տիկին Ամուճայեան 3·000 Ֆր·, Պր· Պերճ Միքայէլեան 1·000 Ֆր·, Պր· Նուպար Մեսրոպեան 300 Ֆր·, Պր· Տիգրան Գորեան եւ Պր· Արտաշ Խժտահարեան 100-ական փրանք:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Փարիզի «Ա· Թադէոսեան» մասնաճիւղի վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերուհիները Շաբաթ, Նոյեմբեր 4, ժամը 15-ին սովորական հաւաքատեղիին մէջ: Կարեւոր օրակարգ:

ԲԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Նախաձեռնութեամբ

Հայ Կարմիր Խաչի
Լիոնի Մասնաճիւղի
եւ
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Ի նպաստ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ դոյգ վարժարաններուն, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ:

Այս կրթասիրական ձեռնարկին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Երեւանի Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
Պր· ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
Պր· ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 8·30-ին, Լիոնի Ս· Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Տան սրահին մէջ· - 40 rue d'Arménie - 69003

Մասնակցութիւն 30 Ֆր·:

Meubles Ghazarian

4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance

Z.I. Vitrolles à 20km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5
DIMANCHE
5 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Թիւ 143

ԽՄԲԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.137
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.137

Ages et Usages de la Langue Arménienne(*)

Marc Nichanian

– 1 –

Լուրջ գրախօսութիւնը զուսպ ու կը պարտադրէ, մանաւա՛նդ երբ խնդրոյ առարկայ գրքին հեղինակը գրախօսողին գրչակիցն է: Բայց լրջութեան եւ ինքնազսպումի պարտականութեան ամենախիստ գործադրութիւնն իսկ պէտք չէ արգիլէ ընդհանուր պատումի մը հակիրճ արտայայտութիւնը, գրախօսական մանրամասն վերլուծումէն առաջ:

Ուրեմն պարտականութիւն մըն է հաստատել հիացում՝ այս գրքի բազմապիսի իրագործումներուն հանդէպ: Հիացում, որ չէ հիմնուած իբր թէ «հայկական» եւ «փոքր-ածուական» աղքատիկ չափանիշերու կիրարկումին վրայ, ոչ ալ մղուած է կեթթոյական բարեացակամութենէ: Պարզապէս պէտք է վկայել որ Նշանեան ստանձնած է դժուար – իրագործելի առաքելութիւններ, եւ յաջողած է զանոնք իրականացնել: Մասնագէտի հմտութեամբ գրուած գիրք մըն է այս, սակայն մատչելի՝ ոեւէ ուշիմ եւ բանիմաց ընթերցողի: Գիրքը բաւական երկար է -426 էջ- սակայն երկար չի թուիր անոր ընթերցումը, քանի որ հեղինակը աւելորդ տուեալներու շարան մը չէ որ կը մատուցէ ընթերցողին, այլ պատում մը, որ միաժամանակ կը հետապնդէ վարկածի մը հաւանականութիւնը, եւ որ կը համոզէ ընթերցողը, թէ լա՛ւ հիմնաւորուած է այդ վարկածը (hypothèse): Աւելի՛ն: Նշանեան կը պատմէ հայ լեզուի պատմութիւնը, սեւեռելով գրաւոր, գրանցուած, գրութենական, գրական լեզուի զարգացման, անկումին եւ զարթումի անկիւնադարձ հանգրուաններուն վրայ: Եւ այնքան յստակ ու կարգապահ է այս սեւեռումը, որ գիրքը կը յաջողի խուսափիլ նման աշխատանքներու դիմագրաւած ամենամեծ վտանգէն, որ է հիմնական պատումին եւ վարկածին կորուստը, մանրամասնութիւններու տեղատարափին մէջ: Գիրքը կը մատուցէ ա՛յն տուեալները միայն, որոնց պէտք ունի ընթերցողը: Կրկնութիւն կայ միայն հո՛ն՝ ուր կրկնութիւնը վերաքաղ մըն է անցնող էջերուն, եւ որ կը դիւրացնէ ընթերցողի մտքին հեզասահ անցքը դէպի նոր նիւթ եւ յաջորդող հանգրուան:

Եւ վերջապէս, պէտք է ընդգծել որ Նշանեանի այս գործը գրաւոր լեզուի պատմութենէն անդի՛ն բան մըն է: Այդ պատմութիւնը գրել, ըստ հեղինակին, կը նշանակէ վերլուծել նաեւ ոչ-լեզուական այն պայմանները եւ գործօնները, որոնք բնորոշիչ դեր ունին գրաւոր լեզուի պատմութեան հոլովոյթին մէջ: Եւ այս գիրքին ամէնէն եզակի նուաճումներէն է թերեւս՝ իրեն յատուկ պատմա – քաղաքական վերլուծումը հեղինակութեան հարցին, որ արքայական տոհմերու, կղերական միաբանութիւններու կամ կուսակցական ղեկավարութիւններու թուարկումին հետ չի՛ շփոթուիր երբեք, այլ՝ կը մնայ ամէնէն խորունկ եւ առեղծուածային երեւոյթը՝ լեզուներու, հաւաքականութիւններու, ազգերու անցեալին ու ներկային մէջ:

– 2 –

Գրքի մանրամասն քննադատութեան անցնելէ առաջ, պէտք է բանալ հակիրճ փակագիծ մը եւ նշել որ Նշանեանի հետ գործակցած են փրոֆ. Շաքէ Տէր-Մելքոնեան – Մինասեան (Մոնրէալի համալսարանէն), Վարդան Մատթէոսեան, Պուէնոս Այրէսէն եւ Վալէնթինա Քալզոլաթի, իտալացի մասնագէտ՝ հելլենաբան «դպրոց»ին: Անոնք կենսական տուեալներ հայթայթած են Նշանեանին եւ կարճ հատուածներ գրած, սակայն գործի յղացքը, անոր կրած կնիքը յստակօրէն Նշանեանի մտքէն բխած են:

– 3 –

Նշանեանի գիրքը հանրութեան կը մատուցուի «Վտանգուած Լեզուներ» պիտակը կրող շարքի մը մէջ: Իր ներածականին մէջ հեղինակը կ'ընդգծէ տարօրինակ հակասութիւն մը, – հայերէնը «վտանգուած» է, սակայն 1975 – 1985 արինաքա՛մ տասնամեակի ընթացքին միայն Պէյրութի մէջ 700 գիրք հրատարակուած է հայերէն լեզուով: Անդին՝ կայ Հայաստանը, տարբեր բարբառով, որ սակայն հայերէ՛ն է ի վերջոյ: Ուրեմն, լեզու մը որ վտանգուած է եւ չէ, այլ խօսքով՝ լեզու մը որ անկասկած կ'ապրի վտանգի հանգրուան մը: Հաստատել վտանգի գոյութիւնը՝ մահավճիռ արձակել չէ, այլ՝ ախտաճանաչում մը կատարել: Նշանեանի գիրքը ի վերջոյ պատումն է ոչ միայն հայերէնի անկումներուն, այլ նաեւ վերելքներուն: Ոչ միայն վտանգումներուն, այլ նաեւ փրկութիւններուն: Ուրեմն հեղինակը եղերահայր ըլլալու պարտականութիւն չի ստանձներ. իր առաքելութիւնը ողբալը չէ, այլ՝ պատմելը, վերլուծելը, հարցադրելն ու բացատրելը:

Հետաքրքրական եւ ինքնավստահ ներածականէ մը ետք, գրքին առաջին մասը անոր ամէնէն խտացեալ մասն է: Հոն Նշանեան կը խօսի հնդեւրոպական լեզուներու, ապա անոնց մէջ հայ լեզուին ծագումի եւ զետեղման հարցերու մասին: Կը նշէ օտար եւ հայ մասնագէտները (Մէյյէ, Հիւպշման, Ջահուկեան, եւլն.): Նորութիւններ չկան հոս, կարելի չէ ներկայացնել զանոնք, քանզի հնդեւրոպական լեզուներու եւ ցեղերու հարցը ամէնէն խրթին ու փոթորկոտ լեզուապատմական հարցն է ներկայիս, – Կիմպութասի Սեւ Ծովեան, Կամպրէյճի Իվանովի նոր Փոքր – Ասիական եւ Քոլին Րէնֆրուի հին Փոքր – Ասիական երեք վարկածներու պայքարը կարելի չէ փոխանցել՝ ոչ-մասնագէտ հանրութեան, որքան ալ հետաքրքրական ըլլայ ան, Հայութեան համար (որովհետեւ վերջին երկու վարկածները կու գան հաստատելու որ հնդեւրոպական լեզուի եւ քաղաքակրթութեան օրրանը կեդրոնական եւ հարաւային Անատոլուն եղած են, հայկական բարձրաւանդակին արեւմտեան եւ հարաւային ստորոտներուն):

Ապա, լեզուաբանական տերմինաբանութեան 20 էջ կը տրամադրէ Նշանեան, էջեր՝ զորս կարդալու պարտադիր պէտք չէ զգայ ընթերցողը: Յետոյ կ'անցնի հինգերորդ դարուն: Հետաքրքրական եւ յանդուգն հաստատումներու մասնագէտն է հոս հեղինակը. յանդուգն՝ բայց նաեւ համոզիչ: Օրինակ, կը գրէ թէ «հաւանաբար» Արշակունեաց պալատներու մէջ պարթեւերէն կը խօսէին մինչեւ 224 թուական, որմէ ետք, շնորհիւ Պարթեւներու անկումին եւ Սասանեան Պարսիկներու եւ Հայերու միջեւ ստեղծուած թշնամութեան, դանդաղօրէն Հայոց արքունիքի լեզուն վերածուեցաւ հայերէնի (էջ 75) («la langue de la famille royale et de son entourage devient peu à peu l'arménien»): Կը շարունակէ, – ուրեմն Պարսից պատմութեան մէկ պատահական դէպքն է, արկած մը («un accident de parcours dans l'Empire perse» էջ 75), որ դէպի արքունիք կը փոխադրէ Հայոց լեզուն եւ կը բարձրացնէ խօսակցական, ռամկական հայերէնին վարկը: Նշանեան կ'ընդգծէ թէ վարկի բարձրացումը կենսական նախապայման մըն է՝ խօսակցական լեզուի մը դէպի գրութենական լեզու անցքին: Հայերէնը կազմաւորուած ըլլալու է իբր հայկական բարձրաւանդակի ռամիկին խօսակցական լեզուն, Ն. Ք. 900 – 500 թուականներուն: Սակայն Հայոց իշխանները գրած են աքքատերէն, ասորերէն, պարսկերէն, յունարէն, եւ խօսած են վերջին երկուքը: Արքունիքի մէջ հայերէնի «կեդրոնացումը» եւ վարկի բարձրացումը, ըստ Նշանեանի, հայերէնը դանդաղօրէն պիտի վերածէին այրուբենի արժանի նկատուող լեզուի մը:

Պէտք է աւելցնել միայն երկու կէտ: Նախ՝ Նշանեան համոզիչ ենթադրութիւններու վրայ հիմնուած է հոս, բայց՝ ոչ տուեալներու: Անվիճելի տուեալներ չըկան, որ գործածէր:

Գրեց՝

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Հաւանական է որ երրորդ դարու հակա-սասանեան պայքարներէն շա՛տ աւելի մեծ դեր ունեցած է չորրորդ դարու քրիստոնէացումը Հայաստանի՝ արքունիքի մէջ պարսկերէնի տկարացման իբր ազդակ: Սակայն ո՛րն ալ ըլլայ պատճառը, արդիւնքը պէտք է եղած ըլլայ հայերէնի վարկին բարձրացումը: Կ'արժէ անմիջապէս աւելցնել որ նման վերելք՝ միայն քաղաքական գործօններու արդիւնք չէ: Տարբեր պարագաներու կրնայ տնտեսական եւ մշակութային – գեղագիտական ուրիշ նուաճումներու շնորհիւ բարձրանալ լեզուի մը, բարբառի մը վարկը: Օրինակ՝ 1100–1400 թուականներու ընթացքին Լոնտոնի անգլերէն բարբառը վերածուեցաւ պաշտօնական անգլերէնի, հակառակ անոր որ այդ դարերուն արքայանիստ միակ ոստանը չէր ան, – սակայն անվիճելի կեդրոն էր Անգլիոյ վաճառականութեան եւ տնտեսական բարօրութեան:

Տեղ կը յատկացուի Նշանեանի այս վարկածին՝ հայկական արքունիքի խօսակցական լեզուի փոփոխութեան մասին, հակառակ անոր որ ինք հազիւ պարբերութիւն մը կը տրամադրէ անոր: Այդ կարելի է արդարացնել, որովհետեւ հոս կը գտնուի հունտն ու մանրատիպարը այն լեզուա – պատմական վերլուծումին, որ առա՛նցքն է իր գործին: Նշանեան միայն պատմելով չի գոհանար. ա՛յդ է իր գործին առաքինութիւններէն մէկը: Կ'ուզէ հասկնալ հայ գրութենական լեզուին պարզած եզակի երեւոյթը, – լեզու մը որ հազարամեակ մը կ'ապրի առանց այրուբենի, անոր ստեղծումէն ետք կ'ապրի Ոսկեդար մը, տակաւ կը զարգանայ, կ'ունենայ, թարգմանութենէն անդին, զարտուղի այլ հետաքրքրական հելլենաբան հանգրուան մը: Ծնունդ կու տայ Նարեկացիի մը՝ որմէ ետք կիլիկեան հայերէնը կը նուաճէ նոր բարձունքներ, կ'ապրի իր անկումը, կը տարբաղադրուի եւ կը վերակազմուի հայերէնը՝ իր արեւմտահայ եւ արեւելահայ աշխարհաբար ճիւղաւորումներով: Նշանեան կը գծէ այս վերիվայրումները: Ոչ-մասնագէտին մատչելի ձեւով կը ներկայացնէ բառամթերքի, քերականութեան եւ շարահիւսութեան փոփոխութիւնները, սակայն այն ինչ որ գրքին կու տայ իր ուժականութիւնը՝ վերիվայրումները հասկնալու փորձն է: Զանոնք կը բացատրէ ոչ միայն իբր ներքին, զուտ-լեզուական մղօններու արդիւնք, այլ իբր արդիւնքը ընկերա – քաղաքական կեանքի մէջ հեղինակութեան կեդրոններու փոփոխութեան, անոնց չքացումին եւ վերայայտնութեան: Այլ խօսքով, գրքին շահեկանութիւնը պարզելու ամէնէն դիւրին ձեւը այս է, – Նշանեան ինքզինքին եւ ընթերցողին կը ներկայացնէ հայ գրութենական, գրաւոր, գրական լեզուներու, Մեծասքանչի՛ն նուաճումներու եւ սայթաքումներու համապատկերը եւ հարց կու տայ, – բայց ինչպէ՞ս բացատրել զանոնք: Գիրքը միաժամանակ համապատկերին պատումն է եւ անոր բացատրութեան փնտռտուքը: Այս փնտռտուքին մէջ Նշանեանի սեւեռակէտներն են վարկի եւ հեղինակութեան հարցերը: Ընդհանրապէս, եւ ոչ միայն մեր պարագային, համեստ մարդոց եւ անզօր հաւաքականութիւններու խօսակցական լեզուն «անարժան» կը նկատուէր (մինչեւ 20-րդ դարը գոնէ) գրութեան անցնելու: Օրինակ՝ Սպանացին, Անգլիացին եւ Ֆրանսացին նուաճեցին հարիւրաւոր ցեղախումբեր, բնաջնջեցին ոմանք, իսկ վարկազուրկ վերապրողներուն լեզուներէն շատեր կորսուեցան, քանի որ կառոյցները չկային մշակոյթ մը փոխանցելու, լեզու մը յաւերժացնելու: Իսկ նման կառոյցներու ստեղծումը կարելի չէ անջատել վարկի եւ հեղինակութեան հարցէն: Վարկ, արժանաւորութիւն, կառոյց եւ հեղինակութիւն այն յենարաններն են, որոնք կ'երաշխաւորեն լեզուի մը գրանցումը, գրաւոր մշակոյթի մը ստեղծումը, վերջապէս՝ անոր տեւականացումը: Հեղինակութեան հարցը ընդգծելով, անոր վրայ կեդրոնանալով, Նշանեան կ'ակնարկէ կառոյցներու հարցին, սակայն պատմագիր չէ, այդ կառոյցներու պատմութիւնը չէ որ կը պարզէ, անոնց տնտեսական, ընկերային ու քաղաքական հիմքերը չէ որ կը պեղէ, այլ՝ կը պատմէ այդ միջոցներով ստեղծուած հեղինակութեան մակընթացութիւններն ու տեղատուութիւնները:

Նշանեան ցոյց կու տայ թէ ինչպէս Արշակունեաց արքունիքին մէջ կը կեդրոնացուի հայերէն բարբառ մը, 224–էն 406 թուականներուն, ուր ան կը զտուի, կ'ենթարկուի կանոնի, հոն ու թերեւս նաեւ մեհեաններուն մէջ կը վերածուի լեզուի մը՝ որ կրնայ բարդ գաղափարներ արտայայտել: Ապա՝ քրիստոնէական – զրադաշտական պայքարը, սասանեան – հռոմէական մարտերն ալ կը ստեղծեն նոր ճգնաժամ մը, որուն քաղաքական լուծումը Հայոց հակակշռին տակ չէ, սակայն մշակութային լուծում մը՝ կարելի կը նկատուի: Բեմը պատրաստ է Մաշտոցին, որուն այրուբենը կու գայ գրութեան փոխանցելու լեզու մը որ մօտ երկու դար լրջացած է, բիւրեղացած, հարստացած իր բառամթերքով:

Նշանեան բոլորովին համոզուած չէ, որ արքունիքի մը մէջ կեդրոնացումը բաւարար բացատրութիւնն է լեզուի զարգացման այս հանգրուանին: Կը հաստատէ որ չի՛ բաւեր այդ, – «le principe de centralisation doit avoir un champ d'application plus large que le simple fait de

(Շար.ը Դ. էջ)

(*) (Collection Langues en Péril, Editions Entente, 1989. Disponible en librairie ou chez l'éditeur : 12, rue Honoré-Chevalier, 75006 Paris).

ARSHILE GORKY

André BRETON

«Croûte de ténèbres, crétinisme, cataracte intellectuelle due au simplisme qui dirige nos jugements et nos méthodes», les sévères expressions dont s'est servi il y a plus d'un siècle le grand écrivain révolutionnaire Charles Fourier pour caractériser l'esprit de son temps, si l'on considère ce qui de nos jours continue très généralement à s'accomplir en manière de peindre —et d'écrire— supportent d'être prises au pied de la lettre. Je dis que l'œil n'est pas *ouvert* tant qu'il se borne au rôle passif de miroir — même si l'eau de ce miroir offre quelque particularité intéressante : exceptionnellement limpide, ou pétillante, ou bouillonnante, ou facettée — que cet œil me fait l'effet d'être non moins mort que celui des bœufs abattus s'il se montre seulement capable de *réfléchir* — qu'il réfléchisse l'objet sous un seul ou sous plusieurs de ses angles, au repos ou en mouvement, que cet objet s'inscrive dans le monde de veille ou dans le monde onirique. Le trésor de l'œil est ailleurs : la plupart des artistes en sont encore à retourner en tous sens le cadran de la montre sans se faire la moindre idée du *ressort* caché dans la boîte opaque.

Le ressort de l'œil... Arshile Gorky est pour moi le premier peintre à qui se soit entièrement dévoilé ce secret. L'œil ne saurait être fait, en dernier recours, pour inventorier comme celui des huissiers ou pour jouir d'illusions de fausse reconnaissance comme celui des maniaques. Il est fait pour jeter un linéament, pour faire passer un *fil conducteur* entre les choses d'aspect le plus hétérogène. Ce fil, de toute ductilité, doit permettre d'appréhender, en un minimum de temps, les rapports qui enchaînent, sans solution possible de continuité, les innombrables structures physiques et mentales. Ces rapports n'ont cessé d'être brouillés par les fausses lois du voisinage conventionnel —la poire appelant la pomme dans le compotier — et de la classification scientifique— qui tant bien que mal fait rentrer le homard et l'araignée dans le même sac. La clé de la prison mentale ne peut être trouvée qu'en rupture avec ces façons dérisoires de connaître: elle réside dans le jeu libre et illimité des *analogies*.

Le registre des analogies s'est grandement étendu en même temps qu'affiné depuis l'époque où Fourier rayonnait de découvrir dans le chou l'emblème de l'amour mystérieux et préconisait la détermination de *gammes de couleurs* permettant à coup sûr de «discerner à quelle passion se rattache un hiéroglyphe animal, végétal, ou minéral». Rimbaud, Lautréamont, d'autres sont passés depuis... Mais la revendication primitive demeure et l'on a récemment admiré, sous la signature de Gorky, une toile intitulée : «Le foie est la crête du coq» qui peut être tenue pour la grande porte ouverte sur le monde analogique.

Les amateurs de solutions faciles en seront ici pour leurs maigres frais : contre toute mise en garde ils persisteront à vouloir déceler dans ces compositions la nature-morte, le paysage et la figure, faute d'oser affronter les formes *hybrides* dans lesquelles tend à se précipiter toute émotion humaine. J'entends désigner par « hybrides » les résultantes qu'est amenée à produire la contemplation d'un spectacle naturel en se composant avec le flux des souvenirs d'enfance et autres que provoque l'extrême concentration devant ce spectacle pour un observateur pourvu, au degré le plus rare, du don d'émotion. Il importe, en effet, de souligner que Gorky est, de tous les artistes surréalistes, le seul qui se garde en contact direct avec la nature, en se plaçant pour peindre *devant elle*. Il ne s'agit cependant plus, avec lui, de prendre l'expression de cette nature pour *fin* mais bien de requérir d'elle des sensations pouvant agir comme *tremplins* vers l'approfondissement, tant en conscience qu'en jouissance, de certains états d'âme. Quelle que soit la voie très savante qu'ils empruntent pour se traduire, ces états d'âme tirent leur prix de ce que recèle d'exceptionnellement farouche et tendre la personnalité de Gorky et partagent dans leur formulation la sublime difficulté qu'ont à venir au jour les fleurs printanières. Pour la première fois la nature est traitée ici à la façon d'un cryptogramme sur lequel les empreintes sensibles antérieures de l'artiste viennent apposer leur *grille*, à la découverte du rythme même de la vie.

Car c'est là un art entièrement neuf, aux antipodes de tout ce qui, la mode et la confusion aidant, tend aujourd'hui à simuler le surréalisme en se bornant à contrefaire extérieurement sa démarche. C'est, au terme de l'évolution la plus noble, à la fois la plus patiente et la plus accidentée, qui est depuis vingt ans celle de Gorky, la preuve que seule une pureté absolue de moyens au service d'une inaltérable fraîcheur d'impressions et d'un don d'effusion sans limites, peut permettre un bond hors de l'ornière du connu et, d'une flèche impeccable de lumière, indiquer le sens actuel de la liberté.

André Breton : «Le Surréalisme et la Peinture»

Brentano's, INC. — 1945, New York.

ՏԱՂ ՍԻՐՈՅ ԵՒ ԲՆՈՒԹԵԱՆ

Գրեց՝

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԷՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

Բնութիւնը վերայայտնաբերելով, 1942ի ամրան, Արշիլ Կորքիի արուեստը կը գտնէ աղբիւրը որ անվերջ նիւթ կը հայթայթէ իր նկարչութեան: Մարմին առնող առաջին գործերը կը հաստատեն թէ ինք, երկար տարիներու մաքառումէ ետք, ձեռք բերած է ինքնուրոյն նկարչական լեզու, որ իր թարմութեամբ, անմիջականութեամբ եւ նորարարութեամբ, առաջնակարգ արտայայտութիւններէն կը դառնայ 1940-ական թուականներու արուեստին: Քիչ ետք Կորքի կը ձեռնարկէ զինք կլանող շարքի մը՝ նիւթ ունենալով գութանը, որուն ներկայութիւնը իր ներաշխարհէն ներս արմատացած էր իր մանկութեան օրերէն իսկ: Աւելի քան երկու տասնամեակ երկարող նկարչական փորձարկումներէ ետք է միայն, որ Կորքի կ'որոշէ գութանը դարձնել յօրինանիւթի առարկայ՝ զայն առընչելով իր առօրեային եւ մարդկային կեանքի ընթացակարգին:

Հակառակ այն իրողութեան թէ Կորքի, մինչեւ 1942 թուականը, կարգ մը շարքերով յաջորդաբար արտայայտած էր իր կապուածութիւնը իր գեղջկական յիշատակներուն (յատկապէս «Կերպար Խորգոմի Մէջ», «Եարկիւլէ» եւ «Պարտէզ Սոչիի Մէջ»ով), այս նոր հանգրուանին, «Գութանը եւ Երգը» յօրինանիւթով, ինք այդ արտայայտութիւնը կը տանի գեղանկարչական գերազանց բանաստեղծականութեան, երբ կը ձերբազատուի այն ճնշող ազդեցութիւններէն, որոնք ձեւով մը կաղանաւորած էին իր արուեստը:

ՄՏԱՍԵՒԵՌՈՒՄԻ ՄԸ ԱՐԳԱՍԱԲԵՐՈՒՄԸ

«Գութան մը պէտք է յարմարագոյն տապանաքարը ըլլայ Խորգոմէն եկող Հայու մը համար», կը գրէ Կորքի (1): Ան, տարիներու տեւողութեան դառնալով պաշտամունքի առարկայ, կ'ըլլայ մարմնացումը այն ապրումներուն, որոնցմով կը սնանի իր ներաշխարհը՝ միաժամանակ խտացնելով կարգ մը բաղկացուցիչներ (բնութիւն, յիշատակներ, սէր, բեղնաւորում եւ կեանքի շարունականութեան խորհուրդ)՝ որոնք կը ցոլացնեն Կորքիի էութեան եւ ըմբռնողութեան միջուկը:

Կորքի գութանին մէջ կը գտնէ ժայթքող «ձեւերու առատութիւն մը» (2): Այժմ, ինք յուզական ձգտումով մը կը փորձէ ձեռք բերել իր յիշատակներուն շօշափելի իրականութիւնը՝ արտերէն, հողի ու գեղջկական աշխարհէն սերող, իբրեւ թէ կասեցնել ուզէ այն անողոք ճակատագիրը, որուն մատնուած է երգով պարարտացած գեղջկական աշխարհ մը՝ զոր ճարտարարուեստը կը սրբէ ու կ'անցնի: Ինք խռովքով պէտք է ըսած ըլլայ, թէ «...ինչ որ ամէնէն աւելի կը փնտռեմ՝ դաշտի երգերն են: Այլեւս ոչ մէկը կ'երգէ զանոնք: ... Եւ այլեւս գութաններ չկա՜ն: Դաշտի մը վրայ գոյութիւն ունեցող բաներէն ամէնէն աւելի գութանն է որ կը սիրեմ» (3):

ՕԺԱՆԴԱԿ ԱՂԲԻՒՐՆԵՐ

Կարգ մը բաղդատականներ կը հարթեն Կորքիի յօրինանիւթին թափանցելու բարդ ուղին: Օրինակ, յատկանշական նոյնութիւններ կան Կորքիի պատկերացումին եւ Ժան-Ֆրանսուա Միլէի հանրածանօթ «Հրեշտակային»ին միջեւ: Անհաւանական չի թուիր որ Կորքի ինքզինք մօտիկ ըզգացած ըլլայ Միլէյի՝ երբ նկատի առնուի անոր գործերէն մատիտով կատարած իր մէկ ընդօրինակութիւնը (Ուէպսթըր հաւաքածոյ), Միլէյի կերպարներէն մէկուն վրայ հիմնուած, ինչպէս նաեւ կանգնող, գլուխը թեթեւ մը մէկ կողմ հակած, թեւերը ծալած գեղջուկ կին մը պատկերող իր մելանի գծանկարը: Աւելին, Միյէ զօրաւոր կերպով կապուած է գեղջկական աշխարհին՝ որմէ ինք սերած է ինչպէս Կորքի: Հողին, բնութեան, գիւղական կեանքին եւ համեստ աշխատանքին հանդէպ խոր սէրը՝ երկու նկարիչներն ալ օժտած է մարդկայնութեամբ մը, որ առաջինին մօտ երեւան կու գայ իրապաշտ, աւանդական եւ նկարագրական գիծերու տակ, մինչ Կորքիի մօտ սաստանալով վերացականացած եւ գեղագիտական ազատ մեկնաբանում՝ ձեռք կը բերէ խորհրդապաշտ բարձր բանաստեղծականութիւն:

«Հրեշտակային»ին մէջ, կերպարներուն դիրքաւորումը, հիմնական տարրերուն թիւը, միջոցին հորիզոնական բաժանումն ու հորիզոնին գիծը կու գան հաստատելու այս բաղդատականը: Թերեւս կարելի է ըսել որ Կորքիի նկարած այս շարքը, դաշտային կեանքի ապրումներուն նուիրուած, 20-րդ դարու «Հրեշտակային»ն է: Սակայն Կորքի, հակառակը Միլէյի, միայն յատուկ պահ մը չէ որ կը ներկայացնէ, այլ կ'ընէ ընդհանրական հաստատում մը՝ զանազան տուեալներ պարփակող: Ինք, պահը կը նկատէ մէկ մասնիկը կեանքին, որուն կը միացնէ սեռի եւ արգասաւորումի իրադրութիւնը, որուն կ'ակնարկէ Էթըլ Շուապախըր (4): Այսպէս՝ «Գութանը եւ Երգը»ին մէջ, կեդրոնական երկու մարմիններուն միջեւ անցումը տեղի կ'ունենայ գլուխներու միացման ընդմէջէն՝ խուկումի ձեւով. այլ անկիւնի մը վրայ՝ այդ անցքը յատկանշողը արգանդի ծայրին գտնուող ծաղիկ մը ընծայող եւ կամ նոյնինքն ծաղիկ դարձած իգափողն է, որ բացուած է ձախին կանգնող արական կերպարի սեռային գործարանին ուղղութեամբ՝ ինչ որ բացայայտօրէն կ'երեւի 1944-ի գծանկարին մէջ, շարքին առաջին նախատիպը հաւանաբար: Այստեղ, օգտագործելով ծաղիկը որպէս սեռային պարգեւի խորհրդանիշ՝ քան թէ զայն ներկայացընելով իգափողային կերպարանքի ուղղակի պատկերացումով (եւ յաջորդ հանգրուանին նուազեցնելով ձախի կերպարին ցցուն արական գործարանին ծաւալը), Կորքի կը միտի աւելի շեշտը դնել բովանդակութեան քնարական եւ խորհրդապաշտ մթնոլորտին վրայ՝ քան թէ զուտ սեռայինին: Այս ձեւով, ինք սեռայինին գողտրիկ անկարկումներ կ'ընէ միայն:

Նախքան Կորքի, ներկայ դարու ամենայայտնի նկարիչներէն ոմանք իրենց կարգին ներկայացուցած են գեղջկական կեանքէն պատկերներ: Փիքասօ անոնցմէ է որ կիրքն ու տափայինը ներմուծած է դաշտային առօրեային մէջ 1919-ին նկարուած իր «Նիրհող Գեղջուկներ»ով (Արդի Արուեստի Թանգարան, Նիւ-Եորք): Մինչ Սալվատոր Տալի, պայմանաւորուած հոգեբանական եւ երազային ազդակներէ եւ ուղղակի ներշնչուելով Միլէյի «Հրեշտակային»էն, ինչպէս իր այլ գործերու պարագային, 1932-ի շուրջ կը նկարէ «Խոկում՝ Տաւիղին Վրայ» պաստառը, ուր արձանային ձեւի մէջ կը պատկերէ երեք կերպարներ՝ հայր, մայր եւ որդի, վերջինը ծունկի եկած՝ որ կը ստանայ մօր, քան թէ հօր, գորովալի օրհնութիւնը: Այստեղ կինը ըլլալով միակ անզգեստ անձը՝ գուցէ կը դառնայ սեռային ցոլացումը որդի-հայր փրէօյտեան մեկնութեան: Որդին՝ այլակերպած է, այլասերած, քարացած՝ իր ծնողներուն նման: Ան կորսնցուցած է իր բնական կերպարանքին մեծ մասը: Գլուխը դարձած է տոպրականման միաձոյլ կոյտ մը ու իր ցնցոտիով, կը յիշեցնէ անառակ որդի մը՝ որ վերադարձած է իր ծնողքին մօտ, «արձանանալ»ու, բաժնե-

լու համար անոնց ճակատագիրը: 1965-ին Տալի, «Փօփ, Օփ, Այո – Այո, Փօմփիէ»-ով կրկին նիւթ կ'առնէ «Հրեշտակային»ը ու այս անգամ, իրիկնամուտի դեղին լոյսի մշուշին մէջ, պաստառի աջին կը նկարէ զուգաւորման տեսարան մը: Տղամարդը արարքի վրայ է, մինչ կինը ծռած՝ գետնէն կը վերցնէ տոպրակ մը հողին պարգեւով ու իրենց աշխատանքով առլըցուն: Հակառակ նկարչականօրէն իրենց հակոտնեայ դիրքերու վրայ գտնուելուն, անհաւանական չէ որ Կորքի, ծանօթ ըլլալով այդ տարիներուն Տալիի միջեան գործերուն, ուղղակի ներշնչուած ըլլայ յատկապէս անոր «Մալտորորի Երգը» մետաղատիպէն՝ «Գութանը եւ Երգը» իր յօրինումին համար, ուր իր կերպարներուն ձեւակազմութիւնն ու դիրքը (այրը՝ ոսկրակերտ, կինը՝ միաձոյլ), կ'երկրորդեն Տալիի յղացքը:

Սակայն Կորքի, մտերմիկի իր զուսպ հասկացողութեամբ, կը ջնջէ սեռային կիրքի ուղղակի պատկերումը իր յօրինանիւթէն՝ պահելով միայն անոր ակնարկութիւնը: Ինք կը մնայ Թաքուն. միւսներէն կը զատորոշուի իր քնարական, «լուսնային» բանաստեղծականութեամբ, ձեւակազմերու իր գեղագիտական ուրոյնութեամբ եւ կերպարներու վայելչութեամբ՝ որ այստեղ ծնունդ կու տայ իր ամէնէն գունագեղ չարքերէն մէկուն, երեք պաստառներով ներկայացուած (5):

Զոյգ դեղներանգ տարբերակները, գունային սոյն բնոյթը բաժնելու կողքին, ունին համեմատութիւններու նոյնութիւն: Կապտաւուն տարբերակն է միայն որ Կորքի աւելի ընդարձակած է վերի եւ վարի կողմերէն: Այս գործը, հակառակ նախորդներուն, չէ ստորագրուած եւ ոչ ալ թուագրուած, ինչ որ զարտուղի երեւոյթ է Կորքիի վերջին տարիներու հիմնական գործերու պարագային: Թերեւս ինք այս պաստառը ամբողջովին աւարտած չհամարելով՝ զայն երբեք չէ ցուցադրած: Այս տուեալները կրնան նշանակել թէ Կորքի հաւանաբար զայն սկսած է միւսներէն ետք՝ երանգային եւ մթնոլորտային տարբեր իրադրութիւն մը ստեղծելու համար: Այս տարբերակը իր ճոխ գոյներով կը ներկայացնէ արեւոտ օրուան մը մթնոլորտը՝ մուգ կապոյտ երկնքին տակ, ուր լոյսը կ'ողողէ ամէն ինչ որ կը գտնըւի դաշտին վրայ, որ այստեղ պատկերուած է ճերմակ – կանաչի շաղախումով՝ թելադրելով ցանքին տեսքը իր աճի շըրջանին: Միւս տարբերակին մէջ դեղինով տիրապետուած, դաշտային ոսկեայ տարածութիւնն է որ Կորքի կը գովերգէ՝ ստեղծելով սակայն ինքնամփոփումի ըզգայնութիւն մը: Մինչ երրորդ, հեղուկաներկ տարբերակին մէջ, կարգ մը կերպարանքներ եւ գիծեր կ'անհետանան դառնալով միայն հետք, կարծէք կը ձուլուին ամբողջ տեսարանը ծածկող դեղին «մշուշ»ին մէջ՝ հասունցած ցորենի արտերու դեղնութեամբ: Այստեղ չկայ երկնքի եւ դաշտի կտրուկ բաժանում, այլ կայ անսահման միջոց մը որ կը խոռանայ երկու ուղղութեամբ. դէպի առաջ եւ դէպի ետ: Ասոր եւ միատեսակ յետնամասին որպէս հակադրութիւն, կերպարները գծուած են ճշգրիտ եւ յըստակ կերպով: Զգայնութեան եւ պատկերացումի այս երեք վիճակները կը հաստատեն Կորքիի ձգտումը՝ գտնելու ճշգրիտ ոճը, գունաւորումը եւ նկարելու կերպը, որ լաւագոյն ձեւով համապատասխանէ գործի իրագործումին՝ թելադրուած իրարմէ տարբեր բանաստեղծականութիւններէ:

ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԾԱԼՔԵՐԸ

Շուշապախըր առաջինն է որ անդրադառնալով «Գութանը եւ Երգը» չարքին կը գրէ թէ ան «կ'արծարծէ ուռճացումի եւ ծնունդի յօրինանիւթը, ...ամառնային օրուայ մը ընթացքին արտի մը վրայ՝ ընդարձակ երկնքին տակ», ուր կեդրոնական միաձոյլ սպիտակ կերպարանքը կը նկատէ, իրաւացիօրէն, որպէս «դէպի ծնունդ առաջնորդող դարձդարձիկ անցքը արգանդին, որուն մէջ սերմը անցնելով կու գայ աշխարհ» (6): Քանի մը տարի ետք Ուիլեըմ Ս. Սայց բաւականին տեղ կու տայ չարքին՝ ակնարկելով խորքը կազմող հիմնական չորս կերպարներուն՝ կեդրոնին եւ երկու ծայրերուն գտնուող, բայց աւելցնելով թէ քանի «Կորքի կը ծածկէ անճանակ նշանակութիւնները» (7), անոնց մէջ մանրամասնութիւններու ճշգրիտ ճանաչումը անկարելի կը գտնէ, սակայն ինք կը ճանանչէ կէտադրուած սերմնարանը, որուն մէջ խմբուած են ձեւեր՝ մարդկային եւ ծաղկային կազմերու նմանող: 1978-ին, Էլիզա Է. Ռէթպօն ամենաստուար անդրադարձը կը կատարէ չարքին ու մօտենալով Շուշապախըրի, իր կարգին կը գրէ թէ «Նմանութիւնը՝ հողը սերմանելուն եւ սերնդագործելուն միջեւ, կամ բնութեան եւ արգասաւորումին՝ կը թելադրէ երկար սպիտակ անցքին մեկնաբանումը՝ որպէս պղակուն մը» (8): Իսկ Հէրրի Ռէնտ, լայն տեղ տալով հանդերձ, կը մօտենայ Սայցի՝ երբ կը գրէ թէ չարքին «ձեւերուն ոչ մէկ հասկնալի ճանաչումը ներկայիս կարելի կը թուի» եւ թէ «գործը կը մնայ առեղծուած մը» (9): Ամէն պարագայի, Շուշապախըրէն մինչեւ Ռէթպօն, փորձ եղած է քակել այս չարքին տարրերուն նշանակութիւնը եւ կամ, աւելի կամ նուազ չափով, նկարագրել անոնց կազմը՝ առանց հետամուտ ըլլալու յօրինանիւթին խորհրդանշական իմաստը մեկնաբանելու: Սակայն գոյութիւն ունեցող տուեալները բաւականին լուսաբանող են՝ այդ ուղղութեամբ ոստում մը կատարելու:

Կորքի «Գութանը եւ Երգը»ն կը յղանայ 1944-ին, Վիրճինիայի բնութեամբ տոգորուած, իր երջանկութեան շրջանին: Տարի մը առաջ ծնած է իր առաջին աղջիկ զաւակը՝ Մարօն. յաջորդ ամառ պիտի ծնի Նաթաշան: Ուռճացումի եւ ծնունդի յօրինանիւթը, որուն կ'ակնարկէ Շուշապախըր այս չարքին գծով, խկութեամբ կը համապատասխանէ այն իրողութեան թէ Կորքի հոս կը ներկայացնէ ընտանեկան կեանքի այլաբանուած մէկ պատկերը, բնութեան գիրկին մէջ՝ հեթանոսական մթնոլորտով պարուրուած: Երբ խորգոմցի կիները բնութեան մէջ իրենց ստինքները կը քսեն ժայռին, ինչ որ Կորքի տեսած էր իր մանկութեան (10), ինչո՞ւ չներկայացնել զուգաւորման մը գաղափարը բաց երկնքին տակ: Նման եզրակացութիւն մը կը ներկայանայ չարքին մէջ տեղ գտած տարրերէն, որոնք կը համապատասխանեն ընտանեկան կեանքի իրավիճակին՝ այս պարագային Կորքիի ծանօթ ընտանիքի մը. իրենին:

Հարկ է նախ անդրադառնալ Կորքիի կերպարային յղացքին, քանի մարդկային կերպարը միշտ կը մնայ իր արուեստին կորիզը, զոր կը ներկայացնէ այլազան ձեւերու տակ՝ զայն շրջան առ շրջան փոխելով, որուն մէջ կարեւոր տեղ ունին իր ապրած փորձառութիւնները, ինչ որ կը չեշտէ իր արուեստին ինքնակենսագրական բնոյթը: Մարդկային էակներ յատկանշող խորհրդանշանները զորս Կորքի կը յղանայ, ժամանակի ընթացքին կը կրեն նուրբ եւ յստակ տարբերութիւններ՝ ներառեալ նաեւ երկու սեռերու կազմը: Կինը, յատկապէս «Գութանը եւ Երգը»ին մէջ, կը ներկայանայ միաձոյլ մարմնով (11), մինչ այր մարդը –ինչ որ արդէն իսկ տեղի ունեցած էր «Լեարդը Աքլորին Կատարն է»ին պարագային– կը դառնայ ոսկրային տարրերու համոյթ մը: «Գութանը եւ Երգը»ին մէջ այս մէկը առաւել եւս ակնյայտ կը դառնայ, ինչպէս մշակին մարմինը, որ կազմուած է ոսկրային հատուածներէ՝ մէկ սըրունքը դէպի ետ, ամուր կերպով հողին հաստատուած, մինչ երկրորդը քիչ մը վեր՝ դէպի առաջ շարժելու դիրքին մէջ: Իրմէ վար, աջ անկիւնին քառանկիւնը –ինչպէս աքաղաղին մարմինը «Լեարդը Աքլորին Կատարն է»ին եւ Ջրաղացը՝ «Ծաղկալից Ջրաղացի Ջուրը»ին մէջ– յօրինանիւթը աւետող նախերգանքի մը դերը կը ստանձնէ եւ նոյն ատեն ուղղակի պատկերումը կը դառնայ խոփին՝ հողին մէջ խրուած, որ կը կրկնէ մշակին ոտքերուն կշռոյթն ու կը զօրացնէ անոնց ուժականութիւնը: Ան, որեւէ այլ ձեւի նման, Կորքիի մօտ կրնայ զգենուլ տարբեր պաշտօններ՝ յատկանշելով նաեւ մուճակ մը՝ ինչպէս «Պարտէզ Սոչիի Մէջ» չարքի պարագային: Այստեղ, խոփը կը ներկայանայ իբրեւ գութանին «ոտք»ը, որ գետնին հետ յարաբերող ծայրամասն է՝ ինչպէս մարդունը: Փոխաբերական այս դրոյթը յետոյ տեղի կ'ունենայ նաեւ «Նշանտուք»ի չարքին մէջ, ուր խոփային այս ձեւը կը տեսնուի ձախի կերպարին մեծղի գլխուն վարը՝ այս անգամ նմանելով պատուանդանի մը:

Անհրաժեշտութիւն է նաեւ յետադարձ ակնարկ մը նետել Կորքիի դիմանկարչութեան վրայ՝ «Գութանը եւ Երգը»ին կերպարային յարաբերութիւնները ըմբռնելու համար: Այս չարքին մէջ կը նշմարենք որ կանացի իրանը կը գտնուի ծայրագոյն վերի աջ անկիւնին, ինչպէս Կորքիի երազի կիները՝ իր պատկերային գործերուն մէջ, ինչ որ մտածել կու տայ թէ այր – կին մեկտեղումի իր տեսիլքը հաւանականօրէն պայմանաւորուած է «Նկարիչն ու Իր Մայրը» գործով: Իրանէն դէպի ձախ մշակն է, որ չի նայիր գլխուն ետին գտնուող այդ կազմին, այլ տարուած է իր աշխարհով, ինքնամփոփ, կեդրոնացած, կնոջ գլխուն միացնելով իրը, ինչպէս ամուսնական խորանին առջեւ: Գութան – կինը, իր պատեան – գոգին մէջ կը պահէ սիրունիկ խխունջ մը, որ 1946-ի Կորքիի գծանկարներէն մի քանիին մէջ կ'երկրորդուի ուրիշով մը՝ թերեւս միասին իր երկու աղջնակները խորհրդանշող (12): Անիկա, իր փոխաբերականութեամբ հետեւելով Խուան Միրոյի օրինակին, կերպարանք մըն է՝ մարդկային էակ յատկանշող, որ ինչպէս Ռէնտ կը թելադրէ, աւելի մեծ համեմատութեամբ արդէն նախապէս տեղ գտած էր «Բարի Երեկոյ Տիկին Լինքըլն»ի աջ եզրին (13): Խխունջին ներկայութիւնը արգանդին մէջ, կրնայ յատկանշել ծննդաբերութեան վերջին հանգրուանը՝ երբ վերէն սահող աւիշը կը ստանայ մարմին եւ ձեւ, որու միջոցաւ Կորքի ուղղակի կ'ակնարկէ ծնանելու իրողութեան:

Կորքի «Գութանը եւ Երգը» յօրինանիւթին կորիզը կը դարձնէ կինը, միշտ սպիտակ: Ան կը գտնուի բոլոր տարբերակներուն կեդրոնը, երկու այրերուն միջեւ, ինչպէս «Ընտանեկան Երազային Պատկերներ»ու կեդրոնի մանկամարդը (Փորթնով հաւաքածոյ): Կերպարներուն թիւն ու դիրքը, երկու յօրինանիւթերը կ'առընչէ իրարու, կարծէք առաջինը երկրորդին վերացականացած մեկնաբանութիւնը ըլլայ: Այս իմաստով, «Գութանը եւ Երգը»ի ձախին կանգնած կերպարը, ինչպէս երկրորդին մէջ, կրնայ ներկայացնել Կորքին: Սակայն կանացի իրանին գոյութիւնը, որպէս հեռաւոր անցեալի եւ հեթանոսական մթնոլորտի խորհրդանիշ (14), կրնայ առաջադրել թէ ձախի այդ կերպարը կրնայ ինք եւս «դրսեցի» մը ըլլալ, իր կարգին «կուռք» մը, բեղնաւորման եւ սիրոյ տեսարանին առընչուող, որուն ուղղուած է կնոջ մարմնէն դուրս եկող ծաղիկը՝ որպէս նոր խոստում: Կեդրոնի կինը միաժամանակ կատարելով երկու տարբեր արարքներ –ընկալում եւ նուիրում–, կը զատորոշէ երկու այր մարդիկը, որոնք որպէս երկու դերակատարներ, իրարմէ կ'այլազանուին թէ՛ որպէս կազմ եւ թէ՛ որպէս դիրքաւորում: Այստեղ, հակառակը Փորթնով հաւաքածոյի գծանկարին, ուր կըրկնուող կերպարները կը պահեն իրենց նոյն դիրքը, մշակն ու կանգնած անձը կը գտնուին հակադէմ դիրքաւորումներու վրայ, նման արգասաբեր կնոջ եւ երկնքի կանացի իրանին:

Հակադրումներու խաղը, ինչ որ տեղի ունեցած էր «Ինքնանկար Երեւակայած Կնոջս Հետ»ի պարագային, «Գութանը եւ Երգը»ին մէջ նոյնքան ուշագրաւ է: Հորիզոնի իրանը իր անդամահատուածութեամբ, կը հակադրուի հակառակ եզրին կանգնած լման կազմուածքով անձին. իսկ, ընկալող կնոջ նազելի կազմը՝ մըշակին ուժական դիրքին: Սակայն պահը հանդիսաւոր է. մշակին եւ կնոջ հակած գլուխները կը գտնուին նոյն կէտին՝ սերմնարանի ետին որ, խորհրդանըշականօրէն, կը նմանի երանգապնակի մը, որմէ վար, մշակին կուրծքէն դուրս կու գայ աղաւնաձեւ սպիտակ մարմին մը, որուն ներքեւը կը տեսնուին համադրումը ամբողջացնող օժանդակ տարրեր, ինչպէս կնոջ կոնքին զուգահեռող բահ – տերեւը:

Արշիլ Կորքի, «Գութանը եւ Երգը»,
կտաւ, իւղաներկ (131,76 X 157,16 սմ.),
անթուակիր, անստորագիր, Շիքակոյի Արուեստի Հիմնարկ,
Տէր եւ Տիկին Լուիս Լարնտ Քոպըրն Հիմնադրամ:

ՅՂԿՈՒՄԻ ԱՇԽԱՏԱՆՔԸ

Այլ չարքերու նման, «Գութանը եւ Երգը» յօրինանիւթը եւս կը կրէ կարգ մը փոփոխութիւններ՝ սկզբնական գաղափարէն մինչեւ անոր աւարտական կազմը: Հիմք առնելով 1944-ի գծանկարը, կարեւորագոյն փոփոխութիւնը որ տեղի կ'ունենայ յետագայ տարբերակներուն մէջ՝ հիմնաւորապէս կը կեդրոնանայ ձախին կանգնած կերպարանքին վրայ (փոխաբերականօրէն բաղկացած՝ խոփի, ծաղիկի եւ ոսկրային տարրերու համատեղումէ, ինչպէս Շուշապախըր դիտել կու տայ (15), որ հետզհետէ աւելի մօտենալով դիտողին, կը գրաւէ նկարներու մակերեսին գրեթէ ամբողջ հասակը: Այս ձեւով, ան կը ստանայ աւելի ցցուն ներկայութիւն ու նոյն ատեն կը կասեցնէ կնոջ որովայնին ծանր կեդրոնացումը վարի ձախ անկիւնին: Այս մէկը կ'իմաստաւորէ որովայնին դիրքը, որ դառնալով դէպի նոյն կանգնող կերպարը՝ պարարտացումի կողքին կը ստանայ նոր նշանակութիւն, որպէս բեղնաւորման նըւիրուածութիւն իրմէ դուրս եկող ծաղիկը ուղղելով այդ կերպարին, «վկայ»ին որ է՝ կանգնած «կուռք»ին, զուցէ սիրոյ չաստուածին կամ թերեւս նոյնինքն Կորքիի կրկնապատկերին: Նոյն ատեն ծաղիկը, կնոջ կուրծքէն դուրս ցցուող «փուշ»ին հետ, կը կատարեն համադրողական շաղկապի դեր՝ այս կերպարը առընչելով կեդրոնի դերակատարներուն:

Կանգնած անձին առընչուող փոփոխութիւններուն կողքին՝ անդին տեղի կ'ունենան յարաբերաբար թեթեւ տարբերութիւններ: Ֆոկի Թանգարանին գըծանկարին մէջ Կորքի կը պահէ նախորդին հորիզոնի գիծը՝ սակայն աւելի ծաւալ կու տայ երկնքի կանացի իրանին, միշտ վերի աջ անկիւնը գրաւող, զոր իր կազմով եւ դիրքով կարելի է բաղդատել Տալիի «Խոկում Տաւիղին Վրայ»ի երկնքին մէջ մարմին առած ամպակերտ կանացի իրանին՝ կանգնող կնոջ գլխու ետին: Որպէս հետեւանք՝ Կորքի կը չեղէ հորիզոնին գիծը ու զայն կ'իջեցնէ մինչեւ մակերեսին մէկ երրորդ բարձրութիւնը, մինչ աւելի կ'ընդլայնէ յատակի միջոցը: Ասոր առնթեր ինք կը սեղմէ աջի ոսկրային կերպարին, մշակին կառոյցն ու կը ջնջէ անոր կուրծքի վանդակը ներփակող շրջագիծը: Իսկ 1944-ի գծանկարին մէջ երեւցող սրածայր լեռը, հորիզոնի ետին ցցուող, Կորքի յետոյ կը վե-

●▶

●▸

բածէ «պատրոյգ»ի մը, հաւանաբար ծառ յատկանշող՝ (16) որուն ներքեւ նախապէս փռուած տարրերը պաստառներուն մէջ կը ջնջէ: Այս քայլը կ՚առնէ՝ այդ կէտին մանրամասնութիւններու ընդհանուր հաւասարակշռութիւնը խախտող կուտակում մը չյառաջացնելու համար, որու փոխարէն կը նկարէ բոլոր մը որպէս կշռութային երրորդ տարր, հորիզոնի կանացի իրանին եւ վարի աջ անկիւնի քառանկիւնին աղընչուող:

«Գութանը եւ Երգը»ին այս ձոխ տարրակազմը՝ հիմնուած կենսաձեւային, մարդաբանական, կենցաղային եւ կենդանաբանական ձեւամթերքի մը վրայ, կը կազմէ համակառոյցը որ կը ցոլացնէ Կորքիի իղձը՝ ապրելու բնութեան եւ կեանքի հարուստ միախառնումը: Սաեղծագործական արարքը, զոր այդ շրջանին ինք կը կիրարկէ դաշտերուն մէջ, երգելով, իրեն համար կը նոյնանայ մշակին դաշտային գործունէութեան հետ, ուր ստեղծագործելը իր կարգին կը դառնայ արգասաւորում՝ մարդուն եւ բնութեան կապէն ծնող:

Շատով, կարգ մը յոռի իրադարձութիւններ իրեն այլ պատկեր պիտի պարգեն:

ԱԼԵՔՍԱՆ ՊԵՐԷՃԻՔԼԵԱՆ

—

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

1.– Կորքիէն նամակ իր քրոջը Վարդուշին (Դեկտեմբեր, 1944): Տե՛ս. – Karlen Mooradian: «The Many Worlds of Arshile Gorky», *Gilgamesh Press Limited*, Chicago, 1980.

2.– Նոյնը: Կորքի կ՚իրագործէ նաեւ փայտեայ այլակերպուած քանդակներ՝ նիւթ ունենալով գութանը:

3.- Talcott B. Clapp : «A Painter in a Glass House» (Interview), Sunday Republican Magazine, February 9, 1948. (Quoted in Ethel K. Schwabacher : «Arshile Gorky», Published for The Whitney Museum of American Art by The *Macmillan Company*, New York, 1957, p. 128).

4.– Նոյնը:

5.– 1946–ի Յունուարի Կորքիի արուեստանոցի հրդեհին զոհ գացող գործերուն մէջ կը գտնուէին «Գութանը եւ Երգը»ն ներկայացնող երկու պաստառներ: Գոյութիւն ունեցող միւս երեք տարբերակները Կորքի նկարած է հրդեհէն ետք, ինչ որ յատելեալ կերպով կը շեշտէ յօրինանիւթին յատուկ կարեւորութիւնը իրեն համար:

6.– Շուապախըր (էջ 128):

7.- William C. Seitz: «Arshile Gorky», *The Museum of Modern Art, New York, in collaboration with The Washington Gallery of Modern Art*, 1962, p. 45.

8.- Elisa E. Rathbone: «Arshile Gorky: The Plow and The Song», in «American Art at Mid Century: The Subjects of The Artist», exhibition catalogue, *National Gallery of Art*, Washington, D. C., 1978, p. 81.

9.- Harry Rand : «Arshile Gorky — The Implications of Symbols», *Allenheld and Schram (Montclair) and George Prior (London)*, 1980, p. 197.

10.– Տե՛ս Կորքիի գրութիւնը «Պարտէզ Սոչիի Մէջ»ի կապակցութեամբ: Հրատարակուած Շուապախըրի մօտ, էջ 66:

11. Քանդակեղի վիրահատութենէն եւ անոր յառաջացուցած ներքին տագնապներէն ետք, կանացի կերպարը յատկանըշող այս խորհրդանշանը կը փոխուի՝ դառնալով, իր կարգին, ոսկրային խոցող կառոյց մը՝ նախկինին կմախքը, ինչպէս «Նշանտուք»ին մէջ:

12.– Իր աղջկան, Մարոյի երրորդ տարեդարձին առթիւ (1946, Ապրիլ 5), Կորքի իր այդ շրջանի գործերէն, «Բեկանուտ Խաղ»ի կեդրոնական մասը, ուր կը գտնուի խխունջային կերպարանք մը, կը վերանկարէ ու կը նուիրէ իր աղջկան: Կորքիի կողմէ այս տարրին ընտրութիւնը, որպէս խորհրդանիշ եւ նուէր, այս ուղղութեամբ կրնայ յատելեալ լոյս սփռել:

13.– Ռէնտ (էջ 99): Այս իմաստով հեղինակը կ՚երկրորդէ Սայցի մօտեցումը, որ առաջինն է այդ կերպարանքը մատնանշողը (տե՛ս վերջինը, էջ 33):

14.– Ռէթպօն (էջ 84):

15.– Շուապախըր (էջ 128):

16.– Ռէթպօն (էջ 83):

Ages et Usages de la Langue Arménienne

(Շար. Ա. էջէն)

l'adoption d'une langue par le centre politique» (p. 76):

Այս հանգրուանի բացատրութիւնը դժուար կը գտնէ Նշանեան, ինչպէս զայն դժուար պիտի գտնէ ոեւէ անձ, որ չի բաւականանար մշակութային երեւոյթներու պատմա – քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային բացատրութիւններով: Նշանեան կ՚ուզէ հաստատել որ գրանցուած լեզուի մը վերջնական յաջողութիւնը կ՚երաշխաւորուի միա՛յն երբ ան կը փնտռէ, կը կերտէ, կը նոյնանա՛յ հաւաքական ինքնութեան մը հետ: Հոս, հեղինակը կու տայ որոշ տուեալներ, կը մէջբերէ հետաքրքրական հատուածներ, ոսկեդարեան գրականութենէն, սակայն պէտք եղած ինքնավստահութեամբ չի հաստատեր իր վարկածին էութիւնը: Օրինակ, կը մէջբերէ Ղազար Փարպեցիէն հատուած մը, ուր ան կը նկարագրէ հայ կղերին վիճակը, Մաշտոցէն առաջ: Այդ կղերը կու գայ իբրեւ «մուրացկան», ասորերէն գրի առնուած Ս. Գրքին, ապա նաեւ անոր աստուածաբանական վերլուծումներուն: Հայ կղերը, տոգորուած քրիստոնէութեան ոգիով, «Հայ քրիստոնեայ» չէ դեռ, հայկական քրիստոնէութիւն մը չէ որ կը փոխանցէ իր հօտին, այլ քրիստոնէութիւն մը՝ որ օտարին, օտարութեան բովէն կ՚անցնի: Հայ կղերին համար ստիպողական է, կը գրէ Նշանեան, «un passage à l'étranger»: Այս անցքը Նշանեան կը կապէ ինքնութեան, ինքնակերտումի հարցերու, խորունկ եւ կենսական, դժուար եւ կէս–առեղծուածային հարցերու, որոնք պէտք եղած յստակութեամբ չեն մատուցուիր միշտ: Էջատակի նօթի մը մէջ (էջ 77) անբաւարար ակնարկ մը կայ, ապա՝ մի քանի տողեր, ուր խօսքը կ՚անցնի «կեդրոնացումի սկըզբունքէն» դէպի «ինքնիշխանութեան» եւ «ինքնարաւութեան սկզբունք» («un principe d'autonomie communautaire»), (էջ 81):

Ուրեմն երեք հարցադրումներ կան այս շատ հետաքրքրական էջերուն մէջ, – (1) կեդրոնացումը ինչպէ՞ս կ՚ապահովէ լեզուին վարկը (ապա նաեւ՝ ուրիշ ի՞նչ կառոյցներու պէտք ունի նման երեւոյթ): (2) Ի՞նչ է այն անցքը օտարին բովէն, օտար լեզուներու, մշակոյթներու, մտածումներու պարտադրած ինքնապատկերացումէն, որ չի՛ բաւականացներ այլապէս ինքնավարութիւն նուաճած հաւաքականութիւն մը, չի ալ կլաներ զայն, այլ կը պարտադրէ. (3) հաւաքական ինքնութեան մը պատկերացումը, կերտումը, անոր հետ նոյնացումը, ուր լեզուն եւ գրաւոր մշակոյթը թէ միջո՛ց են ինքնութեան կերտումին, թէ՛ ալ խորհրդանիշ:

Այս հարցերը տարբեր հոլովոյթներ ունեցան Հայոց պատմութեան ելեւէջներու ընթացքին, եւ Նշանեան կը պատմէ զանոնք, առատօրէն մէջբերելով օրինակներ, կատարելով հակիրճ եւ հատու վերլուծումներ, անցնելով Ոսկեդարէն՝ Հելլենաբան Դպրոց (6 – 7–րդ դարեր), կիլիկեան շրջանէն մինչեւ Պոլիս եւ Թիֆլիս: Անկարելի է ամփոփել այս գիրքին նուաճումներու մանրամասնութիւնները, սակայն կ՚արժէ նշել գոնէ անոնք, որոնք յատկանշական նորութիւններ կը բերեն:

Նախ՝ լեզուի եւ բարբառներու հարցը, բարդ հարց որեւէ լեզուի պարագային եւ մասնաւորաբար, մե՛ր պարագային, երբ կը պակսին գրաւոր վկայութիւններ՝ հին բարբառներու մասին, եւ բազմաթիւ են կարծիքներն ու տարակարծութիւնները: Գրքին այս մասին «հերոսն» է Վիէննայի Մխիթարեաններու մեծ քերականագէտ Հ. Արսէն Այտընեան: Պէտք է նշել, ի դէպ, որ Նշանեանի գործին «թարմ» եւ ողջունելի մօտեցումներէն մէկն ալ այս է, – աւանդականացած հանճարներու կողքին (Աճառեան, օրինակ), կը ներբողէ Այտընեանի նման ուրիշներ, որոնք անշուշտ ծանօթ են քիչ թէ–շատ բանիմաց ընթերցողին, սակայն որոնց նուաճումները այսպէս խղճմտօրէն չեն նկարագրուած, քննարկուած եւ օգտագործուած ֆրանսագիր հատորի մը մէջ, մատչելի՝ ոչ–հայախօս ընթերցողին:

Նմանապէս շատ հետաքրքրական է Նշանեանի վերլուծումը, գրաբարի «վերջին» շրջանին, 7–րդէն 11–րդ դար: «Վերջին» կարելի է գրել քանզի 11–րդ դարէն ետք գրաբարը, իր «զուտ» տեսակը գոնէ, այլեւս ոսկրացած լեզու մըն է: Կ՚ընթերցուի, անշուշտ, եւ կը գործածուի Եկեղեցւոյ մէջ: Սակայն 11–րդ դարէն ետք ան կորսուած է ապրող, գործածուող, ամէնօրեայ լեզուի ակունքներէն: Երբ կը մնայ անփոփոխ, նեղ, մասնագիտական շրջանակներու լեզուն է: Իսկ հոն, ուր կը փոխուի, իր ներքին տրամաբանութեամբ չի փոխուիր միայն, այլ ռամիկ լեզուի, ապա նաեւ օտար լեզուներու ազդեցութեան տակ:

Միջնադարեան գրական հայերէնին մասին շատ կարեւոր հատուած մը ունի Նշանեանի գործը, մանաւանդ այն ենթագլուխը՝ ուր կը խօսի ռամիկ լեզուի դէպի գրութիւն անցքին մասին, 12–րդ դարուն (էջեր 210 – 227): Հոս, ի միջի այլոց, կը կրկնուի կեդրոնացման եւ պետականացման վերլուծումը: Այս պարագային այնքա՜ն ազդեցիկ էր Ռուբինեաններու եւ իրենց յաջորդներու ստեղծած արքունիքն ու վաճառականական շրջանակը, որ Մեծ Հայքի մէջ իսկ սկսաւ գործածուիլ «Կիլիկեան» հայերէնը:

Անշուշտ արեւմտահայերէն գրողի մը համար կենսական է արժեւորել գրքին այն մասը՝ որ կը շօշափէ արդի շրջանը, մանաւանդ՝ հայ լեզուի վերջին դարու պատմութիւնը: Եւ հո՛ս ալ ընթերցողը յուսախաբ չի մնար: Նշանեան ցոյց կու տայ որ Պոլսոյ վարժարաններուն մէջ 20–րդ դարու սկիզբէն ի վեր վաւերական նկատուող լեզուի պատմութիւնը թէ՛ չիտակ է, թէ՛ ալ ոչ–ամբողջական: Կու գայ փաստարկելու (համոզիչ տուեալներով) որ երկու հանգրուանէ անցած է Արեւմտահայոց աշխարհաբարը, – առաջինը՝ Պաղտասար Դպիրէն (1723–ի տաղեր) մինչեւ 1839–ի Իզմիրեան Շտեմարան Պիտանի Գիտելեաց թերթը, երկրորդը՝ մօտաւորապէս 1839–էն 1880, որմէ ետք հիմնական շատ բան չի փոխուիր արեւմտահայերէնի մէջ: 1723–էն 1839–ը կը կազմաւորուի, կը գրուի՛ նոյնիսկ արեւմըտահայերէն մը՝ որ միայն ամէնօրեայ, գործնական լեզու մըն է, գրութենական բայց ոչ գրական, գրուած՝ սակայն ոչ լուրջի առնուած: 1839–էն ետք այս լեզուն կը դադրի զուտ միջոց մը ըլլալէ, առօրեայ կեանքի մէջ: Մարդիկ կը սկըսին որդեգրել զայն. կը վիճին անոր գործածութեան մասին. ու կու գան հաստատելու որ ան կարեւոր ազդակ եւ գործօն մըն է, ազգային հաւաքականութեան վերակերտումին համար: Անշուշտ չկայ արքունիք մը, Արշակունեաց ոստանին նըման, որուն պաշտօնական լեզուն է այս նորակազմ աշխարհաբարը: Սակայն կայ տնտեսական, համայնքային ընտրանի մը, Պոլսոյ եւ Իզմիրի մէջ՝ որ խօսակցական լեզուի բազմաթիւ տարբերակներն ու բարբառները կը սկսի մէկտեղել, ըստեղծելու համար նախ կանոնաւոր գըրաւոր եւ ապա գրական լեզու մը, գրականութեա՛ն մը լեզուն: 1839 – 1850 տասնամեակին, չչմեցնող արագութեամբ մը՝ կը պատրաստուի նոր գրական լեզուն, — «avant 1850, c'est-à-dire avant la naissance de la littérature au sens propre, la langue civile est déjà entièrement prête, et n'attend plus qu'une dernière chose: supplanter le grabar dans la fonction purement littéraire» (էջ 299):

Այս գրական լեզուի պատրաստութեան մէջ, ինչպէս ընդգծած է Վահէ Օշական եւ կը շեշտէ Նշանեան, հսկայ դեր ունի թարգմանութիւնը, որ կը ձեւէ եւ կը հարստացնէ նոր զարգացող արեւմտահայ աշխարհաբարը, քանզի թարգմանիչներուն կը պարտադրէ պեղել գրաբար, ռամիկ հայերէնը եւ բարբառները, ստեղծել 19–րդ դարու փարթամ ֆրանսերէնին համահաւասար հայերէն մը: Նշանեան կը թուէ թարգմանութեան կարեւորութիւնը, Ռուսահայաստանի մէջ ալ, – երեւոյթ մը՝ որուն բաւականաչափ ծանօթ չէ արեւմտահայ ընթերցողը: Օրինակ, կարեւոր տեղ կու տայ 1830–էն 1840՝ Լազարեան Ճեմարանի մէջ կատարուած 10 թարգմանութիւններու, որոնցմէ ամէնէն մեծը Նոր Կտակարանինն է: Նորութիւն է, օրինակ, 1832 – 33–ին Շուշիի (Ղարաբաղ) մէջ... Բողոքականներու թարգմանչական գործունէութիւնը, եւայլն: Այս հատուածին մէջ կեդրոնական տեղ կը գրաւեն Միքայէլ Նալպանտեանի նուիրուած էջերը, որոնց մէջ Նշանեան իրեն յատուկ վերլուծումի կ՚ենթարկէ Հայաստանի մէջ լոյս տեսած Ամբողջական Երկերը, եւ ցոյց կու տայ որ խիղախ քաղաքական մտածող մը ըլլալէ անդին, նմանապէս լեզուա–գրական հարցերու մարզին մէջ մեծ ռահվիրայ մըն էր Նալպանտեան: Նալպանտեանի, նաեւ Պերճ Պռօշեանցի եւ վերջապէս Խ. Աբովեանի յատկացուած էջերը (մանաւանդ՝ 304 – 331) անգի՜ն կ՚երթան տասնամեակներու ընթացքին Հայաստանի մէջ գրի առնուած ուսումնասիրութեանց արգիւնքներու ամփոփումէն: Նոր պատկերը կը ներկայացնեն՝ 1839 – 1878 քառասնամեակի լեզուական եւ մշակութային հարցերուն, պայքարներուն, նուաճումներուն մասին: Անդին, Աբովեանի եւ հաւաքականութեան մը ինքնագիտակցութեան եւ ինքնաճանաչումին յատկացուած հատուածը (346 – 351) սեղմ տողերու մէջ կը կատարէ խտացուած, բարդ (թերեւս քիչ մը շատ բարդ) հարցադրում մը, արդի արեւելահայ գրականութեան առաջին կոթողին մասին, որ պէտք է հայերէնի թարգմանել, ընդլայնել, յըստակացնել եւ տարածել, – հոն, Նշանեան կը հաւատայ, կը գտնենք առաջին մշակումը հարցերու, որոնք տակաւ կը վերածուին հայ արդի գրականութեան առաջնահերթութիւններուն, – ինչպէ՞ս կը կերտուի ցեղին ձայնը, ի՞նչն է որ կ՚արտօնէ ժողովուրդի մը ի՛ր լեզուով ինքզինքը ներկայացնել՝ ինքզինքին: Աբովեան չկրցաւ իրականացնել ինքնակերտումի այս հանգրուանը, ըստ Նշանեանի (էջ 350), սակայն իր ձախողութիւնը կենսական նախերգանքն ու նախաքայլն էր ապագայ յաջողութեանց:

Մեհեանական սերունդին նուիրուած հատուածը (358 – 369) գրեթէ նոյնքա՛ն հետաքրքրական է, որքան վերը նշուածները, թէեւ անոնց խտացեալ պարունակութիւնը նոյնքան չի գոհացներ բանիմաց ընթերցողը՝ որքան արեւելահայ մըշակոյթին յատկացուած էջերը: Երկու պատճառ ունի, հաւանաբար, այս երեւոյթը, – նախ՝ երկար գրքին վերջին էջերն են, սո՛ւղ է ամէն տող: Երկրորդ, Նշանեան շատ ու մանրամասն գրած է 1908 – 14–ի արեւմտահայ սերունդին եւ լեզուին մասին, սակայն չէր արտայայտուած ասկէ առաջ, արեւելահայութեան 19–րդ դարուն մասին: Ուրեմն՝ կը փայլի՛ հոն, եւ կը գոհանայ իր արդէն-իսկ հանրութեան յանձնած մտածումներու ամփոփումով, ուր հարցը կը վերաբերի Վարուժանին, Յ. Օշականին, Կ. Զարեանին, Ահարոնին, Գեղամ Բարսեղեանին, եւլն.: Պէտք է ընդգծել, անմիջապէ՛ս, որ այն ընթերցողը, որ ծանօթ չէ Նշանեանի հայատառ վաստակին (ԿԱՄի եւ «Յառաջ – Միտք եւ Արուեստ»ի էջերուն մէջ) շա՜տ նոր բան ունի սորվելիք, այս էջերէն, ինչպէս բոլոր գրքէն:

Կը մնայ կրկնել, – եզակի նուաճում մըն է այս գիրքը, որ կը պատմէ հայ լեզուին պատմութիւնը, կը մէջբերէ հայերէն բնագիրներ, իրենց ֆրանսերէն թարգմանութիւններով, կը կատարէ ինքնատիպ վերլուծումներ, կը ներկայացնէ, կը փորձարկէ, կը փաստարկէ նոր վարկածներ: Շատ հազուադէպ երեւոյթ մըն է ան, – հատոր մը որ մատչելի համայնապատեր մը կը ներկայացնէ այլապէս մեր լեզուին ու մշակոյթին անծանօթ ֆըրանսախօսին, եւ որ միաժամանակ նոր գաղափարներ կը մատուցէ՝ բանիմաց հայ ընթերցողին:

ԽԱՉԻԿ ԹԷՕԼԷՕԼԵԱՆ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH» — 83, Rue d'Hauteville - 75010 Paris Commission Paritaire: N° 55935

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 7

MARDI
7 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.138 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.138

ԵՐԵՒԱՆՑԻՆԵՐԸ ՋԵՐՄԵՌԱՆԴՈՒԹԵԱՄԲ ՈՂՋՈՒՆԵՑԻՆ Լ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ՎԵՐԱԴԱՐՁԸ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ԲԱՑՈՒԵՑԱՒ ՇԱԲԱԹ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4-ԻՆ

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹԻՆ՝ «Հ Ա Յ Ք»Ի ԱՌԱՋԻՆ ԹԻՒԸ

Արփիկ Միսաքեան կը հաղորդէ Երեւանէն.–

Ուրբաթ վաղ առաւօտեան է, որ Երեւանի Զուարթնոց օդակայանը էջք կը կատարէր Մոսկուայի օդանաւը, ուր կը գտնուէր Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, զոր Մոսկուայի մէջ արդէն դիմաւորած էին իր եղբայրները, Անահիտ Բայանդուր եւ բարեկամներ: Օդակայանը տօնական օրերու երեւոյթ մը ունէր, բազմահարիւր Երեւանցիներ, հակառակ ժամին, փութացած էին հոն: Իսկապէս տպաւորիչ էր երեւոյթը եւ Լեւոն Տէր–Պետրոսեան իսկ դժուար կը զսպէր իր յուզումը (նոյն օդանաւով Երեւան կը ժամանէին Թերթիս տնօրէնուհին, Կարօ Յովսէփեան եւ Մարկ. Նըշանեան): Ապա բազմութիւնը քանի մը տասնեակ կառքերու շարասիւն մը կազմելով ուղղուեցաւ Թատերական հրապարակը, ուր նաեւ հաւաքուած էին բազմահարիւր Երեւանցիներ եւ ուրախութեան բացագանչութիւններով կ'ողջունէին Ղարաբաղ Կոմիտէի գլխաւոր անդամներէն մէկը, յանձին Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի, զոր բանտէն արձակումէն ետք (Մայիս 31) չէին վայելած երկար ժամանակ, քանի առողջական պատճառով Փարիզ մեկնած էր Յուլիս 4-ին: Հոս, Մուսա լերան եղանակներով եղաւ ընդունելութիւնը եւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կարճ ելոյթով մը իր խօսքն ուղղեց ժողովուրդին, յայտնելով թէ այսօր կը գտնուինք երեք կարեւոր իրադարձութեանց առջեւ, որոնց պէտք է գիտակցինք. միասնական, միակամ, եօթը միլիոնոց միաւոր մըն ենք (Սփիւռք եւ Հայաստան) ունինք ժողովրդավար, ազատ Հանրապետութիւն մը եւ անկախ ըմբոստ Ղարաբաղ ու մեր նշանաբանը կը մնայ՝ պայքար, պայքար, պայքար մինչեւ վերջ (լոզունգ զոր կը կրկնէր ամբողջ ժողովուրդը, բռունցքը բարձրացուցած), ապա ժողովուրդը ցրուեցաւ, երբ արդէն ժամը առաւօտեան 3-ն էր:

Նոյն օրը, կը բաժնուէր արդէն ՀՀՇ.-ի պաշտօնաթերթ՝ «Հայք»ի առաջին թիւը, որ իր առաջին էջի խմբագրականը խորագրած էր «Մեր փրկութեան ափը»: Թերթը լոյս կը տեսնէ որպէս շաբաթաթերթ, «Հայրենիքի Ձայն»ի ծաւալով, ութ էջ եւ պաշտօնական արտօնութեամբ: Յատկանշական կէտ մը այս առաջին թիւով՝ «Ուշադրութիւն» խորագրով, ուր կ'ըսուի հետեւեալը.– «Խմբագրութիւնը նպատակ ունի աստիճանաբար անցնել դասական ուղղագրութեան, այդ իսկ պատճառով թերթի յառաջիկայ համարներում առանձին նիւթեր կը տպագրուեն այդ ուղղագրութեամբ»: Աւելցուած է թէ այս համարի ողջ հասոյթը խմբագրութիւնը կը փոխանցէ «Գթութիւն» Հայկական Բարեգործական Միութեան հիմնադրամին: Այս առաջին թիւին տպաքանակն էր հարիւր հազար:

**

Շաբաթ առաւօտ ժամը 9-էն իսկ, պատգամաւոր եւ հիւրեր կը փութային, համագումարներու պալատը, ուր ժամը 10-ին կը բացուէր ՀՀՇ.-ի հիմնադիր համագումարը, իսկապէս պատմական պահ մը Հայաստանի եւ ընդհանրապէս համայն հայութեան համար: Բայց, այս հապճեպ, առաջին թղթակցութեամբ մը, անխուսափելի կերպով հաւանաբար ոչ ամբողջական ըլլայ պատկերը առաջին նիստերուն:

Սրահը որ կը պարփակէ 1300 հոգի, երթալով կը լեցուէր: Առաջին կարգը տեղ կը գրաւէին Առաջին քարտուղար՝ Սուրէն Յարութիւնեան, Գ. Գալոյեան, Աւետիսեան եւ ընդհանրապէս, այլ պաշտօնական անձնաւորութիւններ:

Ժամը 10·20 անց Երեւանի ցոյցերուն աւանդական շեփորումով զոր ներկաները ունկնդրեցին յոտնկայս ու բռունցքները բարձրացուցած, նստաշրջանը կը բանար Վանօ Սիրադեղեան, կը հաստատէր որ լարուածութիւն կը տիրէ միշտ Արցախ, կոչ կ'ընէր գործակցութեան եւ կը յայտնէր նստաշրջանի նախագահութիւնը, կազմուած հինգ անձերէ, անդամ, անշուշտ, Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէի՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան, Բաբգէն Արարքցեան, Դաւիթ Վարդանեան, Վազգէն Մանուկեան եւ Աշոտ Մանուչարեան: Ապա, կը կատարուէր յանձնաժողովներու, հաշուիչ յանձնաժողովի ընտրութիւնը եւ կը կազմուէր նաեւ չորս հոգինոց քարտուղարութիւն մը, որ տեղ կը գրաւէր բեմի աջ կողմը:

Նիստին նախագահը՝ Բաբգէն Արարքցեան կը հաղորդէր թէ հեռատեսիլով ուղղակի սփռումը մերժուած էր, աւելցնելով թէ այս որոշումը քայլ մըն է, զոր ժողովուրդը կը դատապարտէ: Սրահէն, Կարէն Սիմոնեան կը պոռթկար, յայտնելով թէ ըսուի որ Հայաստանի մէջ հրապարակայնութիւն չկայ:

Նախագահը կը յայտնէր օրակարգը որ ունի երկու գլխաւոր հարց՝ ծրագիր – կանոնագրի քննարկումը եւ վարչութեան ընտրութիւնը: Կուտար նաեւ ցանկը 12 յանձնախումբերու, որոնք նոյն իրիկունը ժամը 18-էն 22, հաւաքուելով զանազան վայրեր, պիտի զբաղէին, ամէն մէկը իր նիւթով, ապա բանաձեւեր խմբագրէին ու յանձնէին նախագահութեան: Այդ 12 յանձնախումբերու կարգին են Արցախ, մարդկային իրաւունքներ, աղէտեալ գօտի, սահմանադրութիւն, ներքին Սփիւռք, արտաքին Սփիւռք, բնապահութիւն, տնտեսական, լեզուի եւ ազգային դպրոց, փախստականներ, եւայլն:

Առաջին ելոյթը կ'ունենար, յանուն Ղարաբաղեան Շարժման՝ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան: Ինչպէս Փարիզի հաւաքոյթներու ատեն, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կը պարզէր Խորհրդային Միութեան մէջ ծագած շարժումը, Պերեստրոյկայի լոյսին տակ եւ որու յառաջապահ դիրքին վրայ գտնուեցաւ Հայաստան: Պաշտօնական մարմինները չունենալով վերակառուցման համապատասխան գործելակերպ, ստեղծուեցան ժողովրդական իշխանութիւններ, որոնք ընդդիմադիր իշխանութիւններ չէին, այլ՝ փոխընտրանքի (alternative): Հակիրճ պատմականը կ'ընէր Արցախի հարցին, որ սկսաւ 1988 Փետրուար 20-ին, մարզային խորհուրդի քուէարկութեամբ եւ Արցախի հարցը այնուհետեւ մնաց շարժումին հիմնական հարցը: Կը նշէր 3 կէտեր.– Ա) Հիմնականը՝ Արցախ, միթինկներով որոնք Օփերայի հրապարակը վերածեցին Հայոց փարքի: Բ) Համազգային գործակցութիւն քաղաքական բնոյթով: Գ) Արցախ եւ Հայաստան վերածուեցան այն վայրերուն, ուր որոշումները կայացան վարէն, եկան՝ ժողովուրդէն: Կը թուէր նաեւ ամբողջ շրջանին ձեռք ձգուած յաջողութիւնները՝ սեփական թեկնածուներ ընտրութեանց. հիւլէակայանի փակում, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի 1988 Յունիս 15-ի որոշում (կցում Արցախի), 1915-ի ճանաչում, Եռագոյն, Մայիս 28 եւայլն, եւայլն: Ու կը վերյիշէր, ժամանած գիծերուն 3 կէտերը՝ ազատ եւ ժողովրդավար Հանրապետութիւն, անկախ Արցախ, եւ միաձոյլ, միաբան ժողովուրդ մը:

Յաջորդ ելոյթը կ'ունենար Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Սուրէն Յարութիւնեան, երկար եւ շահեկան ելոյթ մը, որու մանրամասնօրէն անդրադառնալու առիթը կ'ունենանք յետագային: Ամբողջ պատկերը պարզելով պետական գործունէութեան, տրուած որոշումներուն, կը յիշէր մանաւանդ թէ նախապաշարումները հարկ է թօթափել եւ այսօր տարբեր մօտեցում ունենալ Սփիւռքի: Տարիներու երկայնքին ունեցած իրենց գործունէութեան եւ Հայաստանի նկատմամբ տարած իրենց աշխատանքին համար, գնահատելէ ետք Ս. Դ. Հնչակեան եւ ՌԱԿ կուսակցութիւնները, Հ. Բ. Ը. Մ.-ը, ընդհ. ծափահարութիւններու մէջ կը հասնէր՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան, որ իր ներկայ գործունէութեամբ փոխած է իր գործելակերպը խորհրդային Հայաստանի նկատմամբ:

Խօսքը կը տրուէր Սերժիկ Սարգսեանի (Արցախի Ազգային Խորհուրդ) որ կը պարզէր ներկայ կացութիւնը, ամէնօրեայ գրգռութիւնները (վերջինը Նոյեմբեր 3-ի առաւօտեան Շուշիէն հասած զինուորներու կողմէ) ու կը շեշտէր թէ մասնաւորաբար ծանր է գիւղերու վիճակը:

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՌԼԻՆԻ ՊԱՏԸ մօտ երեք տասնամեակ ազատութիւններու դէմ անտեղիտալի պատնէշի մը խորհրդանիշն էր. այսօր, այնպէս կը թուի թէ Արեւելեան Եւրոպայի քաղաքական կեանքին անակնկալ տեղաշարժները զայն պիտի վերածեն ճնշումն ու արգելքները խորտակող ժողովրդական կամքին խորհրդանիշին: Արդարեւ, գործնապէս ոչ մէկ իմաստ ունի այլեւս անոր գոյութիւնը, քանի որ Արեւելեան Գերմանիայէն դէպի արեւմուտք զանգուածային գաղթը ստիպած է երկրին իշխանութիւնները որ երկրէն վերջնապէս մեկնելու իրաւունք ճանչնան բոլոր փախստականներուն: Այս քայլին ամենամեծ ազդակը կը նկատուին բազմամարդ այն ցոյցերը որոնք վերջին օրերուն տեղի ունեցան Արեւելեան Գերմանիոյ գրեթէ բոլոր քաղաքներուն մէջ: Անոնց վերջինը Շաբաթ երեկոյ Արեւելեան – Պեռլինի մէջ համախմբած էր մէկ միլիոն հոգի: Երկուշաբթի իրիկուան համար նման ցոյց մը կազմակերպուած էր Լայփցիկի մէջ: Շաբաթավերջին յայտարարուեցաւ թէ պաշտօնազրկուած էին կուսակցական հինգ ղեկավարներ, սակայն այս կարգադրութիւնն ալ մեծ ազդեցութիւն չգործեց, քանի որ շաբաթավերջին 12·500 Գերմանացիներ անցան Չեխոսլովաքիա, անկէ դիմելու համար Արեւմտեան Գերմանիա: Երկրին իշխանութիւնները հրապարակեցին նաեւ ճամբորդութեան նոր օրէնքը, որ իրաւունք կուտայ ազատօրէն արտասահման մեկնելու:

ՄԵՐՁՊԱԼԹԵԱՆ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ Լիտվիոյ Գերագոյն Խորհուրդը Ուրբաթ երեկոյ քուէարկեց օրէնք մը, որով երկրին բոլոր բնակիչները լիտվական քաղաքացիութիւն պիտի ունենան:

ՌԸՆԷ ՄՈՒԱՒԱՏ Կիրակի օր Լիբանանի իններորդ նախագահը ընտրուեցաւ: Այս պաշտօնը թափուր էր աւելի քան տարիէ մը ի վեր: Ընտրութիւնը տեղի ունեցաւ, հակառակ անոր որ քրիստոնեայ ուժերու պարագլուխ զօրավար Աուն լուծած էր Խորհրդարանը: Այս վերջինս, արդիւնքներու հրապարակումէն անմիջապէս ետք «հակասահմանադրական» որակեց ընտրութիւնը ու իր կողմնակիցները որպէս բողոքի նշան ընդհանուր գործադուլի կոչ ուղղեցին քրիստոնեայ երկիրներուն: Երկուշաբթի առաւօտեան կանուխ ժամերուն յարձակումի թիրախ եղաւ մարոնի եկեղեցիին Մայր Աթոռը ու ցուցարարները աթոռակալ Սֆէյր պատրիարքը պարտադրեցին զօրավար Աունի լուսանկարը համբուրելու. ան ընտրութեան մասնակցելու կոչ ուղղած էր: Աւելի քան տասնամեակէ մը ի վեր շարունակուող պատերազմով ուժաքամ եղած երկրին մէջ, նման տագնապալի պայմաններով, նորընտիր նախագահը, ըստ Թաէֆի համաձայնութեան պէտք է վարչապետ մը նշանակէ ու միասնաբար ջանան ազգային միութեան կառավարութիւն մը կազմել:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ընտրութիւններուն յաղթականը աջ թեւն է, որ սակայն բացարձակ մեծամասնութիւն չունեցաւ: «Նոր ժողովրդավարութիւն» կուսակցութեան պարագլուխ Կոստանտին Միցոթաքիս երեք աթոռի եւս պէտք ունի կարենալ կազմելու համար իր կառավարութիւնը: Անյաջողութեան պարագային ընտրութիւնը կը կրկնուի:

ԹՂԹԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆ գիները որոշ յաւելումներ պիտի կրեն Յունուար 1-էն սկսեալ: Այսպէս, 2·20 Ֆրանքի դրոշմաթուղթը պիտի արժէ 2·30 Ֆրանք մինչեւ 20 կրամ պահարաններու համար: Վերջին յաւելումը կատարուած էր 1985 Օգոստոսին:

ՎԼԱԴԻՄԻՐ ՀՈՐՈՎԻՑ՝ դաշնակի մեծ անուններէն մէկը, մահացաւ Կիրակի, Նիւ – Եորքի մէջ, 85 տարեկանին: Ծնած էր Կիեւ, 1925-ին ջութակահար Նաթան Միլշթայնի ու թաւջութակահար Իկոր Փիաթիկորսքիի հետ անցած Արեւմուտք: Փայլուն յաջողութիւններու շարք մը հանդիսացաւ իր կեանքը ուր կ'իշխէր կատարելագործուելու անսպառ ջանքը: Ասոր լաւագոյն ապացոյցը կը նկատուին 1987-ին Մոցարթի գործերէն կատարած իր հոյակապ ձայնագրութիւնները:

ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԿՐԻ ՀԱՅԵԼԻՆ Է…

Բժիշկ Յովհաննէս Աղաջանեան Հայաստանի գլխաւոր իւրոլոկն է. ծանօթ են իր աշխատանքները որոնցմով կը ջանայ իր մասնագիտութեան մարզը միջազգային չափանիշերու հասցնել։ «Խորհրդային Հայաստան»ի աշխատակից Պաւական Շաքարեանի այս մասին ուղղած հարցումներուն պատասխանելէ առաջ, Յովհաննէս Աղաջանեան կը խօսի խորհրդային բժշկութեան ու յատկապէս Հայաստանի պարզած պատկերին մասին։

Առաջինէն կուտայ ուշագրաւ հետեւեալ անտաճանաչումը, ու գիտել գիտցող աչքի մը հետ գործիք ծառայած է նաեւ մասնագիտական փորձառութիւնը։ Ան կ'ըսէ. – «Այսպէս թէ այնպէս, հասել ենք այն վիճակին որ աշխարհում առաջին տիեզերանաւ եւ առաջին արբանեակ արձակած երկրի բժշկութիւնը չի կարող մրցակցել ոչ միայն զարգացած, անգամ՝ թոյլ զարգացած երկրի բժշկութեան հետ»։

Անկէ ետք, արտյաւ բժիշկը համեմատական մը կ'ընէ ամերիկեան ու խորհրդային բժշկական ուսումներուն միջեւ. կը պատմէ թէ ամերիկացի բժիշկի մը դրեթէ մինչեւ երեսուն տարեկանը ուսանողութեամբ կ'անցնի։ Ան երկար ատեն կ'ուսանի, սակայն երեսուն տարեկանէն արդէն կեանքը նիւթապէս ապահովուած է։ Աշխատանքի սկսելէ ետք կը բարձրանայ բժիշկներու աշխատավարձքը։ Բայց ամերիկացի բժիշկը ծախսեր ալ շատ ունի։ Եթէ սխալ մը գործէ, հիւանդը կրնայ դատի դիմել ու հսկայական տուգանք գանձել։ «Իսկ մեզ մօտ, կ'ըսէ բժիշկ Յովհաննէս Աղաջանեան, բժիշկի սխալը, անփութութիւնը խնամքով կոծկըւում, լուռ ու մունջ յանձնւում է հողին»։

Այս կացութեան ուրախալի բացառութիւններէն է իր ղեկավարած բաժանումը. ան Սփիւռքի իր պաշտօնակիցներուն լայն մասնակցութեամբ կը բացատրէ «բացառութեան» այդ պարագան։ «Դերը որ խաղացել է սփիւռքահայ նշանաւոր իւրոլոկ Կարօ Դերձակեանը, արժէ յիշատակել։ Շրջադարձն էլ մեծ չափով կապւած է նրա անուան հետ։

1986–ին բժիշկ Դերձակեան այցելելով մեր բաժանմունք, ցանկութիւն յայտնեց աշխատակցել մեզ։ … Ան մտնելով վիրահատարան, սկսեց իրար յետեւից վիրահատել։ Ես, որ ինձ աշխատասէր էի համարում, զգացի, թէ ինչքան յետ եմ մընում նրանից։

… Սերժ Սիմոնեանը Ֆրանսիայի Հայ Բժիշկների Միութեան հիմնադիրներից է, աշխատում է Փարիզում, մասնաւոր հիւանդանոցում։ Երբ գնացի նրա մօտ, 8·30 էր, արդէն երկու վիրահատութիւն վերջացրել էր։ Ես զարմացայ որ նա զբաղւում է նաեւ ժինեգոլոժիով։

– Հապա ինչպէ՞ս, – իր հերթին զարմացաւ նաեւ նա, – բժիշկ լինես ու չկարողանա՞ս…»։

Յովհաննէս Աղաջանեան կը շարունակէ պատմել բժիշկ Ս. Սիմոնեանի առօրեան. զանազան մասերու վիրահատութիւններ մինչեւ ժամը 5, երբ կանգ կ'առնէ ու կը հարցնէ. «Պարոն Աղաջանեան, չհանգըստանա՞նք քիչ մը ու երթանք ճաշելու»։

Ժամանակակից աշխատանքի չափանիշներու որպէս նախատիպար ծառայելէ զատ, Սփիւռքի բժիշկներուն շնորհիւ «մենք երկու տարում աւելին արեցինք, քան անցած ամբողջ ժամանակում» կ'ըսէ Յովհաննէս Աղաջանեան։ Սակայն, պէտք չէ կարծել որ այսքանով գոհացած է ան. «Սփիւռքից բազմաց մասնագէտներ ենք հրաւիրելու, դասընթացքներ ենք կազմակերպելու»։

Ապա ան կրկին երկարօրէն կանգ կ'առնէ բժշկութեան ամերիկեան ու խորհրդային դրութիւններուն վրայ, ցոյց տալով մէկուն առաւելութիւններն ու միւսին բացասական կողմերը։ Յետոյ կը վերադառնայ Սփիւռքէն հայ բժիշկներու օժանդակութեան. «Սփիւռքի հայազգի բըժիշկների օգնութեան շնորհիւ ներկայումս 90 տոկոսով պակասել է մեր հիւանդների արտահոսքը։ Ընդհակառակը, այժմ մենք ենք դրսից՝ Վրաստանից, Վոլոնէժից, Սիբիրից եւ այլ վայրերից հիւանդներ ընդունում»։

Բժիշկ Յովհաննէս Աղաջանեան իր ծաւալուն յօդուածով սփոփանքի հառաչ մըն է որ կ'արձակէ բժշկական մարզին բարելաւումի նախանշանները տեսնելով։ Իր պատումն ու հաստատումները միակ մարզի մը պատկերը գծելէ անդին, կ'արընչուին նաեւ աւելի համապարփակ իրողութեան մը, որ յատկապէս մեր ներկային անզանցառելի ազդակներու ամենակարեւորներէն է. Հայաստան – Սփիւռք յարաբերութիւններու դաշտն է ան։ Հոս, կամայական կամ հաշուենկատ դիրքերէ հեռու, պարտի – պահանջի առողջ հիմերով փոխադարձ կապեր շատ ընելիք ունին. տասնամեակներու անդարձալի հետեւանքները պէտք է ջնջել ու ԽԱ. դարուն դուռը բախող աշխարհին խորթ զաւակը ըլլալէ փրկել Հայաստանը։

Այլեւս գաղտնիք չէ որ բժշկական մարզը առանձին չէ ու անհրաժեշտաբար պէտք ունինք բժիշկ Դերձակեաններն ու Սիմոնեանները բազմապատկելու քանիով որ կրնանք։

Ա. ԹՈՐՈՍԵԱՆ

ԽՐՈՒՇՉՈՎԻ ԱՆԿՈՒՄԸ

ԴԱՍ ՄԸ ԿՈՐԲԱՉՈՎԻ ՀԱՄԱՐ

Կը թուէր որ Խորհրդային Միութեան նախկին ղեկավարը՝ բարեփոխիչ Նիկիտա Խրուշչով այդ օրերուն արտաքնապէս իր տեղը ամրապնդած էր։ Ապա, Մոսկուայի ձայնասփիւռը յանկարծ կը յայտարարէր թէ երկրին ղեկավարը հրաժարած էր «առողջութեան վատթարացման պատճառներով»։

Այսպէս կը լրանար ժամանակաշրջան մը։ Ուղիղ 25 տարի առաջ, վերէն արձակուած որոշումով մը, մէկ օրէն միւսը, քաղաքական ասպարէզէն լուռ ու մունջ կը հեռանար Նիկիտա Խրուշչով։

Փոխանակ յիշողութենէն ջնջուելու, 1964–ի Հոկտեմբերի իրադարձութիւնները մինչեւ այսօր իրենց թարմութիւնը կը պահեն ու հետզհետէ ջուրին երեսը կ'ելլեն, մանաւանդ որ հիմա ուրիշ նորոգող մը եկած է Կրեմլին։

Խորհրդային Միութեան մէջ այսօր կատարուող փոփոխութիւնները նախընթաց մը ունին. Ստալինի սարսափի տարիներուն ու Բրեժնեւի ճահճացման տարիներուն միջեւ գոյութիւն ունեցած տասը տարուան խրուշչովեան դադարն է այդ։ Կասկած չկայ որ այդ տարիներուն ստեղծուած մտաւորական ու քաղաքական մթնոլորտը խորապէս ներգործեց ամբողջ սերունդի մը վրայ, Կորբաչովը ներառեալ։

Խրուշչովեան տասնամեակին նկատմամբ հետաքրքրութիւնը վերջին ամիսներուն մեծ ծաւալներու հասած է անոր յուշերուն հրապարակումով եւ Խրուշչով – երեւոյթին նուիրուած վերջերս տեղի ունեցած ցուցահանդէսով։

Գաղտնաբար կազմակերպուած այդ դաւադրութիւնը այսօր ուսումնասիրման առարկայ դարձած է խորհրդային մասնագէտներու կողմէ, որոնք բուռն ցանկութիւն ունին տեսնելու թէ պատմութիւնը ինքզինք պիտի կրկնէ թէ ոչ։

Շատեր այն կարծիքին են որ Խրուշչով խիստ հակասական դէմք մըն էր. ան այն ստալինականն էր որ դատապարտեց Ստալինը, մշակութային այն քաղքենին էր որ պախարակեց վերացապաշտ արուեստը՝ բայց քաջալերեց Ալեքսանդր Սոլժենիցինը, այն մարդն էր որ երկու միլիոնով կրճատեց խորհրդային բանակը՝ բայց Քուպայի մէջ Միացեալ – Նահանգներուն հետ միջուկային ռումբի արկածախնդրութեան մէջ մտաւ։

Խրուշչովի անկումէն ետք, իշխանութեան գլուխը եկողները ամէն բան ըրին զայն պատմութեան գրքերէն ջնջելու համար։ Անոր անունը անմիջապէս անհետացաւ մամուլի էջերէն. 1971–ին «Պրաւդա»ն հակիրճ կերպով կ'արձանագրէր «անհատական թոշակառու Նիկիտա Խրուշչով»ի մահուան, առանց ակնարկելու իսկ Կրեմլին անցուցած անոր տասը տարիներուն։

Տարբեր են կարծիքները Խրուշչովի արտաքսման մասին։ Ըստ ոմանց ան կազմակերպուած էր բարեփոխումներուն ընդդիմացող «ափարաչիք»ներու կողմէ։ Այդ ատենուան Քաղբիւրոյի անդամները կը պնդեն թէ Խրուշչովի անձնական տարօրինակութիւններն ու արտառոցութիւններն էին որ իր հեռացման պատճառ դարձած էին։

Մինչ Խրուշչով իր իշխանութիւնը հիմնած էր միայն համայնավար կուսակցութեան վրայ, Կորբաչով փորձեց իշխանութեան այլ ձեւեր զարգացնել. Կրեմլինի այժմեան բարեփոխիչին կարեւորագոյն նորարարութիւնը եղաւ հզօր նախագահութեան մը հաստատումը, որ պատասխանատու է ոչ թէ կուսակցութեան, այլ նոր խորհրդարանի՝ երեսփոխաններու համագումարին առջեւ։

Խրուշչովի փոփոխութիւնները, ռուսական աւանդական ձեւով՝ վերէն իրագործուած էին։ Կորբաչով, ընդհակառակն, փորձեց վարչարարութիւնը երկարատեւ քունէն արթնցնել միանգամայն վերէն եւ վարէն գործադրուած ճնշումով։ Նախորդ խորհրդային ղեկավարներուն օրով անիմաստ թուացող հանրային կարծիքը այժմ քաղաքական հզօր զէնքի վերածուած է։

«Տեղի ունեցող յեղափոխական փոփոխութիւնները լայն նեցուկ կը գտնեն ժողովուրդին տարբեր խաւերուն կողմէ», կ'ըսէ Աջուբէյ՝ «Իզվեստիա»ի նախկին մէկ խմբագիրը։ «Դէպի ետ ճամբայ չկայ։ Մարդիկ նախկին վիճակին վերադառնալու որեւէ մտադրութիւն չունին»։

Ֆ. Բուրլատսկի՝ Խրուշչովի ճառերը պատրաստողը, վերջերս «Լիտերատուրնայա Գազետա»ի մէջ հետեւեալ կերպով կ'արտայայտուէր. – «Խրուշչով դատապարտեց ստալինեան ինքնակալութիւնը, բայց ղեկավարման խիստ ձեւը պահպանեց։ Ան երբեք չմտածեց իշխանութիւնը բաշխելու, կուսակցութեան ու Պետութեան գործունէութիւնը զանազանելու կամ քաղաքացիներուն իրաւունքներ շընորհելու մասին։

Այսուամենայնիւ, հակառակ Խրուշչովի ու Կորբաչովի միջեւ գոյութիւն ունեցող ակնյայտ տարբերութիւններուն, 1964–ի Հոկտեմբերը քաղաքական յեղաշրջման մը համար միշտ օրինակ կը մնայ։

«1964ը կրնա՞յ արդեօք կրկնուիլ» հարց կուտար «Մոսկովսկիայա Պրաւդա»ն իր վերջին թիւերէն մէկուն մէջ, առանց ճշգրիտ պատասխան մը տալու։

Լրասփիւռներու աճագանգող լուրերուն հակազդելով, Սեպտեմբերի սկիզբը, ամառնային արձակուրդէն վերադարձին, Կորբաչով հարկադրուած կը դզար հերքելու «յեղաշրջումի կամ քաղաքացիական պատերազմի մը սպառնալիք»ի առկայութիւնը, այդ լուրերուն տարածման մէջ մեղադրելով արմատականներն ու պահպանողականները։

Կորբաչով յարդ յաջողեցաւ իր հակառակորդներուն ոտնձգութիւններէն խուսափիլ։ Սակայն ոչ ոք կրնայ երաշխաւորել որ իր մօտիկ գործակիցները օր մը իրեն դէմ չդառնան, եթէ ազգայնական խռովութիւնները շարունակուին եւ տնտեսութիւնը ի վիճակի չըլլայ ճգնաժամէն դուրս գալու։

Իրականութեան մէջ, սակայն, հաւանական է որ պատմութիւնը ինքզինք նոյն ձեւով կրկնէ։ Կրեմլինի նոր ղեկավարը իր ռազմավարութիւնը կը մշակէ Խրուշչովի պատահարին գիտակցութեամբ եւ կը խուսափի նոյն սխալները կրկնելէ։

Եւ բուն հարցը այն չէ թէ Կորբաչով կրնայ տապալիլ Պոլիտբիւրոյի միւս անդամներուն կողմէ։ Եթէ ան ձեռնհաս չըլլայ որոշակի փոխելու Ստալինի կտակած համակարգը, հետեւանքները տարբեր կրնան ըլլալ։ Բացառուած չէ որ ան հետզհետէ աւելի պահպանողական դառնայ, հրաժարելով իր իսկ ձեռնարկած բարեփոխումներէն։

Խ. Տ.

LIVRES REÇUS

ARMENIE

LA FRACTURE

PIERRE VERLUISE

préface de *Gérard CHALIAND*

Ed. Stock, Paris, 1989.

Հայկական նուագախումբեր

ԽՄԲ.– Քալիֆորնիա հրատարակուող ռամկավար պաշտօնաթերթ (եռօրեայ) «Նոր Օր»ի Հոկ. 24–ի թիւէն կ'արտատըպենք այս խիստ դիպուկ գրութիւնը, զոր մեր պաշտօնակիցը լոյս ընծայած է որպէս «ազատ բեմ»։ Կը խորհինք որ ամէնուս բեմն է։

***

Լոս Անճըլըսի հայ գաղութի կեանքին ծանօթ ունէ մէկը գիտէ, որ զանազան միութիւններ, իրենց տարեկան պիւտճէն հաւասարակշռելու համար, պէտք է տարեկան ճաշ – պարահանդէսներ կազմակերպեն։ Եւ այս պարահանդէսներուն, բնականաբար, նուագախումբ մը պէտք է գայ ու նուագէ…

Անցեալները, առանձնաշնորհումը ունեցայ հայկական մշակութային միութեան մը կազմակերպած՝ պարահանդէսին ներկայ գտնուելու… Չեմ գիտեր, թէ ի՞նչ աններելի մեղք մը գործած էի այդ ծանր պատիժին արժանանալու համար։ Հայաստանի երկրաշարժին կարողութենէն բազմապատիկ աւելի տրուեցաւ… Տօնական օրերուն եկեղեցի կ'երթամ ու մոմս կը վառեմ, նուէրս կու տամ։ Մարդու չարիք չեմ հասցուցած, տուրքերս ժամանակին վճարած եմ։ Հայկական թերթ կը կարդամ, կնիկէս զատ ուրիշ սիրուհի մըն ալ չունիմ… Ինչո՞ւ ինծի այդ պատիժը տուին, չեմ գիտեր։

Սեղանին վրայ 18 տարբեր տեսակի մէզըններ կային։ Կարելի էր հացէն եւ աղէն զատ գոնէ 3–4 մէզըններ համտեսել։ Հոգ չէ թէ եաւան սարմային բրինձը ջուր էր դարձեր, բայց ոչինչ, տակաւին կարելի էր ծամել…

Յանկարծ հայկական նուագախումբին անդամները բեմ բարձրացան եւ սկսան «նուագել»։ Հայկական ծանօթ եղանակներ յիշեցնող ձայներ սկսան հանել, կարելի բարձրագոյն աղմուկով։ Թմբըկահարը արտակարգ աշխուժութեամբ, զանազան մեծութեամբ թմբուկներու ու ծնծղաներու կը զարնէր ձեռքի փայտիկներով։ Օրկանիսթը մատներով, երբեմն՝ բռունցքներով, կը չարչարէր օրկը, որը, իր կարգին, համապատասխան անճաշակութեամբ ճիչեր կ'արձակէր…։ Կիթառիստները… մէկը, Նարեկացին Հոճային նման ճիչդ նոթան գտած էր, ու ժամերով, այդ նոթան ամուր բռնած կը «չալէր»… Միւս կիթառիսթը, յայտնի էր որ քիչ մը անփորձ էր, իրար անցած կը փորձէր կապ մը հաստատել իր կիթառին, երաժշտութեան ու միւս նուագածուներուն հետ…

Այս ընդհանուր խառնաշփոթին մէջ, խե՛ղճ ժողովուրդը, ականջները ամուր գոցած, կը փորձէր այդ տանջանքին դիմանալ։ Հանդիսականներէն ոմանք մինչեւ անգամ կը փորձէին իրարու հետ խօսիլ, բայց ի զուր, կարելի չէր աթոռակիցիդ հետ անգամ խօսիլ, լսել կամ լըսել։

Յանկարծ երիտասարդ տղայ մը ինքզինք բեմ նետեց, նուագածուներուն քովէն միքրոֆոնի պէս բան մը առաւ ձեռքը, եւ սկսաւ պոռալ։ Ի՞նչ կ'ուզէր մեզմէ, չհասկցանք։

Մէյ մըն ալ, քանի մը տղաք եւ աղջիկներ պարահարթակ եկան եւ սկսան ձեռքերն ու ոտքերը շարժել։ Փայլաչօ՞ էին, փինոքիօնե՞ր էին, չկրցանք զանազանել։ Օդին մէջ ձեռքեր, ոտքեր՝ վեր ու վար, ետեւ–առջեւ, ձախ–աջ, ոչ չափ կար, ոչ կշիռ. լաբիւրինթոս՝ մէկ խօսքով։

Եկէք լըջանանք։

Ժողովուրդին կարծիքն է, որ մեր հայկական նուագախումբերը այդքան բարձր կը նուագեն, պարզապէս որովհետեւ նըւագել չեն գիտեր։ Պարզապէս որովհետեւ ճաշակ չունին։ Պարզապէս որովհետեւ սրահին մէջի հանդիսականներուն հանդէպ նուագողին յարգանքը չունին։ Բարձր, շատ բարձր կը նուագեն, որպէսզի իրենց սխալ նուագած եղանակները աղմուկին մէջ կորսուին։ Եթէ մեր նուագողները համաձայն չեն, թող համարձակին ընդունելի բարձրութեամբ նուագել։ Պարահանդէսներու յաջորդ քանի մը օրերուն, գլխու ցաւերէ կը տա–

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

LE CRIME ET LA MÉMOIRE(*)

Շահեկան հատոր մը, որու հեղինակը՝ Ալֆրէտ Կրոսէր, այս դիպուկ խորագրին ներքեւ լաւագոյնս կը խօսի ոճիրներու մասին, գլխաւորաբար՝ ցեղասպանութեան ու յիշողութեան: Առարկայական վերլուծումով կը մօտենայ հարցերուն, ինչ որ այլապէս կարեւոր է նման պարագաներու մէջ, ուր զգացական դատումները շատ յաճախ սխալ մեկնաբանութիւններու կը տանին: Քանիցս կը յիշէ Հայոց ցեղասպանութիւնը, ոճիրի զանազան ձեւերը, Պատմութեան ընթացքին:

Հեղինակը, փրոֆէսոր է Փարիզի Քաղաքական Ուսումներու Հիմնարկը: Ծնած է Գերմանիա, ծագումով հրեայ է, բայց նաեւ մեծ սատարող մը կապերու վերահաստատման: 1975–ին ստացած է գերման գրատուներու եւ հրատարակիչներու Միութեան խաղաղութեան մրցանակը, որպէս «միջնորդ Ֆրանսացիներու եւ Գերմանացիներու, անհաւատներու եւ հաւատացեալներու, Եւրոպացիներու եւ միւս ցամաքամասերու մարդոց»:

Ինք է որ կ'ըսէ. – «Ամէն պարագայի մէջ, հաւաքական յանցագործութիւն չի կրնար ըլլալ: Այլ՝ պատասխանատուութեան գիտակցութիւն մը, հաւաքական անցեալ մը ստանձնելու»: Բանաձեւ, որ կրնայ խորհրդածել տալ ժամանակակից Թուրքիան: Բայց...

(*) Ed. Flammarion, Paris, 1989.

ապինք: Կարծեմ ժամանակն է, որ ալբաններուն, միութիւններուն եւ մանաւանդ նուագախումբերուն դէմ անձնական դատեր բացուին, որպէս ժողովուրդը շահարող կազմակերպութիւններ եւ անհատներ: Ժամանակն է, որ հայ նուագախումբերու նուագածուները նախ նուագել սորվին, երգ – երաժշտութեան հանդէպ ճաշակ մշակեն, ու գիտնան հանդիսականները յարգել:

Վերջին խօսք մըն ալ չփացած նուագողներուն –մեծ անարգանք է, ան–արհեստավարժ, նուագած ատեն բեմին վրայ ծխելը:

Կը զարմանամ, թէ ինչպէ՞ս կը հանդուրժենք:

Լուծո՞ւմ...

Սկիզբէն համաձայնիլ նուագախումբերուն հետ, որ եթէ մեղմ չնուագեն, պիտի չվճարուին...:

Ժամանակն է, որ նուագախումբերը խելքի գան:

ԱԿԱՆՋՆԵՐԸ ՎՆԱՍՈՒԱԾ ՀԱՅ ՄԸ

ԼԻՈՆ

ԲԱՑՈՒՄ Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԻՆ

Ամենադժուարը, բացման հանդէսի մը ընթացքին, ներկաներուն լռութիւն պարտադրելն է. երբ, մանաւանդ, անոնք իրենց ձեռքը ունին լեցուն գաւաթ եւ, իրենց շուրջը՝ սեղաններ, բեռնաւորուած հրապուրիչ ուտելիքներով:

Այդ էր պարագան, Ուրբաթ, Հոկտեմբեր 27–ի երեկոյեան, Լիոն, 12, Էմիլ Զոլա փողոց, յարկաբաժինի մը մէջ՝ ուր Հ. Բ. Ը. Միութեան տեղական մասնաճիւղը իր վերանորոգուած եւ զարդարուած կեդրոնին բացումը կը կատարէր:

Նախագահ Սեդրակ Սանճեան յաջողեցաւ, ի վերջոյ, իր վրայ կեդրոնացնել հանդիսականներուն ուշադրութիւնը. բացատրեց թէ ինչպէս կարելի եղած է գնել, չորս տարիներ առաջ, քաղաքին ճիշդ կեդրոնը, այս ընդարձակ յարկաբաժինը, շնորհիւ Պր. Ալեք Մանուկեանի առատաձեռնութեան: Եզրակացուց (կ'ամփոփենք)՝ «Բարեգործականը եւ այս տունը բաց են բոլոր Հայերուն առջեւ, եկէ՛ք, օգտուեցէք եւ աշխատինք բոլորս ալ միասնաբար յօգուտ Հայութեան»:

Յետոյ խօսք առաւ, ան ալ ֆրանսերէն, Շրջանային վարչութեան նոր նախագահը՝ Լեւոն Քէպապճեան: Բացատրեց մանրամասնօրէն Բարեգործականին նպատակները մշակութային եւ ընկերային մարզերու մէջ, յիշեց անոր ընծայած օգնութիւնը Հայաստանի, սկիզբէն ի վեր, եւ այս տարի, աղէտէն վերջ: Շեշտը դրաւ շրջափակումի հետեւանքով ստեղծուած կացութեան եւ ըսաւ՝ «Աւելի քան երբեք պէտք է շարունակել օգնել Հայաստանի, Արցախի»:

Անձնական խօսակցութիւնները վերսկսան սեղաններուն շուրջ: Ներկայ էին՝ Նորվան Եպիսկոպոս, Մալճեան Վարդապետ, հովիւ Կաթողիկէ համայնքին, քաղաքապետական եւ նահանգային խորհուրդներէն պատուիրակներ, փրոֆեսոր Մարիոն, նախագահ Պիւլլիւքեան հիմնարկին: Հ. Բ. Ը. Միութեան մասնաճիւղերը ղրկած էին իրենց ներկայացուցիչները: Եկած էին Փարիզէն, հարաւային Ֆրանսայի զանազան քաղաքներէն, արտասահմանէն ալ: Բոլորն ալ կրցան պտըտիլ յարկաբաժինին մէջ եւ տեսան որ Սեդրակ Սանճեանի ղեկավարութեան տակ եւ անոր – ուրիշներու ալ – անձնական մեծ զոհաբերութիւններով, Լիոնի վարչութիւնը յաջողած է կարգաւորել եւ կահաւորել սենեակներ՝ ուր մասնաճիւղին անդամները ու հիւրեր պիտի կրնան, հանգստաւէտ պայմաններու տակ, հաւաքուիլ ու գործել, ամրացնել ալ իրենց բարեկամական կապերը: Նկատեցինք որ սենեակներէն մէկը ձօնուած է Լէա եւ Նափոլէոն Պիւլլիւքեանի յիշատակին: Նափոլէոն Պիւլլիւքեան եղած էր, կարճ ժամանակ մը, նախագահ՝ Ֆրանսայի յանձնախումբին:

**

Իրիկունը, շուրջ հարիւր հրաւիրեալներ մասնակցեցան ընթրիքի մը մօտիկ Սոֆիթէլ պանդոկին մէջ:

Հոն խօսք առին, հայերէն թէ ֆրանսերէն, Մալճեան Վարդապետ եւ Միութեան վարիչներէն ոմանք, ընդգծելով Բարեգործականի դերը զանազան մարզերու մէջ: Պր. Քէպապճեան պատասխանեց շարք մը հարցումներու:

Ֆրանսայի հարաւային շրջանի գործավար՝ Անդրանիկ Քէշիշեան տուաւ հետաքրքրական տեղեկութիւններ: Նոր էր վերադարձած Կիպրոսէն՝ ուր տեղի ունեցած է, մեծ շուքով, Մելգոնեան դըպրոցին նոր շէնքերուն բացման արարողութիւնը, Միութեան ընդհանուր նախագահուհի Տիկին Լուիզ Մանուկեան – Սիմոնի եւ շատ մը մասնաճիւղերու նախագահներուն մասնակցութեամբ:

Այդ առիթ ալ եղած է ձեռնարկելու նոր հորիզոններ ապահովել Միութեան երիտասարդական շարժումին: Պաշտօն յանձնուած է Յակոբ Գասպարճեանի (Փարիզ) ստեղծել կեդրոնական մարմին մը՝ որ մղիչ ուժը դառնայ երիտասարդական կազմակերպութեան զարգացման: Արդարեւ, երիտասարդ – երիտասարդուհիներու թիւը բազմանալու վրայ է Միութեան շարքերուն մէջ: Լիոն ունի 150 անդամներ, յայտարարեց մասնաճիւղին վարիչներէն Պր. Պուտոյեան: Բարեգործականի նպատակներէն մէկն ալ է՝ քով – քովի բերել հայ մանչեր եւ աղջիկներ, ծանօթացնել իրարու...:

Շարունակելով իր տեղեկատուութիւնը, Պր. Քէշիշեան ընդգծեց նախկին նախագահ տոքթ. Ադամեանի վեց տարիներու ընթացքին կատարած օգտակար դերը, նշեց որ կանոնագիրը կը պահանջէր նորի մը ընտրութիւնը եւ յաջողութիւն մաղթեց Պր. Քէպապճեանի:

Երկու նախագահները, նախորդը եւ նորը, երկուքն ալ ներկայ սրահին մէջ, ծափահարուեցան: Երկար ծափահարութիւններ նաեւ՝ Տիկին Հերմինէ Քէշիշեանի՝ որ չմերժեց շատերու փափաքը եւ երգեց «Կռունկ»ը:

Նորվան Եպիսկոպոս փակեց երեկոյթը «Պահպանիչ»ով, թելադրելէ վերջ Միութեան վարիչներուն եւ ընդհանրապէս բոլոր մեր կազմակերպութիւններուն, յարատեւութիւն, առանց ընկրկելու դըժուարութիւններու եւ ձեռնթափութեան մըղող երեւոյթներու առջեւ:

Ժամը 2–ին մօտ էր երբ ցրուեցան սեղանակիցները. կը կարծենք թէ մեկնեցան համոզուած, որ Լիոնի մասնաճիւղը ունի աշխատելու պատրաստ վարչական կազմ մը եւ նաեւ՝ այլեւս, արդիւնաւէտ գործունէութեան մը անհրաժեշտ յարմար հաւաքատեղի մը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԱԿԱԴԵՄԻԿՈՍ ՀՐԱՉ ԲԱՐԹԻԿԵԱՆ

«Ազատ Օր»ի խմբագրութիւնը հանդիպեցաւ Աթէնք այցելող՝ Հայաստանի ակադեմիոյ բիւզանդագիտութեան բաժանմունքի վարիչ՝ բիւզանդագէտ Հրաչ Բարթիկեանի հետ, որ Աթէնք կ'այցելէր «Բիւզանդիոնը 12–րդ դարուն» նիւթով, եռօրեայ համագումարի մը մասնակցելու համար: Սոյն համագումարին հայազգի ակադեմիկոսը եւ լենինգրատցի փրոֆէսոր Իկոր Մետվետեւ ներկայացուցած են Հայաստան ու Խորհրդային Միութիւնը: Համագումարին մասնակցող այլ բիւզանդագէտներու կարգին նշենք անունները աւստրիացի Հերպերտ Հիւնկէրի, արեւմտեան գերմանացի բիւզանդագէտ – իրաւագէտ Զիմոնի, Ֆրանսացի Ժիլպէր Տակրոնի, յոյն Լամսիտիսի, եւայլն:

Ակադեմիկոս Հրաչ Բարթիկեան սոյն համագումարին ներկայացուցած է՝ բիւզանդական քանոնքի հիմամբ, 12–րդ դարու հայ իրաւագէտ Մխիթար Գօշի Դատաստանագիրքը:

**

Հրաչ Բարթիկեան Յունուար 29, 30, 31–ին Աթէնքի մէջ, «Ղուլանտրի Թանգարան» հաստատութեան կողմէ կազմակերպուելիք բիւզանդագիտական համագումարին պիտի մասնակցի զեկուցումով 3 նիւթերու շուրջ՝ ա) Բիւզանդիոնի ներկայութիւնը Հայաստանի մէջ, բ) Հայաստանի ներկայութիւնը Բիւզանդիոնի մէջ, գ) Հայ – յունական կապեր:

Հրաչ Բարթիկեան քանի մը տարի առաջ թղթակից անդամ ընտրուած է Աթէնքի ակադեմիոյ ու հրատարակած յունարէն լեզուով գիրք մը:

Համակրելի գիտնականը Շաբաթ, Հոկտեմբեր 28–ին, Մոսկուայի ճամբով վերադարձաւ Հայաստան:

«ՈԶՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

—○—

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

Օնէսը դիմեց առջեւից գնացող աղջկան.

– Քուր ջան, պալտոյիդ տըկէն երկու հատ թել է կախուէ:

–Տօ՛, ի՞նչ թել, ոտներն են, – վրայ բերեց Կարօն:

**

– Ինչո՞ւ Լենինականում չկայ երգիծանքի տուն:

– Գնա, ախպեր ջան, որ լենինականցու դուռը բացես, երգիծանքի տուն է:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Անոնք ջարդէն ճողոպրած քանի մը տասնեակներով որբերուն ապաստանարան տուած էին իրենց յարկին տակ: Անկլօ – սաքսոն գործնական ոգին հոն ալ ի յայտ եկած էր: Աշակերտներ ըլլալէ աւելի, սպասուհիներ էին այդ որբուհիները, որոնք տքնաջան կ'աշխատէին ցերեկօթիկ եւ գիշերօթիկ վարժարաններու մաքրութեան եւ սպասարկութեանը համար: Ամբան գիշերներ՝ անոնք ալ մեզի պէս տանիքին վրայ կը պառկէին. միակ բանը որ լաւ սորված էին, Ս. Գիրքն ու հոգեւոր երգերն էին: Ամէն գիշեր, անոնք տանիքէն վրայ կուտային կրօնական համերգ: Ատանայի պէս պտղառատ եւ հարուստ քաղաքին մէջ, անոնք որպէս նախաճաշ ունէին՝ կտոր մը հաց եւ լոլիկ: Մայրս միշտ կ'ափսոսար այդ խեղճերուն վրայ եւ հոգիին խորէն հառաչանք մը քաշելով կը փսփսար. – «Տէր, չըլլայ թէ զաւակներս որբ ձգես»: Արդեօք, յետագային պատահելիք աղէտներու նախազգացո՞ւմն էր որ կը թելադրէր իրեն մրմնջել այս աղօթքը:

Տանիքէ տանիք անցնելով, կ'իջնենք ետեւի փողոցը. հայրս կ'որոշէ այս անգամ բախել՝ ուրիշ գթութեան դուռ մը: Ֆրանսացի Քոյրերը եւ Մա – Մէրները մեր թաղի իրենց «Աղջկանց Գոլէժին» մէջ կ'ընդունէին մեզ գրկաբաց, ուրիշ բազմաթիւ Հայերու հետ: Ֆրանսացի կրօնաւոր հայրերու վարժարանն ալ բերնէ բերան լեցուած էր: Երբ Թուրքերը Հայոց «վարի եկեղեցին» Ս. Ստեփանոսին եւ Աբգարեան վարժարանին կրակ կը ձգեն, նորէն Ֆրանսացի կրօնաւոր հայրերն էին որ կ'ազատէին ժողովուրդը: Հայրս կը պատմէր՝ թէ կրօնաւոր Փրէռ մը այդ առաքելութեան մէջ ողջ – ողջ այրած է: Երբ ան կը տեսնէ վերահաս վտանգը, առանց վարանելու կը բարձրանայ զանգակատուն ու ահազանգը կը հնչեցնէ ողբակոծ քաղաքին վրայ: Տասնեակներով Մոն – փէռ հայրեր կը փութան եկեղեցի եւ օրինակելի անձնուիրութեամբ կ'ազատեն խուճապահար Հայութիւնը: Երկիւղի ու մահուան վայրկեանները իրարու կը յաջորդեն, սակայն ինքը դեռ հոն վերը կը հնչեցնէ կոչնակը, մինչեւ որ կրակը կուգայ լափել իր յոգնաբեկ մարմինն ալ: Թուրքերը այս անգամ կրակ կուտան Մա – Սէօր քոյրերու վարժարանին: Ժողովուրդը սարսափահար՝ Աստուած կ'աղերսէ: Յաջորդ օրը, ինչպէս կ'ըլլայ չեմ գիտեր, կ'առաջնորդուինք գերմանական բամպակի գործարանը, հոն կը մնանք շաբաթներով: Կը վերադառնանք այն ատեն միայն, երբ խաղաղութիւնը վերջնականապէս հաստատուած էր քաղաքին մէջ:

4.– ԳԱՄՊՈՒՐ – ՏՈՔԹՈՐ՝ ԱԶԱՏԱՐԱՐ

Խորասուզուած յիշատակներու մատեանին մէջ, կը թղթատեմ մէկիկ – մէկիկ դեղնած էջերը: Բոլորովին մինակ եմ ու կը նմանիմ ուղեկորոյս ճամբորդի մը որ յուսահատօրէն կը չափէ անդունդին ահաւորութիւնը:

Շուրջիս մանկական զուարթութիւնը չի հրապուրեր զիս, եւ ոչ ալ վարանոտ ու հետաքրքիր նայուածքները: Սիրելի դէմքերու կարօտը կը փղձկի սիրտս ու կու լամ: Զսպուած արցունքիս խոշոր շիթերը անձրեւի նման կը հեղան ձեռքերուս վրայ: Մենութեանս պատճառած վիշտը կը ցնցէ բոլոր էութիւնս: Կուրացած ու խլացած շուրջիս աղմկալից զուարթութենէն՝ դառնօրէն կու լամ լըքումս: Եւ ահա ձեռքիս վրայ կը զգամ բարեկամ ձեռքի մը մեղմանոյշ հպումը. քնքոյշ ձայն մը կ'ըսէ ինծի. «Մի՛ լար, եկո՛ւր խաղանք»: Ներսս ուռած ալիքները կը պոռթկան ցասումով մը եւ այս անգամ կու լամ սանձակոտոր բարձրաձայն: Ինչպէս ուրախութիւնը՝ այնպէս տխրութիւնը փոխանցիկ է: Քովս գտնըւող աղջնակին դէմքը կը մթագնի, իր ալ վարդ այտերէն վար կը հոսին մարգարտեայ կաթիլներ. մեր երկուքին արցունքները իրար կը խառնուին ու անոնց միացումէն կը ծնի մեր բարեկամութիւնը:

Զանգակին սուր ձայնը վերջ կու տայ աղմուկին. կարգին մէջ դեռ գաղտագողի կը շարունակուին խօսակցութիւնները: Սեւազգեստ քոյր (սէօր) մը կարգի կը հրաւիրէ մեզ ամէնքս: Զինուորներու յատուկ կարգապահութեամբ կը մտնենք դասարան:

Աղօթքէ մը վերջ, դասարանը կը փոխուի մեղուանոցի, ուր աշխատանքէն աւելի աղմուկն է որ կը տիրապետէ: Գաւազանը կը շառաչէ սեղանին վրայ, տըղաքը կը լռեն պահ մը դողահար: Դասը կը սկսի: Տան սանձարձակ կեանքէն յետոյ՝ դպրոցը բանտ մըն է. որքա՜ն պիտի ուզէի այդ արգելարանին պատուհաններն ու դուռները փշրել ու փախչիլ: Ամպիոնին վրայ նստող խոժոռ դէմքը սակայն կը սահմռկեցնէ զիս. ամէն բան նորութիւն է ինծի. ակնապիշ կը դիտեմ տըղոց դէմքերը. պատէն կախուած խաւաքարտի սեւ ու կարմիր անհամաչափ գիծերն ու նշանները հանելուկներ կը մնան ինծի:

(Շար. 5)

(Շար. Ա. էջէն)

Կը վերջացնէր տեղին առաջարկով մը՝ Արցախը ունենայ մնայուն ներկայացուցիչ մը Հայաստանի կառավարութեան մօտ: Նաեւ Ղարաբաղի մասին խօսք կ'առնէր Սամուէլ Գէորգեան: Յետոյ Զանգակատան Պետական Կոմիտէի նախագահը՝ Արամ Յովհաննիսեան կը ներկայացնէր աշխատանքի իրենց դժուարութիւնները ու կը յայտնէր իր տեսակէտները, չճշդելով մանաւանդ որ Մոսկուա երբեք մեզի զօրավիգ չէ եղած:

Լատվիոյ Ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչը իր խօսքը կը բերէր ներողութիւն խնդրելով որ չի կրնար խօսիլ Հայաստանի պետական լեզուով, կը վերջացնէր ըսելով թէ բոլորիս նպատակն է՝ ազգային անկախութիւն:

Ռաֆայէլ Իշխանեան (Մաշտոց միաւոր) կրքոտ ելոյթ մը կ'ունենար, ուր կ'արտայայտէր գլխաւորաբար այն մտքերը զորս ներկայացուած էր «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսած յօդուածաշարքով (3-րդ ուժի բացառման օրէնքը): Խօսք կ'առնէր Կիրովականի պատգամաւորը, ապա Գ. Գալոյեան կը փորձէր լուսաբանութիւն տալ թէ ինչո՞ւ Համագումարի սփռումը ուղղակի չի կատարուիր, բայց, լրիւ պիտի տրուի վերջը: Փոթորիկ կը պայթէր ու կը ներկայանար հեռատեսիլի պատգամաւորը յայտնելով թէ այդ որոշման պատճառաւ գործադուլ որոշած են: Խօսք կ'առնէր Արթիկի Գթութեան Կոմիտէի ներկայացուցիչը, որու կը յաջորդէր յանուն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, Երեւանի առաջնորդը՝ Գարեգին եպիսկ. Ներսիսեան: Վազգէն Ա. սիրոյ, համերաշխութեան, արիութեան եւ իմաստութեան կոչ կ'ընէր եւ իր օրհնութիւնը կու տար, շեշտը դնելով միասնութեան հրամայականին վրայ, որպէսզի չվտանգենք մեր ազգին նպատակները: Կը յայտարարուէր թէ այսօրուընէ Արկադի Մանուչարով հացադուլի դիմած է ու կ'որոշուէր հեռագրեր դրկել Մոսկուա համագումարին կողմէ: Փոքր (առաջին) միջադէպ մը կը պատահէր երբ «նախախորհրդարան»ին կողմէ խօսք կ'առնէր նախագահը, որ կը բողոքէր թէ ինչո՞ւ միայն ինք հրաւիրուած է երբ իրենք կը համախմբեն 12 միութիւն, յայտնելով թէ անոնք դուրսը կը սպասեն եւ կ'ուզեն մտնել: Քուէարկութեան կը դրուէր ու անոնց մուտքը կը մերժուէր (ի դէպ այդ միութիւնները դէմ են Հ.Հ.Շ.ի): Խօսք կ'առնէր Հունգարիոյ երիտասարդական փորումի ներկայացուցիչը, ներողութիւն խնդրելով որ հայերէն չի գիտեր, եւ չի փափաքիր ռուսերէն խօսիլ: Ողջոյնի հունգարերէն իր ելոյթը կը թարգմանուէր հայերէնի, ինք ալ վերջին խօսքով մը հայերէն՝ «Աստուած պաշտպանէ Հայաստանը», կը փակէր: Պարոյր Հայրիկեան չէր կրցած գալ ու Քալիֆորնիայէն իր խօսքը ղրկած էր ձայներիզի վրայ, որ կ'ունկնդրուէր դրեթէ ամբողջութեամբ: Աշոտ Մանուչարեան կը յայտնէր թէ կը պահանջուի նաեւ անոր վերադարձը:

«Երկիր եւ Մշակոյթ»ի կողմէ խօսելու կը հրաւիրուէր Գեղամ Գեւոնեան, որ չճշդելէ ետք թէ անձամբ կը խօսի, կրքոտ ելոյթով մը կ'անդրադառնար հայ ժողովուրդի ճակատագրին ու Երկրի անհրաժեշտութեան, չճշդելով նաեւ Սփիւռքի դժուարութիւնները հայ ինքնութեան պահպանման համար: Սուրէն Սուրէնեան կը խօսէր նստացոյց ընող հայ երիտասարդներու անունով, որպէսզի իրենց ծառայութիւնը ընեն Հայաստան եւ յաջողած ըլլալով, արդէն նոյն առաւօտ 130 երիտասարդ մեկնած էր Լենինական: Շատ հետաքրքրական ելոյթ մը ունեցաւ Արուեստի Հիմնարկէն Հէնրիկ Յովհաննիսեան, որ համագումարին ուշադրութեան յանձնեց թէ օրերս Հայաստան վերջապէս լոյս տեսած է «Ընկ. Փանջունի»ն եւ ամէն մարդ թող կարդայ, որովհետեւ ան միայն Դաշնակցութեան չի վերաբերիր, ոչ ալ համայնավարութեան, այլ՝ բոլորին: Յեղափոխական ռոմանթիզմով ոչինչ կը կառուցուի, չճշդեց բանախօսը: 300 տարի է փարած ենք Ռուսաստանի, որ 3 օրէն սպաննեց այդ սէրը: Իր ելոյթի իբրեւ եզրափակում առաջարկեց որ ստեղծուի «Հայկ. Հարցի Ինստիտուտ» մը: Խօսք առաւ Լենինգրադի ազգ. Ճակատի ներկայացուցիչ կին մը, իր համակրութիւնը փոխանցելով:

Ժամը 16-ին ընդհատուեցաւ այս առաջին նիստը: 2 ժամ դադարէ ետք, ժամը 18-ին, զանազան հաստատութեանց մէջ նիստ կը գումարէին 12 յանձնախումբերը: Յաջորդ նիստը կը բացուէր Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին:

Յիշենք որ համագումարը ունի 969 պատգամաւոր (Հայաստան եւ խորհ. ներքին Սփիւռք): Արտասահմանէն ներկայացուցիչներ եկած են Հ. Յ. Դ., Ս. Դ. Հնչակեան, Ռամկավար կուսակցութիւններէն, զանազան կազմակերպութիւններէ (Ֆրանսա՝ Սոլիտառիթէ Ֆրանքօ-Արմէնիէն, Երկիր եւ Մշակոյթ), ինչպէս նաեւ բազմաթիւ անձնաւորութիւններ:

Երեւանի օդը պայծառ է, արեւոտ եւ խանդավառ մթնոլորտ մը կը տիրէ, հակառակ բազմաթիւ մտահոգութեանց, եւ դժուարութեանց: Ստիպողական է լաւատես մնալ, հակառակ մտավախութեանց, համոզուելով որ անպայման փապուղիէն դուրս պիտի ելլենք:

× Գործադուլի որոշումէն ետք, համագումարը Կիրակի օր հեռասփռուած է:

× Երկուշաբթի առաւօտ մեր տեսած թերթերէն «Լիպերասիոն» կ'անդրադառնար համագումարին:

× Զինուորական իրենց ծառայութիւնը Հայաստան ընելու պահանջով նըստացոյց ընող երիտասարդները գոհացում ստացան, թէեւ մասամբ, բայց կարեւոր համեմատութեամբ: 3000 երիտասարդներ պիտի կարենան զինուորական իրենց ծառայութիւնը ընել Հայաստանի աղէտեալ գօտիները:

Պր. Յակոբ Զօլաքեան,

Լեւոն եւ Օտէթ Զօլաքեան եւ զաւակները,

Յովհաննէս եւ Քլարա Գույումճեան եւ զաւակները,

եւ ընտանեկան պարագաները ցաւով կը ծանուցանեն իրենց զաւկին եւ քրոջ՝

ԼՈՒԻԶ ԶՕԼԱՔԵԱՆԻ

մահը որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 3-ին, 54 տարեկանին:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Նոյեմբեր 6, Երկուշաբթի, Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցին, մարմինը ամփոփուեցաւ Ալֆորվիլի գերեզմանատան ընտանեկան դամբարանը:

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Զօլաքեան եւ Գույումճեան ընտանիքներուն:

***

Այս առթիւ ընտանիքը 1000-ական ֆրանք կը նուիրէ Կապոյտ Խաչին, Մարսէյլի Մշակոյթի Տան, «Քրէթէյի Հայոց Միութեան» եւ «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Լուիզ Ոսկանեանի եւ իր զաւակներուն Րիշարի եւ Պեռնարի, ինչպէս նաեւ Ոսկանեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր ողբացեալ՝ Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան առթիւ:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Ժագ Թէրզիպաշեանի եւ Մկրտիչեան ընտանիքին, իրենց մօր եւ կեսրոջ՝ Մարի Միսիրեանի մահուան առթիւ:

Այս առիթով Տէր եւ Տիկին Թէրզիպաշեան կը նուիրեն 200 Ֆր.:

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայրի» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Կարօ Պէրպէրեանի եւ համայն ընտանեկան պարագաներուն իրենց ազգականին՝ Գոհարիկ Սինանեանի մահուան առթիւ:

Այս առիթով Տէր եւ Տիկին Կարօ Պէրպէրեան կը նուիրեն 300 Ֆրանք:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տոքթ. Սեդա Թիրեաքեան ի յիշատակ իր հօր, 2000-ական ֆրանք կը նուիրէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ վարժարանին, Կապոյտ Խաչին, Համազգայինի վարժարանին, Հ. Յ. Դ.-ին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին:

RECHERCHE

Les associations CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE et EQUILIBRE recherchent des chauffeurs bénévoles, titulaires du permis super-lourd pour leur prochain convoi en Arménie.

Ces chauffeurs doivent être expérimentés et être en possession d'un passeport en cours de validité.

Date de départ : le 21 novembre 1989
Date de retour : le 20 décembre 1989
Téléphonez le plus vite possible au numéros suivants :

48 24 46 57 ou 72 73 04 14

LE CONSEIL
D'ADMINISTRATION

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը իր ճաշին ընթացքին շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները. –

Պօմոնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւն 1000 ֆրանք, Հ. Յ. Դ. Կոմիտէութիւն 1000 ֆրանք, Մարսէյլի Մշակոյթի Տուն 300, Տիկին Հերանոյշ Աճէմեան 200, Տէր եւ Տիկին Բիրէնեան 200, Տէր եւ Տիկին Վահէ Ֆըռնդլեան 200, Տէր եւ Տիկին Պզտիկեան 200, Տիկին Անահիտ Սարաճեան 300, Երիցուհի Տէտէեան 300, Մամբրէ Գուլումեան եւ ընտանիքը 500, Գիլիճեան 300, Տիկին Ունճեան 100, Տէր եւ Տիկին Վարդան Կարապետեան 200, Տիկին Պապայեան 200, Պր. Միսաք Աւտոյեան 100, Առաքելեան 200, Արզումեան 100, Տէր եւ Տիկին Աւագեան 200, Հ. Յ. Դ. Նոր Սերունդ 300, Երիցուհի Գալէնտէրեան 200, Օր. Ծամուղեան 200, «Հայրենիք» նուագախումբ 200, Թուլունեան 200, Հ.Յ.Դ. Պատանեկան Միութիւն 200 Ֆր.:

Ճաշկերոյթին պտուղները նուիրուած էր Մաթիօ Տամլամայեանի կողմէ:

Տիկին Արաքսի Գիւքէլեանի մահուան առթիւ Պր. Գիւրէլեան եւ զաւակները նուիրած են 500 Ֆր.:

***

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ – Քաշանի Հ. Իսահակեան մասնաճիւղը, շնորհակալութեամբ ստացած է 300 Ֆր.ի նուէր մը Պր. Մարտիկ Տակառեանէ, փոխան ծաղկի՝ Յովսէփ Տօնիկեանի մահուան առթիւ:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Rencontre

avec *Pierre VERLUISE, journaliste*

à l'occasion de la parution
de son livre :

« ARMÉNIE, la fracture »

avec la participation du
Dr. J.-M. EKHERIAN

Exposé — Débat — Signatures

Vendredi 10 Novembre, 20 h 45

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. – Տէր եւ Տիկին Նուպար Դաւիթեան Ա. Գարտաշեանի մահուան եւ Մ. Մեքենիսեանի հոգեհանգստեան առիթներով 400 Ֆր.:

***

ՆԷՕՅԻ. – Տիկին Մառի Զարդարեան 200 Ֆր.:

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա.

ՄԵՆՔ ԱՅՍՕՐ ԱՐՑԱԽԷՆ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

Արփի Թօթոյեան
Գրիգոր Պըլտեան
Ջուլալ Գազանճեան

եւ ներկայացում
Միութեան տարեգիրք «ԿԱՅՔ»ի Ա. թիւին:

Նոյեմբեր 12, Կիրակի, ժամը՝ 17-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է:

ԹԱՏԱՅԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Նախաձեռնութեամբ

Հայ Կարմիր Խաչի
Լիոնի Մասնաճիւղի
եւ
Լիոնահայ Տիկնանց Միութեան

Ի նպաստ Սուրբ Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ զոյգ վարժարաններուն, Տիգրան եւ Հռիփսիմէ Փափազեան Ամէնօրեայ, եւ Հայկազեան միօրեայ:

Այս կրթասիրական ձեռնարկին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնը կը բերեն Երեւանի Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ՏԻԿԻՆ ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՊՐ. ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
ՊՐ. ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7, երեկոյեան ժամը 8.30-ին, Լիոնի Ս. Յակոբ Մայր Եկեղեցւոյ Ազգային Տան սրահին մէջ. – 40 ռիւ տ'Արմէնի – 69003

Մասնակցութիւն 30 Ֆր.:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թաղէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը կազմակերպէ յուշի երեկոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 7: Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 8
MERCREDI 8 NOVEMBRE 1989

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice : Arpik Missakian
Tel. : 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.139 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.139

ՀՀՇ-Ի ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԸ ՓԱԿՈՒԱԾ

Երեւանի հետ հաղորդակցութեան դժուարութեան պատճառով Երեքշաբթի առաւօտ չկրցանք մանրամասն տեղեկութիւն ունենալ ՀՀՇ-ի համագումարին կիրակի եւ Երկուշաբթի օրերու ընթացքին մասին: Յետագային ձգելով աւելի լայն տեղեկատուութիւն մը, ըսենք թէ համագումարը փակուած է Երկուշաբթի, յանձնախումբերու կազմութենէն, ՀՀՇ-ի ծրագրին քննարկումէն ու վարչութեան ընտրութենէն ետք: Վարչութեան 36 անդամներուն կէսը բաղկացած է նախաձեռնող մարմնի անդամներէն, որոնք աւելի քան 700 քուէ ստացած են շուրջ 900 ընտրողներէ: ՀՀՇ-ի ծրագիրը որ հրատարակուած է նաեւ իր պաշտօնաթերթին՝ «Հայք»ի Ա. թիւին մէջ, կարգ մը փոփոխութիւններով գրեթէ ամբողջութեամբ ընդունուած է:

Համագումարը փակուած է կրկին ցոյցերու աւանդական չեփորումով:

Երեքշաբթի առտուան «Քոթիտիէն տը Փարի»ն կու տար հետեւեալ յաւելեալ տեղեկութիւնները. «Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանեան Կոմիտէ»էն Լեւոն Տէր-Պետրոսեան առաջարկած է յետաձգել Արցախը Հայաստանի վերամիացընելու պահանջը, այն պայմանով որ այդ տարածքը ինքնուրոյն Հանրապետութեան մը օրինավիճակը ստանայ Միութեան մէջ: Այս առաջարկը մեծ աղմուկ բարձրացուցած է յատկապէս անկախութեան կողմնակիցներու շարքերուն միջեւ:

Եզրափակիչ նիստին Լեւոն Տէր-Պետրոսեան պահանջած է որ հրաժարին Հայաստանի վարչապետը Վլ. Մարգարեանց եւ կուսակցութեան Բ. քարտուղարը՝ Օ. Լոբով, ինչպէս նաեւ «Մոսկուայի կողմէ նշանակուած բոլոր պաշտօնատարները»: Թերթը կ'արձագանգէ նաեւ Լ. Տէր-Պետրոսեանի մէկ արտայայտութեան, որով ան Հայերու եւ Մոսկուայի փոխյարաբերութիւնները կը համեմատէ «զոհի ու դահիճի» յարաբերութեան:

ՀՀՇ-Ի ԾՐԱԳՐԻ ՆԱԽԱԳԻԾԷՆ

ՀՇՇ-ի Նոյեմբեր 4 – 6-ի համագումարին քննարկութեան ներկայացուած ծրագրի նախագիծը կը շեշտէ թէ «շարժումն նպատակն է նպաստել ազգի քաղաքական, տնտեսական եւ հոգեւոր հզօրացմանը, որի աստիճանով է միայն պայմանաւորուած ազգային կարեւոր խնդիրների լուծման հնարաւորութիւնը»: Յետոյ անմիջապէս կը շեշտուի միմիայն իր սեփական ուժերուն վստահելու անհրաժեշտութիւնը, քանի որ մեր պատմական փորձը քանիցս ցոյց տուած է թէ հակառակ պարագային միշտ հարուածներու թիրախ դարձած է մեր ազգին վճռականութիւնը: Նախագիծին մուտքի մասը կը շեշտէ նաեւ անցնող մէկուկէս տարուան ընթացքին հայ ժողովուրդին աւելի միասնական դառնալու պարագան, պայքարի համար բարոյական ամրապնդումը ու բարոյական անկախութեան ձեռքբերումը:

ՀՀՇ-ի «գաղափարական սկզբունքներ»ու բաժնին առաջին յօդուածը կ'ըսէ թէ «հայ ժողովուրդը լաւագոյն ձեւով կարող է դրսեւորել իր ընդունակութիւնները եւ կարողութիւնները, լուծել ազգի առաջ ծառացած խնդիրները եւ նպաստել համաշխարհային քաղաքակրթութեան զարգացմանը, վերականգնելով իր ազգային անկախ Պետութիւնը»:

Այս նշումին կը հետեւին խօսքի, մամուլի, խղճի ազատութեան, բազմակուսակցականութեան ու Հայոց լեզուին, հաւատքին կարեւորութիւնը որպէս ժողովրդավարութեան ու ազգային գոյատեւման երաշխիք: Կայ տակաւին բարոյական եւ նիւթական զօրութեան անհրաժեշտութիւնը, որպէս քաղաքական յաջողութիւններու գրաւական, որ կարելի կ'ըլլայ ազգային բոլոր ուժերուն համախմբումով:

Այս գլխաւոր գիծերէն ետք կը տրուին շարժումին մօտակայ նպատակները. առաջին գծի վրայ է անշուշտ Արցախի վերամիացման խնդիրը, ապա Հայաստանի ու Խորհրդային Միութեան միջեւ նոր պայմանագրի մը հրամայականը. այդ պայմանագիրը պիտի ներառնէ Հայաստանի համար պետական իշխանութեան ինքնուրոյնութիւն, Խորհրդային Միութեան մաս կազմել – չկազմելու իրաւունքին լիակատար ճանաչում, տնտեսական քաղաքականութեան ու արտասահմանի հետ դիւանագիտական յարաբերութիւններու ամբողջական ինքնուրոյնութիւն, նոր Սահմանադրութիւն ստեղծելու կարելիութիւն որ պիտի արտայայտէ հայ ժողովուրդին իրական շահերը, ներկայ հայկական Սահմանադրութեան պետական լեզուին վերաբերեալ յօդուածին խստօրէն կիրառումը, աղէտեալ շրջաններու վերակառուցումը, Հայաստանի բնապահպանութեան բարելաւումը, ՄԱԿ-ի կողմէ 1915-ի Հայերու ցեղասպանութեան ճանաչումին ապահովումը, եւայլն:

ՀՀՇ-ի ծրագրին Բ. մասը կը բաղկանայ շարժումին կանոնագրութենէն, որուն եւս կ'անդրադառնանք յետագային:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

Նոյեմբեր 2-ի «Ֆայնէնշըլ Թայմզ» օրաթերթը, քաղելով Մոսկուա լոյս տեսած «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթէն, յօդուածով մը կ'անդրադառնայ Վոլսկիի հարցազրոյցին, ուր ան կտրականապէս մերժած է տեղի տալ Ազրպէյճանցիներու պահանջներուն, ըստ որոնց Ղարաբաղը պէտք է Մոսկուայի ենթակայութենէն դուրս գայ ու բանակը հոնկէ քաշուի:

Թերթը կը հաղորդէ թէ Ազրպէյճան ընդհանուր գործադուլի սպառնալիքներուն վերջ տուած էր, երբ ապահովութիւն ստացած էր, որ յատուկ կառավարման կոմիտէն լուծարքի պիտի ենթարկուի:

Յատուկ կառավարման կոմիտէի նախագահը՝ Վոլսկի ըսած է թէ նման որոշում մը արիւնահեղութեան նոր ալիքի մը միայն կրնայ պատճառ ըլլալ եւ կոչ ըրած է վերականգնել կուսակցութեան մարզային կոմիտէն ու երեսփոխաններու իշխանութիւնը:

Վոլսկի հարցազրոյցին ընթացքին յայտնած է նաեւ թէ Ազրպէյճանցիները գրաւած են Շուշիի հեռատեսիլի կայանը ու թոյլ չեն տար որ Հայաստանի ու Մոսկուայի հաղորդումները հեռասփռուին Արցախի մէջ: Այս առթիւ, կարգ ու կանոն հաստատելու համար, Մոսկուայէն եկած պաշտօնատարները, զինուորներու ընկերակցութեամբ կարճ ժամանակով հեռատեսիլի կեդրոնը մնալէ ետք ստիպուած են հոնկէ հեռանալու, քանի որ «շէնքը շրջապատուած էր հազարաւոր Ազրպէյճանցիներով, եւ անշուշտ, զինուորները կրակելու հրաման չէին ստացած»:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նախագահական ընտրութիւնը պառակտած է քաղաքական ոլորտին աջ թեւը. զօրավար Աունի կողմնակիցները կը շարունակեն բողոքել Ռ. Մուաուադի նախագահութեան դէմ: Ցուցարարներու դայրոյթէն զերծ մնալու համար Սֆէյր Պատրիարք ապաստանած է Սուրիոյ հակակշռին ենթակայ Տիմանի իր ամառանոցը: Իսկ երկիրը երեքշաբթի ամբողջովին անդամալուծուած էր ընդհ. գործադուլի մը հետեւանքով: Մուաւադի ընտրութիւնը մինչ գոհունակութիւն պատճառած է Մ. Նահանգներու, Ֆրանսայի, Խորհ. Միութեան, Սուրիոյ, Ալժերիոյ, Սաուտի Արաբիոյ, Մարոքի, Եգիպտոսի, Յորդանանի եւ Եւրոպական հասարակապետութեան, Իրաք լուռ կը մնայ:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ժողովուրդը բաւարարուած չէ աւելի ազատութեան խոստումներով. կը պահանջէ որ երկրին նոր ղեկավարը՝ Է. Քրէնց աւելի խիզախ միջոցառումներու դիմէ: Այս հարցն է ապահովաբար որ օրակարգի գլխաւոր նիւթը պիտի ըլլայ Հինգշաբթի գումարելի կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի նիստին: Մինչ այդ, Երկուշաբթի գիշեր Լայփցիկի մէջ տեղատարափ անձրեւի մը տակ երեք հարիւր հազար ցուցարարներ յայտնած են թէ գոհացած չեն արտասահման ճամբորդելու նոր օրէնքով, որ տարին 30 օր միայն երկրէն դուրս մնալու արտօնութիւն կը ճանչնայ Արեւելեան Գերմանիոյ քաղաքացիներուն: Միւս կողմէ, արտագաղթը նոյն թափով կը շարունակուի ու Շաբաթ օրուընէ ի վեր 23 հազարի հասած է Չեխոսլովաքիոյ ճամբով Արեւմտեան Գերմանիա անցնողներու թիւը:

«ԷՖԻԼԻՊՐ» ընկերութեան կառաշարը, որ ինչպէս ծանօթ է Լենինականի Ֆրանսական դպրոցին շինանիւթերն ու կազմածները կը փոխադրէր Հայաստան, 12 օրուան 5880 քիլոմեթրնոց ճամբորդութենէ մը ետք Երկուշաբթի երեկոյ հասած է Երեւան: Ֆրանս – Էնֆօ ձայնասփիւռի կայանին մէկ աշխատակիցը որ կ'ընկերանայ շարասիւնին, կը տեղեկացնէր թէ Վրաստանէն ետք 60 քիլոմեթրի չափ ճամբայ կտրած են ազրպէյճանական հողերէն, ուր թէեւ յարձակում գործուած չէ բեռնակառքերուն վրայ, սակայն զգալի եղած է տիրող թշնամական տրամադրութիւնը: Երեւանի ուղղութիւնը ցոյց տուող բոլոր ցուցատախտակները խորտակուած, ջնջուած են ու ոչ ոք ուզած է պատասխանել ճամբայ հարցնողներու:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ մէջ Նոյեմբեր 7, յեղափոխութեան 72-րդ տարեդարձի օրը շատ բան կորսնցուցած ըլլալ կը թուի անցեալի իր շքեղութենէն: Այսօր զգալի է տօնելու ախորժակը կասեցնող դառնութիւն մը որ հետեւանք է գլխաւորաբար տնտեսական տագնապին: Արդարեւ, երկրին մէջ կը շարունակուի Վորքուտայի 27 հազար հանքագործներուն գործադուլը. անոնք չեն համոզուած վարչապետ Ռիժկովի «տրամաբանական ըլլալ»ու առաջարկով: Երկուշաբթի օրուան «Պրաւդա»ն արձագանգած է Կորպաչովի ու տնտեսագէտներու նոր հանդի-

(Շար. ը Դ. էջ)

ԱՐՑԱԽ

ՄԱՀ ԺԱՆ ԱՆԴՐԵԱՆԻ

Ստեփանակերտի մէջ, 63 տարեկանին իր մահկանացուն կնքած է մշակութային գործիչ, գրականագէտ եւ լրագրող Ժան Անդրեան: Ան ծնած է Ասկերանի շրջանի Դաշբուլաղ գիւղը: Տեղւոյն դպրոցը աւարտելէ ետք, ուսումը շարունակած է Շուշիի ուսուցչական հիմնարկին, ապա Երեւանի համալսարանին մէջ: Ան ուսուցչութիւն ըրած է Արցախի մէջ, եղած է «Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթի գրականութեան եւ արուեստի բաժնի վարիչը: Դառնալով մարզի մշակութային բաժնի պետ, Ժան Անդրեան մեծ աշխատանք տարած է, ըստ կարելւոյն փրկելու Արցախի մշակութային ժառանգութիւնը Ազրպէյճանի հայահալած յարձակումներէն: Իր այդ կեցուածքին պատճառով ստիպուած է լքել Ղարաբաղը ու Երեւան հաստատուիլ:

Երեւանի մէջ ան եղած է «Խորհրդային մանկավարժ» ամսագրին պատասխանատու քարտուղարը, իսկ յետոյ դասախօսական աշխատանքի անցած է Բազմարեւետից հիմնարկին մէջ:

Ժան Անդրեան առաջիններէն մէկն էր որ արծարծած էր Արցախը Մայր Հայաստանին կցելու հարցը, որուն համար ալ ԼՂԻՄ-ի Ա. քարտուղար Գէորգովի ու անոր շրջապատին կողմէ հալածանքի ենթարկուած:

Վերջերս, զգալով որ առողջական վիճակը ծանր է, Ժան Անդրեան փոխադրուած էր Ստեփանակերտ, ուր եւ կնքեց իր մահկանացուն:

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

«ՂԱՐԱԲԱՂԸ ԿԱՄ՞ ՄԱՀ»

Նոյ. 7-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին աշխատակիցը Մ. Ա. Պիրանտ Ազրպէյճանէն կը հաղորդէ թէ Ազերիներու համբերութիւնը հատած է ու կը սպառնան արիւնահեղութեան դիմել եթէ յառաջիկայ քանի մը շաբաթներու ընթացքին իրենց չվերադարձուի Արցախի ղեկավարութիւնը:

Մ. Ա. Պիրանտ կը գրէ թէ հետզհետէ աւելի կը դժուարանայ ազերի ժողովուրդին պոռթկումը հակակշռի տակ պահել ու կացութեան գլխաւոր պատասխանատուն կը նկատուին Հայերը: Անոնք կ'ամբաստանուին Արցախի ժողովուրդը գրգռած ըլլալու յանցանքով: Ազերի ակադեմական Զիյա Բունիաթով որ ծանօթ է իր հակահայ ելոյթներով ու Աղուաններու մշակութային ու պատմական անցեալը իւրացնելու ջանքերով, ըսած է. «Հայերը անդադար կը զինուին: Երկրաշարժէն ետք որպէս օժանդակութիւն հասած բեռներուն մէջ ոչ ոք գիտէ թէ զինամթերք ալ չհասա՞ւ Հայաստան: Մինչդեռ մենք՝ ոչ մէկ զէնք ունինք»:

«Միլլիյէթ»ի լրագրողը կ'արձագանգէ նաեւ Արցախի յատուկ կառավարման կոմիտէի նախագահ Վոլսկիի մտահոգութեան, որ դանդաղած է Մոսկուայի անվճռական կեցուածքէն, առարկելով որ այդ պատճառաւ հետզհետէ կը վատթարանայ կացութիւնը ու իրենք գրեթէ անզօր մնացած են:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ – ՍՓԻՒՌՔ

ԱՊԱԳԱՆ ՄԵԶ ՀԵՏ Է

Մի քանի օր առաջ «Խորհրդային Հայաստան»ի խմբագրատուն այցելեցին գրողներ Հրանտ Մաթեւոսեանը եւ Յակոբ Կարապենցը: Յանպատրաստից չափազանց հետաքրքիր զրոյց կայացաւ՝ խմբագրութեան բազմաթիւ աշխատակիցների մասնակցութեամբ: Հապճեպ գրի առայ՝ նախապէս պատրաստուած չլինելով դրան: Այնուհետեւ անընդհատ վախենում ու մեղադրում էի ինքս ինձ, որ գրառումից բան դուրս չի գալու: Եւ այդպէս անցաւ մի քանի օր: Եւ երբ վերջապէս բացեցի ծոցատետրս, տեսայ, որ հետաքրքիր շատ մտքեր, այնուամենայնիւ, հասցրել եմ գրանցել: Որոշ մասեր ճշգրտել եմ յիշողութեամբ: Դուրս մնացածի համար ներողութիւն եմ խնդրում զրուցակից գրողներից եւ ընթերցողներից:

***

ՀՐԱՆՏ ՄԱԹԵՒՈՍԵԱՆ. – Մի քիչ պատմիր, Յակոբ, քեզնից:

ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՆՑ. – Ծնուել եմ Թաւրիզում: Պապս Մեղրիից է եղել, աւելի հին նախնիներս՝ Շուշիից: Այսինքն՝ արմատներով Ղարաբաղցի եմ: Պապս, որ առեւտրական էր, իր գործերի բերումով սերտ կապեր է ունեցել Պարսկաստանի հետ, գնացել-եկել է եւ, ի վերջոյ, մշտական բնակութիւն հաստատել այնտեղ: Հայրս Գեղամ Սարեանի մօտ ընկերն է եղել: Թաւրիզում ստացել եմ տարրական կրթութիւն: Այնուհետեւ 20 տարեկանում տեղափոխուեցի Թեհրան եւ սովորեցի Ֆրանսիական դպրոցում: 1947-ին անցանք Ամերիկա, ուր եւ ապրում եմ մինչեւ օրս: Անվճար ուսանեցի ամերիկեան համալսարաններում: Միսուրի նահանգում լրագրութիւն սովորեցի: Գրել սկսել եմ պատանի տարիքից: Սկսեցի բանաստեղծութիւններով, անցայ արձակի: Առաջին վէպս՝ «Կարմագէնի դուստրը», գրել եմ, երբ քառասունս անց էի: Տպագրել եմ եօթ գիրք, պատրաստ են եւս երեքը: Հայերէնն իմ սէրն է, իմ խոստովանութեան լեզուն: Նաեւ անգլիագիր եմ: Մէկ ոտքով ըսփիւռքահայ միջին գրական սերնդի մէջ եմ, միւսով՝ արդի: Ունեմ տղայ եւ աղջիկ: Աղջիկս լաւ նկարչուհի է: Տղաս արուեստով չկարողացաւ գլուխ պահել, տներ է նորոգում եւ վաճառում, չահոյթ ունի: Հայերէն, ցաւօք, մակերեսօրէն գիտեն: Ահա այն համառօտ, ընդհանուր տեղեկութիւնները, որ կ'ուզէի տալ ձեզ իմ մասին:

Հ. Մ. – Ես՝ տանտէր, դու՝ հիւր, ասա, Յակոբ, վիրաւորուա՞ծ ես, որ վատ գիտեն քեզ այստեղ՝ Հայաստանում, կեանքիդ եօթերորդ տասնամեակում:

Յ. Կ. – Հրանտ, նախ 7 չէ, 6-րդ տասնամեակիս մէջ եմ: Յետոյ ես, որպէս հիւր, Հայաստանի երեւոյթները այլ կերպ եմ տեսնում: Սփիւռքահայ գրողներից միակը չեմ, որ այդ վիճակում է, շատերն են քիչ հրատարակուել մայր Հայաստանում, կան, որ դեռ բոլորովին չեն հրատարակուել: Կ'ուզենայի, որ գրքերս այստեղ տպագրուած եւ ընթերցուած լինէին: Բայց պայմաններն ուրիշ են եղել: Հիմա հնարաւորութիւններ են բացուել, պայմանները փոխւում են: Կը հրատարակուենք: Օրինակ, եկող տարուայ համար «Խորհրդային գրող» հրատարակչութիւնում պլանաւորուած է իմ գրքերից մէկը... Այն էլ ասեմ, որ այստեղի երեւոյթները ես այնքան էլ լաւ չեմ պատկերացրել... Ես կը խնդրէի՝ տուր ինձ հարցեր, պատասխանեմ:

Հ. Մ. – Ինձ թւում է, թաքցնում ես, մեր մասին լաւ գիտես: Դու աւելին գիտես մեր մասին, քան մենք՝ ձեր:

Յ. Կ. – Դու աւելի զգայական ես խօսում, ես՝ դատողական: Դու, որ տեղացի ես, բոլոր տեղի ունեցած երեւոյթների մէջ ես եղել, առաւել զգացմունքային ես դրանց վերաբերւում:

Հ. Մ. – Լաւ, այսպիսի հարց տամ. քեզ համար Հայաստան - հայրենիքը միայն այս 30 հազար քառակուսի կիլոմե՞տրն է, թէ՞ հայրենիքը այլ կերպ ես պատկերացնում՝ աշխարհով մէկ սփռուած, բայց հոգով միասին Հայերի հայրենիք: Ինչպէ՞ս ես վերաբերւում Հայութեան մէջ նոր հրէիզմի գաղափարին, այսինքն՝ մեր եւ Հրեաների վիճակները նմա՞ն են, եւ մենք սովորելու բան ունե՞նք Հրեաներից հայրենիքի ապագան կառուցելու հարցում:

Յ. Կ. – Բաւականին ճիշդ է քո մօտեցումը, երբ շեշտը դնում ես «հայրենիքը այլ կերպ ես պատկերացնում» մտքի վրայ: Հայրենիք ասելով ես հասկանում եմ նախ նիւթեղէն հայրենիքը՝ այսօրուայ Խորհրդային Հայաստանը, ապա պատմական հայրենիքը եւ յետոյ Սփիւռքը: Որտեղ 5 – 6 հոգի Հայ ենք հաւաքւում՝ հայ ազգ ենք դառնում: Ես երբ, ասենք, Լոնտոնի փողոցներում քայլում եմ, հայ ժողովուրդ եմ զգում ինձ... Հարցիդ հրէիզմին վերաբերող մասը: Նմանութիւն կայ մեր վիճակների մէջ, տարբերութիւններ էլ կան: Հրեաները ցրուած են աշխարհով մէկ, միաւորուեցին, հզօրացան, ամերիկեան եւ եւրոպական երկրներում իշխող դիրքերի հասան, ազդեցութիւն ունեն կառավարող շրջաններում: Հայերս էլ որոշակի ուժ ենք, տնտեսական, գիտական մեծ հնարաւորութիւններ ունենք Սփիւռքում եւ պիտի շարունակենք զարգացնել այնտեղ եւ այստեղ...

Հ. Մ. – Հայ կուսակցութիւնները ըՍփիւռքում եւ այստեղ՝ բոլորն անխտիր, մեզ հնարաւորութիւն են տուել ապրել, պայքարել, գոյատեւել եւ Հայ մնալ: Շնորհակալութեան զգացում ունե՞ս այդ կուսակցութիւնների հանդէպ:

Յ. Կ. – Բոլոր կուսակցութիւնները՝ դաշնակցական, ռամկավար, հնչակեան, ազգի առաջընթացի համար, հայապահպանութեան գործի համար կարեւոր գործ են արել: Նրանց նպատակը մէկն է եղել, նպատակին հասնելու ուղիներն ու միջոցները՝ տարբեր: Ես միշտ կարեւոր եմ դատել նրանց գոյութիւնը եւ այն կարծիքին չեմ, թէ տարբեր կուսակցութիւնների գոյութիւնը, միմիանց միջեւ նրանց գաղափարական պայքարը ազգի թուլութեան նշան է: Ընդհակառակը՝ դա ազգի մտաւոր ուժի, ներքին ազատութեան, իրական բազմակարծութեան արգասիք ու պայման է: «Մէկ կուսակցութիւն, մէկ մտածողութիւն, մէկ գաղափար» դրոյթը մտաւոր անազատութիւն է ենթադրում, իսկ մեր ժողովուրդը ազատ մտածողութեան եւ ազատութեան գաղափարների ընտել ժողովուրդ է... Դաշնակցութեանը պարտական եմ իմ հայեցի դաստիարակութեան համար, ազգասիրութեան բիւրեղային զգացումներիս համար: Ես ինձ զտարիւն Հայ եմ զգում, միաժամանակ՝ ամերիկեան քաղաքացի: Ամերիկեան ժողովրդավարական սկզբունքը, ամերիկեան ազատութիւնը, արդարութիւնը իմ մէջ ուժեղ են:

Հ. Մ. – Այդպիսի զօրեղ զգացումից զրկուած է Ադրբեջանի Հայը, Բուլկարիայի Հայը: Օտար տարրի եւ ճնշուող տարրի զգացում ունեն: Գուցէ միտքս վատ ձեւակերպեցի, բայց այդպէս եմ զգում: Պոլսից, Ամերիկայից, Պէյրութից եկած Հայն աւելի լայնախոհ եւ ազատ եմ տեսել, սոցերկրների Հային՝ աւելի նեղ, վախուորած: Նոյնը նկատել եմ Հայաստանում ապրող Ադրբեջանցիների մէջ՝ չնայած հայ ժողովրդի ալտրուիզմի հսկայական պաշարներին:

Յ. Կ. – Ես երկրորդում եմ քո տեսակէտը: Վարչահրամայական համակարգի արդիւնք է դա: Ես ուրիշ բան չեմ կարող աւելացնել. իրականութիւնն այդ է: Ես երկար տարիներ լրագրող եմ եղել, հիմա էլ հայ գրող ու ամերիկեան լրագրող եմ, դաստիարակուել եմ մի երկրում, ուր քաջալերուել է ըմբոստութիւնը կառավարութեան դէմ:

Հ. Մ. – Այդ թեման հետաքրքիր է: Խնդրում եմ ծաւալուես «մարդ – պետութիւն» յարաբերութիւնների շուրջ:

Յ. Կ. – Պետութիւնը մարդու ծառան է: Եւ երբ պետութիւն ներկայացնող անձը չի ծառայում մարդուն, հանում - նետում ենք: 1975-ի Օգոստոսի 9-ին Նիքսոնի նման հզօր մարդուն հանեցինք-դէն գցեցինք: Ամերիկեան սահմանադրութեան հեղինակի՝ Թոմաս Ճեֆըրսոնի հիմնական ժողովրդավարական սկզբունքըն է՝ ամէն օր խփէք կառավարութեանը, կառավարութիւնը հակում ունի հզօրանալու, խփէք նրան: Այս ոգին ամերիկեան սահմանադրութեան մէջ է: Պատկերացնո՞ւմ ես, սահմանադրութիւնը կառավարութեան գերհզօրացման դէմ: Ամերիկեան համալսարաններում լրագրողներին պատրաստում են իշխանութիւնը պետութեան ձեռքում գերկենտրոնացման դէմ պայքարելու գործին, կառավարութեան դէմ պայքարը քաջալերւում է: Բայց, չկարծես, սիրելի Հրանտ, թէ ԱՄՆ-ում ամէն ինչ իտէալական է: Այնտեղ էլ յեղափոխութիւն է ամէնօրեայ: Այնտեղ էլ ապարատ կայ ղեկավարող, եւ նրա դէմ ամէնօրեայ ժողովրդական պայքար կայ:

Հ. Մ. – Իսկ մենք մեր պայքարում ռազմավարական դիզանտների ենք հանդիպում, մեզ մօտ ռազմաբանակային մտածողութիւնն էր գերիշխում:

Յ. Կ. – Պիտի ասեմ, որ միայն Խորհրդային Միութիւնում չէ այդպէս: Մենք եւս ունենք ռազմական մեքենայ: Մեզ մօտ եւս ռազմաարդիւնաբերական համալիրը ձգտում է գերիշխանութեան: Բարեբախտաբար կառավարութիւնը, ժողովուրդը կարողանում են ընկճել, նեղել նրան:

Հ. Մ. – Այստեղ՝ մեր երկրում մարդուն նշանակութիւն չեն տուել, մարդն անանուն է: Ռազմաբանակային մտածողութիւն է:

Յ. Կ. – Բայց, այդուհանդերձ, դու՝ որպէս անհատ, հայրենի գիւղիդ մէջ նստած, կարողացել ես գիտել տիեզերքը: Դա հակասում է քո ասածին: Այլապէս դու պիտի խեղդուած լինէիր: Մինչդեռ քո արձակը մեծ գրականութիւն է, ինքնատիպ է, բազում խորք ու ծալք ունի:

Հ. Մ. – Բա էդքան հասարա՞կ էիր պատկերացնում ինձ... Իմ սերունդը 20-րդ համագումարի սերունդն է, ներման, վարչահրամայական սիստեմի քայքայման համագումարի սերունդը: Ի վերջոյ, սիստեմն այնքան էլ համատարած ռազմաբանակային չէր: Տնտեսութեան ասպարէզից էլ օրինակ գիտեմ: Մեր սիրելի Ղարաբաղի Ճարտար գիւղի օրինակը: Հանրայայտ Սուրէն Ադամեանը այնպէս էր ծաղկեցրել գիւղը: Տարեկան միլիոնների օգուտ, գիւղացիների բարեկեցիկ կեանք, խոշոր ընդգրկման շինարարութիւն, դպրոցներ, մշակութային հիանալի օջախներ...

Գրի առաւ՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

(Շար. 1)

ԱՐՏԱՒԱԶԴ ՓԷԼԷՇԵԱՆ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Արտաւազդ Փէլէշեան. անուն մը որուն հանդիպեցանք քանի մը տարի առաջ նախ Սինէմաթէք-ի պրակի մը, ապա ֆրանսական օրաթերթի մը էջերուն մէջ. իր արուեստին մասին խօսող յօդուած մը յատուկ ուշադրութիւն կը հրաւիրէր այդ ստորագրութիւնը կրող ժապաւէններու վրայ: Մեծ թիւ մը չէին ներկայացներ անոնք, սակայն կը բերէին նոր տարածք ու նոր ըմբռնում, «վաւերագրական» ընդհանուր անուանումով ծանօթ շարժանկարի մարզին մէջ:

Յետոյ, հոս ու հոն, փառատօններու առիթով եկան իր գործերը. «Սկիզբ»ը (1967), «Մենք»ը (1969), «Եղանակներ»ը (1975), «Մեր դարը» (1982), եւայլն: Մեծ մասով գիւղերէ առնուած սեւ - ճերմակ պատկերներու նախանիւթով ըստեղծագործ երեւակայութեան մը մարզանքին արդիւնքն են անոնք, ուր կրկնութիւններով, զանազան հնարքներով, մոնթաժի գործը կը դառնայ արուեստագէտին արտայայտութեան լեզուն:

Ա. Փէլէշեանի Փարիզ ներկայութիւնը առիթ տուաւ որ Մոնթրէօյի քաղաքապետարանին ու Հայկական լսա - տեսողական ընկերակցութեան գործակցութեամբ իր գործերուն նուիրուած երեկոյ մը կազմակերպուի: Արտաւազդ Փէլէշեանի ու երիտասարդ բեմադիրներ՝ Արա Վահունիի, Լեւոն Մկրտչեանի, ապա շարժարուեստի քննադատ - պատմաբան Գարեգին Զաքոյեանի ու Է. Պայպուտեանի ներկայութեան ցուցադրուեցան «Սկիզբ»ը, «Մենք»ը եւ «Մեր դարը» գործերը, որուն յաջորդեց հարցումներու բաժին մը:

Մեծ մասով անոնք ուղղուած էին պարզաբանելու, լաւագոյնս հասկնալու արուեստի իր ըմբռնումը եւ աշխատելու կերպը: Փէլէշեան հազիւ յաջողելով խզել իր ներամփոփ լռութիւնը պատասխանեց, շեշտելով յատկապէս թէ վաւերագրական կամ այլ, շարժանկարը պէտք է գեղարուեստական ըլլայ: Պէտք է իր լեզուով խօսի. ահա թէ ինչ կը փորձէ ընել ինք: Թէ ժապաւէնը կը պատրաստուի արուեստագէտներով կամ վաւերագրական ժապաւէններու կտորներով, առիկա իր լեզուն է:

Կը խոստովանի թէ «Հայֆիլմ» շատ ընելիքներ ունի: «Պարզ է թէ երկու տարուայ իրադարձութիւնները տեղ պէտք է գտնեն մեր ապագայի աշխատանքների մէջ, ոչ միայն թեմայի, այլ աւելիքի ազատութեան, անկեղծութեան տեսակէտից»: Այո, շատ ընելիքներ կան, սակայն ոչ միայն «Հայֆիլմ»ի համար, քանի որ «մշակոյթը չպէտք է ունենայ աշխարհագրական սահմաններ. մեր կինոն պէտք է ստեղծել համընդհանուր ջանքերով»:

Արուեստագէտը ծրագրած ու արդէն սկսած է նկարահանել երկու նոր ժապաւէններ, Հայաստանի մէջ. մէկը կը կոչուի «Վերջ», միւսը՝ «Կեանք»: Իր նիւթերը կուգան զարմանքէ մը. «մարդը որ վախճանական արարած է, ո՞րկէ գալիս է այդ մեծ գիտակցութիւնը»:

Հեռատեսիլին շարժանկարին մրցակից մը ըլլալու երեւոյթին մասին ուղղուած հարցումի մը պատասխանելով Փէլէշեան ըսաւ. – «Հեռատեսիլը մի կողմից վնասեց, միւս կողմից օգնեց կինոյին. իր վրայ վերցրեց ինչ որ կինո չէր: Հեռատեսիլը կարող է պայքարել տարածութեան հետ, բայց չի կարող պայքարել ժամանակի հետ: Կինոն միակն է որ կըրնայ պայքարել ժամանակի հետ»:

Ներկայ շարժարուեստասէրներէն շատեր ըսին թէ պիտի փափաքէին կրկին անգամ դիտել «Եղանակներ»ը: Կազմակերպիչներու ալ բաղձանքը եղած էր ատիկա, սակայն չէին կրցած այդ ժապաւէնէն օրինակ մը ճարել: Խօսելով այդ ուշագրաւ գործին մասին, ինք՝ բեմադիրը, ըսաւ. – «Հոն, ես արխիւային ու տեսագրուած մասերին վերաբերւում եմ, ինչպէս երաժշտութեանը. երբեմն կարծւում է թէ երաժշտութեամբ եմ մոնթաժում իմ պատկերները. մինչդեռ, երաժշտութիւն ու պատկեր շրջուած տեղեր ունեն ու պատկերը զարգանում է երաժշտութեան օրէնքով»:

Փէլէշեանի հետ հարց - պատասխանի այս զրոյցը աւարտեցաւ սխալի մը խոստովանութեամբ իր իսկ կողմէ...: Ներկաներէն մէկը հարցուց թէ ի՞նչ կը մտածէ իր դերասանութեան մասին, քանի որ Հ. Մալեանի «Մենք ենք մեր սարերը» ժապաւէնին դերասաններէն եղած էր Փէլէշեան: Ատիկա՞ ... «ամէն մարդ սխալներ կ'ընէ, մի անգամ նկարահանուեցի, այդ պատճառաւ իմ քաղաքում չեմ ապրում...»:

Փէլէշեան որ այսօր Մոսկուա ու Երեւան կ'ապրի, բնիկ լենինականցի է. ծնած է 1938-ին: Կիրովականի մէջ ուսանողական տարիներէ ետք 1959 – 1963 գործիք պատրաստող գործատան մը մէջ կ'աշխատի, յետոյ 1963-ին բեմադրութեան դասընթացքներու կը հետեւի Մոսկուայի Շարժարուեստի հիմնարկին մէջ:

Վեց տարի ետք, 1969ին իր անմոռանալի «Մենք»ով որ 25 վայրկեաննոց հոյակապ մէկ խտացումն է 3000-ամեայ մեր անցեալին ու ներկային, ան արդէն կ'արձանագրէ միջազգային յաջողութիւն մը, նոր դուռ մը բանալով ոչ միայն հայկական, այլեւ խորհրդային շարժարուեստի մարզէն ներս:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՍԷՐԸ ԵՒ ԻՐ
ԱՅԼԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ԹՈՐԳՈՄ ՓՕՍԹԱՆՃԵԱՆ

Լոս – Անճըլըս, 1988

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՆՈԹՐԸ ՏԱՄ ՏԸ ԼԱ ԿԱՐՏԻ ՈՒԽՏԱԳՆԱՑՈՒԹԻՒՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ. – («Յառաջ»). –
Ամէն տարի Հոկտեմբերի վերջին կիրակին, Մարսէյլի Հայ Կաթողիկէ Եկեղեցւոյ վարչութիւնը կը կազմակերպէ ուխտագնացութիւն մը «Նոթրը Տամ Տը Լա Կարտ»:

1929-ին է որ, առաջին ժողովրդապետը, առաքելատիպ հոգեւորական՝ Յովհաննէս Ծ. Վրդ. Զուխաճեան հաստատած է այս աւանդութիւնը, զոր ո՛չ Բ. աշխարհամարտը եւ ո՛չ ալ գրաւման տարիները ընդհատած են: Իր յաջորդը եւս, նուիրեալ եկեղեցական՝ Սարգիս Վրդ. Դաւիթեան շարունակած է, յարատեւութեամբ եւ հաւատարմութեամբ. ի հարկին ձայն բարձրացուցած է երբ Մարսէյլի Արքեպիսկոպոսութիւնը շրջան մը փորձած է վերցնել այս հանդիսութիւնը:

Արդ, կիրակի, Հոկտեմբեր 29-ին, 59րդ անգամը ըլլալով, Հայեր Մարսէյլէն բայց նաեւ մերձակայ քաղաքներէն՝ Էքս-Ան-Փրովանս, Կառտան, Օպանեը ժամադրուեցան եւ մագլցեցան Ոսկեզօծ Աստուածամօր բլուրը, որ կը տիրապետէ ամբողջ քաղաքին իր ծովեզերքով եւ նաւահանգիստով, կատարելու համար իրենց տարեկան ուխտը:

Ժամը 10-ին, Մայր տաճարը ծայրէ ի ծայր լեցուն էր ջերմեռանդ բազմութեամբ: Նոյնիսկ օտարներ փութացած էին լսելու, մասնակցելու հայածէս պատարագի մը: Պատարագը մատոյց Մարսէյլի եւ Շրջակայքի Հայ Կաթողիկէ ժողովրդապետը՝ Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան: Երգեցողութիւնը կատարեց Եկեղեցւոյ երգչախումբը ղեկավարութեամբ՝ Վարուժան Պատուհասեանի: Բազմաձայն պատարագ մը երգուած պարզութեամբ, մեղմ շեշտերով առանց որեւէ «գեղարւեստական» ցուցականութեան զոր բացառիկ ու պատմական վայրը, դարաւոր կամարները դարձուցին առաւել տպաւորիչ եւ խորհրդաւոր:

Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան իր քարոզին մէջ բնաբան առնելով «Ահաւասիկ զաւակդ, ահաւասիկ մայրդ» (Յովհ. ԺԹ. 26, 27), հայերէնով եւ ֆրանսերէնով, ըրաւ ներբողը Աստուածամօր որպէս Մայրը Եկեղեցւոյ: Հայ ժողովուրդը, քրիստոնէութեան առաջին օրերէն իսկ մեծ պաշտամունք եւ վստահութիւն ունեցած է Աստուածամօր հանդէպ եւ անոր նուիրած աղօթքներ, շարականներ, օրհներգներ, նոյնիսկ կրօնական գրականութիւն մը: Հայ հողին վրայ ամբողջ ճարտարապետութիւն մը՝ եկեղեցիներով, սրբավայրերով, վանքերով կը փառաբանեն Ս. Կոյսը, որուն Հայ ժողովուրդը տուած է ի մէջ այլոց, «Զարխափան», «Խնդրակատար» կամ «Բարեխօս» որակումները: Նշան Ծ. Վրդ. Գարաքէհէեան շարունակելով ըսաւ. – «կորսնցուցինք մեր պապենական հողերուն վրայ կանգնած ուխտավայրերը նուիրուած Աստուածամօր եւ գտանք հոս, Կարտի բլուրին վրայ, Նոթրը Տամը, որ 59 տարիէ ի վեր մեզ կ'ընդունի, կը մխիթարէ եւ կը քաջալերէ հաւատարիմ մնալու մեր քրիստոնէական աւանդին եւ մեր արմատներուն»: Անդրադառնալով Հայաստանի այսօրուան անընդունելի կացութեան, պատարագիչ քահանան իր քարոզը աւարտեց աղերսով մը ուղղուած Աստուածամօր, իր մայրական պաշտպանութեան տակ առնելու համար Հայաստանի մեր եղբայրները՝ զոհ երկրաշարժին, Ղարաբաղի մեր եղբայրները՝ զոհ հարեւաններու վայրագութիւններուն:

Արարողութենէն յետոյ, ժողովուրդը, ըստ սովորութեան, եկեղեցւոյ գաւիթը անցաւ, քանի այս ուխտագնացութիւնը նաեւ տարեկան հանդիպում մըն է:

Գալ տարի 60-րդ ուխտագնացութիւնը կը զուգադիպի Ապրիլեան Եղեռնի 75-ամեակին: Այժմէն պէտք է մտածել տալու համար ձեռնարկին աւելի մեծ շուք եւ տարողութիւն:

ԿԱՐՕ ՅՈՎՍԷՓԵԱՆ

«ՈՋՆԻ»Ի ՍՐԱՄՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԷՆ

ԼԵՆԻՆԱԿԱՆԵԱՆ

Տղայ ջան, ներս արի, շնից մի վախեցի. չգիտե՞ս որ հաչող շունը կծան չի լինում:

– Ես գիտեմ, իսկ շունը գիտի՞...:

**

– Երեխաներ, թռչուններ կարո՞ղ էք թուարկել:

– Կոկորդիլոս, – ասում է մի տղայ:

– Կոկորդիլոսը թռչուն չէ:

– Հայրիկն ասում է, որ թռչուն է, – պնդում է տղան:

– Իսկ ո՞վ է քո հայրը:

– Շրջկոմի քարտուղար:

– Հա ճիշդ է, – թռչում է, – արդարանում է ուսուցչուհին, – բայց շատ ցած, համարեա գետնին կպած:

ԼԻՈՆ

ՊԱՐԱՊ ԱԹՈՌՆԵՐ... ԲԱՅՑ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿԷ ԻՐ ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐԸ

Մարսէյլի «Գարուն» մանկական երգչախումբը Լիոն էր Հոկտեմբեր 29, կիրակի օրը: Հրաւիրուած էր Կապոյտ Խաչի «Արաքս» մասնաճիւղին կողմէ, ելոյթ ունենալու Մոլիէրի անունը կրող սրահին մէջ, Սոն գետի ափին:

Յայտագիրը ճոխ էր: Դեռատի մեկնաբանները – արտասանութիւն, երգ, նուագ – հիացուցին ներկաները իրենց կարգապահութեամբ, իրենց ճաշակաւոր համազգեստով – փէշ կամ տափատ նաւան գոյն, շապիկ՝ կաթի – եւ նաեւ՝ իրենց նորածիլ գեղարուեստական որակով:

Ներկաները ... բեմին վրայ աւելի շատ էին անոնք քան սրահին մէջ: Կը չափազանցե՞նք: Հազիւ թէ ... Կապոյտ Խաչի վարիչները, Տիկին Գասապեան եւ իր ընկերուհիները ու օժանդակ Գեղամ Կանանեան կրնան, արդարացիօրէն, հարց տալ թէ ի՛նչ պէտք է հրամցնեն Լիոնահայերուն որպէսզի անոնք շարժին...

Բարեբախտաբար, քանի մը տասնեակ ունկնդիրները գիտցան ծափահարել մանուկ մեկնաբանները մեծ ջերմութեամբ ինչ որ, կը յուսանք, փարատեց, մասամբ, այցելու խումբին, մանաւանդ անոր վարիչներուն հիասթափութիւնը:

Ամէն անգամ որ առիթ կ'ունենանք ունկնդրելու «Գարուն»ը, կը զարմանանք. կը հիանանք իր վարիչներուն կողմէ կատարուած աշխատանքին վրայ: Քով-քովի բերել, Մարսէյլի պէս քաղաքի մը մէջ, շուրջ 80 երախաներ եւ մէջտեղ հանել այս մակարդակի ամբողջութիւն մը անհաւատալի կը թուի: Եւ սակայն խումբը կայ: Կ'երգէ, կը նուագէ ամենայն կարգապահութեամբ: Կայ հինգ տարիներէ ի վեր:

Յայտագիրը հարուստ էր, ըսինք: Տեւեց մօտ երկու ժամ, առանց ձանձրացնելու նոյնիսկ անոնք՝ որոնք շատ ընտանի չեն երաժշտութեան:

Պատասխանելով սրտաբուխ ծափերու, ղեկավար Խաչիկ Եըլմազեան ստիպուեցաւ կրկնել տալ մէկէ աւելի երգեր, ինչպէս՝ Երեւան – Էրէբունի, Անդրանիկի քայլերգը, Ջէյթունցիները:

Յայտագրին աւարտին, Նախագահուհի Տիկին Գասապեան հրաւիրեց Նորվան Եպիսկոպոսը ըսելու փակման խօսքը:

Ռոն – Ալփ շրջանի Առաջնորդ Հայրը յայտնեց բնականաբար իր ցաւը ի տես սրահին մէջ ներկաներու խեղճուկ թիւին. ըսաւ՝ եթէ Երեւան ըլլար այսպիսի հանդէս մը, հազարէ աւելի ունկնդիրներ կրնար հաւաքել ան: Շեշտը դնելով Խաչիկ եւ Ժիւլիէթ Եըլմազեան ամոլին կատարած աշխատանքին վրայ՝ Մարսէյլի մէջ, աւելցուց՝ եթէ միայն այս մանկական խումբը եղած ըլլար, արդէն իրենց անունները անմոռանալի պիտի ըլլային, բայց կայ նաեւ «Գարուն»ի կողքին, 120 հոգինոց չափահասներու երգչախումբ մը: Ու Եպիսկոպոսը ծափահարել տուաւ անգամ մը եւս Եըլմազեան ամոլը:

**

Այս երգահանդէսը, մշակութային Հոկտեմբերի ծիրին տակ, Կապոյտ Խաչի կազմակերպած երրորդ ձեռնարկն էր: Անկէ առաջ, նախորդ շաբաթ, ազգային տան սրահին մէջ հիւրընկալեց Անահիտ Տէր – Մինասեանը եւ Քլէր Սեդա Մուրատեանը «Հայաստանի Հանրապետութիւն» ֆրանսերէն գիրքին հրատարակութեան առթիւ:

Տիկին Մուրատեան պաշտօն ունէր ներկայացնելու հեղինակը: Տուաւ շատ մը տեղեկութիւններ Տիկին Տէր – Մինասեանի կատարած աշխատանքին մասին, յօգուտ Հայոց նոր օրերու պատմութեան:

Անահիտ Տէր – Մինասեան աւելի քան մէկուկէս ժամ խօսեցաւ: Պատասխանեց հարցումներու: Նիւթն էր գիրքին պարունակութիւնը, Խորհրդային Միութիւն և Անդրկովկասի մէջ տեղի ունեցող շարժումները վերջին ամիսներուն ընթացքին:

Այդ երեկոյթին ալ, Ազգային Տան սրահին մէջ, կային քանի մը չորք պարապ աթոռներ: Այսուհանդերձ, «Արաքս» մասնաճիւղի ղեկավարները դիւրաւ յուսահատողներ չեն: Ծրագրուած է թատերական ներկայացում մը Դեկտեմբերի սկիզբը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ
«ՅԱՌԱՋ»Ը
ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ
1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Զարմանքս մեծ է, տեսնելով որ ուսուցչուհին մասնաւոր անուններ ու ձայներ կու տայ այդ գիծերուն: Նոր բարեկամուհիիս բացատրութիւնները՝ թէ ան քարտէս է աշխարհի՝ խորապէս կը տպաւորեն զիս. Նսեմացած կը զգամ ինքզինքս իր գիտական պաշարին առջեւ:

Այսպէս քանի՞ շաբաթ յաճախեցի չեմ գիտեր: Զարագուշակ օր մը, ողնայարիս երկայնքէն ի վար զգացի անսովոր ցընցումներ, ու մարմնիս վրայ՝ օձի հպումներ: Քոյր Մաչօր մը մօտեցաւ ինծի եւ ձեռքը ուսիս վրայ դնելով, մեղմաբար հարցուց թէ հիւա՞նդ եմ: Ակռաներս կը կափկափէին, հազիւ գլխով հաստատական շարժում մը կրցայ ընել: Ղրկուեցայ տուն: Որքան ատեն հիւանդ մնացի չեմ գիտեր. պառկած էի ուղեղատապով եւ աղետապով: Շաբաթներ ամբողջ մաքառած եմ մահուան դէմ ու հրաշքով մը յաղթական դուրս ելած՝ մանաւանդ միտքով ու մարմնով անվթար: Հազիւ աչքս գիտակցութեան լոյսին բացած, սնարիս վերեւ կը տեսնեմ փրկիչս՝ Տոքթոր Թորոս Յովակիմեանը, մականուանեալն՝ Գամպուր Տոքթոր: Ջանազան հիւանդութեանց այդ կենդանի զոհը՝ իր աւերակոյտ մարմինով ապաւէն կը կարդար բոլորին: Ծաղկախտը խլած էր իր մէկ աչքը եւ դէմքը վերածած խորթ – ու – բորթ փոսերու, ուր տեղ – տեղ միայն՝ թել – թել մօրուքին հետքերը նշմարելի էին: Ուղեղատապը աւելի անողորմ եղած էր իր մարմնին անդամներուն հետ: Ոտքին մէկը կաղ ու ձեռքին մէկը՝ հաշմանդամ: Վտիտ ուսերուն վրայ կը կրէր իր մեղքին մեծ տոպրակը՝ կուզը, որուն ծանրութեան ներքեւ շնչասպառ կը դառնար իր տխեղծ մարմինը: Աշխարհ եթէ իր եօթը հրաշալիքներով կը պարծենար, բժիշկն ալ կրնար պարծենալ՝ իր մարմնական եօթը թերութիւններով: Այդ պակասութեանց միակ կենդանի կոթողը ինքն էր, սակայն մարմնական տգեղութիւնները կարծես աւելի գեղեցկացուցեր էին իր հոգին: Բարի ժպիտը անպակաս էր իր դէմքէն եւ այդ լոյսով կը խրախուսէր իր հիւանդները: Գամպուր Տոքթոր դրացի էր մեզի նոյն բակին մէջ, եւ միջնորմ մը կը բաժնէր մեր տունը իր բնակարանէն: Բալուցի աղքատ ծնողքի մը զաւակը եղած էր: Ատանայի մէջ իր արտակարգ ուշիմութեամբ ուշադրութիւնը գրաւած էր Ֆրանսացի Հայրերու, որոնք զինքը Պէյրութի Ֆրանսական համալսարանը ղրկած էին բժիշկ ըլլալու համար: Ամուսնացած էր եւ ունէր տղայ եւ կայտառ զաւակներ: Կը սիրէր զուարթաբանութիւնը, մանաւանդ հօրս հետ դէմ դիմաց անցած, յաճախ կը փոխանակէին կատակներ: Այն օրը որ բաւականաչափ դրամ մտած չըլլար իր դրպանը, հազիւ տուն մտած՝ կը պոռար հօրս. «Պօղոս, fnfn'q եմ այսօր»: Ամէնուն կողմէ փնտռուած ու սիրուած բժիշկն էր, Թուրք այրերը կը վստահէին իրեն՝ իրենց հիւանդ կիներուն քննութիւնն ու բժշկութիւնը: Աղքատները իր բարի սիրտին համար կուգային, վստահ ըլլալով որ ձրի պիտի դարմանուէին: Հարուստները իրենց ոսկիով կը շլացնէին զինք: Քաղաքին մէջ ո՞վ չէր ճանչնար իր կիպրական դորշի զարնող սեւ էշը: Ամէն առաւօտ նստած իր աւանակին վրայ, ան կ'անցնէր դանդաղօրէն ամայի փողոցներուն մէջէն, այցելութիւններ տալու իր հիւանդներուն: Կենդանին իրեն յատուկ զանգ մը ունէր որ կ'իմացնէր բոլորին՝ ներկայութիւնը իր տիրոջ: Անիկա ամենամեծ ընկերն էր իր համբաւին համար: Բժիշկներուն կայսրն էր անիկա, էշը հեծած թագակիր մը՝ որուն պսակը հիւսած էին իր փրկած հիւանդները եւ անոնց ազգականները:

Հիւանդի մարմրուն նայուածքս կը սեւեռեմ այդ բարի թագաւորին որ գլուխս վերեւ քաղցրօրէն կը ժպտի ինծի: Աստուա՛ծ իմ, որքան կը ցաւի գլուխս, շարժել կարելի չէ. կրակէ շամփուրներ կը մխեն գանկիս մէջ, բայց բժշկին սուր նշդրակը կ'ազատէ զիս: Թարախախառն աղտոտ արիւնը կը վազէ քունքերէս ու ծոծրակէս. տուայտանքս վերջացած է ու ես ուրախութեան արցունքն է որ կը թափեմ: Դալկացած շուրթներս հազիւ կը մրմնջեն շնորհակալութեան բառ մը, եւ ահա կրկին աչքերս կը փակեմ երազներու աշխարհին մէջ: Գողգոթան դեռ չէ վերջացած աչքերս կը բանամ, յուսահատօրէն տեսնելու թէ անդամալոյծ դարձած եմ: Անխոնջ բժիշկս իր գիտութեան բոլոր պաշարով կը պայքարի այդ աղէտին դէմ: Ամէն օր, մարմինս տաք ջուրին մէջ պահեցուցած մարձումներ կ'ընէ: Ջրաբուժական այս մարզանքը կը փրկէ զիս ու մկաններուս ու երակներուս մէջ կը զգամ նոր թափ ու եռանդ: Մանուկի մը վարանոտ ու կթոտ քայլերով կը սկսիմ քալելու փորձեր ընել. հազիւ քայլ մը առած, ուժասպառ կ'իյնամ մօրս գրկաբաց թեւերուն մէջ: Կամաց – կամաց ընդարմացած անդամներս իրենց նախկին ուժերը կը վերադառնեն. հոգիս կը լեցուի անհուն հրճուանքով:

(Շար. 6)

(Շար. Ա. էջէն)

պումի մը որ շատ մեծ յոյսեր չի ներշնչեր: «Լիպերասիոն» այս մասին արտայայտուող էջին վրայ հրատարակած է Մոսկուայի Կարմիր հրապարակին վրայ Կիրակի օր պաստառներով ցոյցի եկած Հայերու նկար մը, սակայն ոչ մէկ բացատրութիւն կը տրուի այս մասին:

Ցոյց մըն ալ տեղի ունեցած է Երեքշաբթի առաւօտ մինչ Մ. Կորպաչով կը նախագահէր Նոյեմբեր 7-ի պաշտօնական հանդիսութեան: Խորհրդային մայրաքաղաքին հիւսիսային շրջանին մէջ տասը հազար ցուցարարներ փողոց իջած են պահանջելու համար որ երկրին մէջ վերջ տրուի համայնավար կուսակցութեան մենաշնորհեալ դիրքին:

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ մայրաքաղաքին բնակիչները Երեքշաբթի կ'ընտրէին իրենց քաղաքապետը: Կատարուած հարցախոյզերու արդիւնքները երկու թեկնածուներէն աւելի նպաստաւոր դիրքի վրայ կը ներկայացնէին սեւամորթ մը՝ ժողովրդավար ճակատէն Տէյվիտ Տէնքինսը:

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՀԱՄԱՐԱԿԱՊԵՏՈՒԹԻՒՆԸ որոշած է օժանդակել Հունգարիոյ եւ Լեհաստանի: Այսուհետեւ աւելի լայն տեղ պիտի տրուի այս երկիրներէն կատարուած ներածումներու:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն - Ժեռմի Ս. Սահակ - Ս Մեսրոպ Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Հայկուհի Թուլումեանի մահուան առթիւ՝ Թուլուճեան ընտանիքի զաւակները 4000, Տէր եւ Տիկին Սերժ Բալամուտեան, Տէր եւ Տիկին Պապայիղիտեան, Սարգիս Սարգիսեան 300-ական Ֆրանք, Գրիգոր Թուլուճեան, Բարակեան ընտանիք, Տէր եւ Տիկին Եղուարդ Սրվազեան, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Ճանիկեան 200-ական, Ռօժէ Քէօլէյեան, Նուպար Քէօլէյեան 150-ական Ֆր., Մարգարեան ընտանիք, Յակոբ Գուրուչեան, Տէր եւ Տիկին Մինաս Աճէմեան, Ժագ Մարկոսեան, Սերժ Նէվշէհիրլեան 100-ական Ֆրանք:

Հայկանոյշ Գասապեանի մահուան առթիւ՝ Հայկուհի Պօյաճեան, Տէր եւ Տիկին Ժանին Գասապեան, Ալեքսանդր Ենովքեան, Տէր եւ Տիկին Միհրան Գույում-ճեան 100-ական Ֆր., Այրի Տիկին Էլմայեան, Խորտէքեան ընտանիք 100-ական Ֆր. Սէն - Ժեռմի Կապոյտ Խաչին:

RECHERCHE

Les associations CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE et EQUILIBRE recherchent des chauffeurs bénévoles, titulaires du permis super-lourd pour leur prochain convoi en Arménie.

Ces chauffeurs doivent être expérimentés et être en possession d'un passeport en cours de validité.

Date de départ : le 21 novembre 1989
Date de retour : le 20 décembre 1989
Téléphonez le plus vite possible au numéros suivants :
48 24 46 57 ou 72 73 04 14

LE CONSEIL
D'ADMINISTRATION

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

ՄԱՐՍԷՅԼ .- Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է փոխան ծաղկեպսակի հետեւեալ նուիրատուութիւնները. -

Սրբուհի Մատաղեանի (ծնեալ՝ Պաճօղլեան) մահուան առթիւ՝ Տէր եւ Տիկին Բիւզանդ Տէվէճեան 100, Հաճի Թամամ Անտիքեան եւ զաւակները 100, Պր. Աւետիս Քէօրօղլանեան 50, Պր. Գրիգոր եւ Ժիլպէռ Գրիգորեան 100 դպրոցին, Ժագ - Յովհաննէս Օհաննէսեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Լուսաբեր Շտոյեան 100, Միսակեան ընտանիք 200, Պր. Սարգիս Թորոսեան 100, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Սանթուրեան 100, Տէր եւ Տիկին Ժոզէֆ Պաթագեան 100, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Ջէօրտուքեան 100, Տէր եւ Տիկին Անդրանիկ Ազարեան 250, Տիկին Մարգրիտ Թորոսեան եւ զաւակները 100, Տիկին Պայծառ Տէրտէրեան 100, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Մարիքեան 200, Ս. Օ. Ս. - Արմէնիին, Պր. Մինաս Գոճապաշեան եւ զաւակները 100 Ֆր.:

Ժոզէֆ Ջէօրտիւքեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Իւզաբեր Ջէօրտիւքեան 100, Տէր եւ Տիկին Սիմոն Ջէօրտիւքեան 100, Տէր եւ Տիկին Ֆիլիփ Ջէօրտիւքեան 50, Տէր և Տիկին Քամարքա 50, Տէր և Տիկին Հարուն Թաչեան եւ զաւակները 150, Տէր եւ Տիկին Օհան Մինակեան 200, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Մըսըրլեան 500, Տէր եւ Տիկին Ղազօ Ղազարեան 200 Ֆր.:

***

Տէսինի Կապոյտ Խաչը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները.-

Շահրիկ Օհանեանի մահուան եւ քառասունքին առթիւ Այրի Տիկին Սուլթան Օհանեան եւ զաւակները 500, Ս. Ճ. Սամուէլեան 500 Ֆր.:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Rencontre

avec *Pierre VERLUISE, journaliste*

à l'occasion de la parution
de son livre :

« ARMÉNIE, la fracture »

avec la participation du
Dr. J.-M. EKHERIAN

Exposé — Débat — Signatures

Vendredi 10 Novembre, 20 h 45

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Տիկին Լուիզ Ոսկանեանի եւ իր զաւակներուն՝ Ռիչարի եւ Պեռնարի, ինչպէս նաեւ Ոսկանեան ընտանիքի բոլոր պարագաներուն, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝ ողբացեալ՝ Խաչիկ Ոսկանեանի մահուան առթիւ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

CHAIRE D'ARMENOLOGIE LYON

PROGRAMME
DE L'ANNEE UNIVERSITAIRE
DE LA CHAIRE D'ARMENOLOGIE
DE L'UNIVERSITE CATHOLIQUE
DE LYON

Pour la troisième année consécutive, la chaire d'Arménologie fondée conjointement par l'évêché arménien de Rhône - Alpes et l'Institut Catholique de Lyon, propose aux étudiants de l'institut et à tous ceux qui le souhaitent son programme :

— *Initiation à l'Arménien Classique — Grapar*
16h à 17h, groupe des débutants;
17h à 18h, Deuxième année.

— *Littérature et spiritualité arméniennes*
18h à 20h, pour tous:
«La vie de Machdots» par Goriun
«De Deo» d'Eznik de Kolb
«La vie de St. Grégoire l'Illuminateur» d'Agathange.

Les cours sont assurés par Monsieur Krikor BELEDIAN, Professeur invité.

Les cours ont lieu tous les 15 jours, le vendredi, à l'Institut Catholique de Lyon, 25, rue du Plat, 2e arrt.
Tél. : 72. 32. 50. 23
Prochains cours les 10 et 24 novembre.

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Շրջանային վարչութիւնը խոր կսկիծով ցաւակցութիւն կը յայտնէ Տէր եւ Տիկին Լեւոն Ջօլաքեանի եւ ընտանեկան բոլոր պարագաներուն, իրենց սիրեցեալին ողբացեալ՝ Լուիզ Ջօլաքեանի մահուան առթիւ:

L'UNION CULTURELLE FRANÇAISE DES ARMENIENS DE FRANCE
U. C. F. A. F.
Section d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes
présente
un film d'Arménie Soviétique
au profit de CHENAVAN

Dimanche 19 novembre à 18 h précises
(ouverture des portes à 17h30. Vu la longueur du film (2h18)
nous sommes obligés de commencer à **18 heures précises**).

Salle Municipale Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines
(Tout près de la gare de Bois-Colombes)

Le Noyer Solitaire

(MENAVOR ENGOUZENINE)

Film en couleur, version originale, sous-titres français (1986)
de Frounzé DOVLATIAN
d'après une œuvre de Vartkès PETROSSIAN
avec
Armen DJIGARKHANIAN, Frounzé DOVLATIAN, V. KOTCHARIAN

Prix des places : 70 Frs. — **Enfants : 35 Frs.**

Réservation des billets : **Daniel DJIZMEDJIAN**
47. 81. 09. 72 et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

LE CENTRE INTERNATIONAL DES ARTS ET DE LA CULTURE
LA CROIX ROUGE ARMENIENNE
(Section de Lyon)

Présentent

EN PREMIERE MONDIALE
Une production Armenfilm

Dimanche 12 Novembre à 18 heures
Palais des Congrès — Lyon

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN
le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain

Billets en vente — Participation 100 Francs

Centre International des Arts et de la Culture - 101, ave. de Saxe- Tél. 78.95.16.84
Eglise Apostolique Arménienne - 40, rue d'Arménie- Tél. 78.60.47.18
FNAC - 83, rue de la République- Tél. 78.42.26.49
Sévan Voyages - 48, cours de la Liberté- Tél. 78.60.13.66.

A PARIS

Le 26 NOVEMBRE
Réservation : M. Navassartian
Tél. : 39. 85. 36. 53.

DINER DANSANT

organisé
par la CROIX BLEUE ARMENIENNE DE CHAVILLE

Samedi 11 Novembre à 20 h 30

au *Centre Culturel Maurice* RAVEL
25, rue Louis Bréguet à Vélizy - Villacoublay

Soirée animée par l'Orchestre
GAIDZAG'S

Participation : 300 Frs.

Pour vous procurer les billets :

chez Louise - tél. : 47. 50. 10. 85 — chez Siranouche - tél. : 47. 50. 64. 37

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 9

JEUDI
9 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.140 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.140

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5-Ի ՆԻՍՏԸ

Արփիկ Միսաքեան կը հաղորդէ Երեւանէն.—

Ինչպէս յայտնած էինք մեր նախորդ թղթակցութեամբ, Շաբաթ իրիկուն, ժամը 18-էն սկսեալ քաղաքին զանազան հաստատութեանց դահլիճներուն մէջ, կը հաւաքուէին 12 յանձնախումբերը, իւրաքանչիւրը ծեծելով իր նիւթը: Համագումարներու Պալատի մէկ փոքր դահլիճի մէջ տեղի կ'ունենար «Սփիւռքի» յանձնախումբի նիստը, որու կ'անդրադառնանք յետագային, առանձին թղթակցութեամբ (Կարօ Յովսէփեան ներկայ եղաւ Արցախի նուիրուած յանձնախումբին):

Կիրակի առաւօտ ժամը 10-ին, կը բացուէր երկրորդ օրուան նստաշրջանը, որու բացումը կը կատարուէր կրկին Ղարաբաղեան Կոմիտէի միթինկներու ծանօթ շեփորումով: Առաջին ելոյթը կ'ունենար Սամուէլ Ղուլումեան, Գորիսի շրջանէն, որ կ'անդրադառնար Արցախի կացութեան: Այս առաջին նիւթին կը նախագահէր Աշոտ Մանուչարեան: Երկրորդ ելոյթը կը պատկանէր պատմաբան՝ Լենդրուշ Խուրշուտեանի: Սկզբունքով այս ելոյթները կը վերաբերէին ՀՀՇ-ի կանոնագրի քննարկման, բայց, պարզ է որ խօսողները միայն այդ նիւթը չէին շօշափեր: Խօսողը կ'ուզէր որ դրուի Հայկ. հարցը ամբողջութեան մէջ, ինչ որ չէր եղած, ըստ իրեն: Արցախն ալ հարկ եղած տեղը չունէր, հակառակ անոր որ հարցերու հարցն էր: Կ'առարկէր ինչո՞ւ չունինք պետական ծրագիր այդ մասին, մեր ղեկավարութիւնը նման ծրագիր չունի: Կը ձաղկէր տիլեթանթիզմը, այսինքն միթինկները, որոնց մենաշնորհը չէ Արցախը: Լոզունգներով պատմութիւն չի գրուիր, կը շեշտէր, պէտք է նորովի գրուի Հայոց Պատմութիւնը, քանի որ 70 տարի է սխալ գրուած է (սրահէն մէկը կը բացագանչէր՝ այդ սխալ պատմութիւնը գրողներէն մէկն էլ դուք էք Պ. Խուրշուդեան): Ի դէպ, թերեւս աւելորդ է նշել, փոքր պատմութեան համար, թէ «ընկեր» բառը բոլորովին վերցուած է հայաստանեան բառամթերքէն եւ խօսողներն ալ՝ «տիկնայք ու պարոնայք»ով կ'ուղղեն իրենց խօսքերը:

Խօսքը կը տրուէր յանուն Հայաստանի Ազգ. Անկախութեան Կուսակցութեան՝ Մեխակ Գաբրիէլեանի: Ան կը տեսնէր ծրագրի պակասը, ուղի չէ ճշդուած, քաղաքական բարդ կացութեան մէջ ենք ու յստակ ծրագիր չկայ: Կ'ուզէր որ յիշուին Կարսի եւ Մոսկուայի ապօրինի դաշնագրերը: Յոյս կը յայտնէր որ կը մշակուի ազգ. շահերու նուիրուած ծրագիր, իր նշանաբանն է՝ ազատ, անկախ ու միացեալ Հայաստան: Կը շեշտէր թէ պարտական ենք Հ. Յ. Դաշնակցութեան որ տէր կանգնած է Հայ Դատի: Կոչ ալ կ'ընէր որ բոլորը միանան իրենց: Խօսք կը տրուէր Իշխան Մարտիրոսեանի (Կըրնոպլէն), որ ոգեւորիչ խօսքերով կը բերէր Սփիւռքահայու մը համակամութիւնը: Պատգամաւորներէն Էջմիածնի շրջանէն կը խօսէր Նահատակեան: Անհրաժեշտ կը գտնէր որ բոլորս դառնանք ծրագիրներուն զինուորները, շեշտելով թէ հիմնականը Արցախի հարցն է եւ ամէն մարդ պարտի նուիրուիլ այդ հարցին: Արցախցին կը սպասէ շօշափելի օգնութեան, պէտք է ապահով զգայ ինքզինքը, պէտք է գիտնայ ի՞նչպէս վարուիլ Ազերիներու հետ: Ղարաբաղեան Կոմիտէի անդամ՝ Դաւիթ Վարդանեան կը բացատրէր շարժումին ծրագիրն ու մտադրութիւնները, որպէսզի աւելի յստականայ ամէն ինչ մտքերու մէջ:

Մեծ խանդավառութիւն կը ստեղծէր ռուս ծանօթ մտաւորական՝ Վիկտոր Շէյնիս, որ կը բերէր մտաւորականութեան համակամութիւնը եւ ողջոյնի խօսքը: Կ'ըսէր թէ ծանօթ է հայ ժողովուրդի ապրած ողբերգութեան: Ղարաբաղի դատը արդարացի է, բայց անոր հետ վարուեցան ոչ ճիշդ ձեւով, աւելի խելացի նկատելով բանտ նետել Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները: Յուզումով ըսաւ թէ ցաւ զգացած էր, երբ, նախորդ ամբողջ օրն ալ կը լսէր խօսողներ, որոնք միշտ կը կրկնէին թէ Հայերը մինակ են աշխարհի մէջ ու կ'անդրադառնար թէ ռուս մտաւորականութիւնը պէտք եղածին չափ ուժ չէր եղած: Ամէն պարագայի մէջ, կը շարունակէր, անցեր են ժամանակները, երբ ամէն ինչ կը լուծուէր զինուորական ձեւով: Ի՞նչ կրնայ ընել ծովերէ կտրուած Հայաստանը, ի՞նչ կրնայ ըլլալ անոր տնտեսական վիճակը: Ու իր ելոյթը կը վերջացնէր բանաստեղծի մը քառեակով: Խօսք կ'առնէր Շահումեանի պատգամաւորը, նաեւ ծանրանալով նոյն հրատապ հարցերուն վրայ: Կը յաջորդէր Մարօ Մարգարեան, որ յուզումով կ'արտայայտէր իր զգացումները, բայց բողոքի առիթ կու տար, երբ շնորհակալութիւն կը յայտնէր Ս. Յարութիւնեանի (որ միայն Շաբաթ կէս օր ներկայ եղաւ համագումարին) իր ելոյթին համար:

Խ. Խաչատրեան կը կարդար հեռագրին բովանդակութիւնը, որ յանուն համագումարի ղրկուած էր Ա. Մանուչարովի եւ ուր կը խնդրուէր իրմէ դադրեցնել հացադուլը:

Լենինգրադէն Նիկոլա Ժուրավսկի կ'արտայայտէր իրենց ամբողջական համաձայնութիւնը կատարուած շարժումին, հաստատելով՝ «Ձեզի հետ ենք» ու կը թըւէր այն օգնութիւնը որ բերած են Ղարաբաղ Կոմիտէին: Կը յիշէր թէ իրենք ալ շրջափակում ունեցած են եւ ուրեմն աւելի լաւ կը հասկնան: Երկու դրօշներ կը նուիրէր Թանգարանին: Երբեմն-երբեմն կ'ըլլային անշուշտ ընդմիջողներ կամ խանգարել փորձողներ, բայց պէտք է ըսել, փակագիծի մէջ, թէ 70 տարուան բռնատիրութենէ ետք, նման առաջին համագումար մը վստահաբար փորձաքար մըն էր: Եւ այն մանր-մունր միջադէպերը ոչինչ են, ընդհանուր փառաւոր կազմակերպութեան մը կողքին եւ պատիւ նաեւ Ղարաբաղ Կոմիտէի այն հինգ անդամներուն, որոնք փառաւոր հեղինակութեամբ, հանդարտութեամբ եւ գեր-ժողովրդավար սկզբունքներով կը վարեն նիստերը, փոխն ի փոխ:

(Մնացեալը յաջորդով)

***

ՀՀՇ-Ի ԿԱՆՈՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԻԾԸ

ՀՀՇ-ի ծրագրին կանոնադրութեան վերաբերող յօդուածներու առաջինները կը շեշտեն անոր ժողովրդավար ու սահմանադրական օրէնքներով առաջնորդուելու պարագան. ապա կը հետեւի ժողովուրդի կամքին տրուած մեծ կարեւորութիւնը, որ կը շեշտուի արդէն գրեթէ ամէն յօդուածի մէջ: ՀՀՇ-ը կը մասնակցի պետական եւ հանրային մարմիններու բոլոր կարգի ընտրութիւններուն, նպատակ ունենալով որ ժողովուրդին իրական կամքը արտայայտեն անոնք: Ու շարժումը պատրաստ է պետական իշխանութիւններու հետ գործակցելու, երբ անոնց գործունէութիւնը կը համապատասխանէ հայ ժողովուրդին ազգային շահերուն:

Կանոնադրութենէն ետք տրուած են ՀՀՇ-ի անդամակցութեան պայմանները. անդամ կրնայ դառնալ 16 տարեկանէն վեր ամէն մարդ, անկախ՝ ազգային պատկանելիութենէ, կրօնական համոզումներէ, երբ կ'ընդունի շարժումին գաղափարական սկզբունքները, ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը ու իր գործունէութեամբ կը նպաստէ անոր:

Անդամները կրնան բոլոր մարմիններու ընտրութեան մասնակցիլ, նաեւ ընտրուիլ: Կրնան ծրագրին ու կանոնադրութեան համապատասխան միջոցառումներ իրագործել, կրնան նաեւ ազատօրէն դուրս գալ շարժումէն: Անդամները անդամավճար կը վճարեն:

Ամէն անդամ իրաւունք ունի ՀՀՇ-ի միջոցառումներուն, խնդիրներու քննարկումին մասնակցելու եւ առաջարկներ ընելու: Անդամ մը կրնայ վտարուիլ շարժումէն եթէ խախտած է կանոնադրութիւնը կամ վարկաբեկած ՀՀՇ-ի անդամի անունը:

ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՉԱԿԱՆ ԿԱՌՈՒՑՈՒԱԾՔ

ՀՀՇ-ի ամենափոքր բջիջը սկզբնական կազմակերպութիւնն է որ կը բաղկանայ նուազագոյն երեք հոգիէ: Այն հանրային կազմակերպութիւնները որոնք լրիւ կազմով կ'ընդունին ՀՀՇ-ի ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը կրնան մաս կազմել շարժումին, շրջանային կազմակերպութեան իրավիճակով:

ՀՀՇ-ի բարձրագոյն մարմինը համագումարն է որ տեղի կ'ունենայ տարին անգամ մը. արտակարգ համագումար կարելի է հրաւիրել եթէ շրջանային կազմակերպութիւններու առ նուազն 1/3-ը պահանջէ ատիկա:

Համագումարը կ'ընդունի, կամ փոփոխութեան կ'ենթարկէ ծրագիրն ու կանոնադրութիւնը: Կը քննարկէ կարեւորագոյն խնդիրները. կ'ընտրէ վարչութիւնը, յանձնաժողովները. կը լսէ մարմիններու հաշուետուութիւնը, կը հաստատէ պիւտճէն, կ'ընտրէ իր պաշտօնաթերթերուն խմբագիրներն ու խմբագրական մարմինները:

ՀՀՇ-ի խորհուրդը կը կազմուի վարչութենէն ու շրջ. կազմակերպութիւններու լիազօր ներկայացուցիչներէն. ան կը հրաւիրէ համագումարը, ՀՀՇ-ի կողմէ առաջարկներ ու օրինագիծեր կը ներկայացնէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդին:

ՀՀՇ-ի վարչութիւնը կ'ընտրուի համագումարին. ան կը կազմակերպէ համագումարին ու Խորհուրդին տրուած որոշումներուն իրականացումը, աշխատանքի խումբեր կը ստեղծէ ու կը տնօրինէ դրամական միջոցները:

ՀՀՇ-ի յանձնախումբերը գործունէութեան հիմնական ուղղութիւն կը մշակեն, նաեւ աշխատանքի ծրագիրներ: Կը պատրաստեն օրէնքի նախագիծեր, փաստաթուղթեր, պետական ու հանրային մարմիններու ներկայացնելու համար:

Վարչութեան ընտրութիւնը կը կատարուի գաղտնի քուէարկութեամբ, ու քուէներու պարզ մեծամասնութեամբ:

ՀՀՇ-ի դրամական եկամուտը կը կազմեն անդամավճարները, նուիրատուութիւնները, հրատարակութիւններու հասոյթը:

Շարժումը եւ անոր շրջանային կազմակերպութիւնները իրաւական անձի իրաւունքներուն տէր են: Անոր խորհրդանիշը կը հաստատէ համագումարը: ՀՀՇ-ի վարչութիւնը եւ շրջանային կազմակերպութիւնները կ'ունենան իրենց կնիքները:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՑՈՅՑԵՐԸ

Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձը զոյգ ցոյցերով նշուած է նաեւ Երեւանի մէջ: Չորեքշաբթի օրուան օրաթերթերուն համաձայն, առաջինը համախմբած է շուրջ 500 հոգի, որոնք պարզապէս ծաղկեպսակ զետեղած են Լենինի ու հայ հերոսներու արձաններուն, պաշտօնական տողանցքն ու հանդիսութիւնը ջնջուած ըլլալով, երկրին մէջ տիրող բարդ կացութեան պատճառով:

Ոչ պաշտօնական ցոյց մըն ալ համախմբած է շուրջ երեք հազար հոգի, որոնք ազգայնական ու հակակուսակցական լոզունգներ արձակած են, յատկապէս շեշտելով Մ. Կորբաչովի «ազրբեջանական» ծագումը: Անոնք վառ առած ու հրկիզած են նաեւ խորհրդային դրօշակներ: Ոչ մէկ ձերբակալութիւն կամ բախում տեղի ունեցած է:

«Քոթիտիէն տը Փարի» նաեւ հետեւեալ տեղեկութիւնները կ'աւելցնէր ցոյցի լուրերուն. այսօր, երբ Դեկտեմբեր 7-ի երկրաշարժի 100 հազար զոհերու ոգեկոչումին քանի մը շաբաթ մնացած է, Ղարաբաղեան Շարժումի Հայաստանի Կոմիտէէն Լ. Տէր-Պետրոսեան, Ա. Մանուչարեան եւ ուրիշ անդամներ յայտնած են թէ տեղեկատու յանձնախումբի մը կազմութիւնը տեղին պիտի ըլլար, լուսաբանելու համար արտասահմանեան օժանդակութեան վեց հարիւր հազար աղէտեալներուն բաշխումի պարագաները, ինչպէս նաեւ աւերուած քաղաքներու, գիւղերու վերակառուցումի վիճակը: Անոնք աւելցուցած են թէ նման նախաձեռնութիւն մը լաւագոյն կերպն է այս մասին շրջող տարաձայնութիւններուն վերջ տալու համար:

Նկատի առած որ աղէտեալ գօտիին վերաշինութիւնը տասնամեակի մը գործ է, Լ. Տէր-Պետրոսեան եւ Ա. Մանուչարեան նշած են թէ յանձնախումբ մը բաւական ընելիք կ'ունենայ. ան կրնայ բաղկանալ կառավարական դէմքերէ, ՀՀՇ-ի շարքայիններէ, Սփիւռքէն ներկայացուցիչներէ, ինչպէս նաեւ օտար, ոչ կառավարական կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչներէն, որոնք յետ երկրաշարժեան շրջանին օժանդակեցին Հայաստանի:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին նախօրեակին, Երեքշաբթի իրիկուն, վարչապետ Ուիլի Սթոֆ ներկայացուցած է իր կառավարութեան հրաժարականը: Ան այս պաշտօնը կը վարէր 1976-էն ի վեր: Սթոֆի եւ 42 նախարարներու հրաժարումին լուրը պատճառ եղած է որ տասնեակ հազարաւոր Պեռլինցիներ ցոյցի դիմեն Կեդրոնական Կոմիտէի շէնքին առջեւ: Հակառակ քաղաքական կեանքի այս նոր հանգրուանին, կացութիւնը խաղաղ չէ ու բազմամարդ ցոյցեր կը շարունակուին երկրին գլխաւոր քաղաքներուն մէջ. ցուցարարները կը պահանջեն ազատ ընտրութիւններ ու արտասահման ճամբորդելու անսահմանափակ իրաւունք:

Չորեքշաբթի առաւօտ ալ Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստին առաջին ժա-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՀԱՅՐԵՆԻՔ – ՍՓԻՒՌՔ

ԱՊԱԳԱՆ ՄԵԶ ՀԵՏ Է

Յ. Կ.— Հարց քեզ, Հրանտ՝ մարդկութեան կեանքում, ի՞նչ ես կարծում, մշակոյթն աւելի ազդեցիկ չէ՞, քան քաղաքականութիւնը:

Հ. Մ.— Անպայման: Քաղաքականութիւնը մշակոյթի հետեւանք է: Ճեֆըրսոնը, որ հռչակի սահմանադրութիւն տեղծեց, Շէյքսփիրի զաւակն է... Խմբագրութեան աշխատակիցներից ոմանք խնդրում են ահա չրաւարարուենք ընդհանուր թեմաներով, հարցերի աւելի լայն շրջանակ ընդգրկենք, աւելի գործնական լինենք, անցնենք այսօրուայ խնդիրներին, որ ունենք լուծելու... Ժողովուրդը կառավարութեանն այնքան աւելի մեծ պահանջներ է ներկայացնում, որքան ինքը՝ ժողովուրդն անզօր է: Ամերիկայում ժողովուրդը այնքան նշանակութի՞ւն է տալիս կառավարութեանը: Խեղճ մեր ժողովուրդ, որ դիմապրկուած էր: Մենք՝ Հայերս, անհատականացուած ժողովուրդ ենք միշտ եղել եւ այդ պատճառով էլ նըկատուած:

Յ. Կ.— Զորս օր է այստեղ եմ: Մերուեցի մեր ժողովրդին: Գրողը դիտող աչք ունի, չէ՞: Այս ճգնաժամային պահին մեր ժողովուրդը լաւատես է: Լաւատես, բայց ոչ հիացական, այլ զուսպ, արժանապատիւ: Արժանապատուութիւն տեսայ: Տնտեսական, առօրեայ հոգսերի բաւարարման տեսանկիւնից այս ծանր կացութիւնից տրտնջացող, բողոքող չըկայ: Արժանապատուութիւնը տեսայ երեխաների աչքերի մէջ, կանանց հագնուելու մէջ, տղամարդկանց լրջախոհ զսպուածութեան մէջ:

Հ. Մ.— Սումգայիթից յետոյ միտք ծնուեց բռնադատուած Սումգայիթցիների ցոյց կազմակերպել Մոսկուայում, բայց ժողովուրդն ինքը ներփակեց իր մէջ այդ զգացումը: Ինքն իրեն թոյլ չտուեց հրապարակ հանել այդ պատկերները: Չի կարելի:

Յ. Կ.— Ազնուական կեցուածք ունի մեր ժողովուրդը: Չեմ ուզում ազգայնամոլ երեւալ, բայց դա այդպէս է:

Հ. Մ.— Կարծիքներ կան, թէ Հայաստանում էլ պէտք է Սումգայիթ սարքուէր: Իմ համոզմունքն է, որ պէտք չէր, սխալ կը լինէր: Եւ ժողովուրդը ճիշդ վարուեց բարբարոսութեանը բարբարոսութեամբ չպատասխանելով:

Յ. Կ.— Միանգամայն իրաւացի ես: Ես եւս նոյն համոզմանն եմ:

Հ. Մ.— Ահա ինձ հարցնում են, թէ Թումանեանի առաքելութիւնը կ՚ընդունէ՞ր այսօր Հրանտ Մաթեւոսեանը... Այո, կ՚ընդունէր: Թւում է, վիճակները կրկնւում են, բայց այդպէս չէ... Ուժերի յարաբերութեան որակական փոփոխութեան այսօրուայ պայմաններում անգամ՝ այո, կ՚ընդունէր: Ազգի արժանապատուութեանը վերադառնամ սփիւռքահայ մամուլի օրինակով: Ընթերցողը քիչ է, մեծ տպաքանակ չունի, բայց կեցուածքն այնպիսին է, ասես մեծ տերութիւնների, ՄԱԿ-ի մամուլ լինի. բոլորի պատասխանատուութիւնն է իր վրայ վերցնում՝ Հայի, Ռուսի, Թուրքի, Ամերիկացու, աշխարհի: Դա է կարեւորը... Հիմա մի ուրիշ բանից եմ խօսելու: Երկիրը չփլուելու համար տեղերը պիտի ծաղկեն...

Յ. Կ.— Իմ տպաւորութիւնն այն է, որ...

Հ. Մ.— Ներողութիւն եմ խնդրում, միտքս չվերջացրի:

Յ. Կ.— Այո...

Հ. Մ.— ...Կենտրոնին պէտք էր մեծարել տեղական իշխանութիւններին՝ ստեղծուած բարդ իրավիճակից ելք գտնելու համար: Բոլորին: Հայաստանի, Վրաստանի, Ուզբեկիստանի, Ադրբեջանի իշխանութիւններին: Ասել-արդարանալու համար, թէ՝ ահա մենք ձեզ համար տեղական իշխանութիւն ենք ստեղծել, բայց դուք անարժան եղաք, ձեր իշխանութիւնները չկարողացան կառավարել, ճիշդ վարուել, ձեր ինքնավարութիւնը չարդարացրիք:

Յ. Կ.— Հիմա, Հրանտ, դու չե՞ս կարծում, թէ ճիշդն այն է, որ իւրաքանչիւր Հանրապետութիւն խորհրդային ֆեդերացիայի շրջանակներում լինի տնտեսապէս եւ քաղաքականօրէն ինքնավար:

Հ. Մ.— Միակ տրամաբանականն է դա:

Յ. Կ.— Գիտե՞ս՝ իմ տպաւորութիւնն այն է, որ այստեղ այդպիսի տրամադրութիւնն իշխող է, կոնկրետ գործելակերպ կայ նման, ես դա տեսնում եմ Հայաստանում: Թէ՛ ղեկավարների մէջ, թէ՛ շարքային մարդկանց մէջ: Երկրի ներսում առաջընթաց կայ:

Հ. Մ.— Ռեպինի նկարը կայ՝ բուռլակների, ծանօ՞թ է քեզ... Ժողովուրդը լծուած՝ քաշում է տառապանքով:

Յ. Կ.— Այո, ծանօթ է:

Հ. Մ.— Դրանից պէտք է ազատուել՝ բուռլակութիւնից:

Յ. Կ.— Դու ուզո՞ւմ ես դա:

Հ. Մ.— Բոլորն են ուզում: Քեզ հետ համաձայն եմ, որ խորհրդային երկրում առաջընթաց կայ: Դա ճիշդ է: Իշխանութեան ապակենտրոնացման պրոցեսներ են գնում:

Յ. Կ.— Յետընթաց շարժում կարո՞ղ է լինել:

Հ. Մ.— Կորբաչովը նոր իրականութեան ծնունդ է, նոր իրականութեան սթափ գիտակցութիւնը: Յետընթաց չկայ: Մեզ վախեցնում են դրանով: Վերադարձ դէպի ստալինիզմն անհնար է: Այդ իմաստով դեղեցիկ ժամանակաշրջան ենք ապրում: Ապակենտրոնացումը երկրի փրկութեան միակ ուղին է:

Յ. Կ.— Հրանտ, բայց ինչպէ՞ս հասկանանք, որ Արցախը ժողովրդավարական որոշում է կայացնում, իսկ կենտրոնական իշխանութիւնը մերժում է այդ ճշմարիտ պահանջը՝ ամբողջ աշխարհի աչքի առաջ:

Հ. Մ.— Ապակենտրոնացման ձգտումները արատաւորելու՝ կենտրոնի քաղաքականութիւնն էր դա: Իշխանութիւնները այդ մեթոդը դուրս են բերել հին զինանոցից: Դրանք վերջին միջոցներն են: Համոզուած եմ, որ ադրբեջանական ժողովուրդը սարկացնողի հոգեբանութիւն չունի: Կառավարող շրջաններն են մերժելու, սարկացնելու, ժողովուրդներին ժողովուրդներով ճնշելու միջոցները դուրս բերել հին զինանոցներից:

Յ. Կ.— Ի՞նչ ես կարծում, եթէ Ղարաբաղի՝ Հայաստանի հետ վերամիաւորուելու որոշումից անմիջապէս յետոյ Մոսկուան անազմուկ, դրչի մէկ ճշմարիտ հարուածով լուծէր այդ հարցը, Ադրբեջանցիները աղմուկ կը հանէի՞ն:

Հ. Մ.— ԽՍՀՄ Գերագոյն Խորհրդի օպերատիւ, արագ կողմնորոշուելու դէպքում այնպիսի այլանդակ վիճակներ, ինչպէս եղան Սումգայիթում եւ այլուր, չէին ծնուի: Ես կարծում եմ, որ խորհրդային նոր ղեկավարութիւնը, երբ իշխանութեան գլուխ անցաւ, ոչ տնտեսական, ոչ ազգային հարցի լուծման յստակ ծրագիր չունէր: Կարծում էին դեմոկրատիայով, բացախօսութիւնով, գաղափարով, բանաձեւերով առաջնորդուելով՝ հարցերը կը լուծուեն...

Յ. Կ.— Մէկ այսպիսի հարց պիտի տամ քեզ. ինչո՞ւ ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը Ադրբեջանում միաձոյլ եղան, Հայաստանում սկզբնական շրջանում՝ ոչ:

Հ. Մ.— Թուրանիզմի գաղափարը... ժողովրդի կէսը այստեղ, մեր մտաւորականութեան կէսը չգիտի ինչ բան է Թուրանիզմի գաղափարը: Նոր այբուբեն չստեղծենք, եկէք հնի վրայից սրբենք փոշին: Իւրաքանչիւր հայ անհատ իր շրջապատը, իրականութիւնը, աշխարհագրական դիրքը լաւ պիտի տեսնի: Դա նրա օգտին է, մեր ժողովրդի օգտին է: Սփիւռքում դա քաջ են գիտակցում, պէտք է, որ այստեղ էլ լաւ հասկանանք այս բանը: Մեր թուլութիւնը, մեր ղեկավարների թուլութիւնը նաեւ այստեղից էր: Լաւատեղեակ չէինք այս հարցին:

Յ. Կ.— Հայ երեք կուսակցութիւնները միացած-միասնական են, երբ գործը գալիս է համազգային խնդրի, օրինակ՝ Ղարաբաղի խնդրին, ընդհանուր ազգային բարգաւաճման, մայր հայրենիքի տնտեսական զարգացման խնդրին: Բաւականին կարող տնտեսական եւ իմացական ուժեր ունենք սփիւռքում:

Հ. Մ.— Դրա համար էլ հայրենիքը պիտի դառնայ գործունէութեան դաշտ, հող՝ սփիւռքահայութեան, նրա տնտեսական, քաղաքական մտքի համար:

Յ. Կ.— Հայրենիքի ժողովուրդը պիտի օգտուի մեր կարողութիւններից:

Հ. Մ.— Սփիւռքն էլ մեր: Շատ ճիշդ կը լինէր, որ սփիւռքահայ գրականութեան, մամուլի վաճառքի կէտեր ունենայինք Հայաստանում:

Յ. Կ.— Սփիւռքը, իր բազմազանութեամբ, մտաւոր մեծ ուժեր եւ արժէքներ է ստեղծել: Նոր գրականութիւն է ստեղծուել, նոր անուններ են երեւան եկել: Այն նոյն ժամանակ բուն Հայաստանում էլ է մեծ գրականութիւն ստեղծուել: Պիտի համագործակցենք: Ես պիտի օգտուեմ Հրանտ Մաթեւոսեանից, Հրանտը՝ ինձնից եւ այլն:

Հ. Մ.— Ինձ վրայ մեծ տպաւորութիւն են թողել Նալբանդեանի եւ Զարեանցի գրքերը պանթուրքիզմի մասին: Մի քիչ ծաւալուէիր այդ նիւթի շուրջ:

Յ. Կ.— Նոյն կարծիքին եմ, հրաշալի ուսումնասիրութիւններ են: Հրատարակէք այստեղ: Քալիֆորնիայի նահանգի համալսարանի պրոֆեսոր Ռիչըրտ Յովհաննիսեանը լաւ գիրք ունի, պիտի թարգմանուի, այստեղ հրատարակուի: Մի համալսարանի չափ գործ է արել: Այս տեսակ գրականութիւնը պիտի թարգմանուի եւ հրատարակուի նաեւ ռուսերէն:

Հ. Մ.— Ըստ երեւոյթին, Մոսկուայի համար պանթուրանիզմի խնդիր չկայ, այլապէս կ՚ընդարձակէր, կ՚ամրապնդէր Հայաստանը, կը միացնէր Նախիջեւանը, Ղարաբաղը, բախումնային այս իրավիճակը կը մարէր: Ըստ էութեան, այդպիսի խնդիր չկայ Ռուսների համար... Հիմա քո գործերին դառնանք: Շա՞տ ընթերցող ունես:

Յ. Կ.— Ամբողջ Սփիւռքում կարդում են ինձ: Բաւականին ընթերցող կայ:

Գրի առաւ՝
ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

(Շար. 2)

ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Բնական է ձրի դարմանում ուզելը, սակայն գլխապտոյտ տալու աստիճան կը բարձրանան ծախքերը: Արեւմտեան Եւրոպայի առողջապահական սպասարկութիւնը տագնապի մէջ է: Բժշկական պիտոյքներու գիներու արագ յաւելումը մէկ կողմէ, ժողովուրդի ծերանալը միւս կողմէ, նաեւ հիւանդներու յաւելեալ պահանջները կը խախտեն ընկերութեան ապահովութեան հիմքերու դրութիւնը:

Անգլիան էր որ առաջին անգամ մէջտեղ դրաւ 1948-ին ազգային առողջապահական սպասարկութիւնը, ինչ որ առանց խտրութեան պիտի ապահովէր բժշկական դարմանումը, տունը կաբ հիւանդանոցը, ընդհանուր կամ մասնագիտացած բժիշկներու կողմէ:

Հետզհետէ բոլոր միւս կառավարութիւնները որդեգրեցին այս դրութիւնը 1960-ի տասնները նաեւ յետագային; Տընտեսական աճը թոյլ տուաւ Եւրոպացիներուն շինել հիւանդանոցներ եւ գնել արդիական բժշկական պիտոյքներ, միեւնոյն ատեն կը կազմաւորուէին նոր բժիշկներ:

Բ. Աշխարհամարտին յաջորդող տարիներուն չափազանց աւելցան ծնունդները նաեւ վաթսունհինգը անցնողներուն թիւը. ներկայիս դժուարութիւն ունին դըտնելու պէտք եղած նիւթականը, պահելու համար նախապէս հաստատուած չափանիշը: Շատ բժիշկ կայ, հիւանդանոցները սուղ են եւ կը նախատեսուի որ տարեցներու թիւը 70% պիտի աւելնայ գալիք երեսունհինգ տարիներուն: Մինչեւ հիմա փոխնիփոխ եղած տնտեսութիւնը թոյլատրեց որ զսպուին առողջապահական ծախքերու յաւելումը: Սակայն տասը տարիէ ի վեր անկումի մէջ է: Մինչեւ անգամ Մարկրէթ Թաչըր որ ընկերային ուրիշ բաժիններուն կացինի հարուածներով յարձակեցաւ, վարանեցաւ յարձակիլ առողջապահական սպասարկութեանց վըրայ. հոս կը տիրապետէ հաւասարութեան սկզբունքը. մէկուն ընել, միւսին չընել, կը նշանակէ թէ ո՛վ պէտք է ապրի եւ ո՛վ մեռնի:

Պետութենէ պետութիւն կը տարբերի տագնապը: Անգլիա եւ Սպանիա իրենց ազգային եկամուտին 6·2 եւ 6%-ը կը գործածեն, երկուքն ալ չունին հիւանդանոցի համար անհրաժեշտ պիտոյքները: Ֆրանսան եւ Գերմանիան միջինէն աւելի կը տրամադրեն առողջապահական պիտոյքներու (8·5 եւ 8·1%): Ֆրանսացի եւ գերման գործատէրերը կը հաստատեն որ առողջապահութեան ծախքերու աստիճանաչափը բարձրացած ըլլալով կը տկարանայ միջազգային մրցակցութիւնը: Եւրոպայի ընկերային պաշտպանութեան դրութիւնները դատապարտուած են բաբեչըջուելու:

Անգլիոյ մէջ է որ մտահոգիչ է վիճակը: Վիրաբուժական գործողութեան մը համար երբեմն պէտք կ՚ըլլայ շատ սպասել. 1988-ին բազմաթիւ հիւանդապահուհիներ ցոյցեր կազմակերպեցին քիչ թոշակներու պատճառաւ, եւ նաեւ աշխատանքի պայմաններու: Հակառակ ասոր Անգլիոյ դրութիւնը լաւագոյններէն է, որովհետեւ բոլոր քաղաքացիները կ՚օգտուին հաւասար չափով, ոեւէ հիւանդ չի վճարեր ո՛չ իր այցելինը, ո՛չ ալ հիւանդանոցին, ոեւէ հիւանդ ազատ է, եւ ինք կ՚որոշէ վճարել բժիշկին եւ հիւանդանոցին:

Գերմանիոյ եւ Ֆրանսայի դրութիւնը պարզապէս կործանիչ է: Ֆրանսայի մէջ, սունկի պէս կ՚աճին հիւանդանոցները, նաեւ խնայողութիւն չկայ պիտոյքին վըրայ:

Իսկ գրեթէ բոլոր Գերմանները կը մասնակցին առողջապահական ապահովութեան սնտուկին, ինչ որ իւրաքանչիւր աշխատաւորի 13% կը նստի իր թոշակին, արուեստական անդամները, բժշկական սեմինարները ձրի են հոն: 1987-ին Գերմանիոյ առողջապահական ծախքերը 125 միլիարդ հասան (425 միլիառ Ֆրանսական ֆրանք): Այս դրութեան ամէն տեսակի փոփոխութեան փորձ, քաղաքական վըտանգի կ՚առաջնորդէ, կը գրէ Սքօթ Սիլվան եւ արդէն Պօնի կառավարութիւնը փոփոխութեան որեւէ փորձ չըներ:

Ասոր դէմ կը փորձէ իջեցնել դեղերու գիները, ծրագրի տակ կը դնէ ընկերութեան ապահովութեան վճարումները: Կարգ մը բաներ ջնջուելու վրայ են, ինչպէս թէքսին որ հիւանդանոց կը տանի, եւ այն դրամը (12·000 Ֆր.) որ կը վճարուէր իւրաքանչիւրին իբրեւ թաղումի ծախք, թէեւ այս վերջինը բաւական բողոք բարձրացուց:

Ֆրանսայի մէջ ընկերային ապահովագրութիւնը (Սէքիւրիթէ Սոսիալ) երկար ատեն անկում արձանագրեց: Իսկ այն բժիշկները որ սուղ դեղեր կամ շատ դեղեր կը նշանակեն, կարգի կը կոչուին:

Ֆրանսայի գործատէրը հետզհետէ կը համոզուի որ պէտք է անհատականացնել հանրային ընդհանուր առողջապահական ծախքերուն սպասարկութիւնը եւ արդէն մասնաւոր բժշկութիւնը ծախքին աւելի քան մէկ հինգերորդը կը գանձէ:

Ֆրանսան, Գերմանիան եւ Հոլանտան կը ծախսեն ազգային եկամուտին առողջապահական ծախքերուն համար 8·3%-ը: Հոլանտան ուզեց զսպել ծախքերը, սակայն Հոլանտացիները ուժգնօրէն հաւասարապաշտ ըլլալով, չուզեցին լսել:

Ֆիլիփսի նախկին տնօրէնը կարգ մը հիմնական փոփոխութիւններ առաջարկեց, անհատական եւ հանրային բաժինները միացնելու եւ 85%-ի միջեւ սահմանափակել բոլոր քաղաքացիներուն համար հաւասարապէս, սակայն այս ձեւն ալ հարուստի եւ աղքատի միջեւ տարբերութիւն պիտի ստեղծէր, որով մերժեցին:

Իտալիոյ մէջ բազմաթիւ հիւանդանոցներ ողբալի վիճակի մէջ են. երբեմն երկար պէտք է սպասել սախպողական գործողութեան մը համար:

Իսկ Սպանիոյ մէջ առողջապահական դրութիւնը Եւրոպայի ամէնէն նախնականն է: Ժողովուրդին մօտ 95% կ՚օգտուի տեսականօրէն ձրի խնամքէն, ինչ որ չի գոհացներ եւրոպական չափանիշը: Կառավարութիւնը ծրագիրներ ունի, սակայն առայժմ ոչ մէկ շարժում կը նշմարուի: Եւրոպացիները իրենց պաշտպանութեան տակ կ՚առնեն եւ կ՚օժանդակեն նաեւ մասամբ դեղերու ածխքերուն եւ հիւանդանոցներուն:

Թէեւ անհատականացումը լուծումներ կը բերէ, հակառակ չէ ոչ ձախի, ոչ մաքրութեան, սակայն երբ գործնականացնել հարկ ըլլայ, զօրաւոր ընդդիմութեան կը հանդիպի ամբողջ Եւրոպայի մէջ, ինչ որ հասկնալի է, որովհետեւ դիւրակեաց Եւրոպացիներ անհատականը պիտի ուզեն, ունենալու համար մասնաւոր սենեակներ հիւանդանոցներու մէջ, ուզելով լաւագոյն մասնագէտները:

Այսօր շատ աւելի ծերեր կան եւ բժիշկները կրնան երկարել անոնց կեանքը, թէեւ դարմանումը սուղի կը նստի: «Ըն-

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԿԱՆ ԱՅՑԸ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԴԱՄԲԱՆԻՆ

Ինչպէս ամէն տարի, այս անգամ եւս Նոյեմբեր 1, Չորեքշաբթի օր, Ամենայն Սրբոց տօնին առիթով, ոգեկոչումի այց մը կատարուեցաւ Պանթէօ Փարիզէնի գերեզմանատան հայ մտաւորականներու դամբանին: Հակառակ անհպատ օդին գրողներ, մահացած մտաւորականներու ընտանեկան պարագաներ հրջապատած էին շիրիմը, որուն վրայ նախ Հոգեհանգստեան պաշտօն կատարեց Սեւանս քահանայ Պալըքճեան: Յետոյ, ըստ սովորութեան «Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութենէն» ու Հ. Բ. Ը. Միութենէն ներկայացուցիչներ, յարգանքի, ոգեկոչումի ու նաեւ հաշուետուութեան խօսք արտասանեցին: Արդարեւ, վերջին մէկ–երկու տարիներուն ոգեկոչումի այս այցելութիւնը սկսաւ դառնալ նաեւ ինքնանդրադարձումի, կամ բարոյական հաշուետուութեան առիթ մը:

Առաջին խօսք առնողը եղաւ յանուն Հ. Բ. Ը. Միութեան, Կարապետ Տաքէսեան. ան հակիրճ պատկերացումը տալէ ետք Հայաստանի արդի առօրեային, համեմատական ակնարկով մը դարձաւ Սփիւռքին: Ան ըսաւ. – «...Լսել ժամանակին կշռոյթը: Զգալ ժամանակին ապշեցուցիչ ճեպումը: Ապրիլ անով: Ապրիլ անկաշկանդ, շալկելով նոյնաժամանակ համապատասխան պատասխանատուութիւնը եւ համապատասխան յանձնառութիւնները: Հայաստան այդ ցանկութիւնը յայտնեց ու կը յայտնէ Փետրուար 1988էն ի վեր, արցախեան շարժումով: ... Ու երբ Հայաստանի առջեւ իրականութիւնը ամէն օր ալ աւելի ակներեւ կը յայտնուի իր անողոք դիմագիծով, անոր դէմ կ՚ելլէ զայն ընկալելու, յաղթահարելու կամքը: կամք որ կը ճանչէ մեր պատրանքները, մեզ իրականութենէն հեռացնող, այժմէականէն, արդիականէն խլող միթաբանութիւնները ու կուռքերը: Արցախէն Հայաստան, այդ կամքը դարձած է շօշափելի իրականութիւն: Հայաստան անով, ձերբազատուած նման կաշկանդումներէ կ՚երթայ դարուն ժամադրութեան»:

Ապա Կարապետ Տաքէսեան այս վճռականութեան քով դնելով Սփիւռքը ուր ոչ մէկ ինքնաքննադատութիւն, կատարուած իրողութիւն վերարժեւորումի ոչ մէկ տրամադրութիւն, կամ ոչ մէկ համարձակութիւն նկատելի էր գոյութիւն ունեցող կառոյցները բարեփոխելու: Կար, պատմութեան այս կամ այն էջը յարաբերական գերագնահատումի ենթարկելով սեղծուած դիրքերու ճակատումը, ինչ որ սպառեց մեր ուժը, դատարկեց շարքերը: «Եթէ այս չըլլար պարագան, աւելցուց Կարապետ Տաքէսեան, մենք հիմա դիտողի դիրքին վրայ պիտի չըլլայինք. կամ լաւագոյն պարագային՝ ուշացումով ստորագրուած հաղորդագրութեան մը շարադրողը: Պիտի ըլլայինք ո՛չ թէ պահանջող, այլ՝ հնարաւորը խլելու պատրաստ տարր մը, ուժականութեամբ լեցուն ու օժտուած՝ տնտեսական, մտաւորական, կազմակերպչական ուժի լըծակներով»:

Օրուան երկրորդ խօսք առնողը Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ, վարչական Հիլտա Գալֆայեան – Փանոսեանն էր: Ան եւս նկատի ունեցաւ մեր անցեալը, պատմութիւնը ուր այնքան կարեւոր եղած էր հայ մտաւորականութեան կատարած դերը: Պատմութեան ամէնէն կանուխ շրջաններէն, մեր ընթացքը կրած էր այդ տարրին բարերար ազդեցութիւնը: Այսօր ալ, երբ վերանորոգումի շրջան մը կ՚ապրէինք, մեծ դեր ունէր կատարելիք մեր մտաւորականութիւնը: Կային լեզուական, թարգմանչական հարցեր, ուղղագրութիւնը բարեփոխելու խնդիրը, Հայաստան – Սփիւռք գործակցութեան բազմամակարդակ անհրաժեշտութիւնը, ուր գլխաւոր դերերէն մէկը կը վիճակէր հայ մտաւորականութեան. ու նորօրեայ առաքելութիւն – ներու ճամբուն վրայ օրինակ պիտի ծառայէին երէկուան մեծերը:

Այսպէս, անգամ մը եւս խմբական ոգեկոչումով մը անդրադառնալէ ետք մեզմէ անդարձ բաժնուած մեր մեծերուն վաստակին ու անկէ թելադրուած ճամբուն, երգուած «Հայր Մեր»ով մը աւարտեցաւ այցը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

կերային ապահովութեան» մէկ պաշտօնեան չոր կերպով կ՚ըսէր թէ եթէ միջին հաշւով տասնըհինգ օր աւելի չուտ մեռնին Ֆրանսացիները, նիւթական անկումի տեղ յաւելեալ գումար պիտի ունենայ երկիրը:

Անգլիոյ մէջ արդէն նուազ պիտոյք կը գնեն իրենց քիչ դրամին հետեւանքով, ուրիշ երկիրներ ալ նոյնը կ՚ընեն, բայց ասիկա չի կրնար տեւել:

Անկարելի է այլեւս վերադառնալ հին գրութեան երբ ազքատները եւ երկար տեւող հիւանդները կը լքուէին եւ հարուստները կ՚օգտուէին լաւագոյն դարմանումէ: Այսուհետեւ պէտք է համակերպին Եւրոպացիները իջեցնելու համար քովընտի ծախքերը, երկար ատեն չպահել հիւանդը հիւանդանոց եւ ընդունիլ «մէկ օրուան հիւանդանոցի» մեթոտը, անհստակացնելով զայն:

Մ. ՄԱՆՆԻԿ

ԹՐՈՒԱՅԱ՝

ԻՆՔ ԻՐ ՄԱՍԻՆ

Մոփասանի կենսագրութեան հրատարակութեան առթիւ «Լիպերասիոն» սիւնակ մը նուիրած է Հ. Թրուայայի: Ծանօթ գրագէտը պատասխանելով իրեն ուղղուած հարցումներու, կ՚ըսէ թէ Արեւելեան Եւրոպայի ապագան պիտի վըճռուի այն օրը երբ գլխաւորութեամբ Խորհրդային Միութեան, որոշում տրուի Լենինը վերջնականապէս մեկդի դնելու: Այնքան ատեն որ ան շարունակէ մնալ իր յուշադամբանին մէջ ու գոյութիւն ունենան մարդիկ որոնք հաւատան թէ ան իրաւունք ունէր Ռուսիան ամբողջատիրական երկրի մը վերածելու, ապագան մութ կը թուի իրեն:

Հ. Թրուայա կը պատմէ այս անունին ընտրութեան պարագաները. «Իմ անունովս՝ Լէոն Թարասով ստորագրեցի ու հրատարակիչին ղրկեցի առաջին վէպս. փորձերուն հետ նամակ մը ստացայ իրմէ ուր կ՚ըսէր թէ եթէ պահէի օտարահնչիւն այս մականունը, ամէն մարդ պիտի կարծէր թէ թարգմանութիւն մըն էր հրատարակուածը ու խորհուրդ կուտար ուրեմն որ ֆրանսական անուն մը ընտրեմ: Ցանկեր պատրաստեցի, Թարասով անունէն գիրեր հանեցի եւ ունեցայ Թրուայան. հեռաձայնեցի, յայտնելու համար հրատարակիչիս: «Գէշ չէ, բայց քիչ մը խուլ կը հնչէ. պէտք է «ի»ով անուն մը գտնել» պատասխանեց: Ահա այսպէս Հանրի Թրուայա մկրտուեցայ 1934–ին, հեռաձայնի խցիկի մը մէջ: Տխուր էի: Գործս հրատարակուած տեսնելու ուրախութեանս կէսը չքացած էր: Յետոյ, հետզհետէ վարժուեցայ կեղծ անունիս որ դարձաւ օրինաւոր անունս»:

Հ. Թրուայա պատուոյ լեգէոնի շքանշանակիր է, չի գիտեր թէ որքան ատենէ ի վեր: Ութ տարեկանին եկած է Ֆրանսա. ու երբ մարդ գաղթականի զաւակ է, իրաւունք չունի որոշ պատիւներ մերժելու:

Ապագայի իր կենսագիրներուն համար հետեւեալ խորհուրդները ունի գրագէտը. կարդալ իր գիրքերը ու գրածներուն ընդմէջէն փորձել հասկնալ թէ ինչ կը մտածէր ինք աշխարհի ու իր նմաններուն մասին: «Կը խոստովանիմ որ դիւրին պէտք չէ ըլլայ ատիկա, քանի որ բոլոր վէպերուս մէջ կը խուսափիմ միջամտութիւններէ: Կը պահուըտիմ իմ անձնաւորութիւններուս ետին» կ՚աւելցնէ Թրուայա:

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՓԼՈՎՏԻՒԻ մէջ, Հոկտեմբեր 8–ին, նշուած է Կոմիտասի ծննդեան 120–ամեակը: «Երեւան» ընկերութեան կազմակերպած ձեռնարկին բացման խօսքը ըրած է Զատիկ Ղազարեան: Յայտագրին մաս կազմած են «Արամ Խաչատրեան» երկսեռ երգչախումբը (Ա. Քալքանովի խմբավարութեամբ), պատանի դաշնակահարներ Սարգիս եւ Արուսեակ Պալթայեան, ինչպէս նաեւ Հայաստանէն ժամանած հետաքրքիր ու ձայնասփիւռի երրեակը. Մ. Շամախեան (դաշնակ), Ա. Այվազեան (թաւջութակ) եւ Գ. Տէր – Սարգսեան (ջութակ):

***

ՊՈՒԷՆՈՍ – ԱՅՐԷՍԻ մէջ երեք համերգներով հանդէս եկած է հայրենի «Տաղարան» համոյթը: Անոնցմէ առաջինը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 10–ին, Արժանթինի «Գառլոս Լոփէս Պուչարտօ» երաժշտանոցին հանդիսասրահը, երկրորդը՝ Զարդարուեստի թանգարանին հանդիսասրահը (Հոկտեմբեր 11), իսկ երրորդը՝ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարը (Հոկտեմբեր 22): Երուանդ Երկանեանի ղեկավարած համոյթին յայտագիրը կազմուած է միջնադարեան երգերու կողքին, հայկական ազգագրական ու յեղափոխական երգերէ: Երաժշտանոցին մէջ տեղի ունեցած առաջին երեկոյթին աւարտին երգուած Հայաստանի Հանրապետութեան քայլերգին՝ «Մեր Հայրենիք»ին յանկարծ ունկնդրութիւնը բուռն հակազդեցութեան տեղի տուած է հայկական որոշ շրջանակներու մէջ:

Երգչախումբը հանդէս եկած է նաեւ Գորտոպա նահանգին մէջ:

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ Կաթողիկոսարանի Գրատան տեսչութեան կազմակերպած Հայ Գիրքի ԺԲ. ցուցահանդէսը տեղի ունեցած է Հոկտեմբերի վերջաւորութեան: Շաբաթ իրիկուն, Հոկտեմբեր 21–ին, Մայր տաճարին մէջ կատարուած ժամերգութեան պահուն, Գարեգին Բ. Կաթողիկոսի տնօրինութեամբ երգուած են Թարգմանչաց շարականները, որմէ ետք ցուցահանդէսին բացումը տեղի ունեցած է Վեհարանի դահլիճին մէջ: Բարդէն Աբեդայ Զարեանի բացման խօսքին յաջորդած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին պատգամը: Արցախի հայութեան ձօնուած ցուցահանդէսը յաջորդ օրը, Կիրակի, փոխադրուած է մայրավանքին շրջափակը: Երկուշաբթիէն սկսեալ ան փոխադրուած է Կաթողիկոսարանին Կիւլպէնկեան սրահը, ուր մնացած է ամբողջ շաբաթ մը:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Թիապարտի մը նման, տարի մը ամբողջ դատապարտուեցայ ուտել՝ անօթի փորով՝ թուզ եւ արմաւ: Առաջին օրերը անցան առանց տրտունջքի. հետզհետէ զզուեցայ, ընդվզած սկսայ պոռալ – կանչել, սակայն անօգուտ: Բողոքներս ալ անարձագանգ մնացին եւ ստիպուեցայ սպանդանոց առաջնորդուող ոչխարի մը նման համակերպիլ վիճակիս: Կը յիշեմ, դեռ, տարիներ վերջ, սեղանին վըրայ այդ երկուքին ներկայութիւնը չէի կրնար տանիլ եւ խորշանքով գլուխս կը դարձնէի անդին:

Այսօր՝ երբ յետադարձ նայուածք մը կը նետեմ այդ հեռաւոր անցեալին վրայ, ամէնէն անհաճոյ ու տգեղ արարքներն անգամ խորհրդաւոր սքեմ հագած կը հըրապուրեն զիս. ժամանակին՝ ո՛րքան յուսախաբութիւններ պատճառած են ինծի: Թէեւ հիւանդութեանս յաղթած, բայց առժամեայ իր աւերներուն տխուր հետքերը կը կրէի դէմքիս եւ գլխուս վրայ: Քունքերս կոտոշներու նման դուրս ցցուած էին, շատեր երեսս կուտային այդ տգեղութիւնը, իսկ ուրիշներ՝ «հնդկընկոյզ» կը կոչէին զիս, որովհետեւ գլուխս բոլորովին մերկացած էր: Ամէնէն սոսկալին՝ Գրիգոր մօրեղբօրս տղուն՝ Բենիամինին ինծի տուած ծաղրանունն էր: Ամէն տեղ, ամէնուն առջեւ զիս կը կոչէր՝ ԹԻՒՅՍԻՒԶ ՉՈՊԱՆ: Որքան դառն արցունքներ չէ խլած ինծմէ այդ անունը: Զօրս եղբայրներ էին անոնք, բայց ամէնէն չարն էր Բենիամինը: Կը նմանէր վագրի. բոլորս կը սարսափէինք իրմէ. երբ բարկանար՝ կը դառնար հրաբուխ. իր լաւանները լուտանքներ էին որոնց կ՚ընկերանային իր բերանէն ժայթքող լորձունքները: Լուտանքներու հաւաքածոյ մըն էր իր միտքը: Իր աղտոտ հայհոյանքներով ոչ մէկուն կը խնայէր, մեծերն անգամ կը զգուշանային իրեն դպչելու: Կը քշրէր աջ ու ձախ. իր փոքրիկ եղբայրը՝ Յովսէփը նոյն ճամբէն կ՚առաջնորդէր, եւ երկուքին դէմ անզօր էին իմ աղերսանքներս ու արցունքներս:

Վերջ ի վերջոյ Յովսէփն ալ իմ հիւանդութենէս բռնուեցաւ, բայց աւելի աղէտալի հետեւանքով. դարձաւ խուլ ու չոչորթ: Օր մըն ալ Թօքախտ ունեցաւ եւ մեռաւ: Յաւելու փոխարէն հրճուեցայ եւ ներքնապէս ցանկացի միւսին ալ մահը: Կը մտածէի որ այս ձեւով երկու հալածիչներէս կ՚ազատուիմ: Խե՛ղճ Բենիամին հիմա ամէն բան ներած եմ քեզի: Սէտք կը յիշեմ խօսքերդ ու բարկութեան փոխարէն՝ ժպիտ մը կ՚ուրուագծուի դէմքիս վրայ: Մոռցած եմ բոլոր չարութիւններդ ու նենգութիւններդ: Նոյնիսկ ագահի այն ընչաքաղցութիւնդ որով կը պահայիր միշտ ձեր այգիին կանխահաս մէկ ծիրանն ու թթու թութը: Հիմա դուն անախորժ յիշատակներովդ իսկ աւելի բարախուն կերպով կ՚ապրիս իմ մէջ, քան միւս բոլոր մօրեղբօրորդիներս: Դուն, հիմա գլխուդ շուրջ ունիս մարտիրոսի մը լուսապսակը: Դուն որ նահատակուեցար մահանուն ձոր Տէր – Զօրի մէջ:

5. – ԱՊԱՔԻՆՈՒՄԻ ՔՄԱՅՔՆԵՐ

Հրաշագեղ գարունը եկած էր վերջապէս: Բնութիւնը իր շքեղ հանդերձներով՝ մարդն ու անասունը կը հրաւիրէր հանդէսի: Երկիրը իր տաք ծոցէն կ՚արտաշնչէր գլխիչ բոյրեր, որոնք անհասանելի բարձունքներն անգամ կ՚արբեցընէին: Երգ ու ժպիտ կար միջոցին մէջ. թռչունները ծառերու խորհրդաւոր թաքստոցներէն իրենց գեղգեղանքով կը տօնազարդէին օրերը:

Հիւանդ մը ի՞նչ բանի կը ցանկայ աւելի՝ քան կեանքի: Առողջութեան պարգեւած բարիքները անհուն են: Կը գնահատենք կեանքը այն ատեն երբ մահուան սեւ ստուերը կը գտնենք մեր սեմին վըրայ: Հիմա՝ գարունը իմ ալ յարութեանս տօնը եղած է ու ծնողքիս աչքերուն մէջ դիւրաւ կը կարդայի ովսաննաները գոհունակութեան:

Դիւրագրգած էի ու քմայքոտ: Տկարութիւնս զէնք ըրած ձեռքիս մէջ՝ կը պահանջէի շատ մը բաներ: Փափաքներս վերջ չունէին. չգործադրուած իղձ մը զիս կը նետէր բարկութեան մէջ ու կը պատճառէր անտեղի յուզումներ: Այս նոպաներուս հանդիսատես հէք ծնողքս բոլորովին շուարած՝ իրենց ի՞նչ ընելիքը չէին գիտեր: Պատուհաս մըն էի դարձած իրենց գլխուն եւ նախապէ համբերութեամբ կ՚ենթարկուէին ինծի: Բարեկամ թռչնիկ մը մենութեանս ձանձրոյթը կը փարատէր իր դայլայլիկով: Ան պատուհանէն կը հրչէր անկողնիս բոլորտիքը, իր երգը չունէր վանդակեցներուն տխրութիւնը:

(Շար. 7)

(Շար. Ա. էջէն)

մուն կը հրաժարէր կուսակցութեան Պոլիտ բիւրոն։ Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետը Քոհլ արտայայտուելով Արեւելեան Գերմանիոյ տեղաշարժերուն մասին, ըսած է թէ այսօր ամէն ատենէ աւելի նուազագոյն չափով արդարանալի է երկրին երկուքի բաժնուած վիճակը։ Ան խոստացած է տնտեսական կարեւոր օժանդակութիւն մը կատարել Արեւելեան Գերմանիոյ, եթէ իշխանութիւնները ազատ ընտրութիւններ կազմակերպեն ու վերջ տան կուսակցութեան մենաշնորհներուն։

ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՈՒՀԻՆԵՐՈՒ լաչակ կրելու հարցը կը զբաղեցնէ երկրին քաղաքական կեանքը։ Թեր ու դէմ կարծիքներէ, պնդումներէ ետք խնդիրը նոր տարողութիւն մը ստացած է, վերածուելով գաղթականութեան մասին կառավարութիւն – ընդդիմութիւն ճակատումի մը։ Արդարեւ, ԷՌ – Փէ – ԷՌ — Իւ – Տէ – ԷՖ – Իւ–Տէ–Սէ խմբաւորումը համաձայնութիւն գոյացուցած է օրէնքի նախագիծ մը պատրաստելու համար։ Օրէնքը պիտի վերաբերի գաղթականութեան, քաղաքացիութեան պայմաններու փոփոխութեան եւ օտարականներու համարկումին։ Մինչ այդ, ընկերվարականներու խորհրդարանական խմբակին առջեւ խօսք առած է կրթական նախարար Լ. Ժոսփէն։ Քրէյլ լիսէին մէջ, որ վիճայարոյց խնդրին հրնոյը կը նկատուի, ուսուցիչները կը մերժեն գասարան ընդունիլ իրենց գլուխը ծածկած աշակերտուհիները։

ՀՈԿՏԵՄԲԵՐԵԱՆ ՅԵՂԱՓՈԽՈՒԹԵԱՆ 72–րդ տարեդարձը ինչպէս գրած էինք մեր երէկուան թիւով, նշուած էր նաեւ հակացոյցերով։ Ասոնց գլխաւորը եղած է Մոսկուայինը։ Բազմաթիւ ոչ պաշտօնական ընկերակցութիւններու կազմակերպած ցոյցը մայրաքաղաքին ողիմպիական մարզադաշտին մէջ խմբած է շուրջ 10 հազար հոգի որոնք վարկաբեկող կոչեր արձակած են Լիկաչովի հասցէին ու փառաւորած Սախարովը։ Անոնք պահանջած են նաեւ որ ջնջուի Սահմանադրութեան 6–րդ յօդուածը որ կը վերաբերի կուսակցական ղեկավարներու դերերուն։ Ցուցարարներու մէջ նկատուած է նաեւ դատախազ Թ. Կոլեանի ներկայութիւնը, որ կաշառակերութեան ծաւալուն ցանց մը յայտնաբերելու աշխատանքին ընթացքին ամբաստանած էր նաեւ Լիկաչովը։ Ցուցարարները վայրկեան մը յոտընկայս լռութիւն պահած են «Լենինի ու Ստալինի զոհերը» ոգեկոչելով։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԱԿԱՆ ընտրութեամբ ծայր տուած խռովութիւնները չեն վերջացած։ Զօրավար Աուն որ կը բողոքէ Ռ. Մոաւատի ընտրութեան դէմ, զայն հակասահմանադրական որակելով, ինքզինքը հռչակած է «ազատ ու դերիշ – խան Լիբանանի Նախագահը»։ Ան յայտնած է թէ պիտի շարունակէ պայքարիլ սուրիական ուժերու դէմ, երկրին մէջ վերջ տալու համար անոնց ներկայութեան։

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ պատմութեան մէջ աննախընթաց էջ մը արձանագրուեցաւ. Նիւ Եորքի քաղաքապետ ընտրուեցաւ սեւամորթ մը. ան ժողովրդավար մըն է, Տէյվիտ Տէնքինս, որ քուէներու 51%–ը ստացած է։

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա.

ՄԵՆՔ ԱՅՍՕՐ ԱՐՑԱԽԷՆ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

Արփի Թոթոյեան
Գրիգոր Պըլտեան
Զուլալ Գազանճեան

եւ ներկայացում
Միութեան տարեգիրք «ԿԱՅՔ»ի Ա. թիւին։

Նոյեմբեր 12, կիրակի, ժամը՝ 17–ին Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը։
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է։

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Le Comité a l'honneur de vous inviter à la présentation du livre

«ARMENIE, la fracture»

de Pierre VERLUISE,
Journaliste à Radio-France Internationale

le Samedi 18 novembre à 20 h 30

45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

Offre d'emploi

L'école bilingue arménienne
Tebrotzassère
cherche
pour sa maternelle une institutrice de langue française
à partir du 13 novembre 1989.

Pour tous renseignements
téléphoner au 43. 81. 01. 72.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Rencontre
avec *Pierre VERLUISE, journaliste*
à l'occasion de la parution de son livre :

« ARMÉNIE, la fracture »

avec la participation du
Dr. J.-M. EKHERIAN

Exposé — Débat — Signatures

Vendredi 10 Novembre, 20 h 45

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիս կը հաղորդենք, թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովին 35 աշխարհական նոր անդամներու ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ 1990, Յունուար 14–ին, Կիրակի օր։

Առ այդ, կոչ կ'ընենք կրօնական ընկերակցութեան անդամներուն, որպէսզի անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ներկայանալ այս ընտրութեան, իրենց թեկնածութիւնը գրաւոր ներկայացնեն ու զայն յանձնեն կամ ապահովագրեալ փոստով ուղարկեն Ընտրողական Յանձնաժողովի անունին 15 rue Jean – Goujon, – 75008, Փարիզ, ամէնէն ուշ մինչեւ Կիրակի, 1989, Դեկտեմբեր 3–ը ներառեալ։

Այս առթիւ, կը յիշեցնենք, թէ համաձայն կրօնական ընկերակցութեան կանոնագրին, ընտրութեան մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունենալու համար, իւրաքանչիւր անդամ պարտի վճարած ըլլալ անցեալ տարիներու եւ ընթացիկ տարուան բոլոր անդամատուրքերը։

Կոչ կ'ընենք անդամներէն անոնց, որոնք ցարդ վճարած չեն իրենց անդամատուրքը, որ առաջ վճարել զայն։

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

Համախմբումի հրաւէր

Ֆրանսական բանակի հայ նախկին ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը կը հրաւիրէ համախմբումի մը զինադադարի 71–րդ տարեդարձին առթիւ, Նոյեմբեր 11, Շաբաթ, ժամը 14.45–ին Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանին առջեւ. իսկ ժամը 16–ին հայկական դամբարանին շուրջ։

Մուտք՝ Փեռ Լաշէզի Կամպեթայի Ռոնտոն դուռնէն։

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

SAMEDI 25 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Շրջանային Վարչութիւնը կը կազմակերպէ յուշի երեկոյթ մը, որ տեղի պիտի ունենայ Դեկտեմբեր 7։

Մանրամասնութիւնները յետագային։

***

Կապոյտ Խաչի Սեւրանի «Տիրուհի Միսաքեան» մասնաճիւղի տարեկան ձեռնարկ Դեկտեմբեր 2–ին։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սէն – Ժեռոմի Կապոյտ Խաչի Զ. Շանթ մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուէրները՝ Քնարիկ Պէզազեանի մահուան առթիւ. Շալճեան ընտանիք 250, Տիկին Ազատուհի Տէր – Վարդանեան 100։ Հայկուհի Գասապեանի մահուան առթիւ, Խօրոէքեան ընտանիք. 100, Այրի Տիկին էլմայեան 100։ Յարութիւն Կիրակոսեանի մահուան առթիւ՝ Տիկին Ալիս Կիրակոսեան 100 Ֆր.,

CHAIRE D'ARMENOLOGIE LYON

PROGRAMME
DE L'ANNEE UNIVERSITAIRE
DE LA CHAIRE D'ARMENOLOGIE
DE L'UNIVERSITE CATHOLIQUE
DE LYON

Pour la troisième année consécutive, la chaire d'Arménologie fondée conjointement par l'évêché arménien de Rhône - Alpes et l'Institut Catholique de Lyon, propose aux étudiants de l'institut et à tous ceux qui le souhaitent son programme :

— *Initiation à l'Arménien Classique — Grapar*
16h à 17h, groupe des débutants;
17h à 18h, Deuxième année.

— *Littérature et spiritualité arméniennes*
18h à 20h, pour tous:
«La vie de Machdots» par Goriun
«De Deo» d'Eznik de Kolb
«La vie de St. Grégoire l'Illuminateur» d'Agathange.

Les cours sont assurés par Monsieur Krikor BELEDIAN, Professeur invité.

Les cours ont lieu tous les 15 jours, le vendredi, à l'Institut Catholique de Lyon, 25, rue du Plat, 2e arrt.
Tél. : 72. 32. 50. 23

Prochains cours les 10 et 24 novembre.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԱԼԱՆՍ՝ ԱՆԿՈՒՄ

Մոնաքոյի մէջ, Ֆրանսայի ախոյենութեան ի հաշիւ, Վալանսի Հ.Մ.ը զօրաւոր հակառակորդի մը դէմ պտնուած է եւ պարտուած նուազագոյն տարբերութեամբ՝ 2 – 1. Մոնաքօ առաջատար է ներկայիս, ընկերակցութեամբ Վալանսի Փ. Ք.ի հետ։ Հ.Մ.ը կ'իջնէ 8–րդ աստիճանը։ Անկում, մաղթենք առժամեայ։

Այս չարաթավերջին ընդմիջում ախոյենութեան. բաժակախաղեր. 3–րդ դասակարգի խումբերը կը մտնեն մրցաշարքին մէջ։ Վալանսի Հ.Մ.ը պիտի խաղայ, Վէնիսիէօյի մէջ, տեղւոյն Մէնկէթ ակումբին դէմ։

***

● Հ.Մ.Ը.Մ. ԼԻՈՆ – ՏԷՍԻՆ՝ ՀԱՒԱՍԱՐ

Լիկի առաջնութեան մէջ, յաղթական Նոյեմբեր 1–ին, Կրընոպլը, Ժօժօ ակումբին դէմ (3 – 1), Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն–Տէսին այս անգամ իր դաշտին վրայ, չէ յաջողած, Կիրակի օր, կոլ մը իսկ նշանակել (0 – 0) Մութիէի դէմ։ Իրաւ է որ այս վերջինը մինչեւ հիմա, վեց մրցումներէ վերջ, անառիկ պահած է իր բերդը. ունի լաւ կազմակերպուած պաշտպանողական մը։

Յառաջիկայ Կիրակի, Հ.Մ.Ը.Մ. կը խաղայ Ֆրանսայի Բաժակին ի հաշիւ, Պուրկի մէջ։

***

● ՆԱՀԱՆԳԱՅԻՆ ԱԽՈՅԵՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Փարիզի շրջանին մէջ, Ալֆորվիլի Հ.Մ.ը, իր համակիրներուն առջեւ, յաղթած է Սէն Մորի՝ 1 – 0։ Իսկ, ան ալ իր դաշտին վրայ, հաւասար արդիւնք մը (1 – 1) ունեցած է Նանթէրի դէմ։ Յառաջիկայ Կիրակի բաժակախաղերու օր է։

Վ. Մ.

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10

VENDREDI
10 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E
ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1·100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.141
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.141

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 5-Ի ՆԻՍՏԸ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Արփիկ Միսաքեան կը հաղորդէ Երեւանէն .—

Փոքր դադար մը ետք, ժամը 12·45-ին կը վերսկսէր նիստը, որուն կը նախագահէր Լեւոն Տէր-Պետրոսեան: Խօսք կ'առնէր Արա Գէորգեան Լենինականէն, որ կ'անդրադառնար իրենց շրջանին, ցաւ յայտնելով նաեւ որ չէր հրաւիրուած Իգոր Մուրատեան: Կարէն Սիմոնեան բուռն բայց զիլուկ ելոյթ մը կ'ունենար, նախ դատապարտելով հեռատեսիլը, որ նախորդ իրիկուն աւելի տեղ տուած էր իր հաղորդումին մէջ միջադէպին («նախախորհրդարան»ի նախագահին) քան կարեւոր ելոյթներու, ինչպէս՝ Ռ. Իշխանեանի կարեւոր միջամտութիւնը: Իրեն համար, ժամուը կը մնայ հակակշռի տակ: Իսմունով կը գնահատէր Սուրէն Յարութիւնեանի ելոյթը, որ այն տպաւորութիւնը կը թողուր որ համագումարը հրաւիրողը... կոմկուսն էր (Համայնավար կուսակցութիւն) եւ ոչ թէ իրենց դէմ էր այդ համագումարը: Խիստ չահեկան էին Կարէն Սիմոնեանի խօսքերը, բայց ըսինք, որ այս համառօտ թղթակցութեանց մէջ կարելի չէ մանրամասնութեանց մէջ մտնել: Այդ կ'ընենք յետագային:

Արցախի ներկայացուցիչը խօսք առնելով, յուզումով կը յայտնէր թէ Արցախի հայութեան կեանքը վտանգուած է, նոր կարճ միջադէպ մը կը պատահէր, երբ խօսքը տրուած էր Վրաստանի Դեմոկրատ ճակատի ներկայացուցիչին եւ իր տեղ ամպիոն կը բարձրանար Աշոտ Նաւասարդեան նախկին բանտարկեալ մը, որ կ'ուզէր արտայայտուիլ: Կարելի կ'ըլլար զսպել ու խօսք կ'առնէր Գէորգի Ապոլեային, յանուն Վրաստանի դեմոկրատական Շարժումի, առաւելաբար կը ծանրանար Ապրիլ 9-ի Թիֆլիսի դէպքերուն վրայ, զորս կազմակերպած էր Մոսկուա Վրաստանի կառավարութեան հետ: Սէյրան Յարութիւնեան կը խօսէր խորհրդային ներքին սփիւռքի մասին, ապա կ'արտայայտուէր Լիթուայի Շարժումին մէկ ներկայացուցիչը, վստահեցնելով՝ մենք ձեզի հետ ենք, մինչ միւս ներկայացուցիչը կը կարդար քերթուած մը՝ «Աղօթք Հայ ազգի համար», ապա ժապաւէն մը կը նուիրէին Ղարաբաղ Կոմիտէին, որպէսզի աւելի կապ ըլլայ:

Խօսք կ'առնէր, ուրեմն, Նախապէս ընդմիջողը, քաղաքական նախկին բանտարկեալ Աշոտ Նաւասարդեան, որ նախ ներողութիւն կը խնդրէր ու կը պարզէր իր մտքերը:

Սահմնադրական Միութեան կողմէ (մէկը այն 12 միութիւններէն, որոնք մաս կը կազմեն «Նախախորհրդարան»ին) Հրանտ Խաչատրեան կը քննադատէր շարժումը: Ֆելիքս Սաֆարեան, նախագահ «Նախախորհրդարան»ի եւ հեղինակ նախորդ օրուան անհամ միջադէպին, որու նպատակն էր միայն խանգարել եւ ձախողեցնել համագումարը կը ցաւէր որ ՀՀՇ չուզեր միաւոր մը ըլլալ այլ՝ ուժեղ կազմակերպութիւն մը, կը չեշտէր թէ իր նշանաբանն էր՝ ազատ, անկախ, միացեալ Հայաստան:

Խառնիլոյ Ժողովրդական Ճակատի կողմէ կը ներկայանային երկու հոգի, մէկը երեսփոխան, որոնք իրենց ողջոյնին կողքին, կը չեշտէին թէ եկած են նաեւ՝ աւելի սորվելու համար Հայ ժողովուրդէն, որովհետեւ ով որ ծանօթ է Քաջ Նազարին չի կրնար տեղ մը սխալիլ: Կը նուիրէին իրենց ազգային դրօշը: Յանուն Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան կը խօսէր Տիրան Հաքիմեան, ողջունելով Հայաստանի եւ Արցախի ժողովուրդը եւ չեշտելով թէ Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւնը ցոյց կուտար իր տուած կարեւորութիւնը Շարժումին բարձր մակարդակի վրայ իր մասնակցութեամբ: Կը յայտնէր թէ նախաձեռնարկ պիտի ըլլան Սփիւռքի մէջ համահայկական շարժումի մը ստեղծման, որ փլաք – փորմի մը շուրջ միանայ: Վանօ Սիրադեղեան կը բացատրէր թէ անշուշտ ափսոս է Ղարաբաղեան Շարժումը կառոյցի մէջ մտցնել, բայց կարելի չէր այսպէս շարունակել: Ժողովուրդն ալ յոգնած է միթինկներէն, այս միթինկ չէ, համագումար է: Մենք կ'ուզենք ձեւ տալ այս շարժումին: Կը չեշտէր թէ ցարդ պատմութեան հակապատկերը գրեցին, աւելցնելով. – «Այդ գրողների թւում, նաեւ Պ. Խուրշուդեանը»:

Բորկուտայի գործադուլի մէջ գտնուող հանքագործները ողջոյնի հեռագիր մը ղրկած էին:

Ժամը 16-ին, փոքր ընդմիջումէ մը ետք, կը նախագահէր Բարգէն Արարքցեան, ու կը քննարկուէին կանոնագրի մէջ բերուած սրբագրութիւնները կամ փոփոխութիւնները: Կը յիշուէր որ ընդհանուր թիւը պատգամաւորներու 1011 է (13-ը չեն եկած) լիազօրագրերով կան 998, նիստին ներկայ են 907, այս թիւերը կը տրուէին քուէարկութիւններու համար:

Մէկ կէտի շուրջ բուռն առարկութիւններ եւ վիճաբանութիւններ աւելորդ ժամավաճառութիւն կը ստեղծէին եւ նախագահին դէմ արտայայտուած դժգոհութիւն մը պատճառ կ'ըլլար որ Բ. Արարքցեան քաշուի տեղը տալով Աշոտ Մանուչարեանի: Խօսք առնող մը, սրահէն, դիտել կուտար թէ Հայաստան պատերազմի մէջ է եւ հոս ճղճիմ կէտերով կը զբաղին մարդիկ: Ի վերջոյ կարգ մը փոքր սրբագրութիւններով, կ'ընդունուէր կանոնագիրը: Խօսք կ'առնէր Հաղրութի շրջանէն Էմիլ Աբրահամեան, ապա Ուկրանիոյ Ժողովրդական Շարժումի ներկայացուցիչը, որ ազատութիւն կը մաղթէր իրենց եւ Հայերուն: Մոլտավիոյ Ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչը կը չեշտէր թէ իրենք եւ Հայերը նոյն ճակատագիրն ունին ու կը գնահատէր համագումարը իր բարձր մակարդակին համար: Յանուն «Սոլիտարիթէ Ֆանքօ – Արմէնիէն»ի կը խօսէր Ժիրայր Մալխասեան գլխաւորաբար ներկայացնելով իրենց տարած աշխատանքը, մարդկային իրաւանց եւ քաղաքական դետնի վրայ ի նպաստ Ղարաբաղեան Շարժումին, որուն կարեւորութիւնը հասկցած էին սկիզբէն իսկ: Վրաստանի «Հասարակական Մշակութային Միութեան» կողմէ Հրանտ Ատըլեան իր ողջոյնի խօսքին հետ, իր դառնութիւնը կը յայտնէր որ երբ Հայաստանէն Թիֆլիս կուգան մտաւորականներ թէ պետական անձնաւորութիւններ, ոչ մէկ հայկական կեդրոն կ'այցելեն: Եզիդիներու կողմէ կը խօսէր Հասան Հասանեան (հայերէն) իր ժողովուրդին երախտագիտութիւնը յայտնելով Հայերուն, որոնց շնորհիւ 1926-ի 12·200-էն հասած են 50-էն 55 հազարի այսօր, ապահովութիւն կուտար որ Հայերու կողքին են Ղարաբաղի համար, «Հայ ժողովուրդի պարծանքը մեր պարծանքն է, Հայ ժողովուրդի վիշտը՝ մեր վիշտն է»:

Ժամը 18·30-ին, օրուան վերջին նիստին կը նախագահէր Լեւոն Տէր – Պետրոսեան ու կը յայտնէր թէ օրակարգի նիւթն էր ընտրութիւնը (գործադիր մարմնի վարչութեան) որ պիտի կատարուի գաղտնի քուէարկութեամբ: Թեկնածուներու թիւը սահմանափակուած չէ: Վարչութեան անդամներու թիւը որոշուեցաւ 45 (Նախաձեռնող խումբը ճշդած էր 40-էն 50, գրտնուեցաւ միջինը), ապա սկսաւ արձանագրութիւնը թեկնածուներու: Սկիզբէն Ղարաբաղեան Շարժումին 11 անդամները, առաւել այն եօթը, որոնք գիրենք փոխարինած են բանտարկութեան առեն: Պարզ է որ ժողովրդավարութեան սքաժի շրջան մը կ'ապրի Հայաստան եւ այն վախը, որ որեւէ բան կրնայ «հակադեմոկրատական» նկատուիլ, պատճառ կ'ըլլայ չափազանցութեանց: Ասոնցմէ մէկն էր թեկնածուներու քանակը չսահմանափակել: Ուրեմն, ահաւոր ժխոր մը կը ստեղծուէր, ամէն պատգամաւոր, անուն մը առաջարկելով, անկարելի կը դառնար ցանկ կազմել եւ նիստը վերջ կը գտնէր առանց ցանկի: Կ'որոշուէր լուծումի ձեւ մը գտնելու համար, որ նախագահութիւնը տրուած անուններէն ցանկ մը պատրաստէ եւ ներկայացնէ Երկուշաբթի օրուան նիստին: Ճշդուած էր միայն մէկ կէտ (որ չէր յարգուեր), թեկնածուն պէտք է պատգամաւոր ըլլար:

Նիստ մը եւս տեղի կ'ունենար Երկուշաբթի կատարելու համար ընտրութիւնը եւ քննելու ՀՀՇ-ի ծրագիրը:

Բանաձեւային (հոս կ'ըսուի՝ խմբագրական) յանձնախումբերը կ'աշխատէին գիշերները: Երկուշաբթի կը կարդացուէին նաեւ 12 յանձնախումբերու բանաձեւերը:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԵԱՆՔԸ ՊԱՏՄԱԲԱՆԻՆ ԱԿՆՈՑՈՎ

Խորհրդային պատմաբան ու Մոսկուայի պատմագիտական հիմնարկի տնօրէն Եուրի Աֆանասիեւի հետ հարցազրոյց մը հրատարակուած էր Հինգշաբթի օրուան «Քոթիտիէն տը Փարի»ին մէջ. Աֆանասիեւ խօսելով Կորբաչովի մասին, կ'ըսէ թէ առաջարկածը միակ կարելին է. ժողովրդավարութիւն, բարեշրջումներ եւ փոփոխութիւններ. սակայն զինքը բաւականաչափ արմատական չի նկատեր պարտադրելու համար իր հիմնած շարժումը: Ասկէ զատ, պատմաբանը կ'ըսէ թէ վերջերս դէպի աջ հակում մը նշմարելի է խորհրդային ղեկավարին մօտ, ինչ որ վտանգաւոր կը նկատէ: Գալով հանրապետութիւններու ազգայնական զարթօնքին, բնական երեւոյթ է ատիկա Եուրի Աֆանասիեւի համար, քանի որ մինչեւ այսօր խորհրդային ժողովուրդները երբեք առիթը չէին ունեցած անկախութեան մասին մտածելու: Ու այս երեւոյթը պիտի առաջնորդէ դէպի հանրապետութիւններու անկախութիւնը. ոչ անշուշտ բացարձակ անկախութիւն մը, այլ՝ քաղաքական, կառավարական մակարդակի վրայ: Ան կը յուսայ որ շուտով Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը անօրինական պիտի հռչակէ Ստալինի կողմէ 1940-ին Էստոնիայի կցումը: Այս քայլը պէտք է դեռին պատրաստէ երկրին անջատումին, որ այսպէսով կը դառնայ Խորհրդային Միութեան առաջին անկախ Հանրապետութիւնը:

Իսկ քաղաքացիական պատերազմի մը հաւանականութեան մասին ուղղուած հարցումին, պատմաբանը կը պատասխանէ թէ դժուար է կանխատեսել, սակայն կը յուսայ որ գործը հոդ չի հասնիր: Խորհրդային ժողովուրդները շատ դժբախտութիւններ տեսած են ու հաւանական չէ որ վերսկսելու փափաք ունենան: Այո,

(Շար.ը Դ. էջ)

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ՎՃՌԱԿԱՄ

Նոյեմբեր 8-ի «Միլլիյէթ» օրաթերթին մէջ Մ. Ալի Պիրանտ Ադրբեջանէն իր թղթակցութիւնը կը շարունակէ: Ան կը խօսի «Ժողովրդական Ճակատ»ին մասին որ կուսակցութենէն ու կառավարութենէն աւելի հեղինակութեան տէր է այսօր երկրին մէջ: Ոչ ոք կարեւորութիւն կուտայ կառավարութեան: Բոլորովին վարկը կորսնցուցած է երկրին պաշտօնական իշխանութիւնը, ու պատահական անցորդի մը հետեւեալ արտայայտութիւնը լաւագոյնս կը թարգմանէ այս իրողութիւնը. – «գործը եթէ մեր ղեկավարներուն մնացած ըլլար, շատոնց կուտային Ղարաբաղը. արդէն իրենք են այսօրուան մեր վիճակին պատասխանատուները: Ժողովրդական Ճակատը Ղարաբաղը ետ պիտի առնէ»:

Ժողովրդական Ճակատը կը գործածէ հանրապետութեան շրջանի մահիկ – աստղով կանանչ – կարմիր – ճերմակ դրօշակը. ամէնուն կուրծքին վրայ է ան:

Ժողովրդական Ճակատին կողմէ պատրաստուած ծրագիրը կը նախատեսէ կարգ մը միջոցառումներ, որոնք կրնան մինչեւ անկախութեան յանգիլ: Սեպտեմբեր 23-ի նիստին տրուած որոշումները արդէն այս ուղղութեամբ առաջին քայլ մը կը կազմեն.

– Տնտեսական անկախութիւն. –

Այսուհետեւ Ադրբեջանի ղեկավարութիւնը պիտի որոշէ թէ երկրին արտադրութիւնը ինչ պայմաններով ու որո՛ւ պիտի ծախուի:

– Քաղաքական անկախութիւն. –

Խորհրդարանը ինք պիտի որոշէ թէ իրենց համար ընդունելի՞ են կամ ոչ, Մոսկուայի որոշումները: Ասկէ զատ, Խորհրդարանը տէր է Խորհրդային Միութենէն անջատուելու իրաւասութեան:

– Մշակութային անկախութիւն. –

Խորհրդարանը պիտի որոշէ թէ ադրբեջանական լեզուն ու մշակոյթը ինչ ձեւով պէտք է ծաւալին:

Ժողովրդական Ճակատի ղեկավարը Էլչիպէյ, ամբողջական անկախութիւնը հեռաւոր երազ մը նկատելով հանդերձ կ'ըսէ. – «Կ'ուզենք խմբել Իրանի Ազերիները, աշխարհի միլիոնաւոր Ազերիները ու հոս, մեզի հետ այս երկիրը վերածել թրքական հայրենիքի մը: Երկար կը տեւէ, սակայն եթէ ժողովուրդը փափաքի, կ'ըլլայ»: Ու այն հարցումին թէ «Իրան կամ Մոսկուա կ'ընդունի՞ն նման քայլ մը» կը պատասխանէ.

– Կը պարտադրուին. աշխարհի մէջ ժողովրդավարութեան աստիճանական զարգացումով պիտի պարտադրուին ատոր»:

Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատին մէջ զանազան հոսանքներ կան, մէկ մասը որպէս օրինակելի տիպար կը նկատէ Թուրքիան. կ'ուզեն անոր նման աշխարհական ու խառն տնտեսութեան հիմերով Պետութիւն մը ստեղծել. ուրիշներ աւելի մօտ են Իրանի ու հակում ունին կրօնական ազդակին մեծ տեղ տալու: Առաջին խումբը մինչ կը ծրագրէ լատինատառ այբուբենը գործածել, միւսները կը նախընտրեն պարսկատառ այբուբեն մը:

Զ. Բունիաթօֆ նոր վերադարձած է Պարսկաստանէն ու յուսախաբ է, կ'ըսէ. – «Թեհրան անտարբեր կեցուածք մը ունի ու ոչ մէկ բանի կը խառնուի»:

Վերադառնալով Ղարաբաղի հարցին, Մ. Ալի Պիրանտ կ'արձագանգէ վարչութեան անդամ Եսթուեւի խօսքերուն. – «Մոսկուա թող բարկանայ, մենք վճռակամ ենք. եթէ մեր ակնկալութիւնը չիրականանայ, արիւն կը հոսի»:

ՀԱՅՐԵՆԻՔ - ՍՓԻՒՌՔ

ԱՊԱԳԱՆ ՄԵԶ ՀԵՏ Է

Հ. Մ.– Մեր հին գրականութեան հանդէպ, Թումանեանի, Տէրեանի հանդէպ պատասխանատուութիւն զգո՞ւմ ես:

Յ. Կ. Մենք մեր նախնիների շարունակութիւնն ենք, արդիւնքն ենք:

Հ. Մ.– Ռաֆիկ Դաւոյեանն աւելի ճշգրիտ է ձեւակերպել. եթէ քո ճանապարհին հանդիպեցիր քո նախնիներին, ուրեմն ճիշդ ճանապարհով ես գնում:

Յ. Կ.– Ինչ որ գրել եմ՝ չեմ ուրանում, ինչ որ գրելու եմ՝ շատ աւելի լաւը պիտի լինի:

Հ. Մ. Սփիւռքահայ քո վիճակի մասին դու պիտի ասէիր, սփիւռքահայ կեանքի խօսնակը դու պիտի լինէիր:

Յ. Կ.– Ես եւ իմ գրչակիցները... Առաջին գիրքս, երբ գրեցի, 25 տարի չըտպագրեցի, պարբերական մամուլում հրապարակւում էր մաս-մաս, բայց ամբողջական գրքով միայն 25 տարի յետոյ լոյս ընծայեցի: Յատուկ: Երես չառնելու համար, չշփանալու համար:

Հ. Մ.– Թումանեանի ներկայութիւնն ուրեմն զգում էիր:

Յ. Կ.– Այո:

Հ. Մ.– «Իզմերից» չե՞ս վախենում:

Յ. Կ.– Ամենեւին չեմ վախենում: Ուսումնասիրում եմ զանազան փիլիսոփայական ուղղութիւններ: Իւրացրել եմ Կիէրկեգար, Սարթր, Քամիւ: Ես էքզիստենցիալիստ, գոյապաշտ եմ: Իմ ժողովուրդը գոյապաշտ է: Ամէն մարդ պատասխանատու է իր արարքի համար. կին ես առնում՝ պատասխանատու ես կնոջդ հանդէպ, փողկապ ես կապում՝ պատասխանատու ես դրա համար: Ես լաւատես եմ: Համոզմունքս է, որ մարդ պիտի անընդհատ պայքարի, թէեւ անընդհատ պարտուելու է: Բայց նորից պիտի պայքարի: Ահա լաւատեսութեանս տեսակը: Իմ անձնական փիլիսոփայութիւնը Սիզիփոսի փիլիսոփայութիւնն է:

Հ. Մ.– Սարոյեանը նոյնպէս այդ ճանապարհով չեկա՞ւ՝ ինչ որ լինում է կեանքում, այդ է ճշմարիտը: Կեցցէ կեանքը:

Յ. Կ.– Հէմինկուէյը՝ լաւագոյն օրինակը: Մարդը միշտ պարտւում է: Յիշենք նրա գործերը... Եւ յիշենք լաւագոյն գործը՝ «Ծերունին եւ ծովը»...

Հ. Մ.– Իմ դիտումներով գրողը հետաքրքիր է այնքան ժամանակ, քանի դեռ որոնում է, իր իսկ ստեղծելիք փիլիսոփայութիւնից, «իզմից» անկախ է: Սարթրը, երբ «Ճանճերն» էր գրում, Քամիւն, երբ «Օտարականն» էր գրում՝ հետաքրքիր էին: Երբ ձեւաւորուեցին, դրածները երբ համաձայնեցրին իրենց փիլիսոփայութիւններին, գեղագէտը նրանց մէջ արդէն թուլացաւ:

Լեւոն Շանթի «Հին աստուածների» մէջ կոյր վանականի կերպարը կայ, չէ՞: Գրողը, իմ կարծիքով, կոյր վանականին է նման. «խարխափելով, խարխափելով» պիտի գտնի իր ճշմարտութիւնը: Չպիտի կառչի որեւէ փիլիսոփայութեան: Կեանքը միշտ աւելի հարուստ է ցանկացած փիլիսոփայութիւնից:

Յ. Կ.– Գրողը բացարձակ անկեղծ պիտի լինի: «Ղալը» բառն օգտագործո՞ւմ ես... Նոյնիսկ մէկ ղալը բառը աչքի է զարնում...

Հ. Մ.– Ինչպիսի՞ն է այսօր Հայի վիճակը Սփիւռքում:

Յ. Կ.– Սփիւռքում հայապահպանութեան վիճակի մասի՞ն ասեմ... Ենթագիտակցութեան մէջ իւրաքանչիւրը Հայ է՝ գրողը, կօշկակարը, արհեստաւորը, քաղաքական գործիչը... Այսօր Սփիւռքում մօտ 40 հայ անգլիագիր գրող ունենք, որոնց ամբողջ նիւթը հայկական է. Խտրեան, Նաճարեան, Առլէն, բազմաթիւներ... Ամերիկահայութիւնն արդէն երեք սերնդի կեանք ունի. առաջին սերունդը եղեռնից փրկուածների սերունդն էր, Հայութեան խնդիրը արծարծելը նրա համար դժուար պիտի լինէր, ինքնահաստատման խնդիրն իրականացրեց, օտար չերեւելու համար երեխաներին անգլիական կրթութիւն տուեց: Երկրորդ սերունդը, ուրեմն, անգլիախօս մեծացաւ: Երրորդ սերունդը շատ ազգային՝ ամէն բան յանուն հայ դատի: Այս սերունդն է, որ ղեկավարում է ամերիկահայ կեանքն այսօր: Նրա կեանքը համընկաւ ԱՄՆ-ում ազգային փոքրամասնութիւնների ինքնագիտակցութեան աճի ժամանակաշրջանին:

Հ. Մ.– Ի՞նչ պիտի անենք Հայ մնալու համար:

Յ. Կ.– Գիտակցենք մեր մշակութային ժառանգութիւնը՝ աշխարհի ձեռքբերումների հետ լայն համադրմամբ: Չպարփակուենք մեր մէջ:

Հ. Մ.– Թումանեանը մի էջի վրայ Շէյքսփիրի սոնէտներն է դրել, միւս էջի վրայ՝ Սայաթ-Նովայի տաղերը: Իրար կողք կողքի: Հաւասարը հաւասարի պէս: Ստորադասում չկայ:

Յ. Կ.– Այո, չնուաստանալ: Աշխարհի այլ ժողովուրդների հետ ինչպէս հաւասարը հաւասարի հետ զգալ: Ոչ ցածր եմ, ոչ բարձր եմ: Հաւասարը հաւասարի հետ:

Հ. Մ.– Հիմա վախենալու բան չունենք Հայի ճակատագրի համար ոչ Ամերիկայում, ոչ Անգլիայում, ոչ Ռուսաստանում: Մխատարը չէ Ամերիկան. Անգլիացիների, Իռլանդացիների, Չինացիների, Մեքսիքացիների մէջ չի ուծանայ Հայը: Նոյնը՝ Ռուսաստանում. Հայը պտի մնայ Վրացու, Տաճիկի, Գիրկիզի, Ռուսի կողքին:

Յ. Կ.– Պիտի ասեմ, որ Հայը Ամերիկայում ուժեղ գաղութ ունի՝ իր թերթերով, կուսակցութիւններով, բարեգործական միութիւններով, եկեղեցիներով, դպրոցներով: Այլազգի սոցիոլոգները գալիս մեզ ուսումնասիրում են: Ասել կ'ուզի՝ սովորելու նպատակով: Վախենալու բան քիչ ունենք՝ չնայած հայ մնալու ամէնօրեայ պայքար կայ:

Հ. Մ.– Երբեմն ձայներ եմ լսում հայ բոլոր կուսակցութիւնները վերացնելու եւ մէկ միասնական կուսակցութիւն ըստեղծելու մասին: Ամբողջ Հայութիւնը մի կուսակցութեան բերելու ծրագիրը գտնում եմ, որ սխալ է: Բայց մէկ կառավարութեան գաղափար պիտի տանենք:

Յ. Կ.– Կուսակցութիւնները պիտի պահպանել: Հայ ազգը անհատապաշտ է, չէ որ:

Հ. Մ.– Բայց կուսակցութիւնները մաքուր պիտի լինեն:

Յ. Կ.– Կուսակցութիւնների պայքարից դինամիզմ է ծնւում: Այժմ սփիւռքահայ կեանքը, կուսակցութիւնների համագործակցութեան տեսակէտից, օրինակելի մակարդակի է հասել: Մեր կուսակցութիւնները հանդուրժում են իրար եւ փոխգործացում՝ ի տարբերութիւն առաջների: Գաղափարներն այլ են, բայց հանդուրժողութիւն կայ: Սփիւռքն այսօր աւելի ուժական, աւելի գիտակից է, քան երբեւէ: Մեր պատմութեան մէջ, կարծեմ թէ, առաջին անգամն է, որ ամբողջովին միաձոյլ է: Ղարաբաղով եմ դա բացատրում նաեւ... Վստահ եմ, որ Ղարաբաղի խնդիրը պիտի լուծուի՝ դիւանագիտութեան ճանապարհով, պայքարի յարատեւութեամբ, առանց հրահրումների:

Հ. Մ.– Ամէնաուժեղը մեր մէջ մեր միաձուլութիւնն է: Հայաստանում էլ ահա՝ 3 միլիոն մարդ՝ միաձոյլ: Ապագան մեզ հետ է: Հրաշալի է լինելու:

Յ. Կ.– Սփիւռքը կարող է հայրենիքին շատ օգտակար լինել. մեծ միջոցներ ու մասնագէտներ ունի:

Հ. Մ.– Հայրենիքն իր կարողութիւնները պիտի զարգացնի, մեր կեռը պիտի սարքենք, որ Սփիւռքը բռնի այդ կեռից: Ուղւոր չլինենք: Դու Սփիւռքահայինը «օգնութի՞ւն» կ'ասէիր թէ «համագործակցութիւն»:

Յ. Կ.– «Համագործակցութիւն»... ըՍփիւռքում մենք ապահով ենք, անկախ ենք, այո: Բայց բոլորիս հիմքը Հայաստանն է: Հայաստանը չլինէր՝ մենք կը ձուլուէինք:

Հ. Մ.– Չէիք ձուլուի: Որեւէ գաղութ իր վրայ կը վերցնէր հայրենիքի առաքելութիւնը, օրինակ՝ Պէյրութի գաղութը:

Յ. Կ.– Հայաստանը պիտի հզօրացուի: Հայաստանը արտադրութիւն չունի: Հայաստանի ամենամեծ արտադրութիւնը միտքն է: Միտքին պէտք է գումարել ըՍփիւռքահայութեան միջոցները եւ հզօրացնել Հայաստանը: Ես իրապէս լաւատես եմ. Ղարաբաղի հարցը կը լուծուի, Հանրապետութիւնը յուզող միւս հարցերը կը լուծուեն: Ուղղակի պէտք չէ անմիջապէս ոգեւորուել եւ անմիջապէս յուսահատուել:

Գրի առաւ՝

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱՅՎԱԶԵԱՆ

(Շար. 3 եւ վերջ)

Ո՞Վ ՊԵՏՔ Է ՊԱՏԱՍԽԱՆ ՏԱՅ

Հոկտեմբեր 10-ին Ստեփանակերտի մէջ խորհրդային զօրաբաժիններ կրակ բացին ժողովուրդին վրայ ու սպաննուեցաւ հայ երիտասարդ մը. Սպարտակ Յակոբեան: Տրուած պաշտօնական տեղեկութիւններու համաձայն, վերոյիշեալ զօրասիւնը Շուշիէն Կիրովապատ կ'երթար, երբ Կարկառի օդը հանուած կամուրջին մօտ քարկոծուեցաւ, ու զօրաբաժնի զինուորները կրակ բացին նախայարձակներուն վրայ:

Արձագանգելով լուրին, արեւմտեան լրասփիւռներն ու սփիւռքահայ մամուլը որոշ չէզոքութիւն մը պահեցին, թէև թէ՛ գրող թէ՛ ընթերցող լռելեայն պատկեցան «զգուշութիւն» բառին շրջագծին մէջ:

Այդ «լռելեայն»ը բաւական անխռով տեղ գրաւած է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Հոկտեմբեր 18-ի թիւին Գ. էջին մէջ: Հոն տեղ տրուած է նամակներու որոնք հայ բնակչութեան հակազդեցութիւններն ու մեկնաբանութիւնը կ'արտայայտեն: Նախ, կայ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութեան ցաւակցական գիրը նոյն պատահարին հետեւանքով զոհուածին ընտանիքին ու հարազատներուն: Հոն վստահութիւն կը յայտնուի որ մեղաւորները պատժելու համար բոլոր միջոցները ձեռք կ'առնուին:

Այս զուսպ, պաշտօնական տողերէն ետք կուսակցութեան, պատերազմի, աշխատանքի վետերաններու կողմէ ստորագրուած գրութիւն մըն ալ որ խորագրուած է «Պահանջում ենք խստագոյնս պատժել», կը տարազէ հետեւեալ հարցումները. – «Մենք պահանջում ենք պարզել՝ ինչո՞ւ յատուկ շրջանի պարետատունը շարասեան մասին չի տեղեկացրել կուսակցութեան քաղկոմին, Ստեփ – քաղգործկոմին, մարզում հասարակական կարգուկանոնը պահպանելու կոչուած ԼՂԻՄ-ի ներքին գործերի վարչութեանը: Ինչո՞ւ այդ մարմինը ստոյգ չգիտէ, ինչ ժամի, որտեղ, ինչ պիտի կատարուի: Մենք նաեւ կ'ուզենայինք իմանալ՝ ինչո՞ւ միլիցիան չի փակել շարասեան ճանապարհը, չի կանգնեցնել ու պահանջել մեղաւորներին»:

Այս հարցականներէն ետք 17 ստորագրութիւններով նամակը կ'ըսէ. – «...Ենք հետեւեալ համոզման. արիւնալի միջադէպը որ սարքեց քաղաքի գլխաւոր փողոցներով արագ սուրացող զինուորական աւտոշարասիւնը, պրովոկացիա էր ժողովրդին խորհրդային զօրքերի դէմ հանելու նրբօրէն մտածուած ծրագրով»:

Այս ախտորոշումին կը հետեւի պահանջ մը, «բացայայտել ամբողջ ճշմարտութիւնը: Բացայայտել սպանութեան միջադէպի իսկական հեղինակներին, բոլոր մեղաւորներին ու պատժել օրէնքի խստագոյն չափով»:

Նամակը կ'աւարտի Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններուն ուղղուած տողերով. «Վճռէ՛ք մեր հարցը. ձեր չէզոքութիւնը միայն խորացնում է թշնամանքը երկու ժողովուրդների միջեւ: Յոգնել ենք պրովոկացիաներից ու չգիտենք թէ այդ «անկանխատեսելի հետեւանքներ» գտնուած արտայայտութեան ետեւում էլ ինչ կայ պահուած մեր ժողովրդի համար»:

Զուգահեռ հակազդեցութիւններ ու եզրին մասին նման մեկնաբանութիւններու վրայ կառուցուած են մնացեալ նամակներն ալ:

Կանանց մարզային խորհուրդի նախագահը Գ. Սահակեան կը գրէ. – «...Այդ չար ուժերն են որ կազմակերպելով արիւնալի գործողութիւն, ցանկացել են սեպ խրել Արցախի հայ բնակչութեան եւ խորհրդային բանակի ռազմիկների բարեկամութեան մէջ»:

Ուրիշներ եւս, ինչպէս Ստեփանակերտի կօշիկի գործատան աշխատաւորական կոլեկտիւի Խորհուրդի նախագահ Կիմա Աւշարեան, կամ Մարտունի շրջանէն Լեւոն Աթալեան կը հարցնեն. – «Ենթադրենք նոր Արմենաւանում քարկոծել են շարասիւնը, բայց ինչո՞ւ զինուորները շարունակեցին կրակել մինչեւ քաղաքից դուրս գալը...»:

«...Ինչո՞ւ պէտք է ընդհարում տեղի ունենար զինուորների եւ բնակչութեան միջեւ: Ինչո՞ւ է զէնք կիրառուել: Ո՞ւմ է ձեռնտու այս ընդհարումը: Բացայայտ պրովոկացիա չէ՞ դա, արդեօք»:

Քիչ մը տարբեր բառերով նոյնն է Սարուշէնէն Ս. Աւետիսեանի ըսածը. ան խօսքը կ'ուղղէ կրակող զինուորներու. – «Այդ ո՞ւմ վրայ էիր կրակում դու: Սպարտակ Յակոբեանի հայրը, պապը, քեռին կամ հօրեղբայրը հաստատ կռուած կը լինին քո հայրենի քաղաքի, գիւղի համար»:

Ապա կրկին կ'արձագանգէ անխուսափելի «ինչո՞ւ»ն. Ս. Աւետիսեան կը հարցնէ. – «Ինչո՞ւ սպանուեց խաղաղ մեր երեխան»: Ու էջին խորագիրը կուգայ նաեւ եզրափակելու այս բոլորը, նոյն հարցումով. – «Ո՞վ պէտք է պատասխան տայ»:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

ԿԵԴՐՈՆԱՑՄԱՆ ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՃԱՄԲԱՐՆԵՐԸ

1941 Դեկտեմբեր 7-ի Կիրակի առաւօտը տասը տարեկան ճափոնցի տղեկ մը Քալիֆորնիայի փողոցներէն մէկուն մէջ կը ձայնէ իրեն տարեկից ուրիշ ճափոնցիի մը. «Սա՛մ, հէ՛յ Սամ, Ճափոնցիները Փըրլ Հարպըրի վրայ յարձակեցան»: Սամ որ դպրոցին մէջ հաւատարմութիւն ուխտած է ամերիկացի ժողովուրդին, իր մանկական բնազդով կը զգայ որ այդ «Ճափոնցի» բառը բարի նշանակութիւն մը չունի իրեններուն համար:

Նոյն առաւօտուն, Սան Ֆրանսիսքոյէն Ճափոն արուեստագիտուհի մը երբ ճափոնական յարձակումին լուրը կը լսէ ձայնասփիւռէն, կը դառնայ եղբօրը ու կ'ըսէ. «գէշ պիտի վերջանայ մեզի համար»:

Նոյն իրիկունն իսկ էՖ. Պի. Այ.-ի պաշտօնեաներ տասնեակ մը Ճափոնցի կը ձերբակալեն ու բանտ կ'առաջնորդեն: Սան Ֆրանսիսքոյի մէջ ալ կը ձերբակալուի ամերիկեան համալսարանի շրջանաւարտ Ճափոնցի մը որ ճափոնական ընկերութեան մը ներկայացուցիչն է: Նոյն գիշերը, ձերբակալուածներու թիւը 1300 կ'ըլլայ. թիւ մը, որ քանի մը շաբթէն 5000-ի պիտի բարձրանայ:

Միւս կողմէ Ճափոնցիներու ցամաքահանումի լուրեր խուճապ կը ստեղծեն. ահազանգը կը հնչէ, հակառակ որ ոչ մէկ թշնամի կ'երեւի: Բոլոր ոստիկանները իրենց պաշտօնին գլուխը, հրամանի կը սպասեն:

Յաջորդ օրը ճափոն գործատէր մը, Եօշիմա, իր բանուորներուն ընելիք վճարումին համար դրամ առնելու կ'երթայ դրամատուն. ուշ է արդէն: Ճափոնական ծագում ունեցողներու հաշիւներուն արգիլուած ամէն գործողութիւն առկախուած է: Եօշիմա չի կրնար իր թոշակները վճարել ու կը սնանկանայ:

Ճոն Քիմաթա Դեկ. 9-ին քաջութեամբ դպրոց կ'երթայ. ամերիկացի իր ընկերներէն ոչ մէկը յատուկ ուշադրութիւն կը դարձնէ իրեն. սակայն քանի մը օր ետք քարեր եւ հոտած հաւկիթներ կը նետուին իրենց տան պատուհաններուն:

Ռոն Վինքըր հինգ տարեկան ամերիկացի մանչուկ մըն է որ մեծ մօրը ձեռքէն բռնած հանրաշարժ կը սպասէ. միջին տարիքի Ճափոնցի մը համակրական ժպիտով մը կը նայի իրեն. «մեծ մայր ձեռքէս քաշեց ու տարաւ դէպ յաջորդ կայարանը, հոն սպասեցինք», կը պատմէ ան յետագային:

Յետոյ, երկու ամսուան ընթացքին,

Փըրլ Հարպըրի մէջ 110 հազար կասկածելի ճափոնցիներու ցանկ մը կը պատրաստուի. անոնք կը վտարուին իրենց տուներէն, կը հաւաքուին զօտումի ճամբարներու մէջ, ապա արգելափակուած կը մնան մինչեւ պատերազմին աւարտ. երբեմն նոյնիսկ աւելի երկար։

Եուրիքօ Հոմըրի հայրը Դեկ. 7–էն քանի մը ամիս ետք կը ձերբակալուի. «զինքը տեսնելու կ՚երթայինք մեծ մօրս հետ։ Ճամբարը փշաթելերով շրջապատուած էր ու արգիլուած էր անցքը։ Հոնկէ միայն իրաւունք ունէինք զինքը տեսնելու. հայրըս կու լար» կը պատմէ ան։

Երկրին արեւմտեան ափը բնակող բոլոր ճափոնացիները կասկածելի կը նկատուին. Փըրլ Հարպըրէն երկու ամիս ետք, զանոնք արտաքսելու միջոցներ կը փնտռուին. նոյնիսկ ամերիկեան քաղաքացիները։ 1942 Փետ. 19–ին Նախագահ Ռուզվէլթ հրամանագիր մը կը ստորագրէ որով կ՚արտօնուի «անմիջական արտաքսումը ճափոնական ծագումով այն բոլոր անհատներուն, որոնց ներկայութիւնը կրնայ վտանգաւոր կամ սպառնալի ըլլալ Միացեալ – Նահանգներու ապահովութեան կամ պաշտպանութեան համար»։

Զորս օր ետք Սանթա Պարպարայի մօտ, ծովեզերքը կը ռմբակոծուի նաւու մը կողմէ, որուն ինքնութիւնը ճշդել կարելի չըլլար։ Երկու օր ետք ալ երկու սաւառնակներ կը տեսնուին Լոս Անճըլըսի վրեւ։ Այս գօտին զինուորական գօտի կը հռչակուի ուրկէ ճափոնացիները, Գերմաններն ու Իտալացիները պէտք է մեկնին։ Շուտով կը կազմուի մարմին մը որ պիտի զբաղի զինուորական իշխանութեան կողմէ տեղափոխուած ճափոնացիներու պաշտպանութեամբ։ «1942 Ապրիլին Սանթա Անիթա մեկնելու հրահանգ ստացանք, կը պատմէ վկայ մը. միայն ակռայի մեր խոզանակները ու քանի մը ձերմակեղէն կրնայինք առնել մեզի հետ։ Իսկական կարաւան մը կազմած էինք. ձիարշաւարանի մը փարախին մէջ մնացինք նախ, յետոյ մտանք լեփ լեցուն շոգեկառք մը, ոչ ոք գիտէր թէ ուր կ՚երթայինք։ Օրեր ետք Քանսասի սահմանագլխուն վրայ չոր ու ցամաք վայր մը հասանք։ Փայտաշէն տնակներ ու ոչ իսկ ծառ մը»։

Քալիֆորնիայի մէջ երիտասարդ Ամերիկացին՝ Ռոն Վինքըր յանկարծ կը նըշմարէ որ իր դրացի ճափոնացիները անյայտացած են. ոչ ոք իրենց մասին կը խօսի։ Անոնց տուները պարապ են. տարօրինակ տպաւորութիւն մը կը գործէ անոնցմէ մնացած լռութիւնը։ Մինչդեռ զինուորական շրջանակներ այլ ձեւով կը տրամաբանեն. «Ճափոնացի մը ճափոնացի է ի վերջոյ» ու զօր. Տը Ուիթ որ հպարտօրէն յայտարարած է թէ «ճափոնականը թշնամի ցեղ մըն է», կ՚ըսէ թէ ճափոնական ծագումով 110 հազար հոգի տեղափոխուած են. ան չի մոռնար նաեւ աւելցնելու թէ անոնց կէսէն աւելին ամերիկահպատակ է։

Անոնք տեղաւորուած են ճամբարներու մէջ որոնց «վերաբնակեցման կեդրոն» անունը կը տրուի։ Մէկէ աւելի ընտանիքներ կը խռնուին տնակներու մէջ որոնք միայն մէկ ընտանիքի մը համար են։ Փշաթելերու երկայնքին զինեալ պահակներ կը հսկեն։ Հոն բերուած սնտուկներէն տուփերուն վրայ երբեմն կը գտնուի «Շունի ու կատուի ուտելիք» արձանագրութիւնը։

Աւելի լաւ պայմաններու մէջ էին ծագումով իտալացի կամ գերման աքսորեալները։ Անոնք արգելափակուած չէին, հակառակ անոր որ զօր. Տը Ուիթ նոյն խըստութիւնը կը պահանջէր թշնամի բոլոր երկիրներու հպատակներուն համար։ Ըսպիտակ տունը կ՚արգիլէ այդ խստութիւնը Գերմանացիներու եւ Իտալացիներու համար։ Անոնք աւելի բազմաթիւ են, քաղաքական ազդեցութեան տէր, համարկուած, տարածուած ամբողջ երկրին մէջ։ Նաեւ անոնք կը քուէարկեն։ Իսկ ճափոնացիները, ոչ մեծ թիւ մը կը ներկայացնեն, ոչ ալ լրատփիռներու վրայ ազդեցութիւն կրնան բանեցնել։

Տարօրինակ է որ Փըրլ Հարպըրի շրջանին մէջ բնակող 130 հազար ճափոնացիները կը շարունակեն ազատ ապրիլ։ Անոնցմէ մէկը կ՚ըսէ. «եթէ մեզմէ մէկը ձերբակալէին, ամբողջ կղզին կ՚անդամալուծուէր»։ Անոնք ալ կը վարկաբեկուին, սակայն լռութեամբ կը հանդուրժեն։

Շատ չանցած ըմբոստութիւններ կը ծագին ճամբարներուն մէջ։ Ամերիկացի պատմաբան մը պատերազմէն ետք կը գրէ թէ պաշտօնական նպատակը կեդրոնացման ճամբարներ հաստատել չէր երբեք։ Ու ամերիկեան ժողովրդավարութիւնը օրէ օր կը սկսի պատրուակներ փնտռել, արգելափակուած ճափոնացիները իրենց տուները վերադարձնելու համար։ Հարցաթերթիկներ կը բաժնուին անոնց ուր կայ օրինակ հետեւեալ հարցումը. «Կ՚ուզէ՞ք Միացեալ ազգերու զօրքին մէջ ծառայել, կռիւներու մասնակցիլ ու հպատակիլ ամէն տեսակ հրահանգի»։

Անոնցմէ կամաւորներով երկու զօրախումբ կը պատրաստուի. կը կռուին Նացիական Գերմանիոյ դէմ։ Տոկունութեան ու չարքաշ կեանքի մը մարզումէն ետք ամերիկեան զօրքին մէջ անհաւասարելի մնացած մրցանիշ մը կը հաստատեն. իրենց շարքերուն մէջ ոչ մէկ դասալիք յայտնուած է։

ՔԱՂՀԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

Ֆրանսահայ
Գրողներու Ընկերակցութեան
«ԿԱՅՔ»
Գրականութեան տարեգիրքի Ա. Թիւը
Փարիզ
1989

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՎԱՌՆԱՅԻ «Երեւան» ընկերութեան ակումբին մէջ Հոկտեմբեր 18–ին տեղի ունեցած է հանդիսաւոր երեկոյթ, նուիրուած Կոմիտասի ծննդեան 120–ամեակին։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է տեղական վարչութեան փոխ նախագահ, դատախազ Մասիս Հաճոլեան, բանախօսած են Սիոն արեղայ Ադամեան ու երգահան Արի Միսաքեան։ Անահիտ Սուրէնեան դաշնակով նուագած է Կոմիտասի ստեղծագործութիւններէն փունջ մը։

***

ՊՈՍԹԸՆ Արլինկթըն քաղաքի վարժարաններու մէջ անգլերէնի նախկին ուսուցչուհի, ողբացեալ (Մայիս, 1988) Ալիս Բագրատունեան – Վարդապետեան 600 հազար տոլար կտակած է հայկական չորս կազմակերպութիւններու։ Այսպէս, կտակին համաձայն 150 հազարական տոլարի յատկացում կը ստանան Հայ Օգնութեան Միութիւնը, Ուաթըրթաունի Սուրբ Ստեփանոս եւ Քէյմպրիճի Սուրբ Երրորդութիւն Եկեղեցիները ու Հայ Բարեգործական Ընդհանուր Միութիւնը։

***

ՎԷՆ ՆԱՅՍԻ «Մ. Մանուկեան» վարժարանի սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 26–ին, Լոս – Անճըլըսի Պոլսահայ Միութեան Կեդրոնական Սանուց Միութեան Յանձնախումբը կազմակերպած է բանաստեղծ, հրապարակագիր, Կեդրոնականի նախկին սան՝ Վարդերես Գարակէօզեանի գրական գործունէութեան 30–ամեակին նուիրուած հանդիսութիւն մը, հեղինակին վերջերս հրատարակած «Վերցրէք մի պուտ երկնքի մովից» գրքին առթիւ։ Միութեան անդամներէն՝ տոքթոր Յովհաննէս Գուլաքի բացման խօսքէն ետք, բանախօսութեամբ հանդէս եկած է «Արմինեըն Օպզըրվըր» թերթի խմբագիր Օշին Քէշիշեան։ Արտասանուած բազմաթիւ ողջոյնի ուղերձներէն ետք, ելոյթ ունեցած է Հայաստանի «Մարաթուկ» ազգագրական երգի – պարի համոյթը։ Վերջաւորութեան շնորհակալական խօսքեր արտայայտած է յոբելեար Վարդերես Գարակէօզեան, որ առիթը ունեցած է յիշելու իր Կեդրոնականի օրերը։ Հուսկ՝ ներկայ 300 հրաւիրեալներուն համար սարքուած է ընդունելութիւն մը։

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Ուիլշըր Իպէլ» թատերասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 13–ին, համերգ մը տուած է Համազգայինի «Գուսան» երգչախումբը՝ փրոֆէսօր Արա Մանաշի ղեկավարութեամբ։ Բացման խօսքով հանդէս եկած է Լոս – Անճըլըսի Համազգայինի ատենապետ՝ Վարդգէս Թրթռեան։ Երգչախումբը կատարած է գլխաւորաբար Կոմիտասի երգերէն։ Հայկական երգերու կողքին հնչած են նաեւ հատուածներ եւրոպական դասականներէ։

***

ՋԱՐՄԱՀԱԼԻ Հայ Ուսանողական Միութեան «Անի» մանկա – պատանեկան երգչախումբը, նոյն միութեան «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ իրերայաջորդ երկու օր՝ Հոկտեմբեր 5–ին ու 6–ին հանդէս եկած է, ղեկավարութեամբ Արսինէ Յովհաննիսեանի եւ Լիդիա Աւետիսեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ։ Խումբը կատարած է Կոմիտասի, Չթճեանի, Լ. Բագլըի եւ այլոց ստեղծագործութիւններէն։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Արարատ» կազմակերպութեան «Կոմիտաս» սրահին մէջ Հոկտեմբեր 19–ին նշուած է Կոմիտասի ծննդեան 120ամեակը։ Մեծ երաժշտագէտին կեանքն ու գործունէութիւնը ներկայացուցած է Լիդա Պէրպէրեան։ Երեկոյթին Բ. բաժնին հանդէս եկած է Խաչիկ Բաբայեանի ղեկավարած լարային հնգեակը՝ Կոմիտասի ստեղծագործութիւններով։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ Հայ Կանանց Եկեղեցասէր Միութեան կեդրոնատեղին, Հոկտեմբեր 17–ին տեղի ունեցած է հայ մշակոյթի օրուան նուիրուած ձեռնարկ մը։ Միութեան նախագահուհի՝ Սիրան Մինասեանի խօսքէն յետոյ, հայ գիրերու գիւտին եւ անոնց կենսական դերին մասին խօսած է Ներսէս Տէր – Մեսրոպեան։ Վերջաւորութեան ելոյթ ունեցած ու Մաշտոցի եւ Թարգմանիչներու դրուատանքը ըրած է առաջնորդական տեղապահ՝ Տէր Ահարոն Տէր – Գալստանեան։

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «Սուքերեան» սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 19–ին, տեղի ունեցած է «Նայիրի» Միութեան երգչախումբին տարեկան համերգը, ղեկավարութեամբ Արփի Սիմրոջեանի։ Յայտագրին մէջ տեղ գըտած են Կոմիտասի, Եկմալեանի, Կանաչեանի եւ այլ երգահաններու ստեղծագործութիւններ։ Յայտագիրը նոյնութեամբ կրկնուած է Հոկտեմբեր 20–ին ու 27–ին։

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻԻՋԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Բաւական ուժեղ չէի զգար զիս՝ դուրս ելլելու եւ խաղալու համար ընկերներուս հետ։ Զբաղմունքս կը փնտռէի այլուր։ Պատուհանին մէջ նստած օրն ի բուն կը դիտէի ամպազարդ երկինքը։ Ակնապիշ կը տեսնէի երկնակամարին յարափոփոխ ու գունագեղ ցուցահանդէսը։ Մոգական աշխարհի մը հանդիսատեսն էի. կապոյտ եւ անհուն պաստառին վրայ հսկայ լեռներ ձիւնապսակ բարձունքներով եւ ամեհի վիհերով։ Լուռ ու սպառնական կ՚անցնէր Թափօրը՝ գազաններուն, հրէշներուն, անճոռնի ճիւաղներուն եւ աժդահաներուն։ Անդին, ձիւնաթոյր անկողնին մէջ ընկողմանած հոլանի դեղուհի մը կը մրափէ։ Տեղ – տեղ սպիտակ ոչխարներու հօտերը կը մակաղին երկնքի վրայ։ Հեռուն՝ արշաւասոյր վիշապներու կարաւանը կը փախչի հալածական, քշուած հովերուն մտրակներէն։ Վերջալոյսին՝ երկինքը ալ աւելի խորհրդաւոր ու հմայիչ կը դառնար, այդ վսեմ պահուն, ան կը փոխուէր հրեղէն ովկիանի մը, որուն ծոցին մէջ կը լողնային յաւերժահարսեր ու ջրանոյշներ։ Սփոփանք ու հրճուանք կուտար ինծի դիտել այս բոլորը։ Լոյսերու, գոյներու ու ձեւերու ընդելուզումէն յառաջ եկած այս ներդաշնակութիւնը այնքան հոգեպարար էր, որ միայն Աստուծոյ վրձինը կրնար նաշխել։

Օրերս կը սահէին դիտելով ու խօսելով։ Փոխն ի փոխ կը տատանէի մելամաղձոտութեան ու զուարթութեան հակահոսանքներու մէջ։ Հանգստաւէտ կեանքի մը բարիքներուն անըմբռնել, կը ցանկայի վայրի ազատութիւնը բնութեան։ Երազներս թեւեր առած կը թռէին բացաստաններէն անդին՝ հեռաւոր ափեր։ Ինքզինքս կը զգայի կալանաւորուած՝ ծընողքիս սիրոյ շղթաներով։ Կ՚ուզէի փախչիլ ու թափառիլ։

Հետզհետէ առողջութիւնս վերագտած բոլորովին՝ կը կայտռեմ ու կը ցատքեմ։ Կը նմանիմ գոմէն դուրս նետուող գիժ անասունի մը որ ձմրան տխուր բանտէն յետոյ, ազատ կեանքին պահանջքը կը զգայ։ Սանձարձակ կը թափառիմ կեանքի գնով ձեռք ձգած ազատութիւնս կ՚օգտագործեմ։ Երբեմն ալ կը տանիմ խուզարկութիւններս մեր փողոցի սահմաններէն դուրս, մասնակից դարձնելով քոյրս՝ Վերժինը իմ այս ապստամբութիւններուս։ Օր մը նորէն Վերժինին հետ դրացի փողոցի մը մէջ կը գտնուէինք՝ երբ լակոտ մը կեցուց մեզ։ Մօտեցաւ ինծի ու չոքողորթօրէն ըսաւ, – «Այս ի՞նչ աղուոր օղեր ունիս, ձգէ որ նայիմ»։ Իր խօսքերը փառասիրութիւնս փայփայեցին ու միամտաբար թոյլ տուի որ նայի։ Պատանիին մեկնումէն վերջ ձեռքերս ականջներուս տարի ու տեսայ որ օղերս չկային։ Ցնցուած ու լալագին տուն վազեցի, մայրս վախնալով որ արկած ունեցած եմ, արտորանքով վար բակը եկաւ։ Բաւական ատեն որպէս պատիժ նոր օղեր չունեցայ, սակայն պարտադրեցի որ քոյրս ալ իր կարգին օղ չկրէ։ Այսպէս առաջին անգամ ըլլալով ծանօթացայ մարդոց խաբէութեան։

6. – ՀԻՆԳ ՄՕՐԵՂԲԱՅՐՆԵՐ

Մեր այգին, մօրս ժառանգութիւնն էր։ Մեծ մօրս մահուընէ յետոյ, բացի անդրանիկ զաւկէն, մնացած չորս որդիներուն եւ միակ աղջկան միջեւ բաժնուած էր։ Վեց որդիներու աւագը՝ Յակոբ մօրեղբայրը, իրեն ամուսնութեան առթիւ նըւէր ստացած էր ուրիշ այգի մը՝ Սիւլիւֆլիւ – Բունար կոչուած տեղը։

Այդ շրջակայքի մարդիկը բոլորն ալ գրեթէ այգեպաններ էին, կ՚ապրէին իրենց տարեկան բերքին եկամուտով։ Յակոբ մօրեղբօրս այգին մեր այգիէն շատ հեռու էր. մեծ – մօրս հետ, երբեմն իրենց կ՚երթայի, եւ մեր օդափոխութեան ամբողջ տեւողութեան, հազիւ մէկ անգամ ալ ընտանիքով կ՚այցելէինք իրենց։ Կը սիրէի այդ ամայի ճամբաները, մանաւանդ այդ զուլալ աղբիւրը, որ առուծի մը բերանէն դուրս կը ժայթքէր եւ իր ջուրը կ՚երթար կորսուիլ արծաթ մրմունջներով՝ վարը, եղէգնուտներուն մէջ։ Այդ դալարաւէտ ծմակին վրայ, տեղ – տեղ՝ դափնիի սպիտակ եւ վարդագոյն ծաղիկները կը կազմէին, մէյ – մէկ լուսաբըսակներ որոնց վրայ պար կուգային Կիլիկեան նաշխուն թիթեռնիկները։ Այգեպաններու ովասիսն էր այդ վայրը, ուր կիրակի օրերը, մարդիկ կուգային ըմպել, իր սառնորակ ջուրերը, նաեւ բիւրեղեայ աւազանին մէջ, Սիւլիւֆ – տղրուկ կ՚որսային հիւանդները՝ իրենց ցաւերը ամոքելու համար։

Սիւլիւֆլիւ Բունարի այգիները կը նմանէին, օդէն կախուած պարտէզներու։ Բնութիւնը իր միօրինակ տափակութիւնը կորսնցնելով կազմած էր գեղեցիկ սարաւանդ մը։ Այդ շրջակայքի մարդիկը անդուլ կ՚աշխատէին, նման ժրաջան մեղուներու. իսկ մենք անոնց քով՝ ճպուռներ էինք։ Ամրան սկիզբն էր, կը յիշեմ թէ հազիւ կրցայ շաբաթ մը կենալ՝ Յակոբ մօրեղբօր տունը, ան ալ Արթինին սիրոյն համար, որուն հանդէպ մասնաւոր համակրանք ունէի, իսկ կրտսեր եղբայրը՝ Արամը, իր հեռաւոր եւ պաղ վերաբերմունքով կը խրտչեցնէր զիս։

(Շար. 8)

(Շար. Ա. էջէն)

բախումներ տեղի կ'ունենան Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ, սակայն տակաւ քաղաքացիական պատերազմ չի նկատեր Աֆանասիեւ: Իսկ զինուորական միջամտութիւն մը անկարելի է իրեն համաձայն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ քաղաքապետէն ետք, ուրիշ սեւամորթ մըն ալ Տ. Ուիլտըր տեղ գրաւեց ամերիկեան քաղաքական բեմին վրայ: Վիրճինիայի նորընտիր նահանգապետը եւս գերեվարուած ժողովուրդի զաւակ է: «Եթէ առիկա պատահեցաւ Վիրճինիայի մէջ ,ամէն տեղ կրնայ պատահիլ» ըսած է ան:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ նոր Նախագահը՝ նախկին վարչապետ Թ. Էօզալ Հինգշաբթի ձեռնարկած է իր պաշտօնին:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ զանգուածային գաղթէն ետք, երկրին քաղաքական անակնկալ տեղաշարժերը կը գրաւեն միջազգային հանրային կարծիքը: Չորեքշաբթի առաւօտ Պոլիտպիւրոյի հրաժարումէն ետք, երկրին ղեկավարին էկոն Քրէնցի գլխաւորութեամբ կազմուեցաւ նորը որ կը բաղկանայ 11 անդամներէ: Իսկ նոր կառավարութիւնը կազմելու պարտականութիւնը յանձնուեցաւ կոմունիստ մը՝ Հանս Մոտրոյի: Նոյնպէս Պոլիտպիւրոն որոշած է յարաբերութիւն հաստատել ընդդիմադիր «Նոր Ֆորում» կազմակերպութեան հետ: Յայտարարուած է նաեւ թէ ընտրական նոր օրէնք մը պիտի պատրաստուի, նկատի առնելով ազատ ընտրութիւններու պահանջքը: Մինչ այդ, երկրէն արտագաղթը կը շարունակուի:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նոր նախագահը Ռընէ Մոաւատ Չորեքշաբթի երկարատեւ տեսակցութիւն մը ունեցած է Սուրիոյ փոխ – նախագահ՝ Խատտամի հետ: Այս վերջինս յայտնած է թէ Սուրիա ամէն կարգի օժանդակութիւն պիտի բերէ Լիբանանի Ազգային Միութեան կառավարութեան, որպէսզի ան իր հեղինակութիւնը տարածէ ամբողջ երկրին մէջ»:

ՉԻՆԱՍՏԱՆԻ Կեդրոնական Կոմիտէի համագումարին, Չորեքշաբթի օր յայտարարուած է թէ Կեդր. Կոմիտէի զինուորական յանձնախումբի Նախագահը՝ Տէն Ցիաօ Փինկ հրաժարած է իր պաշտօնէն: Փէքինի ուսանողական շարժումը արիւնով ճնշած ղեկավարին յաջորդած է կուսակցութեան ընդհանուր քարտուղարը՝ Ճիան Ցէ Մինկ:

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱՆԻ ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ներկայիւս կը հաղորդենք, թէ Հայաստանեայց Առաքելական Եկեղեցւոյ Փարիզի եւ Շրջակայից Կրօնական Ընկերակցութեան ներկայացուցչական ժողովին 35 աշխարհական նոր անդամներու ընտրութիւնը պիտի կատարուի յառաջիկայ 1990, Յունուար 14-ին, Կիրակի օր:

Առ այդ, կոչ կ'ընենք կրօնական ընկերակցութեան անդամներուն, որպէսզի անոնք որոնք կը փափաքին թեկնածու ներկայանալ այս ընտրութեան, իրենց թեկնածութիւնը գրաւոր ներկայացնեն ու զայն յանձնեն կամ ապահովագրեալ փոստով ուղարկեն Ընտրողական Յանձնաժողովի անունին 15 ռիւ Ժան – Կուժոն, – 75008, Փարիզ, ամէնէն ուշ մինչեւ Կիրակի, 1989, Դեկտեմբեր 3-ը ներառեալ:

Այս առթիւ, կը յիշեցնենք, թէ համաձայն կրօնական ընկերակցութեան կանոնագրին, ընտրութեան մասնակցելու եւ ընտրուելու իրաւունք ունենալու համար, իւրաքանչիւր անդամ պարտի վճարած ըլլալ անցեալ տարիներու եւ ընթացիկ տարուան բոլոր անդամատուրքերը:

Կոչ կ'ընենք անդամներէն անոնց, որոնք ցարդ վճարած չեն իրենց անդամատուրքը, որ առաջ վճարել զայն:

ԸՆՏՐՈՂԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԵԱՅՑ
ԱՌԱՔԵԼԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ
ԿՐՕՆԱԿԱՆ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ
ՓԱՐԻԶԻ ԵՒ ՇՐՋԱԿԱՅԻՑ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ապրօ Պէրպէրեանի մահուան առթիւ Պր. Պ. Վարժապետեան 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

Արտաշէս Գարտաշեանի մահուան առթիւ Տիկին Արմենուհի Գեւոնեան 100 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

⁂

Ռոզէթ Թահիբալեանի մահուան առթիւ Այրի Տիկին Ազնիւ Գէորգեան 200, Տէր եւ Տիկին Արթօ Գէորգեան 500, Տէր եւ Տիկին Յակոբիկ Գէորգեան 100, Ստեփան Ինճէճեան 500, Յարութիւն Ինճէճեան 500 ֆրանք կը նուիրեն «AZNAVOUR pour l'Arménie»ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

RECHERCHE

Les associations CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE et EQUILIBRE recherchent des chauffeurs bénévoles, titulaires du permis super-lourd pour leur prochain convoi en Arménie.

Ces chauffeurs doivent être expérimentés et être en possession d'un passeport en cours de validité.

Date de départ : le 21 novembre 1989
Date de retour : le 20 décembre 1989
Téléphonez le plus vite possible au numéros suivants :

48 24 46 57 ou 72 73 04 14

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւն

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ա.

ՄԵՆՔ ԱՅՍՕՐ ԱՐՑԱԽԷՆ ԱԽԱԼՔԱԼԱՔ

Արփի Թոթոյեան
Գրիգոր Պըլտեան
Զուլալ Գազանճեան

եւ ներկայացում
Միութեան տարեգիրք «ԿԱՅՔ»ի Ա. թիւին:

Նոյեմբեր 12, Կիրակի, ժամը՝ 17-ին
Հ. Բ. Ը. Միութեան Ալեք Մանուկեան սրահը:
118, rue de Courcelles, 75017 Paris

Մուտքը ազատ է:

«ՅԱՌԱՋ»ի ընթացիկ ազդերու նոր սակագինը

Մահազդ	400	(474,40)
Հոգեհանգիստ	300	(355,80)
Շնորհակալիք	300	(355,80)
Հարսնիք-Նշանտուք	300	(355,80)
Ծնունդ	300	(355,80)

Բոլոր ազդերու սակերուն վրայ, հարկ է աւելցնել 18,60% Թ.Վ.Ա. (տե՛ս փակագծի մէջ ընդհ. գումարը):
Այս գիները կը վերաբերին մէկ անգամ հրատարակելի ազդերու, մինչեւ մէկ քառորդ սիւնակ (25 տող) մահազդներու պարագային եւ 1/8րդ (12-13 տող) մնացեալին:
Առեւտրական եւ այլ ծանուցումներու համար, դիմել թերթին Վարչութեան:

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

Այրի Տիկին Ովսաննա Գոսայեանի մահուան քառասունքին առթիւ Պօղոսեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ Ալֆորվիլի Ս. Մեսրոպ մանկապարտէզին (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ 100 Ֆր. «Յառաջ»ին:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ա. Թադէոսեան մասնաճիւղի ընկերուհիները անդամուհի Լուիզ Զօլաքեանի մահուան առիթով իրենց խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնեն ընտանիքին եւ ընտանեկան պարագաներուն:

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի «Ա. Թադէոսեան» մասնաճիւղը կը կազմակերպէ հայերէն լեզուի գիշերային դասընթացքներ, չափահասներու համար, Հինգշաբթի իրիկունները, ժամը 19-ին, Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝
17, rue Bleue, 75009 Paris.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Համախմբումի հրաւէր

Ֆրանսական բանակի հայ նախկին ռազմիկներու, կամաւորներու եւ դիմադրականներու Ընկերակցութիւնը կը հրաւիրէ համախմբումի մը զինադադարի 71-րդ տարեդարձին առթիւ, Նոյեմբեր 11, Շաբաթ, ժամը 14.45-ին Զօրավար Անդրանիկի յուշարձանին առջեւ. իսկ ժամը 16-ին հայկական դամբարանին շուրջ:
Մուտք՝ Փեռ Լաշէզի Կամպեթայի Ռոնտոն դուռնէն:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Մոնմորանսիի «Տաթեւ» վարժարանին տնօրէնութիւնը շնորհակալութեամբ ստացած է Տիկին Ա. Մաղաքեանի եւ Օր. Հերմինէ Գալուստեանի մահուան առթիւ Տէր եւ Տիկին Զապէլ – Ալէն Թելեանէ 1000 Ֆր., իսկ մէկ ուխտին կատարման առիթով Օր. Արաքսի Աքեկեանէ 500 Ֆր.:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաբթ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

DINER DANSANT
organisé
par la CROIX BLEUE ARMENIENNE DE CHAVILLE
Samedi 11 Novembre à 20 h 30
au *Centre Culturel Maurice Ravel*
25, rue Louis Bréguet à Vélizy - Villacoublay
Soirée animée par l'Orchestre
GAIDZAG'S
Participation : 300 Frs.
Pour vous procurer les billets :
chez Louise - tél. : 47. 50. 10. 85 — chez Siranouche - tél. : 47. 50. 64. 37

LE CENTRE INTERNATIONAL DES ARTS ET DE LA CULTURE
LA CROIX ROUGE ARMENIENNE
(Section de Lyon)
Présentent
EN PREMIERE MONDIALE
Une production Armenfilm
Dimanche 12 Novembre à 18 heures
Palais des Congrès — Lyon
ARCHAK II
de TIGRANE TCHOUHADJIAN
le grand film opéra
avec
GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain
Billets en vente Participation 100 Francs
Centre International des Arts et de la Culture - 101, ave. de Saxe- Tél. 78.95.16.84
Eglise Apostolique Arménienne - 40, rue d'Arménie- Tél. 78.60.47.18
FNAC - 83, rue de la République- Tél. 78.42.26.49
Sévan Voyages - 48, cours de la Liberté- Tél. 78.60.13.66.
A PARIS
Le 26 NOVEMBRE
Réservation : M. Navassartian
Tél. : 39. 83. 36. 53.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 11-12

SAMEDI-DIMANCHE
11-12 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.142

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.142

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 1 – 4)

«ՃՇՄԱՐՏՈՒԹԻՒՆԸ Լ. ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԱՍԻՆ»

Մոսկուեան մամուլը եւ հեռատեսիլը չանք չխնայեցին Ղարաբաղի ու Հայաստանի մէջ ծայր առած ժողովրդական շարժումը ներկայացնելու, որպէս ծայրայեղականներու եւ ազգայնականներու գործունէութիւն:

Այս հարցն էր որ վերջերս քննարկուեցաւ Երեւանի «Ք. Մարքս» Բազմարուեստից հիմնարկի Կոմերիտ Միութեան ընդլայնուած նիստին: Ժողովին մասնակիցները որոշեցին «Պոլիտեխնիկ» լրագրին միջոցաւ՝ Խորհրդային Միութեան միւս բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն հասցնել իրենց ձայնը, ստեղծուած կացութեան պատճառներուն ու հետեւանքներուն մասին:

Թերթը այս անգամ հրատարակուեցաւ ռուսերէն: Այն ամբողջութեամբ կը կրէ «Ճշմարտութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի մասին» խորագիրը: Անոր մէջ ամփոփուած են նիւթեր, որոնք կը ցոլացնեն արցախեան Շարժման շուրջ ծաւալած դէպքերը, Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի շրջափակումը, տարբեր մասնագէտներու եւ լրագրողներու առաջարկութիւններն ու մեկնաբանութիւնները:

Լրագրին այս թիւը լոյս տեսած է հինգ հազար տպաքանակով եւ կը ղրկուի Խորհրդային Միութեան 800 բարձրագոյն ուսման հաստատութիւններուն: Հայ ուսանողները, խորհրդային միւս ուսանողներուն դիմելով, կ'առաջարկեն փախստականներուն դառնալ ստեղծուած «Հրապարակայնութիւն» ակումբին հեռակայ անդամները եւ իրենց շրջանի խնդիրներուն, իրենց նպատակներուն, ապագայ ծրագիրներուն մասին իրազեկ պահել, իրարու հետ հաղորդակցիլ ճշմարտութեան լեզուով: Կը նախատեսուի երեք ամիսը մէկ անգամ հրատարակել լրագրի նմանատիպ օրինակ մը ու ամէն անգամ զայն նուիրել որեւէ հարցի, հետաքրքրական որեւէ թեմայի:

*

ՀԵՌԱԳԻՐԵՐ՝ ԱՐՑԱԽԷՆ

ԼՂԻՄ-ի Ազգային Խորհուրդի Նախագահութիւնը արտայայտելով մարզին բնակչութեան մեծամասնութեան կամքը եւ իղձերը, հեռագիր մը ղրկած է Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի Նախագահութեան, խնդրելով այլեւս չձգձգել Ղարաբաղի հարցին լուծումը: Հեռագրին մէջ նշուած է որ ճգնաժամին վերջ տալու միակ ուղին բնակչութեան կամքը յարգելու մէջ է: «Մեր արդարացի ազգային – ազատագրական շարժումը անշրջելի է ճիշդ այնպէս, ինչպէս վերակառուցման եւ ժողովրդականացման գործընթացը»:

Ազգային Խորհուրդը հեռագիր յղած է նաեւ Վրաստանի ղեկավարութեան ու Ազգային Խորհուրդին: Հոն նշուած է որ Եղբայրական Վրաստանը, մերժելով շրջափակման կազմակերպիչներուն վերջ – նագիրը, ամէն բան ըրաւ հայ ժողովուրդը դժբախտութեան մէջ չձգելու համար:

Ազգային Խորհուրդը Քալիֆորնիոյ երկրաշարժին առընչութեամբ ցաւակցական հեռագիր մը ղրկած է Նախագահ Պուշի ու Նահանգապետ՝ Տէօքմէճեանի:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻԱ

ՊԱՏԸ ԱՆՑՔ ԿՈՒՏԱՅ

Տասնամեակներ ամբողջ ճնշուած ժողովուրդի մը երէկուան պահանջը այսօր իրականութիւն դարձած է արդէն. Պերլինի համբաւաւոր Պատը որ Ի. դարուն ամօթը կրնայ նկատուիլ, այլեւս չնորհազրկուած բռնապետի մը կը նմանի: Ոչ մէկ իմաստ ունի այսօր անոր գոյութիւնը, նոյն ժողովուրդը երկուքի բաժնող հզօր քմայքի մը ժամանակավրէպ խորհրդանիշը ըլլալէ զատ: Հինգշաբթի իրիկուն ամբողջ աշխարհի լրատուները կը յայտարարէին թէ Եւրոպայի թերեւս վերջին բռնապետն ալ տապալած է ու Արեւելեան Գերմանիոյ ժողովուրդը կրնայ անարգել անցնիլ արեւմուտք, միայն անցաթուղթի պարզ ձեւակերպութեամբ մը: Ոչ մէկ պարտաւորութիւն այսուհետեւ Չեխոսլովաքիոյ ճամբան բռնելու, հասնելու համար Արեւելեան Գերմանիա:

Որոշումը մեծ խանդավառութիւն ստեղծած է Գերմանիոյ մէջ, որուն համար այլեւս «արեւելեան» ու «արեւմտեան» որակումներն ալ հաւանօրէն երկար կեանք չունենան: Բազմահազար ժողովուրդ արդէն դիմած է անցաթուղթ խնդրելու, որպէսզի արեւմուտք անցնի: Միացեալ – Նահանգներ, Ֆրանսա մասնակից են Արեւելեան Գերմանիոյ խանդավառութեան. Միացեալ – Նահանգներու Նախագահը՝ Պուշ յայտնած է թէ համբաւաւոր Պատը այլեւս գոյութեան ոչ մէկ պատճառ ունի: Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարը Ռ. Տիւմա պատմական որոշումը կը նկատէ «մեծ քայլ մը դէպի ժողովրդավարացում» ու կը շնորհաւորէ երկրին ղեկավարութիւնը: Արեւմտեան Գերմանիոյ մէջ եւս մեծ է անշուշտ խանդավառութիւնը, սակայն իշխանութիւնները նաեւ որոշ մտահոգութիւն մը կ'արտայայտեն. մեծազանգուած գաղթը անխուսափելի հարցերու շարան մը պիտի բերէ հետը. արդարեւ, Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետը Հ. Քոհլ, ընդմիջելով Լեհաստանի այցելութիւնը Ուրբաթ օր կը վերադառնար ներկայ գտնուելու համար Նախարարներու Խորհուրդի արտակարգ ժողովի մը: Ստեղծուած ոգեւորութիւնը գրեթէ անարձագանգ կը մնար Խորհրդային Միութեան մէջ որ կը խուսափէր մեկնաբանելէ կատարուածը:

Պերլինի Պատին անկումը առաջին ու զգացական հակազդեցութիւններէ ետք բազմաթիւ հարցեր ու հարցումներ, նաեւ մտահոգութիւններ կը բերէ հետը. Արեւմտեան Գերմանիա ինչպէս պիտի դիմագրաւէ այս հոսքը. Արեւելեան Գերմանիա ի՞նչ միջոցառումներով ու ո՞րքանով պիտի տոկայ արտագաղթին ստեղծած իրավիճակին. ու երկու Գերմանիաներու նոյնիսկ մերձեցումը ի՞նչ կեցուածք պիտի թելադրէ Եւրոպայի միւս երկիրներուն: Հարցումներ, որոնք անխուսափելիօրէն կը կանխեն երեւոյթը վերակառուցումի կամ ժողովրդավարացումի հոլովոյթով բացատրելու դիւրին քայլ մը:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐՑԱԽԻ ԱՌՕՐԵԱՅԷՆ

Ինչպէս արձագանգած էինք «Մոսկովեան Լուրեր» շաբաթաթերթին յօդուածին ու Վոլսկիի արտայայտութիւններուն («Յառաջ», Նոյ. 8), նոյն թերթին Փարիզ լոյս տեսած թիւէն կը քաղենք հետեւեալ մանրամասնութիւնները. –

Ընթերցողներուն ծանօթ լարուած կացութեան, ամէնօրեայ իրադարձութիւններու կողքին, թերթը կանգ կ'առնէ զուտ հայաբնակ Վանք գիւղին շուրջ պատահած բախումներուն վրայ: Շրջակայքի լեռներուն վրայ, ամրան ամիսներուն իրենց 500 հազար ոչխարները արածող Ազրպէյճանցիներուն համար անհնար դարձած է հօտը դաշտ իջեցնել, քանի որ Հայերը արգելք եղած են ու ամէն անգամին ճամբան ժայռերով գոցած:

Վոլսկի յայտնած է թէ ստեղծուած կացութիւնը ցարդ հինգ միլիառ ռուբլիի վնաս մը հասցուցած է տնտեսութեան: Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի նախագահը համոզուած է թէ հարցին կարելի է լուծում մը գտնել միայն ԼՂԻՄ-ի օրինավիճակին փոփոխութեամբ:

Յօդուածին վերջաւորութեան հետեւեալ եզրակացութիւնը կ'ըլլայ. – ոմանք այսօր այն կարծիքն ունին թէ ուժասպառ Հայերը պատրաստ են իրենց արիւնը թափելու այս անել կացութենէն դուրս գալու համար: Այսպէս, «Հայերը իրենց սխրագործութիւններով պիտի շարժեն խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին խիղճը՝ բան մը որ պիտի արագացնէ Արցախի հարցին լուծումը: Հրամանատար Ստանիսլավ Տիչկեւիչի վկայութիւնը Ստեփանակերտի օդակայանը տեղի ունեցած դէպքին մասին, կը հաստատէ այդ տեսակէտը թէ ոմանք ամէն ինչի պատրաստ են այլեւս. անծանօթ մը իր ինքնաշարժով մտաւ օդակայանի էջքի դաշտը, կտրելով էջք կատարող օդանաւին ճամբան: Վարորդը օդակայանէն եկած ազդարարութիւնները անտեսեց ... Վաւթաբագոյնը կրնար պատահիլ ... բայց վերջին պահուն զինուորները հրաժարեցան կրակելէ»:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԸՄԲՇԱՄԱՐՏ

• ՇԱՐՔ ՄԸ ՅԱՂԹՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՅՈՒՆԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ

Սելանիկի մէջ տեղի ունեցած դասական ոճով միջազգային մրցաշարքի մը ընթացքին, Հայաստանն է որ ներկայացուցած է Խորհրդային Միութիւնը: Մեր ըմբիշները արդարացուցած են իրենց վրայ դրուած վստահութիւնը եւ մէկ բացառութեամբ, բոլորն ալ ստացած են առաջին մրցանակ: Բացառութիւն՝ լենինականցի Ռուբէնեանը՝ որ միայն 2-րդ դասուած է:

Հայերուն մարզիչն էր Ա. Սարգսեան՝ որ գանազան թելադրութիւններ ըրած է իր յոյն պաշտօնակիցներուն, լաւագոյն արդիւնքներ ձեռք բերելու ուղղութեամբ: Բնականաբար, հայկական խումբը հանդիպումներ ունեցած է յունահայ կազմակերպութիւններուն հետ:

ՄԱԿԱՆԱԽԱՂ

• ՀՐԱԶԴԱՆ 5-ՐԴ ՄԻԱՅՆ

Խորհրդային Միութեան բարձրագոյն դասակարգի առաջնութիւնը՝ որուն կը մասնակցի Հրազդան քաղաքի ակումբը, վերջացած պէտք է ըլլայ այս օրերս:

Հրազդան դասուած էր 3-րդ անցեալ տարի: Այս անգամ նուազ արդիւնաւէտ եղած է. պիտի բաւականանայ 5-րդ տեղով, 12 խումբերու միջեւ, ինչ որ այնքան ալ գէշ չէ, երբ նկատի առնենք Հայաստանի այս տարուան դժուար կացութիւնը՝ որուն հետեւանքներէն կը տուժեն նաեւ, բնականաբար, մարզիկները:

ՍԵՂԱՆԻ ԹԷՆԻՍ

• ՅԱՋՈՂ ՍԿԻԶԲ

Վիէէօրպանի Հայ Մշակոյթի Տունը կազմած է խումբ մը մասնակցելու համար նահանգային առաջնութեան: Ունի

(Շար.ը Դ. էջ)

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ իրենց դասարաններուն մէջ լաչակ կրելու պնդումին դէմ մինչ հակազդեցութիւնները կը շարունակուին ու հարցը կը գրաղեցնէ երկրին քաղաքական կեանքը, Իրան կացութիւնը հրահրող կեցուածք մը կ'արտայայտէ. երկրին Արտաքին փոխ – նախարարը յայտնած է թէ եթէ արգիլէ դպրոցներու մէջ լաչակ գործածել, Ֆրանսա ամբողջ իսլամական աշխարհին ատելութիւնն ու զայրոյթը պիտի հրաւիրէ իր վրայ:

ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀԸ Ռ. Մուաւատ, մինչ կը շարունակէ կառավարութիւն մը կազմելու իր դիմումները, զօրավար Աուն կը յամառի մերժել անոր հեղինակութիւնը: Այս հակամարտութիւնը պատճառ կ'ըլլայ նաեւ ահաբեկչական արարքներու. ականուած ինքնաշարժեր կը պայթին, կամ այլ պայթումներ տեղի կ'ունենան ամէն օր նոր զոհերու պատճառ դառնալով:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Հանրապետութեան նորընտիր Նախագահը՝ Թ. Էօզալ երդումի պաշտօնական արարողութենէն ետք նշանակած է վարչապետը. Նոր կառավարութիւնը կազմելու պաշտօնը յանձնուած է Երզնկայի երեսփոխան Ե. Աքպուլութի:

ՔՈՍՈՎՈՅԻ ինքնավար մարզին մէջ անցեալ շաբթուան ընթացքին բողոքի ցոյցերու մասնակցած ըլլալու յանցանքով դատապարտուած են 138 Ալպանացիներ: Տրուած պատիժները կը տարբերին 15 – 60 օրուան բանտարկութեան միջեւ: Անոնք ցոյցերով կ'առարկէին իրենց ղեկավարին՝ Ա. Վլասիի դատավարութեան դէմ:

ՆՈՐ ՀԻՆԳ ՖՐԱՆՔՆՈՑ մետաղադրամներ շրջանառութեան կը դրուէին Ուրբաթ օր. անոնք պատրաստուած են Էյֆէլի աշտարակին հարիւրամեակին առթիւ:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ժողովրդավարութեան կերտիչը Լ. Վալեզա Ուրբաթ օր կը ձեռնարկէր ամերիկեան շրջապտոյտի մը որ պիտի ներառնէ Միացեալ – Նահանգները, Գանատան եւ Վենեզուէլան: Ան այսպէսով շնորհակալութիւն պիտի յայտնէ իր երկրին կատարուած օժանդակութեան համար:

ԳԵՐՄԱՆԱՑԻ ԳՐԱԳԻՏՈՒՀԻ Մարկարէթ Պիւպէռ – Նէօյման Ֆրանքֆուրթի մէջ մահացած է 78 տարեկանին: Ան Ստալինի հրահանգով աքսորուած էր Սիպերիա, ապա յանձնուած Կեսթափոյին, որ զինքը արգելափակած էր կեդրոնացման ճամբարի մը մէջ: Մ. Պիւպէռ – Նէօյմանի ամէնէն ծանօթ գործն է «Միլենային կեանքը»:

ԱՄԱՌՆԱՅԻՆ ՎԵՆԵՏԻԿԸ ԵՒ ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆԸ

Բ.

Ամառնային հայագիտականի դասընթացքները, առաջին պատմական հանդիպում Եւրոպայի մէջ, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանի մէջ, Հայրենիքի ու Սփիւռքի ներկայ մեր սերունդներուն:

***

Ինչո՞ւ այսքան փափաք խօսելու ... նկարագրելու այս տարուան ամառնային Վենետիկը: Չէ՞ որ Վենետիկը գեղեցիկ է եւ առինքնող պարզապէս իր անունով, իր տեսուր ու զուարթ այլակերպութեան հրաշալիքով որ կուտայ խոյս ու կը յայտնուի նոյն ակնթարթով, գեղեցկութեան հմայքը ձգելով ի՛ր անունէն անդին, ի՛ր անունը կանչողին...: Բայց ո՛չ այսքան միայն. կայ աւելին մեզի համար: Չէ՞ որ մեզի Հայերուս համար Վենետիկը այլեւս հայաշունչ բան մըն է, գրեթէ հայախօս ու հայացած՝ հոն ճառագայթող Սուրբ Ղազար կղզիի հայազգի մշակութային ալաքներու պատուաստով: Ինչո՞ւ, հետեւաբար, դեռ այս հետապնդող փափաքը: Որովհետեւ առաջին անգամ ըլլալով Վենետիկ եւ Սուրբ Ղազար կղզին, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը որ երեք հարիւր տարիներու ընթացքին, յարատեւ ու տոկուն աշխատանքով հիւսեցին ազգային մշակոյթի տաճարին խորաքանչիւր կազմուածը, կամրջելով զայն Մայր Հայրենիքին, ուսկից անցած ժամանակով երկուստեք, փոխադարձ ձեռնարկներով, գիրն ու գրականութիւնը, Հայոց մշակոյթի բազմաճիւղ ծնունդներով, բոլորն ալ խօսուն վկայութիւն հայ հանճարին եւ ցեղի ազնուականութեան..., այսօր, ահա վերջապէս, մայր հողէն դարերու կերտած այդ կամուրջէն կը տողանցէին, դէպի Սփիւռք եւ յատկապէս դէպի Վենետիկ, դէպի Սուրբ Ղազարի կրթական առաքելութեան ծնունդ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը, հոն ուր 1834 – 1836–էն ի վեր եղած էր դարբնոցը ազգային ու գրական մեր զարթօնքին, «Նոր Սերունդ» զաւակներ հայկազեան ցեղին, հարազատ ծնունդները Հայոց աշխարհին, անոր այսօրուան բնակիչները եւ իրաւ տէրերը մեր Սփիւռքահայերուս երազած հայրենիքին, որուն պաշտպաններն են եւ իրաւ գրաւականները անոր տեւականութեան: Անոնք խօսք չէին հայրենասիրական այլ գոյութիւն եւ գործօն ուժ հողին վրայ: Հայրենասիրական մեծղի պոռթկումները չեն որ կ՚ապահովեն ազգի մը գոյութիւնը այլ մշտարթուն, ազգային իր գոյութեան հաւատացող, անոր աւանդութիւններուն փարած, ի՛ր ինքնութեան գիտակից ժողովուրդը որ յարատեւօրէն տոկալով կ՚ապրի իր առօրեան հոն տեսնելով ի՛ր ապագան, որովհետեւ սերունդները կը պատրաստուին, կրթական ու փորձառական զոյգ ճակատներու վրայ, անոնք չեն յանկարծաբանուիր:

Անոնք չեկան բնական պայմաններով եւ ձեւերով այնպէս ինչպէս սովոր են գալ իրենց տարեկից մեր եւ ուրիշ ազգերու զաւակները, որոնք կուգան թեթեւ հոգիով, ապրուած հանգստաւէտ ու զուարթ իրենց օրերու օղակը ճոխացնելու նորանոր երջանիկ պահերով. մինչդեռ մերինները կուգային թախիծը իրենց սրտին, ընտանեկան սուգը սեղմած պատանի իրենց հոգիները, ոչ միայն ցաւահար իրենց հարազատներու կորուստով այլեւ տարերային աղէտի սարսափազդու զգացողականութեամբ տպաւորուած՝ թէ՛ ֆիզիքապէս բայց յատկապէս հոգեպէս: Երկիրը շարժած էր անոնց ոտքերուն տակ, փուլ իյնկած էին շինուածքներ իրենց աչքերուն առջեւ եւ՛ աղաղակ ու կոծ, եւ՛ խուճապ ու խելայար վազք դեռ կ՚ամբոխէին անոնց ներքին աշխարհը, վրդովելով հազարումէկ աւա՜ղներով ու ափսոսանքով անոնց թարմ կեանքը:

Ահա՛ առոնք էին որ կուգային Վենետիկ, Լենինականէն, Սպիտակէն, Նալպանտէն ... բոլորն ալ մեր հայրենիքի քաղաքներու ու գիւղերու բնակիչներ ... եւ կուգային որովհետեւ ուրիշներ տուին իրենց առիթ, հրաւէր որ գան եւ ոչ թէ ազատօրէն, ինքնակամ ու ինքնաբաւ պայմաններով ինչպէս պէտք էր ըլլալ սովորական պայմաններու մէջ ապրող ժողովուրդի մը կեանքը: Մերինները կուգային պահ մը սթափելու համար, իրենց աչքերուն տալու խաղաղ բնութեան մը տեսքը եւ ապրելու իրենց սովորական առօրեայէն տարբեր եղանակաւորումով ու միջադէպերով հիւսուած ժամանակաշրջան մը: Այսքանը նուազագոյնն էր: Բայց մեր փնտռածը աւելին էր:

Մշակոյթ իրականութիւնը յաճախ վերացական գիտելիքներու խուրձի մը կը վերածուի, անտեսելով անոր կրթա – դաստիարակչական գործնական ազդակները որոնք ոտքի կը պահեն զայն, կը փոխանցեն ուրիշին եւ կ՚ազդուին ուրիշէն տալով ընթացք զարգացումի հոսանքին որ ինքնին հասունութիւնն է մտքին ու սրտին: Այս էր ցանկալին: Այսինքն, կարելի դարձնել փոխ – յարաբերութիւն մը Հայրենիքի եւ Սփիւռքի մեր պատանիներուն ու դէպի երիտասարդութիւն բացուող Սփիւռքի եւ Հայրենիքի սերունդներու միջեւ: Հարկ էր որ անոնք փոխադարձ գգւային զիրար, իրարմով բացատրուէին, իրարու հասկնէին թէ ինչ է հայրենիք իրականութիւնը, թէ ովքեր էին հայ հողի այժմու հարազատ բնակիչները, անոնք որոնք արթուն պաշտպաններն են հայ հողին, հայ աւանդութեան, լեզուին ու կենցաղին, ոչ իբրեւ խօսք կամ գիր այլ կենդանի ապրող վկայութիւններ: Եւ միւս կողմէն թէ ինչ է Սփիւռքը, դիմագիծը՝ Հայոց հողէն դուրս ապրող հայութեան, անոնց սրտերէն ներս բաբախող ազգասիրութեան տեսակին, գիրենք հայ պահող յատկանիշներու ստեղծած ոգեւորութիւնը եւ սաստ արդիւնք՝ ճիգը, դերազանցելու իրենց անմիջական շրջապատի օտարութիւնը, հայ լեզուի ու մշակոյթի իրենց փարումով որուն ի սէր ու ի խնդիր եկած էին ահա Վենետիկ, Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարան, Միջին – Արեւելքի ու Արեւմտեան երկիրներէ, Միացեալ – Նահանգներէ ու Գանատայէն, ազատօրէն ու ինքնաբուխ սորվելու իրենց մայրենին, հարստանալու իրենց տոհմիկ գիտելիքներով որպէսզի մնայ ամուր պարիսպը հայ ինքնութեան պաշտպան՝ թէ՛ տուներէն եւ թէ՛ դպրոցներէն ներս:

Արդարեւ այս վեցերորդ տարին էր որ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանը կը կազմակերպէր ամառնային հայագիտական դասընթացքներ յատկապէս հայերէն լեզուի եւ գրականութեան ու պատմութեան: Բայց այս տարի գրականութեան դասախօսութիւնը նկատի ունէր նաեւ առաքելական տեսակէտ մը որ կ՚ամբողջացնէր՝ գրական ստեղծագործութեան իմաստն ու նկարագիրը: Դասընթացքի վարիչ եւ լեզուի ու գրականութեան դասախօս Հայր Ռափայէլ, վերլուծելով Սիամանթոյի բանաստեղծութիւնը մասնականացաւ յատկապէս «Հայրենի հրաւէր» ընդհանուր խորագրին տակ ամփոփուող քերթուածներու վրայ, բանաստեղծի լեզուական ու գրական յատկանիշներէն անդին, ցոյց տուաւ անոնց միտք բանին, այժմէական բաղդատական մերձեցումներով օրուան մեր իրականութեան, Սփիւռք իրականութեան եւ Հայրենի կոչին իմաստին մէջ խորանալով թէ՛ ընկերային թէ՛ ազգային եւ թէ՛ իմաստասիրական տեսակէտներով: Եթէ նախորդ տարիներուն միատեսակ էին մասնակցողները, այս տարի Սփիւռքի ու Հայրենիքի մեր երիտասարդներու մէկտեղումը նոր հորիզոններու ու անդրադարձութիւններու դիմաց դրաւ մեզ: Իրենք, մեր երկու ափերու երիտասարդ դերակատարները զուցէ այնքան գիտակից չէին պատահածին եւ անոր եզականութեան: Անոնք բնականօրէն կը շրջէին միասնաբար վարժարանէն ներս տիրող եւ զիրենք իրարու կապող մըթնոլորտը ու կարծէք հիասթափուած կ՚արժեւորէին զիրար, փոխադարձ զանազանութեան մէջ գտնելով երակ մը որ հասարակաց էր բոլորին: Երկու խումբերու մշակութային ու ընկերային զանազանութիւնները առաջին օրերուն ստեղծեցին որոշ դժուարութիւններ յարաբերութեան. դժուարութիւն որ կու գար նաեւ մասամբ լեզուի տարբերակներէն բայց անյայտ փոխադարձ յարգանքի վերաբերմունքը կը գգացուէր փոխադարձ հետաքրքրութեամբ: Բայց աւա՜ղ, Հայոց հողի զաւակները իրենց հոգիներէն ներս կը կրէին վէրք մը որ անսպասելի առիթներով կ՚արիւնէր յաճախ, կը նետէր զիրենք տխուր յիշատակներու անմխիթար ամայութեան մէջ. արդարեւ, առաջին օրերուն, բաւական էր երգ մը կամ եղանակ մը որպէսզի արցունքոտէին բարի աչքերը մեր տղոց ու աղջիկներուն: Հարկ էր սակայն գերազանցել եւ յաղթանակել անցեալի յուշերու ծնունդ տխուր զգացումներու կաշկանդիչ ու ճնշիչ հոգեկան անտրամադրութիւնը... հարկ էր ապրիլ իրենց օրը, պատրաստել իրենց վաղը եւ ... գէթ ժամանակի մը համար հանդարտէին, նոր ու եռանդուն ոգեւորութեամբ ողողուէին եւ խանդավառուէին: Եւ ասիկա պատահեցաւ մէկ կողմէն բոլորովին բնական պայմաններով, հասակակիցներու միջեւ իրենց յատուկ ու ձեռնտու միջոցներով. սերունդները կը խօսէին իրարու. իրենց լեզուն բառ չէր այլ կենցաղ եւ զիրար դիմագրաւելու բոլորովին պարզ ու անմիջական եղանակ մը օգտագործելով աւելի աչքերու փորձառական եզրերով քան իմացական տրամաբանեալ բացատրականներով: Արդարեւ ցաւին դիմաց ոչ մէկ տրամաբանեալ խօսք կը դիմանայ, լոկ օրինակը ցաւակիցին որ գիտէ բաժնել ցաւը եւ միանգամայն յոյսի ալացքներով գերազանցել զայն: Սփիւռքի մեր տղաքն ու աղջիկները ապրեցան այդ պահը եւ ջանացին կարդալ Հայրենիքի մեր տղոց ու աղջիկներուն կեանքի փորձառական գիրը: Դիւրին բան չէր. երկու սերունդները կարծէք կանգնած էին Հայոց երկու ափերուն. իրենց միջեւ հայ կեանքն էր որ կը հոսէր: Ամէն մէկ ափ ունէր իր շրջապատը, իւրայատուկ կենցաղային դրոշմ, եւ հայ կեանքի հոսանքին հետ ընթացք պահելու իրենց ճիգին մէջ տարբեր ամանակ եւ արագութիւն: Ասոնք նորերն են. դեռ հայ կեանքի հոսանքը իրենք չեն. բայց քննեցին իրարու բազկերակները եւ ազգային թափը որով լարուած էին: Ասոնք յայտնութիւններ չըրին եւ ոչ յանդգեցան գրաւոր եզրակացութիւններու, բայց դրին վաղուան հայ կեանքի հոսանքի մղիչ ուժերու առաջին հիմքերը, զանազանութիւններու ընդմէջէն, միացնելով բուռնցք դարձած իրենց ափերը, նշան եղբայրութեան ու փոխադարձ հասկացողութեան:

Հաճոյքով նշմարեցինք հայրենի մեր տղոց ու աղջիկներու աստիճանաւոր ձերբազատումը մեկուսացումի առաջնորդող հոգեբանութենէն: Իրենց սահմանափակ փորձառական ծիրէն անդին անոնք տեսան ուրիշ երկիրներ, Իտալիայէն զատ, Շառլ Ազնաւուրի հրաւէրով անոնք տեսան լոյսերու քաղաք՝ Փարիզը, զոր այնքան կը փափաքէին տեսնել. Նախ խումբ մը միայն 26 հոգիներու, ներկայ ըլլալով երեկոյթին որ Շառլ Ազնաւուր կու տար ի նպաստ երկրաշարժէն սասանած Հայաստանին, եւ ապա բոլորը միասին դարձեալ Փարիզ, միշտ հիւրը Ազնաւուրի, այս անգամ պտըտելու եւ դիտելու Փարիզ քաղաքը, իր տեսարժան վայրերով եւ ազատութեան, եղբայրութեան ու հաւասարութեան այս մայրաքաղաքին մէջ, մերիններն ալ ունեցան տարրական ազատութեան վայելքը, այլեւայլ երկիրներու մէջ ապրելով իրենք եւս իրականութիւն մը այլազանութիւններով լի թէ հոգեկան – կրօնական տեսակէտով եւ թէ մարդկային ու ընկերային կեանքը վարող անհատական ու հասարակական արժէքներու անմիջական տեսութեամբ եւ անոնց բեղուն կարելիութիւններով: Այս բոլորը թէեւ համառօտ օրերու եւ ժամերու ընծայած մշակութային հարուստ պահեր էին, վստահ ենք սակայն որ անոնք մեծապէս տպաւորած են արթնամիտ ու հետաքրքիր մեր տղաքն ու աղջիկները եւ ճոխացուցած իրենց իմացական ու զգացական աշխարհը հասուն դատողութեան մը առաջին հանդրուանի անհրաժեշտ տուեալները հայթայթելով:

Երկրաշարժէն ետք աշխարհ ամբողջ մէկ սիրտ, մէկ հոգի վեհանձնօրէն բացաւ իր սիրտը ի նպաստ Հայութեան սիրոյ ու համակրանքի արտայայտութեան բոլոր միջոցներով: Ճիշդ է հիմնայատակ շարժեցաւ երկիրը Հայոց. չմոռցանք, սակայն, մենք թէ քարէն աւելի հողին վրայ ապրողներ պէտք ունէին ամէն տեսակ խնամքի եւ ուշադրութեան: Նիւթական վերակառուցումի աշխատանքին զուգընթաց կարեւոր հրամայական մըն էր երէկ եւ դեռ այսօր ընկճուած հոգիներու վերականգնումը՝ խաղաղ ու հանդարտ հոգեբանութեան մը վերստանձնումով, եւ լաւատես հայեացք դէպի կեանքն ու մարդկային կարելիութիւնները, զօրացած՝ հոգեկան արժէքներով, եւ համոզուելով թէ նիւթէն առաջ Մարդ – Անձն է միակ անհրաժեշտն ու էականը եւ թէ անոր ներքին կարողութիւններուն ներդաշնակ իրագործումով է որ նիւթը կրնայ օգտագործուիլ ի նպաստ Մարդուն, մերժելով յաւէտ հակառակ վարկածը: Մեզի համար վերակառուցում կը նշանակէ, ամէն բանէ առաջ, ստեղծել Հայրենի մեր ժողովուրդին հոգիէն ներս համամարդկային աշխարհահայեացք, հաղորդական շփում բազմազան մշակոյթներու հետ. առիթ՝ զգացական ու իմացական զարգացումի: Որքանով յաջողինք ընդարձակել տեսողական ծիրը մեր երիտասարդ սերունդին, այնքան աւելի նպաստած կ՚ըլլանք եւ ապահոված հայրենիքի եւ Սփիւռքի մեր վաղուան սերունդներու համակեցութեան կարելիութիւնը:

Այս բոլորը մենք տեսանք, այս ամառ Վենետիկ Մուրատ – Ռափայէլեան վարժարանին մէջ եւ խանդավառուեցանք եւ երազեցինք այս նոր սերունդները վաղուան տեսիլներով: Անոնք առանձին առանձին առնուած, բան մը կը պակսէր իրենցմէ իբրեւ Հայ – մարդ, միասնաբար առնուած կ՚արդարացնէին այսօրուան ազգային ու միջազգային մշակոյթի զաւակ Հայ – մարդու տիպարը: Ահա ասոր համար էր որ այս տարի, ամառնային Վենետիկը բոլորովին տարբեր էր եւ նորութիւն իր տեսակին մէջ: Այս ամառ ազգային կրթա–դաստիարակչական ձեռնարկի տեսարանային վայելքի ամառն էր: Մարդկային ներաշխարհը արտայայտող ու բնութիւնը արձագանգող արուեստներու մէջէն, «եօթներորդ արուեստ» տիտղոսով որակուած շարժանկարային արուեստը զուցէ լոկ յաջողէր ամբողջապէս փոխանցել անոր իրաւութիւնը իբրեւ կեանք որ ինքզինք կը ցոլացնէ... եւ կը հրաւիրէ դիտողը ընդունելու զայն առանց յաւելեալ միջամտութեան կամ տիրող կարգը փոխելու միամիտ դիտաւորութեան: Ամէն սերունդ ունի իր ներքին օրէնքը արժեւորելու, յարաբերելու, գործելու. կրթա – դաստիարակչական ամէն ձեռնարկ կը ծառայէ փոխանցել անցեալի փորձառութեան լարը եւ թոյլ տալ որ նորով ան դեռ աւելի զարգանայ:

1989–ի Վենետիկի ամառը կը նշանակէ այս բոլորը. 64 օրերու, ընկերային շըրջապտոյտներով, ծովագնացութիւններով, գեղարուեստական վայրերու այցելութիւններով, մշակութային հանդիպումներով համեմուած, 64 օրերու ամէնօրեայ միասնական եւ նոյն յարկին տակ կենցաղէն ետք, բաժանումը բոլորիս համար դժուար եղաւ: Այլեւս հարազատներ էինք, որ կը բաժնուէինք իրարմէ. չկար ուրիշ ելք. բայց գոհ էինք երկուստեք. մենք դրականօրէն նշմարած էինք անոնց կենցաղային ու մշակութային հոգեկան աճումը որ կ՚արտացոլար նոյնիսկ անոնց ֆիզիքական արտայայտութիւններու ընդմէջէն. ուրախ էին նաեւ իրենք որովհետեւ կը դառնային իրենց ծննդավայրը իրենց միւս հարազատներուն մօտ, շատ բաներ ունէին պատմելիք, նկարագրելիք, եւ յատկապէս իրենց վառ աչքերով պիտի փոխանցէին անոնց, հաւատքի, յոյսի ու սիրոյ վառ ջահերը իբրեւ հզօր վահան, ապրելու ուժ եւ եղբայրական ջերմ սրտակցութիւնը, որով կապուած ենք մենք իրարու Սփիւռքի եւ Հայրենիքի հայորդիներս:

Հ. ՌԱՓԱՅԷԼ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

PUBLICATIONS REÇUES

ALPHABET ARMENIEN

Illustrations
Séta PAPAZIAN

Editions Entente, 1989.

ՊԱՏՄԱՇԽԱՐՀԱԳՐԱԿԱՆ ԱԿՆԱՐԿ

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՔԱՂԱՔԱՏԻՊ ԱՒԱՆՆԵՐԸ

Ապարանի վարչական շրջանի կեդրոն Ապարան քաղաքատիպ աւանը մինչեւ 1963 գիւղ էր, որ նախապէս Քասաղ կը կոչուէր, ԺԸ. դարէն մինչեւ 1935՝ Քասաղ – Ապարան, Բաշ – Ապարան, իսկ 1935–էն՝ Ապարան: Կը գտնուի Քասաղ գետի ափին, Աշտարակ – Սպիտակ կառուղիին մօտ, սեւահողային արդւանդ գեղատեսիլ սարաւանդի վրայ, որուն բարձրութիւնը ծովի մակերեւոյթէն 1880 մէթր է: Երեւանէն հեռաւորութիւնը 59 քմ. է, մօտակայ երկաթուղային կայարանէն՝ Սպիտակէն՝ 42 քիլոմեթր: Վարչականօրէն Ապարանի աւանային խորհուրդին կ'ենթարկուին նաեւ Լուսագիւղ (Ղարանլուխ), Մուլքի եւ Սարալանջ (Հաջի Բաղր) գիւղերը:

Ապարանը նախախորհրդային շրջանին Երեւան նահանգի Էջմիածին գաւառի Բաշ - Ապարանի ոստիկանական շրջանի կեդրոնն էր, բայց սովորական գիւղ էր եւ 1831-ին 386 բնակիչ ունէր, 1873-ին՝ 1853, 1931-ին՝ 2666, 1959-ին՝ 2662, 1970-ին՝ 5969, 1980-ին՝ 6000: Բնակիչներու նախնեաց մէկ մասը եկած է Վանէն, Ալաշկերտէն, Մուշէն, Էրզրումէն եւ այլ շրջաններէն: Բնակչութեան մեծ մասը Հայեր են, կ'ապրին նաեւ Քիւրտեր:

Առողջապահական տեսակէտէն Ապարանի պայմանները հիանալի են՝ արեւոտ օրերը եւ գերմանուշակագոյն ճառագայթներու առատութիւնը, լեռնային առողջարար կլիման, անփոշի, մաքուր, կազդուրիչ օդը, վճիտ ու պաղ ջուրը Ապարանը կը դարձնեն առաջնակարգ ամարանոցավայր:

Խորհրդային կարգերու հաստատումէն առաջ Ապարանի մէջ երկդասեան մէկ դպրոց կար: 1981 – 1982 տարեշրջանին հոն կը գործէին երկու լրիւ միջնակարգ, մէկ ութամեայ, մէկ երաժշտական դպրոց, մէկ արհեստագործական ուսումնարան:

Քասաղը առաջին անգամ յիշատակուած է Պտղոմէոսի կողմէ (Բ. դար) Casala ձեւով: Ժ.–ԺԳ. դարերուն այստեղ հայ Թագաւորներն ու իշխանները իրենց ամարանոց-դղեակները ունէին: Ապարան անունին ծագումը ոմանք կը կապեն Մոկաց աշխարհի Ապարանք գիւղին մօտ գտնուող Ապարանից Ս. Խաչ վանքի մասունքը այս շրջանը փոխադրելու, ոմանք ալ Թագաւորական ու իշխանական ամարանոց – դղեակներու առկայութեան հետ: Աւանդութիւնը Ապարան անուան ծագումը կը կապէ «առանց պարանի» («անպարան») բառակապակցութեան հետ. երբ այդտեղ առանց պարանի կախուած եղեր է Լուսաւորիչի կանթեղը:

Ապարանի մէջ կը գտնուի Ե. դարու բազիլիկ եկեղեցի մը, որ սովորաբար կը կոչուի Քասաղի եկեղեցի եւ մեզի հասած է կանգուն վիճակի մէջ: Աւանին արեւմտեան կողմը, բարձր բլուրի վրայ հին ամրոցի մը աւերակները կան:

Ապարանը հերոսացաւ 1918-ի Մայիս 23-էն 29 տեղի ունեցած ճակատամարտով, որուն ընթացքին հայկական զօրքը եւ աշխարհազօրը ջախջախեցին Թրքական մեծաթիւ ու լաւ զինուած բանակը:

ԱՐԶՆԻ

Արզնի քաղաքատիպ աւանը կը գտնուի Աբովեանի շրջանը, Աբովեան քաղաքէն 4 քիլոմեթր հիւսիս – արեւմուտք, Հրազդան գետի երկու ափերուն փռուած սարաւանդին վրայ: Արզնին ամբողջովին թաղուած է մրգատու այգիներու (ծիրան, տանձ, խնձոր, ընկոյզ եւայլն) մէջ: Ժամանակին հոս եղած գիւղը յիշատակուած է նաեւ Արծնի ձեւով, իսկ յետագային օտարները զայն կոչած են Սարչալու: Արզնին Երեւանէն 22 քիլոմեթր հիւսիս կը գտնուի:

Քաղաքատիպ այս աւանին գրաւած տարածքին մեծ մասը հարթավայրային է: Կլիման մեղմ է. չափաւոր խոնաւ, օդը՝ անփոշի ու առողջարար, արեւոտ օրերու թիւը՝ մեծ: Հինէն ի վեր յայտնի է իր հանքային ջուրերով, որոնք կը բխին Հրազդան գետի ափերէն:

Արզնին 1873-ին ունէր 262, 1897-ին՝ 658, 1926-ին 932, 1939-ին՝ 2342, 1959-ին՝ 2921, 1980-ին՝ 4040 բնակիչ, մէկ մասը՝ Ասորիներ:

Ատենին Արզնին Այրարատեան աշխարհի Կոտայք գաւառին մաս կը կազմէր: Անոր աղբիւրներէն մէկը փորելու ժամանակ տարբեր երկիրներու դրամներ յայտնաբերուած են: Հոս յայտնաբերուած են հին քարէդարեան ու նոր քարէդարեան իրեր ու զէնքեր: Արզնիի գերեզմանատան մէջ կան 1577, 1578, 1593 թուականներու խաչքարեր: Այսպիսով, հակառակ որ Արզնին (Արծնի ձեւով) առաջին անգամ կը յիշատակուի ԺԵ. դարու ճաշոցի մը մէջ, բայց ան Հայաստանի հնագոյն բնակավայրերէն է: Այստեղ մինչեւ օրս կանգուն է Զ. դարու քառափիտ եկեղեցին՝ հայկական ճարտարապետութեան իւրայատուկ յուշարձաններէն մին:

ԲԵՐԴ

Շամշադինի շրջանի վարչական կեդրոն Բերդ քաղաքատիպ աւանը Կուրի աջակողմեան վտակ Տաւուշ գետի ափին կը գտնուի: Ան ամբողջապէս թաղուած է մրգատու այգիներու (տանձ, խնձոր, սալոր, կեռաս եւ այլն) մէջ: Կլիման մեղմ բարեխառն է, ձմեռը՝ համեմատաբար տաք, ամառը՝ զով, տեղումները՝ բաւարար: Ան Երեւանէն 211 քմ. հեռաւորութեան վրայ կը գտնուի: Նախապէս կոչուած է Թովուզղալա, Ոլորոտ, Բերդագիւղ եւայլն: Անունը ստացած է Տաւուշ բերդի անունէն:

Բերդը մարդաշատ քաղաքատիպ աւան մըն է: Ան 1881-ին ունէր 293, 1897-ին՝ 1345, 1926-ին՝ 2358, 1939-ին՝ 4422, 1959-ին՝ 5845, 1980-ին՝ 7983 բնակիչ, մեծագոյն մասը՝ Հայեր:

Աւանը կառուղիներով կապուած է շրջանի գիւղերուն ու Երեւանի հետ, Մայրաքաղաքին կը կապուի նաեւ օդանաւով:

Ժամանակին Բերդը Մեծ Հայքի Արցախ աշխարհի Տաւուշ գաւառին մէջ կը մտնէր: Կիրակոս Գանձակեցի պատմագիրը (ԺԳ. դար) Բերդը կը յիշատակէ որպէս վարչական կեդրոն՝ Ոլորուտ անունով: ԺԳ. դարուն ան կ'աւերուի Մոնղոլներու կողմէ, բայց յետագային կը վերականգնեն ու կը կոչեն Բերդագիւղ:

Բերդէն հարաւ – արեւմուտք, անտառապատ լեռնային վայրի մը մէջ պահպանուած է փոքրիկ եկեղեցի մը: Աւանի եկեղեցին, որ Ս. Յովհաննէս կը կոչուի, կառուցուած է ԺԷ. դարուն Յովհաննէս Եպիսկոպոսի կողմէ: Աւանի տարածքին վրայ կան քանի մը մատուռներ, որոնցմէ մէկը կառուցուած է 1260-ին:

ՎԱՐԴԵՆԻՍ

Վարդենիս քաղաքատիպ աւանը համանուն շրջանին վարչական կեդրոնն է: Սեւանայ լիճէն հարաւ – արեւելք՝ կատարեալ հարթավայրի վրայ կը գտնուի: Ժամանակին կը կոչուէր Վասակաշէն (ԺԷ. դարէն՝ նաեւ Ոսկեշէն) եւ կը մտնէր Սիւնիք աշխարհի Սոտք գաւառին մէջ: Յետագային, ԺԹ. դարուն Բասարգեչար կոչուեցաւ: Այսօրուան անունը ստացած է 1969-ին: Երեւանի հետ կապուած է նաեւ երկաթուղիով (168 քիլոմեթր): Կլիման ցուրտ է, տեղումները բաւարար են:

Հայաստանի քաղաքատիպ աւաններուն ամէնէն մարդաշատն է: 1831-ին ունէր ընդամէնը 178 բնակիչ. իսկ ռուսական առաջին մարդահամարին՝ 1897-ին, անոր բնակչութեան թիւը 2193-ի կը հասնէր: Վարդենիս – Բասարգեչարը 1926-ին ունէր 3468 բնակիչ, 1939-ին՝ 5064, 1959ին՝ 6322, իսկ 1980-ին՝ 11.549 բնակիչ, հիմնականին մէջ Հայեր: Անոնց նախնեաց մէկ մասը եկած է Արեւմտեան Հայաստանէն՝ Ալաշկերտէն ու Դիադինէն՝ 1829 – 1931 թուականներուն:

Վասակաշէնը միջին դարերու Սիւնիքի յայտնի բնակավայրերէն է: Ղեւոնդ Ալիշան կ'ենթադրէ որ ան եղած է Վասակ Գաբուռ իշխանի դաստակերտը:

Վարդենիսէն 1 քմ. հարաւ, բլուրի մը վրայ կը գտնուի Ս. Վարդան սրբավայրը, որ ըստ պատմութեան եղեր է Վարդան զօրավարի ճամբարը: Աւանին հարաւ – արեւելեան ծայրամասը Թուխ Մանուկ կոչուող սրբավայր մը կայ, իսկ 2 քմ. հարաւ – արեւելք գիւղատեղի մը, ուր կարգ մը խաչքարներ պահպանուած են:

Նախախորհրդային շրջանին Վարդենիս – Բասարգեչարը տեղական առեւտուրի կարեւոր կեդրոն էր, Նոր Բայազէտի գաւառին ամենայայտնի գիւղերէն մէկը: Հոս կար տարրական դպրոց: 1902 – 1910 թուականներուն կառուցուած է Ս. Աստուածածին հոյակապ եկեղեցին, որուն մօտ թաղուած են կարգ մը հոգեւորականներ, որոնց շարքին՝ Սարգիս եւ Յովհաննէս Ծարեցի (ԺԶ. դար) ժամանակակիցները. կան խաչքարներ ԺԵ. – ԺԶ. դարերու արձանագրութիւններով: Եկեղեցիին մէջ քանի մը ձեռագիր աւետարաններ կը պահուին:

ԹԱԴԵՒՈՍ ՅԱԿՈԲԵԱՆ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Արքակաղնին

Հայկական Կիլիկիայում, Վահկայի ու Սսի միջեւ, մի վանք է եղել, որ կաղնիներով շրջապատուած լինելու համար կոչուել է Արքակաղնի: Այստեղ է թաղուել Լեւոն Մեծագործ թագաւորի հայր Ստեփանէն:

Հայոց հները հաւատում էին, թէ կաղնու տերեւները օգնում են, որ մարդու ձայնի արձագանքը երկար մնայ օդում: Դրա համար էլ այս վանքում երաժշտութիւն էին ուսուցանում եւ Արքակաղնին հռչակուած էր նաեւ որպէս հայկական երաժշտանոց: Այս վանքում է իր ուսումն առել մեծ առակագիր Վարդան Այգեկցին:

Արքակաղնին յայտնի էր ոչ միայն իր կաղնիներով, այլ եւս հրաշալի այգիներով ու ծաղկանոցներով: Տասներեքերորդ դարի անզուգական տաղերգու Յովհաննէս Երզնկացի Պլուզը գրում է, որ Արքակաղնին լեռնային դրախտ է՝ պտղալից ձիթենիներով, պարարտապտուղ նռնենիներով, կարմրաբերք խնձորենիներով, կարմրափայլ վարդերով, մաքրամաքուր մանուշակներով ու շուշաններով:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Մեր այգիներու զուարթ կեանքէն յետոյ, քաւարան մը եղաւ հոն ինծի համար: Մարդ թէ տղայ պարտաւոր էինք աշխատիլ, հաւաքելու համար պտուղներ, ծախելով զանոնք՝ Թիւրքմէններուն: Անոնք հուժկու լեռնականներ էին, որոնց ոտքերը կաղապարուած էին միշտ դեղին եւ կարմիր մոյկերու մէջ: Իրենց նախընտրած ճաշը ճաճիկն էր, մածունով, վարունգով եւ անանուխով պատրաստուած թանձր ապուր մը, զոր կ'ուտէին լաւաշ հացով: Մեր կերակուրները կը մերժէին ճաշակել: Անոնք կուգային Քիւրտ – Թէփէսի կոչուած տեղէն, որ հանդիպակաց բլուրներու կողքին թառած՝ պզտիկ գիւղ մըն էր: Յակոբ մօրեղբօրս այգիին ընդարձակութեանը մէջ, կարելի էր կորսուիլ, մանաւանդ իր սահմանները բաժնող թզենիները պահակ զինուորներու նման կ'արգիլէին մուտքը անծանօթներուն:

Իսկ մեր այգիին անմիջական դրացիները, մօրեղբայրներս էին: Մուտքի ճամբուն աջ կողմը, կը գտնուէր Եզնիկ պապայիին այգին, որ մօրս հետ ազգականական կապ ունէր: Անկէ քիչ մը աւելի վար էր, ուրիշ մէկ հեռաւոր ազգականի մը մրգաստանը: Այդ շրջակայքին մէջ միակ ընկերուհին որ ունէի այս վերջինին աղջիկը՝ Աղաւնին էր: Հակառակ այս քաջարի ընտանիքին հանդէպ ունեցած արգահատանքիս, շատ չէի ախորժեր իրենցմէ, որովհետեւ բոլորն ալ ունէին ճպռոտ աչքեր եւ իրենց բերաններուն անկիւնը դիզուած լորձունքի սպիտակ կոյտերը կը պժգացնէին զիս:

Մօրեղբայրներուս Եղիայեան գերդաստանը օրհնուած էր մանչ զաւակներով: Աղջիկը որպէս հազուագիւտ գոհար, կը փնտռուէր բոլորին տանը մէջ: Յակոբ եւ Միսաք մօրեղբայրներս բախտաւոր էին՝ մէկ – մէկ աղջիկ ունենալով, մանաւանդ այս վերջինին աղջիկը՝ Մարին, իր գեղեցկութեամբ մեր այգիներու Տիրանն էր: Իր մեղուշ նայուածքին նետերովը կը վիրաւորէր երիտասարդները ճիշդ սիրտերէն: Իր մարմնական հրապոյրներով կը մոլորեցնէր՝ նոյնիսկ իր մերձաւորները: Զինաստանի միահեծան կայսրուհիին նման, կ'ուզէր իրեն ենթարկել բոլորը· կարծես հարկադրուած ըլլայինք գործադրել իր հրամանները որպէս պատգամներ: Կը յիշեմ՝ մեր անուններուն նմանութիւնը խուլ հակառակութիւն մը արթնցուցած էր մէջս, մանաւանդ գիտէի թէ մայրս շատ կը սիրէր զայն: Մարդիկ գեղեցիկին հանդէպ միշտ տկար եղած են, եւ անոնք որ օժտուած են այս յատկութիւնով կը նկատեն իրենց շուրջինները որպէս ստորադաս էակներ: Գեղեցկութիւնը ազդեցիկ զէն ու զարդ մըն է: Աստուածածնի տօնին, օրուան թագուհին Մարին էր միշտ, իսկ ես՝ իր քովի շուքը:

Իր եղբայրներուն մէջէն՝ Բիւզանդը, ամէնէն նախընտրածս էր: Ոչ միայն կը սիրէի, այլ կը յարգէի: Որպէս խելացի եւ ուշիմ տղայ՝ արդէն սիրուած էր բոլորէն: Մեր տան մէջ, եթէ եղբայրս յանցանք մը գործէր, հայրս օրինակ կուտար Բիւզանդը: Որբանոցային անարեւ կեանքիս մէջ ան եղաւ ինծի նեցուկ մը եւ մեր գաղափարներու զուգորդութիւնը մեր սիրտերը աւելի միացուց իրարու: Միշտ մնացինք լաւ բարեկամներ: Ան երկրորդ եղբայր մը եղաւ ինծի համար ու իրարմէ բաժնուելէ յետոյ ալ, առանց վերապահութեան կը գրէի իրեն՝ պատմելով ներաշխարհիս յոյզերը:

Մօրեղբօրորդիներով թէեւ հարուստ, բայց քիչերը միայն ինծի տարեկից էին: Անոնց մէջէն, Բիւզանդին եղբայր Հրանդը, ամէնէն աւելի սիրտիս խօսողն էր, որովհետեւ միշտ իրարու հետ կը խաղայինք, կը զուարճանայինք: Իր եղբայրը Տիրանն ալ կը մասնակցէր մեր խաղերուն, բայց իր լրջկանութիւնն ու ձիւթի պէս կպչուն բնաւորութիւնը՝ յաճախ կը խրտչեցնէր զիս: Գրիգոր մօրեղբօրս Բենիամինը կը մնար մանկական կեանքիս միակ մղձաւանջը: Բենիամին ըլլալէ աւելի, Բըլլար մըն էր: Իր երէց եղբայրը, Լեւոնը, հասուն երիտասարդ՝ իր կարգին՝ երբեմն կ'իյնար հետս: Մայրս շատ կը սիրէր զայն: Կը յիշեմ օր մը Բենիամինը մէկ գլանիկի համար Լեւոնը ղանակոծելու ելած էր. խեղճը հազիւ ժամանակ ունեցած էր ապաստանելու մեր տունը եւ մօրս միջամտութիւնը փրկեց զայն ստոյգ մահուընէ: Մեղկ ու հեշտասէր տղայ մըն էր Լեւոնը, խելացի եւ ուսեալ. հակառակ շրջանաւարտ ելած ըլլալուն Ֆրանսական գոլեճէն, կը խուսափէր աշխատանքէն: Յաճախ կը տեսնէի զինքը, հայելիին առջեւ անցած, իր դէմքին գիծերը քննելու վրայ, ամէն վայրկեան ձեռքը երեսին կը տանէր, ստուգելու համար թէ՝ աղուամազերը երկարա՞ծ էին, կը փափաքէր արուեստագէտի մը նման ձգել՝ նուրբ պեխեւեշտներ: Գեղեցիկ էր ու պարթեւահասակ, խիստ փայլուն՝ իր շարժուձեւերուն մէջ: Ունէր զուարթ բնաւորութիւն, կը սիրէր զուարճացնել շուրջինները սրամիտ կատակներով: Եղնիկ – Պապայի տիկնոջ՝ Զարուհ Տուտուին գլխին ի՛նչ խաղեր չէր սարքեր: Անոր զբաղած ատենը, կամաց մը ետեւը կ'անցնէր ու կը ցատքէր վրայէն, յանկարծակիի բերելով խեղճ ծերունի կինը: Կամ պիտի անցնէր ոտքերուն վրայէն, ընդվզեցնելով Զարուհ Տուտուն, որովհետեւ ան այնպէս համոզուած էր թէ, այդ արարքը պիտի կասեցնէր իր հասակին աճումը:

(Շար. 9)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Փարիզի Ս. Թադէոսեան մասնաճիւղը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 12, Փարիզի Ս. Յովհաննէս — Մկրտիչ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Փարիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ՝

17, rue Bleue, 75009 Paris

***

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի, Պուրվար Օտտոյի Վէօլա Սասունի մասնաճիւղը յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 12-ին, Պուրվար Օտտոյի Ս. Յակոբ Եկեղեցին:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

RECHERCHE

Les associations CROIX BLEUE DES ARMENIENS de FRANCE et EQUILIBRE recherchent des chauffeurs bénévoles, titulaires du permis super-lourd pour leur prochain convoi en Arménie.

Ces chauffeurs doivent être expérimentés et être en possession d'un passeport en cours de validité.

Date de départ : le 21 novembre 1989
Date de retour : le 20 décembre 1989

Téléphonez le plus vite possible au numéros suivants :

48 24 46 57 ou 72 73 04 14

LE CONSEIL
D'ADMINISTRATION

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տունը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Զօլաքեան եւ Գույումճեան ընտանիքներուն, իրենց պաւկին, քրոջ եւ ազգականին՝ Լուիզ Զօլաքեանի մահուան առթիւ:

l'Union Culturelle Française des Arméniens de France
U. C. F. A. F.
Section d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes
présente
un film d'Arménie Soviétique
au profit de C H E N A V A N
Dimanche 19 novembre à 18 h précises
(ouverture des portes à 17h30. Vu la longueur du film (2h18) nous sommes obligés de commencer à **18 heures précises**).
Salle Municipale J e a n R e n o i r
35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines
(Tout près de la gare de Bois-Colombes)

Le Noyer Solitaire

(MENAVOR ENGOUZENINE)

Film en couleur, version originale, sous-titres français (1986)
de Frounzé DOVLATIAN
d'après une œuvre de Vartkès PETROSSIAN
avec
Armen DJIGARKHANIAN, Frounzé DOVLATIAN, V. KOTCHARIAN

Prix des places : 70 Frs. **Enfants : 35 Frs.**

Réservation des billets : **Daniel DJIZMEDJIAN**
47. 81. 09. 72 et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

SAMEDI 25 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille tél. : 42. 89. 27. 47

« Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն »

(Շար. Ա. էջէն)

յաջող սկիզբ. շահած է իր երեք առաջին մրցումները:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՎԵՐԵԼՔԻ ՅՈՅՍՈՎ

Վալանսի Հ.Մ.-ը, իր առաջին կազմին հետ զուգահեռաբար, կ'ուզէ վերելք իր երկրորդ խումբին համար՝ որ ներկայիս կը պայքարի լիկի շրջանային պատուոյ դասակարգին մէջ: Ներկայիս 8-րդ է միայն, բայց կան տակաւին 16 խաղեր, առիթներ բարձրանալու: Իր երկու վերջին արդիւնքները անյաջող եղած են. 1 – 0 Սէն Սէն – Ֆորիէնի առջեւ, 2 – 1 Լ'էթրայի մէջ:

***

● ՍԷՆ – Թ'ԱՆԹՈՒԱՆԻ ԵՐԿՐՈՐԴ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ

Միջերկրականի լիկին պատուոյ դասակարգին մէջ Սէն – Թ'Անթուանի Հ.Մ.-ը, իր դաշտին վրայ յաջող խաղարկութիւն մը ունեցած է Անթիպի դէմ եւ յաղթած է՝ 3 – 2: Այսպէսով Մարսէյլի հայ ակումբը կը լքէ դասաւորումին վերջին տեղերը: Այս յաջողութիւնը իր երկրորդն էր միայն, ներկայ մրցաշարքին մէջ:

Հ.Մ.Ը.Մ. Արծիւ՝ որ կը պայքարի Փրովանսի առաջնութեան մէջ, ութ օրուան ընթացքին երկրորդ անգամ ըլլալով կը մրցէր Քասիսի դէմ: Արդիւնք վերըստին՝ 0 – 0, ինչպէս անցեալ Կիրակի բաժակախաղի մէջ: Արհամարհելի արդիւնք մը չէ, քանի որ Քասիս առաջատարն է խմբակին: Արծիւ երկու կէտով միայն ետ կը մնայ անկէ:

Վ. Մ.

«ԱՐՑԱԽ» ՅԱՋՈՂ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆ ՄԸ

Խորհրդային Միութեան ախոյեանութեան Բ. դասակարգի խումբերը աւարտած են իրենց մրցավէճը: Առաջին տեղը գրաւած է Տիրասպոլի «Տեքստիլշչիկ»ը. իսկ վեցերորդ տեղը՝ Ստեփանակերտի «Արցախ»ը: 22 խումբերու մէջ այս արդիւնքը յաջողութիւն մըն է, նկատի առնելով որ Ստեփանակերտցիները անցեալ տարեշրջանը աւարտած էին 11-րդ տեղով:

Այս օրերուն «Արցախ» կը նախապատրաստուի խաղալ Սուրիոյ մարզիկներու հետ: Պատասխան խաղը տեղի կ'ունենայ Սուրիոյ մէջ՝ Դեկտեմբերին:

***

ԹԵՀՐԱՆԻ «ԱՐԱՐԱՏ»Ը Ա. ԴԱՍԱԿԱՐԳԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբեր 18-ին, աւելի քան 10 հազար համակիրներու ներկայութեան Ֆութպոլի Թեհրանի Բ. դասակարգի վերջնիթեր խաղին, տեղւոյն «Արարատ» ակումբը, 2 – 0 պարտութեան մատնելով իր մրցակիցը, մրցաշրջանին աւարտին մէկ շաբաթ մնացած՝ ապահոված է իր տեղը Ա. դասակարգ փոխադրուողներուն մէջ:

Աւելի քան 12 հազար հայ մարզասէրներու ներկայ եղած Հոկտեմբեր 27-ի վերջին խաղին Արարատցիները կրցած են միայն 1 – 1 արդիւնք մը ձեռք բերել, սակայն եւ բաւարարուած են դասաւորման երկրորդ հորիզոնականով (32.5 կէտ), մինչ «Փուրա» 33 կէտով դարձած է ախոյեան:

«Արարատ»ը, որ այսպիսով գալ տարի Ա. դասակարգի մէջ կը խաղայ, միաժամանակ եղած է մրցաշրջանին միակ անպարտ խումբը:

ՏՊԱԳՐԱԿԱՆ ՁԵՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ ՀԱՄԱՐ

ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ ՀՐԱՒԷՐ, ԹՌՈՒՑԻԿ, ՏՈՄՍ ԿԱՄ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԶԱՆԱԶԱՆ ԹՈՒՂԹԵՐ (ՀԱՇՈՒԵՑՈՅՑ, ՆԱՄԱԿԻ ԹՈՒՂԹ, ՊԱՀԱՐԱՆ, ԵԻԱՅԼՆ)	FAIRE-PART DE MARIAGE, BILLETS, PROSPECTUS, DIVERS TRAVAUX DE VILLE (TÊTE-DE-LETTRE, FACTURES, ENVELOPPES, ETC.)

«ՅԱՌԱՋ — HARATCH»
83, RUE D'HAUTEVILLE - 75010 PARIS

LES APRES-MIDI, DE 14 à 18 h. 30 SAUF SAMEDI ET DIMANCHE	ԴԻՄԵԼ ԱՄԷՆ ՕՐ, ԺԱՄԸ 14.00 - 18.30 ԲԱՑԻ ՇԱԲԱԹ ԵՒ ԿԻՐԱԿԻԷ

Խնամուած աշխատանք — *Travail soigné*

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Մարսէյլ քաղաքի վարչութեան պարահանդէսը Մարտ 10, 1990, Շաթօ տէ Ֆլէօրի սրահներուն մէջ:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14

MARDI
14 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.143 | Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.143

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՎԵՐՋԻՆ ՆԻՍՏԸ

ՎԱՐՉԱՊԵՏ Վ. ՄԱՐԳԱՐԵԱՆԻ ԲԱՑԱՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԴԷՊՔ ՄԸ ԻՋԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԵՑԱՆ ՎԱՀԱՆ ԱԲԵՂԱՅ ԵՒ ԱՇԽԱՐՀԱԿԱՆ ՄԸ

ՆԱԵՒ

ԵՐԿՈՒ ՎԻՐԱՒՈՐ

«Յառաջ» Նոյեմբեր 8-ի իր թիւով տուած էր արդէն Համագումարի փակման լուրը եւ 36 հոգինոց վարչութեան մը ընտրութիւնը (փոխանակ 45-ի եւ որուն բացատրութիւնը կուտանք քիչ վար)։ Բայց եւ այնպէս անհրաժեշտ է անդրադառնալ այս երրորդ օրուան – Նոյ· 6 – նիստին, որուն օրակարգը կը վերաբերէր ծրագրի քննարկման, ըստ առաջարկուած փոփոխութեանց, պատրաստ բանաձեւերու ընթերցման եւ վարչութեան ընտրութեան, պիտի պատահէր սակայն, բոլորովին չնախատեսուած պատահար մը, որ ի դէպ, որոշ չափով ալ անախորժ մթնոլորտ մը պիտի ստեղծէր։ Բայց, սկըսինք ... սկիզբէն։

Նիստը կը բացուէր ժամը 10·10-ին, կը կարդացուէր հեռագիր մը մեթրոյի «Կոլեկտիւէն» ուր կը պահանջուէր որ նոր կայարանը՝ Հոկտեմբերեան կոչուի զօրավար Անդրանիկ։ Առաջին ելոյթ ունեցողներէն՝ փրոֆ. Աբել Սիմոնեան կ'անդրադառնար Սփիւռքի յանձնախումբին մէջ եղած առաջարկներուն (հաստատում՝ Սփիւռքի էնսթիթիւի մը) ըսելու համար թէ նման հաստատութիւն կայ բայց, իր պարտքը չի կատարեր։ Պէտք է խօսիլ ընելիքներու մասին, եւ պէտք չէ ամէն տեսակ բան ընել։

Ռազմիկ Դաւոյեան (Վերածնունդի խորհուրդի անունով) գիտել կուտար որ միւս հանրապետութիւններու ժողովրդավարական շարժումները երեսփոխաններ ունին Մոսկուա, բայց ցաւով կը նկատէր թէ անոնք ձայն չեն բարձրացներ Մոսկուայի Գերագոյն Խորհուրդի մէջ։ Մենք, կ'ըսէր, աղէտի գօտի չէ որ ունինք այլ՝ աղէտներու գօտի։

Հոս է որ, դէպքերու բերմամբ, ինչպէս ըսուեցաւ, միջամտութեան կը պարտադրուէր Խաչիկ Ստամբոլցեան (Գթութիւն) կարգ մը մտահոգիչ լուրեր հաղորդելու համար Արցախի մասին։ Նախ, ինչ որ կը վրդովեցնէր ներկաները՝ տօնական օրերու պատճառաւ, ոչ մէկ օդանաւ պիտի մեկնէր Ստեփանակերտ, պարէնաւորում փոխադրելու համար Նոյեմբեր 6, 7 եւ 8-ին։ Իր գալրոյթը կը յայտնէր որ «Գթութիւն» կը մեղադրուի որ փոխանակ ուտելիք փոխադրելու զէնք կը փոխադրէ եւ կը վստահեցնէր որ նման բան չկայ եւ պէտք է ջնջել այդ զրպարտութիւնը, զոր ըրած էր վարչապետ Մարգարեանց, յայտնելով թէ՝ «օգնութեան գործը դուք կը խանգարէք»։ Հարց կուտար թէ ինչո՞ւ կառավարութիւնը իր վրայ չառներ օգնութեան այդ բեռը։ 60 գիւղեր կէս – անօթի վիճակի մատնուած են, հաց չկայ, միայն մէկ օդանաւ մեկնած է Կամոյէն եւ մեծ պատասխանատուութիւն կայ Հայաստանի կառավարութեան վրայ։ Նիստին Նախագահը՝ Աշոտ Մանուչարեան կ'առաջարկէր որ վարչապետ Մարգարեանց գայ եւ իր յայտարարութիւնը ընէ։ Կ'առաջարկուէր որ երեք հոգիէ բաղկացած պատուիրակութիւն մը (Կամօ Վարդանեան, Հրաչիկ Սիմոնեան, Ռաֆայէլ Ղազարեան) յարաբերութեան մէջ մտնէ Վ· Մարգարեանցի հետ եւ գինքը հրաւիրեն։ Մինչ կը սպասուէր պատասխանին, Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կարճ միջամտութեամբ մը կը յիշեցնէր թէ Հայաստանը գաղութ չէ եւ Մոսկուան իրաւունք չունի նշանակումներ ընելու եւ Մարգարեանց ու Լոբով գործ չունին հոս (Լոբով Բ· քարտուղար է)։

Հրաչիկ Սիմոնեան կը յայտարարէր թէ յարաբերութեան մէջ մտած են Վլադիմիր Մարգարեանցի հետ, հաստատած է որ երեք օր օդանաւ չի մեկնիր Ղարաբաղ ու աւելցուցած թէ ժամէ մը կուգայ լուսաբանութիւններ տալու։

Խօսք կ'առնէին, Լենինականէն, Վոլոդիա Յարութիւնեան, Սոֆիայէն Սեւդա Սեւան, որ կը յայտնէր թէ իր հոս գտնուիլը պատահական է, ու իր կարգ մը «խրատական» խօսքերը եւ իշխանութեան հանդէպ բարեացակամ արտայայտութիւնները որոշ դժգոհութիւն կը պատճառէին։ Շանթ Յարութիւնեան կը խօսէր յանուն «Հայ երիտասարդաց դաշնակցութեան կազմակերպութեան» չեշտելու համար թէ շարժումին մէջ գաղափարախօսականի պակաս կայ, ան պէտք է յստակ ըլլայ։ Վարդենիսի շրջանէն կը յաջորդէր՝ Դերենիկ Խաչատրեան, որու համար մէկ ճամբայ կար՝ ապաւինիլ մեր սեփական ուժերուն։

«Մոսկուայի ամպիոն»ին կողմէ կ'արտայայտուէր Լէոնիդ Կոցման։ Կը յայտնէր թէ Խորհրդային Միութեան մէջ բոլորը Հայերը չեն սիրեր, նոյնիսկ՝ Հայեր։ Կ'աւելցնէր երբ, անցեալ տարի, Դեկտ· 7-ին Լենինականի փլատակներու տակէն կը լսուէր՝ Ղարաբաղը մերն է, հասկցայ որ կարելի է սպաննել հայ ժողովուրդը, բայց ոչ՝ յաղթել։ Գիմ Բալայեան կը խօսէր իրաւաբաններու Խորհուրդի կողմէ, բացատրելով թէ ինչու չէին մասնակցած իրաւաբաններու համագումարին։ Այս ելոյթի աւարտին է, որ սրահէն մէկը փափաք կը յայտնէր որ խօսք տրուի Հ·Յ·Դ· ներկայացուցիչին։ Նախագահը հարց կուտար՝ եթէ կան ներկայացուցիչներ Հ· Յ· Դ·–էն, թող հրապարակ գան, որպէսզի խօսք տանք։ Ոչ մէկ արձագանգ։

Գէորգ Էմին բանաստեղծական շունչով ելոյթ մը կ'ունենար, կը խորհէր թէ բանակցութիւններ պէտք է վարել ՄԱԿ-ի հետ ու կը յիշէր Զարենցի խօսքը, ըսելու համար թէ բոլորն ալ կը յիշեն ու ճիշդ հակառակը կ'ընեն։ Եթէ ցարդ, կ'աւելցըներ, յաղթած ենք մեռնելով, ժամն է որ այլեւս յաղթենք՝ ապրելով։ Իրեն կը յաջորդէր Արցախի Մարտակերտի շրջանէն՝ Վիգէն Շիրինեան, շեշտելու համար թէ Հայաստանը պէտք է փրկէ Ղարաբաղը, մինչ կը խորհի թէ Ղարաբաղն է որ պիտի փրկէ Հայաստանը։ Ղարաբաղը անկախ է, կ'աւելցնէր, եթէ Հայաստանին չենք, Ազրբէջանին ալ չենք, Սովետին ալ չենք։ Աշոտ Բլէեան տնօրէնն է նախկին 183 թիւ դպրոցին, որ այժմ կը կոչուի՝ Մխիթար Սեբաստացի կրթօջախ։ Ինք ներողութիւն կը խնդրէր որ ցարդ սխալ բաներ սորվեցուցած է եւ կ'առաջարկէր որ համայնքը ինք իր վրայ առնէ կրթական գործը։

Ժամը յառաջացած էր, 13·20 էր եւ մուտք կը գործէր Հայաստանի վարչապետը՝ Վ· Մարգարեանց ընկերակցութեամբ երկու տեղակալներու՝ Վլ· Մովսիսեանի եւ Լեւոն Սահակեանի։ Նիստին կը նախագահէր Աշոտ Մանուչարեան։ Անձնաւորութիւնները տեղ կը գրաւէին առաջին կարգը, մինչ օրակարգը կը շարունակուէր եւ Համբարձում Գալստեան կը կարդար վարչութեան թեկնածուներու պատրաստուած ցանկը, որ կը բաղկանար 72 անուններէ, միայն մէկ կին թեկնածու կար՝ Պեյլա Յարութիւնեան։ Ընթերցումէն անմիջապէս ետք, խօսքը կուտար Վլ· Մարգարեանցի, որ հայերէնի իր անգիտութեան պատճառաւ, իր ժողովուրդին կը խօսէր ռուսերէն ու իր ելոյթը հայերէնի կը թարգմանուէր հատուած առ հատուած։ Մարգարեանց երկար տեղեկագիր մը պատրաստած էր ու իր ընթերցումը յաճախ կ'ընդմիջուէր ներկայ պատգամաւորներու կողմէ, որոնք թերահաւատութեամբ կ'ընդունէին վարչապետին ներկայացուցած օգնութեան ցուցակը Արցախի։ Արտակարգ բարդ վիճակ մը կը տիրէ, կ'ըսէր Մարգարեանց եւ թոյլ չի տրուիր մատակարարման հարցը լուծելու։ Վերջին չորս օրերը, բարելաւում կը նկատուի ու կը շեշտէր՝ ես հնարաւորութիւն չունիմ ձեզ խաբելու, դուք ունիք՝ գիս ստուգելու։ Երկար ցուցակ մը կարդար եղած օգնութեանց, չմոռնալով իսկ Քամչաթքայէն հասած ձուկի պահածոները եւ ղրկուած ապրանքներու մէջ հեռատեսիլի գործիքներ, օճառ, լուցկի, սուրճ եւայլն, եւայլն։ Դժուարութեանց կարգին կը յիշէր որ ամբողջ Խորհրդային Միութիւնը միայն 6 հատ 20 թոն տարողութեամբ բեռնատար օդանաւեր ունի···։ Կ'աւարկէր որ սնունդի տեղ զէնք կը փոխադրուի։ Յարաբերութեան մէջ մտած էր մարգի հետ եւ առած լուրերուն համաձայն իրավիճակը հիմա բնականոն դարձած էր, ուտելիք ստացած էին։ Ինչ կը վերաբերի օրերս օդանաւ չերթալուն, կը ճշդէր թէ այս երկու օրերը ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ փոխադրական օդանաւեր պիտի չթռչին, հարցը Հայաստանի չի վերաբերիր։ Մինչ կը խօսէր, բազմաթիւ թղթիկներ կը յանձնուէին իրեն եւ նախագահութիւնը կ'որոշէր ամփոփել հարցումները։ Ինք կ'աւելցնէր թէ Մոսկուայի մէջ լաւ աշխատանք տարած է եւ երբ 1988 Սեպտեմբերին կը նշանակուէր Հայաստան, ուզած էր մօտէն հասկնալ ժողովուրդին ցաւը եւ տեղեկացըրել առ որ անկ է։ Եթէ 35 տարեկան եղած ըլլար, պիտի չվախնար գալու, բայց իր տարիքին մտավախութիւն ունեցած էր։ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի երկու հայերէն հարցերը կը թարգմանուէին ռուսերէնի։ Ան կ'ըսէր· – Ա) Դուք նշանակուած էք պարետային շրջանին եւ այն ատեն – ւան որոշումները չեղեալ կը նկատենք։ Բ) Երբեք աշխատած է՞ք Կոլբաջովի հետ։

Եւ հոս պիտի ծագէր անախորժ մթնոլորտ մը։ Հայաստանի վարչապետը երկար ինքնակենսագրականով մը կը ջանար ինքզինքը արդարացնել։ Բուն միտքն այն էր որ պարզէ թէ հին մարդ չէ եւ Կոլբաջովի շրջանին է որ քաղաքական կեանքի կոչուած է։ Կը խոստովանէր թէ անոր հետ աշխատած էր Ստաւրոպոլ 1957-էն 1977։ Լեւոն Տէր – Պետրոսեան շնորհակալութիւն կը յայտնէր, գոհացում ստացած էր, Մարգարեանց ըսած էր թէ Կոլբաջովի բարեկամն է։

Փակագիծի մէջ, ըսենք թէ ինկապէս ճնշիչ տպաւորութիւն կը գործէր Հայաս–

(Շար·ը Դ· էջ)

ՀՀՇԻ ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԱՆԴԱՄՆԵՐԸ

1·– ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ–ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
2·– ԲԱԲԿԷՆ ԱՐԱՐՔՑԵԱՆ
3·– ՎԱԶԳԷՆ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
4·– ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄ ԳԱԼՍՏԵԱՆ
5·– ԱԼԵՔՍԱՆ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
6·– ՍԱՄՍՈՆ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
7·– ՌԱՖԱՅԷԼ ՂԱԶԱՐԵԱՆ
8·– ԴԱՒԻԹ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
9·– ՎԱՆՕ ՍԻՐԱԴԵՂԵԱՆ
10·– ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ
11·– ՍԱՄՈՒԷԼ ԳԷՈՐԳԵԱՆ

12·– ԵՐՋԱՆԻԿ ԱԲԳԱՐԵԱՆ
Գ· Ա· (Գիտութիւններու Ակադեմիա) Արեւելեան ինսթիթիւի գիտաշխատող
13·– ԱԼԲԵՐՏ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ
Մաթեմաթիկական Մեքենաներու ինսթիթիւի գիտաշխատող
14·– ԱՐՇԱԿ ՍԱԴՈՅԵԱՆ
Երեւանի Պետական Համալսարանի դասախօս
15·– ԱՒԵՏԻՔ ԻՇԽԱՆԵԱՆ
Երկրաբան
16·– ՎԻՏԻԱ ԱՅՎԱԶԵԱՆ
Երեւանի Պետական Համալսարանէն
17·– ՍՄԲԱՏ ՅԱԿՈԲԵԱՆ
Գեղարուեստական–Թատերական ինսթիթիւի ուսանող
18·– ԽԱՉԻԿ ՍՏԱՄԲՈԼՑԵԱՆ
Գթութիւն
19·– ՀՐԱՉԻԿ ՍԻՄՈՆԵԱՆ
Պատմաբան – Գ·Ա· Թղթակից–անդամ
20·– ԿԱՄՕ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ
«Երեկոյեան Երեւան»ի խմբագրապետ
21·– ԵՈՒՐԻ ՄՈՎՍԻՍԵԱՆ
Տնտեսագէտ
22·– ՀՐԱՆՏ ԲԱԳՐԱՏԵԱՆ
Տնտեսագէտ
23·– ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ
«Աւանգարդ»ի խմբագրի տեղակալ
24·– ԱՅԴԻՆ ՄՕՐԻԿԵԱՆ
Պատմաբան
25·– ՌԱՖԱՅԷԼ ԻՇԽԱՆԵԱՆ
Երեւանի Պետական Համալսարանի փրոֆէսէօր
26·– ՀԵՆՐԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Գ· Ա· Արուեստի ինսթիթիւի փրոֆէսէօր
27·– ՌՈԲԵՐՏ ՔՈՉԱՐԵԱՆ
Ղարաբաղի Ազգ· Ճակատի նախագահ
28·– ՎԱԶԳԷՆ ՍԱՐԳՍԵԱՆ
Գրող – «Գարուն»ի աշխատակից
29·– ՌԱՖԱՅԷԼ ՊԱՊԱՅԵԱՆ
Լեզուի դասախօս
30·– ԱՇՈՏ ԲԼԷԵԱՆ
Մխիթար Սեբաստացի դպրոցի տնօրէն
31·– ՇԱՀԷՆ ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ
Մաթեմաթիկական Մեքենաներու ինսթիթիւի աշխատակից
32·– ԱՐԱՄ ՄԱՅԻԼԵԱՆ
Մաթեմաթիկական Մեքենաներու ինսթիթիւի աշխատակից
33·– ԱՐԱՄ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ
Ռատիօ – Հեռատեսիլի մեկնաբան
34·– ԼԵՒՈՆ ԱՆԱՆԻԿԵԱՆ
Ռատիօ – Հեռատեսիլի մեկնաբան
35·– ՏԷՐ – ՅՈՒՍԻԿ
Աշտարակի Շրջանէն
36·– ՎԱՐԴԱՆ ԴՈՒՌՆԱԶԵԱՆ
Տնտեսագէտ

ՎԱՀՐԱՄ ՓԱՓԱԶԵԱՆԻ ՅԻՇԱՏԱԿԻՆ

ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

1963ին, առաջին այցելութեանս Հայաստան, Զապէլ Գուլանեանի տունը զիս տեսնելու եկաւ Անահիտ Դատաւորեան, որ մօտաւորապէս քանի-հինգ տարի առաջ, գաղթած էր Ֆրանսայէն: Անահիտը կը ճանչնայի Փարիզէն, մեր երիտասարդութեան խանդավառ օրերէն...: Խարտեաշ, գեղեցիկ եւ դերասանական ձիրքերով օժտուած աղջիկ մըն էր: 1915-ի տեղահանութեան օրերուն, Պարտիզակէ՞ն թէ Ատաբազարէն, ընտանիքով աքսորուած էին Տէր Զօրի անապատները...: Կորսնցուցած ծնողքը, ինքն ու եղբայրները հրաշքով ազատած Եղեռնէն, յետագային հաստատուած էին Փարիզ: Բաժնուած իր հարազատներէն, 25 տարի առաջ, մտաւորական խումբի մը հետ, եկած էր Հայաստան, ծառայելու հայրենի բեմին...: Ստալինեան հալածանքի օրերուն, իր ընկերները, Զապէլ Եսայեան, Երուանդ Թոլայեան, Մկրտիչ Ջանան եւ ուրիշներ, Սիպերիա ղրկուած եւ այլեւս չէին վերադարձած...: Այդ տարիներուն իր գլուխէն ալ շատ փոթորիկներ անցած էին, այժմ, երջանիկ շրջան մը կը բոլորէր եւ հայրենի մեծատաղանդ դերասան Վահրամ Փափազեանի կեանքի անբաժան ընկերը դարձած էր: Սակայն, Փարիզ ձգած իր հարազատներու կարօտէն կը հալէր ու կը մաշէր: Զիս տեսնելով, նորոգուեցան իր ցաւերը եւ սկսաւ դառնօրէն արտասուել...: Երկու տարի առաջ Փարիզի մէջ մահացած իր սիրական մեծ եղբօր մահը, անբուժելի վէրք մը բացած էր իր սրտին, կուլար ու կը մրմնջէր.– «Գոնէ կարենայի անգամ մը Փարիզ երթալ ու տեսնել իր գերեզմանը...»: Ես եւ Զապէլը, աշխատեցանք մխիթարել զինք...: Երբ քիչ մը հանդարտեցաւ, Անահիտ Դատաւորեան ըսաւ. – «Սիրելի Արմենուհի, Վահրամը անհանգիստ է եւ չի կրնար դուրս ելլել, խնդրեց որ անգամ մը մեզի գաս, անպայման քեզ տեսնել կ'ուզէ...»:

Ուստի, Հայաստանէն մեկնելէ առաջ, որոշեցի երեկոյ մը այցելել Վահրամ Փափազեանին եւ Անահիտ Դատաւորեանին:

Գիտէի որ անոնք կը բնակէին Թաղին մէջ, Կիեւեան փողոցին անկիւնը: Երեկոյ մը, ժամը 8-ի առեններ, առանձին, մեկնեցայ Զապէլ Գուլանեանի տունէն: Նախապէս լուր չէի տուած եւ կ'ուզէի անակնկալ մը ընել իրենց: Դիւրութեամբ գտայ տունը եւ բարձրանալով երկրորդ յարկը, զանգը հնչեցուցի: Դուռը բացուեցաւ: Անահիտ, գոգնոց մը կապած առջեւը, զարմանքով նայեցաւ ինծի, մթութեան մէջ, նախ չճանչցաւ, ապա, բացականչութիւն մը արձակելով, գրկեց զիս եւ ուրախութեան կանչերով առաջնորդեց ճաշարան: Սեղանին շուրջ նստած էին տարեց այր ու կին մը եւ ուրիշ անձ մը, որ հաւանաբար Վահրամ Փափազեանն էր: Անահիտ զիս ներկայացուց հիւրերուն, որոնք Պոլսեցի էին, եթէ չեմ սխալիր, Սկիւտարէն, Տէր եւ Տիկին Կարապետեան կը կոչուէին: Ապա, խօսքը ուղղելով սեղանին գլուխը նստող անձնաւորութեան ըսաւ ժպտելով. – «Վահրամ, ահա՛ Արմենուհին, ահա այն աղջիկը որ տեսնել կ'ուզէիր»: Ոտքի ելաւ երկայնահասակ, ալեխառն մազերով, լայն ճակատով, գեղեցիկ արտայայտիչ աչքերով, կապոյտ ներքնազգեստ մը հագած, կուրծքը բաց, Վահրամ Փափազեանը, որ իր աչքերուն երիտասարդ բոցովը, ոտքէս մինչեւ գլուխս քննեց զիս եւ ըսաւ.– «Կարծեմ չեմ տեսած զինքը ... չիրին աղջիկ է եղեր» եւ աւելցուց կատակով «ինչպէ՞ս ժամանակին քեզի չեմ հանդիպած Արմենուհի», – եւ փութաց զիս նստեցնել սեղանին գլուխը: Անոնք նոր սկսած էին ճաշել, ես անակնկալ այցելու մըն էի եւ չէի ճաշած...: Անահիտ, բերաւ սեղանին, ինչ որ ունէր համադամ: Երեւանի գինին, գոնեակը շուտով տաքցուցին գլուխները: Սկսանք ուտել – խմել եւ յիշել անցեալը: Վահրամ Փափազեան ըսաւ թէ, հիւանդ ըլլալով չէր կրցած ներկայ ըլլալ Դեկտեմբեր 12-ի իմ երգահանդէսին: Իսկ Անահիտ օրը սխալած էր. յաջորդ երեկոյ գացած էր «Երաժիշտներու Տուն»ը եւ ետ վերադարձած էր: Պոլսեցի հիւրերը ըսին թէ, «Մենք ձեզ ունկնդրեցինք ռատիօ – յէն»: Վահրամ Փափազեան, տեղեկութիւններ ուզեց ինծմէ, Փարիզի թատերական կեանքէն եւ դերասաններէն ու կէս – լուրջ, կէս – կատակ, ըսաւ. – «Երբ վերադառնաս Փարիզ ականջները քաշէ Արտաշէս Գմբէթեանին: Իմ մասիս քննադատութիւններ ըրեր է Փարիզի թերթերուն մէջ...»: – Սակայն, Անահիտ, անմիջապէս միջամտեց – «ոչ, ոչ, Արմենուհի, բան մը չըսես. Գմբէթեանը տաղանդաւոր դերասան է, մենք զինքը շատ կը սիրենք, մեր կողմէ շատ բարեւ կ'ընես եւ ճակատը կը համբուրես...»:

Սենեակին պատերը զարդարուած էին Վահրամ Փափազեանի զանազան դերերու նկարներով, շատ գեղեցիկ եւ տպաւորիչ էր «Օթէլլօ»ի դերին մէջ. իւղաներկ մեծադիր պատկեր մը, ինչպէս նաեւ Անահիտի սիրուն գլուխը, նկարուած հայրենի ծանօթ արուեստագէտներէ: Այդ գիշեր, Վահրամ Փափազեան ինծի ձօնեց իր մէկ նկարը «Օթէլլօ»ի դերին մէջ: Անցեալին, պատանեկութեանս շրջանին, տեսած էի համբաւաւոր դերասանը Պոլսոյ բեմերուն վրայ, շրջապատուած Հայ Տրամաթիք խումբի տաղանդաւոր դերասաններով, երբ կը խաղար, հոյակապ «Դերասան Քին»ը: Յետագային, 1930-ական թուականներուն, Փարիզի մէջ, Ֆրանսերէն լեզուով եւ Ֆրանսացի դերասաններով, ներկայացուց «Օթէլօ»ն եւ արժանացաւ Ֆրանսական մամուլի գնահատանքին:

Կը յիշեմ այդ երեկոն: «Օտէոն»ի թատրոնը ծայրէ ի ծայր լեցուած էր Ֆրանսացի ընտրանիով: Հոն էր նաեւ Արշակ Զօպանեան, շրջապատուած հայ մտաւորականներով:

«Օթէլլօ»ն ներկայացուեցաւ նաեւ հայերէն, «Միւթիւալիթէ»ի հսկայ սրահին մէջ, խուռն բազմութեան մը ներկայութեան: Այդ օրը, Անահիտ Դատաւորեան ստանձնած էր «Տեզտեմոնա»յի դերը, իսկ, եթէ չեմ սխալիր, Արտաշէս Գմբէթեան մարմնաւորած էր, սքանչելի «Եակօ» մը...:

Վահրամ Փափազեանի ամենամեծ արժանիքը այն էր, որ ուզած էր վերադառնալ Հայաստան եւ իր մեծ տաղանդը ի սպաս դնել հայրենի բեմին եւ ոչ թէ մնալ օտար ափերու վրայ: Հայաստանի մէջ, իր հրաշալի վերելքը կը լսէինք հեռուէն եւ հպարտ էինք իրմով:

Վահրամ Փափազեանի եւ Անահիտ Դատաւորեանի գերագոյն երազն էր անգամ մը այցելել Փարիզ, մնալ քանի մը ամիս եւ կարօտը առնել իրենց հարազատներէն, բարեկամներէն եւ լոյս քաղաքէն...: Թէեւ խորհրդային կառավարութեան դիմում կատարած էին արտօնութիւն ստանալու, սակայն, ինչպէս բոլոր հայրենի մտաւորականները իրենք ալ՝ անհամբեր կը սպասէին Թոյլտուութեան երանելի օրերուն...:

Վահրամ Փափազեան, պոլսեցիի հարազատ տիպարն էր. խօսակցութիւնը համեմուած ալաթուրքա հայհոյութիւններով, որոնք սակայն, յարմար տեղին կը գործածէր, անկասկած մեծ անհատականութիւն մըն էր, ինքնատիպ, փիլիսոփայ – տուկ բարբառով եւ սրամտութիւններով, իր տաղանդը կը ցոլար ամէն մէկ խօսքի եւ նախադասութեան մէջ...:

Մեկնումի պահուն ողջագուրուեցանք Անահիտի եւ Վահրամ Փափազեանի հետ: Երբ հիւրերուն հետ, տանը քարէ սանդուխներէն վար կ'իջնէինք, պահ մը ետ դարձայ եւ դիտեցի երկուքն ալ...: Հանճարեղ դերասանը իր արքենի հասակով դրաւիչ ժպիտը երեսին, կանգնած էր դրան շեմին. իրեն կռթնած էր Անահիտը, գլուխը հակած անոր ուսին...: Վահրամ Փափազեան մէկ թեւը անցուցած Անահիտի մէջքին, ամուր գրկած էր զայն...: Հսկայ մը եւ ճնճղուկ մը...: Ահա՛, վերջին պատկերը, զոր պահած եմ հանճարեղ Վահրամ Փափազեանէն եւ Անահիտ Դատաւորեանէն...:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵՂԵՌՆԸ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆԱՊԷՍ ԱՐԺԵԶՐԿՈՒԱԾ

Այս խորագրին տակ Հոկտեմբեր 28 թուակիր «Ֆրանքֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ»ին մէջ լոյս տեսաւ գրութիւն մը, որուն հեղինակը՝ Հրեայ ծագումով Միխայէլ Վօլֆսոհն պատմութեան փրոֆեսոր է Միւնխէնի մէջ գտնուող այսպէս կոչուած Պունտեսվէհրհօխշուլէին մէջ: Այս վերջինը պարզապէս գերման բանակին պատկանող յատուկ համալսարան մըն է, որուն երկրորդը կը գտնուի Համպուրկ: Խիստ չահեկան են հոն արծարծուած միտքերը, յօդուածը ամբողջութեամբ կու տանք: Նշենք որ փրոֆ. Վօլֆսոհն Իսրայէլի կառավարութեան բուռն քննադատներէն մէկն է:

1990 Ապրիլ 24-ին Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներուն մէջ պիտի յիշատակուին այն 2 միլիոն Հայերը, որոնք 1915ին Թուրքերու կողմէ սպաննուեցան վայրագ ու անգութ կերպով: Հանրապետականներու խմբակի առաջնորդ Ռ. Տօլ առաջարկած էր այս սպանդի 75-րդ տարեդարձին առթիւ յիշել անոր զոհերը: Քոնկրէսի Դատական Յանձնախումբը 1989 Հոկ. 17-ին ընդունեց այս առաջարկը, մէկ ձայնի առաւելութեամբ:

Ինչո՞ւ այսքան քիչ էր տարբերութիւնը: Իսրայելեան «Հաարեթց» օրաթերթի ընթերցողները անոր առաջին էջին վրայ տեղեկացան ասոր պատճառներուն: Բողոքած էին Ուաշինկթընի իսրայելեան դեսպանը, Թուրքիոյ մէջ ապրող Հրեաներ, նախագահ Պուշի վարչակազմը եւ նաեւ կարգ մը ուրիշ ամերիկացի քաղաքական դէմքեր, որոնք Թուրքեւամերիկեան յարաբերութիւններուն լարուած վիճակ մը ստանալէն կը մտահոգուէին: Իրենց պատճառաբանութի՞ւնը. Թուրքիան ռազմավարական նշանակութիւն ունէր եւ պէտք չէ գրգռուէր Հայերու զոհերուն պատճառաւ:

Ինչո՞ւ բողոքեց Իսրայէլի դեսպանը: Որովհետեւ Թուրքիան բացի Եգիպտոսէն միակ իսլամական Պետութիւնն էր որ կապեր հաստատած էր Իսրայէլի հետ: Իրբեւ հետեւանք Իսրայէլի միջամտութեան, Թուրքիա կը խորհի այդ յարաբերութիւններուն աւելի ծանրութիւն տալ, դայն բարձրացնելով դեսպանութեան մակարդակի: Ասկէ զատ Իսրայէլ Իրանի Հրեաներուն փրկութեան համար Թուրքիոյ օգնութեան կը կարօտի: Բայց եւ այնպէս Իսրայէլի կեցուածքը վիճելի է, քանի որ Գերմանիոյ եւ աւելին անտարբեր կեցուածք բռնած շատ մը երկիրներու անընդհատ Հրեաներու վրայ ի գործ դրուած Եղեռնը յիշեցնող մէկը իրաւունք չունի ուրիշ ազգերու սպանդին յիշատակման արդելք հանդիսանալու: Թերեւս այս մտածումը Իսրայէլի ականաւոր օրաթերթերէն մէկը հանդիսացող Հաարեթցի խմբագրական կազմը Ուաշինթընի այս որոշումը ծածկող քօղը վերցնելու եւ լուրը առաջին էջին վրայ դնելու մղած ըլլայ:

Թուրքիոյ Հրեաները ի՞նչ պատճառներ առաջ քշեցին: Անոնք պաշտօնական «թելադրանքով» առարկեցին որ Ապրիլ 24-ի յիշատակումը կրնայ ԱՍԱԼԱ-յի ահաբեկչական արարքները օրինաւոր դարձնել եւ Թուրքիոյ կառավարութեան այս ուղղութեամբ տարած պայքարը ակարացնել: Ըստ Թուրքիոյ հրեաներուն իրենց վայելած բարւոք կեանքը՝ իսլամական երկրի մը մէջ կը պարտին Թուրք կառավարութեան: Ասիկա ճիշդ է: Բայց սխալ է հրէական մօտեցումը, տրուած ըլլալով որ մարդկային եւ քաղաքացիական իրաւունքները նոյնպէս անբաժանելի են ինչպէս սուգը՝ ի յիշատակ սպաննուածներու: Պէտք է յիշատակուին թէ՛ սեփական եւ թէ՛ ուրիշներու զոհերը, եթէ մարդ կ'ուզէ որ տիրէ հանդուրժողութիւն եւ յառաջիկային չպատահին ցեղասպանութիւններ:

Թուրքիոյ Հրեաները փորձեցին Ամերիկայի հրեայ կազմակերպութիւններու աջակցութիւնը գտնել: Միայն քանի մը այսպէս կոչուած լոպիստներու մօտ կրցան որոշ յաջողութիւններ ձեռք ձգել: Ասոնցմէ մէկն էր երբեմնի պաշտպանութեան փոխ-նախարար Ր. Փերլը: Ամերիկայի Հրեաներու ոչ մէկ կազմակերպութիւն պատրաստ եղաւ իրենց օգնելու: Հրեայ ծագումով երկու ազդեցիկ ծերակուտականներ Ք. Լեւին եւ Հ. Մացընպաում ամէն ինչ ըրին, որպէսզի գոյնայ անհրաժեշտ մեծամասնութիւնը (Հաարեթցը կը թուի քի՛չ մը խեղաթիւրել հարցը, քանի որ ըստ Հոկ. 18 Թուակիր Մարմարայի, այս վերջինը ընդհակառակն քանի մը անգամներ փորձած է... գինիին ջուր խառնել, Յ. Կ.): Անշուշտ Ամերիկայի Հրեաները շատ լաւ գիտեն թէ, անկարելի է ուրիշներէն պահանջել իրենց սեփական Եղեռնի յիշատակը վառ պահել առանց յիշատակելու նաեւ միլիոնաւոր այլազգները, որոնք նոյնպէս սպաննուած են:

Յաջորդ տարի Ուաշինկթընի մէջ Ցեղասպանութեան Թանգարանի բացումը պիտի կատարուի: Մարդ կրնայ վիճիլ նման Թանգարան մը հիմնելու դրդապատճառներուն մասին: Բայց այն ինչ որ այս կապակցութեամբ կը պահանջուի Գերմանիայէն –եթէ պահանջք մըն է այսպէտք է զօրէ նաեւ՛ Թուրքիոյ համար: Անցեալի անդունդին վրայէն կարելի է կամուրջներ կառուցանել, եթէ զոհերուն եւ ոճրագործներուն յաջորդող սերունդները միասնաբար ստանձնեն պարտականութիւն մը. արգելք հանդիսանալ կրկնութեան:

Յ. Կ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՐՑԱԽԻ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԱՍԻՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 5-ին, Վիլէօրպանի Էսփաս Թոնճէն սրահին մէջ, շատ խօսուեցաւ Ղարաբաղի մասին... Ղարաբաղի... մինչեւ որ ունկնդիրներուն մէջէն պատանի մը հարց տուաւ՝ «Բայց ինչո՞ւ չէք ըսեր Արցախ...». ծափահարուեցաւ:

Եռագոյններով զարդարուած սրահին մէջ, մօտ երեք հարիւր հոգի ներկայ էին եւ լրջօրէն, ուշադրութեամբ հետեւեցան Արցախի շուրջ եւ Հայաստանի կացութեան մասին տրուած բացատրութիւններուն:

Յերեկոյթը կազմակերպուած էր Հ. Յ. Դաշնակցութեան կողմէ, անոր 99-րդ տարեդարձին առթիւ, նպատակ ունենալով, մանաւանդ, ճշդել կուսակցութեան դիրքը ներկայ կացութեան առջեւ, ըլլայ Հայաստան, ըլլայ Ստեփանակերտ:

Հանդիսավարն էր Տիկին Հիլտա Զօպոյեան որ, բանալով հաւաքոյթը, ներկայացուց օրուան բանախօսները՝ Անրի Փափազեան եւ Գէորգ Քէփէնէկեան եւ, անոնց հետ, շրջանին մէջ շատ ծանօթ լրագրող՝ Ժանին Բալուլեանը, որ հարցափորձողի դերը ստանձնած էր:

Բանախօսութիւններէն առաջ ցուցադրուեցաւ Հայ Դատի Յանձնախումբին կողմէ ապսպրուած ու Ֆրանսահայու մը կողմէ պատրաստուած ժապաւէն մը՝ որ կու տար Ստեփանակերտի եւ շրջանին մէջ պատահած դէպքերէն դրուագներ, տպաւորիչ նկարներով: Կը խօսեցնէր Ազերիներու կողմէ վայրագօրէն վիրաւորուած զոհեր եւ կը շեշտէր Արցախցիներու վճռականութիւնը՝ պայքարելու մինչեւ միացում Հայաստանի:

Առաջին խօսողը, Անրի Փափազեան յիշեց իր կուսակցութեան դիրքը, անփոփոխ 1920-էն ի վեր եւ միշտ պահանջատէր հայկական հողերուն: Շեշտեց եռագոյնին փառաւոր վերադարձը Հայաստան: Տեղեկութիւններ ալ տուաւ, կուսակցութեան եւ Երեւանի կառավա-

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ԱՐԱՐԱՏԻ ՄԷՋ

Զօրավար Անդրանիկի պաշտլթէ յուշարձանը տեղադրուած է Արարատ գիւղի եկեղեցիին բակը: Դէպի յուշարձան տանող փողոցները ապրող հայ, քիւրտ, եզիդի Արարատցիները իրենց տուներուն առջեւ տօնական սեղաններ բացած ու հիւրասիրած են Երեւանէն ու մօտակայ վայրերէն եկող բազմաթիւ այցելուներ:

Յուշարձանի բացման արարողութեան խօսք առած են Արարատի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղար Առուշան Յակոբեան, արձակագիր՝ Վարդգէս Պետրոսեան, Պէյրութի «Զարթօնք» թերթի աշխատակցուհի՝ Մարինէ Մարտիրոսեան, եւ ուրիշներ:

***

ԱՍՈՐԻՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ԱՍՈՒՐ»

Հայաստան բնակող Ասորիներու հիմնադիր համագումարին որոշումով ստեղծուած է «Ասուր» ընկերակցութիւնը, որ կը միաւորէ ամբողջ աշխարհի մէջ սփռուած Ասորիները: Անոնց մէկ մասը Ա. աշխարհամարտին, ցեղասպանութիւններէն փրկուելու համար փախաւ Օսմանեան Թուրքիայէն եւ իր երկրորդ հայրենիքը գտաւ Հայաստանի մէջ:

«Ասուր»ի նպատակն է աջակցութիւն ցոյց տալ ազգային մշակոյթի ու լեզուի պահպանումին, ասորի եւ հայ ժողովուրդներու բարեկամական կապերու ամրապնդման եռայլն:

Ընկերակցութեան առընթեր պիտի գործեն Ասորիներու երգի – պարի համոյթներ, ինչպէս նաեւ ասորի ժողովուրդի պատմութեան, մշակոյթի ուսումնասիրութեան դասընթացքներ, նաեւ գրական խմբակ:

***

ԿՈՄԻՏԱՍԻ 120–ԱՄԵԱԿԸ ԱՐՑԱԽԻ ՄԷՋ

Հոկտեմբերը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ յայտարարուած էր կոմիտասեան ամիս: Մարզին գիւղերու ու քաղաքներուն մէջ լայնօրէն նշուած է Կոմիտասի յոբելեանը:

Ստեփանակերտի «Սայեաթ – Նովա» երաժշտական ուսումնարանը տեղի ունեցած գլխաւոր երեկոյթին մասնակցած են Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի Արցախի Թեմի, Ս. Էջմիածնի, Հայաստանի ներկայացուցիչներ:

Կոմիտասի մասին բանախօսած է երաժշտագէտ Ս. Մարկոսեան: Երեւանի ու Ստեփանակերտի արուեստագէտներու մասնակցութեամբ համերգ մը տրուած է:

Յոբելենական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է նաեւ հայկական «Կորքի» թատրոնին մէջ, ուր մեծ երաժշտագէտին մասին խօսք լսած է Ստեփանակերտի «Կոմիտաս» երաժշտական դպրոցի տնօրէն, երգահան Եդուարդ Ղազարեանց: Գեղարուեստական բաժնին մասնակցած են տեղւոյն երաժշտական հաստատութեանց սաները, Գանձասարի երգչախումբը:

ութեան միջեւ եղած բանակցութիւններուն մասին՝ որոնք պիտի յանգին Սփիւռքի օժանդակութեան, Հայրենիքին տնտեսական անկախութեան ի նպաստ: Խօսեցաւ նաեւ միջազգային դետնի վրայ կատարուած աշխատանքներուն մասին: Եւրոպայի Խորհրդարանէն պատուիրակութիւն մը երթայ թերեւս Ստեփանակերտ, տեղւոյն վրայ գաղափար մը ունենալու համար կացութեան մասին:

Նախատեսուած էր որ Էրնէսթ Կլին, եւրոպական երեսփոխան, ներկայ պիտի ըլլար այս հաւաքոյթին, բայց չէր կրցած, ի վերջոյ, գալ:

Վիրաբոյժ Գէորգ Քէփէնէկեան՝ որ գացած աշխատած է Ստեփանակերտի հիւանդանոցին մէջ եւ վկայ է տեղացիներուն անխախտ կամքին անջատուելու Ազերի հանրապետութենէն, մաղթէ անցուց մանաւանդ Խորհրդային Միութեան քաղաքականութիւնը, Անտրոպովէն մինչեւ Կորպաչով եւ ըսաւ թէ կ՚ապրինք, համաշխարհային Երկրորդ պատերազմէն ի վեր, ոչ միայն Հայաստանի, այլ՝ ամբողջ Եւրոպայի համար ցարդ չտեսնուած վճռական շրջան մը. թերեւս աշխարհի համար ալ: Ոչ մէկ երկիր պիտի մնայ անբաժան տեղի ունեցած կամ ունենալիք փոփոխութիւններուն հետեւանքներէն:

Երկու բանախօսներն ալ շեշտը դրին անժխտելի անհրաժեշտութեան մը վրայ՝ Սփիւռքը պէտք է իր ամէն միջոցներով զօրավիգ կանգնի թէ՛ Արցախի եւ թէ՛ Հայաստանի: Այդ ուղղութեամբ կ՚աշխատի բնականաբար կուսակցութիւնը:

Ժանին Բալուլեան ղեկավարեց հարցումներու բաժինը: Բազմաթիւ եւ բազմազան հարցումներ, ինչ որ կը վկայէ թէ ներկաները ուշադրութեամբ մտիկ ըրած էին բոլորածները, յաճախ չէ որ կը պատահի այդ, այսպիսի հանդիպումներու մէջ:

Ցերեկոյթը վերջացաւ ուշ, հայրենասիրական երգերով: Ցայտագրին վրայ էին Մասիս եւ Եղսօ, շրջանին մէջ յատկապէս սիրուած անուններ:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ԳԱՀԻՐԷԻ Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Մայր տաճարին մէջ, Հոկտեմբեր 21–ին, տեղի ունեցած է եկեղեցիին կառուցման 60–ամեակի հանդիսութիւնը: Հոգաբարձութեան ատենապետ՝ Գէորգ Էքսէրճեանի ու Տիկնանց խնամակալութեան կողմէ Մարկրիթ Յակոբեանի ելոյթներէն ետք, խօսք առած է առաջնորդ Զաւէն Արքեպիսկոպոս Չինչինեան: Հանդիսութեան ընթացքին «Շնորհալի» երգչախումբը կատարած է փունջ մը եկեղեցական երգեր:

***

ԳԱՀԻՐԷԻ Թէքէեան սրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28–ի երեկոյեան, տեղի ունեցած է Հայ Գեղարուեստասիրաց Միութեան ձմեռնային եղանակին բացումը: Ճաշի սպասարկութենէն յետոյ բացման խօսքով հանդէս եկած է միութեան ատենապետ Եդուարդ Զարդարեան, որուն յաջորդած է Միութեան ցկեանս նախագահ՝ Վահրամ Տեփոյեանի խօսքը: Այնուհետեւ տեղի ունեցած է Ա. Ջեխովի «Արջը» միարար թատերգութեան ներկայացումը, բեմադրութեամբ Գրիգոր Փարթամեանի:

***

ՄՈՆՐԷԱԼԻ մէջ, Հոկտեմբեր 27–ին, տեղի ունեցած է «Հայ Հորիզոն» հեռատեսիլի յայտագրի Հ. Օ. Մ.–ի աշխատանոցին պաշտօնական բացումը: Հ. Օ. Մ.–ի Մոնրէալի մասնաճիւղին կողմէ՝ Վանուհի Իսաջանեանի բացման խօսքէն ետք, յայտագրի վարիչ Վարուժան Պոյաճեան խօսք առած ու ներկայացուցած է աշխատանոցին զանազան մասերն ու գործիքները: Ապա, Հ. Յ. Դ. «Միհրան Փափազեան» կոմիտէի կողմէ՝ Վիգէն Յովսէփեան ներկայացուցած է յայտագրի պատասխանատու նոր յանձնախումբը: Հուսկ՝ փակման խօսքը ըրած է Ս. Յակոբ Եկեղեցւոյ հովիւ՝ Արմէն քահանայ Իշխանեան:

***

ՕՐԹԱԳԻՒՂԻ Խնդրակատար Ս. Աստուածածին Եկեղեցիին մատաղօրհնութիւնը կատարուած է Հոկտեմբեր 29–ին, եկեղեցական ու աշխարհիկ հանդիսութիւններով: Օրուան պատարագը մատուցանած է կրօնական ժողովի ատենապետ՝ Շահան Եպիսկոպոս Սվաճեան, երգեցողութիւնները կատարուած են Թաղին Թարգմանչաց երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Եդուարդ Պետոյեանի: Շնորհք Արքեպիսկոպոս Գալուստեանի նախագահած Սիրոյ Սեղանին գործադրուած է գեղարուեստական ճոխ յայտագիր:

***

ԶԱՐՄԱՀԱԼԻ Հայ Ուսանողական Միութեան «Գեղարդ» թատերախումբը, Հոկտեմբեր 18–ին, «Յ. Թումանեան» սրահին մէջ ներկայացուցած է Գէորգ Դարֆիի «Անքաւելին» թատերգութիւնը, Էդիկ Ասլանեանի բեմադրութեամբ:

***

ՊՈԼՍՈՅ Խասեան Սանուց Միութեան հաւաքատեղիին մէջ, Հոկտեմբեր 28–ին, տեղի ունեցած է տարեշրջանի աշխատանքներու բացման հանդիսութիւնը՝ գեղարուեստական յայտագրով: Խասեանի վարչութենէն՝ Ալիս Թիւթիւնճեանի բացման խօսքէն ետք յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են երգչուհի՝ Անի Չիլինկիրեան, թաւջութակահար՝ Գարոլին Ֆօլչէր, երգիչներ՝ Յովսէփ Գույումճեան, Նորայր Քէօսէեան եւ Արեգ Տօլուրեան (բոլորն ալ դաշնակահար Լեւոն Էրոյեանի ընկերակցութեամբ):

***

ԱՆԹԻԼԻԱՍԻ մէջ, Հոկտեմբեր 19–ի առաւօտուն, Լիբանանի մօտ Խորհրդային Միութեան դեսպան Վասիլի Կոլոտուշա, ընկերակցութեամբ Լ. Սինանեանի, այցելութիւն մը տուած է Գարեգին Բ. Կաթողիկոսին: Մէկ ժամ տեւած խօսակցութեան ներկայ եղած է նաեւ Լիբանանի Հայոց Առաջնորդ Արամ Արքեպիսկոպոս Քէշիշեան: Խօսակցութեան նիւթ եղած են Լիբանանի վերջին իրադարձութիւններն ու Հայաստանի եւ Արցախի ներկայ դժուարին կացութիւնը: Դեսպանը շնորհակալութիւն յայտնած է Հայութեան եւ յատկապէս Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան կատարած օժանդակութեան համար:

***

ՊՈՒԼԿԱՐԻՈՅ «Երեւան» մշակութային կազմակերպութեան կեդրոնական վարչութեան նախագահ Տիրան Բաբիքեան Նոյեմբեր 2–ին ընդունած է ակադեմիկոս Է. Գ. Աֆրիկեանը որ Պուլկարիա կը գտնուէր Գիտութիւններու Ակադեմիային հրաւէրով: Տեղի ունեցած է ջերմ զրոյց մը:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Միամտօրէն, դեռ կը հաւատար թէ՝ այդ տարիքէն վերջ կարելի էր նորէն երկարիլ:

Խաղողներու շրջանին՝ երբ պատեհները կը քաշուէին լաթերու վրայէն, Լեւոնը կը փախցնէր եւ հնդիկ կիներու սարիին պէս՝ զանոնք մարմնին չուրջը փաթթած կը պտըտէր դուռնէ – դուռ առանց ականջ կախելու մեծ – մօրը եւ հօրաքրոջը կշտամբանքներուն: Կամ, կանացի չորեբու մէջ ծպտուած, երիտասարդ անցորդներուն ուշադրութիւնը գրաւելու համար, խօսքեր կը նետէր անոնց:

Այս երկու եղբայրներուն ծայրայեղութեան միջինը՝ Վահանն էր: Ան խելօք եւ լռակեաց տղայ մըն էր ու գործունեայ: Վիզը ծուռ էր քիչ մը. թերեւս իր այս մարմնական թերութիւնն էր որ կ՚արգիլէր իրեն՝ նմանիլ միւսներուն: Հայրս համոզուած էր այս բանին եւ յաճախ կը կրկնէր մօրս: Մարմնական գեղեցկութիւնը պատճառ կ՚ըլլայ որ հոգիին մէջ տգեղութիւններ ստեղծուին, ու երբեմն ալ մարմնական թերութիւն մը կը ստիպէ մարդը զսպել իր չար բնազդները եւ ըլլալ զգաստ:

7.– «ՍԱՆՃԱԳ–Ը–ՇԷՐԻՖ»Ի ՌԱԶՄԱՃԵՓՈՐ

Ժամանակը սարդ մըն է որ միջոցին մէջ կը նետէ իր բազմացանց թելերը, հիւսելով տխեղերքի պատմութիւնը: Մարդը՝ յաւիտենականութեան հարկատու սարուկը՝ իր արիւնով եւ միսով կերտած է քաղաքակրթութեան տաճարները, որոնց մէջ կ՚իշխեն միաժամանակ՝ միտքն ու կիրքը: Ամէն ազգ գիտութեան խորանին համար ունեցած է իր մարտիրոսները: Եւ մենք խարխափելով ու սայթաքելով եկած հասած ենք այսօրուայ քսաներորդ ոճրապատ դարը: Մարդը իր գեղեցիկ արտաքինին ներքեւ պահած է արիւնարբու գազանը: Ապրելու եւ վայելելու տենչը զինքը անընդունակ դարձուցած է ամէն դատողութեան որմէ ծագած են յաճախ, ընկերային խռովութիւններն ու պատերազմները:

Քաղաքական հորիզոնը մթագնած է, պատերազմի ահեղնամռունչ ամպերը կը գոռան Եւրոպայի ճակատներու վրայ, որոնք մեր թրնդ մերթ, քշուելով դուժկան հովերէն, կուգան աղօտել մեր պայծառ երկինքը: Ամրան տաքերուն հետ, արեւմտեան աշխարհն ալ բռնկած էր. ան որպէս հրաբխային լեռնաշղթայ կը ցընցուի ու կը գալարուի եւ իր ցասումի լաւաները կ՚երթան տարածուիլ հեռուները, երկիւղի մատնելով դրացի Պետութիւններ:

Կ՚ապրինք տենդագին շաբաթներ, երջանկութեան ակիհին մէջ դառնութեան համ մը կայ. ո՞ր նախանձոտ աստուածը արդեօք իր ատելութեան ժահրը քամած է մէջը: Բերնէ բերան զրոյցներ կը շըրջին, վախը բոլորը շշմեցուցած է, ամէն հոգիի մէջ անձկութիւն թխմած է, վաղահասօրէն վերջ տալով մեր զուարթ քրքիջներուն: Ծիծաղկոտ մրգաստաններուն վրայ կարծես՝ մահաբոյր խորշակն է որ կը փչէ, խամրելով ամէն բան:

Աշուն է, բնութիւնը կրկնակի սուգերով սքօղուած է: Երբեմն լոյսի փերթեր կուգան պայծառացնելու կապոյտին տրտմաթաթախ ճակատը: Օրերը կարճցած են, գիշերները օրհասական մարդու մը տառապանքին չափ երկար ու ցաւագին են: Ծիծեռնակներու եւ արագիլներու ընդհատ հոյլերը կ՚անցնին արագաթռիչ, որոնք կը յիշեցնեն թափօրները յուղարկաւորներու:

Մեր արձակուրդը վերջացած է: Աշնանային խաղողներու ողկոյզները քաղուած ու տեղաւորուած են կթոցներու մէջ: Վազը կը մեկնինք քաղաք: Ո՛վ գիտէ, ո՞ր անողորմ ճակատագիրը կը սպասէ մեզ հոն, իր նոր անակնկալներով: Այգին կը ձգենք ճմրան ու իր սառնամանիքներուն:

Բեռնաւորուած կառքերը կ՚անցնին իրենց միօրինակ ճռինչներով. լացի հեւք մը կայ այդ ձայներուն մէջ: Մարդիկ իրենց ետին թողած ամբողջ երջանկութիւն մը՝ կը մեկնին լուռ ու թախծոտ:

Մնաք բարով, ո՛վ ծառեր, դուք որ ինծի հետ բաժնեցիք իմ վիշտերս եւ ուրախութիւններս, կը ձգեմ ձեզ տխուր ճակատագրին: Ձեր սաղարթախիտ ճիւղերուն մէջ ապաստանած, քնարեր զեփիւռներու քաղցր մեղեդիներով օրօրուեցայ յաճախ: Ձեր մօտալուտ մահը կը տարապեցնէ զիս: Վերջին հրաժեշտի անհուն համբոյր մը եւս ձեզ...: Մեր կառապանը՝ Արթին աղբարը բան չի հասկնար իմ խռոված հոգիիս փոթորիկներէն: Ան իր ականջներուն տակէն կը մըրմռայ երգ մը, որ աւելի ճիչդ կը նմանի կաղկանձիւնի:

Կառքը մեր ծանրութեան տակ կը հեծէ ու կը ճչէ կարծես բողոքելով: Թախծոտ չարտախները՝ իրենց մենաւոր լքումին մէջ, կը յիշեցնեն ղեկավարուրդ նաւակները, որոնք կը քշուին աննպատակ, տարերային մթին ուժերէն, վերջ ի վերջոյ փշրուելու համար անոնցմէ: Երբեմն զուարթ ու ծաղկազարդ ճամբաներէն հիմա միայն որպէս տխուր վկայ՝ կը մնան չոր թուփեր ու մացառներ:

(Շար. 10)

(Շար. Ա. էջէն)

տանի վարչապետի մը հայերէն չգիտնալը եւ որքան ալ ղեկավարները լայն պատասխանատուութիւն ունենան վատթարացած կացութեան մը մէջ, ճիշդ էր նաեւ այս ատեանի նուաստացած տեսնել երկրին Նախարարաց Խորհուրդի նախագահը: Միաձայնութեամբ կ'ընդունուէր բանաձեւ մը, ուր կը չեշտուէր թէ Մոսկուայի կողմէ անձերու նշանակումը նպատակայարմար չէ:

Յանուն ՌԱԿ-ի, կը խօսէր կուսակցութեան վերին մարմնի անդամ՝ Յակոբ Աւետիքեան, որ կը կարդար «Զարթօնք»ի մէջ (Հոկտեմբեր 17) տպուած, ռամկավարներու յայտարարութիւնը որ կը ճշդէր կուսակցութեան դիրքը: Խօսք կ'առնէին Մովսէս Գորգիսեան, ապա՝ Ահարոն Աւետիքեան (ընկերաբան), Յակոբ Յակոբեան (քաղաքական մեկնաբան): Այդ պահուն, միջադէպ մը կը պատահէր Սահմանադրական միութեան մէկ ներկայացուցիչին հետ (Նախախորհրդարանի 12 միութիւններէն մէկը) որ բանի բեմ կը բարձրանար, ու չէր ուզեր հեռանալ: Կարելի կ'ըլլար հանդարտութիւնը վերահաստատել ընդմիջում մը յայտարարելով: Վերսկսումին կը կարդացուէին կարգ մը բանաձեւեր (ոմանք կը հրատարակենք յաջորդաբար) ու խօսք կ'առնէր Աւանգարդ-ի խմբագրի տեղակալը՝ Կարէն Սարդարեան: Իրեն կը յաջորդէր Վլադիմիր Դարբինեան ու նոր ընդմիջում մը եւս, մինչ հաշուարկումը կը կատարուէր քուէներուն, խօսք կ'առնէին ոմանք, աւելի «ժամանակը լեցնելու» համար, քան՝ հանդամանալից խօսք մը ըսելու: Կէս գիշերի մօտ է որ կը կարդացուէր 36 ընտրեալներու ցանկը ու շեփորի նուագով կը փակուէր Հայաստանի ժամանակակից պատմութեան կարեւորագոյն թուականներէն մէկը կազմող այս համագումարը, որու դեռ առիթ կ'ունենանք անդրադառնալու եւ խորհրդածութիւններ ալ ընելու:

Առանձին կուտանք վարչութեան անդամներու ցանկը, ուր կան 36 ընտրեալներ, մինչ որոշուած էր 45 հոգինոց վարչութիւն մը: Բացատրենք: 905 ներկայ պատգամաւորներու վրայ, քուէարկած էին 853 հոգի: Կային 48 չեղեալ քուէներ, ընտրուելու համար հարկ էր 427 ձայն: Այդ թիւէն վեր կային միայն 36 հոգի, գլուխն ըլլալով Ղարաբաղ Կոմիտէի կազմը, որոնք բոլորն ալ 700-է աւելի ձայն կը ստանային (առաւելագոյնը՝ Ռաֆայէլ Ղազարեան) ու կ'որոշուէր այդ թիւին վրայ մնալ, քանի որ ընտրութեան Բ. շրջան չկար: Ինչպէս պիտի տեսնուի միակ կին թեկնածուն չէ ընտրուած:

Շեփորէն առաջ քանի մը խօսք կ'արտասանէր Վանօ Սիրադեղեան:

**

ԻՋԵՒԱՆԻ ՈՂԲԵՐԳԱԿԱՆ ԴԷՊՔԸ

Չորեքշաբթի առտու (Նոյեմբեր 8) ողբերգական դէպք մը պատահեցաւ Իջեւան, որ խորապէս ցնցեց Հայաստանի ժողովուրդը: Ձեռնառումբի արկածի մը զոհ գացին Վահան Աբեղայ Դաւթեան, 31 տարեկան, աշխարհական երիտասարդ մը՝ Աշոտ, վիրաւորուեցան երկու ուրիշ երիտասարդներ, մէկը՝ ուկրանացի ծանրօրէն:

Վահան Աբեղայ անցեալ տարի սարկաւագ էր Բաքու, բայց կացութիւնը ստիպած էր որ, ինչպէս տեղւոյն հայ առաջնորդը, ինք ալ հեռանար Ազրպէյճանէն, շրջան մը բանտարկուելէ ետք: Վերադարձած Էջմիածին, չէր ուզած հանգիստ կեանք մը վարել եւ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը ընդառաջ երթալով իր խնդրանքին, զինք նշանակած էր Իջեւանի մօտ Մակարավանք: Քիչ հեռու է որ կը պատահէր ողբերգութիւնը:

Մարմինը անմիջապէս փոխադրուեցաւ Երեւան եւ Ուրբաթ օր, Ս. Սարգիս Եկեղեցւոյ մէջ կը կատարուէր թաղման կարգը եւ օծումը, ձեռամբ Գարեգին Եպիսկոպոսի եւ բազմահազար ժողովուրդի մը ներկայութեան: Ապա մարմինը կ'ամփոփուէր Ս. Գայանէ վանքը, ուր կը թաղուին հոգեւորականները: Այս անգամ արարողութիւնը կատարեց Ներսէս Արք., ներկայ էին ՀՀՇ.-ի անդամներ:

Կիրակի առտու, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուէր Մայր Աթոռ Էջմիածնի Մայր տաճարը, նախորդ օրը, ըստ աւանդութեան աղօթքի օր էր:

Ուրբաթ օր, Ազերիները, տարածելով թէ զոհերը կը պատրաստէին ազերի յուշարձան մը օդը հանել, յարձակման կ'անցնէին, Լաչինի մօտ բնակավայրի մը վրայ, վիրաւորելով չորս ռուս զինուորներ, այլուր հայ հովիւ մը:

Վահան Աբեղայի պատահած այս ողբերգական արկածը, խորապէս յուզած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, որու հետ վերջին հանդիպում մը ունեցանք Նոյեմբեր 8-ին, դէպքին վաղորդայնին իսկ: Ընդհանուր լարուածութիւնը, Արցախի եւ սահմանային շրջաններու ամէնօրեայ բախումներն, իրենց յաճախ ծանր հետեւանքներով, չեն կրնար չմտահոգել, առաւել անոնք, որոնք գիտակից են թէ Հայաստան կ'ապրի ճգնաժամային օրեր:

Ա. Մ.

Վերոյիշեալ դէպքին կապակցութեամբ, աղբիւր ունենալով խորհրդային գործակալութիւնները, Ֆրանսական մամուլը կը գրէ թէ երկու Հայեր, մէկը՝ վանահայր, մեռած են երբ կը փորձէին օդը հանել Բարեկամութեան յուշարձան մը Ազրպէյճանի հողին վրայ (ի դէպ՝ հայկական փոքրիկ հողամաս մըն է, սահմանային բարդ դիրքի մը վրայ):

**

Ուրբաթ իրիկուն Թատերական հրապարակը միթինկ մը տեղի կ'ունենար հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Նախ մէկ վայրկեան լռութիւն կը պահուէր Իջեւանի զոհերուն ի յիշատակ, ապա յաջորդաբար ելոյթ կ'ունենային Վանօ Սիրադեղեան, Ժիրայր Մալխասեան (Փարիզէն՝ Սոլիտարիթէ) Ռաֆայէլ Պապայեան, Դաւիթ Վարդանեան, Աշոտ Մանուչարեան եւ Լեւոն Տէր-Պետրոսեան, առաւելաբար ծանրանալով համագումարին վրայ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵՌԼԻՆԸ գրեթէ մէկ է այլեւս, ամօթի պատին անկումէն ետք եւ շաբաթավերջին միլիոնաւոր (արեւելեան) Պեռլինցիներ անցան արեւմտեան կողմը, գնումներ ընելով եւ ազատութիւն «շնչելով»: Ուրբաթէն Կիրակի 4 միլիոն վիզա տրուած էին դէպի արեւմտեան կողմը: Անցքի 30 կէտեր եւս բացուած են, մինչ երիտասարդներ ամէն տեսակ գործիքով, ճեղքեր կը բանան: Արեւելեան Գերմանիոյ ղեկավարը՝ Քրէնց կը ճշդէ սակայն թէ Գերմանիոյ վերամիացումը օրակարգի վրայ չէ: Ըստ Պոնի պաշտօնական շրջանակներու, պատին քանդումը՝ Կորպաչովի գործն է, ինչ որ կը նշանակէ թէ Կորպաչով բոլորին «տուները» կարգի կը դնէ, միայն չի յաջողիր նախ իր տունին առջեւ աւլել: Արդէն դէպքերը աւելի մեծ են քան դէմքերը եւ այդ դէպքերն ալ այնքան արագ կ'ընթանան, որ քաղաքագէտները իրենք է որ անոնց ետեւէն պէտք է վազեն:

ՊՈՒԼՂԱՐԻՈՅ ղեկավարը, հին ստալինական, Ժիվկով հրաժարեցաւ եւ տեղը անցաւ Փ. Մլադենով, որ բարենորոգիչ մը կը նկատուի: Ժիվկով 35 տարի է իշխանութեան գլուխ էր: Կը մնայ Ռումանիան, որ չի շարժիր եւ ուր մամուլը արձագանգ մ'իսկ չէ տուած Պեռլինի պատին անկման մասին...:

ՔԻՇԻՆԵՒԻ մէջ շատ բուռն բախումներ տեղի ունեցած են Ուրբաթ օր մանաւանդ: Մոլտավիոյ մայրաքաղաքին մէջ, ազգայնականներ կը պահանջէին ձերբակալուած 20 ցուցարարներու ազատ արձակումը եւ այդ պատճառաւ շրջապատած էին Ներքին նախարարութիւնը, Նոյեմբեր 7-ին, Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան տարեդարձի օրը, խանգարած էին պաշտօնական տողանցքը: Մթնոլորտը երթալով լարուած էր եւ Ուրբաթ օր շատ սուր բնոյթ առած: Բախումներու հետեւանքով 83 քաղաքացի եւ 46 ցուցարար վիրաւորուած են, ըստ ԹԱՍ-ի: Ժողովրդական ճակատը որոշած էր, սակայն, ջնջել Կիրակի օրուան ցոյցը, մթնոլորտը հանդարտեցնելու համար:

«ՓԱՍԻՈՆԱՐԻԱ»Ն կամ Տոլորէս Իպառուրի մեռաւ Մատրիտ 93 տարեկանին: Նախագահ Սպանիոյ Համայնավար կուսակցութեան, թունդ եւ անզիջող ստալինական, Փասիոնարիան առասպելական դէմք մը եղած է սպանական քաղաքացիական պատերազմին եւ իր խօսքն ալ՝ «no pasaran» (պիտի չանցնին) պատմական բնոյթ ստացած է:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Օմն (Զուիցերիա) 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին ի յիշատակ՝ Արտաշէս Գարտաշեանի:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Ռոզէթ Թահթալեանի մահուան առթիւ Աւետիս եւ Յովհաննէս Տօնէլեան 500 Ֆր. կը նուիրեն «AZNAVOUR pour l'Arménie»ին (տառնալ «Յառաջ»էն):

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Le Comité a l'honneur de vous inviter à la présentation du livre

«ARMENIE, la fracture»

de Pierre VERLUISE,
Journaliste à Radio-France Internationale

le Samedi 18 novembre à 20 h 30

45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի բոլոր ընկերուհիները իրենց ցաւակցութիւնը կը յայտնեն իրենց ընկերուհիներուն Մարի Շատեան - Մօնբէլի եւ Ծաղիկ Մանուկեանի իրենց հօր եւ հօրեղբօր՝ Թորոս Շատեանի մահուան առթիւ եւ 200 Ֆր. կը նուիրեն Տէսինի «Հայաստան» ձայնասփիւռին, փոխան ծաղկեպսակի:

**

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Արշակ Ջամալեան մասնաճիւղի ընկերուհիները ցաւակցութիւն կը յայտնեն ընկերուհի Արաքսի Պասմաճեանի, իր մօր Ազգանոյշ Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ ու 200 Ֆր. կը նուիրեն Տէսինի Հայ Մշակոյթի Տան:

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Լիոնի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Պ. Տիգրան Խաչատուրեանէ 3000 Ֆր. իր քրոջ՝ Սաթենիկ Մարիլոսեանի մահուան առթիւ:

**

Կապոյտ Խաչի Տէսինի Ա. Ջամալեան մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Ազգանոյշ Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ Տիկին Քնար Պառաւեանէ 100 Ֆր. (դպրոցին) եւ իր ամուսնոյն յիշատակին Տիկին Անայիս Տէր-Պետրոսեանէ 200 Ֆր.:

**

Կապոյտ Խաչի Իսիի «Տ. Սէրէնկիւլեան» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է հետեւեալ նուիրատուութիւնները Տիկին Եպրաքսի Մանուկեանէն, իր սիրելի ամուսնոյն մահուան 17-րդ տարելիցին առթիւ, 100-ական Ֆր. Իսիի Հայ Մշակոյթի Տան, Կապոյտ Խաչին, Իսիի Կապոյտ Խաչի դպրոցին եւ 100 Ֆր. ալ Հայաստանի համար:

**

Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է Օր. Միրէյ Ղազարեանէ (Փարիզ) 1500 Ֆր.:

**

Ֆրանսահայ Կապ. Խաչի Անիէռ, Արժանթէօյ, Պուա Գոլոմպի Ակնունի մասնաճիւղը Տիկին Վ. Գալեճեանի մահուան առթիւ 300 Ֆր. ստացած է Տիկին Պուրմայեանէ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 19-ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ Ուխտի ու մատաղօրհնութեան օրն է:

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՍԻ ՍՐԲ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ
եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի աւանդական մատաղը եւ հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն կը կատարուի հանգուցեալ բարերար եւ կնքահայրերու հոգիներուն համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Իսիի, Քլամարի, Մըտօն-Մըտօն լա Ֆօրէի, եւ շրջանի Հայութիւնը ներկայ ըլլալու աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Ժամերգութիւն՝	ժամը 9·30-ին,
Պատարագ՝	ժամը 10·15-ին,
Ժողովրդական ճաշ՝	ժամը 13-ին:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

Երեւանէն՝ Բենիամին Սիմոնեան կը փնտռէ իր մօր ազգականները, որոնք 1921 - 22 թուականներուն Մարսէյլ հասած են եւ ի մասնաւորի Աշոտ Տիգրանի Պետրոսեան (?), որու մօրը անունն էր՝ Սալվա (ծնեալ՝ Օխիկեան), ընիկ Պիթլիսի շրջանի Բրխուսէն: Մինչեւ 1949 թղթակցութիւն եղած է: Արհեստով թարգմանիչ էր եւ պէտք է շուրջ 65 - 70 տարեկան ըլլայ:

Իրմէ կամ լուր ունեցողներէն կը խնդրուի գրել «Յառաջ»ին:

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente

SIR L (LEVON ARADIAN)

Président de l'Association A.P.A.F
Artistes Plasticens Arméniens de France

qui donnera une

CONFERENCE

avec

PROJECTION

sur le thème :
«ART ET ARTISTES ARMENIENS AU XXeme SIECLE»

Jeudi 16 Novembre à 20 heures 30

dans les locaux du Centre
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

— *Entrée libre* —

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

— Vendredi 17 Novembre, 20 h 45
ARMENIE, 9 MOIS APRES LE SEISME
Compte-rendu de mission *Médecins du Monde* d'une équipe médico-psychologique
avec le Dr. *J. MEDAXIAN*

— Vendredi 24 Novembre, 20 h 45
Rencontre
avec *Arménouhie KEVONIAN*
à l'occasion de la parution de son disque
«CHANTS ARMENIENS DU DARON».

— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՆՈՅԵՄԲԵՐ 15

MERCREDI 15 NOVEMBRE 1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ

ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.144 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.144

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ - ԵՒՐՈՊԱ - ՄԱԼԹԱ

ՄԻԹԵՐԱՆ ԺՈՂՈՎԻ ԿԸ ՀՐԱՒԻՐԷ ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐԸ

Ուրախութենէն, ցնծութենէն անդին կայ նաեւ մտահոգութիւնը Եւրոպացիներուն, որոնք չեն կրնար հետեւիլ իսկ այսքան արագընթաց դէպքերու: Պեռլինի պատին անկումը, անխուսափելի կերպով կը դնէ Գերմանիաներու վերամիացման հարցը, որքան ալ Քրէնց պնդէ, որ նման հարց չկայ: Նախագահ Միթերան փութով հրաւիրեց Շաբաթ օրուան համար, Համայնքապետութեան իր 11 ընկերակիցները, այսինքն երկու շաբաթ առաջ Մալթայի հանդիպումէն (Պուշ - Կորպաչով): Արդարեւ, մինչ արեւելեան Եւրոպայի վերջին ելեւէջները գոհունակութեամբ դիմաւորուեցան որպէս վախճանը Եալթայի, անդին ալ մտավախութիւն մը ծնաւ Մալթայով, որ պէտք չէ նոր օրերու Եալթա մը ըլլայ: Ուրեմն պէտք է որ Շաբաթ օր, աւելի քան երբեք ամրապնդուի Եւրոպան, բայց ո՛չ Գերմանիան: Որքան ալ Գերմանիոյ վերամիացումը բնական հետեւանքն ըլլայ իր վերագտած ազատութեան, 80 միլիոն բնակիչներ ունեցող, ճարտարարուեստական հզօր Պետութիւն մը սկսած է մտահոգել: Արեւմտեան Գերմանիոյ վարչապետը կը ջանայ համոզել իր ընկերները, որ հոգ չընեն, իրեն համար կայ ու չկայ նախ՝ Եւրոպան կայ, բայց...

***

Արեւելեան Գերմանիոյ Խորհրդարանը նախարարապետ ընտրեց բարենորոգող մը՝ Հանս Մոտրով, որ գերման Կորպաչով մը կը նկատուի: Ցարդ, կառավարական յայտարարութիւն չէ ըրած, բայց հարցազրոյցի մը ընթացքին, ըսած է թէ տընտեսական բարենորոգման պիտի դիմէ հանդրուան առ հանդրուան: Յատկանըշական կը նկատուի, որ ընտրութիւնը եղած է գաղտնի քուէարկութեամբ եւ ո՛չ ձեռնբարձ ինչպէս սովորութիւն էր: Խորհրդարանին ալ նոր նախագահն է Կիւնթէր Մալէուտա, որ համայնավար չէ, այլ՝ գիւղացիական կուսակցութեան անդամ:

Այս ամբողջ փոփոխութիւնները, նոյնիսկ պատին անկումը չբաւեցին որ վերջ գտնեն ցոյցերը եւ ինչպէս ամէն Երկուշաբթի, այս անգամ ալ 300 հազար հոգի համախմբուեցաւ Լայփցիկ: Ասոնք ազատ ընտրութիւններ կը պահանջեն, ոմանք դագաղ մը կը կրէին վրան գրուած կուսակցութեան անունը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆԻ նորընտիր նախագահը՝ Ռ. Մոաւատ կառավարութեան կազմութիւնը յանձնեց սիւննի՝ Սելիմ Հըսի, որ քանիցս եղած է արդէն Լիբանանի վարչապետ: Ըստ Թայէֆի համաձայնագրին, կառավարութիւնը պէտք է համախմբէ բոլոր հոսանքները, բայց զօրավար Աուն անդի-

Հ. Հ. Շ.

ՍՓԻՒՌՔԻ ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Այս համագումարին ներկայ եղան նաեւ Սփիւռքի բազմաթիւ անձնաւորութիւններ, ոմանք հրաւիրուած, ուրիշներ ինքնաբուխ կերպով, գիտակից որ նորութիւն կայ արեւելեան կողմն աշխարհի:

Հրաւիրուած էին երեք քաղաքական կուսակցութիւնները:

Մասնակցողներու կարգին յիշենք՝ արեւմտեան Գերմանիայէն հոգեւորական՝ Յակոբ Կէօքճեան, Աւստրիայէն՝ Հերպերթ Մաուէր, Սալբի Պոչկէզէնեան, Արտաւազդ Պէրպէրեան (Ֆր. Մշակութային Միութիւն), Յակոբ Աւետիքեան, Հայկաշէն Ուզունեան, մէթր Սեդրակեան (ՌԱԿ, որ 6 հոգինոց պատուիրակութիւն մը ղրկած էր) Տիգրան Դաւթեան («Ալիք»ի թղթակից), Ռ. Կապուստինսկի (Վարշաւա), Ֆիլիփ Պուշըրօ (Ֆրանսա), Լեւոն Տէր - Մինասեան (Փարիզ), Մարկ. Նշանեան (Փարիզ), Իշխան Մարտիրոսեան (Կրընոպլը), Արա Յովհաննէսեան («Զարթօնք»), Արտաշէս Պզտասարեան, Կարապետ Կիրակոսեան (Լոս - Անճըլըս), Մաթիու Տէր - Մանուէլեան (Արմէնիէն Էսըմպլի), Նշան Փիրումեան (Արմէնիըն Նէշընըլ Քոմիթի), Արմինէ Յարութիւնեան - Լամպէր (Դանիա, Թէքէեան ընկերութիւն) եւ Պ. Լամպէր, Մարի Կարագեան (արեւմտեան - Պեռլին), Գեղամ Գեւոնեան եւ Սահակ Սուքիասեան (Ֆրանսա, Երկիր եւ Մշակոյթ), Դանիէլ Նազարեան (Պրիւսէլ, Ազգային Վարչութիւն), Տիրան Ակինեան, Ժիրայր Նայիրի (Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութիւն, Պէյրութ), Գէորգ Պելեան եւ Ժիրայր Պէօճէքեան («Դրօշակ», Աթէնք), Այտա Գառնիկեան, Քրիսթիան Տէր - Ստեփանեան, Ժերար Մալխասեան (Փարիզ, Սոլիտարիթէ), Յովհ. Մազմանեան (Փիրէա), Մ. Մուխալեան (Պէյրութ, Դիմակի թատրոն), Տէտէեան Ագնէս (Փարիզ, ԺԱՖ):

Այս ցանկը պարզ է լրիւ չէ: Արդարեւ եթէ կային բազմաթիւ անձեր որոնք յատկապէս համագումարին համար Երեւան փութացած էին, կային նաեւ բազմաթիւ անձեր որոնք արդէն Երեւան կը գտնուէին զանազան պատճառներով եւ հետեւեցան նիստերուն, ինչպէս Փարիզէն Ս. Օ. Ս. - Արմէնիի կողմէ՝ Գրիգոր Փափազեան, Ռուբէն Դաւութեան, Յարութիւն Գէորգեան, Միացեալ - Նահանգներէն՝ Յակոբ Կարապենց, Պէյրութէն՝ Շուշիկ Տասնապետեան, Փարիզէն՝ Մէտըսէն տիւ - Մոնտ կամ Մէտըսէն սան Ֆրոնթիէռի բժիշկներ եւայլն, եւայլն:

ՖՈՒԹՊՈԼ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱԺԱԿ

Շաբաթ, Նոյեմբեր 11-ին, բաժակի ութերորդ աւարտականներուն, Մոսկուայի մէջ «Արարատ» 1-ի դէմ 0 պարտուեցաւ տեղւոյն Դինամոյէն:

ջող կը մնայ եւ կը սպառնայ իր շարքերէն անոնց, որոնք կրնան համարձակութիւնն ունենալ կառավարութեան մասնակցելու:

«ՄԻԼԼԻՅԷԹ» (Նոյեմբեր 13) օրաթերթին համաձայն, Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը մերժած է Ազրբէջանի Անդաբայի մէջ դիւանագիտական ներկայա-

(Շար.ը Դ. էջ)

Հ. Հ. Շ.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԵՐԵՒԱՆ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4, 5, 6

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ

ԼԵՌՆԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ

Հայոց Համազգային Շարժում կազմակերպութեան հիմնադիր համագումարը, արտայայտելով ողջ հայ ժողովրդի կամքը,

— հաստատելով իր հաւատարմութիւնը մարդու եւ ժողովուրդների իրաւունքների նկատմամբ,

— հիմնուելով ՄԱԿ-ի կանոնադրութեան, Հելսինկեան եզրափակիչ ակտի եւ միջազգային իրաւունքի այլ օրէնսդիր փաստաթղթերի, համընդհանուր ճանաչում գտած դրոյթների վրայ, ըստ որի բոլոր ժողովուրդները միշտ իրաւունք ունեն լիակատար ազատութեան պայմաններում, երբ եւ ինչպէս իրենք ցանկանում են, որոշել իրենց ներքին եւ արտաքին կարգավիճակը առանց արտաքին միջամտութեան, սեփական հայեցողութեամբ իրականացնել իրենց քաղաքական, տնտեսական եւ մշակութային զարգացումը,

— յենուելով միջազգային իրաւունքի սկզբունքի վրայ, որը պարտադրում է իւրաքանչիւր Պետութեան ձեռնպահ մընալ ամէն տեսակի բռնի գործողութիւններից, որոնք զրկում են ժողովուրդներին իրենց ինքնորոշման, ազատութեան եւ անկախութեան իրաւունքից,

— նշելով վերոյիշեալ դրոյթների իրաւականօրէն պարտադիր լինելը ինչպէս ԽՍՀՄ այնպէս էլ Ազրբեջանական ԽՍՀ-ի համար,

— ելնելով միջազգային իրաւունքի կողմից ճանաչուած այն սահմանումից, որի համաձայն որեւէ ժողովրդի ինքնորոշման իրաւունքի մերժումը դիտւում է որպէս ագրեսիա,

— հիմնուելով ագրեսիայի դէպքում ինքնապաշտպանութեան օրինական իրաւունքի եւ այն դրոյթի վրայ, որի համաձայն նման բռնի միջոցների դէմ իրենց գործողութիւնների ժամանակ եւ դրանց դիմակայելիս այդ ժողովուրդները, ձգտելով իրենց ինքնորոշման իրականացմանը, իրաւունք ունեն եւ խնդրել, եւ աջակցութիւն ստանալ՝ ՄԱԿ-ի կանոնադրութեան նպատակներին եւ ըսկըզբունքներին համապատասխան՝

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒՄ Է՝

1.— Հայ ժողովուրդը, ներառեալ բռնի եւ ապօրինի անջատուած Լեռնային Ղարաբաղի ժողովուրդը, բոլոր ժողովրդավարական, օրինական եւ խաղաղ միջոցներով արդէն արտայայտել են միաւորուելու իր անսասան կամքը:

Ժողովրդի կամքը դրսեւորուեց հանրաքուէների եւ հանրագրերի միջոցով, Հայկական ԽՍՀ-ի եւ Լեռնային Ղարաբաղի ղեկավար մարմինների որոշումներով, ինչպէս նաեւ կուսակցական եւ հասարակական կազմակերպութիւնների որոշումներով:

2.— Ճանաչել Արցախի ինքնավար մարզի ինքնորոշման ակտը, արտայայտուած է ժողովրդական դեպուտատների մարզային խորհրդի 1988 թ. Փետրուարի 20-ի եւ Յուլիսի 12-ի նստաշրջանների ԼՂԻՄ-ի բնակչութեան լիազօր ներկայացուցիչների 1989 թ. Օգոստոսի 16-ի եւ Հոկտեմբերի 19-ի համագումարի որոշումներում:

3.— Կովկասեան բիւրոյի որոշումը Լեռնային Ղարաբաղի բռնի անջատման մասին ապօրինի է: Կովբիւրոն ոչ մի իրաւունք չունէր տնօրինել Հայկական տարածքները: Նրա որոշումը կամայականութեան դրսեւորում է եւ չի կարող պարտադրանքի ուժ ունենալ: Այդ բռնութեան ակտը երբեւէ չի ճանաչուել հայ ժողովրդի կողմից, որը նոյնիսկ բռնապետական վարչակարգի պայմաններում պահանջել է եւ շարունակում է պահանջել իր օրինական իրաւունքների վերականգնումը:

4.— Ստեղծուել է այնպիսի փաստական իրավիճակ, երբ արդէն երկու տարի է, ինչ Լեռնային Ղարաբաղը խզել է իր քաղաքական, տնտեսական եւ սոցիալական բոլոր կապերը Ազրբեջանական ԽՍՀ-ի հետ, այսինքն հասել է փաստական անկախութեան: Այդ կապակցութեամբ մենք դիմում ենք միջազգային ընկերակցութեանը եւ ՄԱԿ-ին առաջարկելով ճանաչել՝ Լեռնային Ղարաբաղի անկախութիւնը եւ նրա ժողովրդի ինքնորոշման փաստը, ինչպէս նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի լիազօր ներկայացուցիչների համագումարը եւ նրա ստեղծած Ազգային Խորհուրդը որպէս Լեռնային Ղարաբաղի միակ օրինական իշխանութիւն եւ ներկայացուցիչ:

5.— Հայաստանի Խորհրդային Հանրապետութիւնը չի կարող հրաժարուել բռնութեամբ անջատուած եւ իր իսկ տարածքում բնտուած իր հայրենակիցների ինքնորոշմանը սատար կանգնելուց: Մարզի անկախութեան դէմ ոտնձգութիւններ լինելու դէպքում հայ ժողովուրդը հնարաւոր բոլոր միջոցներով սատար կը կանգնի Արցախի Հայութեան ազգային - ազատագրական պայքարին:

6.— ԼՂԻՄ եւ Հայկական ԽՍՀ դեպուտատները չեն ստորագրի որեւէ փաստաթուղթ, որը կարող է ուղղուած լինել Լեռնային Ղարաբաղի ժողովրդի ինքնորոշման անկապտելի իրաւունքի դէմ:

7.— Պահանջել ստեղծել Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդի միացեալ յանձնաժողով, որի խնդիրը պէտք է լինի գործնականօրէն լուծել Լեռնային Ղարաբաղը ՀԽՍՀ-ին վերամիաւորելու հետ կապուած բոլոր քաղաքական, իրաւական, տնտեսական եւ սոցիալական հարցերը: Այդ յանձնաժողովի կազմում լիիրաւ իրաւունքով պէտք է մասնակցին Ազգային Խորհրդի կողմից արդէն լիազօրուած անդամները:

Պահանջել ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդից եւ կառավարութիւնից Լեռնային Ղարաբաղի լիազօր ներկայացուցիչների համագումարը եւ Ազգային Խորհուրդը պաշտօնապէս ճանաչել որպէս Լեռնային Ղարաբաղի միակ օրինական իշխանութիւն եւ հաստատել նրանց հետ պաշտօնական յարաբերութիւններ:

Պահանջել Հայաստանի Կոմկուսի կենտկոմից գործով հաստատել իր բազմակի յայտարարութիւնները եւ որոշում կայացնել Լեռնային Ղարաբաղի կուսակցական կազմակերպութիւնը Հայկական ԽՍՀ Կոմկուսի մէջ ներառնելու մասին:

Պահանջել Հայաստանի Հանրապետութեան պետական եւ կուսակցական ղեկավար մարմիններից կարճ ժամկէտում, ոչ ֆորմալ կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչների մասնակցութեամբ, մշակել Արցախը Հայաստանի հետ վերամիաւորելու քաղաքականութեան պետական ծրագիր:

Պահանջել Հայկական ԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդից եւ կառավարութիւնից բանակցութիւնների մէջ մտնել Լեռնային Ղարաբաղի լիազօր ներկայացուցիչների համագումարի եւ Ազգային Խորհրդի պատգամաւորների հետ՝ նպատակ ունենալով կնքել պայմանագիր, որը իրաւաբանօրէն կը կարգաւորի Հայաստանի երկու բաժանուած մասերի փոխյարաբերութիւնները կենսական բոլոր բնագաւառներում:

ՀԱՅԱՍՏԱՆՆ ԱՅԺՄ ԱՒԵԼԻ ՀԶՕՐ Է

Շատերու համար հակասական հաստատում մը թուի թերեւս խորագիրը. այսօր, երբ ոչ միայն մեզի, այլեւ ամբողջ աշխարհին, Հայաստան իր դարաւոր մշակոյթի աւանդական հանդերձները մէկդի դրած, օժանդակութեան կարօտ հողամասի մը հանգամանքով կը ներկայանայ, ինչպէ՞ս կարելի է գրել նման բան: Անհաւանական, ճիշդ այս տրամաբանութեան հակադրելու կու գայ Նիկոլա Յովհաննիսեանի վերոյիշեալ խորագիրով գրութիւնը, հրատարակուած «Խորհրդային Հայաստան»ի Հոկտեմբեր 27-ի թիւին մէջ:

Ան այս հակադրեցութեան ծնունդ տուող յատուկ պարագայ մը չի յիշատակեր. մէկուն մէկ գրութիւնը կամ բերանացի արտայայտութիւն մը չէ որ զինք կը մղէ այս խորագրով խտացնելու ըսելիքները. այդ ըսելիքները հակադրեցութիւն մը ըլլալէ աւելի, կը մատնեն մտածելակերպ մը ու իրականութիւնը գնահատելու ձեւ մը: Ու ինչպէս կ'ըսէ հեղինակն ալ, այդ գնահատումը ընդհանրապէս ստեղծուած տպաւորութիւններէ բաւական կը տարբերի: «Ընդհանրապէս»ը կ'առնչուի «յոռետեսական տրամադրութիւնների, իրադրութեանը տրամաթիկ երանգներ հաղորդելու եւ ապագան մռայլ գոյներով ներկայացնելու միտումներ»ու: Հոս առաջնորդող գլխաւորը կը սեպէ նախ գործածուած բառամթերքին որ ինքնին պերճախօս է. «օրհասական վիճակ, անելանելի դրութիւն, ծնկի գալ եւայլն»: Կան տակաւին, ինչպէս որոշած է յօդուածագիրը «Հայերի պատմական ճակատագրի նկատմամբ ողբասացութիւնը, Հայի ճակատագրի ողբերգականութեան շղթան ընդհատելու անհնարինութիւնը»: Ու նման արտայայտութիւններու յաճախանքը հետեւեալ ախտորոշումին կը մղէ Յովհաննիսեանը. «կարծէք թէ մի իւրայատուկ մրցակցութիւն է գնում, թէ ո՞վ է՛լ աւելի հոգեցունց բառ կ'օգտագործի եւ արցունքախառն ձեւակերպում կը դնի շրջանառութեան մէջ»:

Ան չանտեսեր ներկայի ծանրակշիռ հարցերը. «երկրաշարժ՝ աւերածութիւններով եւ մարդկային զոհերով, փախստական – գաղթականներ, շրջափակում, Արցախի խնդրի լուծման ձգձգում եւայլն, եւայլն»: Այս բոլորը կան, այո, սակայն անոնք չեն կրնար արգիլել որ «մենք մշակենք արժէքների գնահատման նոր չափանիշներ, նոր քաղաքական մտածելակերպ» անոնցմով գնահատելու համար արցախեան խնդիրով Հայաստանի մէջ ծայր առած մեծ տեղաշարժը: Այս փորձին անձնատուր մէկը պիտի տեսնէ որ «ոչ միայն վհատուելու, առաւել եւս խուճապի մատնուելու որեւէ հիմք չկայ, այլ, ընդհակառակը, հպարտանալու շատ բան ունենք»: Յոռետեսութիւնն ու ողբասացութիւնը մերժելու պարզ կեցուածք մը չի դար այս հաստատումը, քանի որ Ն. Յովհաննիսեան կ'աւելցնէ. – «Կարող եմ պնդել որ խորհրդային կարգերի գոյութեան եօթանասուն տարիների ընթացքում Հայաստանը երբեք այնպէս հզօր չի եղել, ինչպէս այժմ»:

Այս կէտն ալ չեշտելէ ետք յօդուածագիրը, չմնալու համար պարզ ընդդիմախօսի դիրքին մէջ, կը բերէ իր հակափաստերը, որոնց վրայ հիմնած է նոր հայեացքի մը տիրանալու իր փորձը. – «Հայ ժողովրդի ազգային մտածելակերպի եւ հոգեբանութեան մէջ կատարուեց արմատական, որակական փոփոխութիւն: Նա ուրիշին ապաւինելու ազգից վերածուեց առաջին հերթին իր սեփական ուժերի վրայ յոյս դնող ազգի»: Այս ամենակարեւոր ու շատ յապաղած փոփոխութեան քով, կան այլ ազդակներ ալ որոնք հայ ժողովուրդը պատրանաթափ ըրին. Կովկասի ու ամբողջ Խորհրդային Միութեան մէջ դէպքերու զարգացումը, տասնեակ տարիներու սկզբունքներուն միայն լոզունգային անմէջ բնոյթը, Սումգայիթի, Ֆերղանայի, Թիֆլիսի, Աբխազիայի եւայլն պատահարներուն քաղաքական գնահատականի զլացումը եւ կամաւոր խեղաթիւրումներն էին այդ ազդակները: Անոնք ճիշդ է որ սուղ վճարուեցան մեր կողմէ. համբերելու, տոկալու դարաւոր մեր պահեստը հազիւ բաւեց անոնց փոխարժէքը վճարելու: Սակայն ան որ ժանգոտած կաղապարներէ ուրիշ բան, քիչ մըն ալ սթափ հայեացքի սէր ու մեր պատմութենէն օրինակ ու դաս առնելու իմաստութիւնը ունէր իր գլխուն ու սրտին մէջ, տիրացաւ անգնահատելի յատկանիշի մը. ժամանակին մէջ ըլլալու ու զայն ճիշդ ընկալելու առաքինութեան: Ա՛ն միայն պիտի կրնայ հպարտանալ, տեսնելով որ մեր ներկան արդէն մեզի տուած է այն գիտակցութիւնը, թէ այսօր մեծութիւնը «ոչ թէ մատաղցուի զոհաբերութեան, այլ քաջակորով փետայիի» նուիրումին մէջ է:

Աւելցուցէ՛ք այս հիմնատարրին վրայ, մեր աննախադէպ միաւորումը. ինչպէս կը գրէ Ն. Յովհաննիսեան. – «Եթէ Հայերը մինչեւ 1988 – 1989 աւելի շատ նման էին կողք – կողքի կանգնած մարդկանց, ապա այժմ նրանք միաձոյլ ազգ են»: Ո՞վ կրնայ առարկել, կամ պնդել թէ հոս ու հոն երբեմն բարձրացած ճաթած ձայներ կը զօրեն խանգարելու այս հաստատումը: Ի վերջոյ, անբնական դիրքերու վրայ պիտի ըլլայինք եթէ մեր մէջ կարելի չըլլար անձնական մեծ կամ փոքր հաշիւներ գերադասող տարրեր ալ գտնել:

Պարտի ու պահանջի այս հաշուեցոյցին մեր շահերու բաժնին մէջ կայ տակաւին ազգափոխանակումի երեւոյթը որ ազգաբնակչութեան առումով միատարր զանգուածի մը երկիրը ըրաւ Հայաստանը: Անկասկած, այդ ալ ունի անպատեհութիւններ. սակայն ժանգոտած կաղապարները խորտակելու քաջութիւնը նուաճած մարդուն համար դժուար չըլլար զանոնք դիմակալելու միջոցները գտնել ու զանոնք կիրարկել:

Անցնելով գործնականին, կարելի չէ անտեսել ամէնէն կարեւորը, այն որ, Արցախի վերամիանալու փափաքը իրագործուած չըլլալով հանդերձ «յարաբերութիւնները Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի միջեւ բարձրացուել են այնպիսի բարձր մակարդակի, նրանք ընդունել են այնպիսի գործնական եւ համապարփակ բնոյթ, որ ընդհուպ մօտեցել են պետական ամբողջութեան օրինավիճակին»: Այս երկկողմանի սերտացումին մէջ «Հայաստան իր ինքնութիւնը հաստատում է ոչ միայն իր գերիշխանութիւնն իր տարածքի վրայ հաստատելով, այլեւ իր բաժանուած մի հատուածի օրինական շահերը պաշտպանելով»: Իսկ Արցախի Հայութիւնն ալ իր կարգին՝ «Իր գոյութիւնը, ազգային, հոգեւոր – մշակութային եւ տնտեսական կեանքը չի պատկերացնում Հայաստանից դուրս»:

Հակառակ այս բոլորին, Ն. Յովհաննիսեան միշտ կ'ընդունի հաւանական հարցումի մը գոյութիւնը. «Ի՞նչպէս կարելի է խօսել Հայաստանի հզօրութեան մասին, երբ տեղի է ունեցել երկրաշարժ, որն աւերել է շատ բնակավայրեր եւ տնտեսական մեծ վնասներ հասցրել հանրապետութեանը: Նման հարցադրումն առաջին հայեացքից կարող է միանգամայն օրինական թուալ: Բայց միայն առաջին հայեացքից»:

Անկէ անդին գացող մը պիտի ընդունի որ նիւթական վնասը կարելի է յաղթահարել ժամանակի ընթացքին, համապատասխան դրամագլուխներով, աշխատանքի խելացի կազմակերպութեամբ, խորհրդային ու արտասահմանեան երկիրներու օժանդակութեամբ: «Մինչդեռ այն օրինավիճակները որոնց մասին խօսուեց, եւ որոնք Հայաստանը դարձրին աւելի հզօր, հնարաւոր չէ իրականացնել դրամագլխի ներդրումներով եւ դրսի օգնութեամբ: Այդ խմորումները պէտք է տեղի ունենային հայ ժողովրդի ներսում, նա պէտք է ազգովին փոխուէր. պէտք է փոխուէին նրա մտածելակերպը եւ հոգեբանութիւնը: Դեռ աւելին, եթէ անգամ երկրաշարժը տեղի չունենար եւ մեր բոլոր քաղաքներն ու գիւղերը կանգուն մնային, իսկ մեր կողմից մատնանշուած վերափոխումները հայ ժողովրդի մէջ չկատարուէին, միեւնոյն է, մենք չէինք կարողանայ խօսել Հայաստանի հզօրութեան, նրա դերի ու կշռի բարձրացման մասին»:

Զափազանցութի՞ւն. ոչ անշուշտ: Նախ Ն. Յովհաննիսեանի ըսածին մէջ սա ու նա պարագան իրարու հակադրելու ջանք մը չկայ. ապա ըսուածին փաստ են առանց երկրաշարժի, կործանումի, այն տասնամեակները, որոնց ընթացքին չեմ դիտեր ինչի կը նմանէր խօսիլ Հայաստանի ոչ թէ հզօրացման, այլ նոյնիսկ ինքնուրոյնութեան մասին:

Ու այսօր, որքա՛ն տարբեր է ամէն բան, հակառակ աւերին, զոհերուն, անհամար դժուարութիւններու. քիչ մը հեռանալ պարագայականէն, աւանդականէն, ակնոց փոխելու տրամադրութիւնները չխափանել վախի կամ ճղճիմ հաշիւներու ծակծկած քօղերով ու չմոռնալ պատմութեան դիմելու խորհուրդը, զոր իր անձին օրինակով կու տայ Արեւելագիտութեան հիմնարկի տնօրէն, պատմական գիտութիւններու դոկտոր, փրոֆէսոր Նիկոլա Յովհաննիսեան:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԳՈԼՈՄՊԻԱՅԻ ՄԷՋ ԴԺՈՒԱՐ Է ԼՐԱԳՐՈՂ ԸԼԼԱԼ

Այս օրերուն Գոլոմպիայի մէջ թմրեցուցիչի արքաներուն բուն թիրախներն են ո՛չ երեք ամիսը անգամ մը փոխուող դատական նախարարները, ո՛չ կառավարական ներկայացուցիչները, ոչ ալ դատաւորները: Անոնց թիրախներն ե՛ն լրագրողները:

Վերջերս Երեքշաբթի կէսօրէ վերջ մը փողոցին մէջտեղը սպաննուեցաւ Մարթա Լուիզ Լոփէզը, որ 102 տարուան «Էլ Էսփէքթաթոր» թերթին Մէտէլլին քաղաքի թղթակիցներէն մէկն էր, տակաւին հազիւ 35 տարեկան:

Այս ոճիրէն քանի մը ժամ վերջ թերթին նոյն քաղաքի ցրուումի պատասխանատուներէն Միկէլ Սոլէր եւս թմրեցուցիչի արքաներուն կողմէ արձակուած հրամանով մը զոհ գնաց ատրճանակի գնդակներու: 45 տարեկան էր:

Նոյն օրը, իրիկունը, «Քրոնիքա Տէմօքրաթիքա» թերթի 55 տարեկան հրատարակութեան տնօրէնը Ռոպէրթօ Սարասի, փողոցը պաշտօնակիցի մը ընկերակցութեամբ քալելու ատեն անծանօթներու կողմէ սպաննուեցաւ:

«Էլ Էսփէքթաթոր» թերթը իր բազմաթիւ հրատարակութիւններով կռնակ կեցած է թմրեցուցիչի մաքսանենգներուն դէմ կառավարութեան կողմէ բացուած պայքարին: Այս պատճառաւ թերթը անցեալ շաբաթներու ընթացքին երկու անգամ ռմբակոծուեցաւ անծանօթներու կողմէ:

Այս սպանութիւններէն վերջ անծանօթներ հեռաձայնեցին թերթին խմբագրութեան եւ պահանջեցին, որ թերթին մնացեալ 11 լրագրողներն ալ երեք օրուան մէջ հեռանան Մէտէլլին քաղաքէն:

Քիչ չէ թիւը գոլոմպիացի այն լրագրողներուն, որոնք իրենց կեանքը կորսնցուցին թմրեցուցիչի մաքսանենգներուն գլուխ բռնելու հետեւանքով: 50 լրագրողներ, որոնց միջեւ կը գտնուի «Էլ Էսփէքթաթոր» թերթի հիմնադիրին թոռն ու նախկին վարիչը Կիյերմօ Գանօ, զոհ գացին իրենց քաջութեան:

Այս օրերուն, երբ հետզհետէ կը սաստկանայ թմրեցուցիչի արքաներուն դէմ մղուած պայքարը, գոլոմպիացի լրագրողները միտք չունին գլուխ հակելու սպառնալիքներու դիմաց, եւ անոնք որոշած են չհեռանալ Մէտէլլինէն:

Միայն թէ այդքան վստահ չի խօսիր Լուիս Կապրիէլ Գանօ, որ թերթին տէրերէն մէկն է եւ որ երեք տարի առաջ պատերազմի ընթացքին կորսնցուցած է իր եղբայրը: Կապրիէլ Գանօ մտահոգ է թէ՛ նիւթական գետնի վրայ, եւ թէ կեանքի ապահովութեան տեսակէտէ:

Այսպէս կամ այնպէս, ահաբեկչութիւնը մաքսանենգութեան հարցին մէջ տեսակ մը գրաքննութիւն դարձած է լրագրողներու գլխուն: Կապրիէլ Գանօ սպաննուած լրագրողներու հարցը խնդրոյ նիւթ դարձուց Մեքսիքայի մէջ գումարուած Ամերիկեան Մամլոյ Միութեան համաժողովին ընթացքին: Թերթին սեփականատէրը օրէ ի վեր ապահովութեան խիստ միջոցներու ներքեւ մէկ երկրէ միւսը կը շրջէր, դրամական վարկ ապահովելու համար, որպէսզի կարենայ վերակառուցել թերթին շէնքը, որ աւերակի վերածուած է պայթումներու հետեւանքով: Եւ որովհետեւ լրագրողներն ալ որոշած էին քաղաքէն չբաժնուիլ, թերթին տէրը կու տայ հետեւեալ պատգամը. «Պիտի շարունակենք հրատարակել, բայց թերեւս տարբեր տեղ մը երթալով»:

Բոլոր այն լրագրողները, որոնք իրական վիճակին մասին տեղեկութիւններ կու տան օտար լրագրողներու, նորէն ալ իրենց պաշտօնակիցներէն կը խնդրեն որ գաղտնի պահուին իրենց անունները:

Ապահովութեան միջոցառումները աւելի ազդեցիկ դարձնելու կարելիութիւն չկայ, որովհետեւ արդէն ամէն ինչ կատարուած է: «Մօտաւորապէս 50 զինուորներու կողմէ կը պաշտպանուինք, մեր շէնքին նրբանցքներուն մէջ կը շրջին շուներ որոնք պայթուցիկներու հոտին դէմ զգայուն են, ասկէ ուրիշ ի՞նչ կրնանք ընել» կը հարցնեն անոնք:

ԼՐԱԳՐՈՂՆԵՐԸ ՈՏԻՑ ԳԼՈՒԽ ԿԸ ԶԻՆՈՒԻՆ

Իրականութեան մէջ լրագրողին իրական զէնքը իր գրիչն է: Բայց ինչ մեղք որ Գոլոմպիայի մէջ թմրեցուցիչի մաքսանենգները իրական զէնքեր կը գործածեն լրագրողներուն դէմ: Եւ այդ զէնքերը, գրիչի մը նման միայն սիրտ չեն կոտրեր, կեանք ալ կ'առնեն: Այս պատճառաւ է որ լրագրողները ներկայիս ի վիճակի չեն Մաֆիային դիմաց իրենք զիրենք պաշտպանել իրենց գրիչներով, ուստի ոտից գլուխ կը զինուին իրական զէնքերով:

Գոլոմպիայի մայրաքաղաք Պոկոթայի «Էլ Թիէմփօ» թերթին առաջին էջը յատկացուած է թմրեցուցիչի մաքսանենգներուն դէմ մղուած պայքարին, բայց այլեւս ոչ ոք կրնայ խմբագրատուն մտնել, առանց ծայրէ ի ծայր խուզարկուելու: Շէնքին օթօփարքին մէջ կառք ձգելու իրաւունք ունին միայն թերթին աշխատաւորները: Այդ կառքերն ալ հոնկէ ներս մտնելէ առաջ լաւ մը կը խուզարկուին պաշտօնեաներու կողմէ: Իսկ թերթին բարձրաստիճան պատասխանատուները քաղաքին մէջ կը շրջին զրահապատ կառքերով: Այդ ալ անբաւարար կը նկատուի եւ իրենց կառքին ետեւէն անոնց կը հետեւի զինեալ պաշտօնեաներով լեցուն կառք մը: Բոլոր լրագրողները ամէն օր տարբեր ժամ մը կ'ընտրեն խմբագրատուն երթալու եւ տուն վերադառնալու համար: Գրեթէ բոլոր լրագրողները ունին այնպիսի կառք մը, որ արգըլթաց է եւ առանց դանդաղելու կրնայ 180 աստիճանի դարձ մը իրագործել:

«Անոնք մութ օրեր են, ըսաւ վերջերս թերթի մը պատասխանատու, քանի մը տարի եւս պարտաւոր ենք խորունկ թաղել մեր պատերազմական խրամատները եւ... օրը քանի մը անգամ աղօթել»:

Քաղեց՝ Ռ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՇԱՐՎԻԷՕ – Ս. ՆՇԱՆ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ ՕԾՄԱՆ Է. ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ

Նոյեմբեր 5, Կիրակի օր Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Օծման է. տարեդարձին առթիւ հանդիսաւոր պատարագ մատոյց եւ քարոզեց Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեան, բնաբան առնելով «Առէք կերէք այս է մարմին իմ». բացատրեց իմաստը եւ յետոյ յայտարարեց թէ եօթը տարի առաջ այս եկեղեցւոյ շինութեան համար այս պզտիկ Թաղին մէջ բարդուած աշխատասիրութիւն մը կար, կը խորհէին թէ արդեօք ի՞նչպէս պիտի մատակարարուի. ամիսը անգամ մը պատարագ կ'ըլլար, այսօր փառք Ամենակալին, իր ուրոյն մնայուն հոգեւոր հովիւը ունի յանձին՝ Վրթանէս Աւագ Քահանայ Տէրտէրեանի եւ ամէն Կիրակի պատարագ կը մատուցուի գոհացում տալու Փօն – Տը – Շէրիւ Շարվիէօի եւ շրջանի Հայութեան. ներկայ Ազգային Միութեան Վարչութիւնը գլխաւորութեամբ նախագահ Պր. Արիս Խաչատուրեանի ճիգերով եւ ջանքերով կանգուն կը պահէ այս փառաւոր եկեղեցին:

Երգեցողութիւնները տեղի ունեցան «Շնորհալի» երգչախումբին կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Յակոբ Աբրահամեանի: Հաւատացեալ ժողովուրդը այս տօնին առիթով փութացած էր ներկայ ըլլալ եկեղեցւոյ Օծման է. տարեդարձին:

Աչքի կը զարնէին Եկեղեցւոյ գլխաւոր բարերար՝ Պր. Ճիպրայէլ Պահատուրեան, Տէր եւ Տիկին Սեպուհ Սարեան, Տէր եւ Տիկին Մարգար Մարգարեան, Տէր եւ Տիկին Արման Պահատուրեան եւ զանազան անձնաւորութիւններ: Պատարագի աւարտին կատարուեցաւ բոլոր բարերարներու յիշատակին հոգեհանգստեան պաշտօն: Իսկ ժամը 12.30–ին Ազգային Տան Ճիպրայէլ Պահատուրեան սրահին մէջ տեղի ունեցաւ Սիրոյ սեղան, որուն կը հանդիսապետէր Նորվան Եպիսկոպոս, խօսնակի պաշտօնը կատարեց եկեղեցւոյ հոգեւոր հովիւ Վրթանէս Աւագ Քահանայ Տէրտէրեանը, եւ պատուոյ հիւրերը մի առ մի ծանօթացուց ներկաներուն, որմէ վերջ Տէր Հայրը հրաւիրեց խօսելու Ազգ. Միութեան Նախագահ՝ Պր. Արիս Խաչատուրեան. ան բոլորին բարի գալուստ մաղթեց եւ ըսաւ. – «այս տարի Երիտասարդաց նոր վարչութիւն մը կազմեցինք» եւ ներկաներուն ծանօթացուց եւ իր ջերմ շնորհակալութիւնները յայտնեց:

Պատուոյ սեղանի վրայ գտնուողները իրենց սրտի խօսքերը ըրին եւ իրենց գնահատանքները յայտնեցին տեղւոյն հոգեւոր հովիւին եւ Ազգային վարչութեան:

Սրահին բեմին վրայ տեղւոյն ազգայիններէ բաղկացած նուագախումբ մը կը նուագէր հաճելի ժամանց անցնելու մտօք ներկաներուն ինչ որ գնահատանքի եւ ծափահարութեան արժանացաւ: Հուսկ Բանքը խօսեցաւ Նորվան Եպիսկոպոս, քաջալերական խօսքերով իր գոհունակութիւնը յայտնեց ներկաներուն, եւ այսպէսով վերջ գտաւ Շարվիէօի Ս. Նշան Եկեղեցւոյ Օծման է. տարեդարձը, ինչպէս ամէն տարի այս տարի եւս տեղւոյն վարչութիւնը ձրի ճաշերը տրամադրած էր բոլոր ժողովուրդին:

Ներկայ հաւատացեալ ժողովուրդը գոհ տպաւորութեամբ մեկնեցաւ:

ՆԵՐԿԱՅ ՄԸ

ՍՕՍԵԱՑ ԱՆՏԱՌ

ՀԱՅԿ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Հայոց հրաշք տերեւները

Հին ժամանակ հայ քուրմերը սօսի ծառին վրայ կենածառի ոստ կը պատուաստէին, որմէ ստացուած ճիւղի տերեւները կը դառնային եղանակագուշակներ:

Այդ տերեւները առանց թորշոմելու կանաչ կը մնային եօթը տարի: Քուրմը տերեւ մը կը կտրէր, կը դնէր գրպանը եւ օրուան ընթացքին կը դիտէր քանի մը անգամ: Անձրեւէն առաջ տերեւը կը կծկուէր եւ քուրմը այդ մասին կրնար յայտնել որու որ ուզէր: Տերեւը բնաւ չէր սխալեր: Աւելին, անձրեւի վերջաւորութեան ան իր սովորական տեսքը կը ստանար եւ քուրմը վստահօրէն կ'ըսէր թէ ուր որ է անձրեւը կը դադրի:

Ժամանակին անոնք կոչուած են Հայոց հրաշք տերեւներ: Անոնք նոյնիսկ կ'արտածէին դրացի երկիրները ու կը վաճառուէին սուղ գիներով:

Ի՞նչ եղան այդ եղանակագուշակ տերեւները: Գաղտնիքը քուրմերը իրենց հետ տարին այս աշխարհէն:

Հայրս ի՞նչպէս էր կամ սարքում կաղնու փայտից

Հայրս հիւսն էր: Մի անգամ, երբ ես տասն – տասներկու տարեկան էի, նա ինձ հետը անտառ տարաւ:

– Կամի փայտ կտրելն այնքան էլ հեշտ չէ, – ասում էր հայրս եւ ուշադիր նայում այս ու այն ծառին:

Յետոյ կանգ է առնում մի կաղնու մօտ, ժպտում, կացինը մի կողմ դնում, կռանում ու համբուրում ծառի բունը եւ ասում.

– Եւ թող աստուածներն օգնեն, որ կտրելուց յետոյ նորից դալարես դու: Ներիր ինձ, երեք հազար տարի է, որ մենք որդոց որդի տախտակ ենք կտրում կամ սարքում:

Տարիներ յետոյ ես մտաբերեցի այս տեսարանն ու հօրս արտասանած բառերը եւ գլխի ընկայ, որ հայրս այն մարդկանցից է, որոնց չի դիպել քրիստոնէութեան քամին: Հա՛, հայրս ամէն ինչով հեթանոս էր, տասնվեց դարերի գլխով թռած եւ հրաշքով քսաներորդ դարը հասած հեթանոս:

Ահա նա վերցրեց կացինն ու գործի անցաւ: Զօրեղ բազուկներ ունէր: Ես կարծում էի, թէ մի այդպիսի ծառ կտրելու համար ամբողջ օրը չի հերիքի: Բայց քիչ յետոյ ծառը թմփոցով ներքեւ տապալուեց եւ նրա ճիւղերից թեթեւ մառախուղ բարձրացաւ: Ապա տապալուած ծառի բնից հայրս կտրեց կամի համար անհրաժեշտ մասը եւ կացնով նախնական ձեւի բերեց:

Յետոյ հանգստանալու համար եկաւ նստեց կողքիս ու ասաց.

– Այսօր բախտս բերեց, տղաս, միշտ չէ, որ անտառում կամի փայտի ծառ ես կտրում: Պատահում է, որ օրերով վերեւ ու ներքեւ ես անում անտառում, բայց պէտքական ծառը չես գտնում:

Հայրս վեր է կենում, տձեւ կոճղը դնում էշի համետի վրայ եւ մենք շարժւում ենք դէպի տուն:

Տանը կամի փայտը հայրս հով տեղ է դնում ու ինձ ասում.

– Սովորիր, տղաս, եթէ արեւի տակ մնայ, ճաքեր կը տայ, իսկ ճաք տուած փայտից կամ չես սարքի:

Չորանալուց յետոյ հայրս բարակացընում է փայտը, կու՛ թրիք, քսում, ու մի տարի թողնում մարագում: Կում թոյլ չէր տալիս, որ տախտակը ծռուի կամ ճաքի:

Ա՛յ թէ յղկել գիտէր հայրս: Նա դուրի օգնութեամբ յղկում էր չորացած կամատախտակը, փորում խուլ քարափոսեր, որոնցում տեղադրում էր կէս ձուաչափ քարաբեկորներ: Ապա թրջում էր կամի տակի երեսը, որից տախտակը ուռչում էր եւ իր մէջ սեղմում քարաբեկորները:

Եւ կամը պատրաստ էր: Հիմա կան մարդիկ, որ նոյնիսկ կամ չեն տեսել, մինչդեռ կամը երեք հազար տարի շարունակ եղել է Հայոց աշխարհի կալսիչը:

– Առանց համբերութեան կամ չի պատրաստուի, – ասում էր հայրս:

Աւա՜ղ, ես հօրիցս բացի ուրիշ կամագործ – հիւսն չտեսայ:

ԾՈՂՐՈՒԹԷ ԾՈՂՐՈՒԹ

ՍՕՖԻԱՅԻ Պուլկարեւխորհրդային Բարեկամութեան կոմիտէի մեծ դահլիճին մէջ, Նոյեմբեր 1–ին տեղի ունեցած բանաստեղծական երեկոյթին, յայտնի խորհրդային բանաստեղծներու կարգին մասնակցած է նաեւ Հայաստանի «Ոզնի» երգիծաթերթի գլխաւոր խմբագիր Արամայիս Սահակեան: Ան, իր ելոյթին մէջ շեշտած է Հայերու եւ Պուլկարներու ընդհանուր ճակատագիրը, ընդհանուր բարեկամներն ու թշնամիները: Ապա արտասանած է պատառիկներ իր քնարական ստեղծագործութիւններէն:

***

ՍԱՆԹՖ. ԱՆԱՅԻ «Աբի Կիրակոս Մինասեան» ազգային վարժարանի ծնողա – ուսուցչական մարմնին կազմակերպութեամբ մշակութային ամսուան առիթով դասախօսական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 24–ին, «Ղուկասեան» սրահին մէջ: Հայ գիրերուն գիւտին կարեւորութիւնը նշող Մուշեղ Ծ. Վրդ. Մարտիրոսեանի բանախօսութիւնէն զատ, գեղարուեստական յայտագրով հանդէս եկած են Կասիա Գաբրիէլեան (թաւջութակ), Գէորգ Քիւրդեան (դաշնակ) եւ Պերճուհի Քէօշեան (երգ):

***

ՍԱՆ – ՖՐԱՆՍԻՍՔՕՅԻ Համազգայինի «Ապրալեան» մասնաճիւղը, Հոկտեմբեր 14–ին, «Սքոթիշ Ռայթ» հանդիսասրահին մէջ նշած է իր 15–ամեակը: Գեղարուեստական երեկոյթին բացումը կատարած է վարչութեան ատենապետ Անուշաւան Գասպարեան, որմէ ետք բեմ հրաւիրուած է օրուան հանդիսավար Սեդրակ Պրոնզեանը: Յաջորդաբար հանդէս եկած են գաղութին նորակազմ երգչախումբը (խմբավար՝ Սարգիս Փանոսեան) եւ պարախումբը (պարուսոյց՝ Հենրիկ Վարդանեան): Հուսկ բեմ բարձրացած է Հայրենի երգչուհի Լիլիթ Ուզունեան՝ Խաչիկ Քիւրքճեանի դաշնակի ընկերակցութեամբ:

***

ԱԹԷՆՔԻ «Զաւարեան» կեդրոնի հիմնարկէքի արարողութիւնը տեղի ունեցած է, Հոկտեմբեր 29–ին, կազմակերպութեամբ Հայ Կապոյտ Խաչի շրջանային վարչութեան եւ «Զաւարեան Կեդրոն»ի կառուցման յանձնախումբին: Կրօնական արարողութենէն ու յուշաքարի զետեղումէն ետք խօսք առած է «Զաւարեան»ի հիմնադիրներէն՝ Վահան Լէյլէկեան: Այնուհետեւ, յաջորդաբար ելոյթ ունեցած են Թեմի առաջնորդ Սահակ Արքեպիսկոպոս Այվազեան, Հայ Կ. Խաչի ատենապետ Լուսի Շանկայեան, շինութեան յանձնախումբի անունով՝ Վարուժան Էլմասեան ու շրջանի քաղաքապետ Ստելիօ Լողոթետիս:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

***

Հոկտեմբեր քսանը–ինը, հազար–ինը – հարիւր–տասնը–չորս: Հրաշէկ տառերով կ'արձանագրուին այս թիւերը, բանալով թուրք պատմութեան մէջ՝ կարմիր էջեր: Արդեօք կ'ապրիմ երազի՞ մէջ, թէ իրականութեան: Հնչած էր ճակատագրական ահազանգը: Աշնանային անձրեւներուն հետ, թուրք քաղաքական հորիզոնին վրայ կուտակուած սեւ ամպերն ալ պայթեցան, կազմելով արեան գետեր, որոնք կը բուրէին միայն՝ մահ: Պատերազմի շեփորները կը հնչէին ամէն դի՝ տխուր եւ միօրինակ իրենց մարտահրաւէր կոչերով: Իսլամութեան խորհրդանիշը պատկերացնող նուիրական ՍԱՆՃԸԳԸ – ՇԷՐԻՖԸ իր կանաչ թեւերը պարզած կ'անցնի փողոցներէն, ոտքի հանելով խուժանը, որոնք պոռչտուքներով եւ հայհոյուչներով կը հետեւին անոր դանդաղ գնացքին: Այս մոլեռանդ վոհմակը պատրաստ է իր անարգ արեան վերջին կաթիլը տալու իր հաւատքին ու խալիֆային համար:

Օրերով՝ մահագոյժ փողերն ու թմբուկները աղմկեցին միջոցին մէջ, սարսափի ալիքներ տարածելով, որոնք ցնցեցին մեր դիւրահաղորդ մարմինները: Տարիներ անցեր են այդ պակուցիչ օրէն, սակայն դեռ, մինչեւ այսօր ալ, այդ երկուքին ձայները կը դողացնեն զիս եւ անցեալը իր բոլոր հրէշային տեսիլներով կը ցցուի աչքիս առջեւ: Անոնց թաւ երգերուն կուգային խառնուիլ թիթեղներու սուր ճիչերը, որոնք կարծես թէ ցասումի ու կիրքի պոռթկումներ ըլլային այս աբինախանձ հորդաներուն: Թաղերը մէճլիսներու վերածուած էին, հօճաները ռազմական ճառեր կ'արտասանէին, որոնք կ'ողջունուէին հաւանութեան կանչերով, «Ալլահ – Ալլահ»: Կառավարական ազդերու առջեւ շատեր կանգ առած կը կարդային ուշի ուշով: Ոմանց դէմքերը կը մատնէին յուսահատութիւն եւ անձկութիւն:

Փողոցի այս խառնամանումներուն մէջ Հայը միայն բաժին չունէր, ան իր տան սեմէն ու պատուհանէն կը դիտէր դուրսի տենդահար աշխարհը եւ ներքնապէս կը ցանկար աստուածային միջամտութեան: Ընդհանուր զօրակոչին Հայերն ալ պատասխանեցին, հակառակ այս իրողութեան՝ Թուրքերը խորթ աչքով կը նայէին մեր վրայ եւ իրենց ակռաները կը կճրտացնէին սպառնալից, որ կ'արթնցնէր 1909–ի սարսռալի յուշերը:

Մեծերուն նայուածքին խորը կը կարդայինք աննկարագրելի անձկութիւններ: Ո՞ր չարագործ աստուածն էր որ կը յըղանար սադայէլական ծրագիրներ, թելադրելով թուրք դահիճին աննախընթաց ոճիրներ: Հայ աշխարհը բռնկած էր: Ցոյսը կը նմանի այն ալեծուփ փայտին, որուն կը կառչին ծովամոյն եղողները՝ ազատելու համար: Եւ հայ յոյսին լաստն ալ՝ արեան ճապաղիքներու մէջ լողացող քրիստոնեայ Եւրոպան էր, որ պիտի գար փրկել հարստահարեալ ժողովուրդ մը: Բայց պատահա՞ծ է որ այդ Պետութիւնները իրենց անձնական հակամարտութիւնները մոռնալով, նուիրուած ըլլան մարդասիրական նպատակի մը: Այս գիտակցութիւնը դիւրահաւատին ու միամիտին հասողութենէն շատ վեր կը մնար: Մերոնք ազատագրութեան երազներով կ'օրօրուէին տակաւին:

Մեծ վախը հայ իրականութեան մէջ, առանց յարանուանական խտրութեան, դարձած էր բոլորին մղձաւանջը: Անզէն ժողովուրդի մը համար՝ քաջութիւնը առասպելական դիւցազնութեան հաւասար էր: Կ'երեւի անհնարին կը համարուէր ապստամբութեան դրօշը պարզել կառուցած Մոզոքի դէմ: Հազար–ինը–հարիւրիննի ջարդը, փոխանակ վրէժով առողջելու զիրենք, ալ աւելի սարկացուցած ու ջլատած էր: Դաշտային տաք երկիրներու մասնայատուկ հիւանդութիւնն է այս մահացու երեւոյթը. կլիմային մեղկութիւնը, իրենց երակներուն աւիւնը չորցուցած է միանգամ ընդ միշտ: Մինչդեռ լեռնային ժողովուրդներու կեանքը տեւական պայքար մըն է՝ մղուած բնութեան բիրտ ուժերուն դէմ: Անոնք աւելի մարտունակ ու չարքաշ եղած են, իրենց գոյութիւնը պահպանելու համար:

Անձկութիւնն ու յուսահատութիւնը խոր ակօսներ բացած են արեւակէզ դէմքերու սարաւանդներուն վրայ, որոնց մէջ փորագրուած կը մնայ ցեղին անպատում վիշտը: Պառաւներու շրթունքները կը մրմնջեն շարունակ աղօթքի բեկորներ, աշխարհի խաղաղութեան ու չարին խափանման համար: Անոնք կը հաւատան աստուածային անսասան զօրութեան եւ կը սպասեն համբերութեամբ որ ամէն մէկ արեւածագ դառնայ հաշտութեան պատգամաբեր: Իրարու քով նկած կը յուսադրեն զիրար պատմութիւններով եւ արեւելեան իմաստալից առածներով: Անոնք արցունք չունին իրենց աչքերուն մէջ, շատոնց այդ աղի լճակները ցամքած են կեանքի անողորմ փոթորիկներէն:

(Շար. 11)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Նոյեմբեր 19, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց սիրեցեալ մօր մահուան 7–րդ եւ սիրեցեալ հօր՝ մահուան 17–րդ տարելիցներու առթիւ։

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն։

⁂

Իրենց ծնողաց յիշատակին 1000 Ֆր. նուիրած են Կապոյտ Խաչին Պանթեօ – Բաշանի մանկամսուրին եւ 1000 Ֆր. կը նուիրեն «Յառաջ»ին։

⁂

Տէր եւ Տիկին Ա. Սուանեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան իրենց հօր՝

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆԻ

մահուան 25–րդ տարելիցին առթիւ, Նոյեմբեր 19, Կիրակի, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին։

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն։

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը այս տարի եւս Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի ոգեկոչէ իրմէ անդարձ բաժնուող անդամներու յիշատակը։

Արարողութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊԵՔՃԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 19

Երգեցողութիւնը կը կատարուի Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երլմազեանի։

Եկեղեցական արարողութենէ վերջ եկեղեցւոյ կից Արծրունի Զրբաչեան սրահին մէջ կը տրուի հոգեճաշ մը, որուն կը հրաւիրուին միութեան բոլոր անդամները, քոյր միութիւնները եւ հաւատացեալ ժողովուրդը։

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Սերժ Պետրոսեանի մահուան առթիւ Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութիւնը 500 Ֆր. ստացած է Թասումեան ընտանիքէն։

(Շար. Ա. էջէն)

ցուցչական գրասենեակ բանալու առաջարկը։ Գերագոյն Խորհուրդը հասած է այն եզրակացութեան որ նման նախաձեռնութիւն մը հակասական է Խորհրդային Սահմանադրութեան հետ։ Ըսուած է որ հանրապետութիւնները արտասահմանեան երկիրներու մէջ կրնան միայն ոչ դիւանագիտական գրասենեակներ ունենալ։

ՎԱԼԵԶԱ կը շարունակէ ամերիկեան իր շրջապտոյտը, ջանալով միշտ համոզել Ամերիկացիք որ ներդրումներ ընեն Լեհաստան։ Ուաշինկթընի մէջ ընդունուեցաւ պետութեան ղեկավարի մը նման, ապա կ'անցնի Նիւ – Եորք, Շիքակօ եւ Ֆիլատելֆիա։ Իրեն կ'ընկերանան չորս «հոյակապներ» ինչպէս մկրտուած են, որոնց գլխաւորն է իր խորհրդատուն՝ փրոֆ. Կէռէմէք, որ միակն է, կ'ըսուի, որ կրնայ համոզել Նիւ – Եորքի Հրեաները, թէ Լեհերը հակահրեայ չեն եւ բնաւ չեն եղած եթէ … իրենք օգնեն։

«ՄՈՀԻԿԱՆՆԵՐՈՒ վերջինը» ինչպէս կը խորագրէր «Լը Մոնտ», այսինքն՝ Ժորժ Մառշէ, իսկապէս հետաքրքրական տիպար մըն է եւ ինչպէս կ'ըսեն Ֆրանսացիք, եթէ գոյութիւն չունենար, հարկ էր զայն հնարել։ Կիրակի օր, «յաջողեցաւ» (Եւրոպա 1) նոր ճարպիկութիւններով, ցոյց տալ որ ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ պարզապէս «ընկերվարութեան զարգացման տագնապն է» մինչ դրամատիրութիւնը «սխմէմի տագնապ կ'ապրի»։ Ընդհանուր ձեւով, իրեն համար, հաշուեկշիռը դրական է, ընկերվարութիւնը «ջնջեր է մարդուն շահագործումը մարդուն կողմէ, լուծեր է սովի հարցերը, անգրագիտութիւնը, թերաճ վիճակը»։ Ուրիշ, եթէ նոյնիսկ ստալինականութեան ատեն ոճիրներ եղեր են, հարկ է նկատի առնել 1917էն ի վեր իրագործուած յեղաշրջումները։ Ստալինի միլիոնաւոր զոհերու ընտանիքներէն կարելի է անշուշտ ունենալ այդ բարենպաստ յեղաշրջումներուն ցանկերը…։

ՄՈԼՏԱՒԻՈՅ մէջ, կացութիւնը բարելաւուած է, մանաւանդ 2000 զինուորներու ժամանումէն ետք, որպէս հետեւանք Ուրբաթ օրուան ծանր բախումներուն։

ԼԻԼԻ (հիւսիսային Ֆրանսա) Թղթատարի զատումի կեդրոնը, որ մեծագոյնն է Ֆրանսայի, գործադուլի մէջ է եւ վախ կայ որ շարժումը տարածուի։ Անցեալ տարի, նոյն շրջանին, Լիլէն ծնունդ առած էր գործադուլը որ չաբաթներ տեւեց։

ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ կառավարութիւնը թէեւ պաշարման վիճակ հռչակած է, բայց եւ այնպէս կռիւները կը շարունակուին եւ նոյնիսկ սաստկացած են. 300 մեռեալ եւ հարիւրաւոր վիրաւորներ կան։

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ARMENOUCH & KRIKOR

VIENNENT DE PARAITRE
EN ARMENIEN

ԱՐՄԵՆՈՒՇ
ԵՒ
ԳՐԻԳՈՐ

իրական կեանքէ առնուած
պատմուածքները
լոյս տեսան հայերէնով

Կարդացէք եւ նուիրեցէք
ձեր ազգականներուն

ԱՐՄԵՆՈՒՇ 360 էջ ԳՐԻԳՈՐ 270 էջ

2 գիրքերը, որոնք
իրարու շարունակութիւն կը կազմեն
փոստի ծախքով՝ 220 Ֆր.
Արտասահման՝ 40 Տոլար
կամ՝ համապատասխան տեղական
դրամով

TAKVOR TAKVORIAN
52, avenue Jean Jaurès
05000 GAP, France

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

— Exceptionnel — Exceptionnel —

ARMENIE — CINEMA

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI

de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre,
son Ermitage, son Acropole…
les Arméniens ont leur Madénataran»

Rencontre avec — Projection — Débat

Cinemas du Palais
Centre Commercial du Palais
Allée Parmentier, CRETEIL
(M° Créteil-Université)
avec la participation de
l'Association des Arméniens de Créteil
Dimanche 19 novembre à 21 heures

Participation aux frais 30 Frs.

Billets et réservations à la M. C. A.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43. 76. 55. 89

ACADEMIE INTERNATIONALE
DES SCIENCES ARARAT

Lundi 20 novembre à 20 h 30
en l'église arménienne
avenue du Prado

«UN AN APRES»

PROJECTION DE FILMS

Conséquences du Blocus;
Chirag, Léninakan, Spitak,
Nalband (Octobre 1989)

PRESENTATION D'UNE ACTION
HUMANITAIRE A NALBAND

Soutenue par:
Equilibre–Amitié Arménie (Lyon) — Pharmaciens sans Frontières - Centre Hospitalier Intercommunal Toulon-La Seyne — Laboratoire Galénique (Faculté de Pharmacie de Marseille) — Ville de Tallard — Lycée H. Daumier (Marseille) — Académie Internationale des Sciences ARARAT (Marseille).

TEMOIGNAGE

Monsieur Eric OBEDIA, *Pharmacien Responsable de l'action humanitaire à Nalband*, Monsieur Philippe DELCOURT, *Médecin*, Madame Laurence PESCAY, *Médecin*, Madame Monique VIEILARD, *Pharmaciens sans Frontières, coordinateur de l'action pour l'Arménie.*

AMARASS A LA SOURCE

Les fondations de la pharmacie seront entreprises dans les jours à venir à Stépanakert.

Elles devront supporter le batiment de 260 m² qui arrivera fin Novembre.

La réalisation de ce projet nécessite 700.000 FF. et AMARASS a actuellement 75.000 FF. ainsi que de nombreuses promesses.

Cette situation doit se débloquer très vite. L'on peut faire appel à quelques mécènes, ou bien imaginer une salle de concert où chacun aura payé 200 F. d'entrée...

L'entrée au concert de la joie du Karabagh,

La joie d'avoir été entendu par ses frères de la Diaspora.

Stépanakert, le 24 Octobre 1989
Véronique AGOUDJIAN

Envoyez vos dons à l'ordre de :
« A M A R A S S »

adressés à : AMARASS
14, rue Micolon
94140 Alfortville

CENTRE CULTUREL
ST. MESROB
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

Le Centre Culturel Saint Mesrob présente

SIR L (LEVON ARADIAN)

Président de l'Association A.P.A.F
Artistes Plasticens Arméniens de France

qui donnera une

CONFERENCE

avec

PROJECTION

sur le thème :
«ART ET ARTISTES ARMENIENS AU XXème SIECLE»

Jeudi 16 Novembre à 20 heures 30

dans les locaux du Centre
10 bis, rue Thouin, Paris 5e

— *Entrée libre* —

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Le Comité a l'honneur de vous inviter
à la présentation du livre

«ARMENIE, la fracture»

de Pierre VERLUISE,
Journaliste à Radio-France Internationale
le Samedi 18 novembre à 20 h 30
45, rue de la Défense
92130 Issy-les-Moulineaux

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

ARMENIE, 9 MOIS
APRES LE SEISME

Compte-rendu de mission *Médecins du Monde* d'une équipe médico - psychologique

— Dr. Claire LAMBLING,
Médecin-psychologue
— Dr. Bernadette VAN DEN BROUCKE
Médecin-psychiatre (spécialiste en maladie infantile)

avec le Dr. *J. MEDAXIAN*

Exposé — Témoignages
Projection (sous réserve)
Débat

— Vendredi 17 Novembre, 20 h 45

— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

L'Union Culturelle Française des Armeniens de France
U. C. F. A. F.
Section d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes
présente
un film d'Arménie Soviétique
au profit de C H E N A V A N

Dimanche 19 novembre à 18 h précises
(ouverture des portes à 17h30. Vu la longueur du film (2h18)
nous sommes obligés de commencer à **18 heures précises**).

Salle Municipale Jean Renoir
35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines
(Tout près de la gare de Bois-Colombes)

Le Noyer Solitaire

(MENAVOR ENGOUZENINE)

Film en couleur, version originale, sous-titres français (1986)
de Frounzé DOVLATIAN
d'après une œuvre de Vartkès PETROSSIAN
avec
Armen DJIGARKHANIAN, Frounzé DOVLATIAN, V. KOTCHARIAN

Prix des places : 70 Frs. **Enfants : 35 Frs.**

Réservation des billets : **Daniel DJIZMEDJIAN**
47. 81. 09. 72 et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 16

JEUDI
16 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.145

Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN

65e ANNÉE — No 17.145

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ քաղաքապետարանին առջեւ, Կիրակի, Նոյեմբեր 12-էն ի վեր Հայ երիտասարդներ մնայուն լուռ ցոյց մը կ'ընեն, բողոքելու համար շրջափակման դէմ, հետեւելով Սախարովի կոչին: Կիրակի, շուրջ 70 հոգի էին: Չորեքշաբթի կը շարունակուէր:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԻՆ եւ Պոլսոյ միջեւ Նոյ. 12-ին օդային երթեւեկի գիծ մը բացուած է: Աէրոֆլոթի սաւառնակ մը առաջին ճամբորդները Բաքուէն Պոլիս բերած է նոյն օրը:

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Գերագոյն Խորհուրդը վաւերացուց օրինագիծ մը, որ սահմանուած է դիւրացնելու արտասահման ճամբորդութեանց կանոնները, յարգելու համար Վիէննայի համաձայնագրերը մարդկային իրաւանց վերաբերեալ: Ելքի վիզաներու ձեւակերպութիւնները աւելի պարզ պիտի ըլլան եւ դիմումներուն պատասխաններն ալ պէտք է աւելի արագ տրուին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց յատուկ դատակարգ մը հաստատել ծանրակշիռ ոճիրներու համար (երբ յանցապարտները կրնան 15 տարի արգելափակման կամ մահուան դատապարտուիլ): Գերագոյն Խորհուրդի քուէարկած այս բանաձեւը (Նոյ. 13) ի զօրու կը դառնայ Դեկտեմբեր 1-էն: Ցարդ դատաւորը վճիռը արձակելու համար իր կողքին միայն օժանդակներ ունէր: Պաշտպան փաստաբաններն ալ այլեւս արտօնութիւն պիտի ունենան թղթածրարներուն ծանօթանալ հարցաքննութեան սկիզբէն իսկ եւ ոչ փակումին, ինչպէս կ'ըլլար նախապէս:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ իր կարգին նոր որոշումներ կու տայ ազատականութեան ճամբուն վրայ: Նախարարապետը յայտնեց Խորհրդարանին առջեւ որ կը պատրաստուէին միջոցներ ձեռք առնել դիւրացնելու համար ճամբորդութիւնները դէպի արեւմտեան Պետութիւնները: Չեխերը այլեւս ելքի վիզայի պէտք պիտի չունենան:

ԿՈՐԲԱՉՈՎ ընդունեցաւ Ֆրանսայի Արտաքին Նախարարը՝ Ռոլան Տիւմա, որ արեւմտեան առաջին անձնաւորութիւնն էր որ Կորբաչովի հետ կը տեսնուէր Պատին անկումէն ի վեր:

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ վարչապետը Քոհլ տասը միլիառ ֆրանք խոստացաւ Լեհաստանի:

ԻՏԱԼԻՈՅ Համայնավար կուսակցութիւնը մամուլին յայտնեց թէ որոշած է ի մօտոյ անունը փոխել: Համայնավար անունը ջնջելէ զատ, Օքքէթօ, ընդհանուր քարտուղարը, յայտարարած է որ նպատակ կայ իրենց շուրջ համախմբել յառաջդիմական բոլոր ուժերը, նոյնիսկ ոչ-համայնավարները: Անմիջականին համար, Իտալիոյ Համայնավար կուսակցութիւնը որոշած է չմասնակցիլ Ռումանիոյ կուսակցական համագումարին, որ տեղի պիտի ունենայ գալ շաբթու «Մարդկային իրաւունքներու յաճախակի բռնաբարմանց պատճառաւ այդ երկրին մէջ»:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅՈՑ ՑԵՂԱՍՊԱՆՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՀՐԵԱՆԵՐԸ

Պելժիա լոյս տեսնող «Regards» պարբերականը (Նոյ. 9/21) լոյս ընծայած է Ուրի Տանիէլի մէկ գրութիւնը, ուր հեղինակը զարմանք ու վրդովում կը յայտնէ Ուաշինկթընի Իսրայէլի դեսպանին եւ ծագումով հրեայ անձնաւորութեանց բռնած անընդունելի դիրքին Հայոց ցեղասպանութեան նկատմամբ, Ծերակոյտին բանաձեւին առթիւ:

Ստորեւ յատկանշական հատուածները. –

QUE LE GOUVERNEMENT TURC
CHERCHE A FAIRE OUBLIER
LE MASSACRE DES ARMENIENS,
RIEN D'ETONNANT.
MAIS QU'ISRAEL ABONDE
DANS SON SENS...

Il y a des morts qu'il vaut mieux oublier ou nier. C'est ce que pense le gouvernement turc à propos du génocide des Arméniens, dont le 75ème anniversaire devait être commémoré par une résolution spéciale du Sénat américain, le 24 Avril prochain. Paradoxalement, l'ambassadeur d'Israël à Washington, Moshe Arad, et plusieurs importants dirigeants de la communauté juive américaine (Paul Berger, Richard Perle, Douglas Feith, Mark Epstein et Morris Amitay) ont appuyé ce révisionnisme historique en intervenant activement au Capitole.

Les faits sont pourtant incontestables: de 1915 à 1923, le gouvernement turc ottoman a organisé la déportation et le massacre des populations arméniennes de son territoire, faisant ainsi près d'un million et demi de victimes, soit au moins un tiers du peuple arménien. Formellement établi par l'étude chiffrée et documentée de Johannes Lepsius, un pasteur protestant allemand, ce génocide a été immortalisé par le roman de Franz Werfel *Les quarante jours de Mussa Dagh*.

On peut à la rigueur comprendre le président turc Turgut Ozal lorsqu'il s'oppose à l'initiative du Sénat américain en faisant valoir que son pays est un membre important de l'OTAN, et qu'il a accueilli des centaines de milliers de réfugiés bulgares, ainsi que des Kurdes d'Irak et d'Iran. Il est aussi de bonne guerre qu'Ankara ait cherché l'appui du lobby juif à Washington en contactant le président du Congrès Juif Mondial, Edgar Bronfman, par l'entremise du milliardaire juif turc Jacques Kamhi. Après tout, les nationalistes arméniens sont une réalité patente, même si l'Arménie a perdu son indépendance il y a six siècles.

On pouvait en revanche légitimement espérer qu'Israël et le judaïsme américain se conforment à une éthique excluant la Realpolitik et le cynisme dans une telle affaire. Or, c'est précisément la raison d'Etat qui a primé.

... Mais Israël a d'autres raisons d'essayer de s'attirer les bonnes grâces d'Ankara. Hormis l'Egypte, la Turquie est le seul pays musulman à entretenir des relations normales avec Israël. Il y a d'autre part sur le territoire turc une petite communauté juive dont il faut préserver l'avenir, d'autant qu'elle servira probablement de relais à plus ou moins brève échéance pour l'accueil des réfugiés juifs fuyant l'Iran. Il est par ailleurs question qu'Israël assure une partie de ses besoins en eau potable grâce à d'énormes conteneurs en plastique transportés depuis la Turquie à travers la Méditerranée.

... Face au tollé de la presse, la diplomatie israélienne a finalement fait marche arrière en reprochant son «excès de zèle» à l'ambassadeur Moshe Arad.

Quinze députés de la Knesset, représantants de toutes les formations politiques, ont de leur côté signé une pétition condamnant les efforts visant à cacher les massacres perpétrés en Arménie durant la Première Guerre mondiale. *«Nous pouvons comprendre les souffrances des Arméniens parce que nous sommes aussi un peuple persécuté»*, écrivent les députés, qui ont toutefois soigneusement évité tout référence à la Turquie dans leur texte.

OURI DANIEL

«ՓԱԿԱԳԻԾԸ ԲԱՑ ՁԳԵՑԷՔ, ԽՆԴՐԵՄ»

TROUBLE-FÊTE

վերադարձ, միշտ նո՛յն պատմութիւնը:

Պատանի տարիքէս իսկ սորված եմ: Երկրագունդին մէկ քառորդը ցամաք է, երեք քառորդը՝ հեղուկ, ովկիանոս: Հիմա ալ, երբ ամէն երեկոյ *«Լը Մոնտ»* կոչուած լրագիրս կը գնեմ, ափերուս մէջ կը վերածուի ան քարտէսի, կը վերածուի երկրագունդի, կը դարձնեմ զայն, անգա՛մ մըն ալ կը հաստատեմ, որ անոր լուրերը ցամաքը կը ներկայացնեն, անոր ծանուցումները՝ ծովերը: Անգամ մըն ալ կը հաստատեմ, թէ ամէն իրադարձութիւն կարելի՛ է լուրի վերածել, տեղաւորել որեւէ տեղ, կը հաստատեմ ափկա, ապա կը սկսիմ փնտռտուքս:

՚Ո՞ւր եմ ես այսօր, ի՞նչ անկիւն տրուած է ինծի:

Միշտ ալ այսպէս է: Երբ ե՛ս է որ կը նայիմ *աշխարհ*ին, կը լեցնէ ան աչքերս, կը յորդեցնէ հոգիս, իսկ երբ *աշխարհ*ն է որ կը նայի ինծի, կը վերածուիմ հեռաւոր կէտի մը, հազիւ տեսանելի, անճանաչելի: Բայց չէ՞ որ անհամար անգամներ հասկցնել ուզած են ինծի, թէ ես այնքա՛ն մանր եմ, այնքա՛ն անկշիռ, այնքան minuscule, որ անկարող եմ խախտելու որեւէ հաւասարակշռութիւն, անկարող եմ խանգարելու դիւանագիտական որեւէ հաշիւ, անկարող եմ խաղալու մեծ բեմադիրներու ինծի յատկացուցած չափազանց չնչին, երեւորդի դերէն տարբեր բան մը:

Անօգուտ: Կ'ուզեմ հասկցնել ես ալ բոլորին, թէ ամբողջական անհատ մըն եմ, ի՛նչ կարեւորութիւն թէ կը պատկանիմ փոքրաթիւ ժողովուրդի մը, թէ ունիմ բնական անձի մը բոլոր յուզումները, բոլոր անձկութիւնները, ամբողջութեամբ կը մասնակցիմ երկրագունտի կեանքին, կ'ուրախանամ երբ *Լեհաստանի* մէջ կը յաղթանակեն այլախոհները, կը հրճուիմ երբ *Հունգարիոյ* մէջ անկումի կ'ենթարկուի Հանրապետութեան մակդիրը, կ'ոգեւորուիմ երբ *բազմութիւններ* կը շարժին *Չեխոսլովաքիոյ*, *Գերմանիոյ* կամ *Չինաստանի* մէջ, կը պարտադրեն իրենց կամքը: Չէ՞ որ ատենին ողջունած եմ հրապարակայնութիւնն ու վերակառուցումը:

Այո, անկեղծ եմ, երբ կ'ըսեմ, թէ կը ցաւիմ հաշւոյն բոլոր անոնց, որոնք կը դիտեն իրենց գաղափարականին քայքայումը, կը տխրիմ հաշւոյն բոլոր անոնց, որոնք ազնիւ մտածումներով կ'ուզէին կառուցել աւելի արդար աշխարհ մը, աւելի երջանիկ ընկերութիւն մը ու, յանկարծ, փլուզումի կ'ենթարկուի երազը:

Ու ահա, երբ կը ծանուցուի, թէ որոշուած է վար առնել Պերլինի Պատը, չեմ հաւատար, բայց երբ կը ստուգեմ լուրին վաւերականութիւնը, զայն կը նկատեմ վերջին 50 տարիներու մեծագոյն դէպքը, դրական մեծագոյն յառաջխաղացքը:

Անգամի մը համար, կառոյցի մը *քանդում*ը աւելի մեծ նշանակութիւն ունի, քան անոր *երկնում*ը:

Լրագիրս առատահոս է այս մասին: Ամբողջ աշխարհ շշմած է *Պատ*ին տրուած հարուածէն, ցնծութեան աղաղակներ կը բարձրանան ամէն կողմէ, տօն է ամէնուրեք, սակայն երեկոյեան թերթս չի՛ բաւարարեր զիս, կը թողու յուսախաբ, որովհետեւ պարզապէս չի՛ նշեր, թէ իր ընթերցողներէն մէկուն ուղեղին մէջ, այդ պատ-ը կ'ոգեկոչէ ուրիշ պատ մը, տնտեսական նորակառոյց ուրիշ պատ մը, որուն *շրջափակում* անունը տրուեցաւ:

Պերլին: Ահաւասիկ քաղաք մը զոր չեմ ճանչնար, որու մասին ունիմ հատուկենտ տեղեկութիւններ, գիտեմ որ արուեստի կեդրոն մըն է, ունի համերգային հռչակաւոր նուագախումբ, բայց, բայց Պերլին-ը այն քաղաքը չէ՞ ուր կայացաւ 1878-ի վեհաժողովը, ուր Սան Սթեֆանոյի դաշնագրին 16-րդ յօդուածը վերածուեցաւ 61-ի, ուր հայկական գաւառներու բարեկարգութիւններու խնդիրը զոհուեցաւ Անգլիա – Ռուսիա հակամարտութիւններու: Այս այն վեհաժողովը չէ՞, որուն նոյնիսկ չկրցան մասնակցիլ Խրիմեան Հայրիկ եւ Մինաս Չերազ, եւ որ ծնունդ տուաւ *Երկաթեայ Շերեփ* խորհրդանշական ասոյթին:

Պատեր...: Երբ ականատես կ'ըլլանք անհամար պատերու տապալումին, երբ պատեր կը քանդուին մանաւանդ հոգիներու մէջ, պզտիկ ազգերու ճակատագրերը կը շարունակեն կապուած մնալ կամայականութիւններու, երբ շատ աւելի աննշան պատեր կը մնան կանգուն:

Տօն է ամբողջ մարդկութեան համար: Չեմ ուզեր հանդէս խանգարող մը նկատուիլ, երբ ըսեմ, թէ Խրիմեանի, Չերազի, Նարպէյի, այլ ամբողջ հայ ազգին դէմ, Պերլինի մէջ բարձրացուած պատը կը մնայ կանգուն, կը մնայ ամօթալի, որովհետեւ հայկական գաւառներուն մէջ ո՛չ միայն բարենորոգումները չկատարուեցան, այլեւ պարպուեցաւ ամբողջ Արեւմտահայաստանը, ցեղասպանութեան զոհ դարձաւ ամբողջ ժողովուրդի մը մէկ կէսը:

Տաղտո՞ւկ մըն եմ, անտանելի՞ մը: Բայց չէ՞ որ մէկ մասնիկն եմ *մինիւսքիւլ* ժողովուրդի մը, որ չի կրնար խախտել ո՛չ մէկ հաւասարակշռութիւն, որ միայն *Թղթեայ Շերեփ* ունի ափին:

Հապա Ռաֆայէլ Իշխանեա՞նը, հապա անոր *Երրորդ Ուժի Բացառման Օրէ՞նքը*:

Ինչո՞ւ այդ մասին ակնարկութիւն չըներ *Աշխարհ* անուանուած լրագիրս, որ յաւակնութիւնը ունի, երկրագունդէն ետք, պարփակելու ամբողջ Տիեզերքը:

Մ. ՊԶԱՔՃԵԱՆ

«ՀԱՅՔ»

Նոյեմբերի ընթացքին նոր անուն մը եւս եկաւ մաս կազմելու հայ մամուլի գունաւոր աշխարհին: ՀՀՇ-ի (Հայոց Համազգային Շարժում) պաշտօնաթերթն է «Հայք»ը, որուն գոյնը յստակ է ու ակնառու· սթափ դատումներու իմաստու – թեան, անկաշկանդ խօսքի երանգները կը կրէ ան: Անոր յայտնութիւնը կը զուգադիպի մեր ժողովուրդին համար փոթորկալի, բայց նաեւ պատմական թուականի մը: Հայաստանի շուրջ երկու տարուան քաղաքական ալեկոծումները հեռու են անշուշտ խաղաղած ըլլալէ, սակայն ՀՀՇ-ի համագումարը՝ շարժումին պաշտօնական ճանաչումէն ետք կարեւոր երկրորդ հանգրուան է: Ու այս հանգրուանը բերաւ նաեւ «Հայք»ը· բազմաթիւ անպաշտօն հրատարակութիւններէ, թռուցիկներէ, լրատուներէ ետք Հայոց Համազգային Շարժումը իր խօսքը կ'ուղղէ անոր միջոցով:

«Հայք»ի առաջին թիւը խմբագրականի առաջին տողերէն մինչեւ յետին տողը յստակ պատկերը կ'արտայայտէ իր բռնած ուղղութեան· ինք իր պատմութեան, ներկային ու ապագայի հեռանկարներուն տէր ժողովուրդին բանբերն է ան· անոր, որ ազի – լեզի այնքան փորձութիւններէ ետք բարձրաղաղակ կը հռչակէ թէ զուր չեն անցած պատմութեան դասերը որոնց ամէնէն կենսական էջին սեւեռած է ամբողջ ուշադրութեամբ:

Ա. Էջի «Մեր փրկութեան ափը» խորագրուած խմբագրականը փոքրիկ հայելի մըն է ուր կը ցոլանան մեր պատմութեան նորագոյն շրջանին առաջին քայլերը: Այդ պատմութիւնը որուն հեղինակը եղաւ Արցախի Հայուն անսասան վճռակամութիւնը, զրուեցաւ գիւանագիտական ատեաններէ առաջ, Երեւանի ազատութեան հրապարակին վրայ: Հոն «Արթնացանք խօթանասնամեայ թմբերից եւ դա դէպի ազգային ինքնութեանը մեր վերադարձի առաջին քայլն էր, որը դէմ առաւ բռնութեան պատին»:

«Հայք»ի խմբագրականը կը յիշէ նաեւ անոնք, «ովքեր փրկութեան համար պայքարը տօնախմբութիւն ընկալեցին եւ ժողովրդական հզօր պոռթկումի ալիքների վրայ լողալով, հեշտ յաղթանակ էին ակընկալում՝ առանց փոքր ու մեծ զոհաբերութիւնների, դառնօրէն հիասթափուեցին»: Ապա, երկու տարուան ալեկոծումը, մաքառումը կ'ամփոփուի միակ նախադասութեամբ մը որ նաեւ կը թարգմանէ ՀՀՇ-ի հիմնական դիրքորոշումը· «վերագտել ենք մեր ապրելու նպատակը, մեր արժանապատուութիւնը, տեսել ենք փրկութեան լոյսը որ միայն ու միայն մեր մէջ է»:

Այս հիմնատարը կը յայտնուի նաեւ յաջորդական էջերու մէջ· օրինակ Կարէն Սարգարեանի «Ժամն է միասնութեան» խորագրուած էջն ալ կը յանգի նոյն կէտին, շեշտելէ ետք ժողովուրդին երկու հատուածներուն համար միասնականութեան ներկայի անհրաժեշտութիւնը: Ան որոշ պարսաւանքով կը դառնայ Սփիւռքին, ուր Հայաստանի տասնամեակներու ճնշումը ճիշդ չգնահատելէ ծագած կեցուածքներ կը նշմարուին, կամ որոշ վախեր, չէզոքութիւններ: Ան կը գրէ· – «Մենք անչափ շնորհակալ ենք ձեր նիւթական օգնութեան համար: ... Սակայն ինչո՞ւ դուք չէք օգնում Հայրենիքի հոգեւոր արթնացման գործին: ... Ժողովուրդը սեփական փորձով վերջապէս գալիս է այն եզրակացութեան որ ազգի գոյատեւման հիմնական գրաւականը ինքնուրոյն Պետութիւն ունենալն է: Թող անկախութեան «ուրուականով» ձեզ չվախեցնեն, որովհետեւ նոյնիսկ մարքսիզմը լիարժէք չի համարում այն ժողովուրդին, որը չի ցանկանում կամ ձըգտում վերականգնել իր կորցրած անկախութիւնը»:

Յետոյ կուգայ դասին վճռակամութիւնը· «մենք չենք կարող այլեւս թոյլ տալ, որ «Հայկական խաղաքարտերն» անուրդ հանի որեւէ մէկը: Հայ ժողովուրդը ինքը պէտք է որոշի իր յարաբերութիւնները հարեւան երկրների հետ: Սա բնաւ չի նշանակում, որ ժողովուրդը պէտք է մոռանայ իր պատմութիւնը: Սակայն անթոյլատրելի է, երբ այն վերածւում է ինքնանպատակ պատմագեղարուեստական նւնոցի»:

Կ. Սարգարեան ժամը յարմար կը նկատէ «սփիւռքահայ կուսակցութիւններին յիշեցնելու որ կուսակցութիւններն են ծառայում ժողովրդին, այլ ոչ թէ հակառակը»: Ուրեմն վասն ազգային միասնականութեան, նկատի առնելով պատմութեան դասն փորձը, պէտք է սթափիլ ու մէկդի ձգել ներկուսակցական ճգնիմ տարաձայնութիւնները:

«Հայք»ի առաջին թիւին մէջ Ռափայէլ Պապայեան «Ինքնորոշո՞ւմ, թէ փակուղի» խորագրուած յօդուածով մը կը կեդրոնանայ ինքնորոշման հարցին վրայ· այս մասին արտայայտուելու միտքը Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհուրդին ծանօթ որոշումն է հանրապետութեան գերիշխանութեան ու ինքնորոշումին մասին: Պապայեանի շեշտած կէտը այն է թէ, ոչ ոք կրնայ առարկել ժողովուրդի մը ինքնորոշման իրաւունքին դէմ, ինչպէս օրինակ մերձպալթեան երկիրներու կամ Ադրր – բէջանի պարագային, պայմանաւ որ այս դիրքորոշումը բաժնուի բոլորին կողմէ· Պապայեան կը գրէ· – «Ադրբեջանի անկախացումը խորհրդային Միութիւնից, լինի դա տնտեսական թէ քաղաքական անկախացում, սկզբունքօրէն նոյնն է, ինչ որ Արցախի անկախացումը Ադրբեջանից: Միանգամայն համաձայն ենք որ Ադրբեջանի անկախացման հարցը պիտի լուծւի միայն Ադրբեջանում անցկացուած հանրաքուէի միջոցով· սակայն, Արցախի հարցն էլ պիտի դիտուի նոյն սկզբուն – քով»:

Յետոյ, Պապայեան ինքնորոշում հասկացութեան հետ հակասական կը գտնէ այն պարտաւորութիւնը թէ նման քայլի մը պարագային այլ հանրապետութիւններ եւս պէտք է համաձայն գտնուին· «միթէ՞ սա հնարաւոր է ինքնորոշում համարել» հարց կուտայ ան ու կը շարունակէ· – «չէ՞ որ այս դէպքում էլ ուրիշներն են որոշում «ինքնորոշւողի» փոխարէն»: Ու այս փակուղին կը տարածուի նաեւ Ռուսաստանի ժողովուրդին ալ վրայ· ու «մինչեւ որ չփոխուի Ռուսաստանի վերաբերմունքը զաւթած ժողովուրդների նկատմամբ, ռուս ժողովուրդը չի կարող վայելել ազատութեան պտուղները»:

Միմիայն իր սեփական ուժին վստահելու մայր գաղափարը որ ինչպէս ՀՀՇ.-ի գործընթացքին այնպէս ալ «Հայք»ի շեշտուած գիծն է, տեղ կը գտնէ նաեւ Կարէն Սիմոնեանի «Մեր ազատ խօսքն ու ազատ ոգին» գրութեան մէջ· ան գրելէ ետք թէ «բռնադատուած ժողովրդին դրսից ազատագրող մէկ ուրիշ քաղաքական ուժ ընդամէնը մէկի բռնատիրութիւնը փոխարինում է մէկ ուրիշի բռնատիրութեամբ», եւ թէ «Մե՛ր հարցերը մե՛նք ենք լուծելու եւ մե՛ր յոյսը միայն մե՛զ վրայ պիտի լինի», կը շեշտէ· «չմոռանանք, որ ՅՈՅՍԸ գործողութիւն է»: Երբ իրեն կը հարցընեն «յոյս կա՞յ», ինք կը մտածէ· «սեփական անգործութիւնը քօղարկելու ի՜նչ փորձուած միջոց է «յոյս չունենալը»:

«Հայք»ի շահեկան մէկ նախաձեռնութիւնն է ընթերցողներու առաջարկներուն տեղ տալու սկզբունքը· վերջին շրջաններուն այս անկիւնները ընթերցումի ամէնէն հետաքրքրական բաժինը կը հայթայթեն հայաստանեան մամուլին· «Հայք»ի առաջին թիւի այս անկիւնին մէջ տեղ տրուած է Արամ Յովհաննիսեանի նամակին, ուր ան կը զարմանայ որ Երեւանի մէջ Մեսրոպ Մաշտոցի անունով ոչ մէկ պողոտայ կամ փողոց կայ, մինչ Լենինի, Շահումեանի, Միասնիկեանի անուննե – րով կան թէ՛ փողոցներ, թէ՛ շրջաններ, հրապարակներ: Ու ընթերցողը հետեւելով տրամաբանութեան ձայնին, կ'առաջարկէ «մեր պատմութեան մեծագոյն դէմքի անունով կոչել նրա անուան գրապահոցի՝ Մատենադարանի շարունակութիւնը կազմող պողոտան»: Խորհրդային աշխարհին մէջ դէպքերու գլխու պտոյտ պատճառող ընթացքին մէջ կրնա՞յ զարմանալի թուիլ առաջարկը, նոյնիսկ երբ մարդ անդրադառնայ անմիջապէս թէ Մատենադարան առաջնորդող այդ պողոտան կը կոչուի Լենինի անունով:

ՀՀՇ.-ի պաշտօնաթերթը չէր կրնար անշուշտ տեղ չտալ աղէտին ու վերականգնումի հարցերուն· Ցամիկ Մելքոնեանի գրութիւնը յատկացուած է այս նիւթին· ան համառօտելէ ետք Լենինականի վերաշինութեան առնչուած վէճերը, կը յիշեցնէ վերջաւորութեան թէ «Հայաստանի կառավարութիւնը պէտք է վերջապէս հասկանայ, որ պատասխանատու է ոչ թէ Մոսկուայի կամ միութենական գերատեսչութիւնների, այլ իր ժողովրդի առջեւ»:

Վերջին նշում մըն ալ· «Հայք»ի խմբագրութիւնը կը տեղեկացնէ թէ նպատակ ունի աստիճանաբար դասական ուղղագրութեան անցնելու· արդէն այս թիւին մէջ Լոնտոնէն Ղարաբաղի Զօրակից յանձնախումբին հեռագիրը հրատարակուած է դասական ուղղագրութեամբ:

Ինչպէս կ'երեւի այս ամփոփ ներկայացումէն, Սամուէլ Գէորգեանի խմբագըրած շաբաթաթերթը մեր առօրեային գըլխաւոր հարցերուն կը սեւեռի ՀՀՇ.-ի առաջադրութիւններուն ուղղութեամբ, որոնք այսօր կը մարմնացնեն ամբողջ ժողովուրդին փափաքները, յոյսերը եւ վճռակամութիւնը· ժողովուրդ, որ անշուշտ տարբեր լարերու վրայ նուագելու մարմաջ արտայայտող տարրերէ ալ զուրկ չէ:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԲԱՔՈՒԻ ՀԱԿԱՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԳԻՏԱԿԱՆ ՆՈ՞Ր ԱՐՇԱՒ

Վերջին տարիներիս համեմատաբար յաճախակի են դարձել Բաքուից եկած մասնագէտների ելոյթները արեւմտեան երկրներում: «Յառաջ»ի ընթերցողները գուցէ յիշում են մեր լրատուութիւնը (տես՝ «Յառաջ», Մարտ 24-ի թիւը), բաքուցի գիտնական Ֆարիտա Մահմետովայի՝ Փարիզում տուած դասախօսութեան մասին: Հերթական փորձ էր ապացուցելու որ Հայաստանի արեւելեան շրջանները եւ մանաւանդ Արցախը պատկանում են իրականում Աղուանքին, այսինքն Ադրբեջանին: Վերջերս նման ելոյթներ եղան համարեա թէ զուգահեռաբար ե՛ւ Փարիզում (Շաբաթ, Հոկտեմբեր 21), եւ Ա. Մ. Նում: Առիթ եղաւ, որ ներկայ լինեմ Հոկտեմբերի 27-ին Նիւ Եորքի Քոլումպիա համալսարանի՝ Խորհ. Միու – թեան ուսումնասիրման կենտրոնում, ուր ընդունուեցին Բաքուից ժամանած երկու ադրբեջանցի պատմաբաններ՝ արեւելագէտ Համիտ Ալիեւը եւ միջնադարագէտ Ռաուֆ Հուսեյնովը: Այդ առիթով, Խորհրդային Միութեան մասնագէտ, արդէն յայտնի իր հակահայ եւ ադրբեջանասէր ելոյթներով, փրոֆ. Սվեաթիխովսքին կազմակերպել էր մի «կլոր սեղան» եւ երկու հիւրերին առաջարկել էր հարցազրոյց ունենալ ուսանողութեան հետ ներկայացնելու համար «հակամարտութիւնը Կովկասում ադրբեջանական տեսանկիւնից»:

Առաջին հանդէս եկաւ Համիտ Ալիեւը, որ Թուրքիայի եւ Թրքախօս ազգերի մասնագէտ է: Բանախօսը նախ, ի գիտութիւն բոլորի, յայտնեց, որ Ադրբեջանցիները Թուրք են, պատկանում են «օղուզ» Թուրքական ենթախմբին եւ իբրեւ այդպիսիք մաս են կազմում Թրքախօս՝ թւով աւելի քան 25 ժողովուրդների մեծ ընտանիքին: Այդ անսպասելի նախաբան – յայտարարութիւնից յետոյ, Հ. Ալիեւը, «առանց պատմական մանրամասնութիւնների վրայ ծանրանալու», հակիրճ ձեւով ներկայացրեց կացութիւնը Անդրկովկասում, իր մեկնաբանութեամբ: Բաքուի պատմագիտական դպրոցի խեղաթիւրումներին քիչ թէ շատ ծանօթ անձանց համար նորութիւն չէր այդ մեկնաբանութիւնը: Ըստ նրան, ադրբեջանցի եւ հայ ժողովուրդների դարաւոր խաղաղ ու բարեկամական համակեցութիւնը խախտուել է միայն անցեալ տարուայ Փետրուարին հայ ծայրայեղականների մեղքով, ծայրայեղականներ, որոնց նպատակն էր պերեստրոյկային վնասել: Իսկ ինչ վերաբերում է Հայերի՝ Ղարաբաղի հետ ունեցած պատմական կապին, ապա Հ. Ալիեւի պնդումների համաձայն, այդ տարածքը «Երբեք չի մտել առասպելական, այսպէս կոչուած Մեծ Հայքի կազմի մէջ», «դրա բնակչութիւնը հայկական չի եղել մինչեւ 19-րդ դարը» եւ միայն 1827 թ. Թուրքմենչայի դաշնագրից յետոյ է, երբ թէ, որ Հայերը յայտնուել են այդ հողերի վրայ, ուր տեղափոխուել են Պարսկաստանից ու Թուրքիայից (1): Ուստի, ըստ այդ հակապատմական, ցընորական պատկերացումների, Ղարաբաղում այժմ ապրող Հայերը ոչ մի պատմական իրաւունք չունեն այդ տարածքի վրայ, քանի որ նրանք հանդիսանում են այնտեղ գաղթած եւ ադրբեջանցի ժողովրդի հիւրասիրութիւնը վայելած փախստականների զաւակները: Բանախօսը եզրակացրեց, պնդելով, որ 1921 եւ 1923 թթ.-ին ընդունուեց ճիշդ որոշում, որով Ղարաբաղը ոչ թէ կցուեց Ադրբեջանին, այլ թողնուեց նրա կազմի մէջ, եւ համբերատար ու հիւրասէր ադրբեջանցի ժողովուրդը նաեւ վճռակամ է. նա իր հողերից ոչ մի թիզ երբեք չի զիջի:

Նման դիրքերից ելնող մարդուց կարելի չէր պատմագիտական մեծ ինքնատիպութիւն ակնկալել, սակայն նրա ասածների մէջ մեզ համար կար մի հետաքրքրական նորութիւն: Արցախի Հայութեան պահանջատիրութիւնը չէզոքացնելու համար այս անգամ քիչ էր կիրառւում մինչ այդ լայնօրէն օգտագործուած աղուանական յայտնի տեսութիւնը, ըստ որի Ղարաբաղում ապրող Հայերը իրականում բռնի կերպով հայացած Աղուաններ են. դրա փոխարէն շեշտ էր դրւում այն փաստարկի վրայ, որ Հայերը, իբր, եկուորներ են, ուստի չեն կարող Ղարաբաղի պահանջատէրերը հանդիսանալ: Եթէ այս հանգամանքը մօտեցնենք Ալիեւի ելոյթի սկզբում արուած յայտարարութեանը այն մասին, որ Ադրբեջանցիները Թուրքական ծագում ունեն (եւ ոչ թէ բնիկ կովկասեան՝ աղուանական), ապա ստեղծւում է այն տպաւորութիւնը, որ որոշ փոփոխութիւն կայ Բաքուի հակահայկական ռազմավարութեան մէջ:

Երկրորդ բանախօսը, Ռաուֆ Հուսեյնովը, որ յայտնի է որպէս սելջուկեան ժամանակաշրջանի (11 – 13-րդ դդ.) պատմութեան մասնագէտ, նախ համաձայնուեց իր աւագ գործընկերոջ ասածների հետ: Ապա իրեն ներկայացրեց իբրեւ «Ադրբեջանի Ժողովրդական Ճակատ»ի խորհրդատու պատմական գծով, եւ ներկաներին ցոյց տուեց լայն ժողովրդայնութիւն ունեցող այդ ոչ-կառավարական կազմակերպութեան լոյս ընծայած «Ադրբեջան» շաբաթաթերթը: Ռ. Հուսեյնովը ներկայացրեց նաեւ մի քանի ամիս առաջ Բաքւում լոյս տեսած այլ հրատարակութիւններ, որոնցից մեր ուշադրութիւնը գրաւեցին երկու գիրք Ղարաբաղի հարցին նուիրուած փաստաթղթերի բաւական ստուար ժողովածուներ: Բանախօսը բացատրեց այդ կապակցութեամբ, որ ադրբեջանցի պատմաբանները այժմ «հետեւում են նոյն ուղուն, ինչ եւ Թուրքիան, որն իր արխիւները բացելով, Հայերի՝ Օսմանեան կայսրութեան մէջ խաղացած իսկական դերն է լուսաբանում»: Ինչ վերաբերում է Անդրկովկասի երկու հարեւան ազգերի միջեւ ծագած հակամարտութեանը, ապա «այն չի սահմանափակւում հայ – ադրբեջանական յարաբերութիւններով· դրա մէջ խառնուած են մաֆիան, լոբբիներ, պերեստրոյկայի թշնամիները եւ ներքին ու արտաքին այլ ուժեր»: Եւ բանախօսը յստակացնում է իր միտքը· ժողովրդավարութեան ճանապարհը բռնած Ադրբեջանում «գործում են նոյնիսկ հայ ահաբեկիչներ, որոնց արարքների մասին կան շատ ապացոյցներ»:

Ինչպէս երեւում է, այս երկրորդ ելոյթը գալիս է ամրապնդելու վերը նշուած տպաւորութիւնը նոր հակահայկական ռազմավարութեան մասին նա կարծես վկայում է, որ Բաքւում գոյութիւն ունի հոսանք, որ մի կողմ է դնում (բայց լրիւ չի մոռանում) բռնիխաթովեան տեսութիւնները եւ ընտրում է յստակօրէն Թուրքամէտ, արդիականացրած մի կեցուածք:

Հանդիպումը, որի մասին քիչ մարդիկ տեղեակ էին, յայտարարուած էր իբրեւ հարցազրոյց, սակայն փրոֆ. Սվեաթիխովսքին դիտմամբ կրճատել էր տեւողութիւնը, ուստի քիչ ժամանակ էր մնում հակաճառական խօսքերի եւ հարցերի համար: Այնուամենայնիւ ներկաներից մի քանիսը (այդ թւում տողերիս հեղինակը) կարողացան էական կէտերին անդրադառնալ եւ (թէկուզ համառօտակի) պատմա-

կան հերքում տալ: Քանի որ բանախօսները իրենց ներկայացրել էին իբրեւ ժողովրդավարական մտաւորականներ, ուստի ունկնդիրների հարցերի հիմնական նպատակն էր ստիպել նրանց պարզել իրենց դիրքորոշումը իսկական ժողովրդավարութեան առաջին դրսեւորումների նկատմամբ, որոնք տեղի ունեցան անցեալ տարի Ղարաբաղում եւ Հայաստանում: Թէ ի՞նչ է նրանց վերաբերմունքը 1988 թ. Փետրուարին Ստեփանակերտի մարզային խորհրդի կողմից ամենաժողովրդավարական ձեւով, ձայների բացարձակ մեծամասնութեամբ ընդունուած որոշման նկատմամբ: Շատ պարզ է. այդ որոշումը ապօրինի էր եւ ճշգօրէն մերժուեց Ադրբեջանի Գերագոյն Խորհրդի կողմից: Ինչպէ՞ս են վերաբերւում Երեւանում եւ Ստեփանակերտում բացառիկ կարգապահութեամբ կազմակերպուած, համաժողովրդական խաղաղ ցոյցերին, որոնց դիմաց սարքուեցին Սումգայիթի եւ Կիրովապատի վայրագութիւններն ու Բաքուի մոլեռանդ ցոյցերը: Այստեղ էլ պարզ է. ամէն տեղ մեղաւոր են հայ ազգայնամոլները, իսկ Սումգայիթի հարցը հանգամանօրէն լուսաբանուած է Բաքուի մամուլում հրատարակուած նիւթերում (2): Ի՞նչ է վերջապէս յարգելի բանախօսների դիրքորոշումը Ղարաբաղի Հայութեան ազգային ինքնորոշման սահմանադրական իրաւունքի նկատմամբ: Խնդրեմ. կայ միայն Ադրբեջանի ամբողջականութեան ու ինքնիշխանութեան գերագոյն իրաւունքը:

Պատասխանների այս կարծրութիւնն ու միատարրութիւնը շատ արագ ապացուցեցին, որ երկխօսութիւնը կամ գոնէ մտքերի փոխանակմանը ձգտելն անիմաստ էր: Ներկայ պայմաններում պէտք է ընդունել, որ նման «կլոր սեղան» չի կարող իրականանալ. այն չի կարող չվերածուել իրերամերժ մտքերի ու յայտարարութիւնների բախման: Եւ դա ճշգօրէն արտացոլում է այն չյայտարարուած պատերազմը, որ Ադրբեջանը մղում է Հայաստանի ու Հայկական Ղարաբաղի դէմ: Մեզանից պահանջւում է, որ գիտակցենք այդ իրողութիւնը:

ՊԱՏՐԻԿ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

ԾԱՆՕԹԱԳՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(1) Այս կեղծ փաստարկի հերքումը տե՛ս «Գրական Թերթ»ի 1989 թ. Սեպ. 1-ի թիւը, ուր Պարոյր Մուրադեանը գրում է. «Ղարաբաղում վերաբնակեցուել են ոչ թէ մեծ թւով Հայեր, այլ ընդամէնը 700 ընտանիք: Ընդ որում 300 տունը Ղարաբաղից ետ է վերադարձել»:

(2) Այս «լուսաբանումը» տե՛ս Զ. Բունիաթովի «Ինչու Սումգայիթ» խայտառակ յօդուածը, որի գլխաւոր հատուածները մենք՝ Քլոտ - Արմէն Մութաֆեանի հետ, զետեղեցինք մեր «Ղարաբաղ» գրքոյկի վերջում՝ էջ 86 - 87:

Հ. Հ. Շ.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԵՐԵՒԱՆ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4, 5, 6

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ՍՓԻՒՌՔ

Հայոց Համազգային Շարժման (ՀՀՇ) հիմնադիր համագումարը ելնելով նրանից, որ

1.- Պատմական հանգամանքների բերումով հայ ժողովրդի մի ստուար հատուած սփռուած է Հայաստան աշխարհի սահմաններից դուրս՝ Խորհ. Միութեան մի շարք Հանրապետութիւններում եւ աշխարհի տարբեր երկրներում, կազմելով Հայկական Սփիւռքը,

2.- Հայաստանը լինելով ողջ հայ ժողովրդի հայրենիքը, պատմական եւ բարոյական պատասխանատուութիւն է կրում Սփիւռքի Հայութեան ազգապահպանութեան եւ գոյատեւման, նրա ճակատագրի համար,

3.- Սփիւռքահայութեան բացարձակ մեծամասնութիւնը որպէս հայ ժողովրդի անբաժանելի մաս, նոյնպիսի պատասխանատուութիւն է զգում Հայկական Հանրապետութեան բազմակողմանի զարգացման ու հզօրացման համար:

Նկատի առնելով, որ

4.- Անցած եօթ տասնամեակների ընթացքում Խորհ. Միութեան վարչակարգերի քաղաքականութեան հետեւանքով Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւնները հիմնուել են այսպէս կոչուած «դասակարգային» սկզբունքի վրայ, չեն նպաստել հայ ժողովրդի համախմբմանը եւ համագործակցութեանը,

5.- Այսօր Արցախեան Շարժման շնորհիւ Հայաստանում եւ Սփիւռքում սկսուել է հայ ժողովրդի ազգային - քաղաքական զարթօնքի բախտորոշ մի շրջան, որը էապէս նոր հնարաւորութիւններ է ստեղծել երկու հատուածների համախմբման համար:

Անհրաժեշտ է համարում, որ

6.- Յետ այսօրիկ Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւնները իրականացուեն բացարձակապէս յանուն համազգային խնդիրների լուծմանը,

7.- Երկու հատուածների բոլոր շահագրգռուած շրջանակների մասնակցութեամբ շուտափոյթ մշակուի Հայաստան - Սփիւռք համագործակցութեան համակողմանիօրէն հիմնաւորուած ծրագիր,

8.- Նշուած ծրագիրը նպաստի

ա) Հայկական հարցի ամբողջական եւ արդարացի լուծմանը,

բ) Հայաստանի, որպէս ինքնիշխան պետական կազմաւորման զարգացմանը եւ հզօրացմանը,

գ) Սփիւռքահայութեան ազգային - քաղաքական ինքնագիտակցութեան խորացմանը եւ մշակութային ինքնութեան պահպանմանը, նրա եւ մայր հայրենիքի միջեւ սերտ կապերի հաստատմանը,

9.- Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւնները պէտք է խարսխուեն հետեւեալ սկզբունքների վրայ.

ա) Հայաստան - Սփիւռք կապերը պէտք է հիմնուեն ապագաղափարայնացման, համազգային արժէքների շուրջ երկու հատուածների համախմբման եւ ազգային միասնական գործունէութեան վրայ,

բ) յարաբերութիւններ հաստատելու իրաւունք եւ հնարաւորութիւն պէտք է ունենան երկու հատուածների բոլոր կազմակերպութիւնները եւ առանձին անհատները՝ անկախ կուսակցական պատկանելիութիւնից, կրօնական, ընկերային եւ այլ պարագաներից,

գ) ինչպէս Հայաստանում, այնպէս էլ Սփիւռքում յարաբերութիւններ հաստատելու եւ իրականացնելու իրաւունքը չըպէտք է լինի որեւէ հաստատութեան՝ պետական, կուսակցական, կրօնական եւ այլն մենաշնորհը,

դ) երկու հատուածների պարտքն է կեանքի կոչել հայրենիք - Սփիւռք կապերի զարգացմանը նպաստող ժամանակակից ենթակառուցուածք, որը թոյլ կը տայ աշխուժացնել երթեւեկը եւ զբօսաշրջիկութիւնը, փոխանակութիւնները գիտութեան, ճարտարարուեստի, գրականութեան, արուեստի մամուլի եւ այլ ասպարէզների:

Հայկական ԽՍՀ նոր սահմանադրութիւնը մշակելիս նախատեսել Սփիւռքահայութեան մասնակցութիւնը Հանրապետութեան քաղաքական, տնտեսական եւ ընկերային կեանքին:

Նկատի ունենալով վերոշարադրեալը, ինչպէս նաեւ Սփիւռքի աշխարհագրական ընդարձակութիւնը եւ տարաբնոյթ լինելը, անհրաժեշտ է Հայաստան - Սփիւռք յարաբերութիւնները ենթարկել աւելի խոր վերլուծման եւ քննարկման համահայկական ժողովի ընթացքում: ՀՀՇ-ն բոլոր միջոցներով կ'աջակցի այդ ժողովի նախապատրաստութեանը:

ՀՀՇ-ի նորընտիր խորհուրդը սեղմ ժամկէտներում պէտք է անդրադառնայ ՀՀՇ-ի եւ սփիւռքահայ հասարակական եւ քաղաքական կազմակերպութիւնների յարաբերութիւններին:

ՀՀՇ-ն կ'օգտագործէ իր բոլոր կարողութիւնները Հայաստանի եւ Սփիւռքի միջեւ հիմնուի նոր, հայ ժողովրդի ազգային շահերին համապատասխանող յարաբերութիւններ հաստատելու եւ իրագործելու համար:

Ա՞ՅՍ ԱՍՏԻՃԱՆ

Նոյեմբերեան թախծոտ յետմիջօրէ մըն է. քայլերս կ'ուղղեմ Փարիզի Մայր Եկեղեցին: Տխուր պարտականութիւն մը ունիմ կատարելիք: Յուղարկաւորութեան սկսելուն հազիւ քանի մը վայրկեան կայ եւ սակայն թափուր է աղօթավայրը: Չկայ նաեւ Եկեղեցիին այն ընդհատ ղօղանջը որ սովոր էի լսել ծննդավայրիս մէջ ուրմէ կը յայտնուէր թէ մէկը իր վերջին ճամբորդութեան կը պատրաստուի: Հաւանաբար քաղաքակրթութեան արգելքներէն մէկն է այս վերջինն ալ: Անկիւն մը կին մը կուլայ լուռ. չեմ ճանչնար զինք. արդեօ՞ք, այո՛, քիչ յետոյ ան կ'ուղղուի դէպի առաջին նստարանը, կը հասկնամ թէ ողբացեալ Ա. Գարտաշեանի այրին է ան: Ինծի համար վայրկեանները կ'անցնին հեւ ի հեւ սպասումով ու յոյսով, թէ աղօթատեղին պիտի լեցուի ընդհուպ ու պէտք է որ լեցուի, քանի հոն դագաղին մէջ հանգչողը տարիներով ծառայած է հայ գիրին ու գրքին: Բայց ի զո՜ւր սպասում, արարողութիւնը կը սկսի 20 - 25 հոգիով:

Կրօնաւորները եկած են իրենց յարգանքի վերջին տուրքը մատուցանելու այս անհետացող անձին. անոնք կարծես ժողովուրդի բացակայութեան մեծ պակասը կը ջանան թեթեւցնել իրենց այնքան անթերի արարողութեամբը որ աւելի տխուր է այդ օր: Ու կը մտածեմ ... Թէ քանի տարիներու իր օգտաշատ ծառայութեան ընթացքին ո՞վքեր չեն այցելած Նուպարեան Գրադարան» ո՞վքեր չեն ծանօթացած Ա. Գարտաշեանի, ո՞վքեր չեն օգտուած իր հմտութենէն: Փափաքուած որեւէ գիրք կամ հրատարակութիւն մէկ - երկու վայրկեանէն կը դրուէր ձեր տրամադրութեան տակ - քանզի գիտէր բոլորին ուր գտնուիլը - լուռ եւ անաղմուկ:

Պր. Օննիկ Ժամկոչեանի այնքան գեղեցիկ ու պերճախօս դամբանականը եկաւ մխիթարութիւն մը սփռելու յուղարկաւորներուն որովհետեւ ցոլացումն էր երախտիքի այն մեծ արտայայտութեան ուր ինքը եւ Ա. Գարտաշեանը քով - քովի էին գտնուեր երկար օրեր, ինքը իբր պատմաբան, որով պրպտող եւ երկրորդը իբր հմուտ մատենադէտ: Ա. Գարտաշեանի հոգին ուրախութեամբ կը լեցուէր, երբ հայ երիտասարդ մը կուգար գրադարան պրպտում մը ընելու համար: Բազմազան անձերու այդ հոյլին մէջ ուրեմն միայն Պր. Ժամկոչեա՞նը կար երախտագէտ. ո՞ւր էին միւսները. միթէ ա՞յս աստիճան անտարբեր է Ֆրանսահայ գաղութը երբ յարգանքի վերջին տուրք մը պիտի կատարէ հայ տիպի ու տառի անխոնջ ծառայողի մը: Շատ ամօթ մեզի:

ՍՕՆԱ ՄՈՄՃԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

8. - Ո՞Վ Է ԱԶԱՏ

Մեր տխուր կեանքէն ներս շողաց ուրախութեան նշոյլ մը եղբօրս ժամանումով: 1914-ի գարնան, հեծելանիւ մը պատճառաւ Թուրք տղու մը եւ իր միջեւ ծագած բուռն վիճաբանութեան մը հետեւանքով, որը մահուան սպառնալիքով վերջացած էր առաջինին կողմէ, Հայրս որոշեց զինք հեռացնել երկրէն, զայն ղրկելով Ամերիկա՝ Կարապետ մօրեղբօրս մօտ: Կը յիշեմ թէ ի՛նչպէս Բարեկենդանը մեզի համար եղաւ սուգ-ու-շիւանի օր մը:

Իրիկուան ընտանեկան սեղանին շուրջ հաւաքուած, ի զուր սպասեցինք իր գալուստեան: Կարծես թէ կը գտնուէինք իրական մեռելի մը ներկայութեան: Ծնողներուս դէմքերը յանկարծօրէն ծերացած էին: Անոնց աչքերուն խորը թաղուած վիշտը կերպարանափոխ ըրած էր զիրենք: Ամէն անգամ որ այդ թախիծով լի լուռ նայուածքները մեր վրայ կը յառէին, սրտէն կը մորմոքէր եւ մահուան կսկիծը զիս ալ կը պատէր: Գիշերները տարիներ եղան եւ վերջ չգտաւ մեր երկունքը: Այսպէս, ամբողջ շաբաթ մը: Ըսին թէ պատանեակ մը խեղդուած էր Սիհունին մէջ: Հայրս գնաց ստուգելու, բայց ընկլուզողին դիակը չգտնուեցաւ:

Երազիս մէջ, Մարտիրոսը եկած էր, կարմիր խնձորները կը բաշխէր ամէնուն: Ուրախ էր եւ կ'ըսէր թէ՝ մեռած չէ: Այդ կիրակի առաւօտուն եկեղեցի գացի աղօթելու Աստուծոյ որ վերադարձնէ եղբայրս: Մեծ - Մայրս սովոր էր ըսելու թէ՝ օրուան մէջ երկինքը պատուհաններ կը բանայ ունկնդրելու համար մարդոց պաղատանքներն ու դժգոհութիւնները: Եթէ պատահմամբ իյնանք այդ վայրկեաններուն, մեր աղաչանքներն ու ցանկութիւնները կ'իրագործուին: Թերեւս մանուկի մը անմեղ հոգիէն բխած այս խնդրանքն է որ թափանցեցաւ այդ բաց պատուհաններէն ներս՝ եւ իղձս կատարուեցաւ: Տուն դարձիս՝ փողոց նայող պատուհաններէն մէկուն մէջ նստած տեսայ զինք: Հանդարտօրէն կը ժպտէր անցնող բարեկամներուն եւ ընկերներուն: Հարցումներուս տեղատարափին, ըսաւ թէ՝ Տարսոն գացած էր պտըտելու. բայց շատ վերջ գիտցայ թէ, Թուրք տղուն սպառնալիքն է որ հարկադրած էր զայն առժամապէս հեռանալ քաղաքէն:

Բայց Նոր Աշխարհի ազատութեան մուտքին դուռները փակ գտնելով առջեւը, ԷԼԻՍ ԱՅԼԸՆՏ կոչուած՝ քարանտինին մէջ բաւական սպասելէ յետոյ, եւ իր ապրուստին համար տրուած դրամն ալ կորսնցնել տալով, եղբայրս որոշում կուտայ ետ գալ Ատանա: Գահիրէէն նամակ մը ստացանք իր լուսանկարով: Չեմ գիտեր թէ քանի՞ ամիս մնաց հոն: Թուրքիան պատերազմ յայտարարելէ անմիջապէս ետք, առաջին շոգենաւով կը հասնի Մերսին եւ անկէ ալ՝ Ատանա: Պատմեց թէ ի՛նչպէս տեղական թերթերը կը խօսէին Հայոց ապագայ տարագրութեան մասին: Նախընտրած էր մեզի հետ մեռնիլ, քան՝ օտար ափերուն մէջ ապրելով զրկուիլ սիրելիներուն ներկայութենէն:

Քաղաքին ճակտէն կախուած կը մնայ Դամոկլեան սուրը: Սարսափ կը տիրէ հայ տուներէն ներս: Վաղուան անստուգութեան անձկութեան մատնած է զիրենք, եւ միջոցին մէջ հեռըդհետէ ծաւալող փոթորիկը խեղդիչ շունչ մը ունի իր մէջ: Իրարու ետեւէ հասնող բօթերու ուժգին ալիքները կը ճամբորդէին սիրտէ սիրտ, ցնցելով ամէնէն կորովի ու աննուաճ կամքերը: Երբեմնի Հայոց զուարթ թաղերու վրայ այժմ թեւատարած կը տիրէ գերեզմանային խոր լռութիւն: Մարդիկ իրենց տուներու դագաղներու մէջ ամփոփուած կը սգան մեկնողներուն անվերադարձ յիշատակը: Հայուհին, անվիճելի տանտիկինը, այժմ փողոցները ինկած էր, իր ընտանիքի պահպանութեան համար: Այրերու ձերբակալութիւնները՝ զինք մղած են գործնական քայլեր առնելու: Բիւրաւոր մարդիկ բանտերու մէջ կը քաւեն իրենց չգործած մեղքերը: Ուրիշներ կախաղաններու վրայ կը ճօճին օրերով: Անոնց մէջէն, առաջինները երեք Կիլիկեցիներ էին: Ամբաստանուելով իբրեւ լրտեսներ. իբր թէ անգլիական շոգենաւ մը, Ալէքսանդրէթի առջեւէն անցած պահուն, ցամաք հանած էր զանոնք: Դահճին համար, ամէն կարգի զրպարտութիւն, արդարացուցիչ է: Յուզումը այնքան մեծ էր որ, մենք տղաքս անգամ, հետաքրքրութեան համար, մեր ծնողներէն գաղտնի, գացինք շուկայի հրապարակը՝ տեսնելու համար կառափնատները:

Ձմրան պայծառ, բայց ցուրտ օրերէն մէկն էր: Երկնակամարի կապոյտ դաշտերու մէջէն, արեւը՝ որպէս արքայ կը սիգաճեմէր իր ոսկեփայլ զրահներով, որոնք բիւրաւոր պրիսմակներու վերածուած, կուգային բեկբեկիլ քաղաքի ցաւատանջ լանջին վրայ: Բնութիւնը կարծես թէ կը հեգնէր մարդկային տառապանքը, այսպէս շլացնելով աշխարհը իր յորդ լոյսերու ովկիանին մէջ:

(Շար. 12)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Թագուհի եւ Շուշանիկ Մուսայեան հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտան Կիրակի, Նոյեմբեր 19, Փարիզի Ս. Յովհաննէս – Մկրտիչ Եկեղեցին իրենց սիրեցեալ մօր՝

ՎԱՐԴՈՒՀԻ ՄՈՒՍԱՅԵԱՆԻ

մահուան Ա. եւ իրենց հօր՝

ԶԱՐՄԱՅՐ ՄՈՒՍԱՅԵԱՆԻ

մահուան 17–րդ տարելիցներուն առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալներուն յիշատակը յարգողներուն:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ՀՈԳԵՃԱՇ

Մարսէյլի Պոլսահայ Մշակութային Միութիւնը այս տարի եւս Մայր Եկեղեցւոյ մէջ պիտի ոգեկոչէ իրմէ անդարձ բաժնուող անդամներու յիշատակը:

Արարողութեանց կը նախագահէ՝

ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ

Կը պատարագէ՝

ԳԱՐԵԳԻՆ ՎԱՐԴԱՊԵՏ ՊԵՔՃԵԱՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 19

Երգեցողութիւնը կը կատարուի Սուրբ Սահակ – Մեսրոպ երգչախումբի կողմէ, ղեկավարութեամբ՝ Պր. Խաչիկ Երմագեանի:

Եկեղեցական արարողութենէ վերջ եկեղեցւոյ կից Արծրունի Ջրբաշեան սրահին մէջ կը տրուի հոգեճաշ մը, որուն կը հրաւիրուին միութեան բոլոր անդամները, քոյր միութիւնները եւ հաւատացեալ ժողովուրդը:

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 19–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ Ուխտի ու մատաղօրհնութեան օրն է:

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ

եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի աւանդական մատաղը եւ հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն կը կատարուի հանգուցեալ բարերար եւ կնքահայրերու հոգիներուն համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Իսիի, Քլամառի, Մըտօն–Մըտօն լա Ֆօռէի, եւ շրջանի Հայութիւնը ներկայ ըլլալու ազօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.15–ին,
Ժողովրդական ճաշ՝ ժամը 13–ին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

ARMENIE, 9 MOIS APRES LE SEISME

Compte-rendu de mission *Médecins du Monde* d'une équipe médico-psychologique

— Dr. Claire LAMBLING, *Médecin-psychologue*
— Dr. Bernadette VAN DEN BROUCKE *Médecin-psychiatre (spécialiste en maladie infantile)*

avec le Dr. *J. MEDAXIAN*

Exposé — Témoignages
Projection (sous réserve)
Débat

— Vendredi 17 Novembre, 20 h 45

— Entrée libre —

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43-76-55-89

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Տէր եւ Տիկին Ժաք Գալճեան, Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Պօյաճեան եւ զաւակները իրենց խորին շնորհակալութիւնները կը յայտնեն բոլոր անոնց որոնք փոխան ծաղիկի նուէրներով, անձամբ թէ գրաւոր ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց մօր՝

ՏԻԿԻՆ ՎԻՐԺԻՆԻ ԳԱԼՃԵԱՆԻ

մահուան առթիւ եւ կը ծանուցանեն թէ իր մահուան քառասունքին ի յիշատակ, հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյեմբեր 19, Առնուվիլի Վարագայ Ս. Խաչ Եկեղեցւոյ մէջ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Սերժ Պետրոսեանի մահուան առթիւ, Թասսումեան ընտանիքը 500 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

RECHERCHE une SECRETAIRE

A MI-TEMPS
BILINGUE FRANÇAIS–ARMENIEN
connaissance parfaite du français
Arménien écrit souhaité
environnement informatique
AMSTRAD PC 2086
lieu de travail : PARIS
Contrat à durée détérminée
Six mois renouvelable

Adresser C.V. au Journal qui transmettra.

ԹԱՅԱՐԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
եւ
ՀԱՅ. ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝
Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝
ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
հայրենի գրող՝
ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20–ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – 75017 – Փարիզ

Տախտակներու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. –
45 – 20 – 03 18 եւ 39 – 85 – 36 – 53 թիւերուն:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԱՇՆԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյ. 21, ժամը 15–ին՝
Concorde - Prado–ի
շքեղ սրահին մէջ
11, ave. de Mazargues, 13008 Marseille
(Ավրընիւ տիւ Փրատոյի
Մայր Եկեղեցիին մօտ)

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները, ընկերուհիները եւ համակիրները:

Գեղարուեստական բաժին:

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

— Exceptionnel — Exceptionnel —

A R M E N I E — C I N E M A

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI
de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole... les Arméniens ont leur Madénataran»

Rencontre avec — Projection — Débat

CINEMAS DU PALAIS
Centre Commercial du Palais
Allée Parmentier, CRETEIL
(M° Créteil-Université)
avec la participation de l'Assocation des Arméniens de Créteil
Dimanche 19 novembre à 21 heures

Participation aux frais 30 Frs.

Billets et réservations à la M. C. A.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43. 76. 55. 89

ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES ARARAT

Lundi 20 novembre à 20 h 30
en l'église arménienne
avenue du Prado

«UN AN APRES»

PROJECTION DE FILMS

Conséquences du Blocus; Chirag, Léninakan, Spitak, Nalband (Octobre 1989)

PRESENTATION D'UNE ACTION HUMANITAIRE A NALBAND

Soutenue par:
Equilibre–Amitié Arménie (Lyon) — Pharmaciens sans Frontières - Centre Hospitalier Intercommunal Toulon-La Seyne — Laboratoire Galénique (Faculté de Pharmacie de Marseille) — Ville de Tallard — Lycée H. Daumier (Marseille) — Académie Internationale des Sciences ARARAT (Marseille).

TEMOIGNAGE

Monsieur Eric OBEDIA, *Pharmacien Responsable de l'action humanitaire à Nalband*, Monsieur Philippe DELCOURT, *Médecin*, Madame Laurence PESCAY, *Médecin*, Madame Monique VIEILARD, *Pharmaciens sans Frontières, coordinateur de l'action pour l'Arménie.*

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

présente

EN PREMIERE MONDIALE

Une production Armenfilm

Dimanche 26 Novembre à 17 heures 30
au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain

Billets en vente Participation 100 Francs

RADIO AYP	6, rue Jules Vanzuppe, IVRY s/Seine	Tél: 45 21 05 05
TELE CONDORCET	175, ave. Jean Jaurès CLAMART	Tél: 46 42 56 17
Restaurant SEVAN	1, bld. Carnot, ALFORTVILLE	Tél: 43 76 52 19
DJIZMEDJIAN	31, rue Paul Déroulède, BOIS COLOMBES	Tél: 47 81 09 72
Epicerie KARADJIAN	121, ave. Henri Barbusse, ARNOUVILLE	Tél: 39 85 04 46
BAKERDJIAN	35, rue de Trévise, 75009 PARIS	Tél: 47 70 07 25

SAMEDI 25 NOVEMBRE

à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE

L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17

VENDREDI
17 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.146 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.146

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10 / 14)

ԵՐԵՒԱՆԻ ՆՈՐ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԸ՝ Ա. ԳԵՂԱՄԵԱՆ

Երեւանի Քաղաքային Խորհուրդի նստաշրջանը գոհացում տուաւ Եդուարդ Աւագեանի խնդրանքին՝ գինքը Երեւանի Քաղխորհուրդի գործադիր Կոմիտէի նախագահի պաշտօնէն ազատելու մասին:

Նստաշրջանը այդ պաշտօնի ընտրեց Արտաշէս Գեղամեանը, որ ցարդ Մաշտոցի Շրջանային Կոմիտէի Ա. քարտուղարի պաշտօնը կը վարէր:

***

ԱՐՑԱԽ ՀԱՍՏԱՏ ԴԻՐՔՈՐՈՇՈՒՄ

Նոյեմբեր 10–ին Ստեփանակերտի մէջ տեղի ունեցած հանդիպումի մը ընթացքին Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի Ազգային քաղաքականութեան եւ ազգամիջեան յարաբերութիւններու յանձնախումբի նախագահ Գ. Տարազեւիչ ներկաներուն ծանօթացուցած է ԼՂԻՄ-ի իրավիճակի քաղաքական կարգաւորման վերաբերեալ յանձնախումբին նախնական առաջարկութիւնները:

Հանդիպման մասնակիցները, անհամաձայնութիւն յայտնելով յանձնախումբին բազմաթիւ եզրակացութիւններուն, այն կարծիքը արտայայտեցին որ շրջանին կացութեան բարելաւման միակ ուղին Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան գերակշիռ մեծամասնութեան իղձերուն անյապաղ բաւարարումն է:

Նոյն միտքը կ'արտայայտուէր նաեւ այդ նոյն օրը տեղի ունեցած բազմահազարանոց միթինկի ընթացքին: Խօսողները կ'ընդգծէին որ Արցախցիներ ետդարձի ճամբայ չունին ու չեն կրնար ունենալ: Վերջին երկու տարիները եւ Ատրպէյճանի ղեկավարութեան իրագործած քաղաքականութիւնը ապացոյցը տուած են որ ձեւական բնոյթ կրող բոլոր միջոցառումները դատապարտուած են ձախողման: Լեռնային Ղարաբաղի հայ բնակչութեան ապագան կրնայ ապահովուիլ միայն ու միայն ինքնավար մարզը Բաքուէն անջատելով:

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՊՐԵԶԻՏԻՈՄԻ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի նախագահութիւնը կ'որոշէ.–

1.– Նշել որ վերջերս նկատելի կերպով աշխուժացած է միութենական հանրապետութիւններու պետական իշխանութեան բարձրագոյն մարմիններուն օրինաստեղծ գործունէութիւնը, որ նպատակադրուած է անոնց տնտեսական ու քաղաքական ինքնուրոյնութեան ամրապնդումին, քաղաքացիներու իրաւունքներուն եւ ազատութեանց ապահովման, անցեալին տեղ գտած աղաւաղումներու վերացման:

Այսուհանդերձ Ատրպէյճանի, Լիթուայի, Լատվիոյ, Էստոնիոյ քուէարկած որոշ օրէնքներ խորհրդային Սահմանադրութեան չեն համապատասխաներ, ինչպէս նաեւ Խորհրդային Միութեան միջազգային պայմանագրերու դրոյթներուն:

2.– Ընդունիլ որ այդ օրէնքներուն մէկ մասը, Խորհրդային Սահմանադրութեան 74–րդ յօդուածին համապատասխան չեն կրնար գործադրուիլ այդ Հանրապետութիւններուն տարածքին վրայ, քանի որ կը հակասեն միութենական սահմանադրութեան:

3.– Խորհրդային Սահմանադրութեան 119–րդ յօդուածին 5–րդ կէտին հիման վրայ վերոյիշեալ միութենական Հանրապետութիւններու Գերագոյն Խորհուրդներու նախագահութիւններուն առաջարկել սահմանուած կարգով միջոցներու ձեռնարկել հանրապետութիւններու ընդգրկած օրէնքները խորհրդային Սահմանադրութեան համապատասխան դարձնելու համար:

Խորհրդային Գերագոյն
Խորհուրդի Նախագահ՝
Մ. ԿՈՐԲԱՉՈՎ

***

Գ. ՍՏԱՐՈՎՈՅՏՈՎԱՅԻ ԻՆՔՆԱՇԱՐԺԻ ԱՐԿԱԾԸ

Մոսկուայի «Տրուդ» թերթին Երեւանի դրասենեակէն կատարուած (Նոյեմբեր 3) թղթակցութիւն մը կը տեղեկացնէ թէ Հայաստանէն ընտրուած խորհրդային երեսփոխանուհի, պատմական գիտութեանց թեկնածու՝ Գալինա՝ Ստարովոյտովա Իտալիոյ մէջ ինքնաշարժի արկած մը ունեցած է: Դէպքը, Երեւանի մէջ, տեղի տուած է զանազան տարաձայնութեանց, անճիշդ լուրերու: Այս առթիւ թերթին թղթակիցը հեռաձայնով կապուած է Հռոմի «Նուովա Լաթինա» բուժարանը գտնուող երեսփոխանուհիին հետ, որ պատմած է թէ իտալական էսփրէսսօ, շաբաթաթերթը «Ժողովրդավարութիւնը եւ վերակառուցման ապագան Խորհրդային Միութեան մէջ» միջազգային գիտաժողովին մասնակցելու հրաւիրած էր կարգ մը խորհրդային գրողներ, գիտնականներ, երեսփոխաններ:

«Կիրակի՝ Հոկտեմբեր 29–ին, մեզմէ քանի մը հոգի հրաւիրուեցանք Ֆիրենցէ: Դէպի Հռոմ վերադարձի ճամբուն մեր ինքնաշարժը սահեցաւ. ետեւէն եկողները բախեցան մեր ինքնաշարժին: Բացի ինձմէ, ոչ ոք տուժեց. կոտրուած է չորս կողոսկր, թէեւ կերպով վնասուած է թոքերէս մէկը:

«Այժմ բաւական լաւ կը զգամ: Բուժընթացէն յետոյ յոյս ունիմ շարունակել արտասահմանեան իմ ճամբորդութիւնը, միամսեայ գիտական կատարելագործման մեկնիլ Միացեալ – Նահանգներ:

«Թերթին միջոցով կ'ուզեմ հաղորդել անկեղծ ողջոյնս գիս ընտրողներուն, որոնք արդէն պէտք չունին մտահոգուելու առողջութեանս համար: Վերադարձիս կը ջանամ անպայման մեկնիլ Հայաստան եւ հանդիպիլ իրենց:

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

«ԵՐԿՈՒ ԳԵՐՄԱՆԻԱՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱՄԻԱՑՈՒՄԸ քաղաքական այժմէական հարց մը չէ» յայտարարած է Կորպաչով, ուսանողներու հետ հանդիպումի մը ընթացքին: Նման հարցի մը մասին խօսիլ պիտի նշանակէր միջամուխ ըլլալ արեւելեան եւ արեւմտեան Գերմանիաներու ներքին հարցերուն: Խորհրդային ղեկավարը զգուշացուցած է նաեւ անոնք, Արեւմուտքի մէջ, որոնք կը խորհին թէ ինչ որ կ'անցնի կը դառնայ արեւելեան – Եւրոպա «ընկերվարական գաղափարներու ձախողութիւնը կը նշանակէ: Ընկերութիւնը կը բարեփոխենք նկատի առնելով նոր իրականութիւնները»: Չի ծածկեր սակայն թէ «Խորհրդային Միութեան մէջ, լարուածութիւնը իր գագաթնակէտին հասած է»:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ մէջ, անծանօթ կազմակերպութիւն մը՝ «Արդար վրէժի կազմակերպութիւն» տէր եղած է մէկ Ամերիկուհիի եւ երկու արեւմտեան Գերմանացիներու առեւանգման «Լիբանանի մէջ իրենց գործունէութեանց համար»: Գերմանացին առեւանգուած է 7 տարեկան իր զաւկին հետ:

ԱՇԽԵՆԱԶԻ, 26 տարուան բացակայութենէ ետք, Մոսկուայի մէջ, ղեկավարած է երկու բարեսիրական նուագահանդէսներ ի նպաստ Հայաստանի աղէտեալներուն: Հրաւիրուած էր Խորհրդային Մշակութային Ֆոնտին կողմէ, որու կը նախագահէ Ռայսա Կորպաչով:

ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ ՄԷՋ, կռիւները սաստիկ բնոյթ ունին եւ արդէն 650 մեռեալ կայ ու աւելի քան 1000 վիրաւոր: Ազգային Ազատագրական Ճակատի կեռիլլաներու յարձակումը կատաղի է եւ 600 հազար հոգի Թակարդի մէջ բռնուած են, ապստամբերու գրաւած գօտիներուն մէջ:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ Գերագոյն Խորհուրդը քուէարկեց «Իրաւունքներու ամբողջական վերարժանացումը» այն ազգախումբերուն, որոնք զանգուածային տեղահանութեան ենթարկուած են Ստալինի օրով: Բանաձեւը կը դատապարտէ «ապօրինի» տեղահանութիւնը Ղրիմի Թաթարներուն, Վոլկայի Գերմաններուն, մեսխեթցի Թուրքերու, Պուլկարներու, հիւսիսային Կովկասի ժողովուրդներու:

ՖՈՒԹՊՈԼ

«ԿՈՏԱՅՔ»՝ 9–ՐԴ

Արովեանի «Կոտայք»ը յաջողութեամբ աւարտեց Խորհրդային Ա. դասակարգի ախոյենութիւնը: Քիշինեւի մէջ վերջին հանդիպումը 1 – 1 արդիւնքով աւելոյն «Նիստրու»ին հետ, Արովեանցիները գրաւեցին 9–րդ տեղը (22 ակումբներու մէջ): Սա բարձրագոյն տեղն է զոր «Կոտայք» արձանագրած է ցայսօր:

Առաջին երկու տեղերը գրաւող «ԲԿՄԱ»ն ու «Գուրիա»ն զալ տարի կը խաղան բարձրագոյն դասակարգին մէջ: Բ. դասակարգ կ'իջնեն Դոնի Ռոստովի «ԲՄԱ»ն, Ռիգայի «Դաուգաւա»ն ու Լվովի «Կարպատներ»ը:

ԱԶՆԱՒՈՒՐ ԵՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

«Sacreé Soirée»ի պատուոյ հիւրն էր, Չորեքշաբթի իրիկուն Շառլ Ազնաւուր, որ այս անգամ իր այս մասնակցութիւնը օգտագործեց յիշեցնելու համար Հայաստանը: Ցայտագրի վերջաւորութեան ալ իրեն վերապահուած էր անակնկալ մը, Հայաստանէն ժամանակ Հայեր որոնք երգեցին «Քեզի Համար Հայաստան»: Երեւանի հեռատեսիլի ներկայացուցիչ կինը, որ սահուն ֆրանսերէն ալ կը խօսէր, շնորհակալութեան հետ, Ազնաւուրի նուիրեց այրուբենով հիւսուածք մը:

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«ACTUEL»

«ՂԱՐԱԲԱՂԻ ՄԷՋ ԿԱՐՄԻՐ ԲԱՆԱԿԻՆ ՀԵՏ»

Ամսուս սկիզբն է որ լոյս տեսաւ Աքթիւէլի այն թիւը, ուր լայն տեղ տրուած է, լուսանկարներով ճոխացած, Ղարաբաղի հարցի, իբրեւ թէ «առարկայական» մօտեցումով մը, պահելու համար հաւասարակշռութիւն մը, որ հեռու է բացայայտ ըլլալէ: Լրագրողը՝ Արիէլ Քիրու Ատրպէյճան գացած է եւ ականատես եղած «Ազերի ազգին վերածնունդին»: Կը նկարագրէ, «կը փորձէ» միշտ անկողմնակալ թուիլ, քանի ամէն անգամ որ հայկական «վայրագութեանց» մասին կը պատմեն իրեն, կ'աւելցնէ՝ «միւս կողմն ալ միայն ազերի վայրագութեանց խօսքը կայ»: Նկար մըն ալ կը ներկայացնէ Ազգամի հիւանդանոցի ազերի վիրաւորները: Բաւական լայն տեղ տալէ ետք Ատրպէյճանցիներուն, կ'անդրադառնայ նաեւ Լեւոն Տէր – Պետրոսեանի հետ ունեցած իր հարցազրոյցին, ուր ան կը շեշտէ. – «Հայերը Լեռնային Ղարաբաղ կ'ապրին 3000 տարի է: Առաջին Թաթարները, ինչպէս կը կոչուէին Ազերիները, ոտք դրին 1752–ին, Հայ իշխանի մը հրաւէրով: Ղարաբաղի հարցը կեղծօրէն բարդացուցին քաղաքական, միայն քաղաքական պատճառով»:

– «Ի՞նչպէս քաղաքական», կ'ընդմիջէ լրագրողը, ու Լեւոն Տէր – Պետրոսեան կ'ամբողջացնէ իր միտքը: – «Պարզ է: Այսօր, Թուրքիան գրաւած է արեւմըտեան Հայաստանը, ինչպէս Ատրպէյճան կը գրաւէ Լեռնային Ղարաբաղը: Ազերիները կ'ուզեն փաստել որ այդ հողամասը միշտ իրենց պատկանած է, ինչ որ բացարձակապէս սխալ է»:

Յետոյ լրագրողը Բաքու կը վերադառնայ, հոսկ կը ջանայ բացատրել եւ լուսաբանել Ղարաբաղի հարցը ըստ իր հայեցողութեան:

***

«OBSERVER» Magazine

ARMENIA
CRY FROM THE HEART
OF A NATION

Անգլիական շաբաթաթերթը (Նոյ. 5) երկար թղթակցութիւն մը լոյս ընծայած է, կողն ալ նուիրելով Հայաստանի, վերոյիշեալ խորագրով եւ գերեզմանի մը նկարով:

11 էջերու մէջ, ճոխացած նկարներով, որոնք յաճախ կը ցուցնեն, թղթակիցը (Ճանէթ Ուաթս) կը նկարագրէ կացութիւնը ողբերգական տարեւլիցէն ամիս մը առաջ: Հայաստանի ժողովուրդը, կը գրէ, մէկ հոգիի պէս կը խօսի ու կ'արձագանգէ աղէտեալներու պատմածներուն: Ամէն մէկ պարագան անհանդուրժելի է: «Օր մը, կ'ըսէ, Անահիտ (հօգեբան մը՝ Կիրովականի) փորձած է խօսեցնել տաս եօթնամեայ աղջնակ մը որ համր կը մնայ այն օրէն, երբ ամբողջ ընտանիքը կորսնցուցած է երկրաշարժին, բացի մեծ – մայրիկէն: Չորս ժամ Անահիտ կը փորձէ, ապարդիւն: Յետոյ աղջնակը կը խօսի՝ «մի՛ խօսիք ինծի: Միակ պատճառը որու համար կ'ապրիմ՝ մեծ – մայրիկս է»: Եզրակացութեան համար ալ ընտրած խօսքերը յատկանշական են եւ դժբախտաբար այնքան համապատասխան տխուր, շատ տխուր ճշմարտութեան մը.– «Անահիտ կ'ըսէ. – 500.000 հոգի Հայաստանի մէջ, ձեւով մը վնասուեցաւ երկրաշարժէն: Ինծի կը թուի որ հոգեբանական օժանդակութիւն պէտք է Հայաստանի այս գօտիին ամէն մէկուն, յառաջիկայ 50 տարիներուն համար»:

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՆԵՐԴՐՈՒՄԸ ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԵՄՈԿՐԱՏԱՑՄԱՆ ՊՐՈՑԵՍՈՒՄ

ԼԵՒՈՆ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆԻ ԵԼՈՅԹԸ
ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ,
1989, ՆՈՅԵՄԲԵՐԻ 4–ԻՆ

Վերակառուցման եւ հրապարակայնութեան քաղաքականութեան հռչակումից երկու–երեք տարի անց Խորհրդային Միութեան ժողովուրդները համոզուեցին, որ երկրի կուսակցական – տնտեսական բիւրոկրատիան ոչ միայն ի վիճակի չէ իրականացնելու ծրագրուած քաղաքականութիւնը, այլեւ չարունակ խոչընդոտներ է յարուցում նոյնիսկ վերից սահմանուած չափաւոր դեմոկրատիայի կենսագործման երկչոտ փորձերի առջեւ: Այս իսկ պատճառով երկրի տարբեր վայրերում պաշտօնական իշխանութիւնների կողքին տարերայնօրէն առաջացան բազմազան հասարակական կազմակերպութիւններ, միութիւններ եւ ընկերութիւններ, որոնք առանձին Հանրապետութիւններում վերածուելով լայն սոցիալական շարժումների, դարձան եթէ ոչ ընդդիմադիր, ապա առնուազն ալտերնատիւ ժողովրդական իշխանութիւններ: Եւ կարճ ժամանակի ընթացքում ժողովրդական այդ շարժումները երկրի դեմոկրատացման ուղղութեամբ արձանագրեցին շատ աւելի նշանակալից նուաճումներ, քան ձեռք էին բերուած վերակառուցման շրջանի նախորդ երեք տարիներին:

Հասկանալի պատճառներով իւրաքանչիւր կոնկրէտ դէպքում այդ շարժումների ծագման համար ազդակ հանդիսացան տուեալ հասարակական – քաղաքական միջավայրի առջեւ ծառացած ամենակենսական խնդիրները. Մերձպալթեան Հանրապետութիւններում դա ժողովրդագրական տագնապալի վիճակից բխող անհանգստութիւնն էր, Ռուսաստանում՝ կենսոլորտի, իսկ Բելոռուսիայում, Ուկրաինայում եւ Մոլդավիայում՝ մայրենի լեզուի եւ ազգային նկարագրի պահպանման մտահոգութիւնները եւ այլն:

Հայաստանի ժողովրդական շարժումը սկսուեց որպէս բնութեան պահպանութեան եւ սոցիալական արդարութեան համար մղուող պայքար: Սակայն երբ 1988 թ. Փետրուարի 20–ին Լեռնային Ղարաբաղի Հայութիւնը, արտայայտելով ինքնորոշման իր իրաւունքը, որոշում կայացրեց մարզը Ադրբեջանի կազմից դուրս բերելու եւ Հայաստանի կազմի մէջ ընդգրկելու մասին, շարժման հիմնական խնդիրը դարձաւ այդ որոշման իրագործումը: Մի քանի ամիս անց Ղարաբաղեան Շարժման Հայաստանի Կոմիտէն, նկատի առնելով ժողովրդական զանգուածների աճող քաղաքական ակտիւութիւնը, ընդլայնեց շարժման ծրագիրը, նրա մէջ ընդգրկելով հայ ժողովրդի առջեւ ծառացած բոլոր կարեւոր խնդիրները, որոնք վերաբերում են Հանրապետութեան սուվերէնութեան ընդլայնմանը, կենսոլորտի բարելաւմանը, պատմական անցեալի վերագնահատմանը, Հայոց լեզուի եւ հայկական դպրոցների զարգացմանը, դեմոկրատական ազատութիւնների ապահովմանը եւ այլն: Եւ շարժումն սկսեց քայլ առ քայլ, յամառ պայքարի գնով առաջ մղել այդ նպատակների իրականացման գործը՝ միշտ որպէս հիմնական խնդիր ունենալով, սակայն, Ղարաբաղի եւ Հայաստանի վերամիաւորման հարցը: Առաջնորդուած ծրագրի իրականացման ճանապարհին հայկական ժողովրդական շարժումը հանդէս բերեց այնքան նշանակալից դեմոկրատական նախաձեռնութիւններ. որոնց շնորհիւ 1988 թուականին յայտնուեց Խորհրդային Միութեան դեմոկրատացման պրոցեսի աւանգարդում:

Ո՞րոնք են դեմոկրատական այդ նախաձեռնութիւնները՝ աննախադէպ Խորհրդային Միութեան գոյութեան բոլոր տարիների համար.

1.– Երկրի պատմութեան մէջ առաջին անգամ Լեռնային Ղարաբաղում եւ Հայաստանում տեղի ունեցած հարիւրհազարանոց ցոյցեր եւ միտինգներ, որոնք իրենց յաճախակիութեամբ, կազմակերպուածութեամբ եւ զանգուածայնութեամբ անգերազանցելի են ոչ միայն Խորհրդային Միութեան, այլեւ ողջ աշխարհի համար, մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք, որ այդ զանգուածային միջոցառումների ժամանակ իշխանութիւնների իսկ խոստովանութեամբ չարձանագրուեց օրինականութեան խախտման որեւէ լուրջ դէպք: Ղարաբաղում եւ Հայաստանում հաստատուեց խօսքի եւ ոչ պաշտօնական մամուլի լիակատար ազատութիւն: Երեւանի Թատերական Հրապարակը վերածուեց իսկական Հայտ – Փարքի, որտեղ իւրաքանչիւր ոք կարող էր արտայայտել սեփական կարծիքը, ցուցադրել իր քաղաքական պլակատները, փակցնել թռուցիկներ, յայտարարութիւններ եւ այլն: Խօսքի ազատութեան հետ մէկտեղ, սակայն, զանգուածների գիտակցութեան մէջ գործում էր ինքնաքննութեան մի իւրայատուկ մեխանիզմ, որի շնորհիւ ժողովուրդը ճիշդ ժամանակին կանխում էր պատահաբար հնչող ծայրայեղական ելոյթներն ու կոչերը:

2.– Երկրի պատմութեան մէջ նոյնպէս առաջին անգամ Ղարաբաղում եւ Հայաստանում կազմակերպուեցին քաղաքական բնոյթ կրող տեւական համազգային գործադուլներ, որոնց նպատակն էր սրել կենտրոնական իշխանութիւնների ուշադրութիւնը հայ ժողովրդի արդար պահանջի վրայ եւ սահմանադրական միջոցներ ձեռնարկել այն բաւարարելու համար: Գործադուլների ընթացքը դրուած էր լիակատար դեմոկրատական հիմքերի վրայ. Նրանք թէեւ կազմակերպւում էին Շարժման ղեկավարութեան կոչով, սակայն գործադուլին մասնակցելու մասին վերջնական վճիռը կայացնում էին աշխատաւորական կոլեկտիւները՝ իրենց հիմնարկ – ձեռնարկութիւնների ընդհանուր ժողովներում ընդունուած եւ կնիքով կամ ստորագրութիւններով հաստատուած գրաւոր որոշումներով: Գործադուլներն այնքան արտառոց երեւոյթ էին Խորհրդային Միութեան համար, որ երկրի աշխատաւորները, մասամբ պաշտօնական տեղեկատու միջոցների ազդեցութեամբ, չկարողացան ընկալել նրանց էութիւնը եւ մամուլում ու հեռուստատեսութեամբ հանդէս եկան Հայերի հասցէին ուղղուած անտեղի կշտամբանքներով, չգիտակցելով, որ շատ չանցած իրենք պէտք է դիմէին պայքարի այդ ծայրայեղ, բայց օրինական միջոցին:

3.– Ղարաբաղը եւ Հայաստանը դարձան այն վայրերը, որտեղ, նոյնպէս երկրի պատմութեան համար առաջին անգամ, խորհրդային իշխանութեան մարմինները՝ Լեռնային Ղարաբաղի Մարզային եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդները որոշումներ կայացրեցին ներքեւից՝ ժողովրդի կամքով եւ ոչ թէ վերեւից իջեցուած հրահանգներով: Բաւական է միայն նշել, որ վերջին մէկուկէս տարուայ ընթացքում այդ խորհուրդների կայացրած բոլոր որոշումները հանդիսանում են ժողովրդական կամքի արտայայտութիւնը: Քաղաքական տեսակէտից թերեւս սա է Հայաստանի դեմոկրատական շարժման ամենանշանակալից նուաճումը, սա ձեռք բերուեց ժողովրդի յամառ պայքարի եւ դեպուտատների հետ տարուած դժուարին բացատրական աշխատանքի հետեւանքով, որի նպատակն էր բարձրացնել նրանց պատասխանատուութիւնը ընտրողների հանդէպ: Ժողովրդական զանգուածների յարաճուն ճնշման եւ դեպուտատների գիտակցականութեան բարձրացման շնորհիւ Ղարաբաղի մարզային եւ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդները աստիճանաբար վերածուեցին քիչ թէ շատ դեմոկրատական պառլամենտների, որոնց նիստերին մասնակցելու իրաւունք ստացան նաեւ ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւնների ներկայացուցիչները: Հայաստանի Խորհրդարանի գործունէութեան բարձրակէտը հանդիսացաւ 1988 թուականի Նոյեմբերի 24–ի նստաշրջանը, որը, հակառակ իշխանութիւնների յամառ դիմադրութեանը, գումարուեց ժողովրդի նախաձեռնութեամբ եւ դեպուտատների մեծամասնութեան կամքով:

4.– Հայաստանեան շարժումը առաջնէկը հանդիսացաւ նաեւ Խորհրդային Միութեան ընտրական համակարգի բարեփոխման գործում, եւ յաղթահարելով բազմաթիւ դժուարութիւններ, կարողացաւ ընտրութիւնները վերածել իսկական դեմոկրատական միջոցառման: Դեռեւս անցեալ տարուայ Հոկտեմբեր – Նոյեմբեր ամիսներին կայացած Հանրապետութեան Գերագոյն Խորհրդի մասնակի ընտրութիւնների ընթացքում ժողովրդին յաջողուեց արմատական բեկում մտցնել ընտրութիւնների անցկացման քարացած կարգում եւ ընտրել իր սեփական ներկայացուցիչներին, յաջողութիւն, որ աւելի ամրապնդուեց ս.թ. Օգոստոսի 27–ին տեղի ունեցած ընտրութիւններում: 1988 թուականի Նոյեմբերի 24–ին Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը, Մերձպալթեան Հանրապետութիւնների Գերագոյն Խորհուրդների կողքին, մերժեց ընտրութիւնների անցկացման նոր օրինագծի եւ ԽՍՀՄ սահմանադրութեան մէջ փոփոխութիւններ մտցնելու մասին հրամանագրի ընդունումը, նկատի ունենալով նրանց հակադեմոկրատական բնոյթը: Իսկ ս.թ. Փետրուար ամսին ժողովուրդը պարզապէս բոյկոտեց պարետային ժամի եւ զանգուածային բռնութիւնների առկայութեան պայմաններում անցկացուող ԽՍՀՄ ժողովրդական դեպուտատների ընտրութիւնները, որոնց անօրինական արդիւնքները դեռեւս ենթակայ են վերանայման:

Դեմոկրատական այս նախաձեռնութիւններով նշանաւորուած հայաստանեան ժողովրդական շարժումը անցած մէկուկէս տարիների ընթացքում արձանագրեց մի շարք ծրագրային նուաճումներ, որոնցից գլխաւորներն են.

— Հայաստանի Գերագոյն Խորհրդի 1988 թ. Յունիսի 15–ի նստաշրջանի որոշումը Արցախի եւ Հայաստանի վերամիաւորման մասին,

— Հայկական ատոմակայանի փակումը եւ «Նաիրիտ» գիտա – արտադրական միաւորման աշխատանքի դադարեցման մասին ընդունուած որոշումը,

— 1915 թուականի Հայոց ցեղասպանութեան դատապարտման մասին հրապարակուած օրէնքը,

— 1918 թուականի Մայիսի 28–ը որպէս հայկական Պետականութեան վերականգնման Օր եւ Հայաստանի Հանրապետութեան եռագոյն դրօշը որպէս ազգային խորհրդանիշ ճանաչելու որոշումը,

— Հայոց Համազգային Շարժում հասարակական կազմակերպութեան պաշտօնական ճանաչումը,

— Հայ զինակոչների ծառայութեան մասին կայացուած որոշումը եւ այլն:

Այս նուաճումները մեծ վստահութիւն ներշնչեցին ժողովրդին: Սեփական ուժերի նկատմամբ՝ հիմք տալով նրան աւելի ընդլայնելու եւ արմատական դարձնելու շարժման ծրագիրը:

Հայ ժողովրդի դեմոկրատական շարժմանը ադրբեջանական իշխանութիւնները եւ ԽՍՀՄ կենտրոնական մարմինները, ոտնահարելով ե՛ւ միջազգային իրաւունքի նորմերը, ե՛ւ համամարդկային արժէքները, ե՛ւ խորհրդային սահմանադրութեան դրոյթները, հակադրեցին կոպիտ ուժի եւ բռնութեան քաղաքականութիւնը, որի շարունակական օղակներն են.

— անցեալ տարուայ Փետրուարից բռնկուած եւ դեռեւս ընթացող հակահայկական մամլարշաւը,

— 1988 թ. Փետրուարի 27–29ում Սումգայիթում տեղի ունեցած ոճրագործութիւնը, որը դեռեւս սպասում է իր քաղաքական գնահատականին,

— Հայաստանի մայրաքաղաքի գրաւումը խորհրդային բանակի կողմից, որ տեղի ունեցաւ 1988 թ. Մարտ ամսին,

— «Զուարթնոց» օդանաւակայանի արիւնալի իրադարձութիւնը եւ Մասիս քաղաքում տեղի ունեցած զանգուածային թունաւորումը,

— 1988 թ. Սեպտեմբերի 17–ին Լեռնային Ղարաբաղի Խոջալու գիւղում ծագած դրդուիչ միջադէպը,

— նոյն թուականի Նոյեմբեր ամսին Բաքւում, Կիրովաբադում եւ Ադրբեջանի այլ հայաբնակ վայրերում ծաւալուած ու մինչեւ օրս շարունակուող հակահայկական հալածանքները,

— պարետային ժամի եւ յատուկ դրութեան հաստատումը Լեռնային Ղարաբաղում եւ Հայաստանում,

— Ղարաբաղեան Շարժման գործիչների զանգուածային ձերբակալութիւնները անցեալ տարուայ Դեկտեմբեր եւ այս տարուայ Յունուար ամիսներին,

— ներքին զօրքերի ստորաբաժանումների վայրագ գործողութիւնները Ստեփանակերտում ս.թ. Սեպտեմբեր ամսին,

— եւ վերջապէս, Լեռնային Ղարաբաղի ու հիւսիսային Արցախի, ապա նաեւ Հայաստանի տեւական շրջափակումը:

Մոսկուայի եւ Բաքուի որդեգրած ահաբեկչական այս քաղաքականութեան նպատակն է ծնկի բերել հայ ժողովրդին եւ նրան ետ կանգնեցնել իր արդար սահմանադրական պահանջներից, իսկ դրա ձախողման դէպքում՝ նրան ներքաշել ազգամիջեան պատերազմի մէջ՝ պատրուակ ստեղծելով շատ աւելի լուրջ բռնութեան դիմելու համար: Հայ ժողովուրդն անցած մէկուկէս տարուայ ընթացքում, պատուով դիմագրաւելով նշուած փորձութիւնները, չկորցրեց իր հաւասարակշռութիւնը եւ դուրս չեկաւ պայքարի սահմանադրական շրջանակներից՝ շահելով երկրի բոլոր դեմոկրատական ուժերի եւ միջազգային հասարակական կարծիքի համակրանքը: Բացի հայ ժողովրդի պայքարի արդարացիութեան գիտակցութիւնից, այդ համակրանքը պէտք է համարել այն կարեւոր նպաստի գնահատման արտայայտութիւնը, որ հայկական ժողովրդական շարժումը բերեց Խորհրդային Միութեան դեմոկրատացման գործին: Հայոց Համազգային շարժման փորձը իւրացուեց Խորհրդային Միութեան եւ մասամբ նաեւ Արեւելեան Եւրոպայի երկրների ժողովուրդների կողմից, շատ առումներով դառնալով ընդօրինակման առարկայ:

Պատմական հանգամանքների բերումով Հայաստանը դարձաւ դեմոկրատական նախաձեռնութիւնների փորձադաշտ, սակայն, միւս կողմից, նա փորձադաշտ դարձաւ նաեւ կենտրոնական իշխանութիւնների կողմից կիրառուող կամ խրախուսուող հակադեմոկրատական միջոցառումների եւ ահաբեկչական գործողութիւնների համար. Սումգայիթը արձագանգուեց Ֆերգանայում, Զուարթնոցը՝ Թիֆլիսում եւ այլն:

Ամփոփելով հայ ժողովրդի մղած ազգային – դեմոկրատական պայքարի այս համառօտ վերլուծութիւնը, հարկ ենք համարում ընդգծել նրա երեք կարեւորագոյն արդիւնքները.

— այսօր մենք ունենք ինքնորոշման իր իրաւունքը կենսագործած, անկախ արցախահայութիւն, որն սպասում է այդ իրաւունքի պաշտօնական ճանաչմանը,

— այսօր մենք ունենք թէեւ ծանր խնդիրների առջեւ կանգնած, բայց ազատ, ժողովրդավար Հանրապետութիւն, որտեղ իշխում է ժողովրդի լիիրաւ կամքը,

— այսօր մենք ունենք օտարների հովանաւորութեան պատրանքը թօթափած, իր ուժերին ապաւինող միաձոյլ, միաբան եւ միակամ մի ժողովուրդ, որը լի է սեփական բախտը կռելու վճռականութեամբ:

Հայոց Համազգային Շարժման, համայն Հայութեան խնդիրն է ամրապնդել եւ աւելի եւս խորացնել նուաճուած բնագծերը՝ հետեւողականօրէն կենսագործելով այն ծրագիրը, որի քննարկմանն է նուիրուած սոյն համագումարը:

ՄԽԹԱՐԱՆՔ

Պր. Վահան Գոչունեան չորս տարիներէ ի վեր Փարիզի Միջազգային Ուսանողական Ոստանին մէջ Մառի Նուպար Հայ Ուսանողական Տան տնօրէնութիւնը վարած է յոյժ անձնուէր ծառայութիւններով, յաջորդելով Պ. Զաւէն Եկաւեանի:

Ի գնահատութիւն իր խղճամիտ աշխատանքին, Պր. Գոչունեան ստացած է անցեալ Հոկտեմբեր 12–ին Փարիզի Քաղաքապետարանէն աշխատանքի պատուոյ մետալ մը իր հրաժարականին ու [illegible] մեկնումին առթիւ:

ՊՈԼՍԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՉԻՆԱԿԱՆ ՕՐԱՑՈՅՑԵՐՈՒՆ ՊԷՍ

Գրեց՝ ԵՐՈՒԱՆԴ ԿՈՊԷԼԵԱՆ

Ինչպէս որ չինական օրացոյցները կապուած կ'ըլլան սա կամ նա կենդանիին անունին եւ տարին ալ այդ անունով կը կոչուի, մեր մօտ ալ կարծէք այսպէս դրութիւն մը կը սկսի կիրարկուիլ, ամէն տարի համայնական հաստատութեան մը շուրջ բոլորուելու համար: Իբրեւ մէկ սիրտ եւ մէկ հոգի, բոլոր թաղերը իրենց ներկայացուցիչներով կը խմբուին Ամենապատիւ Սրբազան Պատրիարք Հօր շուրջ ու կ'իրականացնեն այնպիսի գործեր, որոնք յաճախ անհաւատալի կը թուին:

Պոլսոյ համար հին սովորութիւն եւ աւանդութիւն է Խաչվերացը ընդունիլ իբրեւ աշնանամուտ: Արդէն տեղական բացատրութեամբ կ'ըսեն «Խաչ – Ալ փըրթընը իչերի քաչ» – այսինքն՝ այլեւս ամէն մարդու տուն – դարձի ժամանակն է, որպէսզի պատրաստութիւնները տեսնուին ձմրան համար, Պոլսահայութեան պարագային՝ գործելու, կառուցանելու, նորոգելու, վերայարդարելու եւ ի հարկին՝ ստեղծելու, եթէ կարիքը սկսած է ինքզինք պարտադրել:

Այս տարի, այնպէս կը տեսնուի թէ «Դպրեվանքի Տարի» պիտի ըլլայ, քանի որ աշնանամուտի առթիւ առաջին աշխատանքները սկսան կատարուիլ այդ ուղղութեամբ: Յաճախ գրուած է Ս. Խաչ Դպրեվանքի դերին ու կոչումին մասին, արդէն Ամերիկայի մէջ ալ Դպրեվանքցիները տարիներէ ի վեր սկսած են իրենց ձայնը լսելի ընել եւ կամ գործօն մասնակցութիւն բերել հանրային կեանքին: Երջանկայիշատակ Գարեգին Պատրիարք Խաչատուրեանի նուիրական յիշատակն է ան, նախախնամական հեռատեսութեամբ մը ստեղծուած, մանաւանդ եթէ այսօր խորհելու ըլլանք, որ Պոլսոյ վարժարաններուն մեծամասնութեան տնօրէնները կամ ուսուցիչները Դպրեվանքցիներ են:

Ուսուցչութիւնը զոր յատկապէս յիշեցինք հոս, անշուշտ միակ ասպարէզը չէ Ս. Խաչ Դպրեվանքի շրջանաւարտներուն կողմէ որդեգրուած: Գրեթէ ամէն ասպարէզի մէջ կարեւոր դիրքեր գրաւած են անոնք, պատուաբեր պաշտօններու գլուխը կը գտնուին՝ բժշկութենէն, ճարտարապետութենէն ու փաստաբանութենէն մինչեւ ճարտարարուեստի այլազան ճիւղերը: Դպրեվանքը այսօր կարեւորագոյն «հայթայթիչ»ն է համայնքի գործօն մեքենային ամէն տեսակ պակասին: Իսկ քանի մը տարիէ ի վեր ան ստանձնած է նաեւ ուրիշ դեր մը, իբրեւ միակ Հայկական Լիսէն Պոլսոյ Ասիական ափին, երբ Սկիւտարի եւ Գատըգիւղի հայութենէն զատ, մէկ ալ կայ օրէ օր աւելի ստուարացող հայութիւն մը Մարմարայի ափերուն երկարող արուարձանային շրջաններուն: Ինչպէս ծանօթ է, Ս. Խաչ Դպրեվանքը այսօր չունի երբեմնի «ընծայարան»ի հանգամանքը, այլ, դարձած է լիսէ մը, ընթացիկ կրթական յայտագիրերու դրութեամբ, գիշերօթիկ եւ ցերեկեայ. քանի մը տարիէ ի վեր ցերեկեայ նաեւ իգական սեռին համար, Գատըգիւղի Արամեան – Ունճեան Միջնակարգէն եկող: Արդէն տուաւ իր առաջին երկսեռ հունձքը անցեալ տարի, նոր եռանդ եւ ոգեւորութիւն բերելով համայնքին, քանի որ մինչեւ Դպրեվանքի լիսէի բաժինը երկսեռ դարձնելու կարգադրութիւնը, ասիական ափի միջնակարգէ շրջանաւարտ հայուհիները կամ օտար վարժարաններ կ'արձանագրուէին ստիպուած, կամ մեծ դժուարութիւններով կ'անցնէին եւրոպական ափը՝ Էսաեան կամ Սահակեան երթալու համար եւ կամ ալ՝ ծնողները միջնակարգի ուսումը բաւ համարելով՝ ստիպուած, կամ մօտերը գործի մը կը դնէին իրենց աղջիկը եւ կամ ալ պարզապէս տունը կը նստեցնէին՝ հանդիստ սրտով իրենց զաւակը աչքի առջեւ ունենալու համար, սպասելով որ օր մը բախտը բացուի եւ ամուսնանայ:

Դպրեվանքի աշակերտութեան մեծամասնութիւնը գաւառային այլազան շըրջաններէ եկած հայ տղոցմով կազմուած ըլլալուն, արդէն ինքնին շահ մըն էր առիկա, երբ Գարակէօզեան գիշերօթիկ վարժարանը իր յարկին տակ կ'ընդունէր անոնցմէ աւելի փոքր տարիք ունեցողները: Մինչեւ այսօր անհամար հայ ընտանիքներ նախ իրենց զաւակները ղրկած են Պոլիս, վերջն ալ իրենք եկած, գրեթէ բոլորն ալ ինքնաբաւ դարձած, ոմանք նոյնիսկ նախանձելի դիրքերու հասած: Պոլսահայութիւնը միշտ ալ գրկաբաց ընդունած է զանոնք՝ հարազատի զուրգուրանքով, երբ միւս կողմէ Գալֆայեան Տունն ալ իր երդիքին տաքուկ հովանիին տակ կ'առնէ աղջիկ զաւակները:

Հակառակ իրեն վերապահուած այս կարեւոր կոչումին, Դպրեվանքին նիւթական եկամուտները սահմանափակ են սակայն, նկատելով որ տեղական օրէնքներուն համաձայն՝ այս հաստատութիւնը չի կրնար կտակ ընդունիլ, ինչպէս միջոցէ մը ի վեր արգիլուած է նաեւ միւս համայնական հաստատութիւններուն: Հետեւաբար, Դպրեվանքը զուրկ կը մնայ հասութաբեր կալուածէ, կը մատակարարուի պատահական նուիրատուութիւններով, օժանդակներու ապահոված գումարներով, իսկ վերջերս ալ վերակազմուեցաւ Սանուց Միութիւնը, որ այնպէս կը թուի թէ զօրաւոր նեցուկ մը պիտի ըլլայ վարժարանին, ամէն տեսակէտով, ինչպէս տարիներ առաջ Կեդրոնականի Սանուցը եղած էր Կեդրոնականի Խնամակալութեան, երբ մօտ քսան կալուածներ ապասեփականացման ենթարկուած էին ու պատճառ դարձած՝ եկամուտներու կարեւոր համեմատութեամբ նուազման:

Ուրիշ թղթակցութեան մը մէջ, երկարօրէն խօսած էի Դպրեվանքի Սանուց Միութեան նոր հաւաքատեղիին ու ներկայանալի գեղեցիկ սրահներուն մասին: Ժամանակի ընթացքին, նոր զետեղումներ ու շինութիւններ ալ եկան աւելնալ անոնց վրայ եւ ստեղծուեցաւ երիտասարդական – մշակութային համալիր մը, լուսաւոր ընդարձակ, որ կը կարծենք թէ այս տարի պիտի ունենայ բեղուն գործունէութիւն՝ գեղարուեստական այլազան ճիւղերու մէջ:

Պոլսահայութեան այս կենսունակութիւնը, հակառակ կարգ մը աննպաստ պայմաններու, կարելի է արդիւնքը նկատել անվերապահ միաձնականութեան եւ իրերօգնութեան որոնք հրաշքներ կը գործեն: Վերջերս Սամաթիա Թաղը իրականացուց այդպիսի հրաշալի կառուցում մը, ստեղծելով խիստ ներկայանալի, ընդարձակ եւ ամէն յարմարութեամբ օժտուած հանդիսասրահ մը, զոր կոչեց թաղին պատուաբեր զաւակներէն Հրաչեայ Աճառեանի անունով: Նորոգեց նախակրթարանի պատմական շէնքը, ստեղծեց յարակից բաժիններ՝ եկեղեցւոյ շրջափակին մէջ, ծերերու յատուկ հանգստեան սրահներէն մինչեւ մարզական ու մշակութային միութիւններու: Այս գեղեցիկ գործակցութեան մէջ իր բաժինը կ'ունենայ նաեւ Ս. Փրկիչ Հիւանդանոցի հոգաբարձութիւնը քանի որ բոլորն ալ բովանդակ համայնքը կ'ընդունին մէկ եւ անբաժան ընտանիք մը ու կը հասնին իրարու: Իսկ ժողովուրդը կուտայ այդ բոլորին աննախընթաց առատաձեռնութեամբ մը, երբեմն առանց նոյնիսկ կոչի մը կամ հրաւէրի մը սպասելու:

Վերջացնելէ առաջ՝ քանի մը խօսք ալ Բերայի Ս. Երրորդութիւն Եկեղեցւոյ մասին, որ, ինչպէս գրած էի նախորդ թղթակցութիւններէս մէկուն մէջ, հիմնական նորոգութեան մը մէջ էր ամիսներէ ի վեր, հաւատացեալ Հայուհիի մը՝ Մարկրիթ Պալըքճեանի կողմէ կատարուած երեք հարիւր միլիոն ոսկիի նուիրատուութեան շնորհիւ: Պալեաններու այս գեղակառոյց տաճարն ալ յառաջիկայ շաբաթներուն մասնաւոր արարողութիւններով ու հանդիսութեամբ պիտի բացուի հաւատացեալներուն առջեւ, թէեւ Հայութիւնը հետզհետէ կը սկսի հեռանալ երբեմնի կեդրոն Բերայէ, ու կը ցրուի դէպի արուարձաններ: Ամէն թաղ բան մը կայ, թէ՛ ծախսի դուռ եւ թէ՛ համայնքին հետաքրքրութեան արժանի, ուր ոչ ոք ճիտը ծուռ կը մնայ, ըլլայ մշակութային, ըլլայ կրթական կամ ընկերային:

Ու բազկերակը կը շարունակէ բաբախել Պոլսահայութեան, գոյատեւման յամառ ու կորովի կամքով մը, որուն թարմ ու կենսունակ արիւնը կը հայթայթէ, պէտք է խոստովանիլ այս առթիւ, գաւառահայութիւնը, իբրեւ պահեստարան Հայու հոգիի եւ առհմիկ բնատուր յատկութեանց:

ԱՐԹԻՒՐ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԱՌԱՍՊԵԼԸ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻ՞ՒՆ

Արթիւր Թագաւորը եւ իր Կլոր Սեղանի Ասպետները աշխարհահռչակ եւ լաւ ճանչցուած հերոսներ եղած են վիպերգի, առասպելի, երաժշտութեան, շարժապատկերի թէ արուեստի մարզերուն մէջ: Դարերու ընթացքին, անոնք եղած են պատմութիւն հիւսողներու նախասիրած տիպարները եւրոպական զանազան երկիրներու տարածքին:

Այս Թագաւորին շուրջ հիւսուած պատմութիւնները կը վկայեն Քամելոթ դղեակին մասին, որուն վեհ աշտարակներուն հովանիին տակ եւ պատկառելի դահլիճին մէջ, Արթիւր Թագաւորը կը կազմէ իր 12 ասպետներէ բաղկացած ատեանը: Այդ ատեանը իր ժողովները կը գումարէր կլոր սեղանի մը շուրջ: Գըլխաւոր եւ երկրորդական աթոռներու չգոյութեան պատճառով, բոլոր ասպետները ակամայ կը վայելէին հաւասար դիրք: Անոնք ուխտած էին իրարու օգնել եւ բացարձակապէս զէնք չբարձրացնել իրարու դէմ: Իւրաքանչիւր ասպետ իր «անձնական» աթոռը ունէր, որուն վրայ իր անունը փորագրուած էր: Անանուն մէկ աթոռ կար, վերապահուած սուրբ սկիհը գտնող մաքրամաքուր ասպետին:

Հակառակ այն իրողութեան, որ Արթիւր Թագաւորին պատմութիւնները հիմնուած են Անգլիոյ հին ցեղախումբերու (կելտական – սեքսըն – իրլանտական եւ բրիտանական) դիցաբանութիւններուն վրայ եւ կը պատկանին Բրիտանիոյ պատմութեան ամէնէն հին ժամանակաշրջաններուն, 12 – 13–րդ դարերուն, այս պատմութիւնները տարածուած են Ֆրանսայի մէջ, եւ 15–րդ դարու անգլիացի գրագէտ Սըր Թոմըս Մելըրի նոր մօտեցումով համադրած է անգլիական եւ ֆրանսական տարբերակները «Մոր Տ'Արթիւր» գիրքին մէջ:

Արթիւր Թագաւորին մասին առաջին գրաւոր վկայութիւնը կուգայ 9–րդ դարուն ապրած կալեցի (ուէլշ) քահանայի մը լատիներէն մէկ ձեռագիրէն, ուր ան կը պատմէ կելտացի հրամանատարի մը մասին, որ 6–րդ դարուն պատերազմած է սաքսոն ցեղախումբին տիրակալական ախորժակներուն դէմ եւ տարած է 12 յաղթանակ: Յաջորդ դարերուն, Արթիւր հրամանատարին անձին շուրջ բազմաթիւ առասպելներ կը հիւսուին եւ ան կը դառնայ կալեեան ցեղախումբին ամէնէն շատ սիրուած հերոսը:

Յետագային, երբ կելտական ցեղախումբէն ստուար թիւով մարդիկ Անգլիայէն կը գաղթեն Ֆրանսա, իրենց հետ կը տանին Արթիւր հրամանատարին պատմութիւնները: Այսպէս՝ թափառական զանազան ցեղախումբեր անոր առասպելական պատմութիւնները կը տարածեն մինչեւ Միջերկրականի արեւելեան շրջանները:

Վերջերս, Մեծն Բրիտանիոյ մէջ, նոր յայտնաբերումներ կատարուած են Արթիւր Թագաւորին Քամելոթ առասպելական դղեակին մասին: Սկովտիոյ հարաւարեւմուտքը գտնուող երկաթէ դարու քաղաքակրթութեան օրրան դարձած տարածութեան մը վրայ, հնագէտներ լուսարձակի տակ առած են 14–րդ դարուն պատկանող Կրինան դղեակը, կառուցուած՝ անմատչելի ժայռերու վրայ, ուրկէ ամէնէն փոթորկոտ օրերուն իսկ Իրլանտան կ'երեւի իր ամբողջութեամբ: Այս դղեակը, ինչպէս նաեւ նոյն շրջանին մէջ գտնուող հազարաւոր հեկթար տարածութեամբ շրջաններ՝ կը պատկանին Ճոն Քենետիի ընտանիքին:

Կրինան դղեակին պարիսպները տակաւին կանգուն կը մնան: Անոնք յար եւ նման են արթիւրեան առասպելին մէջ նկարագրուած Քամելոթ դղեակին պարիսպներուն: Պատասխանելով ա՛յն հարցումին, թէ արդեօք այս յայտնաբերումը պիտի փաստէ՞ Արթիւր Թագաւորին ոչ – դիցաբանական ծնունդը, հնագէտները ըսած են թէ իւրաքանչիւր դիցաբանութիւն հիմնուած է որոշ իրականութեան մը վրայ: Անոնք նշած են, թէ հին ատեն, թագաւորները սովորութիւն ունէին իրենց դղեակները Քամելոթ (դղեակ) կոչելու: Իսկ Կրինան (հին ուղղագրութեամբ Կրիանան) կը նշանակէր արեւոտ տեղ եւ ամարանոց:

Կրինան դղեակը կառուցուած է Այրշայր Թագաւորական Նաւահանգիստին եւ Տուն դեւին մօտ գտնուող Տանպարդըն շրջանին մէջ: Այդ դիրքը ռազմական մեծ կարեւորութիւն ունեցած ըլլալու է Արթիւր Թագաւորին համար, մանաւանդ եթէ նկատի ունենանք, որ Տանպարդըն արեւմտեան Սկովտիոյ գլխաւոր մուտքն է: Իսկ Տուն դեւին նկարագրութիւնը, Արթիւր Թագաւորին «Պրիկատուն» պատմութեան մէջ, զուգահեռ մը կը ստեղծէ Կրինան դղեակին դիրքին եւ առասպելական Քամելոթին միջեւ:

* *

Արթիւր Թագաւորին եւ իր ասպետներուն առասպելը կը սկսի Բրիտանիոյ Ութըր Թագաւորին մահով: Երկիրը կը մնայ անտէր ու անիշխան եւ ծայր կուտայ քաղաքացիական պատերազմ մը: Պալատականները կը հաւաքուին եկեղեցիի մը մէջ եւ կ'աղօթեն առ Աստուած, որպէսզի երկրին արդար Թագաւորը ցոյց տայ: Երբ ազնուականները դուրս կուգան եկեղեցիէն, խոշոր քարի մը վրայ խրած սուր մը կը տեսնեն, որուն վրայ, ըստ առասպելի մը, ոսկեայ տառերով արձանագրուած է հետեւեալը. – «Ա՛ն անձը որ կարենայ սուրը դուրս հանել քարէն, պիտի ըլլայ Բրիտանիոյ յաջորդ Թագաւորը»: Բոլոր ազնուականները իրենց բախտը ի զուր կը փորձեն ... Ամիսներ ետք, անոնք մրցում մը կը կազմակերպեն: Պատանի Արթիւր, որ Ութըրի զաւակն էր եւ հօր մահէն ետք յանձնուած «ապահովութեան» կախարդ Մըրլինի, կը յաջողի դուրս քաշել սուրը: Յաւելեալ մրցումներէ եւ իր ծագումը փաստելէ ետք, ան Թագաւոր կը նշանակուի:

Արթիւր Թագաւորը իր յետագայ յաղթանակներուն մեծ մասը կը պարտի լիճի իշխանուհիին նուիրուած՝ Էքսքալիպըր առասպելական սուրին: Շարք մը յաղթանակներէ ետք, ան կ'ամուսնանայ Կուինիվըր իշխանուհիին հետ, որուն հօր օգնած էր պատերազմի ժամանակ: Այսպէս՝ կը հաստատուի Քամելոթ եւ իր շուրջ կը հաւաքէ Անգլիոյ հողատէր արի իշխանները, որոնք կը կազմեն Կլոր Սեղանի Ասպետներու ատեանը: Այնուհետեւ, Արթիւր Թագաւորին եւ իր ասպետներուն մասին պատմուած արկածախնդրութիւնները կ'ընթանան պալատական մրցումներու, պատերազմներու եւ սուրբ սկիհի փնտռտուքին շուրջ:

Ցարդ, հիմնականը ո՛չ թէ Արթիւր Թագաւորին պատմական իրականութիւնը եղած է, այլ անոր առասպելական դերը՝ միջին դարերու մտածողութեան մէջ, յատկանշուած քաջութեան գաղափարը մարմնաւորող «ասպետ»ի կերպարով: 12–րդ դարուն, Եւրոպացիներու վերակենդանացուցած եւ խաչակրացուած անցեալին մէջ, կարեւոր տեղ կը գրաւէ Արթիւր Թագաւորը՝ իբրեւ կարգ ու կանոն հաստատող բարի Թագաւոր մը, որ միայն կեղծիքով ու դաւաճանութեամբ կը դիմաւորուի:

Միջին դարերուն, այրիներուն, որբերուն ու թշուառներուն օգնող Արթիւր Թագաւորը նոյնացած էր Քրիստոսի տիպարին: 12 Առաքեալներու փոխարէն՝ ան ունէր քաջարի 12 ասպետ եւ արթիւրեան ժամանակներու Յուդան՝ Մորտրըտ, որ կը դաւաճանէ իր տիրոջ: Ան Քրիստոսի նման կը նահատակուի իր ժողովուրդին համար: Այդ իսկ պատճառով՝ Անգլիացիք հաւատացած են, թէ ան տակաւին կ'ապրի եւ օր մը իր 12 ասպետներուն հետ պիտի վերադառնայ, վերահաստատելու իր կլոր սեղանի ատեանը:

19 – 20–րդ դարերուն, Արթիւր Թագաւորին առասպելով հմայուած են անգլիացի շարք մը գրագէտներ: Աշխարհահռչակ երաժշտահան՝ Ռիչըրտ Վակնէր օգտագործած է արթիւրեան առասպելներ. Հանրածանօթ «Քամելոթ» եւ «Էքսքալիպըր» ժապաւէնները կը հաստատեն այս առասպելին հանդէպ շարժապատկերի աշխարհին խանդավառութիւնը, իսկ գեղանկարիչ Ճոն Սինկըր Սարճընթ Պոսթընի հանրային գրադարանին պատերուն վրայ յաւերժացուցած է սուրբ սկիհին փնտռտուքը:

Լ. ԿԻՒԼՈՅԵԱՆ

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

ՇԱՌԼԸՎԻԼ – ՄԷԶԻԷՐ. –

Տէր եւ Տիկին Նուպար Անդրանիկեան 150 Ֆրանք կը նուիրեն «Յառաջ»ին Արտաշէս Գարտաշեանի յիշատակին:

ԹԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպութեամբ՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

եւ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝

Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

եւ

հայրենի գրող՝

ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20–ին

Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝

118, Քուրսէլ փողոց – 75017 – Փարիզ

Մուտքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. –

45 – 20 – 03 18 եւ 39 – 85 – 36 – 53 թիւերուն:

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France vient de reprendre ses envois de secours en direction de l'Arménie.

Dans ce cadre, trois camions remorques de la Société Calberson, sont partis le samedi 11 novembre à 11h30. Ces camions transportent plus de 100 tonnes de marchandises composées comme suit :

- lait en poudre, pâtes, riz, sucre, farine, huile, thon à l'huile, cacao, café, chocolat
- produits d'hygiène: savon, javel, coton
- 50 000 seringues
- vêtements pour enfants (pantalon, anorak, chemise, jogging, cagoule, 3 000 paires d'après-ski)
- vêtements pour adultes

Ce convoi vient d'arriver en Hongrie. Il est prévu qu'il atteindra Léninakan dans 6 jours. Ces camions ne traverseront pas l'Azerbaïdjan.

La distribution des secours sera effectuée dans les régions de GHOUGASSIAN et AKHOURIAN, directement par nos accompagnateurs.

Les différentes étapes du convoi vous seront communiquées régulièrement.

LE CONSEIL D'ADMINISTRATION

RECHERCHE une SECRETAIRE

A MI-TEMPS

BILINGUE FRANÇAIS–ARMENIEN

connaissance parfaite du français

Arménien écrit souhaité

environnement informatique

AMSTRAD PC 2086

lieu de travail : PARIS

Contrat à durée déterminée

Six mois renouvelable

Adresser C.V. au Journal qui transmettra.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Le Comité a l'honneur de vous inviter à la présentation du livre

«ARMENIE, la fracture»

de Pierre VERLUISE,

Journaliste à Radio-France Internationale

le Samedi 18 novembre à 20 h 30

45, rue de la Défense

92130 Issy-les-Moulineaux

ACADEMIE INTERNATIONALE DES SCIENCES ARARAT

Lundi 20 novembre à 20 h 30

en l'église arménienne

avenue du Prado

«UN AN APRES»

PROJECTION DE FILMS

Conséquences du Blocus; Chirag, Léninakan, Spitak, Nalband (Octobre 1989)

PRESENTATION D'UNE ACTION HUMANITAIRE A NALBAND

Soutenue par:
Equilibre–Amitié Arménie (Lyon) — Pharmaciens sans Frontières - Centre Hospitalier Intercommunal Toulon-La Seyne — Laboratoire Galénique (Faculté de Pharmacie de Marseille) — Ville de Tallard — Lycée H. Daumier (Marseille) — Académie Internationale des Sciences ARARAT (Marseille).

TEMOIGNAGE

Monsieur Eric OBEDIA, *Pharmacien Responsable de l'action humanitaire à Nalband*, Monsieur Philippe DELCOURT, *Médecin*, Madame Laurence PESCAY, *Médecin*, Madame Monique VIEILARD, *Pharmaciens sans Frontières, coordinateur de l'action pour l'Arménie.*

GIA

GROUPEMENT INTERPROFESSIONNEL ARMENIEN

Boîte Postale 120

75763 Paris Cedex 16

Tél. : 46 03 52 63

Recherchons

un diplômé d'une école de Commerce Majeure qui souhaiterait réaliser son service militaire dans le cadre de la coopération et pourrait ainsi, sous notre égide et celle de PROJESOV-ARMENIE, participer en Arménie à l'installation d'une structure de formation à la gestion des entreprises.

PROJESOV-ARMENIE recherche également un collaborateur/trice auprès de son responsable à Paris.

Dans les deux cas, le postulant devra être au moins trilingue : Français / Anglais / Arménien.

Les C.V. détaillés doivent être adressés au G.I.A.

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE D'ALFORTVILLE

— Exceptionnel — Exceptionnel —

A R M E N I E — C I N E M A

avec

SOS SARKSSIAN

HOVIG HAGHVERDIAN

KIM BAKCHI

de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole... les Arméniens ont leur Madénataran»

Rencontre avec — Projection — Débat

Cinemas du Palais

Centre Commercial du Palais

Allée Parmentier, CRETEIL

(M° Créteil-Université)

avec la participation de l'Assocation des Arméniens de Créteil

Dimanche 19 novembre à 21 heures

Participation aux frais 30 Frs.

Billets et réservations à la M. C. A.

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE

Tél. : 43. 76. 55. 89

Ս. ՄԱՐԻԱՄ ԱՍՏՈՒԱԾԱԾԻՆ ԻՍԻ

ՈՒԽՏԻ ՕՐ ԵՒ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ

Կիրակի, Նոյեմբեր 19–ին Իսիի Ս. Մարիամ Աստուածածին եկեղեցւոյ Ուխտի ու մատաղօրհնութեան օրն է:

Պատարագ կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔ. ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Հայրապետական Պատուիրակ

եւ Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի կ'օրհնուի աւանդական մատաղը եւ հոգեհանգստեան մասնաւոր արարողութիւն կը կատարուի հանգուցեալ բարերար եւ կնքահայրներու հոգիներուն համար:

Սիրով կը հրաւիրուի Իսիի, Քլամարի, Մըտօն–Մըտօն լա Ֆօրէի, եւ շրջանի հայութիւնը ներկայ ըլլալու աղօթելու եւ իր ուխտը կատարելու:

Ժամերգութիւն՝ ժամը 9.30–ին,
Պատարագ՝ ժամը 10.15–ին,
Ժողովրդական ճաշ՝ ժամը 13–ին:

ECOLE DES HAUTES ETUDES EN SCIENCES SOCIALES

54, Bld. Raspail, 75006 Paris

Salle 801

Le séminaire de Mme A. TER-MINASSIAN consacré à la République d'Arménie (1918-1920) commencera le mardi 21 novembre.

Les 2e et 4e mardi de chaque mois, de 17 h 30 à 19 h 30.

ՄԱՐՍԷՅԼԻ

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

ԱՇՆԱՆ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆ

Երեքշաբթի, Նոյ. 21, ժամը 15–ին՝

Concorde - Prado–ի

շքեղ սրահին մէջ

11, ave. de Mazargues, 13008 Marseille

(Ավընիւ տիւ Փրատոյի Մայր Եկեղեցիին մօտ)

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները, ընկերուհիները եւ համակիրները:

Գեղարուեստական բաժին:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»

83, rue d'Hauteville — 75010 Paris

Commission Paritaire : No 55935

SIRET : 51027317 A R.C. Paris

l'U. G. A. ARDZIV et son Comité de Soutien organisent

Vendredi 24 Novembre à partir de 21 heures

UN

REPAS DANSANT

au Concorde - Palm Beach — MARSEILLE

L'animation sera assurée par le disc-jockey VANIG

avec la participation de guitariste JEAN – MARC DER-MESROPIAN

Pour tous renseignements s'adresser au Siège du Club après 17 heures

10, rue P. Guys

— Tél. : 91. 87. 32 26 —

L'Union Culturelle Française des Arméniens de France

U. C. F. A. F.

Section d'Asnières, Bois-Colombes, Colombes

présente

un film d'Arménie Soviétique

au profit de CHENAVAN

Dimanche 19 novembre à 18 h précises

(ouverture des portes à 17h30. Vu la longeur du film (2h18) nous sommes obligés de commencer à 18 heures précises).

Salle Municipale Jean Renoir

35, rue du Général Leclerc — Villa des Aubépines

(Tout près de la gare de Bois-Colombes)

Le Noyer Solitaire

(MENAVOR ENGOUZENINE)

Film en couleur, version originale, sous-titres français (1986)

de Frounzé DOVLATIAN

d'après une œuvre de Vartkès PETROSSIAN

avec

Armen DJIGARKHANIAN, Frounzé DOVLATIAN, V. KOTCHARIAN

Prix des places : 70 Frs. — Enfants : 35 Frs.

Réservation des billets : Daniel DJIZMEDJIAN

47. 81. 09. 72 et auprès des membres de l'U.C.F.A.F.

ՇԱԲԱԹ - ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 18-19

SAMEDI-DIMANCHE
18-19 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.147 Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.147

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍԱԼՎԱՏՈՐԻ մէջ, կացութիւնը շատ ծանր է եւ զոհը պարզապէս ժողովուրդն է, քանի որ Ֆառապունտօ Մարթի ճակատի կեռիլլաները չյաջողեցան ժողովրդական ապստամբութիւն մը ստեղծել, ինչպէս կ'ակնկալէին: Իրենց բոլորն ալ ժողովրդական թաղերու մէջ տարածուած են եւ բնակչութիւնն ալ պատանդ է: Արդէն 2000 մեռեալ կայ եւ շատեր փողոցներն իսկ կը մեռնին, վիրաւորուելէ ետք: Բանակը արգիլեց Միջազգային Կարմիր Խաչին եւ մարդասիրական կազմակերպութեանց որ կռիւներու գօտիները երթան, հակառակ անոր որ հարիւրաւոր վիրաւորներ կը մեռնին: Վեց սպանացի յիսուսեաններ ալ սպաննուած են, չարչարանքի ենթարկուելէ ետք: Յարդ. կ'ամբաստանուէին որպէս ձախակողմեան: Խորհրդային Արտաքին նախարարութեան բանբերը յայտարարեց թէ Խորհրդային Միութիւնը երբեք զէնք չէ հայթայթած Ֆառապունտօ Մարթի ճակատին:

ՄՈԼՏԱՎԻՈՅ մէջ, կուսակցական Ա. քարտուղարը, Բրեժնեւի օրերէն մնացած, փոխարինուած է Կորպաչովի կողմնակից անձով մը: Անցեալ շաբթու բախումներու հետեւանքով 100 վիրաւորներ կային եւ 2000 խորհրդային զինուոր ժամանած էր կարգնուկանոնը պահպանելու համար:

ՀԱՐԱՒԻ ԱՓՐԻԿԷԻ նախագահը՝ Տը Քլերք յայտարարեց թէ ի մօտոյ (հաւանաբար Փետրուարին, Խորհրդարանի վերամուտին) հանրային վայրերուն մէջ վերջ պիտի գտնէ ցեղային խտրականութիւնը: Օրէնքը, ցարդ, կ'արգիլէ սեւերուն կարգ մը տեղեր յաճախել: Ծովեզերքներու վերաբերեալ սեղմումը անմիջապէս կը վերնայ, ամառնային արձակուրդները կը սկսին երկու շաբաթէն:

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ մէջ նոր «մաքրագործում» կատարեց Էկոն Քրէնց, երեսփոխանութենէ հեռացնելով 27 հոգի, որոնց մէջ է, նոյնիսկ՝ Հոնէքէր, նաեւ իր կինը, որ Մշակոյթի նախարար եղած է: Ուրբաթ օր Հանս Մոտրով պիտի ներկայացնէր նոր կառավարութիւնը, ուր 11 նախարարներ մտնեն, հաւանաբար, որոնք համայնավար չեն (նախկին դահլիճին մէջ 4 էին միայն):

ՓԱՍԻՈՆԱՐԻԱՅԻՆ թաղումը աւելի քան 250 հազար հոգի համախմբած է Մատրիտ, Հինգշաբթի օր: Ֆրանսական պատուիրակութիւնը կը գլխաւորէր Ժորժ Մառշէ:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ երեք նոր անձերու առեւանգումը (երկու Գերմանացի, մէկ Ամերիկացի) սխալ լուր մըն է: Անոնք պարզապէս կողոպտուած էին ճամբան, ապա ազատ ձգուած:

«ՀՈԿՏԵՄԲԵՐ» գրական ազատական թերթին խմբագիրը՝ Անատոլի Անանեւ հրաժարելու հրաւիրուած է տարւոյն վերջ: Ըստ «Սովետսկայա Ռոսիա» թերթին, որոշուած է փոխարինել խմբագիրը Գրողներու Միութեան (ամէնէն պահպանողական միութիւնը) վերջին լիակատար նիստին: Գրողներու Միութիւնը գլխաւորաբար բարկացած է որովհետեւ թերթին մէջ լոյս տեսած է Վասիլի Կրոսմանի (հեղինակը՝ La paix soit avec vous, այնքան շահեկան հատորին, Հայաստան իր մէկ ճամբորդութեան առթիւ) մէկ կարճ նոր նորավէպը (1963), ուր Լենին կը քննադատուի «ազատութեան իր ըմբռնումին, իր անողոք վերաբերումին համար անոնց հանդէպ որոնք տարբեր կարծիք ունին եւ իր կարողութեան աշխարհի երեսէն վերցնելու, առանց դողալու, ոչ միայն բերդերը, այլեւ ամբողջ թաղեր, շրջաններ, գաւառներ որոնք խնդրոյ առարկայ կ'ընեն իր ուղղափառ ճշմարտութիւնը»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 10 / 14)

ՄԱՀ ՌՈՒԲԷՆ ՊԱՐՍԱՄԵԱՆԻ

Երեւանի մէջ, 69 տարեկանին, իր մահկանացուն կնքած է Հայաստանի արուեստի վաստակաւոր գործիչ Ռուբէն Պարսամեան: Աւարտելով Մոսկուայի Արուեստի փիլիսոփայութեան եւ գրականութեան ու պատմութեան հիմնարկը, ան աշխատանքի կ'անցնի իր ծննդավայր Լենինականի մէջ, ուր կը զբաղի մանկավարժական գործունէութեամբ, կ'աշխատի որպէս թատրոնի գրական բաժնի վարիչ, թանգարանի տնօրէն, «Բանուոր» թերթի աշխատակից:

Տեղափոխուելով Երեւան Ռուբէն Պարսամեան երկար տարիներ կը վարէ Հայաստանի պետական պատկերասրահի տնօրէնի, Նկարիչներու Միութեան նախագահի պաշտօնը: Ան եղած է Արտասահմանեան երկիրներու հետ մշակութային կապի հայկական ընկերութեան նախագահ, Հայաստանի Մշակոյթի նախարար: Ունի բազմաթիւ մենագրութիւններ ու յօդուածներ նուիրուած ժամանակակից կերպարուեստի տարբեր խնդիրներուն, պատմական գեղարուեստական ժառանգութեան:

***

«ԱՄԵՐԻԿԵԱՆ ՄԱՆԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ» ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԻ ԲԱՑՈՒՄԸ

«Խենկօ Ապեր» գրադարանին մէջ հանդիսաւոր կերպով բացուեցաւ «Ամերիկեան մանկական գիրք» ցուցահանդէսը: Բազման խուռքով հանդէս եկաւ ու ցուցասրահին մուտքի ժապաւէնը կտրեց Միացեալ-Նահանգներու դեսպանը՝ Ճէք Մէթլոք: Ելոյթ ունեցան նաեւ «Արեւիկ» հրատարակչութեան տնօրէն Վ. Քալանթարեան եւ ամերիկեան ցուցահանդէսի տնօրէն Ի. Ֆլէմ: Այնուհետեւ Երեւանի դպրոցականները կատարեցին ամերիկեան եւ հայկական երգեր:

***

ՊԱՏՈՒՈՅ ԿՈՉՈՒՄ Ժ. ՏԷՐ - ՄԵՐԿԵՐԵԱՆԻ

Երեւանի «Կոմիտաս» պետական երաժշտանոցի ղեկավարութեան եւ գիտական խորհուրդին որոշմամբ ջութակահար Ժան Տէր-Մերկերեանի շնորհուեցաւ երաժշտանոցի պատուոյ փրոֆէսէօրի կոչում:

Տեղի ունեցած հանդիսաւոր արարողութեան ընթացքին պատուոյ փրոֆէսէօրի վկայականը ջութակահարին յանձնած է երաժշտանոցին տեսուչը՝ Էդգար Յովհաննիսեան:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԻԱՑԵԱԼ-ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԴԵՍՊԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Հայաստանի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան ընդունեցաւ Նոյեմբեր 10-ին Երեւան ժամանած Խորհրդային Միութեան մօտ Միացեալ-Նահանգներու արտակարգ եւ լիազօր դեսպան Ճէք Մէթլոքը իր կնոջը հետ:

Զրոյցին ընթացքին, դեսպանին խնդրանքով, Սուրէն Յարութիւնեան պարզեց Հայաստանի ղեկավարութեան ու ժողովուրդին դիրքորոշումը Լեռնային Ղարաբաղի հարցին առընչութեամբ:

Ճէք Մէթլոք այցելեց Երեւանի համալսարանը, ուր հանդիպում մը ունեցաւ անոր ղեկավարութեան հետ: Զրոյցի ընթացքին համալսարանին վերատեսուչը՝ ակադեմիկոս Ս. Համբարձումեան մասնաւորապէս անդրադարձաւ Միացեալ-Նահանգներու համանման կեդրոններու հետ շփումներու հարցերուն, մասնագէտներու եւ ուսանողներու փոխանակումներուն, Ամերիկա ապրող Հայերու հետ կապերուն: Դեսպանը յայտնած է թէ կրթութեան բնագաւառին մէջ հարկ է զարգացնել Միացեալ-Նահանգներու ու Խորհրդային Միութեան շփումները ի բարօրութիւն երկու երկիրներուն:

Դեսպանը, Մատենադարանը եւ Ժամանակակից արուեստի թանգարանը այցելէլէ զատ, Արտաքին նախարարութեան մէջ հանդիպում մը ունեցած է Միացեալ-Նահանգներու կարգ մը բարեգործական կազմակերպութեանց ներկայացուցիչներուն հետ, որոնք եկած են օժանդակելու երկրաշարժէն տուժածներուն ու աղէտեալ շրջաններու վերականգնման:

Նոյն օրը Լրագրողի Տան մէջ տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը:

ՓՈՒՄԱՆ ՏՈՄՍԻ

ՈՒՐԻՇԻՆ ՁԵՌՔՈՎ ՀԱՑ ՄԻ ՈՒՏԵՐ

Անձեռնմխելի թուացող համայնավար արեւելեան ամրոցը սկսած է իր հիմքէն սասանիլ: Անակնկալի եկած ամէնէն իրազեկ քաղաքական մեկնաբանները անգամ չէին կրնար երեւակայել որ «վարէն» փողոցէն ծնունդ առած ժողովրդական ալիքը կրնար քանի մը օրուան մէջ աւելի Պեռլինի տխրահռչակ պատը: Աննախատեսելի եւ գլխապտոյտ տուող այս իրադարձութիւնները կը հաւաստեն մեր այն համոզումը, որ Խորհրդային Միութիւնը երբող ներկայ ազատութեան հսկայ ալիքը կրնայ նոր՝ աննախընթաց քաղաքական իրավիճակ մը ստեղծել Անդրկովկասի մէջ եւս:

Դեռ այսօր ալ, ինչպէս 200 տարին ի վեր, Հայերը իրենց հողերուն վրայ խաղաղ ու ապահով ապրելու համար կ'ապաւինին իրենց հիւսիսի մեծ «եղբօր» հովանիին: Սակայն Խորհրդային բլլայ թէ ոչ, միջազգային քաղաքականութեան խաղերը կ'անտեսեն ժողովուրդի մը արդար իրաւունքները: 20 ամիսներէ ի վեր, մեր ժողովուրդին ձեռք բերած ազգային յաջողութիւնները (ապականող գործատուներու եւ հիւլէականի փակում, 1915-ի ճանաչում, Եռագոյն, Մայիս 28, եւայլն) կը պարտին ժողովրդական շարժումին. առանց երբեք «վերէն» կառավարութենէն շնորհուող արդարացի իրաւունքներու հաստուցումներ չեն: Հրապարակայնութեան այս շրջանին, ռուսական մամուլին մէջ կը կարդանք որ «Խորհրդային Միութեան մէջ պէտք է ստեղծել նոր Հանրապետութիւններ» եւ որ «ինչ տեսքով ալ նոր Հանրապետութիւնները գոյութիւն ունենան, անոնք հազարաւոր թելերով կապուած են իրարու»: Ուրեմն մէկ բանի մէջ կրնանք վստահ ըլլալ. 70 տարիներ է տեւող «բնականոն» քաղաքական վիճակը անխուսափելի կերպով պիտի փոխարինուի նոր՝ մեզի դեռեւս անծանօթ քաղաքական-տնտեսական իրավիճակով մը: Առայժմ դժուար է վստահօրէն ըսել թէ ինչ բնոյթ կ'ունենան ապագայ միջհանրապետական յարաբերութիւնները: Միայն ենթադրութիւններ կարելի է ընել. իւրաքանչիւր նոր Հանրապետութիւն, առանց Խորհրդային Միութեան կազմէն ելնելու, կը դառնայ բազմակուսակցական, ազատօրէն, ժողովուրդին կամքով ընտրուած ղեկավարութիւն ունեցող ինքնավար Պետութիւն. ան կ'ունենայ իր տնտեսութիւնը, մշակոյթը, շինարարութիւնը, ընկերակցական բոլոր հարցերը ժողովրդավարական սկզբունքներով, առանց Մոսկուայի միջամտութեան, ղեկավարելու ազատութիւնը: Ակներեւ է, որ համայնավար տնտեսական համակարգը կամաց-կամաց պիտի փոխարինուի բաց շուկայի պահանջներուն զարգացող տընտեսութեամբ: Բոլորը համոզուած են որ այլեւս երկիրի մը հզօրութիւնը իր հրանօթներու կամ հրասայլերու մեծութեամբ չի չափուիր, այլ իր ունեցած տնտեսական ուժի չափանիշներով: Իսկ մեր Հայաստանը այսօր տնտեսապէս ծունկի եկած երկիր մըն է եւ անմարդկային շրջափակումը ցոյց տուաւ անոր յուսահատիչ անզօրութիւնը: Ուրեմն ո՞ւր է ելքը: «Ուրիշին ձեռքով հաց մի ուտեր» կ'ըսէ ժողովրդական խօսքը: Միայն Սփիւռքի գործօն, հետեւողական, կազմակերպուած օգնութիւնը կրնայ վերադարձնել յոյսը տնտեսական վերակառուցման (խօսքը երկրաշարժին հետեւանքներէն աւերուածը վերակառուցելը չէ միայն, այլ 7 տասնամեակներ տեւող տնտեսական անկազմակերպուածութեան հետեւանքները շտկելը): Համակամութեան ոգեւորիչ խօսքերով, համերաշխութեան, միասնութեան կոչերով գոհացող Սփիւռքը պէտք է անյապաղ անցնի որոշումներ ընդունելու եւ անոնք իրագործելու շրջանին: Երանի թէ 5 տարիէն կրկին չըսենք (ինչպէս սովորաբար կ'ընենք) սխալ գործեր ենք, երանի թէ միայն խօսքով օգնած չըլլայինք ... երանի թէ...

Ռ. ՏԷՐ - ՄԵՐԿԵՐԵԱՆ

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ԿՈՓՄԱՐՏ

● ԳՐԻԳՈՐ ԳՐԻԳՈՐՈՎ

Այս է անունը պուլկարահայ կոփամարտիկի մը՝ որ, ներկայիս, կը նկատուի Եւրոպայի ախոյեանը, ամաթէօր դասակարգի մէջ, 57 քիլօկրամ կշռողներու միջեւ: Ծնած է մարզասէր ընտանիքի մը մէջ, 1968 Մարտ 4-ին: Հայրն ալ կոփամարտիկ եղած է:

Գրիգոր 21 տարեկան է ուրեմն եւ պիտի կրնայ շարունակել իր մարզական ասպարէզը քանի մը տարիներ եւս: Մասնակցեցաւ Սէուլի Ողիմպիականին պուլկարական խումբին մէջ: Պարտուեցաւ 8-րդ ուարտականին Քորէացիէ մը: Աշխարհի ախոյեանութեանց ընթացքին, վերջերս, Մոսկուայի մէջ, ստացաւ արծաթ մրցանակ:

ՊԱՍՔԷԹՊՈԼ

● ՀԱՏԻՍԻ ԱՐԴԻՒՆՔՆԵՐԸ

Խորհրդային Միութեան իգական խումբերու բարձրագոյն կարգի ախոյեանութիւնը ընդմիջում կը կրէ քանի մը շաբաթուան համար: Արովեան քաղաքի Հատիս խումբը խաղացած է ընդմիջմէն անմիջապէս առաջ, Մինսքի մէջ՝ որուն ակումբը անցեալ տարի դասուած էր երկրորդ: Հատիսի արդիւնքները՝ նախ պարտութիւն մը, 72 - 61, երկրորդ մրցման, յաղթանակ՝ 74 - 70. կը թուի թէ Հայաստանի խումբը ունի այս մրցաշարքին լաւագոյններուն զրեթէ համարժէք կազմ մը, թէեւ ներկայիս, 13 խաղերէ վերջ, Հատիս վերջընթեր է:

ՖՈՒԹՊՈԼ

● ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆԻՆ ՄԷՋ

Ֆրանսայի բաժակին համար, անցեալ Կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւի մրցակիցն էր Արլ. իր դասակարգէն չորս աստիճան վեր դասակարգի մը պատկանող այս ակումբին դէմ, Հ. Մ. Ը. Մ. որեւէ յոյս չէր կրնար ունենալ, մանաւանդ որ խաղը տեղի կ'ունենար Արլի մէջ: Հայկական խումբը պարտուած է՝ 8 - 0:

Այսպէսով, հայանուն ակումբներէն երկուքը միայն կը մնան որակուած Ֆրանսայի բաժակի 6-րդ շրջանին համար՝ Վալանս եւ Լիոն - Տէսին:

Այս Կիրակի վերադարձ ախոյեանութեան: Սէն - Թ'Անթուանի Հ. Մ.-ը կը խաղայ Քաննի մէջ, իսկ Արծիւ կը մրցի Անտոմի երկրորդ խումբին հետ, անոր դաշտին վրայ:

Վ. Մ.

ԽՈՐՀՐԴԱԾՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

Հայոց Համազգային Համագումարը, անկախ նիւթերու համառօտակի նկարագրութենէն չի կրնար չմղել կարգ մը խորհրդածութիւններու:

Այլեւս, հաւանաբար, աւելորդ է շեշտել անոր եզակի բնոյթը: Ով որ քիչ – շատ ծանօթ է Հայաստանի ապրած վերջին 70–ամեայ ժամանակաշրջանին, կը գիտակցի թէ ինչ որ սկսաւ 1988 Փետրուարին եւ հազարումէկ ելեւէջներէ անցնելով, յանգեցաւ այս Համագումարին աննախընթաց երեւոյթէ մը աւելի ԴԷՊՔ մըն է, գլխագիր դէպք մը, զոր ոչ կարելի է անտեսել, ոչ ալ աժան – աժան քննադատութիւններու ենթարկել, երբ դեռ ամէն ինչ gestation–ի շրջանի մը մէջ է: Ուրեմն, ի յառաջագունէ, մէկ կողմ դնելով այն տարակարծութիւնները, զորս կարելի է ունենալ Շարժումին այս կամ այն դիրքաւորման նկատմամբ, հարկ է դրական կեցուածք ցոյց տալ, եթէ ողջամիտ մտածումներէ տարուած ենք:

Քննադատութիւնը դիւրին գործ է. ան օգտակար է միայն երբ շինարար է: Արդ, այն խռովութիւնները որոնց ականատես եղանք Համագումարին ընթացքին, եւ ականջալուր մեր վերադարձին շինիչ չթուեցան մեզի:

Տեղւոյն վրայ, քանի մը ելոյթներ այլ նպատակ չէին հետապնդեր քան խանգարել, ձախողեցնել տալու համար աշխատանք մը, ծրագիր մը, ճիգ մը որու նպատակն է համախմբել Հայութիւնը, տէր կանգնիլ ժողովուրդի մը ազգային շահերուն եւ անոնց իրագործման ձեռնարկել՝ հանգրուան առ հանգրուան:

Այսօր, անմիջականին համար Հայաստանի առաջնահերթ հարցը կը մնայ Արցախի հարցը, անոր կողքին հարկ է չանտեսել աղէտեալ գօտիներու աղէտալի վիճակը եւ այս չի նշանակեր երբեք, բարձի թողի ընել արեւմտեան Հայաստանի մեր դատը, ոչ ալ ազգային իտէալներու իրագործման ձգտող մեր նպատակները: Ի վերջոյ, դեռ երէկ էր, որ տասնամեակներու աւետարան դարձած լոզունգներէ, բերանացի թէ գրաւոր հրապարակային հրաժարումներու կոչ կ՚ընէին, այդ նոյն լոզունգներուն տէրերը շշմեցուցիչ տպաւորութիւն թողլով գաղափարակից կամ համակիր շրջանակներուն վրայ:

Տեղւոյն վրայ ալ, առարկողներ եղան թէ այս շարժումը չի կրնար որպէս Հայոց Համազգային շարժում ընդունուիլ, քանի որ չի համախմբեր բոլորը եւ դուրս կը մնան բազմաթիւ միութիւններ: Արդ, հարկ է անդրադառնալ թէ ի՛նչ կը պատահի ներկայիս Հայաստանի մէջ: Օր չանցնիր, որ քանի մը հոգի իրար չգան եւ նոր միութիւն մը, աւելի ճիշդ՝ groupuscule մը չկազմեն եւ հրապարակ չիջնեն, յայտարարելու համար թէ միւսն է սխալողը, ճիշդ ճամբան՝ իրն է: Հոս ալ, լրջութեան պակաս պիտի ըլլար լուրջի առնել նման միաւորներ, որոնք երբեմն չորս – հինգ հոգիէն աւելի ալ չեն համախմբեր: Ցետոյ, ո՞վ կ՚արգիլէ որ միանան ՀՀՇ.–ի, եթէ յետին նպատակներ չեն հետապնդեր եւ իրենց մտահոգութիւնները անկեղծ ու անշահախնդիր են:

Ահաւասիկ շարժում մը, ծնած 1988 փետրուարեան օրերուն, Ղարաբաղ Կոմիտէի անուան տակ, որ այսօր նախաձեռնարկ է համազգային շարժումի մը, պաշտօնապէս ճանչցուած անցեալ Յունիսէն ի վեր: Աւելի քան քսան ամիսներու երկայնքին, ժողովուրդին արտայայտած կամքով, տարած անվհատ պայքարով, հարիւրաւոր միթինկներով, ի հարկին գործադուլներով եւ այս ամբողջը – ուզուի կամ չուզուի – Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամներու տքնաջան, շնչասպառ աշխատանքին շնորհիւ, ձեռք ձգուեցան ոչ արհամարհելի իրագործումներ, որոնք տասնամեակներու երազանքներուն մաս կը կազմէին Սփիւռքի Հայութեան, դեռ չըսենք Հ.Յ. Դաշնակցութեան, որու հաւատոյ հանգանակն էր, ինչ որ այսօր իրականութիւն է Հայաստանի մէջ:

Վերջապէ՛ս, Հայաստան կրցաւ տէր դառնալ իր պատմութեան: 1915–ի Ապրիլ 24–ի, անկախ Հանրապետութեան ճանաչում, Մայիս 28, Եռագոյն, ֆէտայիներու պանծացում, դաշնակցական ղեկավարներու, գործիչներու, գրագէտներու դէմ կոչկոռ կապած վէթոյի վերացում, Ահարոնեանէն Գէորգ Չաւուշները, Աղբալեանէն Նժդեհները ու Արամը՝ Անդրանիկէն ետք եւ դեռ այնքան ուրիշներ էջերը կը լեցնեն խորհրդային մամուլի մը, ուր թաքուն էին, ոչ շատ հեռու անցեալի մը մէջ: Այս եւ նման այլ իրագործումներ որոնք եկան լեցնելու պատմութեան սպիտակ էջերը, ինքնաբուխ կերպով չեղան, ոչ ալ Հայաստանի ղեկավարութեան փափաքով եւ միակողմանի որոշումով: Ժողովուրդն է որ իր ճնշումը բանեցուց, Ղարաբաղ Կոմիտէն է, որ անոր բանբերը դարձաւ ու ձեւ տուաւ տենչանքներուն ու պահանջներուն: Այս իրողութեան գիտակցեցաւ համայն Սփիւռքը, յաճախ երեք կուսակցութեանց միահամուռ գործակցութեամբ ու գլխաւորութեամբ: Երբ Ղարաբաղ Կոմիտէի անդամները բանտ նետուեցան, միասնական նոյն ոգին է որ տիրեց պահանջելու համար անոնց ազատ արձակումը:

Իսկ այսօ՞ր: Ի՞նչ կը պատահի:

Եօթանասուն տարիներու բռնատիրութենէ ետք, գլուխն անցնելով ժողովրդական պոռթկումի մը, ծնած Արցախ ու հասած Երեւան, Ղարաբաղ Կոմիտէն կրցաւ միջազգային մետիաներու հիացման արժանանալով, պահպանել օրինակելի կարգապահութիւն մը, նախանձելի վստահութիւն մը ներշնչելով զանգուածներուն: Նման կացութիւն մը, պարզ է, չէր կրնար յաւերժանալ: Հարկ էր ձեւաւորել եւ ի վերջոյ կառոյց մը տալ շարժումին: Այդ է որ եղաւ ու այդ շարժումն է որ դարձաւ Համազգային եւ մանր – մունր բացականները չեն, որ կրնան պատրուակ ծառայել, ապօրինի հռչակելու համար այդ ածականին գործածութիւնը, որ ի դէպ բաւական չահագործուած է, շատ աւելի հատուածական պարագաներու մէջ:

Ու հասաւ հիմնադիր համագումարին օրը: Այդ համագումարը ունէր, անկասկած իր թերիները: Նախ բխած ժողովրդավարութեան անփորձութենէն, որ երբեմն մղեց նախագահութիւնը՝ գեր – ժողովրդավար չափազանցութիւններու, հետեւանք հասկնալի բարդոյթի մը, մեղադրուելով հանդերձ թէ հարկ եղածին չափ դեմոկրատ չէ: Ու խօսողները իրարու յաջորդեցին, գլխաւորաբար տեղացի, նաեւ Սփիւռքէն՝ հատուկենտ: Այդ հատուկենտին մէջն էին սակայն Ս.Դ. Հնչակեան եւ Ռամկավար կուսակցութիւնները, որոնք ներկայ էին յատուկ պատուիրակութիւններով եւ որոնց ներկայացուցիչներն ալ ելոյթ ունեցան, ողջոյնի իրենց խօսքը բերելով: Եւ հոս արդէն կը ծագի հակասութիւնը: Ահաւասիկ երկու կուսակցութիւններ, որոնք մասնաւոր պայքար մը չեն մղած Հայաստանի խորհրդային վարչակարգին դէմ, ընդհակառակն. Սփիւռքի մէջ ալ յատուկ ջատագովներ չեն եղած Մայիս 28–ի, Եռագոյնի կամ Աղբիւր Սերոբի, բայց եկած են, ներկայ են, աւելին՝ կը թուի որ Հ.Յ. Դաշնակցութիւնը ասպարէզը իրենց ձգած է, մինչ ինք հոն է, ոչ թէ 1988էն ի վեր, այլ 70 տարի է: Լուռ ապրած է Հայ ժողովուրդի սրտին մէջ, ու այսօր իր անունը ամէն կողմ է, ու հոգիներու խորէն դուրս կը ժայթքի: Ամբողջ ժողովուրդ մը իր անունով կ՚երդնու ու չի հասկնար անոր բացակայութիւնը: Զարմացած է: Դաշնակցութեան մասին կը խօսին բոլորը, Դաշնակցութիւնը կ՚ոգեկոչեն բոլորը, Դաշնակցութեան գործունէութիւնը կը պանծացնեն բոլորը: Դաշնակցութիւնը բոլորին բերանն է: Իսկ ի՞նք:

L'Arlésienne.

Չհասկցան: Չհասկցանք: Եւ հոս, հարցը պարզ հաստատումն է երեւոյթի մը: Ո՛չ քննադատութիւն, ոչ դատապարտում, քանի ծանօթ չենք Դաշնակցութեան Նորաբոյս Ostopilitik–ի ներքին ծալքերուն: Բայց, կրնանք ըսել թէ որեւէ պատճառաբանութիւն չի կրնար արդարացնել նման բացակայութիւն մը: ՀՀՇ.–ի հետ համաձայն չէ՞, թող այդպէս ըլլայ: Բայց հո՛ն Հայաստանի ժողովուրդը կայ, որ այնքան կը սպասէր Հ.Յ.Դ.–ի ողջոյնի խօսքին, որ ի վերջոյ, յանձնառութիւն չէր ՀՀՇ.ի ծրագիր – կանոնագրին: Պարզապէս՝ ներկայութիւն՝ կողքին այն ժողովուրդին, որու գործն է Դաշնակցութեան վերածնունդը Հայաստանի մէջ:

Բացակաները միշտ կը սխալին, կ՚ըսեն Ֆրանսացիք: Պէտի աւելցնէինք, նման պարագայի մը, աւելի քան երբեք: Ինչ որ կատարուեցաւ ու դեռ կը կատարուի Հայաստան իսկական յեղափոխութիւն մըն է, որու ընթացքը պէտք չէ կասեցնել:

Հայաստանի համար, բայց նաեւ համայն Հայութեան, անհրաժեշտ է որ ՀՀՇ.–ը չձախողի: Այլապէս անգամ մը եւս ցոյց տուած կ՚ըլլանք քաղաքական մեր տհասութիւնը: Ցոյց տուած կ՚ըլլանք թէ կը շարունակենք հատուածական շահերը գերադասել հայ ժողովուրդի շահերէն:

Այս ճգնաժամային օրերուն, նման մարզանքներ վտանգաւոր են այլեւս մեզի համար:

Խոչընդոտներ պէտք չէ դրուին ճամբու մը վրայ, ուրկէ Հայաստան պէտք է, ընտրողական է, որ յաղթական դուրս գայ:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՄԵՆՔ ԱՅՍՕՐ ՆԱԵՒ ԵՐԷԿ ԵՒ ՎԱՂԸ

«Աւանգարդ»ի կիրակնօրեայ վերջին թիւերը փոխանակ չորս մեծադիր էջերէ, կը բաղկանան աւելի փոքր ծաւալով ութ էջերէ, ինչպէս, օրինակ՝ «Հայրենիքի Ձայն» շաբաթաթերթը: Նոյեմբեր 5–ի թիւը առաջին էջէն, որուն կէսը գրաւած է անտառացած բռունցքներու լուսանկար մը, կը շեշտէ ապագայի համազգային ծրագիր ունենալու անհրաժեշտութիւնը: Իսկ ներսի էջերուն մէջ Շիրազ Մարտիրոսեան «Մենք Այսօր Նաեւ Երէկ եւ Վաղը» խորագրուած էջով մը յստակ հարցադրում մը կ՚ընէ. «Ի՞նչ պէտք է անենք»: Ցետոյ հարցումը կը վերածուի, «ո՞րն է մեր նպատակը»ի ձեւին: Պատասխանելու համար հեղինակը երեք ժամանակաշրջաններէ ակնարկ մը կը ձգէ մեր վրայ:

ԵՐԷԿ «ընդհանրական բնութագրմամբ մի տեսակ տնտեսական ազգ էինք. հասարակական – անհատական կապերում իշխում էին ազգային ձգտումները. բացակայում էր ազգային մտածողութիւնը, ազգային պատմութեան գիտակցումը, ազգային միաւորող ու համախմբող գաղափարը»:

Ու անցած տասնամեակներու պատմութեան փորձը կ՚ըսէ թէ հաւատալ որ ազգային արժէքներէ հրաժարիլ կը տանի ընկերային բարգաւաճում, բոլորովին սխալ է: Ընդհակառակն, այդ փորձը ցոյց տուաւ թէ ազգային արժէքներու կորուստին հետեւեցաւ ընկերային տեղքայլը ու յետամնացութիւնը:

Այս անցեալին յաջորդեց մեր ԱՅՍՕՐԸ. ներկային տեղի ունեցածը արմատական կարեւորութիւն ունի մեզմէ իւրաքանչիւրին համար: «Հասարակական կեանքի որակական տեղաշարժերը Արցախցիները հպարտութեամբ անուանում են արցախեան յեղափոխութիւն, իսկ մենք՝ ազգային – քաղաքական զարթօնք»: Սակայն հոս եւս կան տարաչափութիւններ. «Կայ վարչա – հրամայական – բիւրոկրատական համակարգը եւ նրա մտածողութիւնը, կայ եւ ազգային – դեմոկրատական շարժումը իր գաղափարախօսական յստակ սկզբունքներով»: Ու այս երկփեղկումին մէջ մեր վերածնունդի շարժումը պէտք է տապալէ կարգ մը միթեր ու քաղաքական առասպելներ:

Այսօր կատարուածը կը վկայէ «մեր ժողովուրդին իրօք առասպելական կամքին եւ ուժին մասին: Մենք տեսնում ենք մեր պատմութեան խտացուած պատկերը. ժողովրդի, իշխանութեան, արտաքին թշնամու անլուր խոչընդոտների մի բարդ համակարգի առկայութիւնը»: Իսկ ի՞նչպէս, ինչո՞ւ կրնանք մեր գոյամարտը շարունակել այս բարդ ներկային մէջ. «որովհետեւ ազգը իր հարազատ գոյաձեւի մէջ է, իր տարերքում է, իր հետ է եւ իր համար է. գտել է իր նպատակներն ու միջոցները»:

Եւ որպէսզի այս բարդ ու փափուկ շրջանը՝ ծանրաբեռնուած Արցախի, աղէտի գօտիի, բնապահութեան, տնտեսական ու այլ հարցերով, փակուղիի մը չվերածէ մեր ապագան, անհրաժեշտ է քաղաքական ինքնիշխանութիւն: Շ. Մարտիրոսեան տնտեսական մարզը միայն նկատի առած, հարց կուտայ. «ինչպէ՞ս զարգացնենք, եթէ քաղաքական իրաւունքներ չունենանք, քաղաքական որոշումներ չկարողանանք ընդունել»: Ապա ան կը յիշէ Վրաստանի, Լեհաստանի մօտիկ անցեալէն օրինակներ որոնք եւս կը փաստեն «առանց քաղաքական լուծումների չկան արմատական բարեփոխումներ»:

Այս իրավիճակին մէջ յօդուածագիրը կը սահմանէ յառաջիկայ ընտրութիւններու ընտրողներուն եւ ընտրուողներուն ընելիքները. առաջինները «պէտք է խորապէս գիտակցեն որ իրենց քաղաքական ու ընկերային բարեկեցութիւնը իրենց սեփական ձեռքերում է, պէտք է հաւատան որ իրենք կարող են փոխել իրենց կեանքի ընթացքը»:

Իսկ ընտրուողները, հեռու՝ լճացման շրջանի չէզոք հայեցողներէն, պէտք է ըլլան հայրենասէր, ժողովրդավարական հայեացքներու տէր, նուիրուած ու գիտակ քաղաքացիներ, որոնք պատրաստ են ընտրողներու հաւաքական կամքը արտայայտելու: Ու այս երկու զանգուածներուն դերն ու դիրքը ճշդելէ ետք, յօդուածագիրը անգամ մը եւս կը շեշտէ գոյութիւն ունեցող հնարաւորութիւններէն օգտուելու, եւ ոչ թէ անոնց դէմ դիրք գրաւելու դասը:

Գալով մեր վաղուան. «վաղը դառնում ենք լիարժէք քաղաքական ազգ: Ազգը վերջնականապէս տէր է դառնում իր ամբողջական վիթխարի պատմութեանը, անմահ հերոսներին, որոնք կ՚ապրեն մեզ հետ եւ կ՚օգնեն կերտելու մեր գալիքը»: Այս գալիքին մէջ Շ. Մարտիրոսեան կ՚ուզէ տեսնել «Հայաստանը իր բնական ու հզօր հպարտութեամբ, հզօր անհատներով, գաղափարի մարդկանցով, ընկերային արդարութեան յաղթանակով»:

Այսօրուան մեր տուեալներէն ներքին միասնութեան հաստատումը, գաղափարական նպաստաւոր դաշտ – միջավայրի գոյութիւնը, ազգին քաղաքական հասունութեան նշան կը նկատէ յօդուածագիրը. ազդակներ, որոնք ներկայի մեր խմորումներէն առատ են ստեղծելու փափաքելի, երազուած վաղը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՄԵԾԱՐԱՆՔ

Ժորժ Կառվարենց վերջերս արժանացաւ Սապր տ՚Օռ 1989–ի զոր պաշտօնապէս իրեն յանձնեց Օլիվիէ Սթիրն, պատուիրակ – նախարար զբօսաշրջիկութեան, Նոյեմբեր 9–ի ընդունելութեան մը ընթացքին:

Այս «սուր»ը կը շնորհուի անոնց – անանուն, մեկենաս հաստատութիւններ, բարեսիրական միութիւններ, լրագրողներ, արուեստագէտներ – որոնք ուշադրութիւն գրաւած են օրինակելի ծառայութեամբ մը քաջութեան եւ առատաձեռնութեան մարզին մէջ: Ժորժ Կառվարենց «Քեզի համար՝ Հայաստան» ով սատարած է Հայաստանի օժանդակութեան եւ իրեն յանձնուելիք գումարը, ձգած է որ բաժնուի երեք կազմակերպութեանց՝ S.O.S. ARMENIE, Croix Bleue, AZNAVOUR pour l'Arménie.

ԱՐՇԱԿ Բ. ՊԱՍՏԱՌԻ ՎՐԱՅ

– Արուեստներու եւ Մշակոյթի միջազգային կեդրոնին ու Կարմիր խաչի Լիոնի մասնաճիւղին կողմէ կազմակերպուած առաջին ցուցադրութեան առթիւ. –

Դ. դարու կիսուն կը գտնուինք. երեք դարէ ի վեր Հայաստան Պարսիկ Արշակունիներու գերղաստանին կողմէ կը ղեկավարուի: Կէս դարէ ի վեր քրիստոնէութիւնը պետական կրօնք է. աւելի առաջ, քան՝ Հռոմէական կայսրութիւնը որ նոր ընդունած է զայն: Ուրեմն Արշակ Բ. Թագաւորին համար բնական բան է հակիլ աւելի դէպի Կ. Պոլիս, քան՝ Պարսկաստան, ուր Սասանեաններու տոհմը Գ. դարուն սկիզբը տապալած է Արշակունեան իշխանութիւնը: Արշակ Բ.ի կինն ալ, Ողիմպիան, Յոյն է: Միջոց մը եւք կը սիրահարի Սիւնիքէն գեղեցիկ իշխանուհիի մը՝ Փառանձեմի, որուն ամուսինը սպաննել կու տայ. Հայաստանի յաւիտենական պայքարին մէջ կը բացուի նոր շրջան մը, օրինաւոր իշխանութեան ու մրցակից ճորտատէրերու միջեւ: Հայաստանի գահը կը բարձրանայ Փառանձեմ, յաջորդելով թունաւոր սպաննուած Ողիմպիայի: Սակայն, Հռոմէացիներու եւ Պարսիկներու միջեւ մղուած պատերազմին Հայաստան կը լքուի Հռոմէացի իր դաշնակիցներուն կողմէ. Թագաւորը պարսկական բանտին մէջ չարչարանքներու տակ կը մեռնի, ապա նաեւ կինը:

Պատմական այս ենթախորքին վրայ գրուած է, 120 տարի առաջ, հայկական առաջին օփերան: Պոլսեցի Տ. Չուխաճեան Միլանօ ուսանած էր. առով կը բացատրուին իտալական ոճի բազմաթիւ մասերը այդ օփերային որ արդէն Տանթէի լեզուով գրուած է: Գործը առաջին անգամ ներկայացուած է 1945–ին, հայերէնի թարգմանուած բնագիրով մը: Որքան որ ԺԹ. դարու աւարտին Կ. Պոլսոյ մէջ անկարելի էր Հայաստանը իր փառքի շրջանին ներկայացնող այս գործին բեմադրութիւնը, այնքան՝ ներկայի պարագաները ուր ազգային պոռթկում մը նկատելի է, բնական շրջանակ մը կը կազմեն «Արշակ Բ.»ի համար: Տիգրան Լեւոնեան յաւ հասկցած է այս իրողութիւնը ու չէ վարանած ձեռնարկելու չարժարուեստական նման վտանգաւոր արկածախնդրութեան մը, ամէն միջոցները ի գործ դնելով. բնական միջավայր (Ամբերդ, Հոխոսիմէ, Գառնի....), շքեղ զգեստաւորում, ճոխ անձնակազմ, երաժշտական միջարկումներ որոնց մեկնաբանութիւններ կ'ընկերանան...: Տեսողական տպաւորութիւնը քիչ մը կը յիշեցնէ 50–ական թըւականներու այն ժապաւէնները, որոնք դժբախտաբար դադրած են նորոյթ ըլլալէ: Մարդիկ առոնք հնարայր բաներ կը նկատեն...: Երաժշտական տեսակէտէ գեղեցիկ գործ մըն է ու մեկնաբանութիւնը անզուգական: Գլխաւոր դերը կ'երգէ սքանչելի պարիթոն Միհրան Երկաթ որ 1945–ի ներկայացումին մասնակցած է: Ան ներկայ ժապաւէնին մէջ դժբախտաբար չէր կրնար դերակատարութիւնն ալ ընել, քանի որ մահացած էր: Պէտք եղած էր ուրիշ դերակատար մը ճարել. ի վերջոյ Տիգրան Լեւոնեան խորհած էր ինք ստանձնել այդ դերը: Տեղին որոշում մըն էր ատիկա, որ երկու կիներու եւ երկու կայսրութիւններու միջեւ տատանող Թագաւորին պիտի տար անհրաժեշտ ամբողջ վեհութիւնը, առանց անտեսելու մարդկայնական կողմը: Հարցը հոն էր որ ան նախատեսուած էր մասնիչ Տիրիթի դերին համար ու քանի որ չէր կրնար թէ Արշակ եւ թէ Տիրիթ ըլլալ, դերակատարութեան համար ուրիշ մը փոխարինած է զայն:

Գալով իգական դերերուն, Թագուհին կ'երգէ Գոհար Գասպարեան զոր աւելորդ է ներկայացնել, եւ որ հոս անհաւասարելի է: Իսկ Գոհար Գալաչեան մեծծոյի իր գեղեցիկ ձայնով կը կատարէ Փառանձեմի բաժինը: Այս երկու դերերուն համար այս արուեստագիտուհիներուն ընտրութիւնը ժապաւէնին մեծ յաջողութիւններէն մէկն է: Մարի Պետրոսեանի զգայուն ու փափուկ մեկնաբանութիւնը որ կը մարմնաւորէ հակառակ իր կամքին դաւերու մէջ ներքաշուած օտար Թագուհին, կը հակադրուի Ալիս Մակարեանի հըպարտ գեղեցկութեան, որ կը ներկայանայ հոյակապ մարմնով ու վագրի նայուածքով իշխանուհի մը:

Տուեալ պայմաններուն մէջ բոլոր դերերը կրկնակի արուեստագէտներով մարմնաւորուած են, ինչ որ համաժամութեան յաւիտենական հարցեր կը ըստեղծէ. օփերայի ժապաւէններուն մղձաւանջը: Արդիւնքը փոփոխական է. խաղին օրէնքն է ատիկա: Օփերային հետ համեմատած, ժապաւէնը քանի մը յաւելումներ կրած է: Տիգրան Լեւոնեան գանոնք երեւակայած է Պարսկաստանի մէջ արգելափակուած Թագաւորին համար ու օփերան աւարտած է անոր մահով, մինչ Երգահանը այդ աւարտը կը կապէ դաւաճաններուն մահուան ու Թագաւորական զոյգին պանծացումին: Արարներու միջեւ բացատրութիւններ կը տրուին բեմանիւթին ընթացքին մասին: Հիմնական հարցը անգամ մը անձնաւորութիւնները ճշդորոշելն է, անկէ ետք դիւրին է մեքենայութիւններուն հետեւիլ:

Մարդ երբ 2 ժամ 20 վայրկեաննոց ներկայացումէն դուրս կ'ելլէ, պատկերներու ու երաժշտութեան տպաւորութեան տակ է. դժուար է մոռնալ Արշակի ու Փառանձեմի առաջին հոյակապ զուգերգը, Ողիմպիայի նշանաւոր երգը, դաւադրութեան տեսարանները, կամ ուրիշներ, ուր օրինակ յաղթական արքան իր կառքին վրայ կ'առաջնորդէ բանակը: Պէտք է օգտագործել այս միակ առիթը ու պաստառի վրայ դիտել հայկական առաջին օփերային այս տպաւորիչ տարբերակը:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

Հ. Հ. Շ.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԵՐԵՒԱՆ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4, 5, 6

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ

ՍՓԻՒՌՔԱՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ՀԵՏ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՀՇ–ն համագումարը

– հաստատելով ազգային գաղափարների ամբողջականութիւնը եւ անբաժանելիութիւնը, ազգային գաղափարների արտայայտողները եղել եւ մնում են առանց բացառութեան հայ ազգի բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները եւ կազմակերպութիւնները.

ելնելով այն փաստից որ անբնական եւ յանցաւոր իր ազգի քաղաքական կեանքից, Հայ յեղափոխական Դաշնակցութեան Հընչակեան եւ Ռամկավարական կուսակցութիւնների մեկուսացումը, որը աւաղեց եւ արգելք դարձաւ քաղաքական պրոցէսների բնականոն ընթացքի զարգացմանը, ոչ միայն Հայաստանում այլեւ Սփիւռքում:

Նպատակ ունենալով վերականգնել քաղաքական պրոցէսների բնականոն ընթացքը, որոշում է՝

1.– Ճանաչել այն մեծ դերը, որ ունէին եւ ունեն այժմ հայկական կուսակցութիւնները Սփիւռքում, որոնք պահպանում են եւ զարգացնում են ազգային գաղափարները պայքարելով ազգային նըպատակների իրագործման համար:

2.– Պահանջել ՀԽՍՀ Գերագոյն Խորհրդից եւ կառավարութիւնից պաշտօնապէս ճանաչել Ռամկավարական ազատական, Սոցիալ դեմոկրատ Հնչակեան, եւ Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնները:

3.– Պահանջել Հայաստանում բացելու նշուած կուսակցութիւնների մշտական ներկայացուցչութիւնները:

4.– Համագումարը յոյս է յայտնում, որ բոլոր սփիւռքահայ կուսակցութիւնները գործնականում կը համակենտրոնացընեն իրենց ուժերը, ազգային վերածընունդի եւ միաւորման, ազգային նպատակների իրագործման շուրջը:

ԳՈՂՏՈՒԹԷ ԳՈՂՏՈՒԹ

ՀԱԼԷՊԻ Ազգային Առաջնորդարանի դահլիճին մէջ, Սեպտեմբեր 25–էն 27, Բերիոյ Թեմին առաջնորդ՝ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի նախաձեռնութեամբ տեղի ունեցած է Թեմին քահանայից դասուն եօրեայ համագումարը: Դասախօսութիւններով հանդէս եկած են Սուրէն Արք. Գաթարոյեան, բժ. Վահէ Սիսեռեան, պետական երեսփոխան եւ իրաւաբան՝ Գրիգոր Խպլիզաթեան, Պետրոս Տարագճեան եւ Գ. Տունկեան: Համագումարին եզրափակիչ խօսքը կատարած է Թեմի առաջնորդը:

***

ԼԱՌՆԱՔԱՅԻ Ս. Ստեփանոս Եկեղեցւոյ շինութեան 80–ամեակը տօնախմբուած է աշխարհիկ եւ կրօնական հանդիսութիւններով: Հոկտեմբեր 7–ի երեկոյեան, քաղաքապետարանի հանդիսասրահին մէջ տեղի ունեցած հանդիսութեան բացումը կատարած է շրջանի հոգեւոր հովիւ՝ Նարեկ քահանան, որմէ ետք գործադրուած է գեղարուեստական յայտագիր մը՝ Ս. Աստուածածին Եկեղեցւոյ քառաձայն երգչախումբին մասնակցութեամբ, արտասանութիւններով: Բանախօսած է Թեմի Կաթողիկոսական փոխանորդ Եղիշէ Ծ. Վարդապետ Մանճիկեան, յատկապէս անդրադառնալով եկեղեցւոյ շինութեան պատմութեան: Յաջորդ առաւօտուն Թեմի կաթողիկոսական փոխանորդին մատուցանած քառաձայն պատարագէն յետոյ տեղի ունեցած ճաշին ընթացքին եղած են կարեւոր նուիրատուութիւններ՝ ի նըպաստ եկեղեցւոյ վերանորոգման:

***

ԼԻԲԱՆԱՆԻ զանազան շրջաններուն մէջ նշուած է Սրբոց Թարգմանչաց տօնը: Բոլոր եկեղեցիներուն մէջ մատուցուած են հանդիսաւոր պատարագներ: Ազգային վարժարաններուն մէջ տեղի ունեցած են դասախօսական ձեռնարկներ: Այս առիթով, Լիբանանի Հայոց Թեմի առաջնորդ Արամ Արքեպիսկոպոս Քէշիշեան Սուրբ Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ մէջ տուած է յատուկ պատգամ մը՝ Լիբանանի Հայութեան:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԳՐԱԿԱՆ – ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՎԵՐԼՈՒԾԱԿԱՆ ԷՋԵՐ

ԵԴՈՒԱՐԴ ՏԱՄՆԱՊԵՏԵԱՆ

Տպարան Կիլիկիոյ Կաթողիկոսութեան Անթիլիաս, Լիբանան, 1989

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Հոն՝ երեք կախաղաններ, իրենց սպիտակագեստ զոհերով կը յիշեցնէին՝ Գողգոթայի խաչեցեալները: Հասարակ ոճրագործի մը պէս, իրենց կուրծքէն կախուող ամբաստանագիրը կը թուէր իրենց աններելի յանցանքը: Պարապութեան մէջ տատանող գլուխներուն արտայայտութիւնը զարհուրելի էր: Դուրս ցցուած աչքեր, որոնց անփայլ գունդերուն խորը յաւէտ դրոշմուած կը մնային, կանխահաս երկիւղին հետ, չյագեցած սէրեր եւ իղձեր: Կապտացած լեզուներ, սեւօծերու գլուխներու պէս դուրս ինկած՝ ծռած բերաններէն, որոնց խորշերէն վար բարակ երիզի նման չորցած էր չոլիգախառն արիւնը: Ակօսուած ճակատներ, մազերու թուխ եւ չէկ խուրձերով ծանրաբեռնուած, որոնք կը վկայէին իրենց վերջին վայրկեաններու հոգեկան մարտնչումները: Մարմիններ, օդի ճնշումէն այլանդակօրէն երկարած: Տեսարանը քամնելի էր: Աչքերս ծածկած ձեռքերով, մատներուս ճեղքերէն դեռ կը դիտէին զիս՝ այդ սարսափահար դէմքերը իրենց անհուն տառապանքներով: Օրերով կրեցի ցաւագին պատկերը այս կախուողներուն, եւ անքուն գիշերներուս ուրուականները դարձած, հալածեցին զիս՝ անդըրշիրիմեան արհաւիրքներով: Ես, որ պարզ դագաղի մը տեսքէն կը սոսկայի, ո՞ր քաջութենէ մղուած, ուզեցի տեսնել զանոնք մօտէն:

Մինչ Ատանացի Հայը ապստամբելով բռնապետական իշխանութեան դէմ, լեռը քաշուած կռիւ կը մղէր, քանի մը ընկերներով: Նախընտրած էր արծիւի նման ազատ բարձունքներու վերին ըլլալ, քան օրէնքներու չըթայակապ ստրուկը: Ժողովուրդը երկիւղախառն հիացումով կը խօսէր այս ափ մը քաջերու մասին, որոնք ազատութեան ռահվիրաները դարձած՝ կը ցուցնէին փրկութեան ճամբան: Անոնց պետը՝ Մըրքխն էր: Ան չէր վարանած ոճիր մը գործելէ, տեսնելով Թուրքի մը յայրատ ակնարկներն ու լպիրշ խօսքերը՝ գեղանի հայ հարսի մը ետեւէն, երբ ան բաղնիքէն ելած իր տունը կը վերադառնար: Նենգամիտ Թուրքը, ամէն գձուձ միջոցի մը դիմած էր, ծուղակի մէջ ձգելու համար հերոսը: Շողոքորթութիւնը տկար նկարագրի յատուկ զէնքն է, երբ ան սպասուած արդիւնքը չի տար, բռնի ուժն է որ կը գործադրուի զգետնելու համար թշնամին: Այսպէս նախ փորձած էին շողոմել զայն, սակայն ակընկալուածը չունենալով, դիմած էին վայրենի հրոսական խումբերու, ջախջախելու համար այս անվեհեր մարտիկը:

Կառավարական զօրքերու հոծ թիւին առջեւ միայն պարտուած, բարձր սարերու արծիւը ինկած էր արիւնլուայ: Արըւնաքիղծ ձեռքեր դիակը քաշքշելով բերած ձգած էին եկեղեցիին առջեւ, որպէս ըսպառնալիք՝ ըմբոստութիւն ծրագրող ազգակիցներուն համար:

Ժողովրդական վառ երեւակայութեան մէջ, Մըրքխը դիւցազնացած, անցեալի առասպելական հերոսներու նման, արժանացած էր յաւերժութեան դափնեպսակին: Կ'ըսէին թէ իր հսկայ հասակով կը նմանէր Առիւծ Մհերին: Մահը աւելի ազնուացուցած ու գեղեցկացուցած էր իր դէմքին առնական գիծերը: Ամէն մէկ Հայ, որպէս նուիրական պարտականութիւն գնաց իր յարգանքի տուրքը վըճարելու այս ասպետին, օծելով անոր կաբեւէր մարմինը դառնագին արցունքներով: Փոքրերս անգամ մեր մասնակցութիւնը բերինք այս ընդհանուր համակրանքի արտայայտութեան:

1915ի վերջերը, Միջագետքի անապատներէն՝ Րաս – Իւլ – Այնի մէջ ճանչցայ Մըրքխի ծնողքը: Սիրելի զաւկի մը անշիջանելի վիշտը եւ աքսորի զրկանքներն ու տառապանքները վերածած էին այս ամոլը կենդանի կմախքներու, որոնց հոգին կարծես թէ այլ տեղ կը գտնուէր: Կթոտ քայլերով կ'անցնէին անոնք եւ արհաւիրքէն անդրանցած ուրիշ խըլեակներ, մէկդի կը կենային ճամբայ տալու համար անոնց: Այս տխուր բեկորները որ հիմա ատամոքսին օրէնքին առջեւ գլխէին խոնարհիլ՝ յարգանքով կը բարեւէին անոնց:

Մաքրագործումը կը շարունակուէր խելայեղօրէն: Ծայրագոյն գաւառներէն, արդէն խողխողումի լուրերը կը հասնէին ջարդէն ճողոպրած քանի մը Հայերով: Հոս ալ կը խօսէին ընդհանուր տեղահանութեան մասին: Տուները «լացի – գիշերին» կերպարանքը ունէին, որոնց մէջ մէկիկ – մէկիկ կը մարէին յոյսի վտիտ նշոյլները: Խաւարը իր աջակցութիւնը կ'ընծայէր չարին տարածման, եւ իր դաւադիր ծոցին մէջ կը մնային անարձագանգ ողբն ու կոծերը, եւ ի խորոց սրտի աղօթքները հայ մայրերուն: Մութի Թագաւորութեան մէջ, ոստիկանութիւնը կը գործէր սանձարձակ, լեցնելով բանտերը: Այսպէս հազարաւոր անձեր գացին անհետ, ոչ ոք գիտցաւ թէ ի՞նչ ճակատագիր ունեցան անոնք: Կ'ըսէին թէ Սիհունին ջուրերը կարմրած էին. իր խոր ու հանդարտ գիրկին մէջ կ'ընդունէր դիակներ եւ ճամբու կէսին մոլեգնօրէն դուրս կը նետէր զանոնք, կարծես ինք իր ըրածէն ամչցած:

(Շար. 13)

Այրի Տիկին Անահիտ Պաղտասարեան,
Տէր եւ Տիկին Ներսէս Շահինեան,
Տէր եւ Տիկին Լեւոն Պաղտասարեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Վարանդ Պաղտասարեան եւ զաւակները,
Պր. Վիգէն Պաղտասարեան,
Տիկին Մարիամ Մոսոյեան,
ինչպէս նաեւ Պաղտասարեան, Քաթըր, Տոսթուրեան, Զէօրէքճեան, Ղոչախեան, Շահինեան, Պայըքճեան, Իմմէեան ընտանիքները

ցաւով կը ծանուցանեն իրենց ամուսնոյն, հօր, մեծ-հօր, եղբօր եւ ազգականին՝

ՅԱԿՈԲ ՊԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆԻ

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 16-ին:

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երկուշաբթի, Նոյ. 20, ժամը 10·30-ին Փարիզի Ս. Յովհաննէս-Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Պանթէօ-Փարիզիէնի գերեզմանատունը:

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել:

Ցաւակցութիւն տեղւոյն վրայ:

165, rue Marcadet, 75018 Paris
Tél. : 42 - 54 - 54 - 25

«ՅԱՌԱՋ». – Մեր ցաւակցութիւնները Պաղտասարեան ընտանիքներուն:

ԹԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

Կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
եւ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝
Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝
ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
հայրենի գրող՝
ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց – 75017 – Փարիզ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. –
45 – 20 – 03 18 եւ 39 – 85 – 36 – 53 թիւերուն:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազգանոյշ Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ եւ Վարդուհի Մուսայեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ Տիկին Կելկելեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

RECHERCHE
une SECRETAIRE
A MI-TEMPS
BILINGUE FRANÇAIS–ARMENIEN
connaissance parfaite du français
Arménien écrit souhaité
environnement informatique
AMSTRAD PC 2086
lieu de travail : PARIS
Contrat à durée déterminée
Six mois renouvelable

Adresser C.V. au Journal qui transmettra.

ԹԱՏՐՈՆ

Կապոյտ Խաչի Պանթէօ-Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

Դ ի մ ա կ թատերախումբի կողմէ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ
« Մ Ե Ռ Ն Ի Լ Ը
Ո Ր Ք Ա Ն Դ Ժ Ո Ւ Ա Ր Է »

Կիրակի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15·30-ին

Théâtre Victor Hugo
14, Ave. Victor Hugo
92220 BAGNEUX

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
ՏԻԿՆԱՆՑ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂ

Աշնան Թէյասեղան

Երեքշաբթի, Նոյ. 21, ժամը 15-ին՝
Concorde - Prado-ի
շքեղ սրահին մէջ
11, ave. de Mazargues, 13008 Marseille
(Ավընիւ տիւ Փրատոյի Մայր Եկեղեցիին մօտ)

Սիրով կը հրաւիրուին անդամուհիները, ընկերուհիները եւ համակիրները:

Գեղարուեստական բաժին:

ARMENIE—CINEMA
organisé
par le Comité
de la M.C.A. d'Issy-les-Moulineaux

Sous la présidence de
ANDRE SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI

de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole... les Arméniens ont leur Madénataran»

Dimanche 26 novembre à 14 h 30

à l'AUDITORIUM
Mail Raymond Menard
Issy-les-Moulineaux

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

Հայ բանաստեղծներ Ֆրանսերէնի թարգմանուած

Պետրոս Դուրեանի «Լճակը», «Տրտունջքը», «Զղջումը», Սիամանթոյի «Սուրբ Մեսրոպը» (ամբողջութեամբ), «Խօսք իմ որդուն», «Գեղօն ի պատիւ Հայ Լեզուին», «Ազատն Աստուած», «Երբ որ բացուին», «Ես իմ անուշ Հայաստանի», «Քիչ ենք բայց հայ ենք», «Մենք անկեղծ գինուոր ենք», «Աղաւնու վանքը», «Եկեղեցին հայկական», «Մրծեանակ», «Իբրեւ արծիւ», «Ամբոխները խելագարուած», Դ. Վարուժան, Յովհ. Շիրազ, Մ. Իշխան, Լուսիկ Մելիքեան, Հայկ Խաչատրեան եւ ուրիշներ:

Գեղազարդուած՝ 25 բանաստեղծներու եւ այլ նկարներով:

Թարգմանիչի հասցէն.–
Krikor Afarian
105B Waverly Avenue
Watertown, MA 02172
U.S.A.

Գինը՝ 8 Տոլար:

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26

Ընտրական յանձնախումբը կը յայտարարէ իր անդամներուն, թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 26, տեղի կ'ունենայ վարչական խորհուրդի ընտրութիւնը նոյնինքն եկեղեցւոյ Ա. Ջրբաշեան սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը՝ 17:

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որպէսզի ընտրութեան ներկայանան իրենց ստացած նամակներով, որոնց վրայ կը գտնուի իրենց անդամական թիւը: Իսկ քուէարկելու համար ճշդուած անդամավճարը նախապէս վճարելով կը դիւրացնեն ընտրական յանձնախումբի գործը:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Exposition des œuvres de
DIR VAHAKN
du Vendredi 24 Novembre
au Dimanche 3 Décembre

Vernissage le Vendredi 24 Novembre
à 19 heures

Sous la présidence de
Mme MARLYNE VIGOUROUX

ՇՆՈՐՀԱԿԱԼԻՔ

Կապոյտ Խաչի Անիէռ – Պուա – Քոլոմպ – Արժանթէօյի Ականունի մասնաճիւղը շնորհակալութեամբ ստացած է 200 ֆրանք Տիկին Քէօլէեանէ Տիկին Ազգանոյշ Տէյիրմէնճեանի մահուան առթիւ:

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

ՃԱՇ – ՊԱՐԱՀԱՆԴԷՍ
փետրուար 3
Անկէնի Նարեկ վարժարանի ի նպաստ

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Meubles Ghazarian
4.000 m² de mobiliers présentés en ambiance
Z.I. Vitrolles à 20 km de Marseille **tél. : 42. 89. 27. 47**

"Բացառիկ զեղչ «Յառաջ»ի բաժանորդներուն"

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ ԵՒ ՕԾՈՒՄ ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ

1713 Հոկտեմբեր 26-ին հիմնուած եւ 1986 Նոյեմբեր 14-ին՝ շնորհիւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան եւ ժողովրդային հանգանակութեան վերագնուած՝

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱԺՆԻՆ ՕԾՈՒՄԸ՝ յանուն «ՍՐԲՈՑ ՀՈԳԻՈՅՆ» պիտի կատարուի

Կ ի ր ա կ ի օ ր, Ն ո յ ե մ բ ե ր 2 6 – ի ն
ժամը 10·30-ին

ձեռամբ՝
Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ-ի

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու այս իրադարձութեան եւ ուրախակցելու՝ Հոլանտայի եւ մասնաւորաբար Ամսթերտամի Հայոց մխիթարութիւն եւ հոգեկան բաւարարութիւն տուող այս իրագործումին համար:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 21

MARDI
21 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.148 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.148

ԱՐՑԱԽ

ՄԻՇՏ ԳՐԳՌՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Երկուշաբթի առաւօտ, Երեւանէն հեռաձայնով առած մեր լուրերուն համաձայն, բանակին գրգռութիւնները կը շարունակուին Արցախի մէջ, առջի օր, զինուորներ Ստեփանակերտ մտած են, ուր կան Երեւանի Փոլիթեքնիքէն տղաք, ինչ որ մըկըրտուած է «չինարարական ջոկատներ» եւ ձերբակալած 12 հայ երիտասարդներ: Աւելի ուշ ազատ արձակած են 10-ը, բայց վար դրած երկուքը: Կը կարծուի որ առ այժմ ազատ չեն ձգուիր, որպէսզի ծեծի հետքերը չերեւան:

⁂

Նոյեմբեր 20-ին, Երկուշաբթի «Քոթիտիէն տը Փարի» կ'անդրադառնար Ղարաբաղի, որ օտար այցելուն կ'ընդունի սա խօսքերով. — «Ո՛չ սննդեղէն, ո՛չ դեղօրայք: Ինչ որ պէտք է մեզի՝ զէնք է, որպէսզի պաշտպանուինք Ազերիներէն»: Թերթը կ'ըսէ թէ ըստ հայկական աղբիւրներու, ազգամիջեան բախումները 10էն 15 մեռեալ պատճառած են վերջին 20 ամիսներուն: Ստեփանակերտ շրջափակուած է բանակի հրասայլերով: Ազրպէջանէն հասնող ելեկտրականութիւնը կանոնաւոր կերպով կը կտրուի, Շուշիէն հեռատեսիլի հայկական յայտագրերը կը խանգարուին: Հայ կամաւորներու զինեալ գունդեր, որոնք իրենք զիրենք «ֆետայի» կը կոչեն կը շրջին Լեռնային Ղարաբաղ, սահմանամերձ վայրերը: Իրենց նպատակն է պաշտպանել հայկական կղզիացած գիւղերը եւ գիւղացիները Ազերի յարձակումներու դէմ: Նոյն թերթին մէջ, Փիէր Վէրլիւզ կ'անդրադառնայ Քարինտակի (Շուշիի մօտ), որ չարաթներէ ի վեր Ազերիներու ռումբերուն թիրախ է: Հոն, կ'ըսէ լրագրողը, 800 հոգի կ'ապրի (125 մանուկ): Բազմաթիւ տուներ քարուքանդ եղած են, անձեր վիրաւորուած: Նպատակն է որ Հայերը սարսափահար հեռանան գիւղէն: Անոնք, սակայն, գրեթէ անզէն եւ առանց բժիշկի, կը մերժեն թողուլ «իրենց նախնեաց հողը»: Կը զարմանան որ խորհրդային բանակը կրաւորական դիրք բռնած է:

ՆԱՄԱԿ ԺԱՆ Տ'ՕՐՄԷՍՈՆԻ

Ֆիկառօ — Մակազինի վերջին թիւին (Նոյեմբեր 18) Նամականիի բաժնին մէջ, Ժան տ'Օրմէսոնի ծանօթ քրոնիկին (Հոկտեմբեր 21) պատասխան մը լոյս տեսած է: Նամակին հեղինակը՝ փրոֆ. Ռոպէր Աստուրեան իր զարմանքը կը յայտնէ ակադեմականին անգիտութեան մասին հայկ. քաղաքակրթութեան վերաբերեալ, անտարբեր իր շրջապատի ընթացքին:

Հետաքրքրականը սակայն, Ժան տ'Օրմէսոնի պէս մէկուն ձախաւեր «արդարացումն» է: Արդարեւ, ան կ'ըսէ թէ եթէ չէ խօսած Հայաստանի մասին, պատճառն այն է որ ... չէ գացած (մեր հարցը՝ արեւմտեան Հայաստանի կը վերաբերէր...) եւ երբ երթայ, այն ատեն՝ «կը խօսիմ այն մեծ եւ գեղեցիկ մշակոյթին մասին վայրագօրէն խաչուած»:

Եթէ լաւ հասկցանք, ակադեմականը ըսել կ'ուզէ «դուք ալ գիս հրաւիրեցէք այն ատեն...»:

Օրին արդէն, «Լիպերասիոն»ի մէջ, Աշոտ Մալաքեան փառաւոր պատասխան մը տուած էր («Յառաջ», Հոկտեմբեր 27):

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

12 ԵՒՐՈՊԱՑԻՆԵՐԸ ԵՒ ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԵՒՐՈՊԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱՑՈՒՄԸ

Ֆրանսուա Միթերանի հրաւէրով, որ նաեւ եւրոպական Համարակալեաութեան նախագահն է մինչեւ Յունուար, 11 Եւրոպացիներ եկած էին Էլիզէ, Շաբաթ իրիկուն (Նոյեմբեր 18) «Աշխատանքի ճաշի» մը: Շեշտուած էր թէ հոն որեւէ որոշում պիտի չտրուի (Եւրոպացիներու բուն վեհաժողովը Դեկտեմբեր 2-ին եւ 3-ին է) այլ մօտքերու փոխանակութիւն պիտի ըլլայ գլխաւորաբար տնտեսական օժանդակութեան մասին: Միթերանի այս նախաձեռնութիւնը նպատակ ունէր նաեւ չթողուլ որ Պուշ եւ Կորպաչով առանձին դիրք ճշդեն արեւելեան Եւրոպայի վերիվայրումներուն շուրջ, մանաւանդ արեւելեան Գերմանիոյ:

Նոյեմբեր 18-ին, Միթերանի բերնով, Եւրոպան կրցաւ մէկ մարդու պէս խօսիլ: Տրամադիր են օգնելու արեւելեան Եւրոպայի, պայմանաւ որ դէպի ժողովրդավարութիւն վերադարձը, ազատ եւ գաղտնի ընտրութեանց հաստատումը, մարդկային իրաւանց յարգանքը իրականութիւններ դառնան եւ ստուգուին:

Օժանդակելու համար ալ, Նախագահ Միթերան յայտնեց թէ լիազօրութիւն տրուած է եւրոպական երրեակի մը (Ֆրանսա, Իրլանտա, Սպանիա) եւ յանձնախումբի նախագահ՝ Ժ. Տըլորի, որ ուսումնասիրեն «արեւելեան Եւրոպայի արդիականացման եւ զարգացման համար» եւրոպական դրամատան մը ստեղծումը:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ Համայնավար կուսակցութիւնը իր 14-րդ համագումարը բացաւ Երկուշաբթի օր եւ անգամ մը եւս պիտի վերընտրուի ան, որ կ'ուզէ կոչուիլ՝ «Դանուբի հանճարը» Նիկոլայէ Չաուչեսկու: Իտալիոյ Համայնավար կուսակցութիւնը որոշած էր պատուիրակութիւն չղրկել, Ֆրանսայի Համայնավար կուսակցութիւնը ղրկեց, բայց պատուիրակութիւնը հետը նամակ մը կը տանի, ուր կուսակցութիւնը կը պարզէ իր խոր եւ ծանրակշիռ տարակարծութիւնները Ռումանացիներուն հետ եւ կոչ կ'ընէ որ վերնան բռնատիրութեան, ճնշումի, ազատութեանց կաշկանդումի բոլոր գործողութիւնները եւ իրենք ալ բռնեն Պերեստրոյկայի ճամբան:

ՌԻԳԱՅԻ մէջ (Լատվիա) 400-էն 500 - հազար ցուցարարներ ոգեկոչած են անկախութեան հռչակման 71-րդ տարեդարձը եւ միաժամանակ կոչ ըրած որ Լատվիա անկախ դառնայ եւ ազատ զինուի:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ Գերագոյն Խորհուրդը յայտարարած է թէ Հանրապետութիւնը իրեն կը վերապահէ Խորհրդային Միութենէն ազատօրէն հեռանալու իրաւունքը եւ ջնջելու խորհրդային այն օրէնքները, որոնք չեն համապատասխաներ Վրաստանի շահերուն: Կիրակի օր յայտարարուած է նաեւ որ Հանրապետութեան ներմուծումը Խորհրդային Միութեան մէջ, 70 տարի առաջ զինուորական միջամտութեան մը հետեւանք էր:

ՓՐԱԿԱՅԻ ՄԷՋ ցոյցերը կը շարունակուին հակառակ ապահովութեան ուժերու բիրտ միջամտութեան: Թէեւ պաշտօնապէս իշխանութիւնները հերքեցին, բայց Չեխերը վստահ են որ 20-ամեայ ուսանող մը՝ Մարթին Սմիտ ծեծի տակ մեռած է Ուրբաթ իրիկուն: Հոն, ուր տղան սպաննուած կը նկատուի — Նարոդնի պողոտայի վրայ, հազարաւոր Չեխեր, ամբողջ չարաթավերջին ծաղիկ դրած են:

ԴՐԱԿԱՆ ՆՈՐ ՄՐՑԱՆԱԿ ՄԸ «Նոյեմբեր», Կիրակի օր, Կոնքուէն 24 ժամ առաջ, շնորհուեցաւ Կի Տիփրէի: Այս մըրցանակը «ուրիշներէ տարբեր» կը տրուի գրագէտի մը՝ «ուրիշներէ տարբեր»:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» - ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 / 17)

ԼՂԻՄ ԱՐԴԱՐԱՑԻ ՎՐԴՈՎՄՈՒՆՔ

Ժողովրդական երեսփոխաններու Ստեփանակերտի քաղաքային Խորհուրդի Գործկոմի նախագահ Մաքսիմ Միրզոյեանի, ժողովրդական երեսփոխաններու Ասկերանի շրջանային խորհուրդի գործկոմի նախագահի պաշտօնակատար Անդրանիկ Աղաբաբեանի, ժողովրդական երեսփոխաններու Մարտակերտի, Մարտունիի եւ Հադրութի շրջանային խորհուրդներու գործկոմներու նախագահներ՝ Վալերի Ջաւադեանի, Սլաւիկ Սէյրանեանի եւ Էլմիր Նաւասարդեանի ստորագրութեամբ բաց նամակ ղրկուած է Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի եւ ԼՂԻՄ-ի յատուկ կառավարման Կոմիտէին:

Նամակին մէջ կը շեշտուի, որ վերջերս ազրպէջանական Հանրապետութիւնը, ի վիճակի չըլլալով ճնշելու Արցախի բնիկ Հայ բնակչութեան ազգային - ազատագրական շարժումը, մարդի ազրպէջականացման գործին անցած է: Այդ լայն ծրագրի նպատակն է արուեստականօրէն փոխել ԼՂԻՄ-ի ժողովրդագրական հաշուեկշիռը ի նպաստ ազրպէջանցի բնակչութեան, որպէսզի թիւի գերազանցութիւն ստեղծելով, երկրամասի բնիկ հայ բնակչութիւնը զրկէ իր սեփական հողի վրայ ազգի դերիշխանութենէն եւ «փակէ» Լեռնային Ղարաբաղի հարցը, որու էութիւնը Արցախի ժողովուրդի ինքնորոշումն է:

Նամակին մէջ նշուած են բազմաթիւ փաստեր, որոնք կը հաստատեն ինքնավար մարզի ժողովրդագրական վիճակի փոփոխումին միտող Ազրպէջանի գործողութիւնները: Աւելին, ինչպէս շեշտուած է նամակին մէջ, ԼՂԻՄ-ի բնակչութեան ազգային կազմը փոխելու համար հանրապետական իշխանութիւնները կ'օգտագործեն նաեւ Միջին Ասիայէն բերուած մեսխեթցի Թուրքերը, որոնց առաջին «պատուիրակները» արդէն յայտնուած են: Այդ, կ'ըսեն, նամակի հեղինակները, նպատակ ունի ալ աւելի լարել շրջանի կացութիւնը, հրահրել հայ բնակչութեան գաղթը եւ միաժամանակ այլուրող Ֆերգանայէն շրջափակուած Արցախ փոխադրուած մեսխեթցի Թուրքերը մանրադրամ դարձնել Ազրպէջանի ղեկավարութեան այլայնամոլ քաղաքական խաղին:

Նամակին մէջ կարգ մը պահանջներ դրուած են երկրին կեդրոնական մարմիններուն, որպէսզի անյապաղ միջոցներ ձեռք առնուին Ազրպէջանի իշխանութիւններուն հակաղարաբաղեան գործողութիւններու կասեցման համար: Կը պահանջեն նաեւ կարգաւորել մարզի ազրպէջանական բնակավայրեր ղրկուող բեռներու վերահսկողութիւնը եւ ստուգումը, ապահովել ԼՂԻՄ-ի հայկական բնակավայրերու պարէնի եւ այլ անհրաժեշտ ապրանքներու առաքումը:

⁂

ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ Ռ.Ա.Կ.-Ի ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ

Նոյեմբեր 8-ին Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեան հանդիպում մը ունեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան Հայաստան գտնուող պատուիրակութեան հետ, զոր կը գլխաւորէին՝ Հրաչ Սեդրակեան ու Արշաւիր Կէօնճեան: Պատուիրակութեան կազմին մէջ եղած են Հ. Բ. Ը. Միութեան փոխ - նախագահ՝ Հայկաշէն Ուզունեան, Անգլիայէն՝ ձեռնարկատէր՝ Վարդան Ուզունեան, «Զարթօնք»ի խմբագիր՝ Յակոբ Աւետիքեան:

Սուրէն Յարութիւնեան նշեց որ հարկաւոր է ուշադրութիւնը սեւեռել համատեղ ձեռնարկութիւններու ստեղծման, տնտեսական կապերու ընդլայնման վրայ:

Ռ.Ա.Կ.-ի ղեկավարները պատրաստակամութիւն յայտնեցին նպաստելու սփիւռքահայութեան տնտեսական կարելիութիւններուն միաւորման՝ Հայաստանին օգնութիւն ցոյց տալու համար: Այս կապակցութեամբ արծարծուեցան գործարար համագործակցութեան ձեւերուն առնչուող կարգ մը հարցեր, որոնց մասին մանրամասնօրէն խօսեցաւ Վարդան Ուզունեան:

⁂

ՀԱՄԱՏԵՂ ՁԵՌՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ «ՓՐԵԺԷՍՕՎ ԱՐՄԵՆԻ»Ի ՀԵՏ

Երեւանի մէջ ստեղծուած «Սոֆատ» համատեղ միջնորդ ձեռնարկութիւնը խորհրդային ու արտասահմանեան ընկերութիւններուն ու կազմակերպութիւններուն բազմազան սպասարկումներ պիտի մատուցանէ գործնական կապերու հաստատման ու զարգացման, թէքնոլոժիի ու սարքաւորումներու հայթայթման, հաղորդակցութեան միջոցներու տրամադրման բնագաւառին մէջ: Ձեռնարկութեան հիմնադիրներն են Հայաստանէն քանի մը կազմակերպութիւններ, իսկ Ֆրանսայէն՝ «Փրոժէսօվ Արմէնի» ընկերութիւնը:

— «Փրոժէսօվ Արմէնի»ն ֆրանսահայ առեւտրականներու եւ «Ժէ - Ի - Ա»ի՝ հայկական միջմասնագիտական միաւորման նախաձեռնութեան արգասիքն է, — ըսաւ «Փրոժէսօվ Արմէնի»ի գլխաւոր տնօրէն՝ Ժան - Փիէր Էրօ: «Ժէ - Ի - Ա»ի նախագահ՝ Մանուէլ Տէյիրմէնճեան աւելցուց, որ իր գլխաւորած կազմակերպութիւնը մտադիր է մասնակցիլ նաեւ Հայաստանի մէջ կարգ մը համատեղ ձեռնարկութիւններու ստեղծումին:

Ֆրանսահայ մէկ այլ առեւտրական՝ Ռընէ Զաքարեան, որ զանազան ծանուցումներու մշակման ու արտադրման «Նէոթիպէքս» ընկերութեան նախագահն է, նոյնպէս հաղորդեց որ շուտով Հայաստանի Առեւտրաարդիւնաբերական Պալատին հետ համատեղ ձեռնարկութիւն մը պիտի ստեղծուի, որուն շահոյթը պիտի յատկացուի որբ երախաներուն:

ՈՉ ԹԷ ԴԻՏՈՂ, ԱՅԼ ՊԱՏԱՆՋԱՏԷՐ

Տեղւոյն վրայ չրջափակումին ստեղծած բազմազան նեղութիւնները կամ սահմանամերձ սա կամ նա շրջանին մէջ գինեալ բախումներ այնքան չէշտ արձագանգ չեն գտներ Հայաստանեան մամուլի էջերուն մէջ, որքան Հարցին առնչըւած քաղաքական գնահատականներ կամ որոշումներ: Ասոնց վերջինները Հոկտեմբեր 20ի Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի նիստին ծանօթ որոշումներն էին (տես՝ «Յառաջ», Հոկտեմբեր 26), որոնք մերժողական հակազդեցութիւններու տեղի տուին թէ Արցախի եւ թէ Ազրբէջանի մէջ:

Անոնք լուրերու սիւնակներէն անցան նաեւ Հայաստանեան մամուլին մեկնաբանութիւններու, խորհրդածութիւններու էջերը. նման էջ մը տեղ գտած է «Երեկոյեան Երեւան»ի Հոկտեմբեր 27–ի թիւին մէջ, ուր թերթին քաղաքական մեկնաբանը Յ. Յակոբեան կը վերլուծէ վերոյիշեալ որոշումները, դանոնք թելադրող դիրքորոշումները, անոնցմէ ներշնչուող գործելակերպը յետագայ շրջաններու համար:

Յ. Յակոբեան նախ կ'անդրադառնայ տարօրինակ այն իրողութեան որ «կեդրոնական իշխանութիւնները մինչեւ հիմա վարել են Ադրբեջանի եւ Հայաստանի միջեւ հաւասարակշռութիւն պահպանելու իւրօրինակ քաղաքականութիւն». կեցուածք որ ինչպէս կ'ըսէ, միշտ աւելի պէտք եղած է Ազրբէջանին քան մեզ, գայն փրկելով բարբարոսութեան ու ապօրինութիւններու պատասխանատուութենէն: Ու կեդրոնական իշխանութիւններու այս դիրքորոշումը անմիջապէս կ'առնչուի «Լեռնային Ղարաբաղի հարցին մէջ պարտուողներ ու յաղթողներ պէտք չէ գտնուին» կարգախօսին. կարգախօս, զոր «առարկայազուրկ» կ'որակէ «Երեկոյեան Երեւան»ի քաղաքական մեկնաբանը:

Այս նոյն ոգին կ'արտայայտուի նաեւ Ներքին Գործերու նախարարութեան փոխադրամիջոցներու գլխաւոր վարչութեան պետ Վ. Եգորովի պատասխաններէն, տրուած «Իզվեստիա»յի թղթակիցին. ան հարցազրոյցի մը ընթացքին, որ հրատարակուած է թերթին Հոկտեմբեր 20–ի թիւին մէջ, կ'ըսէ. – «Խօսելով երգնաժամու պատճառներուն մասին, պէտք չէ այնպէս ընել որ մէկ կողմը «ջոհն է», միւսը՝ «յարձակողը»:

Յ. Յակոբեան համառօտակի յիշելով Արցախեան հարցին անցեալ հանգրուանները ու անոնց մէջ չեշտելով Հայաստանի դերն ու դիրքը, կ'անդրադառնայ նաեւ կնճիռին ստեղծման շրջանին՝ 1920 – 1921 տարիներուն, երբ «ապօրինաբար ու միջազգային իրաւունքի տարրական նորմերի կոպիտ խախտմամբ ընդունուած պայմանագրեր ու որոշումներ» ընդունուեցան: Իսկ այսօր ամբողջ հարցը կը վերաբերի պատմական սխալը ուղղելու հարցի մը: Ու հոս եւս ուշադրութեան կը յանձնուին կեդրոնական իշխանութեան առած քայլերը. Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդը ոչ միայն անպատասխան ձըգեց սխալը ուղղելու նման պահանջ մը, այլեւ փորձեց Հայաստանը մեկուսացընել հարցին քաղաքական լուծումի մասնակցութենէն ու դատապարտել սպասողական դիրքի մը. ինչ որ անկասկած աւելի քան ձեռնտու է Ազրբէջանի ղեկավարութեան:

Ապա յօդուածագիրը կ'անդրադառնայ Արցախի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէի գաղափարախօսական աշխատանքներու պատասխանատու Վ. Սիդորովի արտայայտութիւններուն. ան հարցազրոյցի մը ընթացքին Հայերու մասին ըսած ըլլալով հանդերձ, «Ողբերգական պատմութիւնը այդ ժողովուրդը ցրուած է աշխարհով մէկ, բազմաթիւ անգամներ հասցնելով լիակատար ոչնչացման եզրին: Ամօթալի ի՞նչ կայ, երբ նոր պատմական պայմաններով անոնք կը ձգտին մէկը միւսին եւ հոս հեռանկար կը տեսնեն», կ'ընէ հետեւեալ դիտողութիւններն ալ. – «այսօր դժուար է ընկերական քէֆի հանդիպիլ, ուր կրկին ու կրկին չխօսուի ցեղասպանութեան մասին. մինչեւ իսկ երախաները կը դաստիարակեն այդ ոգիով...»: Ու կը շարունակէ. – «Ես Ղարաբաղի միթինգներուն մասնակիցներուն քով կը տեսնեմ թէ ինչ հեշտութեամբ արցունքներ կը յայտնուին մարդոց աչքերուն մէջ, երբ կը խօսին հայ ժողովուրդին անեղանելի ճակատագրին մասին»:

Այս արտայայտութիւնը կը բախի Յ. Յակոբեանի մերժումին. «Անշուշտ մեր պատմական անցեալը խոր հետք է թողել մեր ազգային բնաւորութեան ու խառնուածքի վրայ: Մենք դարձել ենք մտածկոտ ու խոհուն՝ երբեմն մռայլ ու խոժոռ, բայց ոչ յուսալքուած ու լալկան, առաւել եւս երբե՛ք յիշաչար ու կասկածամիտ նոյնիսկ նրանց նկատմամբ, որոնց նախնիները կործանել են մեր պետականութեան վերջին հետքերը, զաւթել մեր երկիրը, տիրացել են մեր հողին ու տանը, կողոպտել մեր քրտինքի պտուղները»:

Սիդորովի ու ամէն անոնց որոնք լալկանութիւն ու յուսալքում կը նկատեն մեր ժողովուրդին կեցուածքին մէջ, արդեօք կրնա՞յ մէկը աւելի տեղին ու կըտրուկ պատասխան մը գտնել, քան՝ Յ. Յակոբեանի հետեւեալ հարցումը. – «Մի՞թէ կարելի է յուսալքուած ու լալկան անուանել մի ժողովրդի, որն ի հեճուկս դաժան ճակատագրի մնացել է կառչած իր հայրենիքին: Եւ մի՞թէ դրանում չէ Արցախցիների յամառութեան, տոկունութեան եւ աննահանջ հաստատակամութեան գաղտնիքը»:

Սակայն անշուշտ, ո՛չ Սիդորովէ ո՛չ ալ անոր նման մեզ լալկանութեամբ ու յուսալքումով ամբաստանողներէ կարելի է սպասել «Հայ ժողովուրդ» կոչուած առեղծուածային գոյութեան խոր ճանաչում. իսկ ո՞վ չի գիտեր թէ երեւոյթէն դատողը միշտ թեկնածու է սխալելու:

Ծանեկան է այլ մէջբերում մըն ալ որ կ'ընէ յօդուածագիրը Խորհրդային Միութեան Արտաքին նախարար Շեվարնաձէի խօսքերէն որոնք արտասանուեցան ՄԱԿ–ի ամպիոնէն. – «Մենք առաջուան պէս կը հաստատենք որ ժողովուրդներու ընտրութիւնը չի կրնար եւ պէտք չէ անտեսուի ուժով. իսկ կայունութիւնը չի կրնար ձեռք ձգուիլ զայն կիրարկելու սպառնալիքներով, այսինքն՝ ներխուժումով, շրջափակումով եւ ուրիշ պատժամիջոցներով»:

Այս հաստատումը իրաւամբ ըսել կուտայ Յ. Յակոբեանի. – «ահա սկզբունքներ, որոնք կիրառւում են խորհրդային ղեկավարութեան կողմից արտաքին քաղաքականութեան, բայց ոչ ներքին քաղաքականութեան մէջ»:

Այս դիտարկումներով ուրուագծելէ ետք ներկայ իրավիճակը, մեկնաբանը կը հասնի ամէնէն կարեւոր կէտին. ի՞նչ պէտք է ընենք հիմա:

Նահանջելու գաղափարը կտրականապէս մերժելէ ետք, ան ընդհակառակն, անհրաժեշտ կը նկատէ «ուժեղացնել պայքարը Արցախի եւ Հայաստանի վերամիաւորման սուրբ նպատակի համար, իբրեւ վէճի առարկայ հարցով շահագրգռուած լիիրաւ կողմ»: Յ. Յակոբեանի համար անհրաժեշտ է նաեւ որ եթէ Արցախի հարցին լուծումը ուշանայ, Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը Արցախը հռչակէ Հայաստանի անբաժան մասը, այսպէսով սատանձնելով Ազրբէջանի ոտնձգութիւններէն զայն պաշտպանելու եւ անոր պաշտպանութեան, տնտեսական, ընկերային ու մշակութային կեանքը քիչ թէ շատ բնականոն ընթացքի մէջ դնելու գործը:

Յ. Յակոբեան ուժ գործադրելու եւ շրջափակումի պարագաներուն դէմ հարկաւոր կը նկատէ գործի լծել միջազգային իրաւագիտական տուեալները, ինչպէս ՄԱԿ–ի միջամտութիւնը եւայլն: Այս առթանը, կամ ոչ կառավարական միջազգային այլ կազմակերպութիւններն ու համաշխարհային հանրային կարծիքը գրաւելու գործը պիտի կատարէ Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդը, մեկնելով Հանրապետութեան ինքնիշխանութեան իրաւունքէն:

Հոս, յատկապէս արեւմուտքցի Հայուն համար որ քիչ մը աւելի լաւ կը ճանչնայ ՄԱԿ–ի կամ նման կազմակերպութիւններու ծանրութիւնը նման պարագաներու մէջ, հաւանաբար «Թմբուկին ձայնը հեռուէն հաճելի կը թուի» առածը յիշեցընեն Յակոբեանի առաջարկները: Սակայն կարելի չէ համաձայն չըլլալ իրեն հետ երբ մեր պայքարի ամէնէն արդիւնաւէտ ազդակը կը նկատէ «ազգային շարքերի միասնութիւնը, մեր ժողովրդի բոլոր առողջ ու կենսական ուժերի համախըմբումը՝ իշխանութիւններից մինչեւ ոչ պաշտօնական կազմակերպութիւնները եւ ներքին ու արտաքին Սփիւռքը»:

Արդարեւ, մեր պատմութեան եւս լճացած գիրքին մէջ վերջին երկու տարուան փայլուն էջերը արձանագրող ազդակներուն մէջ յաճախ չեշտուեցաւ ազգային գրեթէ աննախընթաց միասնութեան մը երեւոյթը: Անիկա եթէ ոչ պայքարի գործօն մասնակցութիւն, որպէս զօրավիգ ու նեցուկ որոշ նշանակութիւն ունեցաւ անկասկած, մեր մեծ զանգուածին մղած երկամեայ պայքարին մէջ: Այդ միասնութիւնը արդէն արդարացուցած է այն գաղափարը որով կը փակուի Յ. Յակոբեանի մեկնաբանութեան էջը. «Մատները զօրեղանում են, երբ միանալով ու կըծկուելով դառնում ենք բռունցք»:

Մնացածը այնքան ալ դժուար չէ. բըռունցքանալ գիտցող ժողովուրդը կըրնա՛յ գիտցողի աթոռը փոխանակել պահանջատիրոջ ամպիոնին հետ:

Ա. ԹՕՌՕՅԵԱՆ

ՄՇՈՑ ԱՇԽԱՐՀ

ՉԱՐՉԻ ՑԱԿՕՆ

Գրեց՝ ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆ

Մշոյ ժողովրդական տիպարներէն մէկն մէջ անջնջելիօրէն մնացած է, Չարչի Ցակոն, զոր Մշեցիները կ'անուանէին «քոռ Ցակօ»:

Չեմ գիտեր, արկածի՞ մը թէ հիւանդութեան հետեւանքով կուրցած էր ան: Թիկնեղ, երկարահասակ, նիհար եւ ջղուտ, հազիւ յիսուն տարեկան մէկն էր Ցակօ: Կ'ըսէին թէ նախապէս վարժապետ եղած էր եւ գրոց – բրոց: Սակայն մեր օրերուն, ան կը զբաղէր չարչիութեամբ: Կերպասներու ծրար մը շալկած, մէկ ձեռքը ճոկան մը, միւս ձեռքն ալ գրած պատանիի մը ուսին, Ցակօ կը շրջէր տուները եւ երգելով ու գովասանքներով կը ծախէր իր ապրանքը Մշեցի տանտիկիններուն, որոնք մեծ հաճոյքով կ'ընդունէին գինք, գութի, համակրանքի եւ յարգանքի խառն զգացումներով:

Հակառակ իր կուրութեան, ան՝ լաւ կը ճանչնար եւ զոց գիտէր Մշոյ փողոցներուն, տուներուն եւ տանտիկիններուն անունները: Երբ իր ձեռնափայտը թըխթըխկացնելով կը մտնէր տուներէն ներս, կը բարեւէր տանտիկինները գրական լեզուով. «Ցարգանք Ձեզ, Տիկնայք փափկասունք, Հայոց Աշխարհի»:

Փոքրերը բան չհասկնալով կը խնդային, իսկ մեծերը կը գոչէին կատակով. «Վո՛յ, դու բարով ու խէրով էկար, քեռի Ցակօ. գրաբար մը ջարդի, քեռի, Մշեցնա՛կ խօսէ, Մշեցնա՛կ»: Պահ մը նստելէ եւ չուինչ առնելէ ետք, Ցակօ կ'աճապարէր, պատանիին օգնութեամբ, քակել ծրարը իր ապրանքներուն եւ գոյնըզգոյն ու ծաղկազարդ ասուիները փըռել յատակին: Տան հարսերն ու աղջիկները, անհամբեր՝ ուրախութեան կանչերով եւ հիացումով, կը թափէին անոնց վրայ, կատակելով, սակարկելով ու վիճելով կը զատէին իրենց նախընտրածը:

Ցակօ, կը կանգնէր ոտքի, կը վերցնէր հալաւին ու աչքերը բաց մէկէ մը աւելի պայծառատեսութեամբ, արագ եւ ճարպիկ շարժումով մը, կը չափէր կերպասները. երբ կարգը կուգար կըտրելուն, պահ մը անշարժ կը կենար եւ լաւ ճանչնալով փոփոխամիտ կիները, ծիծաղելով կը կոչէր Մշեցնակ. – «Խաթիննե՛ր, խղտի՞մ թէ չխղտիմ»: – «Խղտէ՛, քեռի՛, խղտէ՛...» կը պոռային չորս կողմէն եւ «Բարով հագնիք, բարո՛վ կղռաիք» մը մաղթելէ ետք, կը կըտրէր կերպասները:

Առեւտուրը լմնալէ ետք, տանտիկինները Ցակօն կը հրամցնէին տան վերի անկիւնը, թախտին վրայ, կը հիւրասիրէին սուրճով, օղիով եւ մրգեղէններով: Ցակոյի տրամադրութիւնը կը բարձրանար: Կիները առիթը օգտագործելով կը խնդրէին որ երգէ իրենց համար:

Ան կը կանգնէր ոտքի, արքայավայել հասակը ցցած, գաւազանը ձեռքը, խաւարած աչքերը յառած առաստաղին, հանդիսաւորապէս կը բանար տարօնական ցերեկոյթը, որուն միակ դերակատարը ինքն էր, ստեղծագործ եւ ինքնատիպ Ցակօն:

Նախ, կը դառնար ողբերգակ. վերացած եւ խոր զգացումով կ'երգէր պահ մը, յուզելով եւ տխրեցնելով շրջապատը: «Անի քաղաք, նստեր կուլա՛յ, չկայ ըսող, մի՛ լա՛ր, մի՛ լա՛ր, կ'ըսեն թէ, չէ՛, թո՛ղ նստի լա՛յ, ա՛խ, երբ լըսեմ, մի՛ լար, մի լար...»: Ապա, անսահման եռանդով եւ ռազմական ոգիով կը ձայնէր. «Մե՛նք՝ Հնչակեան, եղբա՛յր, դո՛ւք դաշնակցական, մենք, երկուքս էլ, կուլանք վիշտը հայկական. արի՛ք եղբայրք միանանք, բաւ համարենք մեր տանջանք ի սէր ճնշուած Հայ Ազգին, գործ դընենք՝ մեր ճիգ ու ջանք...» եւ հետըզհետէ ոգեւորուելով, զոռ ձայնով մը եւ սրտաբուխ կ'երգէր. «Թէ հայրենեա՛ց պսակաղի՛ր, Գողթնի քնարք լռեր ե՛ն, երկնից թո՛ղ գան անմահ հոգիք, Հայոց քաջերն պսակել...», բռնկեցնելով հայրենասիրական ոգին ռազմաշունչ Տարօնցի կիներու սրտերուն մէջ, որոնք խանդավառուած կը գոչէին. «Ապրի՛ս, քեռի՛ աչօք լուսօք էղնի՛ս, քու հօրն ու մօր հոգին դրախտի լուսերուն մէջ պառկի...» Ցակօ, ինքն ալ ազդուած՝ հոգին խռոված, խորունկ ա՛խ մը կը քաշէր եւ «օ՛ֆ, ֆալաք, քու տուն քանդուի՛...» մը կ'ըսէր ու կը լռէր...:

Կիները կ'աճապարէին օղի մը հրամցնել անոր, տխրութիւնը փարատելու եւ եռանդը վառ պահելու համար. գիտէին թէ ան, դեռ գոհարներ ունի թափելիք իրենց առջեւ...:

Ուստի, կը սկսէին աղաչել. «Ղուրպան քեռի, դմըր՝ գեղացիներու ու գաւացիներու անուններ լէ ըսէ՛...»:

Զուարճութեան պահը կը սկսէր. Ցակօ կը կերպարանափոխուէր. կատակերգուի մը դէմքը կը ստանար. ռտանաւորի ձեւով, տարօնական չեշտերով, աշխոյժ եւ արագ կ'արտասանէր անհատնում շարքը տեղական ինքնատիպ անուններուն՝ ափ ի բերան ձգելով տնեցիները, որոնք, մեծով – պզտիկով կախուած անոր շրթներէն, անսահման հաճոյքով մտիկ կ'ընէին եւ կուշտ ու կուռ կը խնդային ու կը զուարճանային:

«Կրպօ, Ստեփօ, Գոպօ, Միրօ,
«Մարտօ, Պըղտօ, Էղսօ, Մխօ,
«Ցարօ, Կիրօ, Գըրգօ, Սըրգօ,
«Ափրօ, Սըկրօ, Մընճօ, Խեչօ...»

***

«Աղբուլթ, Զըմբուխտ, Սաւկուլ, Նարկուլ,
«Նխշուն, Դխշուն, Ալթուն, Խաթուն,
«Հըփօ, Բերսօ, Զուլօ, Գուլօ,
«Մըյրօ, Սըյրօ, Ֆնտօ, Խուտօ,
«Խազալ, Կուզալ, Սընճօ, Ֆընճօ...»:

Փակելու համար տարօնական այս ցերեկոյթը, Ցակօ՝ բեմական ձայնով մը կը թնդացնէր տունը, մի առ մի յիշելով մեր փառաւո՛ր անցեալի պատմական դէմքերն ու դէպքերը, խանդավառութիւնը հասցնելով իր գագաթնակէտին ...

«Սահակ, Մեսրոպ, Խորենացին,
«Դաւիթ Անյաղթ ու Փարպեցին,
«Սասմայ Մհեր, ո՛ւր կեծակ ձին,
«Մամիկոնեա՛նք Տարօնածին...»:

Ապա,

«Ռըշտունիք,
«Բագրատունիք,
«Սիւնիք,
«Արծրունիք...»:

«Հայկ, Արամ, Վարդան, Վահան,

– ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ –

ՍԱՆ ՖԵՐՆԱՆՏՕ Հովիտի Հ.Բ.Ը.Մ. – Հ.Ե.Ը. (Հայ Երիտասարդաց Ընկերութիւն) – ուսանողական յանձնախումբին կողմէ կազմակերպուած վիճաբանական երեկոյթ մը տեղի ունեցած է Հոկտեմբեր 29–ին, «Մարի Մանուկեան» վարժարանին հանդիսասրահին մէջ: Ընտրուած այժմէական նիւթը՝ «Ամերիկահայ ու ներգաղթած հայ երիտասարդներու փոխ – յարաբերութիւնները», զոր համադրած է Րաֆֆի Յովհաննիսեան:

***

ՇԻՔԱԿՕՅԻ Հ. Բ. Ը. Միութեան «Օ. Նորհատ» կեդրոնի սրահին մէջ, Սեպտեմբեր 9–ին տեղի ունեցած է գեղանկարիչ Արմէն Մոմճեանի – ծանօթ՝ Արմանտ անունով – ցուցահանդէս – վաճառքը:

***

ԳՈՒՄԳԱԲՈՒԻ Աթոռանիստ Մայր Եկեղեցւոյ մէջ, Նոյեմբեր 5–ին, տեղի ունեցած է աւանդական մատաղօրհնութիւնը՝ ի նպաստ Պէզճեան վարժարանի: Այս առթիւ նուիրուած ոչխարներու թիւը հասած է 101–ի, ինչ որ մրցանիշ մըն է: Շնորհք Արք. Գալուստեանի նախագահած կրօնական արարողութեանց աւարտին սարքուած Սիրոյ սեղանին, Պէզճեանի տնօրէնուհի Ովսաննա Գարադուշ յայտնած է թէ 268 երկսեռ աշակերտութիւն ունեցող վարժարանը գալ տարի պիտի տօնէ իր երկհարիւրամեակը: Տեղեկագրին ընթերցումէն յայտնի դարձած է որ Եկեղեցին 165 միլիոն Թրքական լիրայի բաց մը ունի: Գեղարուեստական բաժինէն ու նուիրատուութիւններէ ետք, փակման խօսքով հանդէս եկած է Պատրիարքը:

***

ԱԹԷՆՔ այցելած է Լիոնի Հայերէ բաղկացած երեսուն հոգինոց խումբ մը, գլխաւորութեամբ Նորվան Եպիսկոպոս Զաքարեանի: Խումբին անդամները Կիրակի, Նոյեմբեր 12–ին, մասնակցած են Փիքսի Ս. Կարապետ Եկեղեցւոյ մէջ տեղի ունեցած պատարագին, որուն ընթացքին քարոզած է Նորվան Եպիսկոպոսը, տեղեկութիւններ փոխանցելով ընդհանրապէս Ֆրանսահայութեան մասին: Յետ պատարագի տեղի ունեցած հիւրասիրութեան խօսք առած են Թեմակալ առաջնորդ Սահակ Արք. Այվազեան ու Նորվան Եպիսկոպոսը: Խումբը այցելած է նաեւ «Լ. եւ Ս. Յակոբեան» վարժարանը, «Նիկոլ Դուման» ակումբը, «Ազատ Օր»ի խմբագրատունը:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ Եու. Սի. Էլ. Էյ. համալսարանի «Նարեկացի» հայագիտական ամպիոնի ուսանողներէն Ռուբինա Փիրումեան՝ անցեալ Յունիսին, պաշտպանելէ ետք իր աւարտաճառը, ստացած է տոքթորական վկայական: Փրոֆէսէօր Ա. Սանճեանի ղեկավարութեամբ պատրաստուած աւարտաճառին նիւթը եղած է «Հայկական գրական ազդումները Աղէտին՝ բաղդատուած հրէական փորձառութեան հետ»: Պարսկաստան ծնած Ռ. Փիրումեան Քալիֆորնիոյ հանրային վարժարաններու մէջ մարդկային իրաւանց եւ ցեղասպանութեան նիւթերու մասին դասաւանդման գրքոյկ մը պատրաստելու գործի իր մասնակցութիւնը բերած է: Ան նաեւ անդամ է Լոս – Անճըլըսի հայկական վարժարաններու մէջ Հայ Դատի դասաւանդման համար գիրք պատրաստող յանձնախումբին: Ռ. Փիրումեան երեք տարիէ ի վեր հայերէն կը դասաւանդէ Եու. Սի. Էլ. Էյ–ի մէջ, իբրեւ փրոֆէսէօր Սանճեանի օգնական:

«Տիգրան, Արշակ, Արտակ, Յովնան,
«Տրդատ, Արդար, Շաւարշ, Արտաշ...»:

Դժբախտաբար մտքիս մէջ միայն այսքանը կրցած եմ պահել, Մշեցի, ինքնատիպ Զարչի Յակոյի արտասանած անուններու երկա՜ր շարքէն...:

***

Զարչի կամ «քոռ Յակօ»ի տունչուեամբ յիշեմ նաեւ թէ, Մշոյ եւ շրջակայ գիւղերու մէջ անպակաս էր աչքի ցաւը, զոր տեղացիք կ'անուանէին «ճպռուկ»: Առահասարակ երախաները կը վարակուէին եւ կը տառապէին անկէ, մանաւանդ գիւղերու մէջ: Օրերով աչքերնին կապուած կը նստէին տան անկիւնը կամ բակը, զրկուելով արեւի լոյսէն եւ մանկական խաղերէն: Բժշկական լուրջ խնամքներու չգոյութեան պատճառաւ, ճպռուկ ունեցող երախաները երբեմն կը դատապարտուէին կուրութեան...:

Այս հիւանդութեան պատճառը անկասկած ամրան տօթերը, փոշին ու աչքերուն կտուրին վրայ նստող ճանճերն էին, ինչպէս նաեւ, առողջական դէճ պայմանները:

Մշոյ գիւղացիները «ճպռուկ»ը կը բուժէին տեղական բոյսերով եւ արմատներով. անոնցմէ կը յիշեմ խոտուտն ու մատուտակը զոր կը քաղէին դաշտերէն, կը խաշէին եւ անոնց խոյսը կը կապէին ցաւոտ աչքերուն, շատ անգամ արմատապէս բուժելով «ճպռուկ»ը:

«Ճպռուկ»էն ու մանաւանդ «ծաղիկ»ի հիւանդութենէն, շատեր կը կուրանային...:

ԹԱԳՒՈՐ ԹԱԳՒՈՐԵԱՆԻ «ԱՐՄԵՆՈՒՇ»Ը ՀԱՅԵՐԷՆ

Վերջին տարիներուն, Հայերու մասին Ֆրանսերէն լեզուով գրուած գիրքերու թիւը աճեցաւ զգալի չափով: Ատոր մէջ իր բաժինը ունի նաեւ Թագւոր Թագւորեան, նստած զաւառը, բարձր Ալպեաններու մայրաքաղաքին մէջ, Կափ, առաջին ակնարկով, հանդարտեան կոչուած համեստ պաշտօնեայի մը տպաւորութիւնը կը ձգէ ան, Խարուսիկ տպաւորութիւն: Թագւորեան կը գրէ, կ'արտադրէ անդադար եւ, ինչ որ աւելի դժուար է անկասկած, կը հրատարակէ:

Առաջին անգամ, իր անունին հանդիպեցանք գրքոյկի մը վրայ՝ «Antilles, îles accueillantes». 1979–ին էր: Ուրկէ ո՛ւր... Հայ մը հեռաւոր կղզիներու գովքը կը հիւսէր Ֆրանսերէն, հաճելի ոճով մը:

Թագւորեան շուտով վերադարձաւ սակայն հայկական իրականութեան, անցեալին, մօտիկ պատմութեան: Ու, 1981–էն աղին, իրարու յաջորդեցին, «Արմենուշ», վէպ, «Հայաստանի պատմութիւն» դասագիրք երկլեզու, «Գրիգոր», վէպ աշխատութիւն մը Թալարի հայ եպիսկոպոս Սուրբ Գրիգորի մասին (գործակցութեամբ Ռիշար Տիւշամպլոյի) եւ վերջինը՝ «Անի Աղթամար» տպաւորութիւններ եւ դրուագներ անցեալէն, Ֆրանսական խումբի մը հետ Արեւմտեան Հայաստան, իր կնոջը ընկերակցութեամբ, կատարած շրջապտոյտէ մը վերջ:

Ըսենք վերջինը՝ բայց ոչ նորագոյնը: Նորագոյնը «Արմենուշ»ն է վերստին, բայց այս անգամ՝ հայերէն:

Գահիրէի «Արեւ» օրաթերթի խմբագիր՝ Աւետիս Եափուճեան թարգմանած էր այդ գիրքը եւ հրատարակած իբրեւ թերթօն: Խնամով կտրելով, հաւաքելով հրատարակուած թերթիկները, Թագւոր Թագւորեան, Կափի մէջ իսկ, յաջողած է տեղական տպարանէ մը մէջտեղ հանել մաքուր, ներկայանալի հատոր մը, շուրջ 350 էջերով:

Այսպէս, Ֆրանսերէնի շատ վարժ չեղող Հայեր – Ֆրանսայէն դուրս եւ թերեւս Ֆրանսայի մէջ ալ – պիտի կրնան ընտելանալ Թագւոր Թագւորեանի գործերուն հետ, կարդալ «Արմենուշ»ը, դիւրին ընթեռնելի վէպ մը՝ լեցուն Հայու ճակատագրէն բխող յուզիչ իրադարձութիւններով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

[illegible]

Նոյեմբեր 4–էն 27, Լիոնի Թէաթր դէ Սելէսթէնի մէջ կը ներկայացուի Ժ. Ժ. Վարուժանի «Les filles de la voix»:

Զայնի այս աղջիկները Մայրավանքի մը նորընծաներն են, որոնք իրենց ուխտը կատարելէ առաջ, փափաք յայտնած են ընդմիշտ բիւրեղացնել իրենց հոգիները: Այդ նպատակով, իրենք իրենց համար թատրոն մը կը հնարեն, որ իրենց թոյլ տայ, թատերագրութեան մը ժամանակաշրջանին ապրիլ աշխարհի «ախտ»երը, կարենալ աւելի լաւ ազատելու համար անոնցմէ:

***

Յունահայ երիտասարդ կիթառահար Եաքովոս Գոլանեան երեք երաժշտահանդէսներու համար Փարիզ հրաւիրուած է. ան պիտի նուագէ Դեկտեմբեր 3, 5, 7 թուականներուն, Պախի, Ակուատոյի, Փականինիի, Զորձինակիսի գործերէն ու հայկական երգերու մեղեդիներէն կազմուած յայտագրով մը, Փարիզի Սէն – Ժիւլիէն լը Փօվր՝ (*) տաճարին մէջ:

Ե. Գոլանեան ծնած է Փիրէա, 1960ին: Առաջնակարգ գնահատականներով աւարտած է Աթէնքի Ազգային Երաժշտանոցը, յետագային կատարելագործուելով կիթառի ծանօթ վարժապետներու՝ ցուցմունքներով: Իր երաժշտահանդէսներով փայլուն յաջողութիւններ արձանագրած է Յունաստանի, Կիպրոսի, Իտալիոյ, Անգլիոյ եւ Խորհրդային Միութեան մէջ: Նուագած է նաեւ Աթէնքի Ազգային նուագախումբին, Զայնասփիւռի նուագախումբին ու սենեկային երաժշտութեան խումբերու հետ: Գոլանեան մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած է նաեւ հայկական ժողովրդական երգերու եղանակներուն մեկնաբանութեամբ:

(*) Փարիզի հինգերորդ թաղամասին մէջ:

PUBLICATIONS REÇUES

POLITIQUE INTERNATIONALE
N° 45 — Automne 1989.

Au sommaire :

Hors la perestroïka, point de salut...
ABEL AGANBEGUIAN

Arméniens d'U.R.S.S. : Le nationalisme au service de la démocratie.
CLAIRE MOURADIAN

etc. etc.

Paris, 1989.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Նոյնիսկ կ'ըսուէր թէ տուրքերու մէջ դրուած կը նետուէին այդ զոհերը. բայց գետը իր մեծ գաղտնիքը հովուն տալէ առաջ, կը յանձնէր շրջակայքի դաշտերուն: Վստահութիւնն ու ապահովութիւնը վերցուած էին մեր կեանքէն: Հայը նոխազի համակերպութեամբ կ'առաջնորդուէր դէպի մեծ սպանդանոցը, ղոհուելու համար նոր ՄՈՂՈՔԻՆ՝ Ալլահին:

Մեր թաղին աղջկանց Ֆրանսական դոլէժը վերածուած էր զօրանոցի: Մայրապետները շատոնց վերադարձած էին իրենց հայրենիքը: Անոնց մեկնումը, հին բարեկամի մը կորուստին պէս, տրտմութեան մէջ թաթխեց թաղը: Աղջիկներուն զուարթ քրքիջներուն ու կանչերուն տեղ, այժմ զինուորական կոպիտ հրամաններ կը լսուէին ոտքի դոփիւններուն հետ: Այդ կողմը նայող մեր պատուհանները փակ կը մնային, նոյնպէս ոչ ոք կը համարձակէր տանիք բարձրանալ: Ամէն օր հանդիսատես կը դառնայինք լլկիչ աբարքներու: Վաւաշոտ սպաներու մարմնական ցուցահանդէսը կը պժգացնէր մեզ: Անոնց զինով նայուածքին խորը կիրքի աշխարհ մըն էր որ կրակուած էր:

Վտանգաւոր նկատուած առարկաները կը դառնային հրոյ ճարակ, կամ թիթեղէ ամաններու մէջ պահուած կը թաղուէին մառանին կամ բակին մէկ անկիւնը: Մինչեւ իսկ դպրոցական ազգային պատմութեան գիրքերը ձեղունի գերաններուն տակ կոչուած էին հանգստեան:

Գիշեր է կրկին: Երկինքը իր սեւ ամպերու պատանքով ծածկած է բոցավառ աչքերը յաւիտենականութեան, միայն լուսինն է որ, մերթ ընդ մերթ, կը յանդգնի պատռել այդ քօղը եւ իր կաթնաթոյր շողերը կը սփռէ ցաւին մէջ կորած աշխարհին, պահ մը մոռցնել տալով անոր ներկայի դառնութիւնները: Մութը կը նպաստէ ծնունդ տալով մեր երեւակայութեան ցնորքներուն: Անոնք ամէն գիշեր, իրենց այլանդակ ու մողական ձեւերով տողանցք կը կատարեն մեր մտքի մարգագաշտերուն մէջէն, որոնց վրայ լայնօրէն բացուած կը մնան զոյգ պատուհանները իմաստութեան աշտարակին:

Քունը անհրաժեշտ պահանջք մըն է մարդուն համար, բայց ան ինծի համար կը մնար անհաս թշնամի մը: Անքուն գիշերներ անցուցած ըլլալս կը յիշեմ դեռ: Մօրեղբայրներս բո՛ւ կ'անուանէին զիս, սակայն այդ թռչունը գոնէ քնանալ գիտէր ցերեկները, մինչդեռ ես՝ միշտ արթուն կը հսկէի, ունկնդրելով թէթեւ շշաուութիւնը մեծ – մօրս, ու պզտիկ յապաղում մը սիրտս տրոփեցնել կուտար: Աչքերս յառած մութին, մտապոլոր կը դիտէի ցնորական պատկերները խթանուած երեւակայութեանս: Յանկարծ փողոցի դըրան բախումը զիս բերաւ իրականութեան:

Հայրս ընդոստ արթննալով վար վազեց անմիջապէս: Այդ ժամուն կարմիր ձեռքեր կը գործէին անընդհատ եւ արիւնաթաթաւ հետքերը ոճիրին կ'ուրուագծուէին հայ սեմերէն ներս: Ոստիկաններ էին եւ եկած էին «զէնքերու խուզարկութեան»: Բարեբախտաբար հօրս ծանօթ ոստիկաններ էին: Մինչ հայրս խօսքերով ու կատակներով կը զբաղեցնէր զանոնք, անդին մայրս, տարճանակը կը պահէր անօթեղէններու եւ բիւրեղեայ գաւաթներու ետին: Հօրս որսի զէնքը չէր հետաքրքրեր իրենց, անոնց փնտռածը արգիլական զէնքեր էին: Մայրս հանդարտապատառով եւ սուրճով հիւրասիրեց զիրենք: Փոքրերուս անտեղի վախ պատճառած ըլլալնուն համար հազար ներողութիւն խնդրելով՝ մեկնեցան:

Հազիւ հեռացած էին անոնք, երբ մամիկս հագուելով որոշեց ճամբայ ելլել, դէպի Միսաք մօրեղբօրս տունը: Գիտէինք թէ մօսին ունէր ան իր քովը: Բռնուելու պարագային կախաղանը պատրաստ էր իրեն համար: Կրնայի երեւակայել մեծ – մօրս հոգիին մէջ անցած խռովալից փոթորիկը. քաջօրէն կ'ուզէր կուրծք տալ կուտակուած ալիքներուն, նոյնիսկ մահուան գնով ըլլար ան, ազատելու համար իր սիրական զաւակը: Աշխարհի մայրերուն մէջէն, ամէնէն անձնազոհը հայ մայրը եղած է միշտ: Ցաճախակի երկունքները բիւրեղացուցած է իր մէջ՝ այն սէրը, որ մեծ ցաւերու պարագային երեւան կուգայ միայն: Առանց ականջ տալու ծնողքիս արգելքներուն՝ ճամբայ ելաւ: Սէրը իրեն հրեղէն թեւեր պարգեւած՝ ան կ'երթար հիդրաններու բանակ մը դիմագրաւելու: Ոստիկանութեան ցանցին մէջէն անցած միջոցին հարցուցած էին թէ ո՞ւր կ'երթայ այդ ժամուն: «Եկեղեցի կ'երթամ» պատասխանած էր: Զինքը ցնդածի տեղ առնելով, ձգեր էին որ շարունակէ ճամբան:

(Շար. 14)

ՎՐԻՊԱԿ

ԽՄԲ. – «Ատանայէն Մարտինի Թրքական Որբանոցը» յուշավէպին սկիզբը, Բիւզանդ Եղիայեանի «Բացման խօսք»ին մէջ տպագրական սխալ մը սպրդած է. – «Յառաջ»ի Հոկտեմբեր 31, էջ 2, երկրորդ սիւնակի տող 33–ին մէջ «իր ծնողացը քով» բառերուն տեղ՝ պէտք է գրուի «իմ ծնողացս քով»:

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ-ՄԿՐՏԻՉ ՓԱՐԻԶ

Այս Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 21, տօն Ընծայման Ս. Աստուածածնի երից ամաց ի Տաճարն:

Պատարագ՝ ժամը 10-ին:

RECHERCHE une SECRETAIRE

A MI-TEMPS
BILINGUE FRANÇAIS-ARMENIEN
connaissance parfaite du français
Arménien écrit souhaité
environnement informatique
AMSTRAD PC 2086
lieu de travail : PARIS
Contrat à durée déterminée
Six mois renouvelable

Adresser C.V. au Journal qui transmettra.

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Exposition des œuvres de

DIR VAHAKN

du Vendredi 24 Novembre
au Dimanche 3 Décembre

Vernissage le Vendredi 24 Novembre
à 19 heures

Sous la présidence de
Mme MARLYNE VIGOUROUX

— ԼՈԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) խաղախաղի օրերը Դեկտեմբեր 3, 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ՓԱՐԻԶ. - Գ. Պագըրճեան 2000 Ֆր.:

ԹԱՑԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
եւ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝
Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝
ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
հայրենի գրող՝
ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20-ին
Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց - 75017 - Փարիզ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. -
45 - 20 - 03 18 եւ 39 - 85 - 36 - 53 թիւերուն:

ԹԱՏՐՈՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

Դ ի մ ա կ թատերախումբի կողմէ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆի
«Մ Ե Ռ Ն Ի Լ Ը
Ո Ր Ք Ա Ն Դ Ժ Ո Ւ Ա Ր Է»

Կիրակի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15.30-ին

Théâtre Victor Hugo
14, Ave. Victor Hugo
92220 BAGNEUX

A R M E N I E — C I N E M A

organisé
par le Comité
de la M.C.A. d'Issy-les-Moulineaux

Sous la présidence de
ANDRE SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI
de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole... les Arméniens ont leur Madénataran»

Dimanche 26 novembre à 14 h 30

à l'AUDITORIUM

Mail Raymond Menard
Issy-les-Moulineaux

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի մասնաճիւղին հայկական Ծնունդի տօնակատարութիւնը Յունուար 6:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26

Ընտրական յանձնախումբը կը յայտարարէ իր անդամներուն, թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 26, տեղի կ'ունենայ վարչական խորհուրդի ընտրութիւնը նոյնինքն եկեղեցւոյ Ա. Զրբաշեան սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը՝ 17:

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որպէսզի ընտրութեան ներկայանան իրենց ստացած նամակներով, որոնց վրայ կը գտնուի իրենց անդամական թիւը: Իսկ քուէարկելու համար ճշդուած անդամավճարը նախապէս վճարելով կը դիւրացնեն ընտրական յանձնախումբի գործը:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE PARIS

CHOUCROUTE PARTY

AMBIANCE SYMPATHIQUE

Vendredi 1er décembre à 20 h 30

17, rue Bleue, 75009 Paris, métro Cadet
réservations : 47. 99. 59. 91

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

LYON, SAMEDI 25 NOVEMBRE, *Diner de Soutien.*
Salons de l'Hôtel Mercure, Gerland, Lyon 7è (Pont Pasteur).
Exposition photographique et apéritif à partir de 19 h. Diner à 20 h 30.
Projection sur la campagne d'Arménie 1989 en cours de soirée.
Réservation : Caroline Ohanessian, tél. : 78 08 02 49 (après 19 h 30).

BRUXELLES, MERCREDI 29 NOVEMBRE, *Conférence Publique.*
Foyer Arménien, 157, rue Frantz Merjay, Bruxelles, à 20 h 45.

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Diner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE, *Conférence Publique.*
Arménie : *«été 1989» organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice*
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Réservations : Anahid Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle Mélikian.

ՆԱԽԱԿԱՏԻՔ ԵՒ ՕԾՈՒՄ ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՏԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅՆ

1713 Հոկտեմբեր 26-ին հիմնուած եւ 1986 Նոյեմբեր 14-ին՝ շնորհիւ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան եւ ժողովրդային հանգանակութեան վերագնուած՝

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ԲԱԺՆԻՆ ՕԾՈՒՄԸ՝ յանուն «ՍՐԲՈՑ ՀՈԳԻՈՅՆ» պիտի կատարուի

Կ ի ր ա կ ի օ ր, Ն ո յ ե մ բ ե ր 2 6 - ի ն
ժամը 10.30-ին

ձեռամբ՝
Եւրոպայի Հայոց Կաթողիկոսական Պատուիրակ
ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԴԱՇԵԱՆ-ի

Կը հրաւիրուի մեր ժողովուրդը մասնակցելու այս իրադարձութեան եւ ուրախակցելու՝ Հոլանտայի եւ մասնաւորաբար Ամսթերտամի Հայոց մխիթարութիւն եւ հոգեկան բաւարարութիւն տուող այս իրագործումին համար:

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

l'U. G. A. ARDZIV et son Comité de Soutien
organisent

V e n d r e d i 2 4 N o v e m b r e à partir de 21 heures

U N

REPAS DANSANT

au CONCORDE - PALM BEACH — MARSEILLE

L'animation sera assurée par le disc-jockey V A N I G

avec la participation
de guitariste J E A N - M A R C DER-MESROPIAN

Pour tous renseignements s'adresser au Siège du Club après 17 heures

10, rue P. Guys
—— Tél. : 91. 87. 32 26 ——

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 22

MERCREDI
22 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.149
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.149

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 / 17)

ՁԳՁԳՈՒՈՂ ՔՆՆԱՐԿՈՒՄԸ

Այսպիսով, անգամ մը եւս յետաձգըւած է Ազգութեանց Խորհուրդի ԼՂԻՄ-ի յանձնախումբին տեղեկատուութեան ունկնդրութիւնը: Ան տեղի պիտի ունենար նախ Նոյեմբերի սկիզբը, յետոյ որոշուեցաւ Նոյեմբեր 13, ապա՝ 14: Եւ ահա հիմա դարձեալ յետաձգուած է:

Գերագոյն Խորհուրդի Նոյեմբեր 13-ի երեկոյեան նիստին նախագահող Մ. Կորբաչով յայտարարած է որ օրակարգին մէջ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը մտցնելու առաջարկութիւն եղած է: Ադրբեջանի պատգամաւորութիւնը անմիջապէս կ'առարկէ: Ըստ իրեն շրջանին մէջ արդէն խաղաղութիւնը ապահովուած էր եւ առհասարակ զայն քննարկելու, կարիք չկար նստաշրջանին ընթացքին:

Ելոյթ ունենալով, ԼՂԻՄ-էն երեսփոխան Զորի Բալայեան ըսած է, որ երեսփոխաններու յառաջիկայ համագումարին այդ հարցին ներառումը արդարացուած է շրջանի իրադարձութիւններուն ամբողջ ընթացքով: Ան աւելցուցած է թէ Ղարաբաղը կը շարունակէ շրջափակուած մնալ, ուստի կարելի չէ խաղաղութեան ու հանդարտութեան մասին խօսք ընել:

«Ինչո՞ւ մեր ընդդիմախօսները այդքան յամառօրէն դէմ են որ Լեռնային Ղարաբաղի հարցը Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններուն քննարկման առարկայ դառնայ», – հարցուցած է Սերգէյ Համբարձումեան: Արդարեւ, որո՞ւ ձեռնտու է քօղարկել Լեռնային Ղարաբաղի խնդիրը:

Երեսփոխաններու եւ լրագրողներու կարեւոր մէկ մասը այն կարծիքը ունի թէ, ԼՂԻՄ-ի յանձնախումբի տեղեկագրին քննարկման ներկայ յետաձգումը կը բացատրուի Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի ազգային քաղաքականութեան եւ ազգամիջեան յարաբերութիւններու յանձնախումբի նախագահ՝ Գ. Տարազեւիչի վերջերս Արցախ կատարած ուղեւորութեամբ, որ տեղեկագիրը ճոխացուցած է շրջանի կացութեան առընչուող նոր տուեալներով:

«Արմէնփրէս»ի թղթակիցին այն հարցումին թէ ե՞րբ տեղի կ'ունենայ ԼՂԻՄ-ի հարցին քննարկումը, Գ. Տարազեւիչ պատասխանած է հետեւեալ կերպով.

– Ես կը կարծեմ որ այս նստաշրջանին, բառացի կերպով մօտ օրերս ԼՂԻՄ-ի հարցը կը լսուի:

– Առիկա զուտ տեղեկատուութի՞ւն կ'ըլլայ, թէ հարցի լայն քննարկում:

– Կարծեմ՝ քննարկում կ'ըլլայ: ԼՂԻՄ երթալէն յետոյ մեր պատկերացումները զգալի կերպով ընդլայնեցան: Յանձնախումբը յստակ դիրքորոշում ունի: Սակայն հիմա այդ մասին խօսիլը կանխահաս է:

***

Ո՞ՐՆ Է ՄԻՋԻՆ ՃԱՄԲԱՆ

Նոյեմբեր 13ին տեղի չունեցած, անընդհատ ձգձգուող Լեռնային Ղարաբաղի հարցին քննարկումին նախորդած են Ադրբեջանի ու ԼՂԻՄ-ի երեսփոխանական խումբերու հանդիպումները այլընտրական լուծումներ գտնելու համար: Այդ հանդիպումներուն մասին «Արմէնփրէս»ի թղթակիցներուն խօսած է Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի անդամ Հենրիկ Պօղոսեան:

– Այդպիսի երեք հանդիպումներ տեղի ունեցան: Անոնց նպատակն էր երկու կողմերուն համար ընդունելի միջին ճամբայ մը գտնել: Արցախի երեսփոխանական խումբը առաջարկեց իր երկընտրանքը՝ ԼՂԻՄ-ը կը հրաժարի մարզը Հայաստանին վերամիաւորելու պահանջէն, բայց կը պահանջէ զայն անջատել Ադրբեջանէն: Մեր ընդդիմադիրները միշտ միեւնոյն պահանջը կը դնեն. մարզը պէտք է Ադրբեջանի կազմին մէջ մնայ»: Այս երկու հակադիր դիրքորոշումները երբեք իրարու չեն կրնար մերձենալ:

Ինչ կը վերաբերի այն հարցին թէ Գերագոյն Խորհուրդը ինչ լուծում կրնայ բերել Արցախի հարցին, Հենրիկ Պօղոսեան կ'ըսէ որ այն «բազմաթիւ անյայտ տուեալներով հարց մըն է: Ամէն ինչ ցոյց կուտայ յանձնախումբին զեկուցումը, քննարկման ընթացքը, որ, յոյս ունինք, տեղի կ'ունենայ: Կարծեմ՝ բոլորին համար անվիճելի է որ ղարաբաղեան ճգնաժամը ծայր աստիճան ձգձգուած է, լուծում պէտք է գտնուի: Միայն լուծում եւ ոչ թէ, ինչպէս միշտ, կիսամիջոցներ:

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԵՐԿԱՐԱԿԵԱՑՆԵՐԸ

Հայաստանի Շնող գիւղի բնակչուհի՝ Մարօ Դայեանի ծննդեան 110-ամեակը նշուեցաւ իր զաւակներու, թոռներու, ծոռներու, ծոռնորդիներու եւ բարեկամներու ներկայութեամբ: Երկարակեաց կինը այդ իրիկուն հիանալի տրամադրութեան մէջ էր՝ կը պարէր ու կ'երգէր: Ան տակաւին լաւ յիշողութիւն եւ տեսողութիւն ունի:

Հայաստանի մէջ վերջին մարդահամարին տուեալներով մօտաւորապէս 7 հազար երկարակեաց կայ: Անոնց մեծ մասը կ'ապրի լեռնային գիւղերու մէջ: Մասնագէտներուն համաձայն երկարակեցութեան կը նպաստէ ամէնէն շատ լեռնային օդը, աղբիւրի ջուրը, մարմնային աշխատանքը:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

ԴԷՊԻ 7-ՐԴ ՀԱՆԳՐՈՒԱՆ

Յառաջիկայ Կիրակի, երկու հայանուն ակումբներ, Վալանսի Հ. Մ.-ը եւ Լիոն-Տէսինի Հ. Մ. Ը. Մ.-ը պիտի փորձեն հասնիլ Ֆրանսայի բաժակի 7-րդ հանգրուանին: Նախորդ շրջանին Վալանս յաղթած էր Մէնկէթի (0 – 1) եւ Հ.Մ.Ը.Մ.՝ Պուրկի (1 – 5): Այս անգամ երկուքն ալ պիտի խաղան իրենց համակիրներուն առջեւ, ինչ որ առաւելութիւն մըն է, մանաւանդ բաժակախաղերու մէջ:

Վալանսի մրցակիցը պիտի ըլլայ Ուլէնը եւ Հ. Մ. Ը. Մ.-ինը Սէյսինէն: Առաջին ակնարկով հիւրընկալողները վտանգի տակ չեն երեւար: Բայց անհրաժեշտ է շատ ինքնավստահութիւն չունենալ եւ զգոյշ ըլլալ, մանաւանդ Սէյսինէի առջեւ, կրընալի շրջանէն ակումբ մը՝ որ նախորդ հանգրուանը անցուցած էր ջախջախիչ արդիւնքով մը՝ 6 – 0:

***

Ախոյենական գծով Հ. Մ. Ը. Մ. լաւ վիճակի մէջ կը գտնուի: Անցեալ Կիրակի, յաղթած է Սալանշի մէջ՝ 2 – 0, ինչ որ կը հաստատէ իր դիրքը իբրեւ խմբակին առաջատար, Աննըմասի հետ:

Վալանսի Հ. Մ.-ին խաղը, Ֆրանսայի ախոյենութեան մէջ, շատ արդիւնաւէտ չէ եղած Շաբաթ իրիկուն, քանի որ, Լը Փիւյի դէմ մրցումը վերջացած է, Վալանսի մէջ իսկ, հաւասարութեամբ՝ 2 – 2:

Այս ախոյենութիւնը մօտ է իր կիսուն, մէկ խաղ միայն մնացած է: Վալանս 6-րդ է ներկայիս: Երբ մրցումներու վերջինը, Դեկտեմբեր 2-ին, տեղի կ'ունենայ Քանէի մէջ, Նիսի մօտ:

Վալանսի պահեստին, լիկի ախոյենութեան մէջ, յաղթած է Փիէրլաթի՝ 1 – 0: Ան ալ 6-րդ է դասաւորումին վրայ:

Նահանգային առաջնութիւններուն ի հաշիւ, Արքէօյ – Ալֆորվիլ 0 – 0. Իսկ ջախջախածէ Քաթորզիէմի ակումբը՝ 1 – 7:

Ռոնի մէջ, պարտութիւններ՝ Հ.Մ.Ը.Մ. Լիոն – Տէսին (2) – Սէն Ֆոն՝ 0 – 1, Ֆրոնթօնա – Վիէն Հ.Մ.՝ 2 – 0, Աննըսի – Հ. Մ. Ը. Մ. (Քատէ լիկ՝) 2 – 1:

Վ. Մ.

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ԽՈՐՀ. ՄԻՈՒԹԻՒՆԸ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ

ՎՐԱՍՏԱՆ

Ակնարկած էինք, երէկ, Վրաստանի Գերագոյն Խորհուրդի որոշումին, ինչ կը վերաբերի Վրաստանի Խորհրդային Միութենէն անջատման իրաւունքին: Յաւելեալ տեղեկութիւններ ալ կան այդ մասին: Նիստի ընթացքին Գերագոյն Խորհուրդը իր գլուխն ընտրած է կուսակցութեան Ա. քարտուղարը՝ Կումբարիձէ եւ վաւերացուցած է խորհրդարանական յատուկ յանձնախումբի մը եզրակացութիւնները: Կը յայտարարէ որ Կարմիր բանակի մուտքը Վրաստան 1921-ին « 1920 Մայիս 7-ի ռուս – վրացական համաձայնագրին բռնաբարումն է», միջամուխ ըլլալ է եւ «գրաւում մը գոյութիւն ունեցող վարչակարգը փոխելու համար»:

Կը յիշուի որ սոցիալ – դեմոկրատ մենշեւիկ կառավարութիւնը 1920 Մայիս 7-ին համաձայնագիր մը ստորագրած է Խորհրդային Ռուսաստանի հետ, որ կը ճանչնար Վրաստանի անկախութիւնը: 1921-ին, Կարմիր բանակը սահմանը անցած էր զօրավիգ ըլլալու համար Թիֆլիսի բոլշեւիկ ապստամբութեան մը եւ արգելք հանդիսանալու որ համաձայնականներու ուժերը վերադառնան: Լենին խըստօրէն քննադատած էր Ստալինի, Օրջոնիկիձէի եւ Ձերժինսկիի գործելակերպը. ասոնք նկատի չէին առած չափաւորութեան իր թելադրութիւնները եւ Մենշեւիկներու եւ Բոլշեւիկներու գործակցութեան հրաւէրը («Իւմանիթէ», Նոյ. 21):

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱԿ

Խորհրդային բանակի բարձրաստիճան հրամանատարներ սկսած են մտահոգութիւն յայտնել երկրին երեք միլիոննոց բանակին մէջ հետզհետէ աճող դասալքման դէպքերուն առընչութեամբ: Պալթեան հանրապետութիւններուն եւ Անդրկովկասի մէջ, զինուորական իրենց ծառայութիւնը ընողները կը մերժեն Խորհրդային Միութեան տարբեր վայրերը, պահանջելով ծառայել իրենց հանրապետութիւններուն մէջ:

Այս շարժումներուն արձագանգելով «Փայնէնշըլ Թայմզ» օրաթերթը կը գրէ թէ մամուլին մէջ հրատարակուած ամենասուր քննադատութիւնը եկած է Կարմիր բանակի պաշտօնաթերթ «Զվեզդա»էն, ուր ցամաքային զօրքի հրամանատարութեան տեղակալը՝ ենթասպայ Նորատ Տէր – Գրիգորեանց ըսած է թէ «զօրահաւաքի պօյքոթը տեղի կ'ունենայ բանակին ու ոստիկանութեան առջեւ»:

Քաղաքացիական իշխանութեանց չմիջամտելը պատճառ կը դառնայ որ զինուորական հրամանատարները դէմ – յանդիման մնան տեղական բնակչութեան թըշնամական վերաբերմունքին: Միջադէպերէն մէկը յիշաւի մահափորձի բընոյթ կրած է, երբ աւագ զօրավար՝ Յարութիւնեան «20 վայրկեան շարունակ խոշտանգուած է կատղած ամբոխին կողմէ: Պարզապէս բարեբախտութիւն էր որ զայն չսպաննեցին», ըսած է Նորատ Տէր – Գրիգորեանց:

ՂԱՐԱԲԱՂ

Ըստ «Լիպերասիոն»ի, Գերագոյն Խորհուրդի յանձնախումբը (Միջազգային Հարցերու) իր ցաւն ու զարմանքը արտայայտած է ամերիկեան Ծերակոյտի դիրքաւորման առթիւ Լեռնային Ղարաբաղի հարցին շուրջ: Ըստ այդ Ամերիկացիներուն, այդ բանաձեւը հրաւէր մըն էր «քաղաքական երկխօսութեան» լուծելու համար տագնապը Հայերու եւ Ազերիներու միջեւ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԱՈՒՇԵՍԿՈՒ հրաշալի պատկեր մը գծած է Ռումանիոյ կացութեան, 3300 պատգամաւորներու առջեւ, բանալով կուսակցութեան 14-րդ համագումարը: Առաջին օրն իսկ փառերգ մը եղած է անհատի պաշտամունքին, հուռաներու տարափի մը տակ: Խօսած է աւելի քան չորս ժամ: Հոյակապ իրագործումներու հաշուեկշիռ մը ներկայացուցած է, չէշտած թէ պէտք է վերջ դնել տնտեսական անհաւասարութեանց: «Դէմ ենք հարուստներուն», կ'ըսէ, առանց ամչնալու: Կը ջատագովէ ռումանական տիպարի ընկերվարութիւնը որ պատնէշ մըն է, զոր պէտք չէ աղբանոց նետել: Իր թեկնածութիւնը ինքզինքին յաջորդելու համար կ'ընդունուի մեծ ոգեւորութեամբ...:

ԼԷՈՆԱՐՏՕ ՇԻՇԱՇԻԱ իտալացի մեծագոյն գրագէտներէն մէկը, մեռաւ Սիկիլիա, որ իր հայրենիքն էր, 68 տարեկանին, խլիրդէ: Իր ոստիկանական վէպերը աւելի առասպելներ են, ուր զգալի է Վոլթէրի եւ Փիրանտելլոյի ազդեցութիւնը: Իր անունը եւ իր կղզին – Սիկիլիա – գըրեթէ հոմանիշ դարձած էին: Իր վերջին գործն է՝ «Ասպետն ու մահը», որու հերոսը՝ ոստիկանապետ մը ահաբեկչական հարցով մը կը զբաղի, բայց ծխողներու խլիրդէն պիտի մեռնի: Կ'ըսուի թէ հրաշալի կտակ – պատում մըն է, մահուան վրայ խորհրդածութիւն մը, մարդու մը կողմէ որ գիտէր թէ դատապարտուած է:

ԺԱՆ ՎՕԹՐԷՆԻ շնորհուեցաւ գրական Կոնքուռ մրցանակը «Մեծ քայլ մը դէպի բարին Աստուած» վէպին համար (հրատարակիչ՝ Կռասէ), ինչ որ անակնկալ մը չէր: Ռընոտօն ալ ստացաւ Ֆիլիփ Տումէնք «Հարսի քոնթուարները» գործին համար, որու հրատարակիչն է՝ Սէօյլ:

ՓՐԱԿԱՅԻ կեդրոնը ցոյցերը կը շարունակուին, պահանջելով Չեխոսլովաքիոյ թիւ մէկ ղեկավարին հրաժարումը: Հակառակ կառավարութեան ազդարարութեանց եւ ապահովութեան ուժերու բիրտ միջամտութեան, աւելի քան 200 հազար հոգի հաւաքուած են ասպարէզ կարդալով իշխանութեանց:

ՄԱԿՕ-Ի ԱՌԱՋԻՆ ՔԱՅԼԵՐԸ

Արցախի հարցը այնքան խոր ու անշըրջանցելի տեղ մը գրաւած է ամբողջ աշխարհի հայութեան մտքին ու սրտին մէջ, որ բազմաթիւ երեւոյթներ, պատահարներ որոնք բնականոն ժամանակներու մեր ուշադրութիւնը պիտի գրաւէին, չուքի մէջ կը մնան: Այս քիչ մը անիրաւուած բնագաւառներէն է հայկական ներքին Սփիւռքի զանազան հաստատութիւններուն մօտ նկատուած զարթօնքի երեւոյթը: Արդարեւ, Խորհրդային Միութիւն կոչուած անծայրածիր երկրին քիչ մը ամէն կողմը ցրուած հայութեան բեկորները բաւական ժամանակէ ի վեր սկսած են ամբողջութիւններու, միաւորումներու վերածուիլ: Ճիշդ է որ Երեւանէն հասած հեռատիպը պարբերաբար կ'արձագանգէ այդ շարժումներուն, սակայն անոր քիչ մը միօրինակ ու տժգոյն լրատուութիւնը յաճախ կը պատնէշէ անոնց լման ընկալումը:

Այս միաւորուելու ջանքերէն ամէնէն կարեւորին, կեդրոնականին մասին հարցազրոյցով մը այդ պատնէշէն անդին անցնելու փորձ մը ըրած է «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի Հոկտեմբեր 28-ի թիւին մէջ Ա. Մելիք-Շահնազարով: Ան հարցազրոյց մը կատարած է Մոսկուայի Հայ մշակոյթի քաղաքային ընկերութեան (ՄԱԿՕ) Խորհուրդի նախագահ, թեքնիք գիտութիւններու տոքթէօր, փրոֆէսէօր Ա. Սիմոնեանի հետ:

Ան կը պատմէ թէ մինչեւ Ապրիլ խորհրդային մայրաքաղաքին մէջ արդէն քանի մը հայկական միաւորներ ստեղծուած էին, ինչպէս «Բարեւ ձեզ»ը, «Վասպուրական»ը, «Գթութիւն»ը, «Հիւսիսափայլ»ը, հայկական թրամաթիկական թատրոնը եւ հայ մշակոյթի կեդրոնը, եւայլն: Յետոյ բացառութեամբ «Հիւսիսափայլ»ի ու «Բարեւ ձեզ»ի, այս խումբերը միացան, կազմելով ՄԱԿՕ-ն, որուն հիմնադիր ժողովը տեղի ունեցաւ Յունիս 29-ին: Ընտրուեցաւ ընկերութեան խորհուրդ ու վարչութիւն, զոր կը գլխաւորէ միջազգայնագէտ – իրաւաբան Դոցենտ Վահան Էմին: Խորհուրդի անդամներ դարձան երեք երեսփոխաններ՝ Հենրիկ Պօղոսեան, Կարէն Սիմոնեան ու Հենրիկ Իգիթեան:

Մոսկուայի Հայ մշակոյթի ընկերութեան կանոնադրութեամբ ներկայացուած են նպատակներն ու խնդիրները. Մոսկուայի հայութեան կեանքին մէջ արմատաւորել հայ մշակութային ժառանգութիւնը – լեզու, պատմութիւն, մշակոյթ–: Հայ համայնքի մասնակի վիճակագրութիւն մը ցոյց տուած է թէ շուրջ 40 հազարնոց հայութեան զգալի մէկ մասը, որուն մաս կը կազմէ մտաւորականներու մեծ թիւ մը, հայերէն չի գիտեր: Այս տուեալները ՄԱԿՕ-ի ղեկավարները կը մղէ հայկական կիրակնօրեայ եւ երեկոյեան դպրոցներ բանալու: Այդ դպրոցներուն մէջ հայերէն կը սորվին չափահասներ ու պատանիներ:

Երկրորդ խնդիրը իրենց համար հաւաքատեղի կամ կեդրոնավայր ունենալու հարցն է. «հազիւ թէ կարելի լինի բնական համարել իրերի այնպիսի վիճակը, երբ մարդիկ կարող են հաւաքուել միայն հայկական գերեզմանատանը, կամ էլ փողոցում, ինչպէս որ եղել է եւ շարունակւում է այսօր էլ...» կ'ըսէ փրոֆէսէօր Արամ Սիմոնեան: Իրենց նպատակները իրագործելու ընթացքին մէջ օժանդակութիւն խոստացած են Հայաստանի իշխանութիւնները, ձեռնարկութիւններ, ինչպէս նաեւ Սփիւռքէն համայնքեր: ՄԱԿՕ-ն մտադիր է տակաւին կապ հաստատել Հայաստանի ստեղծագործական միութիւններուն հետ. արդէն շարք մը պայմանագրեր ստորագրուած են Հայաստանի գրողներու, ճարտարապետներու միութեան հետ:

Մշակոյթի խնդիրներէն զատ, Հայաստանի հետ իրենց յարաբերութիւնը երկկողմանի բնոյթ ունի. անոնք մասնակցած են երկրաշարժէն տուժածներու օժանդակութեան արշաւին, իսկ ներկայիս ունին մասնագէտներու խումբ մը որ կ'ուսումնասիրէ Հայաստանի համար ուժանիւթի նոր աղբիւրներ ճարելու կարելիութիւնները: Այդ խումբը ուժանիւթի միութենական հիմնարկին միջոցով, Հայաստանի համար որպէս ուժանիւթի նոր աղբիւր հովու ուժով բանող շարժիչներ կ'առաջարկէ: Նման քայլի մը արժէքը դժուար չէ գնահատել, երբ նկատի առնուի որ դեկտեմբերեան ողբերգութիւնն ու հիւլէակայանին փակումը զգալիօրէն նուազեցուցած են երկրին ուժանիւթի կարողականութիւնը:

ՄԱԿՕ-ն, ինչպէս կ'ըսէ Ա. Սիմոնեան, չէր կրնար անտարբեր մնալ Արցախեան հարցին. հոն եւս գործնական է իրենց մասնակցութիւնը: Ընկերութիւնը դպրոցական պիտոյք ու համազգեստ ղրկած է Շուշիի շրջանի շրջափակուած կարգ մը գիւղերու, յատկապէս Բերդաձորին:

Մոսկուայի Հայկական Մշակոյթի Ընկերութիւնը առանձնած է տակաւին ադրբէջանցի «պատմաբան»ներու թիւր յայտարարութիւններով մոլորած հանրային կարծիքը սրբագրելու գործը: Ու այս առընչութեամբ կարեւոր դեր կը վիճակի միութեան թերթին որ կը կոչուի «Հայկական բանբեր»:

Ա. Սիմոնեան կը խօսի նաեւ ներքին Սփիւռքի նման այլ կազմակերպութիւնները ընդհանուր հովանիի մը տակ միաւորելու կարեւորութեան մասին: Վիլնիւսի մէջ կայացած առաջին հանդիպումի մը ընթացքին կարելի չէ եղած այս մասին միասնական որոշում մը բանաձեւել, յոյսը կը մնայ յաջորդ հանդիպումին: Իրենք կատարելապէս գիտակից են նման քայլի մը անհրաժեշտութեան, քանի որ «մեզ միասնութիւն է հարկաւոր: Դրանում եւ միայն դրանում է մեր ուժը»:

Արցախի ինքնորոշման վճռակամութեան գլխաւոր վկաներէն է մարզային մամուլը. հոն լոյս տեսած էջեր ոչ միայն հեռու են ադրբէջանական ենթակայութիւն մը յիշեցնելէ, այլեւ աչքի կը զարնեն իրենց խիզախ ու անկախ բնոյթով: Ինչպէս այս հարցազրոյցին պարագային, հոն հանգստութեամբ կարելի է հանդիպիլ էջերու, տողերու ուր մեր Սփիւռքներու գոյութեան եւ հզօրացման գլխաւոր ազդակ կը նկատուի Հայաստանի հետ ամուր կապը:

Չմոռնալ յատկապէս որ «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթը որ ունի նաեւ ռուսերէն իր կրկնօրինակը, պաշտօնաթերթն է Արցախի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՈԳԵՂԻՆԱՑԱԾ ՆԵՐԿԱՅՈՒԹԻՒՆ

ՌՈՒԲԻՆԱ ՓԻՐՈՒՄԵԱՆ

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւնը լիազօր ներկայացուցիչներ չունէր Հայոց Համազգային Շարժման հիմնադիր համագումարում: Պարզ է, Դաշնակցութիւնը հէնց այնպէս մէկը չէր Հայաստանում գործող հարիւրից աւելի կազմակերպութիւնների կամ Սփիւռքում գոյատեւող ընկերային ու մշակութային միութիւններից ու քաղաքական կուսակցութիւններից: Անկախ Հանրապետութեան անկումից ու Հայաստանի խորհրդայնացումից յետոյ, Դաշնակցութիւնը ապրել էր ըՍփիւռքում իբրեւ ոգին սփիւռքահայութեան յարատեւման ու պահանջատիրութեան, ապրել էր Հայաստանում իբրեւ սրբութիւն, իբրեւ թաքուն, արգիլուած ու անհասանելի տենչանքներ մարմնացընող մի ոգի. ու այժմ այդ ոգին շղթայազերծուած սաւառնում էր ՀՀՇ.-ի հիմնադիր համագումարի դահլիճում ու միջանցքներում: Ցայտում էր պատգամաւորների ելոյթների ընդմիջից ու ամէն անգամ երբ հնչում էր նրա անունը, երբ փորձ էր լինում վերարժեւորել Դաշնակցութեան դերը հայ ժողովրդի ազատագրական պայքարի, Հայաստանի Պետականութեան վերականգնման ու Սփիւռքում տարուող քաղաքական պայքարի մէջ, երբ պահանջւում էր «լեգալացնել «Դաշնակցութիւնը Հայաստանում»», երբ պահանջւում էր մօտիկ եւ «պաշտօնական համագործակցութիւն Դաշնակցութեան հետ» Հայաստանը տագնապեցնող հարցերի լուծման համար, թնդում էր դահլիճը, աւելի քան 1400 հոգի մի մարդու նման ոտքի ելած ծափահարում կամ բռունցքները վեր՝ իրենց զօրակցութիւնն էին յայտնում, կարծես փոխարինելու 70 տարիների մեղկ ուրացումին, 70 տարուայ շղթաները փրթած, թեւերը պարզած գրկելու, տուն բերելու այն հարազատ զաւակին, որի անունը յիշելն անգամ յանցանք էր՝ մահապատժի արժանի:

Շատ բան է փոխուել: Հայաստանի Համայնավար կուսակցութեան Առաջին քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանն անգամ համագումարին իր ելոյթում յիշում է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը իբրեւ մի կարեւոր դերակատար թէ՛ հայ ժողովրդի նորագոյն պատմութեան կերտման, թէ՛ ներկայ պահանջատիրութեան եւ թէ ապագայ պայքարի մէջ: Իսկ ՀՀՇ.-ի ծրագիրը կէտ առ կէտ կարծես մարմնաւորում է այն նպատակները, որի համար Դաշնակցութիւնը պնդել է տարիներ ու պայքարել անխոնջ ու անդադար:

Ու միջանցքներում, յարգանքով ու ակնածանքով մօտենում են քեզ, լսել են որ Դաշնակցական ես, ու փնտռում են, ուզում են կարդալ, ուսումնասիրել Դաշնակցութեան Ծրագիրն ու Կանոնագիրը, միանալ Դաշնակցութեան: Ինչո՞ւ Դաշնակցութիւնը բջիջներ չի կազմում Հայաստանում, ինչո՞ւ գրականութիւն չի ուղարկում. իրենք պատրաստ են. իրենք գիտեն Արամ Մանուկեանի մասին, լսել են Ռուբէնի գործողութիւնների մասին, որի պատճառով հայ է Հայաստանն այսօր, կարդացել են Նժդեհի մասին գիտեն որ Զանգեզուրի գոյութիւնն այսօր նրան կը պարտին:

Համագումարի մթնոլորտը արտացոլքն է ամբողջ Հայաստանում տիրող մտայնութեան: Դաշնակցական յեղափոխական երգը թնդում է ամէնուրեք: Ե՞րբ սովորեցին. արդեօ՞ք միշտ գիտէին. արդեօ՞ք երբեւէ դադարել էր այդ երգը այս 70 տարիներում: Երեւանի դպրոցների աշակերտութիւնը ամենօրէն խմբեր է կազմում ու յեղափոխական երգերով ոգեւորւում: Մտաւորականութիւնը փնտռում է տարիներ արգիլուած գրականութիւնը՝ այնտեղ գտնելու աղբիւրը ճշմարտութեան ու ներշնչումի: Ղարաբաղի անպաշտպան ժողովուրդին Թուրքերի վայրագ յարձակումների դէմ պաշտպանող հայ երիտասարդութեան հոգում ֆեդայու ոգին է յառնել. Թշնամին նոյնն է, նոյնքան վայրագ, նոյնքան անզիջող, երանի թէ գոնէ Դաշնակցական ֆեդայու չափ զինուած լինէր, գոնէ ունենար պաշտպանութիւնը իր Պետութեան...

Դաշնակցութիւնը ապրել է Հայաստանում, սրբութեան պէս պահպանուել է հոգիներում. ու այսօր ազատօրէն դուրս ժայթքած իբրեւ գաղափար, մտայնութիւն ու նպատակ ճախրում է իր հարազատ երկնքի տակ, իր հարազատ լեռներում ու ձորերում, իր հարազատ երդիքների տակ՝ հայ մշակի, հայ բանուորի ու ռենչպերի սեւ օրերի բողոքներում:

«Ասպարէզ»
Նոյեմբեր 10 / 11

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԱՆՑԵԱԼԸ ԿԸ ՏԱՔՑՆԷ ՄԵՐ ՍԻՐՏԸ

Մարդիկ ընդհանրապէս աւելի շատ կարեւորութիւն եւ արժէք կու տան ապագային, քան թէ անցեալին: Ասիկա առաջին ակնարկով շատ բնական է: Անցեալը ապրուած ու սպառած է այլեւս, ծախսուած դրամի պէս բան մըն է, որ ետ ալ պիտի չառնուի: Մինչդեռ ապագան դեռ չէ ապրուած: Անցեալը ետին մնացած է, իսկ ապագան մարդուն առջեւն է տակաւին, խոստումներով լեցուն, յուսադրիչ, խանդավառող, ներշնչող, կեանքին իմաստ պարգեւող:

Ճիշդ է որ անցեալի ու ապագայի արժեւորումները տարիքէ – տարիք կը փոխուին, ճիշդ է որ երիտասարդի մը համար ապագան այն չի նշանակեր ինչ որ կը նշանակէ ութսուն տարեկան մարդու մը համար, բայց բոլոր տարիքներու մէջ ապագան միշտ նոյն անգնահատելի արժէքը ունի: Որովհետեւ ապագան կեանք իսկ կը նշանակէ, եւ կեանքը քսան տարեկան երիտասարդի մը համար ալ այնքան արժէքաւոր ու անզանցառելի կը թուի, որքան ութսուն տարեկան մարդու մը: Եւ ապագան մարդուն համար կրկնապէս արժէքաւոր է անով, որ ան անծանօթ է տակաւին, անակնկալներով եւ հարցման նշաններով լեցուն, մինչդեռ անցեալը այլեւս աւելի քան ծանօթ է, եւ ուրեմն անակնկալ ոչինչ ունի մեզի համար:

Անհատներու պատմութեան թէ ազգերու պատմութեան մէջ, ուղեցոյցները, ղեկավարները, մանկավարժները ընդհանրապէս ձգտումն ունին սա արժեւորումը ընելու. անցեալը թողէք եւ ապագային նայեցէք: Ինչ որ պատահած է անցեալի մէջ, պատահած է, մի արտօնէք որ այդ անցեալը ստուեր թողու ձեր ապագային վրայ: Անգամ մըն ալ երբեք պիտի չապրիք անցեալը, մինչդեռ ապագան պիտի ապրիք: Բայց ուշադրութիւն, մէկ անգամ միայն պիտի ապրիք այդ ապագան, ուստի ջանացէք որ լաւ օգտագործէք զայն:

Այս պատգամը անվիճելի իրականութեան մը արտայայտիչն է: Բայց եկէք անցեալի ու ապագայի արժեւորման վրայ նայինք տարբեր տեսանկիւնէ մըն ալ:

Ապագան մեր առջեւն է տակաւին, բայց ան շատ կարճ է ու վաղանցուկ: Իսկ անցեալը, որ ետին մնացած է, մնայուն է եւ մեզի հետ պիտի ապրի ամբողջ մեր կեանքին տեւողութեանը: Ապագան ակնթարթ մըն է, որ կը սպառի ամէն օր, ամէն վայրկեան: Իսկ անցեալը մեզի համար մնայուն գանձ մըն է, որ ոչ կը սպառի, ոչ կը կորսուի: Ապագան մեզի յոյսեր կը ներշնչէ, բայց ոչինչ կը սորվեցնէ, մինչդեռ անցեալը ամէն վայրկեան պատգամներով եւ յիշողութիւններով կը լուսաւորէ մեր կեանքը:

Ես միշտ զարմանքով ու հիացումով փառք տուած եմ բնութեան, որ մարդուս տուած է իր անցեալը յիշելու կարողութիւնը: Եւ սխալ է այն տարածուն կարծիքը, թէ մարդ անգամ մըն ալ երբեք պիտի չապրի իր անցեալը: Մարդը ամէն օր, ամէն վայրկեան, իր ապագային հետ միաժամանակ, կ'ապրի նաեւ իր անցեալը: Եւ այս տեսակէտով, եթէ ապագան մէկ անգամ միայն պիտի ապրինք, մենք մեր անցեալը կը վերապրինք հազարաւոր, միլիոնաւոր անգամներ:

Ողբերգութիւն է անշուշտ ապագայէ զրկուիլը, մահ է, վերջակէտ է: Բայց կեանքը որքա՜ն անիմաստ ու անբովանդակ կը դառնար, եթէ միայն ապագայէ մը բաղկացած ըլլար: Որքան առանձին եւ տխուր կը մնայինք ապագային դիմաց, եթէ պարբերաբար մենք քաղցօրէն չվերապրէինք մեր մանկութեան յուշերը, մեր անցեալի սէրերը, մեր անցեալի իրագործումներն ու յաջողութիւնները, մինչեւ իսկ մեր ձախողութիւններն ու տառապանքները, եթէ երբեմն մեր սիրտերը չջերմացնէինք այն սեւ ու ճերմակ ապրումներով, որոնք մերը եղան եւ անկորուստ գանձի մը նման աւելցան մեր ունեցած նիւթական հարստութիւններուն վրայ:

Բնութեան հիանալի գիւտերէն եւ շնորհներէն մէկն է այս. քանի մեր ձեռքէն կ'առնէ մեր ապագան, այնքան աւելի մեզի կու տայ մեր անցեալէն օրեր քաղելու, մեր անցեալէն օրեր գողնալու սքանչելի կարողութիւն մը: Մարդուն բոլոր ստեղծագործութիւնները ծնունդ կ'առնեն ոչ թէ ապագային տուած ներշնչումներէն, այլ այն փառաւոր լոյսէն զոր անցեալի ապրումներն ու փորձառութիւնները կը վառեն մեր սրտերուն մէջ:

Եթէ այս տեսանկիւնէն դիտենք, անցեալն ու ապագան կը հաւասարին իրարու եւ կը դառնան մարդուս կեանքը լեցնող, մարդուս կեանքը խմորող երկու համարժէք ապրումներ:

Բ. Հ.

ԺԱՆ-ՄԻՇԷԼ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ ՋԱՏԱԳՈՎ՝ ԳՈՐՍԻՔԵՐԷՆԻ

Քորս – Մաթէն (Նիս – Մաթէն) Նոյեմբեր 13-ի իր թիւով լայն տեղ կու տայ Ժան – Միշէլ Գասպարեանի «Գորսիքերէնը կ'ոգեւորէ այս Հայը» խորագրին տակ:

Ենթական, 30 տարեկան, նախնական քննիչ է Ազգային Լուսաւորութեան Գալվիի մէջ: Լեզուագէտ, իր աւարտաճառը՝ «Գորսիքերէնի դասաւանդման մասին» «շատ լաւ» որակում ստացած է (250 էջ):

Հարցում մը կը ծագի, կը գրէ թերթին աշխատակիցը, ինչո՞ւ հայկական ծագումով այս համալսարանականը ուզած է աշխատիլ գորսիքերէնի ուսուցման վրայ: Ան կը բացատրէ.– «Ոչ թէ մէկ, այլ բազմաթիւ պատճառներ կան: Կրնայի ըսել, որ ես ալ կրկնակ ինքնութիւն մը ունենալով, մշակութային եւ լեզուագիտական, այդ շահագրգռութիւնը տրամաբանական է: Բայց, ուրիշ պատճառներ կան, օրինակ այն իրողութիւնը որ շատ կը սիրեմ հետաքրքրուիլ վայրերով ուր կը գտնուիմ, կը խանդավառուիմ աշխատանքի հոգեբանութեամբ եւ ինծի գրեթէ անհրաժեշտ է միաժամանակ տանիլ արհեստի գործունէութիւն մը եւ համալսարանական հետազօտութեան աշխատանք մը»:

Կը շարունակէ այդ հետազօտական աշխատանքը եւ գալ տարի պիտի ներկայացնէ աւարտաճառին երկրորդ մասը: Եւ դեռ ժամանակ գտած է վէպ մըն ալ գրելու, մասամբ մանկավարժական, որ 14 պատմութիւններէ կը բաղկանայ:

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԳՐՈՂՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ա. ՀԱՆԴԻՊՈՒՄ

«Մենք այսօր՝ Արցախեն Ախալքալաք»

Այս էր խորագիրը Ֆրանսահայ Գրողներու Ընկերակցութեան վերամուտի առաջին հանդիպումին որ տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 12, Կիրակի օր, Փարիզի «Ալեք Մանուկեան» մշակոյթի կեդրոնը: Այս խորագիրը արդէն որոշ գաղափար մը կու տայ թէ ինչ եղաւ անոր նիւթը: Ընկերակցութեան վարչութեան երեք անդամները՝ Գրիգոր Պըլտեան, Արփի Թոթոյեան եւ Զուլալ Գազանճեան, Սեպտեմբերին Հայաստան այցելութեան ընթացքին առիթը ունեցած էին դառնելու նաեւ Ախալքալաք ու Արցախ, եւ վերադարձին որոշած էին առաջին հանդիպումը յատկացնել տպաւորութիւններու փոխանցումի մը:

Նախ խօսք առաւ Զուլալ Գազանճեան, որ ներկայացուց օրուան նիւթը, ապա ինք կեդրոնացաւ Հայաստանեան տպաւորութիւններու վրայ. ան շեշտեց թէ հակառակ բազմազան դժուարութիւններու յոռետես ըլլալու պատճառ չկար, ինչ որ ընդհանրապէս ստեղծուած տպաւորութիւնն էր Սփիւռքի մէջ: Յոռետեսութիւնը, որուն ան նկատած էր առաւելապէս Երեւանի քաղքենիացած, մեծ քաղքի դիւրութիւններուն վարժուած զանգուածի մը մօտ, ինչ որ անշուշտ չունի համեմատութիւն մը կը ներկայացնէր Ախալքալաքէն Արցախ մինչեւ հեռաւոր գիւղերը երկարած հայութեան մէջ:

Երկրորդ խօսք առնողը՝ Արփի Թոթոյեան պատմեց իրենց այցելութեան Ջաւախքի մասը. ըսաւ թէ Արուլ սարը, Փարւանան, Թմուկ բերդը հէքեաթային ու գրեթէ առասպելական անուններ եղած էին մանկութեան տարիներէ ի վեր, ու յանկարծ, անակնկալ այցելութիւն մը բոլորը կը վերածէր շօշափելի իրականութեան: Ներկաները կը տեղեկանային որ Ախալքալաքի շրջանը 90% հայ բնակչութեամբ շրջան մըն է. շրջան մը որ սակայն Հայաստանի մաս չի կազմեր: Ու տեղացիի մը «մենք ալ ուրիշ Արցախ մրն ենք» արտայայտութիւնը յաւագոյն ձեւով կ'ամփոփէր այս կացութիւնը: Դժուարութիւններ, բազմաթիւ հարցեր ունին, բայց ամէնքը գիտակից են որ առաջնահերթը Արցախի խնդիրն է. անոր արծարծուած ամէն բան կը մտահոգէ ու կը բղբաղեցնէ զիրենք:

Գրիգոր Պըլտեան պատմեց Արցախի մասին: Ըսաւ թէ այցելած էին Ամարասն ու Գանձասարը, գտնուած էին Ծարտար գիւղը, Ստեփանակերտ: Բոլոր անոնք, որոնց կը հանդիպէին, խօսած էին առօրեայ նեղութիւններու, մտահոգութիւններու մասին, սակայն մտաւորականէն մինչեւ պարզ գիւղացին ոչ յուսահատած էր, ոչ ալ յոռետես: Իրենք որոշած էին կապ չունենալ Ազրբէջանի հետ ու չունէին արդէն. վերջնական լուծումն ալ չէր կրնար ուրիշ բան ըլլալ: Գրիգոր Պըլտեան այս կացութեան օրինակ տուաւ այն պարագան որ Արցախի Գրողներու Միութիւնը այլեւս Ազրբէջանի Միութեան մէկ ճիւղը չէր ու որպէս անջատ միութիւն կապուած էր Մոսկուայի: Ա. Թոթոյեան, Զ. Գազանճեան եւ Գ. Պըլտեան հանդիպում ունեցած էին այդ միութեան անդամներուն, նաեւ «Խորհրդային Ղարաբաղ» օրաթերթի խմբագրութեան հետ:

Առաջին բաժնին վերջաւորութեան Զուլալ Գազանճեան ներկայացուց ընկերակցութեան տարեգիրքին նոր շարքին առաջին թիւը՝ «Կայք»ը, ուր միախըմբուած են Սփիւռքէն ու Հայաստանէն գրողներ: Խմբագրական կազմը նախաբանին մէջ կը շեշտէ թէ այս երեւոյթը կու գայ «մէ՛կ գրականութիւն» հասկացողութենէն:

«Կայք»ի առաջին թիւին ներկայացումէն ետք ցոյց տրուեցաւ լուսապատկերներու շարք մը՝ Ջաւախքէն ու Արցախի զանազան անկիւններէն: Երեկոյթը փակուեցաւ Արցախի ֆետայիններուն երգով ու Ղարաբաղի հորովելով, որոնց ձայնագրութիւնը կատարուած էր Ստեփանակերտի մէջ:

Խ. Տ.

Հ. Հ. Շ.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ԵՐԵՒԱՆ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4, 5, 6

ԲԱՆԱՁԵՒԵՐ

ԱՂԷՏԻ ԳՕՏԻ

Աղէտի գօտում առ այսօր կատարուած աշխատանքների ընդհանուր ծաւալն ու մակարդակը, տարուող աշխատանքների ընթացքը բերում են այն եզրակացութեան, որ ԽՄԿԿ Կենտկոմի եւ ԽՍՀՄ կառավարութեան կողմից երկու տարում աղէտի գօտին վերականգնելու յայտարարութիւնն անհիմն է ե՛ւ գիտական, ե՛ւ գործնական առումներով:

ՀՀՇ-ի համագումարը գտնում է, որ ստեղծուած իրավիճակը անհրաժեշտաբար պարտադրում է հիմնաւորուած եւ իրագործելի նոր, համապարփակ ծրագրի ընդունում, ժամկէտների ճշգրտում եւ Հանրապետութեան իրաւասութեան ու ներդրման շրջանակների ընդլայնում.

1.– Առաջնահերթ խնդիր դարձնել ժողովրդին ժամանակաւոր կացարաններով ապահովելու հարցը եւ օժանդակել մասնաւոր տների կառուցմանը:

2.– Սպիտակում, Կիրովականում, ըՍտեփանաւանում կառուցապատման համար ընտրուած տարածքները պէտք է ենթարկել վերջնական փորձաքննութեան (աէխմա – երկրաբանական, ինժեներա – երկրաբանական, քաղաքաշինական), իսկ Լենինականում՝ Մարմաշէնի տարածքի կառուցապատումը դադրեցնել (այսինքն, աւարտին հասցնել սկսուած շինարարութիւնը, այն բերելով քաղաքաշինական համոյթի տեսքի, մնացած տարածքը վերադարձնել գիւղատնտեսութեանը):

3.– Քանի դեռ համաերկրաշարժային նորմատիւները վերանայուած չեն, ներկայումս իրագործուող բոլոր նախագծերը եւ կառուցուած շինութիւնները ենթարկել փորձաքննութեան, վերահաշուարկի եւ ամրացումների:

4.– Ժամանակաւորապէս դադարեցնել հողյատկացումները քաղաքներում (գիւղերին եւ մասնաւոր տնաշինութեանը խօսքը չի վերաբերում) պետական շինարարութեան համար:

5.– Մշակել Հանրապետութեան տարածքի բնակեցման եւ իւրացման հեռանկարային համալիր ծրագիր (շրջանային յատակագիծ) առանձնայատուկ ուշադրութեան արժանացնելով պատմական յուշարձանները, շրջակայ միջավայրի մաքրութեան եւ կենդանական աշխարհի պահպանմանը:

6.– Հայաստանում օրէնք ընդունել բընակելի շինարարութեան վերաբերեալ (բազմայարկեր) յենուելով սիմիք գօտիների համար մշակուած միութենական նորմերի վրայ:

7.– Հանրապետութեան բոլոր քաղաքներում եւ շրջաններում ստեղծել ժամանակակից տեխնիկայով յագեցած արագ գործողութեան փրկարար ջոկատներ եւ մասնագէտների խմբեր:

8.– Անհրաժեշտ օպերատիվութեամբ եւ հրապարակայնութեամբ դիւրացնել արտասահմանեան տնտեսական օգնութիւնների եւ առաջարկութիւնների ներդրումները Հայաստանում: Հանրապետութեան կառավարութեանը կից ստեղծել առեւտրատնտեսական կապերի աշխատանքային խորհուրդ:

9.– Նախապատրաստել եւ անցկացնել Երեւան քաղաքի սիմոլոգիական անձնագրաւորումը, որից ելնելով մտածել նաեւ մայրաքաղաքի ապակենտրոնացման (շըրջանային յատակագիծ ունենալու պայմանով)՝ բուհերի, խոշոր ձեռնարկութիւնների, որոշ նախարարութիւնների տեղափոխման ծրագրերի մշակմամբ:

10.– Աղէտի գօտու բոլոր վայրերում ստեղծել դեպուտատական յանձնաժողովի մասնաճիւղեր՝ կազմի մէջ ընդգրկելով ՀՀՇ-ի տեղական կազմակերպութիւններին: Պահանջել նաեւ, որ աղէտի գօտու յատուկ յանձնաժողովի նախագահը (Վ. Մարգարեանց) հրաժարուի այդ պարտականութիւններից:

Պահանջել Հանրապետութեան կառավարութիւնից հարց բարձրացնել միութենական կառավարութեան առջեւ աղէտի գօտում տարուող քաղաքականութիւնը վերանայելու խնդրով:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԼԻՈՆ

ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻ ՁԵՌՆԱՐԿԸ

Մեծ էր Տիկին Տէյիրմէնճեանի գոհունակութիւնը, տեսնելով որ իր երկար եւ յոգնեցուցիչ աշխատանքը հասած էր ակընկալուած նպատակին, ներկաները անվերջ կը ծափահարէին հրաւիրեալ արուեստագէտները: Տիկին Տէյիրմէնճեան նախագահուհին է Կարմիր Խաչի տեղական մասնաճիւղին:

Կարմիր Խաչը յաճախ չէ որ բան մը կը կազմակերպէ Լիոնի մէջ, բայց երբ կազմակերպէ ընդհանրապէս ձեռնարկը կ'ըլլայ սովորականէն դուրս, յայտնութիւն մը:

Այս անգամ Կարմիր Խաչը առիթ տուաւ Լիոնի Հայերուն ունկնդրելու Հայաստանի տաղանդաւոր արուեստագէտներէն երկուքը՝ աշխարհահռչակ երգչուհի Գոհար Գասպարեանը եւ իր ամուսինը Տիգրան Լեւոնեան, ան ալ երգիչ, բեմադիր, Երեւանի օփերային արուեստի տնօրէն: Անոնց հետ էր նաեւ գրող՝ Ալպէր Անտոնեանը:

Տեղին է յիշել որ երեքն ալ ներգաղթողներ եղած են, առաջինը Գահիրէէն, երկրորդը՝ Պէյրութէն եւ երրորդը՝ Լիոնէն:

Առաջին հանդիպումը հայրենի արուեստագէտներուն հետ տեղի ունեցաւ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 7-ին, Ազգային Տան սրահին մէջ՝ ուր, մօտ 150 հոգի, կատարեալ լռութեան մը մէջ, ինչ որ բացառութիւն է մեր հաւաքոյթներուն ընթացքին, ունկնդրեցին եւ ծափահարեցին Տիկին Գասպարեանը եւ իր ամուսինը որոնք երգեցին քանի մը կտորներ հայ եւ օտար դասական գործերէ: Ալպէր Անտոնեան ալ, եղբայրը Կարմիր Խաչի նախագահուհիին, ջանաց ծանօթացնել ներկաներուն մեր արեւելահայ բանաստեղծներէն ոմանք, արտասանելով կամ կարդալով անոնցմէ ֆրանսերէն թարգմանութիւններ: Արտասանեց նաեւ իր մէկ գրածը, ներշնչուած երկրաշարժէն:

Երկրորդ հանդիպումն էր որ աւելի մեծ խանդավառութիւն մը ստեղծեց ներկաներուն մօտ: Միշտ եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ, Կիրակի, Նոյեմբեր 12-ին, կէսօրէ վերջը:

Այս անգամ հայրենի հիւրերը վկաներ էին միայն: Բեմին վրայ ելան, յաջորդաբար, երեք երիտասարդ Ֆրանսացիներ եւ մեկնաբանեցին Անոյշ օփերայէն կտորներ: Հայերէն: Իվ Ռիլար երգեց «Աղջիկ անստուած», Նատին Պուրըն՝ «Ասում են ուռին», Քրիսթիան Լապիրոն՝ «Բարձր սարեր»: Դաշնակով կ'ընկերանար Տիկին Ֆիլիփի, որ, Լիոնի մէջ, շատոնց ընտանի է հայ երաժշտութեան:

Երեք Ֆրանսացիները սորված են այդ երգերը շնորհիւ Տիկին Տէյիրմէնճեանի՝ որ աշխատած է անոնց հետ քանի մը ամիսներ: Հասկնալի էր ուրեմն իր ուրախութիւնը, հաստատելով որ իր սաները կրցան հայերէն արտայայտուիլ եւ գնահատուեցան: Երեքն ալ ստացան վկայագիր, Երեւանի Օփերային անունով, Տիկին Գասպարեանի ձեռամբ:

Ներկաները եւ ուրիշներ ալ – շուրջ 500 հոգի – հաւաքուեցան նոյն իրիկունը Փալէ տէ Քոնկրէյի մեծ սրահին մէջ դիտելու հայ ֆիլմի մէկ նոր ստեղծագործութիւնը, Արշակ Բ.ը:

Այս մասին՝ յաջորդով:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Մօրեղբայրս հազիւ ժամանակ ունեցած էր պահելու զէնքերը, երբ տունը կը բախեն արդէն: Խուզարկութիւն, պըրպըտուք շօշափելի արդիւնք չեն տար: Մեծ մօրս արթնամտութիւնն ու քաջութիւնը ազատած էին իր որդիին կեանքը ստոյգ վտանգէ:

9. – ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՀԱՐ ՀԱՅՈՑ ՍՐԲԱԶԱՆԸ

Օրերը լի էին նոր երկիւղներով: Դատութեան բաժակը պռթկալու աստիճան լեցուած էր: Ամենազօր Մողոքը՝ ուրիշ նոխազի մը պէտք ունէր, որուն արիւնով կարենար արբենալ: Այդ զոհը եղաւ Ատանայի Առաջնորդ՝ Ասլանեան Եպիսկոպոսը:

Զմեռնամե՞րձն էր թէ գարնանամուտը, փոթորիկ մը եւս կ'ուրուագծուէր միջոցին մէջ: Թախծալից լռութիւն մը օրէ օր կը շեշտուէր հայ օճախներէն ներս, որուն կ'աջակցէր բնութիւնը իր տխուր երկինքով: Թռչուններու ուրախ ալէլուներու տեղ, այժմ կը լսուէին տատրակներու միօրինակ կանչերը, որոնք տանիքէ – տանիք գիրար կը հալածէին, բոլորովին անտարբեր՝ տուներէն ներս կատարուող ողբերգութեան:

Յանկարծ, վշտակոծ քաղաքին վրայ սկսան հնչել մահազդոյժ զանգերը, որոնց տխուր ղօղանջները մթնոլորտին մէջ՝ յուզումի լայն ալիքներ կը ստեղծէին: Ո՞վ էր արդեօք ինկած մահուան հնձանին մէջ: Զանգերու ընդհատ – ընդհատ երեք հարուածները կը յիշեցնէին՝ Աւագ Ուրբաթ օրուան՝ Մեծ Վարդապետին վախճանման բօթը: Ազդեցիկ մէկը ըլլալու էր մեռնողը: Հարուստը միշտ ալ կը մեծարէ իր սիրելիին մահը արտաքին ցոյցերով, մինչ՝ աղքատը կ'անցնի անշուք, այս կեանքէն դէպի անդենականը: Մահուան մէջ անգամ հաւասարութիւն չկայ: Եկեղեցին կը ներրողէ զանոնք որոնք լայնօրէն կը վարձատրեն զինքը: Կնունք, հարսանիք եւ թաղում՝ ունին իրենց սակերը: Կրօնքի պաշտօնեան կը վաճառէ իր աղօթքները ամէն մէկուն քսակին եւ դիրքին համաձայն:

Բոլորին հետաքրքրութիւնը անձկութեան փոխուեցաւ եւ ամէն ոք սկսաւ հարց տալ իրարու, թէ ինչո՞ւ այսքան երկար կը հնչեցնէին զանգերը: Իրողութիւնը չուշացաւ յայտնուիլ: Հարուածը այնքան անսպասելի եւ ուժգին էր որ շշմեցուց ամէնքը: Ատանայի առաջնորդ սրբազան Ասլանեանի կանխահաս վախճանին լուրը պայթեցաւ իբրեւ ռումբ մը, որուն բիւրաւոր բեկորները դալին խոցոտել կարեւէր սիրտեր: Մայր Եկեղեցիին շուրջ ամփոփուած հայութեան այս դըլխաւոր սիւնը կը փլէր մէկ հարուածով, եւ անտէր ժողովուրդը այժմ՝ զրկուած իր քաջ հովիւէն՝ կ'ողբար յուսահատօրէն իր լքումը:

Մինչեւ երեկոյ, զանգերը ղօղանջեցին, տրտմութեան մէջ թաթաւելով միջոցը: Կայծակի արագութեամբ լուրը տարածուած էր թաղէ – թաղ. թէ ի՞նչպէս նախորդ օրը, սրբազան հայրը կանչուած էր կուսակալին կողմէ: Վերադարձին՝ ճակատը թաղուած խոր մտածումներու մէջ, առանց բառ մը արտասանելու իր սենեակը քաշուած ու մերժած էր ուտել: Հետեւեալ առաւօտ, բարապանը նախաճաշը տարած էր սենեակը, եւ դուռը կղպուած գտնելով՝ քանի մը թեթեւ զարկերով ուզած էր արթնցնել սրբազանը, սակայն ներսը տիրող լռութենէն սոսկալով; հուժկու բազուկներով կոտրած էր դուռն ու ներս մտած: Եւ ի՜նչ սարսափ:

(Շար. 15)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Այրի Տիկին Մաւլէն Վարդանեան եւ զաւակը՝ Զարեհ կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի, Կիրակի, Նոյ. 26-ին, Փարիզի Ս. Յովհ.- Մկրտիչ եկեղեցին, իրենց ամուսնոյն եւ հօր՝

ՊԱՐՈՅՐ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆԻ

մահուան Բ. տարելիցին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

***

Այս առթիւ Տիկին Վարդանեան 350 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին, իր ամուսնոյն յիշատակին:

Գէորգեան եւ Զիլինկիրեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյ. 26-ին, Փարիզի Ս. Յովհ. - Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր, մեծ-մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Սէն - Մօրիսի «Անահիտ» մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկերուհի Արտեմիս Արմուտեանի եւ Արմուտեան ընտանիքին իրենց ամուսնոյն եւ ազգականին՝ Կարօ Արմուտեանի անակնկալ մահուան առիթով:

***

ՄԱՐՍԷՅԼ. - ԷՍ - Օ - ԷՍ - Մարսէյլ Փ.Ա.Ֆ.Ա. կազմակերպութիւնը իր խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնէ Պր. Յակոբ Զօլաքեանին, Տէր եւ Տիկին Լեւոն Զօլաքեանին եւ զաւակներուն, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Գույումճեանին եւ զաւակներուն եւ ընտանեկան պարագաներուն, Լուիզ Զօլաքեանի մահուան առիթով:

ԹԱՅԱՐԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպութեամբ՝

Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ

եւ

ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝

Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝

ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ

եւ

հայրենի գրող՝

ԱԼՊԵՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20-ին

Ալեք Մանուկեան Մշակութային Կեդրոնին մէջ՝

118, Քուրսէլ փողոց - 75017 - Փարիզ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. -

45 - 20 - 03 18 եւ 39 - 85 - 36 - 53 թիւերուն:

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE PARIS

CHOUCROUTE PARTY

AMBIANCE SYMPATHIQUE

Vendredi 1er décembre à 20 h 30

17, rue Bleue, 75009 Paris, métro Cadet
réservations : 47. 99. 59. 91

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԲԱՐԳԱՒԱՃՄԱՆ ՀԱՄԱՐ
ՇՆՈՐՀԱԿԱԼՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՑԱՆՔ

ԼԷՔՍ - ԱՆ - ՓՐՈՎԱՆՍ. -

Տէր եւ Տիկին Արտաւազդ Համբարձումեան 200 Ֆր.:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ալիս Ղազարեանի մահուան տարելիցին ի յիշատակ, Տէր եւ Տիկին Փիէր Թէրզեան 400 Ֆր., Պր. Գիւկ Ղազարեան 400 Ֆր. եւ Տէր եւ Տիկին Արման Օհանեան 200 Ֆր. կը նուիրեն Ծէնաւանի անակներուն ի նպաստ (ստանալ «Յառաջ»էն):

ARMENOUCH
&
KRIKOR

VIENNENT DE PARAITRE
EN ARMENIEN

ԱՐՄԵՆՈՒՇ
ԵՒ
ԳՐԻԳՈՐ

Իրական կեանքէ առնուած
պատմուածքները
լոյս տեսան հայերէնով

Կարդացէք եւ նուիրեցէք
ձեր ազգականներուն

ԱՐՄԵՆՈՒՇ 360 էջ ԳՐԻԳՈՐ 270 էջ

2 գիրքերը, որոնք
իրարու շարունակութիւն կը կազմեն
փոստի ծախքով՝ 220 Ֆր.
Արտասահման՝ 40 Տոլար
կամ՝ համապատասխան տեղական
դրամով

TAKVOR TAKVORIAN
52, avenue Jean Jaurès
05000 GAP, FRANCE

ԲԱԽՏԱԽԱՂ

(Լ Օ Թ Օ)

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կազմակերպած է Բախտախաղ (Լօթօ), Կիրակի, Նոյեմբեր 26, կէսօրէ վերջ ժամը 14-30-ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

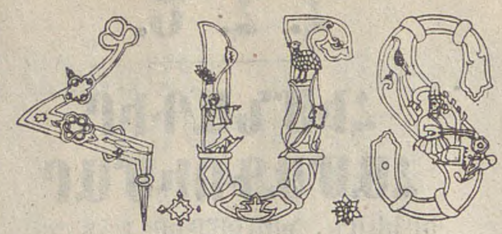

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

7 Décembre 1988
à 11h41

LA TERRE TREMBLE EN ARMENIE

LA MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE DECINES

vous invite à boire

« LE CAFE POUR L'ARMENIE »

Le Samedi 25 Novembre à 20 h 30
à la M.C.A.D.
15, rue du 24 Avril 1915 à Decines

Présentation du livre
«ARMENIE, La Fracture» (Ed. Stock)
par *Pierre VERLUISE,*
Journaliste à Radio France Internationale, spécialiste de l'Union Soviétique.

Présentation de l'Association
EQUILIBRE - AMITIE ARMENIE
par son directeur Alain MICHEL.

Renseignements au 78. 49. 42. 97.

ԹԱՏՐՈՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Քաշանի
«Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը
կը ներկայացնէ

Դ ի մ ա կ թատերախումբի կողմէ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆի
« Մ Ե Ռ Ն Ի Լ Ը
Ո Ր Ք Ա Ն Դ Ժ Ո Ւ Ա Ր Է »

Կիրակի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15·30-ին

Théâtre Victor Hugo
14, Ave. Victor Hugo
92220 BAGNEUX

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ARMENIE—CINEMA

organisé
par le Comité
de la M.C.A. d'Issy-les-Moulineaux

Sous la présidence de
ANDRE SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI

de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre,
son Ermitage, son Acropole...
les Arméniens ont leur Madénataran»

Dimanche 26 novembre à 14 h 30

à l'AUDITORIUM

Mail Raymond Menard
Issy-les-Moulineaux

ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՄԱՐՍԷՅԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ
ՍՐԲՈՑ ԹԱՐԳՄԱՆՉԱՑ
ՄԱՅՐ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ
ՎԱՐՉԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ
ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
ԿԻՐԱԿԻ, ՆՈՅԵՄԲԵՐ 26

Ընտրական յանձնախումբը կը յայտարարէ իր անդամներուն, թէ Կիրակի, Նոյեմբեր 26, տեղի կ'ունենայ վարչական խորհուրդի ընտրութիւնը նոյնինքն եկեղեցւոյ Ա. Զրպաշեան սրահին մէջ, առաւօտեան ժամը 10-էն մինչեւ երեկոյեան ժամը՝ 17:

Կը խնդրուի բոլոր անդամներէն, որպէսզի ընտրութեան ներկայանան իրենց ստացած նամակներով, որոնց վրայ կը գտնուի իրենց անդամական թիւը: Իսկ քուէարկելու համար ճշդուած անդամավճարը նախապէս վճարելով կը դիւրացնեն ընտրական յանձնախումբի գործը:

ԸՆՏՐԱԿԱՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲ

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS
DE LA M.C.A.

Rencontre

avec

ARMENOUHIE KEVONIAN

à l'occasion de la parution
de son disque
«CHANTS ARMENIENS
DU DARON».

— Vendredi 24 Novembre, 20 h 45

Exposé - Lectures - Illustrations sonores
Dédicaces

Avec la participation de
KEGHAM KEVONIAN

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

— ԼՕԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) բախտախաղի օրերը Դեկտեմբեր 3, 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE

présente

EN PREMIERE MONDIALE

Une production Armenfilm

Dimanche 26 Novembre à 17 heures 30
au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain

Billets en vente Participation 100 Francs

RADIO AYP	6, rue Jules Vanzuppe, IVRY s/Seine	Tél: 45 21 05 05
TELE CONDORCET	175, ave. Jean Jaurès CLAMART	Tél: 46 42 56 17
Restaurant SEVAN	1, bld. Carnot, ALFORTVILLE	Tél: 43 76 52 19
DJIZMEDJIAN	31, rue Paul Déroulède, BOIS COLOMBES	Tél: 47 81 09 72
Epicerie KARADJIAN	121, ave. Henri Barbusse, ARNOUVILLE	Tél: 39 85 04 46
BAKERDJIAN	35, rue de Trévise, 75009 PARIS	Tél: 47 70 07 25

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 23

JEUDI
23 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

LE NUMERO : 4,00 F

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.150
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.150

ԺԱՄԱՆԱԿԱՇՐՋԱՆԻ ՄԸ ՎԱԽՃԱՆԸ

ՌԸՆՕ - ՊԻՅԱՆՔՈՒՌ ԿԸ ՓԱԿՈՒԻ 1992-ԻՆ

Ռընօ – Պիյանքուռի փակումը 1992–ին, պետութեան հաւանութեամբ, Զորեքշաբթի օրուան գլխաւոր լուրն էր ֆրանսական մամուլին համար: Պարզ գործատունէ մը աւելի Ռընօ – Պիյանքուռ խորհրդանիշ մըն է, ամբողջ պատմութիւն մը, ընկերային կեանքի ջերմաչափը եւ դեռ, բանուորական կեանքի տիպար վայր մը: Սէ – Ժէ – Թէ–ի բերդը, Ռընոյի իսկ օրբանը, յաճախ ընկերային տագնապները հոն ծնունդ առած են, ինչպէս նաեւ մեծ գործադուլները, այլ խօսքով Ռընօ – Պիյանքուռ տեսակ մը փարոսը եղած է ընկերային մեծ յեղաշրջումներու ալ:

1892–ին, Լուի Ռընօ, 15 տարեկանին կը սկսի հաստատել Պիյանքուռի ընտանեկան հողամասին վրայ, առաջին աշխատանոց մը: 1898–ին 6 բանուորներով, առաջին կառքը շինուած է: 1899–ին, կը հիմնուի Ռընօ եղբայրներու ընկերութիւնը: 1905ին կը շինուին առաջին թաքսիները, որոնք «Մառնի թաքսիները» պիտի ըլլան: 1906–ին տեղի կ'ունենայ առաջին գործադուլը: Գործատունը 1500 բանուոր ունի 45.600 ք. մեթրի վրայ, կ'արտադրէ 1615 կառք: 1908–ին Թէյլըրի (ամերիկացի ծանօթ տնտեսագէտ) սկզբունքները կը կիրարկուին, աշխատանքի ժամանաչափը կը ներմուծուի: 1912ին, ասոր դէմ՝ գործադուլ, Լուի Ռընօ կ'արտօնէ բանուորներուն որ երկու պատուիրակ ընտրեն հակակշռելու համար ժամանակաչափը: 1913–ին նոր գործադուլ մը, որ 40 օր կը տեւէ, ձեռք ձգելու համար երկու ժամանակաչափողներու մեկնումը, ապարդիւն: 1914–ին, 4440 բանուոր կ'աշխատին 144.035 ք. մեթրի վրայ եւ կ'արտադրեն 4206 կառք: Պատերազմին իր մասնակցութիւնը բերելով կ'արտադրուին նաեւ հրացաններ, օդանաւերու շարժիչներ եւ հրասայլեր: 1917–ին ծայր կուտան մեծ գործադուլներ աշխատանքի պայմաններուն եւ աշխատավարձքերուն համար: Օրական աշխատանքը՝ 12 ժամ է եւ շաբաթական հանգիստի օր չկայ: Շէնք մը կը փլի, 26 մեռեալ կայ: Ռընօ ֆրանսական առաջին հաստատութիւնն է, որ համաձայնագիր մը կը ստորագրէ աշխատանոցի պատուիրակներու ստեղծումին վերաբերեալ: 1918–ին, առաջին մեծ «խնդիրը» կը ծագի: Քաոիէռ, պատերազմի վիրաւոր մը գործատան հսկիչներու մատնութեան զոհ է: Բանուորները օրէ օր աւելի մարտական են: 1922ին կը սկսի շղթայ – աշխատանքի դրութիւնը: 1929–ին տագնապն է: 30.3000էն Ռընօ – Պիյանքուռի բանուորներու թիւը կ'իջնէ 22.000–ի 1932–ին: 1936–ին 33.000 բանուորներ գործադուլի կը ձեռնարկեն Մայիս 1–էն, անակնկալի բերելով սենտիքաները: Մայիս 27–ին մասնակի գործադուլ մը կը ծագի 121 թիւ աշխատանոցին մէջ, բողոքելու համար աշխատավարձքերու նուազումին դէմ: Մայիս 29–ին՝ նոր գործադուլ: Գործատունը գրաւուած է, գործադուլը կը վերսկսի: Բանակցութիւններ տեղի կ'ունենան Սէ – Ժէ – Թէ–ն կ'ամրապնդուի: 1938–ին, արդէն երկու տարի է որ մթնոլորտը լարուած է: Սէ – Ժէ – Թէ–ն (87% ձայներու) դէմ է աշխատանքի տեւողութեան յաւելման: Ապրիլին, գործադուլ եւ գրաւում: Նոյեմբեր 24–ին ոստիկանութիւնը կը յարձակի, գրաւողները իրենք զիրենք կը պաշտպանեն: Հարիւրաւոր ձերբակալութիւններ: 34.000–ի վրայ 2000 բանուոր ետ չեն առնուիր: Տնօրէնութիւնը հետապնդումներու կը ձեռնարկէ Սէ – Ժէ – Թէ–ի եւ իր զեկավարներուն դէմ: 1940ին, Յունիս 14, Գերմանացիք կը գրաւեն առժամեայ եւ գերմանական հրասայլեր կը պատրաստուին գործատան մէջ: 1942–ին անգլիական ռմբակոծութիւն, 1944–ին Լուի Ռընօ բանտն է, գործակցութեան ամբաստանութեամբ: 1945, Յունուար 16–ին, ազգայնացում գործատան եւ ըստեղծում Ռընօ գործատուներու ազգային Ռեժիի:

Ու նոր կեանք մը կը սկսի, որ նաեւ յիշատակելի թուականներ կ'ունենայ, ոչ միայն կառքի նոր տիպարներու հրապարակ հանուելով այլեւ կրկին ընկերային վերիվայրումներով, որոնց ամէնէն կարեւորներէն մէկն է 1968–ը, երբ տակառի մը վրայ ելած Ժ. Փ. Սարթր կ'ուզէ – ապարդիւն – երկխօսութիւն ստեղծել մտաւորականներուն եւ բանուորներուն միջեւ: Գործատունը գրաւուած է:

1985–էն իսկ խօսք կար, որ Պիյանքուռը կրնայ փակուիլ եւ այն ատեն ցոյցեր սկսած էին: Բանուորներու թիւը 9184–ի իջած էր արդէն: 1987–ին 1310 աշխատանք եւս կը ջնջուին: 1989–ին, հետզհետէ փոխադրումներ կ'ըլլան զանազան ճիւղերու: Այսօր 4083 բանուոր կայ: Կ'արտադրուի 120 ԷՌ 5: Պիյանքուռը ամբողջ 9000 հոգի կ'աշխատցնէ:

Վերջացնելէ առաջ, Ռընօ – Պիյանքուռի այս պատմական անկիւնադարձին մասին, չենք կրնար չոգեկոչել մեր ողբացեալ աշխատակիցը՝ Գր. Կիւլեան, ուր ամբողջ կեանք մը անցուցած է այդ գործատունը, «Յառաջ»ին մէջ թղթակցութիւններով եւ յօդուածներով նկարագրած է Ռընոյի «Մեծ ժամերը» գործադուլներու ատեն:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղարը՝ Լեւ Զայկով, ամէնէն պահպանողականներէն մէկը փոխարինուեցաւ Եուրի Պրոկոֆիեւի կողմէ, որ Կորպաչովի «մարդը» կը նկատուի:

ՅՈՒՆԱՍՏԱՆ, հաւանաբար կառավարութիւն մը ունենայ, համաձայնութիւն մը գոյացած ըլլալով երեք գլխաւոր կուսակցութեանց միջեւ (ընկերվարական, պահպանողական, համայնավար): Ազգային Միութեան կառավարութիւնը պիտի գլխաւորէ Քսենոփոն Ցոլոթաս, 85 տարեկան, նախկին կառավարիչ Յունաստանի դրամատան, մինչեւ նոր ընտրութիւնները (Ապրիլին):

ՄԱՏՐԻՏԻ կեդրոնը, ճաշարանի մը մէջ, մահափորձի մը զոհ գնաց ԷԹԱ–ի քաղաքական ճիւղի երեսփոխան մը եւ երկրորդ մը ծանրօրէն վիրաւորուեցաւ: Արարքին տէր եղաւ կալը (հակահաբեկչական խումբ): Յաջորդ օրը, սակայն, իբրեւ հետեւանք, բազմաթիւ միջադէպեր ծագեցան սպանական պասք շրջանը: Մահափորձը կոչուած է խանգարելու որեւէ քաղաքական լուծում:

ՓՐԱԿԱՅԻ մէջ ցոյցերը կը շարունակուին: Հարիւր հազարաւորներ կրկին հաւաքուած են Վենսեսլաս հրապարակը, միշտ պահանջելով Միլոս Եաքէսի հրաժարումը: Վարչապետը՝ Ադամէք կը փորձէ լեզու գտնել ուսանողներուն հետ եւ Վաքլաւ Հաւէլ իսկ կ'ընդունի որ տիպլոկի մարդ է: Ներկայիս քաղաքացիական Ֆորումը որ ընդդիմադիր 12 խումբերէ կը բաղկանայ, զանազան պահանջներ դրած է, ի շարս որոնց քննիչ յանձնախումբի մը հաստատումը, հրապարակելու համար Նոյեմբեր 17–ի անցուդարձերու ճշգրիտ մանրամասնութիւնները:

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ժողովրդական ճակատը 24 ժամուան գործադուլի կոչ ըրած է Զորեքշաբթի, Նոյեմբեր 22–ին համար, պահանջելով Լեռնային Ղարաբաղի կառավարման յատուկ Կոմիտէի վերացումը:

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 14 / 17)

ԱՐՑԱԽ
ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՅՆԸ ԿԸ ՄՆԱՅ

Ինքնավար մարզին ձեռնարկութիւնները, կազմակերպութիւնները, հիմնարկները խորքին մէջ կը գործեն, սակայն հումքի ու անհրաժեշտ սարքաւորումներու չգոյութեան պատճառով բազմաթիւ գործատուներ անգործութեան մատնուած են:

Նոյեմբեր 12–ին Ստեփանակերտ հասած է տարբեր ապրանքներով 17 վակոն: Արդէն երկար ատենէ ի վեր Բաքու – Ստեփանակերտ մարդատար կառախումբերը չեն բանիր, իսկ կառուղիները կը շարունակեն շրջափակուած մնալ:

***

ՓԱԽՍՏԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ՆԻՍՏԸ

Ստեփանակերտ տեղի ունեցած է Ադրբեջանէն փախած հայ գաղթականներու հանրային կազմակերպութիւններու համամիութենական խորհուրդին նիստը, որուն ընթացքին տեղեկութիւն տրուած է Հայաստան, Արցախ, Մոսկուա, Լենինգրադ եւ այլ վայրեր գտնուող հայ փախստականներուն մասին:

Նիստին կարգ մը որոշումներ տրուած են փախստականներուն օգնելու կապակցութեամբ: Նշուած է որ հայ փախստականներու հանրային կազմակերպութիւններուն մօտակայ խնդիրները ապաստանեալներուն կրած բարոյական եւ նիւթական վնասին վերականգնման համար պայքարն է, անոնց բնակարանով եւ աշխատանքով ապահովումը:

***

ՄԻԱՑԵԱԼ – ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԴԵՍՊԱՆԸ ԷՋՄԻԱԾԻՆ ՈՒ ԾԻԾԵՌՆԱԿԱԲԵՐԴ

Պաշտօնական այցելութեամբ Հայաստան գտնուող Խորհրդային Միութեան մօտ Միացեալ – Նահանգներու դեսպան՝ Ճէք Մէթլոք ընդունուած է վարչապետ՝ Վլադիմիր Մարգարեանցի կողմէ: Զրոյցի ընթացքին, դեսպանին խնդրանքով պատրաստուած է բնագիր մը որ կը պարզէ Հայաստանի կառավարութեան դիրքորոշումը Լեռնային Ղարաբաղի հարցին առթիւ:

Դեսպանը կնոջը հետ եղած է նաեւ Էջմիածին, ուր հանդիպում ունեցած է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս Վազգէն Ա.ի հետ: Մայր տաճարին մէջ անոնք ներկայ եղած են հանդիսաւոր պատարագին:

Դեսպանը պտըտած է Երեւանի մէջ, դիտած Մարգահամերգային համալիրը, այցելած 1915–ի ցեղասպանութեան զոհերուն յուշահամալիրը եւ ծաղիկներ զետեղած:

***

ՀԱՐՑԱԶՐՈՅՑ ԱՇՔԵՆԱԶԻԻ ՀԵՏ

Խորհրդային «Ժամանակ» լրատուական յայտագրէն սփռուած հարցազրոյցի մը ընթացքին դաշնակահար Վլադիմիր Աշքենազի ըսած է թէ ինք Խորհրդային Միութիւն ժամանած է բարեսիրական նպատակներով. իր 2 համերգներէն գոյացած գումարը պիտի փոխանցէ Հայաստանի օգնութեան ֆոնտին (*):

«Զայքովսկի» միջազգային մրցոյթի դափնեկիր երաժիշտը ծրագրած է գալ տարի ծափոնի մէջ տալիք շարք մը համերգներէ ետք, Հայաստանի ի նպաստ մեծ շրջապտոյտ մը ունենալ Խորհրդային Միութեան մէջ:

(*) «Յառաջ», Նոյեմբեր 17 :

***

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐԻՆ ՆՈՒԷՐԸ

Քանի մը օրով Հայաստան կը գտնուէր «Ամերիկայի Հայկական Համագումար» ընկերութեան թէքնիք խորհրդատու Ճոզէֆ Տօրեան: Ան հանդիպումներ ունեցաւ Վիկտոր Համբարձումեանի եւ այլ գիտնականներու հետ:

«Հայկական Համագումար»ը երկու միլիոն տոլար յատկացուցած է Լենինականի մէջ կառուցուելիք աղիւսի գործատան շինարարութեան: Ձեռնարկութեան հիմերը արդէն նետուած են, մօտ ապագային ան կը սկսի արտադրել տարեկան, աւելի քան երեք միլիոն աղիւս:

Միաժամանակ ամերիկահայ ճարտարագէտներու եւ գիտնականներու ընկերութեան անդամ Ճոզէֆ Տօրեան անցեալ Մայիսին եւս եկած ու պայմանագիր կնքած էր Հայաստանի արդիւնաբերական ձեռնարկութիւնները անհրաժեշտ թէքնիքով ապահովելու նպատակով: Ամերիկահայ ընկերութիւնը մտադիր է նաեւ զարկ տալ Հայաստանի մէջ ամէնօրեայ օգտագործման առարկաներու արտադրութեան:

***

ՀՈՒՆԳԱՐՆԵՐՈՒ ՆՈՒԷՐԸ

Լենինականի մէջ շահագործման յանձնուեցաւ 400 աշակերտի համար մաթեմաթիկի թեքումով դիւերօթիկ դպրոցը:

Հունգար շինարարներու կառուցանած միյարկանի այդ դպրոցը ապահովուած է կահոյքով, սարքաւորումներով, ինչպէս նաեւ մանրակարգիչի աշխատասենեակով:

Աւանդական դասընթացքներուն կողքին, այստեղ նախատեսուած է կէսօրէն ետք:

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՇՐՋԱՆ

Անցեալ Կիրակի, Հ. Մ. Ը. Մ. Արծիւ, փոխանակ նախատեսուած ախոյենական հանդիպման, խաղացած է յետաձգուած մրցում մը, ի հաշիւ Փրովանսի բաժակին. յաղթած է Կրանտ Պասթիտի՝ 3 – 2 : Այս խաղին, Հ. Մ. Ը. Մ.–ի դաշտին վրայ, ներկայ եղած է լենինականցի Ռոպէր Էմմիեան, հեռացաւքի վարպետ, տէր Եւրոպայի մրցանիշին: Ան տուած է խաղին մեկնարկը:

Սէն – Թ'Անթուանի Հ. Մ.–ը, ախոյենական պատուոյ դասակարգ, կը խաղար Քաննի մէջ. յաջողած է ձեռք բերել գնահատելի հաւասար արդիւնք մը՝ 0 – 0 :

Նոյն քաղաքին մէջ, երկու ակումբներուն Քատէ խումբերուն միջեւ սկսած մրցումը ընդհատուած է լուրջ միջադէպերու պատճառաւ՝ որոնց արձագանգեց նոյնիսկ Ֆրանս – Էնֆօ...

Յառաջիկայ Կիրակի ընդմիջում ախոյենութեան: Օրակարգի վրայ է Փրովանսի բաժակին 5–րդ շրջանը:

Վ. Մ.

ՏԱՍԸ ԱՄԻՍ ԵՏՔ ՓԱՍՏԵՐԸ Կ՚ԱՀԱԶԱՆԳԵՆ

Յօրագիր մը ուր ո՛չ տեղ նշուած է, ոչ ալ սկզբնակէտ. սակայն այնքան յայտնի է ըսուածը. խօսքը կը վերաբերի աղէտեալ գօտիին, իսկ սկզբնակէտը, Դեկտեմբեր 7, 1988–ի անմոռանալի օրն է: Յօրագիրը դեռ ուրիշ բաներ ալ կ՚ըսէ, անցեալ տասը ամիսներու հաշուեյարդար մը խնդրոյ առարկայ է ուր ներկայացուած փաստերը ոչ կը պատմեն, ոչ ալ կը խօսին, այլ՝ կ՚ահազանգեն:

Արդարեւ, Լենինականի Համայնավար կուսակցութեան ժողովին կատարուած է հաշուեյարդարը աղէտէն ետք քաղաքին մէջ տարուած աշխատանքին: Այդ ժողովին մասին երեք սղագրութեամբ – Կ. Առաքելեան, Գ. Յովհաննիսեան, Տ. Խաչատրեան – լոյս տեսած թղթակցութիւն մը «Խորհրդային Հայաստան»ի Հոկտեմբեր 31–ի թիւին մէջ, կանգ կ՚առնէ առաւելաբար թերութիւններու վրայ. այս որոշումը կը ծագի հետեւեալ համոզումէն. – «այլեւս ժամանակը չէ խօսելու ձեռքբերումների մասին, որոնք ամենեւին չեն կարող սփոփանք լինել այն 100 հազարաւոր լենինականցիների համար, ովքեր այս ցրտաշունչ ձմեռը կ՚անցկացնեն ամենատարրական կենսապայմաններից զուրկ փայտէ տնակներում կամ յարմարեցուած կացարաններում»:

Ուրեմն, իրական պատկերը ներկայացնելու համար, քանի որ նշանակութենէ զուրկ համեմատութեամբ է դրականը, կը տրուին տասը ամիսներու ընթացքին դիտարկուած բացասական կողմերը:

Ամէնէն ծանրակշիռը բնակարանի հարցն է. ոչ միայն ձախողած են բնակելի տուներու գործարկման առաջադրութիւնները՝ «Աւելին, խոստացուած 12 հազար տնակները այսպէս էլ չտրամադրուեցին քաղաքին»: Կացութիւնը լաւագոյնս կը բացատրուի, օրինակ, անով որ «Մոսկովեան շրջանում, ուր բնակւում է բնակչութեան երկու երրորդը, գործում է ընդամէնը մէկ մանկապարտէզ, այն դէպքում, երբ պահանջւում է առնուազն 30ը»: Ու կուսակցական ժողովն ալ կը խոստովանի թէ «վիճակը պէտք է բացատրել նաեւ քաղաքի կուսակցական կազմակերպութիւնների ոչ եկուն գործունէութեամբ»: Ըսուեցաւ, տեսնուեցաւ որ վերաշինութեան գործը ոչ երկու, ոչ ալ չորս տարուան հարց է. լաւ, հապա հոգատարութի՞ւնը: Ատոր համար ոչ այլ վայրերէ բերուելիք շինանիւթի, ոչ ալ կառուցող օտար մարդուժի անհրաժեշտութիւն կայ, իսկ անհատական բնակարաններու շինութիւնը կրնար հարցին յարմարագոյն լուծում մը ըլլալ. չեղաւ, քանի որ «քաղաքային խորհուրդի գործկոմի դանդաղկոտութեան պատճառով աւելի քան վեց ամիս ձգձգուեց այդ ուղղութեամբ տարուող աշխատանքը: ··· Առայժմ միայն ··· 150 ընտանիքի են հողամասեր յատկացուել»:

Հայաստանով, երկրաշարժով ամէնէն քիչ հետաքրքրուած անձն իսկ տեղեակ դարձաւ թէ «կառուցման բոլոր փուլերում «արագ, էժան, որակով» կարգախօսն իր գործն արել է հիմնովին», բայց ամէնից առաջ Լենինականի «Բանուոր» թերթի խմբագիր, արձակագիր Հենրիկ Գէորգեանի խօսքերով՝ ասած, պակասել է խիղճը»: Ու նոյն երեւոյթը ցաւալի կրկնութիւններով նիւթ կը դառնայ նաեւ այսօրուան մեր օրակարգերուն. նոյն ժողովին զեկուցողներէն մէկուն խօսքերէն կատարուած է հետեւեալ մէջբերումը. – «պէտք է նպատակային օգտագործուեն պետընդունման խմբի ուժերը, բացառուեն անհոգութեան եւ անտարբերութեան բոլոր դրսեւորումները»:

Ահազանգին ամէնէն սուր հնչող մասերէն մէկը կ՚ըսէ. – «ակնյայտ է դարձել որ բանուորական տեղերի ստեղծման, մարդկանց աշխատանքով ապահովման խնդիրների (հաշուի առնելով նաեւ տեղափոխուածների եւ արտօնութիւններից օգտուողների վերադարձը), չեն լուծուի անգամ 1990 թուականին»:

Այս բոլորին քով, քաղաքացիին մտահոգութեան պատճառ է նաեւ այն որ Լենինականի մշակութային կեանքին առընչուած շէնքերու շինութիւնը յետին մակարդակի վրայ ձգուած է: «Աւերուած քաղաքն այսօր հրամայաբար պահանջում է ոչ միայն խոստացուած եւ թերեւս մոռացուած հրատարակչութիւնը, գիտութեան կեդրոնը, հեռատեսիլի սեփական ծրագիրը, այլեւ գիտական, մշակութային ժամանակակից կեդրոնների անյապաղ շինարարութիւնը»: Աղէտահար քաղաքը կոչ կ՚ուղղէ նաեւ մշակոյթի ու գիտութեան ծանօթ զաւակներուն որ գան ու նուիրուին իրենց ծննդավայրը վերաշինելու գործին:

Հայաստանի երկրորդ քաղաք, հազարամեայ Շիրակի ոստան Լենինականը որպէսզի փլատակներէն կրկին վեր բարձրանայ, անհրաժեշտ է կուսակցական կատարողական կարգապահութեան ապահովում: Այս տուեալին քով «ի՞նչպէս որակել կուսակցական այն կազմակերպութիւնների գործունէութիւնը, որոնք լիիրաւութեամբ չեն կարողանում յաղթահարել ու դուրս գալ սպասողական, խնամառուական տրամադրութիւններից, անտեսում են յանձնարարուած գործի նկատմամբ անձնական պատասխանատուութիւնը»:

Այս ընդհանուր իրավիճակին մէջ իսկ վերոյիշեալ ժողովին ամպիոնը զբաղեցուցած են «ընդհանուր յայտարարութիւններով, անհասցէ եւ անդէմ քննադատութեամբ»:

Ահա այս քաղուածքներն են պատճառը, որ Լենինականի Կուսակցական ժողովին ընդհանուր ընթացքը թարգմանուի «ահազանգ»: Զգալէ, յուզուելէ, զայրանալէ, զարմանալէ յոգնած ընթերցողը, յատկապէս երբ հեռուն կը գտնուի, կարդալով այս բոլորը ի՞նչ կրնայ ընել. ի՞նչ պէտք է ընէ:

Հապա տեղւոյն վրայ գտնուո՞ղը. ան որ որպէս կուսակցական պատասխանատու ներկայ կը գտնուի նման ժողովներու, կը լսէ այս բոլորը···: Արդեօք յատուկ դաստիարակութիւն մը յատուկ մտայնութեամբ մարդի՞կ պատրաստած է, որոնք կը հաւատան թէ ժողովներով ալ կրնան շէնքեր բարձրանալ, փլատակներ մաքրուիլ ու այլազան վէրքեր դարմանուիլ···:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 – 5 – 6

Ա.

ԽՄԲ. – Համառօտակի թղթակցութիւններէն ետք («Յառաջ», Նոյեմբեր 7, 9, 10 եւ 14) կու տանք նաեւ կարգ մը յատկանշական ելոյթներէ հատուածներ եւ ամփոփումներ:

*

ՍՈՒՐԷՆ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ (Կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար). – Պատմական առաքելութիւն տրուած է բոլորիս այս բարդ ժամանակներուն, ըսաւ, հաստատուն ոտքի կանգնիլ եւ համախմբել մեր ժողովուրդի կենսական ուժերը, մտահոգուիլ անոր ճակատագրով, երկրի տնտեսական եւ մշակութային հզօրացումով, հանրային կեանքի ժողովրդականացման յետագայ խորացումով, ինչ որ նպատակն է դահլիճին մէջ հաւաքուած մարդոց: Ստալինիզմի եւ լճացման ծանր հարուածներէն յետոյ շեշտեց թէ Հայաստանը կը գտնուի վերակառուցման առաջին գիծերուն վրայ եւ վերակառուցման գլխաւոր գրաւականը նկատեց ժողովուրդի ստեղծագործական մղումը, վերափոխման ուղիներու որոնումով: Վերյիշեց 1988 Սեպտեմբեր 13–ի Հայաստանի Համայնավար Կուսակցութեան Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը եւ անոր գլխաւոր գիծը՝ Հանրապետութեան քաղաքական, տնտեսական ու մշակութային վերելքը, որ աւելցուց բուն նպատակն է ՀՀՇ-ին:

Բացայայտօրէն, Սուրէն Յարութիւնեան եւ Հայաստանի Համայնավար կուսակցութիւնը որ 1988–ի Փետրուարի դէպքերը կրեցին, այս անգամ կ՚ուզեն ներկայ ըլլալ: Համագործակցութեան եւ ազգային միաբանութեան իր կոչերը կ՚երթան այս ուղղութեամբ: Ա. քարտուղարը Արցախի հարցը նկատեց ցաւոտ եւ առաջնահերթ լուծում պահանջող հարց եւ աւելցուց՝ «Արցախի հայութեան առաջադրած հարցը միանգամայն պարզ է եւ ըմբռնելի, անիկա բնական մարդկային ձգտում է որ կ՚ենթադրէ քաղաքական մօտեցում եւ սահմանադրական լուծում ··· խնդրի լուծման առանցքն ու բանալին ազգերու ինքնորոշման լենինեան սկզբունքի կենսագործումն է»: Որպէս ամբողջ հայ ժողովուրդը յուզող այլ կարեւորագոյն հարց խօսեցաւ երկրաշարժի հետեւանքներու յաղթահարումի եւ Հանրապետութիւնը ընկերային եւ տնտեսական ճգնաժամէն արագ դուրս բերելու անհրաժեշտութեան մասին:

Ապա, պարզեց պատկերը պետական գործունէութեան ընդգծելով յատկապէս վերիմաստաւորումը բնապահպանման քաղաքականութեան եւ նոր ծրագիրներու մշակումը հայապահպանութեան, պատմութեան եւ լեզուի նկատմամբ ու շարունակեց՝ «Յառաջիկայ ընտրութիւնները նոր քայլ պէտք է դառնան ժողովրդավարութեան հոլովոյթի խորացման մէջ: Վերակառուցման գործին նուիրուած, ժողովուրդի շահերուն հաւատարիմ մարդիկ պէտք է առաջադրուին եւ ընտրուին Գերագոյն Խորհուրդի ու տեղական խորհուրդներու կազմերուն մէջ»: Մեր դերագոյն մտահոգութիւնն է, շարունակեց Սուրէն Յարութիւնեան, Հանրապետութեան հասած երկրաշարժի աղէտալի հետեւանքներու յաղթահարումը: Անշահախնդիր օգնութեամբ հայ ժողովուրդի վիշտին արձագանգեց բովանդակ աշխարհը: Սակայն, Հանրապետութեան տնտեսական շրջափակումը, անցեալ ամիսներուն, ծանր հարուած մը բերաւ աղէտեալ գօտիին եւ կոչ ըրաւ համատեղ ջանքերու եւ յայտարարեց՝ «անհրաժեշտ է ամրապնդել Հանրապետութեան ինքնավարութիւնը, տնտեսական ինքնուրոյնութիւնը եւ ազգային միաբանութեամբ հասնիլ հայ ժողովուրդի մտաւոր կարողութիւններու լիակատար դրսեւորման»:

Համայնավար Կուսակցութեան Կեդր. Կոմիտէի Ա. քարտուղարը խօսելով Սփիւռքի մասին ըսաւ՝ «մեր հաստատուն գիծն է Սփիւռքի խնդրին մօտենալ քաղաքական աւելորդ նախապաշարումները թօթափած, գաղափարական տարբերութիւնները նկատի ունենալով չբռնել անզիջում խտրականութեան ուղին, հաշուի առնել այն լուրջ խմորումները որոնք վերջին տարիները բնորոշեցին ըՍփիւռքի ազգային, հանրային, քաղաքական կեանքը: ··· Հիմա ժամանակն է համախմբուելու, Հայրենիքը միակն է եւ կը պատկանի բոլորին»: Սուրէն Յարութիւնեան գնահատեց համայնավարներու, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան, Ռ. Ա. կուսակցութեան խաղացած օգտակար դերը (դահլիճէն բարձրացան աղմուկ – բացականչութիւններ՝ Դաշնակցութիւնը, Դաշնակցութիւնը. ամպիոնէն «Համբերեցէք» ըսաւ ճառախօսը) եւ ընդգծեց Հ. Բ. Ը. Միութեան ջանքերը ու աւելցուց.– «Վերակառուցումը եւ հրապարակայնութիւնը մեզի հնարաւորութիւն կու տան նոր մօտեցում դրսեւորել նաեւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան (երկար ծափահարութիւններ) հանդէպ: Ներկայ Հայաստանի նկատմամբ այս կուսակցութեան մօտեցումները տեղի կ՚ունենան յուսադրող փոփոխութիւններով: Մենք համատեղ գործունէութեան ընդհանուր շատ եզրեր ունինք եւ վերջին հաշուով մեր յարաբերութիւնները պէտք է կառուցուին հայ ժողովուրդի ընդհանուր շահերուն ծառայելու համար»: Յետոյ, ըսաւ թէ Սփիւռքի մէջ պէտք է ստեղծուի ազգային ընդհանուր շահերու նոր վստահութեան մթնոլորտ մը, եւ ասոր համար բարենպաստ պայմաններ ստեղծուած են՝ ինչպէս Մայիս 28–ի ճանաչումը որպէս հայ ժողովուրդի պետականութեան վերականգնումի օր, իսկ Եռագոյնը իբրեւ ազգ. խորհրդանիշ (ծափահարութիւններ): Խորհրդային Հայաստանը պէտք է դառնայ Ամենայն Հայոց երկիրը, աշխարհի մէջ սփռուած բոլոր Հայերուն Հայրենիքը, աւելցուց բանախօսը, ու յիշեց Չարենցեան պատգամը՝ «Ով Հայ ժողովուրդ, քո միակ փրկութիւնը քո հաւաքական ուժին մէջ է» (ծափահարութիւններ): Ապա, անդրադարձաւ ժողովրդավարութեան «փլիւրալիզմ»ի, երկխօսութեան, համագործակցութեան կարեւորութեան վրայ շեշտելով որ ոչ ոք ունի վերջին ճշմարտութեան մենաշնորհը: Պատմութիւնը, անցեալը ժողովուրդի մը միշտ հրատապ է, եւ այժմէական յայտարարեց Սուրէն Յարութիւնեան, ինչպէս նաեւ ծանրացաւ հայերէն լեզուին վրայ որպէս պետական լեզու եւ փակեց իր երկարաշունչ ելոյթը յայտարարելով.– «Մենք կը հաւատանք մեր ժողովուրդի կենսահաստատ ուժերուն ներկայ իրավիճակէն դուրս գալու աւելի համախմբուած եւ իր ապագայի նկատմամբ հաւատքով առլցուն»:

ՍԵՐԺԻԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ – Արցախի Ազգային Խորհուրդէն, յայտարարեց որ Արցախի հայ բնակչութիւնը 1988 Յուլիս 12–էն ի վեր ինքզինքը դուրս դրած է Ազրպէջանի կազմէն եւ երբեք անոր չենթարկուիր (ծափահարութիւններ): Նկատի առնելով կացութիւնը եւ շրջափակումի դասերը, շարունակեց, Արցախի ժողովուրդը պատրաստ է ստեղծել անկախ տնտեսութիւն: Ձաղկեց աճող յարձակումները, բռնի միջոցները, ուժի գործածումը որոնց կը դիմեն Ազրպէջանցիները հայաթափեցնելու համար Ղարաբաղցիները եւ թուեց փաստեր նպատակ ունենալով վախցնել, կոտրել հայ բնակչութեան ոգին, ստիպել որպէսզի լքեն իրենց տուները եւ հեռանան: Պարզեց ծայրամասերուն վրայ գտնուող հայկական գիւղերուն ծանր կացութիւնը եւ յատկապէս Բերդաձորին, որովհետեւ աւելցուց, եթէ Բերդաձորը իյնայ Լեռնային Ղարաբաղի եւ Խորհրդային Հայաստանի սահմաններուն միջեւ եղած տարածութիւնը կը մեծնայ եւ կրնայ հանդիսանալ շարժումին պարտութեան սկիզբը: Յայտարարեց որ Հայաստանի կառավարութիւնը պատասխանատու է իր ժողովուրդի մէկ հատուածին ճակատագրով եւ վերջացուց ըսելով.- «համոզուած ենք որ հիմնադիր համագումարը սկիզբ պիտի ըլլայ մեր միասնականութեան եւ յաղթանակին»:

ԱՐԱՄ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ – լրագրող պետական ձայնասփիւռի, քննադատելէ, խարանելէ յետոյ անցեալի կամայականութիւնները, ազատութեան պակասը եւ ճշմարտութեան ծպտումը, ըսաւ թէ այսօր շատ բան փոխուեր է եւ թէ մամուլը, թէ հեռատեսիլը դարձած են համեմատաբար համարձակ, սակայն աւելցնելով թէ ոչ մէկ երաշխիք կա՞յ որ վաղը չվերադառնանք հին եղանակներուն: Եթէ վաղը, շարունակեց ան, ժողովուրդը ի հեճուկս Մոսկուայի անկախութեան դրօշ պարզէ, փողոց իջնէ, լրագրողները ժողովուրդին հետ պիտի ըլլան, կամ եթէ վերադառնանք 1937 թուականին, լրագրողները այլեւս չեն կրնար վերստին դառնալ վարչակարգի մը կամակատարները: Ուստի, եզրակացուց շեշտելով թէ՝ «որպէսզի անցեալը կրկնուի, երա՜նելի ժամանակները յետ չգան, դիմադրող ուժեր պէտք են, անխորտակ ուժեր, որը ներկայ հանգրուանին կրնայ այդ դերը ստանձնել Հայոց Համազգային Շարժումը»:

ԼԱՏՎԻՈՅ Ժողովրդական Շարժումի ներկայացուցիչը ներողամտութիւն խնդրելէ յետոյ, որ պիտի չկրնայ խօսիլ Հայաստանի պետական լեզուով՝ հայերէն, ըսաւ թէ հալածուած ժողովուրդները պէտք է ներսէն պայքարին, երբեք չյուսահատին եւ կառչին իրենց սեփական արժէքներուն եւ ուժերուն: Հանդիպած է բազմաթիւ հայ գործիչներու եւ անոնց մէջ տեսած է կամքի զօրութիւն եւ վճռակամութիւնը հետապնդելու իրենց արդար եւ մարդկային իրաւունքները, իրենց երկրի գերիշխանութիւնը: Բոլորիս փափաքն է, յայտարարեց ան, հասնիլ ազգային անկախութեան եւ նուիրեց որպէս բարեկամութեան, համակամութեան խորհրդանիշ Լատվիոյ ազգային դրօշակը:

ՀԱՅԿԱԶ ՍԱՐԳՍԵԱՆ Կիրովականի շրջանի պատգամաւոր, ընդգծեց Հայոց Համազգային Շարժումի գաղափարական հիմքը եւ նպատակը, այսինքն՝ ազգին գոյատեւումը, հաւաքական միասնականութեան գաղափարի վերածնունդը, ինքնորոշման իրաւունքը, քաղաքականապէս, տնտեսապէս եւ ընկերային գետնի վրայ զարգացած անկախ պետականութեան մը ստեղծումը որ հնարաւորութիւն կու տայ ապրելու առանց արտաքին ճնշումի եւ լաւագոյնս իր մասնակցութիւնը կը բերէ համամարդկային քաղաքակրթութեան զարգացման: Եւ այս նպատակին հասնելու համար թուեց հնարաւոր մի քանի ուղիներ եւ դրաւ զանոնք համագումարի քննարկման:

Ամփոփեց՝ Կ. Ց.

ԿԱՐԵՒՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

ՄԱՄԼՈՅ ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՔԷՅՄՊՐԻՃ, ՄԱՍԱՉՈՒՍԵՑ. – Հայաստանի մէջ, անցնող տարուան ընթացքին կատարուած օգնութեան ճիգերուն, ապագայ կարիքներուն եւ վերակառուցումի հեռանկարներու գնահատումը գըլխաւոր նիւթերը պիտի ըլլան միջազգային խորհրդաժողովի մը՝ «Երկրաշարժը Հայաստանի Մէջ, Մէկ Տարի Ետք» խորագրով: Միասնեղ հովանաւորուած եւ կազմակերպուած Զօրեան Հիմնարկի եւ Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի Վերակառուցումի Յանձնաժողովին կողմէ, սոյն խորհրդաժողովը լուսարձակի տակ պիտի առնէ, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մեծամասնութիւնը զօրակոչի ենթարկող աղէտալի երկրաշարժին առաջին տարելիցին առթիւ, ողբերգութեան թողած տպաւորութիւնը, ինչպէս նաեւ աղէտը յանձնացնելու համար ի գործ դրուած ճիգերը: Խորհրդային Միութենէն Օժանդակութեան եւ վերակառուցումի պաշտօնատարներ եւ մասնագէտներ, Արեւմուտքի մասնագէտներուն հետ, պիտի պատրաստեն ապագան: Խորհրդաժողովը տեղի պիտի ունենայ 1989 Դեկտեմբեր 4–էն 6, Ֆրանսա, Փարիզի Փալէ տէ Քոնկրէի մէջ:

Յունիսին, Հիմնարկի տնօրէն՝ Ժիրայր Լիպարիտեան ստորագրեց փրօթօքօլ – համաձայնագիր մը Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի տնտեսական բաժանմունքի նախագահ՝ Ակադեմիկոս Աբէլ Ագանպէկեանի հետ՝ պաշտօնականացնելով խորհրդաժողովի երկուքով կատարուող հովանաւորութիւնը (co-sponsorship): Որպէս Նախագահ Յանձնաժողովի, տոքթ. Ագանպէկեան այս խորհրդաժողովը կը նկատէ «ամբողջովին վճռական ծրագիր մը: Աղէտեալ գօտիի մէջ վերակառուցումի ուղին շատ երկար է, կ'ըսէ ան, հետեւաբար կենսական է որ այս խորհրդաժողովը նկատենք ո՛չ թէ պարագայական իրադարձութիւն մը, այլ որպէս տարեկան հանդիպում, ամէն Դեկտեմբերին կայացող»:

Խորհրդաժողովը պիտի քննարկէ վերակառուցումին հետ աղերս ունեցող այլազան հարցեր՝ ինչպէս բնակարանային խնդիրներ, բժշկական խնամք, հոգեբանական վերականգնում, աշխատանքի կացութիւն, արտադրողականութիւն եւ բնապահութիւն: Շրջանցելով անմիջական հարցերը, երթալով անոնցմէ անդին, Խորհրդաժողովը քննարկութեան նիւթ պիտի դարձնէ շրջանի տնտեսական զարգացումը: Խորհրդային Միութեան պատուիրակութիւնը պիտի բաղկանայ 15 անդամներէ. Նոյն թիւը պիտի ունենայ նաեւ Միացեալ – Նահանգները, Քանատայի եւ Եւրոպայի պատուիրակութիւնը:

Խորհրդաժողովը պիտի կեդրոնանայ Վերակառուցումի Գնահատումներուն, Իրագործումներուն, Հարցերուն եւ Հեռանկարներուն վրայ, եւ բաժնուած պիտի ըլլայ եօթը նիստերու, որոնց բովանդակութիւնը յայտագրուած է հետեւեալ ձեւով. –

ՆԻՍՏ Ա.

ԲԱՑՄԱՆ ՆԻՍՏ

·– Խօսք Բարեգալուստի՝ Կազմակերպողներ եւ հովանաւորողներ
2.– Խօսք Բարեգալուստի՝ Ֆրանսական կառավարութեան ներկայացուցիչ
3.– Գլխաւոր խօսք՝ Հայաստանի կառավարութեան տեղեկագիրը՝ «Ողբերգութեան եւ յոյսի տարի մը. Համապատկեր»

ՆԻՍՏ Բ.

ԱՂԷՏԻ ԵՒ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐՈՂՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

1.– Աղէտի տարածքը՝ Ֆիզիքական
2.– Աղէտի տարածքը՝ Ընկերային եւ Տնտեսական
3.– Օժանդակութեան մեծութիւնը՝ Տեղական, Ազգային, Միջազգային
4.– Ապրանքի եւ ծառայութիւններու բաշխում՝ Փլանաւորումի, Համակարգումի եւ Գնահատումի հարցեր

ՆԻՍՏ Գ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԻ՝ ԸՆԿԵՐԱՅԻՆ, ՀՈԳԵԲԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԱԶԴԱԿՆԵՐՈՒ ՓՈԽԱԴԱՐՁ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

1.– Հոգեբանական – Հոգեբուժական Գնահատում՝ Քանդուած տուներ, քանդուած սրտեր
2.– Ընկերային եւ Քաղաքական Տարողութիւններ՝ վստահելիութեան հարց
3.– Ցղացական շրջանակ վերակառուցումի՝ Ընկերային վերակառուցումէն տնտեսական վերակառուցում

ՆԻՍՏ Դ.

ԺԱՄԱՆԱԿ ՎԵՐԱԿԱՌՈՒՑՈՒՄԻ՝ ԲՆԱԿԱՐԱՆԱՅԻՆ

1.– Խրթին ընտրութիւններ՝ ժամանակաւոր եւ – կամ մնայուն բնակարաններ
2.– Վերանայում քաղաքաշինական փըլանաւորումի
3.– Կառուցումի նմոյշներ եւ ծրագիրներ
4.– Նախանիւթեր, սարքեր եւ գործիքներ

ՆԻՍՏ Ե.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԲՈՒԺՈՒՄԻ՝ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ՕԺԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲԺՇԿԱԿԱՆ ԽՆԱՄՔ

1.– Ֆիզիքական եւ հոգեբանական վերականգնում
2.– Սովորական կարիքներ իմա բարձր տեխնիկայի սարքաւորում
3.– Բժշկական խնամք եւ բժշկական արդիականացում

ՆԻՍՏ Զ.

ԱՇԽԱՏԱՆՔ, ԱՐՏԱԴՐՈՂԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԲՆԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆ

1.– Ճարտարարուեստական եւ երկրագործական արտադրութիւն – աշխատանքի կացութիւնը 1989–ին
2.– Բնապահական նկատումներ
3.– Երկրաշարժէ տուժած վայրերու վերակառուցումը որպէս տնտեսական զարգացում

ՆԻՍՏ Է.

ԺԱՄԱՆԱԿ ԵՐԵՒԱԿԱՅՈՒԹԵԱՆ ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԶԱՐԳԱՑՈՒՄ

1.– Տնտեսական զարգացումի ըմբռնումը Հայաստանի մէջ
2.– Շրջանային, ազգային եւ քաղաքական ազդակներ
3.– Տնտեսական ազատ գօտիներ, համագործակցութեան կարելիութիւններ

Օժանդակութեան եւ վերակառուցումի աշխատանքներուն իրենց բաժինը բերող հայկական եւ ոչ – հայկական բոլոր կազմակերպութիւնները հրաւիրուած են տրնտեսապէս հովանաւորելու (cosponsor) եւ մասնակցելու խորհրդաժողովին: Հրաւիրուած են նաեւ յատուկ անձնաւորութիւններ եւ մեթոտներու ներկայացուցիչներ: Ելոյթները պիտի կատարուին անգլերէն, ֆրանսերէն, հայերէն կամ ռուսերէն լեզուներով եւ համատեղ թարգմանութիւնները ապահովուած պիտի ըլլան հանրութեան:

Զօրեան Հիմնարկի Վարիչ Մարմնի նախագահ՝ Թէոտոր Պօղոսեան միջազգային այս խորհրդաժողովը կը նկատէ որպէս մէկ բաղկացուցիչը հիմնարկի վերակառուցումին բերած նպաստին: Ան կ'ըսէ.– «Երկրաշարժի առաջին օրէն, Զօրեան Հիմնարկը տեղեկութիւններ կը մէկտեղէ եւ ամբողջական ծրագիր մը կը զարգացնէ օժանդակելու վերակառուցումի աշխատանքներուն: Միջազգային խորհրդաժողովը այդ ծրագրի մէկ բաղկացուցիչն է: Այժմ մենք կը կազմակերպենք տեղեկութիւններ հաւաքելու եւ գնահատումներ կատարելու յատկապէս պատրաստըւած եւ համակարգիչներով դասաւորուած կեդրոն մը, միջազգային աղբիւրներէ ըստացուած աւելի ազդու եւ վաւերական օժանդակութիւն հայթայթելու համար: Կեդրոնը պիտի ունենայ երկու ճիւղեր, մէկը Հայաստանի, միւսը Արեւմուտքի մէջ, երկուքն ալ ունենալով մասնագէտներէ կազմուած յանձնաժողովներու նեցուկը: Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիան, Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիան եւ Հայաստանի կառավարութիւնը զօրավիգ եւ նեցուկ են տեղեկութիւններու կեդրոնին (database):

Այս օժանդակութիւնը աւելի մատչելի դարձնելու համար, տեղեկութիւններու կեդրոնին հաւաքած ծանօթութիւնները պիտի հրատարակուին միջազգային պիւլթէնի մը մէջ: Այդ պիւլթէնը պիտի ծառայէ հասարակաց հիմ մը հայթայթելու, եւ տեղեկութիւն տալու, բոլոր ջանքերուն, Արեւելքի եւ Արեւմուտքի մասնաճիւղերուն համար:

Տոքթ. Լիպարիտեան խորհրդաժողովը կը նկատէ աճող համագործակցութեան եւ համակարգումի միջոց մը: Ան կ'ըսէ.– «Հայաստանի կառավարութիւնը, ոչ – պաշտօնական կազմակերպութիւններ, Խորհրդային Միութեան Գիտութիւններու Ակադեմիայի վերակառուցումի Յանձնաժողովը եւ օժանդակութեան ու վերակառուցումին իրենց մասնակցութիւնը բերող Արեւմտեան բոլոր մասնաճիւղերը (agencies) համաձայն են, թէ առանց հասարակաց տեղեկութիւններու եւ հասկացողութեան, ահագին բան կորսնելու դատապարտուած է. Նախապատուութիւնները կը մնան անորոշ եւ համակարգումը՝ դժուարին: Հոս է որ խորհրդաժողովը գլխաւոր դեր մը կը խաղայ: Խորհրդաժողովը է՛ նաեւ Արեւմուտքի օժանդակութիւնը որոնող Հայաստանի եւ ըՍփիւռքի Հայերուն կողմէ հաշուետուութեան ձեւ մը: Կ'ուզենք ըսել, թէ մենք գիտակից ենք հարցերուն եւ թէ կարող ենք լուծել զանոնք:

Խորհրդաժողովը բաց է հանրութեան առջեւ: Այսուհանդերձ, տեղերը սահմանափակ են. Խորհրդաժողովին կամ Զօրեան Հիմնարկի վերակառուցումի մասնակցութեան ծրագիրներուն հանդէպ հետաքրքրութիւն ցոյց տուողներէն կը խնդրուի հաղորդակցութեան մէջ մտնել Հիմնարկի պատասխանատուին հետ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւին՝

(1) 45 – 40 – 86 27

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՕՐԵՐԻ ԻՄԱՍՏՈՒԹԻՒՆԸ

Հեղինակ՝ Յ. ԿՈՍՏԱՆԴԵԱՆ
Մատենաշար ԱՐԴ,

Փարիզ, 1989

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ 1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Հայր Սուրբը՝ գետինը կռնակին վրայ ինկած՝ ուշակորոյս: Դիմագիծը անճանաչելի կերպով այլափոխուած ու կապտած:

Կուսակալին հետ ունեցած տեսակցութիւնն էր զինք այդ վիճակին հասցնողը: Վախի առաջին տպաւորութեան ներքեւ, կարծելով թէ ան վախճանած է, զարկած էին զանգերը իսկ իր սնարին փութացող բժիշկները անյուսօրէն յայտարարած էին՝ կաթուած էր ունեցած Հայոց Առաջնորդ Սրբազանը: Այս օրհասական վիճակին մէջ օրերով մահու եւ կենաց միջեւ պայքարելով, յաղթական դուրս եկաւ Քաջ Հովիւը. սակայն մարմնին աջ կողմը դատապարտուած էր այլեւս անշարժութեան:

Թէ որքան ճիշդ է, կը պատմէին՝ թէ անցեալին, նախքան եկեղեցական սքեմ հագնիլը, ամուսնացած եւ զաւակներու տէր՝ ուսուցիչ մըն էր Սեբաստիոյ մէջ: Երբ Թուրքերը սպանդ կը կազմակերպեն ու Մայր Եկեղեցւոյ մէջ հաւաքուած ժողովուրդը կը հրկիզեն, ան կը կորսնցնէ իր կինն ու զաւակները: Վիշտն ու դառնութիւնը կը մղեն զինք եկեղեցական ըլլալու:

Գալիք աղէտներու նախազգացումով հրահրուած՝ միտքերը կը գործէին չարունակ: Ամէն ոք, անհերեւակայելի դէպքերու սարսափով ահաբեկուած կը սպասէր մեծաշառաչ փոթորիկին, որ աւա՜ղ շատ չուշացաւ:

10.– ԴԱՐՁԵԱԼ ՀԻՒԱՆԴՈՒԹԻՒՆ

Կը պատրաստուէինք տօնել Զատիկը: Յոյսի եւ Յարութեան Տօնը՝ դարձած էր համաշխարհային սուգի օր: Մարդիկ կոյր կիրքէն տարուած կը բղկտէին զիրար. վասն ի՞նչի ... Գարնան երփներանգ գեղեցկութիւնները, անարձագանգ կը մնային հայ սիրտերէն ներս: Ոչ մէկ յանկուցիչ տեսարան չէր յափշտակեր զիրենք, որովհետեւ անոնք իրենց ներաշխարհին մէջ ուրուագծուող ճակատագրին սեւ թաթը կը տեսնէին սոսկումով:

Աւագ Երկուշաբթիէն կը սկսէր եռուզեռը: Ընդհանուր մաքրութեան կը յաջորդէր՝ Զատկուան բուրումնաւէտ բոկեղներն ու հացերը: Ճերմակ պանիրի հսկայ կլորակներ, հաւասար չերտերու բաժնուելէ ետք, կը տեղաւորուէին աղի մէջ: Սակառներով հաւկիթներ, գունաւոր լոգանքէ անցընելէ յետոյ, կը պահուէին անառակներու հասողութենէ հեռու: Բայց ոչ, 1915–ի Զատիկը չէր նմաներ նախորդներուն: Կարմիր գոյնը որ Քրիստոսի արիւնը կը ներկայացնէր, այժմ հայ ցեղին տառապանքին խորհրդանիշը դարձած էր: Զատիկը ոչ միայն մեծերու տօնն էր, այլ նաեւ փոքրերուն: Անհամբերութեամբ կը սպասէինք այդ չէնչող օրուան, որպէսզի մեր նոր զգեստներուն մէջ, մրցէինք բնութեան խայտաճամուկ հանդերձներուն հետ: Երեք օր, փողոցներուն մէջ տեղի կ'ունենային հաւկթամարտեր, այս կռիւին մասնագէտները յաղթանակի աւարներով կը վերադառնային տուն:

Հազիւ Զատիկը տօնած, հիւանդ էի նորէն: Զախ կուշտս կը ցաւէր: Սուր դաշոյններ կը խոցոտէին ներսս: Մերթ ընդ մերթ, կը բռնուէր շնչառութիւնս: Քունը բոլորովին խոյս տուած էր աչքերէս: Ամենադոյզն դիտողութիւնը կը փղձկեցնէր զիս: Ծնողքս մտահոգուած էին կրկին: Անձկութեամբ կը հետեւէին, շարժումներուս: Սեղանին վրայ, վախէս հազիւ քանի մը պատառ բերանս դըրած, կը հրաժարէի ուտելէ, պատրուակելով թէ կշտացած էի: Ցաւի տագնապներուս, ուժաթափ կ'իյնայի մամիկին գիրկը, հեկեկալով: Հազիւ բժիշկին անունը արտասանուած, հրաշքի պէս կ'անհետէր՝ ցաւս:

Աւագ Շաբաթ էր: Ինչո՞ւ չեմ գիտեր, մայրս չէր ուզեր բաղնիք երթալ: Մեր դրացի՝ Տիկին Արուսեակը, Մալաթիացի հարսնուկ մը, փափաքեցաւ հետը տանիլ զիս: Մայրս նախապէս մերժեց, առարկելով փափկակազմ ըլլալս: Բայց թախանձանքներուն վրայ տեղի տուաւ: Խեղճը հազիւ սկսած էր լոգցնել զիս, գոլորշապատ կամարները սեւցան աչքիս առջեւ եւ ուշակորոյս ինկայ: Ինչ ձեւով տուն փոխադրուիլս չեմ յիշեր: Երբ աչքերս բացի, անկողնիս մէջ պառկած, կըրակներու մէջ կը տապլկէի: Իրիկունը բժիշկը եկաւ եւ քննութենէ մը վերջ, յայտարարեց թէ կը կասկածէր կողատապէ: Յանձնարարեց չոր եւ թաց վանթուզներ: Մեկնած պահուն, ըսաւ թէ՝ Երկուշաբթի պիտի գար, հաստատելու համար հիւանդութիւնը:

(Շար. 16)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Էլէն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 26, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս - Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13-էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մշա - կոյթի Տան մէջ, 9, ռիւ տը Մատրիտ.

⁂

Շաւիլի եւ շրջակայից կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կու տայ Կիրակի, Նոյեմբեր 26-ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երկար տարիներ ծառայած դպիրներու՝ Համբարձում Ֆըշըննեան, Կարապետ Բագոսեան, Յակոբ Փափազեան, Փիլիպպոս Օհաննէսեան, Լեւոն Համբարձումեան, Միսաք Երանեան, Գրիգոր Աւագեան, Գալուստ Մինասեան, Յարութիւն Փափազեան, ինչպէս նաեւ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

(իր մահուան 7-րդ տարելիցին առթիւ):

Կը հրաւիրուի համայն հաւատացեալ ժողովուրդը իր ներկայութեամբ յարգելու իրենց յիշատակը:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՊՍԱԿԻ

ՄԱՐՍԷՅԼ. - Մարսէյլի Հայ Մշակոյթի Տան վարչութեան անդամները կը նուիրեն 500-ական ֆրանք Ալֆորվիլի Հայ Աւետարանական Եկեղեցւոյ (ստանալ «Յառաջ»էն) եւ «Յառաջ»ին Լուիզ Զօլաքեանի մահուան առթիւ:

Նոյն առթիւ, Տէր եւ Տիկին Կարօ Յովսէփեան եւ զաւակները կը նուիրեն 500 ֆրանք «Յառաջ»ի բարգաւաճման:

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Մարկրիթ Գրիգորեան 200 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին Հերմինէ Գէորգեանի մահուան քառասունքին ի յիշատակ:

ԹԱՏՐՈՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեէօ-Քաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը

կը ներկայացնէ

Դ ի մ ա կ թատերախումբի կողմէ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆԻ

« Մ Ե Ռ Ն Ի Լ Ը

Ո Ր Ք Ա Ն Դ Ժ Ո Ւ Ա Ր Է »

կիրակի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15.30-ին

Théâtre Victor Hugo
14, Ave. Victor Hugo
92220 BAGNEUX

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

կը կազմակերպէ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ-ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝ ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6-ին

Palais des Congrès-ի 63B սրահին մէջ:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն:

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ են: Կը խնդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել շուտով՝

INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

ՀԱՅ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՏՈՒՆ

MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE
DE DECINES

15, rue du 24 Avril 1915 — 69150 Decines

7 Décembre 1988
à 11h41

LA TERRE TREMBLE EN ARMENIE

LA MAISON DE LA CULTURE ARMENIENNE DE DECINES

vous invite à boire

« *LE CAFE POUR L'ARMENIE* »

Le Samedi 25 Novembre à 20 h 30

à la M.C.A.D.

15, rue du 24 Avril 1915 à Décines

Présentation du livre

«ARMENIE, La Fracture» (Ed. Stock)

par *Pierre VERLUISE*, *Journaliste à Radio France Internationale, spécialiste de l'Union Soviétique.*

Présentation de l'Association ÉQUILIBRE - AMITIE ARMENIE par son directeur Alain MICHEL.

Renseignements au 78. 49. 42. 97.

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

LYON, SAMEDI 25 NOVEMBRE, *Dîner de Soutien.*
Salons de l'Hôtel Mercure, Gerland, Lyon 7è (Pont Pasteur)..
Exposition photographique et apéritif à partir de 19 h. Dîner à 20 h 30.
Projection sur la campagne d'Arménie 1989 en cours de soirée.
Réservation : Caroline Ohanessian, tél. : 78 08 02 49 (après 19 h 30).

BRUXELLES, MERCREDI 29 NOVEMBRE, *Conférence Publique.*
Foyer Arménien, 157, rue Frantz Merjay, Bruxelles, à 20 h 45.

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Diner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE, *Conférence Publique.*
Arménie : «été 1989» *organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice*
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Réservations : Anahid Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle Mélikian.

CENTRE CULTUREL
SAHAK - MESROP
339, ave. du Prado — 13008 Marseille

Exposition des œuvres de

DIR VAHAKN

du Vendredi 24 Novembre
au Dimanche 3 Décembre
Vernissage le Vendredi 24 Novembre à 19 heures

Sous la présidence de
Mme MARLYNE VIGOUROUX

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
D'ALFORTVILLE

LES VENDREDIS DE LA M.C.A.

Rencontre
avec
ARMENOUHIE KEVONIAN
à l'occasion de la parution
de son disque
«CHANTS ARMENIENS
DU DARON».

— Vendredi 24 Novembre, 20 h 45

Exposé - Lectures - Illustrations sonores
Dédicaces

Avec la participation de
KEGHAM KEVONIAN

9, rue de Madrid — 94140 ALFORTVILLE
Tél. : 43 - 76 - 55 - 89

ԹԱՅԱՌԻԿ ՀԱՄԵՐԳ

կազմակերպութեամբ՝
Հ. Բ. Ը. ՄԻՈՒԹԵԱՆ
եւ
ՀԱՅ ԿԱՐՄԻՐ ԽԱՉԻՆ

Կը մասնակցին՝
Հայկական Պետական Օփերայի վաստակաւոր երգիչներէն՝
ԳՈՀԱՐ ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ
ՏԻԳՐԱՆ ԼԵՒՈՆԵԱՆ
եւ
հայրենի գրող՝
ԱԼՊԷՐ ԱՆՏՈՆԵԱՆ

Ուրբաթ, Նոյեմբեր 24, ժամը 20-ին

Ալեք Մանուկեան Մշակութային կեդրոնին մէջ՝
118, Քուրսէլ փողոց - 75017 - Փարիզ

Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 50 Ֆր.:

Տեղերը ապահովելու համար, հեռաձայնել. -
45 - 20 - 03 18 եւ 39 - 85 - 36 - 53 թիւերուն:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ

(Լ Օ Թ Օ)

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կազմակերպած է Բախտախաղ (Լօթօ), Կիրակի, Նոյեմբեր 26, կէսօրէ վերջ ժամը 14-30-ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

l'U. G. A. ARDZIV et son Comité de Soutien
organisent

Vendredi 24 Novembre à partir de 21 heures

U N

REPAS DANSANT

au CONCORDE - PALM BEACH — MARSEILLE

L'animation sera assurée par le disc-jockey V A N I G

avec la participation
de guitariste J E A N - M A R C DER-MESROPIAN

Pour tous renseignements s'adresser au Siège du Club après 17 heures

10, rue P. Guys
— Tél. : 91. 87. 32 26 —

SAMEDI 25 NOVEMBRE
à 20 heures

GRAND DINER DANSANT

dans les SALONS DU MERIDIEN
81, boulevard Gouvion Saint-Cyr — 75017 PARIS

AU PROFIT DE
L'ECOLE SAINT - MESROP D'ALFORTVILLE

Réservations : 43. 68. 42. 04

ՈՒՐԲԱԹ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 24

VENDREDI
24 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, Rue d'Hauteville — 75010 Paris
Directrice: Arpik Missakian
Tel.: 47. 70. 86. 60 — Telex : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. Paris 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար· 800 Ֆ· — Վեցամսեայ : 410 Ֆ·
Արտասահման : Տար· 1·100 Ֆ· (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ· (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ·

65րդ ՏԱՐԻ — Թիւ 17.151 | Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN | 65e ANNÉE — No 17.151

ՕՐՈՒԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ԼՈՒՐԵՐԸ

Լ Ի Բ Ա Ն Ա Ն

ԱՆԿԱՐԵԼԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԻՒՆԸ

ՆՈՐԸՆՏԻՐ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՍՊԱՆՈՒԹԵԱՆ ՀԵՏ
ՆՈՐ ՅՈՅՍ ՄԸ ՄԱՐԵՑԱՒ

ՈՐՈ՞Ւ ԿԸ ՆՊԱՍՏԷ ՈՃԻՐԸ

Վերջին յոյս մը կը ներկայացնէր : Հակառակ բոլոր երեւոյթներուն, դեռ կային ոմանք, նոյնիսկ Լիբանանցիներ, որոնք կը խորհէին թէ այս անգամ, խսկապէս ելք մը գտնուած է : Թայէֆի ժողովէն ետք, Նոյեմբեր 5-ին է որ Ռընէ Մոաուատ կ'ընտրուէր Նախագահ : Չափաւոր, խաղաղասէր, կը թուէր թէ կրնար յաջողիլ համերաշխութիւնը վերահաստատել : Իր ընտրութիւնը ապօրինի կը գտնէր զօրավար Աուն, բայց կը թուէր որ իր ընդդիմութիւնը պիտի չըրաւէր ձախողեցնել տալու համար Ռընէ Մոաուատի առաքելութիւնը :

Եւ յանկարծ, կրկին բոլոր յոյսերը ի դերեւ կ'ելլեն : Կրկին բոլորը կը շշմին : Չեն ուզեր հաւատալ : Բայց, իրողութիւնը հոս է : Լիբանանի անկախութեան 46-րդ տարեդարձն էր, Նոյեմբեր 22-ի այդ օրը եւ նորընտիր Նախագահը կ'ընդունէր դիւանագիտական մարմնի մաղթանքները, Արեւմտեան – Պէյրութ : Ժամը 13·50-ին, թափօրը ճամբայ կ'ելլէր կառավարութեան կեդրոնատեղիէն եւ գլխաւոր պողոտաներէն մէկը կը մտնէր : Յանկարծ ահաւոր պայթում մը, շէնքերու ապակիները ջարդուփշուր են, ծառեր արմատախիլ կ'ըլլան, թափօրին հինգ կառքերը փշուր – փշուր են, ամբողջ Պէյրութն է որ կը ցնցուի : Կը կարծուի որ պայթուցիկը նուազագոյն 200 քիլօ էր : Ոճրափորձէն երկու ժամ քսան վայրկեան ետք է միայն, որ պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ Նախագահ Մոաուատ մեռած է : Ջրահապատ Մերսէտէսը կտոր – կտոր է : Ուրիշ 16 մեռեալ կայ եւ 34 վիրաւոր : Նախարարապետ Հըս ողջ – առողջ է, բայց, չի կրնար զսպել արցունքները, երբ հեռատեսիլէն կը հաղորդէ Նախագահին մահը : «Խոր վիշտի, խոր ցաւի, խոր բարկութեան մէջ է որ լիբանանցի ժողովուրդին կը տեղեկացնեմ նահատակ Նախագահ Ռընէ Մոաուատի մահը, նահատակ Լիբանանի միասնականութեան, եւ անոր արաբական ինքնութեան, նահատակ ազգային եւ մարդասիրական արժէքներու, նահատակ՝ սիրոյ, յոյսի եւ լաւագոյն ապագայի մը խոստումին, սպանուած դաւաճան եւ նենգ ձեռքի մը կողմէ : Ոճրագործը թող գիտնայ թէ իր ձեռքը կրնայ Ռընէ Մոաուատի պէս մեծ մարդ մը սպաննել, բայց չի կրնար սպաննել ազգային բուռն հաւատքը որ գինքը առաջնորդեց գերագոյն պաշտօնին : Բոլորս պատրաստ ենք մեռնելու, որպէսզի ապրի Լիբանանը» :

Եօթը տարի առաջ, 1982 Սեպտեմբեր 14-ին կը սպաննուէր նորընտիր Նախագահ մը եւս՝ Պէշիր Ճեմայէլ, փաղանգաւորներու կեդրոնատեղիին մէջ իսկ, շէնք մը, Աշրաֆիէի մէջ, որ օդը կ'ելլէր :

Բայց ան դեռ պաշտօնին գլուխը չէր անցած, ութ օր ետք միայն նախագահութիւնը պիտի ստանձնէր :

Կը մնայ անշուշտ գլխաւոր հարցումը՝ ո՞վ : Որո՞ւ կը նպաստէ այս ոճիրը : Պատասխանը բարդ է եւ բոլոր անոնք, որոնք այսօր, ինչ հոսանքի ալ պատկանին «դադրելի ոճիր» կ'որակեն եւ դիմացինը կ'ամբաստանեն, անպայման անմեղ չեն : Ընդհակառակն :

Առաջին առթիւ, բոլորը կ'ամբաստանեն զօր· Աունը, որ բացէ ի բաց դէմ էր այս նախագահին : Բայց, շատ պարզամիտ պիտի ըլլար նման լուծում մը : Կը բաւէ անդրադառնալ հիմնական հարցի մը, որ ամէնուրեք նոյնն է : Կը սպաննուին անոնք, որոնք ծանօթ են որպէս պարկեշտ, ողջամիտ, չափաւոր, խաղաղասէր անձեր : Կը սպաննուին անոնք՝ որոնք կրնան լուծումներ գտնել վերջ դնելու համար պատերազմներուն : Ոճիրը նախ եւ առաջ կը նպաստէ պատերազմին :

Աունէն զատ, այլ ամբաստանեալներ կան, անշուշտ : Առաջիններէն է՝ Սուրիա : Արդարեւ, արարքը գործուած է արեւմտեան – Պէյրութ, շրջան մը, որ սուրիական հակակշռի տակ է եւ ուր դժուար թէ ուեւէ մէկը կարենայ որեւէ բան ընել, առանց, առնուազն, սուրիական հովանաւորութեան եւ ինչո՞ւ չէ մեղսակցութեան : Եթէ Սուրիա ինք չէր, ինչ որ կատարուած է իր ուզելով կատարուած է : Մնաց որ, ոճրափորձը այնքան բծախնդրութեամբ պատրաստուած է, որ «արհեստաւոր»ի գործ է : Կ'ըսուի թէ ան պատրաստուած է Մոաուատի ընտրութեան օրն իսկ : Կայ դեռ միւս ամբաստանեալն ալ՝ Իսրայէլ :

Հարցումները, 14 տարի է, կը դիզուին : Իսկ պատասխաննե՞րը : Ո՞ւր գտնել պատասխանները : Մէկ բան յստակ է, կան մարդիկ, որոնք բացարձակապէս չեն ուզեր որ Լիբանան խաղաղի : Ասիկա այնքան բացայայտ է, որ տղայական կը թուի նոյնիսկ, նաւիլ եւ քաղաքական վերլուծումներու դիմել : Ինչ կը վերաբերի Լիբանանի, ոչ մէկ տրամաբանութիւն հարկ է : Կը բաւէ միայն համոզուիլ, որ անկարելի բան մը կայ եւ ժողովները, համաձայնագրերը, աշխարհի մեծերու կէս – անկեղծ, կէս – կեղծ օրհնութիւնները ոչինչ պիտի փոխեն :

Զոհը, պիտի մնայ նոյնը՝ ժողովուրդը, մինչ պիտի չդադրին սպաննելու փորձերը, ոչ թէ նախագահ մը, այլ՝ Լիբանանը :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԵՆԻՆԳՐԱԴԻ շրջանի կուսակցապետը՝ Բորիս Կիդասպով, որ նշանակուած էր այդ պաշտօնին, անցեալ Յուլիսին, նոր պաշտօն մը եւս աւելցուց : Արդարեւ, «Պրաւդա» կը հաղորդէ որ Լենինգրադ (քաղաքի) Ա· քարտուղարը՝ Գերասիմով ճամբու դրուած է եւ այդ պաշտօնին ալ կոչուած է Կիդասպով :

ԿԻԵՒԻ մէջ է, որ Դեկ· 6-ին, նախագահ Միթերան պիտի տեսնուի Կորպաչովի հետ, մտքերու փոխանակութիւն ունենալու համար միջազգային եւ եւրոպական հարցերու շուրջ :

ՓՐԱԿԱՅԻ ՄԷՋ ցոյցերը չեն դադրիր եւ Տուպչէք կոչ կ'ընէ ղեկավարներուն, որ հրաժարին : Տուպչէք, 1968-ի Փրակայի «գարնան» գլխաւոր դէմքն է, որ բուական սուղ վճարած էր իր ազատական գաղափարները եւ ի վերջոյ աւելածուի պաշտօնի մը արժանի տեսնուած էր (կուսակցութեան Ա· քարտուղարն էր) :

ԱՐՑԱԽԵԱՆ ՀԱՐՑԻՆ ՇՈՒՐՋ

«Խորհրդային Հայաստան»ի Նոյեմբեր 10-ի թիւին մէջ կէս էջի ծաւալով տարածութիւն մը հինգ սիւնակի վրայ, այս խորագրով խճանկար մը կը ներկայացնէ Արցախի տրնչուած· հոն կայ երէկը, այսօրն ու նաեւ վաղը :

Առաջինը, Մելիքսէթ Մելքոնեանի «Խղճի տոնավաճառում ճշմարիտ են միայն աւազակները» վերնագրով էջն է ուր յատկանշական դրուագ մը կը յիշուի : Երկու տարի առաջ, Ատրպէջանի մէջ երբ կը նշուէր ԺԸ· դարու ազերի գրող Վագիֆի ծննդեան 200-ամեակը, Ստեփանակերտի Ե· Չարենց դպրոցին առջեւ ալ գրական սալոն մը տեղի կ'ունենայ· հոն խօսք կ'առնէ նաեւ Արցախի գրական կազմակերպութեան ղեկավարը, բանաստեղծ Վարդան Յակոբեան : Ան կը դժգոհի իրենց հանդէպ Ատրպէջանի գրական ղեկավարութեան անտարբերութենէն : Ներկայ են անոնցմէ դէմքեր, ինչպէս՝ Անարը, որուն ուղղուած են Վ· Յակոբեանի խօսքերը : Սակայն Անար լուռ կը մնայ· յետոյ, Մ· Մելքոնեան երբ Շուշի կը դառնայ, կը սկսի զրուցել Անարի հետ· կ'ըսէ թէ արդէն իրենք մեծ հարցեր ունին, իսկ երբ Հայաստանին կպած Արցախը կը տանջուի, ինչո՞ւ Ատրպէջան չօգներ : Անար կը պատասխանէ· – «Մեր Սփիւռքի վիճակն ալ գէշ է· մենք 20 միլիոն ենք : Թող մեզի տան մեր Հարաւային Ադրբեջանը, մենք ձեզի կը վերադարձնենք ձեր Ղարաբաղը» : Մելիքսէթ Մելքոնեան այս վերյուշին կ'անդրադառնայ, ըսելու համար թէ՝ «Այո, Ադրբեջանում գիտեցողները գիտեն որ Ղարաբաղը Հայաստան է· Հայաստանի անբաժան մասն է, բայց լինելով հեռահար նուաճողներ, փորձում են այն սեփականացնել» :

Նոյն սիւնակներուն մէջ հրատարակուած երկրորդ նամակի մը հեղինակն է Մարտակերտի շրջանի Վ· Հոռաթաղ գիւղէն Նայիրա Աւստամեան : Ան անդրադառնալով ներկայ իրավիճակին, ուր միահեծան իշխող է «շրջափակում» հասկացութիւնը իր համայն պարագաներով հանդերձ – սով, վառելանիւթի տագնապ եւայլն, կը գրէ· – «ցանկանում են սովամահ անել մեզ· ծնկի բերել՝ չիմանալով որ մի քանի ամիս չէ, մի քանի տարի էլ շրջափակեն, համաձայն ենք սովամահ լինելու, բայց ծնկի չենք գայ, կը պայքարենք մինչեւ ··· միացո՛ւմ» :

Ապա այս կացութեան մէջ Հայաստանէն կատարուած օժանդակութիւնը նամակագիրը կը նմանցնէ Դեկտեմբեր 7-ին փլատակներու տակ մնացած այն մօր որ իր մատները ծակելով արիւնը ծծել տուած ու այդպէսով փրկած էր զաւակը : Այդ օժանդակութեան մէջ «Ուղղաթիւրի գիւղ գալը մարդկանց հոգում յուսոյ շող վառեց, յուսոյ կամուրջ գցեց Երեւանից Վ· Հոռաթաղ» կը գրէ Ն· Աւստամեան· ան իր տողերը կ'աւարտէ վճռակամութեան նոր տարազի մը արտայայտութեամբ· – «ինչքան բարբաջեն էլ բունիաթովները, ինչքան էլ մեզ «աղուանացնեն», մենք մէկ հոգի, մէկ մարմին ենք, նոյն արիւնն է մեր երակներում : Մենք վաղուց միացել ենք հոգով, մնում է միայն թղթերի վրայ վաւերացուի այդ միացումը···» :

Էջին երրորդ նամակը ղրկուած է Ստեփանակերտէն· շուշեցի մը գրած է զայն· այդ Շուշեցին Արսէն Խաչատրեան, մինչեւ այս տարուան Սեպտեմբեր 19 վարած է Շուշիի Խ· Աբովեան միջնակարգ վարժարանին տնօրէնութիւնը, իսկ զաւակը՝ Շրջանային Կոմիտէի Բ· քարտուղարութիւնը : Այդ օրը, երբ՝ «խառնամբոխի հրամանին հնազանդուած «քաղաքակիրթ, բարեկիրթ պաշտօնեաները» յորդորում էին Շուշեցիներին երկու օրուայ ընթացքում թողնել քաղաքը» իրենք եւս կը հեռանան, «միայն կենդանի մնալու համար» : Կը դառնան Արցախի մէջ փախստական··· :

Ա· Խաչատրեան կը գրէ թէ իր նպատակն էր՝ «հայակերտ Շուշին եւ հայկական կառոյցները՝ ռէալական ուսումնարանը, Ղազանչեցոց եկեղեցին, Մարիամեան օրիորդաց դպրոցը, ժամհարեանների հիւանդանոցը եւ հայկական չորս գերեզմանոցները չթողնել որբացած» : Սակայն, պարագաները այնպէս կը բերեն որ այսօր իրենք փառք կուտան որ փրկուած են, իսկ անդին, «մեր Շուշիում այսօր տէր ու տնօրինութիւն են անում մի խումբ ուռնացած ամբոխավարներ ու «բերուած» տգէտ յելուզակներ, բաժան – բաժան անում Հայերի հրաշք այգիները» :

Ստեփանակերտի մէջ անոնք կարելիութիւնը կ'ունենան իրենց ընդմիջուած դասաշրջանը շարունակելու, շրջանաւարտներ, մետալակիր աշակերտներ տալու, «բայց գիտէ՞ք, որքան էլ հոգածու եւ նուիրեալ աւերի մէջ լինենք, որքան էլ «խաղաղ» բացուեն առաւօտները, մեր նոր տների պատշգամբներից երբ նայում ենք երկնքին, որն ազատ, տիրաբար փռւում է նաեւ Շուշիի հայկական լքեալ թաղամասերի վրայ, անեզր կարօտից, ցաւից կծկւում ենք» : Ապա, նոյն վճռակամութիւնը : «Առանց Հայի Շուշի չկայ» :

Ծննդավայր, հայրենիք լքելու այս քանի՞երորդ բռնագաղթը ու անոր անխուսափելի մորմոքը· երէկ Վասպուրականն էր, Տարօնը, Կարսը ··· այսօր՝ Շուշին : Այս չմեռնող մորմոքին մէջ կայ բարեբախտաբար Ա· Խաչատրեաններու անընկճելի յամառութիւնը· «Շուշիում Հայը պէտք է ապրի, հայկական Շուշին պէտք է գոյատեւի···» :

Ս· ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼ

«L'EVENEMENT DU JEUDI»

ԱԴՐԲԵՋԱՆԻ ՀԱՅԵՐԸ

Միրիամ Կոմ Բաքու գացած է եւ շատ կարճ թղթակցութիւն մը գրած, որ լոյս տեսած է «էվէնըման տիւ Ժէօտի»ի նոր թիւին մէջ (Նոյեմբեր 23 / 29) : Մասնաւոր ոչ մէկ նորութիւն այս գրութեան մէջ : Առանց չարամտութեան, կարելի է ըսել թէ այդ քանի մը տողերը գրելու համար, հարկ չկար մինչեւ Բաքու երթալ··· :

Թղթակցութեան խորագիրն է՝ Մոսկուա այլեւս չի հակակշռեր Բաքուն, ուր կը նկարագրուի մնացած քանի մը Հայերու (ծանօթ) վիճակը Ադրբեջանի մէջ :

«ՀԱՅՐԵՆԻՔ» 90

ԽՄԲ. – Ընթացիկ երեւոյթ մը չէ, Սփիւռքի հայերէն օրաթերթի մը 90-ամեակը: Պատկառելի տարեթիւ մը, զոր կը բոլորէ Պոսթընի մեր պաշտօնակիցը՝ «Հայրենիք»: Ողջունելով այս տարեդարձը, ստորեւ կ'արտատպենք այդ առթիւ լոյս տեսած խմբագրականը «Հայրենիք»ի Հոկտեմբեր 28-ի թիւին մէջ.–

***

Մայիս ամսուան ծնունդ է «Հայրենիք»ը, իր առաջին թիւը – իբրեւ շաբաթաթերթ հրատարակուած է 1899 Մայիս 1-ին, բայց մենք, այսօր, իր 90-րդ տարեդարձը կը նշենք «մշակոյթի ամսուան»՝ Հոկտեմբերի մէջ: 1899 – 1913, ուրեմն 14 տարի շաբաթաթերթ «Հայրենիք», շրջանի պայմաններուն ու մեզ աղօրէն ընկճող կամ ոգեւորող ընկերային, քաղաքական եւ մշակութային իրադրութեանց, նուաճումներու եւ ընկրկումներու թելադրած հետեւողական սեւեռումով ամերիկահայ իրականութեան եւ համայնական ընդհանուր պատկերին՝ հիմնականօրէն տարացիր մեր ժողովուրդը ՄԷԿՏԵՂԵԼՈՒ, իր գոյապայքարին եւ ընդհանրական նպատակներուն մէջ հաւաքական ուժի վերածելու ձգտումին ծառայած է:

Խմբագրական այս ընդհանուր ակնարկը իննսունամեայ հանրային հաստատութեան մը անկիւնադարձային հանգրուանները նշելու մեկնակէտով գրի կ'առնուի այսօր: Հասկնալի է որ ժամանակային ա՛յս եւ յաջորդական շրջաններու պարտադրած մասնաւորութիւնները ցայտուն դարձնելու իրաւունքը չզգանք. գոհանանք ուրուագծային բնորոշումներով: – Բաւական է չեշտել, որ «Հայրենիք»ի մըսուրը յարդարող մեր ընկերներն ու անոնց ձեռնտու մեր ժողովուրդը (բացարձակ մեծամասնութեամբ աշխատաւոր, օրը օրին ապրող դաւառիկ ու պանդուխտ հարազատներ, «խոնարհնե՛ր») ցրուումին եւ մաշումին անխուսափելի չարիքը խափանելու իրենց ողջմտութեան կը զուգորդէին ազգային – քաղաքական իրենց շարժումը հիմնաւորելու, արմատացնելու եւ ծաւալելու առողջ բնազդը:

1899 – 1913 հանգրուանային ժամանակաշրջանը «Հայրենիք»ի 90-ամեայ կեանքի տարեգրութեանց մէջ՝ 1989-ի ընթերցողը պէտք է մղէ 1860 – 1899 մօտ քառասնամեայ շրջանի պատմա – քաղաքական եւ գրական – մշակութային մեր վերիվայրումներու վերապրումին. (Սան Ստեֆանօ, Ազգային Սահմանադրութիւն, Զարթօնք – Իրապաշտ շարժում, Սասնոյ եւ Մշոյ կոտորածներ, Կիլիկեան ջարդեր, յեղափոխական երկունք եւ հայ քաղաքական կազմակերպութիւններ...): Հ. Յ. Դաշնակցութեան Միացեալ – Նահանգներու շրջանային կոմի հաստատումով՝ նաե՛ւ կազմակերպութեան գաղափարական, ազգային եւ հանրային – քաղաքական գործունէութեան համար էական նշանակութիւն կը ստանար պաշտօնաթերթի մը նախաձեռնութիւնը: Ու մեր ընկերները, այդ օրերուն համեստ բանուորներ՝ որոնք քրտնաթոր ու չարքաշ աշխատանքի գնով հազիւ կրնային ապահովել հանապազօրեայ իրենց ապրուստը, տառապանքներու գնով բայց չընկճելու վճռակամութեամբ, կ'իրագործէին իրենց երազը՝ նորածին «Հայրենիք»ով:

Շաբաթաթերթ «Հայրենիք» 1913-ի Յունիսին դարձաւ ԵՐԿՕՐԵԱՅ (մինչեւ 1915 Դեկտեմբերի 4), իսկ 1915 Դեկտեմբերի 4-էն մինչեւ այսօր՝ ՕՐԱԹԵՐԹ:

Շաբաթաթերթ, երկօրեայ թէ ամէնօրեայ՝ իննսուն տարիներու իր կեանքով, «Հայրենիք» հայ մամուլի ներկայ իրականութեան մէջ նահապետն է հայ օրաթերթերու: Ժամանակային իրենց կեանքով կը յաջորդեն Պոլսոյ «Ժամանակ» եւ Լոս – Անճըլըսի «Ասպարէզ» օրաթերթերը՝ որոնց ծննդեան թուականն է 1908:

Ջենք կարծեր որուան հիմնական հարցէն շեղում կատարած ըլլալ, յիշատակելով, այս առթիւ, «Հայրենիք» Ընկերակցութեան այլեւս պատմականացած իրագործումը՝ 1922 – 1971 թուականային շրջանի «Հայրենիք» ամսագիրներու հրատարակութեամբ (1922–1967՝ ամսաթերթ, 1968 – 1971՝ եռամսեայ). նախաձեռնութիւն մը, որ սփիւռքեան հայ գրական եւ մշակութային տարեգրութեանց մէջ կը մնայ վկայութիւնը հայ ժողովուրդի եւ հայ մտաւորականութեան մասնակի մէկ զօրաշարժին՝ հասուն թէ նորահաս գրական արժէքներ, պատմաքաղաքական, ընկերային, գաղափարախօսական, յուշագրային եւ ստեղծագործական իրագործումներ հանրային սեփականութիւն դարձնելու, արժէքներ եւ տաղանդներ մղելու սփիւռքեան մշակութային – ընկերային ենթահողերը ծաղկուն պահելու հրայրքին:

Հոս, արագ նշումներու այս քանի մը նիհար գիծերուն մէջ, արդէն, մեզի համար կը ծագի «Հայրենիք» օրաթերթի 90-ամեակէն թելադրուող սա հիմնական հաստատումը ստորագծելու պահանջը:

– Հայ թերթը, իր վերելքներով եւ անկումներով, պատկերն է մեր ժողովուրդի հանրային հետաքրքրութեան, հայ ընդհանրական կեանքի հանդէպ անհատ մարդուն առօրեայ կեցուածքին ու վերաբերումին, ի՛ր իսկ շրջագծէն ներս թէ հայրենական եւ համազգային իրականութեան մէջ խմորուող շարժումներու, նախաձեռնութեանց եւ հակամարտութիւններու հանդէպ արթուն կամ անտարբեր կեցուածքին, առօրեայ այն հարցադրումին՝ թէ ի՛նչ տեղի կ'ունենայ տարասփիւռ հայ կեանքի ճակատներուն վրայ, յանուն գոյատեւման մեր դատին, ընկերային, մշակութային եւ քաղաքական – գաղափարական կենսունակութեան ի նպաստ: Հայ թերթը արտին է գաղութային մօտաւոր ու հեռաւոր շրջաններու որքան կենսունակութեան՝ նո՛յնքան եւ մաշումին, ձեռնթափութեան եւ նահանջին: Զկայ հայ իրականութեան ընդհանուր գոյավիճակը պատկերացնող տարրկայական որեւէ ցուցանիշ՝ բայց եթէ հայ մամուլը, որ ներհայկական առօրեան սեւեռակէտ դարձուցած է իրեն այն օրէն ասդին, երբ «ընդ հովանեաւ Մատրասի Ս. Աստուածածին եկեղեցւոյ եւ ի թագաւորութեան Հերակլ Բ.-ի Վրաց», դեղջուկ քահանան՝ Յարութիւն քահանայ Շմաւոնեան, 1794 Օգոստոս 19-ին իր «Ազդարար»ով կ'առաջադրէր «նուիրել առջի ձերումդ ազգասիրութեան գլոկմունս վարդենիս, այսինքն տպեցմամբ ի լոյս ընծայել գտետրակ մի յամենայնում վերջւոյ ամսոյ, անուանեալ ազդարարող» («Ազդարար»):

195 տարիներու իր պատմութեամբ եւ ժամանակային այս տեւողութեան ընթացքին հրատարակուած 3500-էն աւելի օրաթերթերով ու պարբերական մամուլով՝ հայ թերթը (ի՛նչ որ ալ եղած ըլլայ հերկ ու վարուցանի իր մարզը, ի՛նչ մեկնակէտ ալ որ ունեցած ըլլայ ազգային, գաղափարական, ընկերային եւ հանրային առումով) չէ չեղած ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ իր դաւանանքէն, ընդհանրական հայութեան տարացիր իրականութեան մէջ ազգային մեր միութեան, – ՄԷԿ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ՝ ՄԷԿ ՀԱՅՐԵՆԻՔ իմացումին բանբերը դառնալու իր յանձնառութենէն:

Վերադառնանք մեր այն հաստատումին, որ 90 տարիներու իր կեանքով՝ «Հայրենիք» օրաթերթ, իր բոլոր վերիվայրումներուն մէջ, իր տաղնապանքի թէ վերելքի շրջաններուն, տպագրական – տպաբանային – վարչական թէ խմբագրական կարելիութիւններով, ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻ ՏՈՒԱԾԸ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆՈՂ օրաթերթը եղաւ: Եթէ 90 տարուան հերկը եւ վարուցանը իրաւունք կուտան իրեն իրագործուած վաստակը ողջունելու արդար հպարտութեամբ՝ ԱՅԴ ՊԱՏԻՒԸ ԱՅՍՕՐ ԿԸ ՎԵՐԱԴԱՐՁՆԵՆՔ ԻՐ ԲՈՒՆ ՏԻՐՈՋ՝ ՄԵՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ:

Հիմնադրութեան իր առաջին օրերէն մինչեւ այսօր, «Հայրենիք»ները (օրաթերթ, ամսագիր, շաբաթաթերթ, եւ պատկառելի թիւը անջատ հատորներու) ներշնչում առին Ամերիկահայութեան ազգային գիտակցութենէն, ազգային գոյատեւման պայքարէն մղում ստացող նուիրաբերական տրամադրութիւններէ եւ անհատ ընկերներու կամ բարեկամներու բոլորանուէր գործակցութենէն: Կը մնայ տեսնել, թէ գաղութային հայ իրականութեան մէջ ներկայիս գոյութիւն ունեցող պահանջներ, պայմաններ եւ տրամադրութիւններ ի՛նչ ապագայ կրնան ստեղծել Հայ Մամուլին համար՝ որ ամէն առնէ աւելի ակնրախ դժուարութեանց դէմ – յանդիման կը գտնուի, հրատարակչական ծախքերու անօրինակ աճումով, ու, միւս կողմէ, դարուն յատուկ բարքերու եւ իմացումներու առհասարակ ինքնադոհական ապաւերումով: Համարկումի սակաւ պողութիւնը արտասահմանեան գօտիներու մէջ՝ ենթահող ստեղծած է ԱՆՁՆԱԿԱՆԱՑՄԱՆ, այն նոր վարքագծին՝ որ հաւաքական մտածողութիւնը կը ստորադասէ անհատական առօրեայ կենցաղավարութեան, Հայ Թերթը կը ստորադասէ օտար թերթերուն ու աւելորդ պերճանք կը համարի աղքատիկ ու նիհար հայ օրաթերթին ներկայութիւնը ընտանեկան հարկերու հակ:

Ո՛չ, – յոռետեսութեան յանձնուած չենք. բայց չենք ուզեր յանձնուիլ նաեւ ինքնախաբութիւններու՝ ի տես գաղութային մեր բոլոր գօտիներուն մէջ ծաւալող նոր հակամարտութիւններու, «հայ»ութեամբ լմրոնելի յանձնառութիւններէ եւ աւանդութիւններէ ձեռնթափութեան երեւոյթներու եւ յուսալքման:

Հաստատելով հանդերձ թէ մեր թերթերը, ամէնուրեք, տնտեսական ճգնաժամ մը կը դիմաւորեն 21-րդ դարու նախօրեակին, կ'ուզենք կառչիլ մեր այն հաւատքին՝ թէ Հայկական Սփիւռքը կրնայ թերեւս տատանիլ, բայց չընկղմիլ...

Տագնապանքը նոր չէ: 90 տարուան փորձառութիւնը կը մղէ մեզ հաւատալու՝ որ դէպի հարիւրամեակ կը դիմենք նոր նուաճումներու կարելիութեամբ:

Հ.Հ.Շ. ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՀԱՅՐԵՆԻՔ - ՍՓԻՒՌՔ

ՀՀՇ.-ի համագումարին 12 յանձնախումբերէն մէկը նուիրուած էր Սփիւռքի: Համագումարի պալատին մէկ փոքր դահլիճին մէջ է, որ տեղի ունեցաւ հաւաքոյթը, Շաբաթ, Նոյ. 4, ժամը 18-էն սկսեալ: Բազմաթիւ ներկաներու մէջ էին Սիլվա Կապուտիկեան եւ անշուշտ, իր պաշտօնին բերմամբ իսկ՝ Կարէն Դալլաքեան: Նոյն ժամուն, զանազան վայրեր կը հաւաքուէին 11 միւս յանձնախումբերը:

Սփիւռքագիտութեան հիմնարկէն՝ Խաչատուր Մելքոնեան հակիրճ տեղեկագիր մը ընթերցումով, պարզեց կապերու պատմութիւնը, շեշտելով ի սկզբանէ թէ յարաբերութիւնները բաւարար չէին եղած եւ եթէ այսօր կրնանք խօսիլ այդ մասին, ազատօրէն արտայայտուիլ, այդ կ'ըլլայ միայն շնորհիւ դարաբաղեան շարժման: Քննադատութիւնը սակայն պէտք չէ ինքնանպատակ ըլլայ, հարկ է ստեղծել եւ միայն չքննադատել: Անհրաժեշտ է ուրեմն նոր ծրագիր մշակել երկու կողմերու գործակցութեամբ, յանուն համազգային հարցերու լուծման: Գլխաւոր կէտերն են. – Հայկական հարցի ամբողջական եւ արդարացի լուծում, Հայաստանի ինքնիշխան Պետութեան զարգացում եւ սփիւռքահայութեան ինքնութեան պահպանում: Փոխադարձ յարգանքով պէտք է հասնիլ շօշափելի լուծումներու:

Յաջորդաբար խօսք առնողները գլխաւորաբար տեղացիներ եղան, մինչ բոլորը կը սպասէին անշուշտ որ խօսին Սփիւռքէն ներկաներ: Անոնք նախընտրեցին, գոնէ որոշ ժամանակ մտիկ ընել եւ քանի խօսողները իրարու կը յաջորդէին, աւելի բացայայտ կը դառնար թէ Հայաստանը լաւ չի ճանչնար, երբեմն նոյնիսկ բնաւ չի ճանչնար կամ սխալ կը ճանչնայ Սփիւռքը: Յաճախ պատրանքներ ալ կան, ինչ որ պատճառ էր, թերեւս, կարգ մը Սփիւռքահայերու համար բեմ չհրաժարանալ, յուսախաբ չըլլալու համար ժողովուրդ մը, որու տասնամեակներու ներքին յուսախաբութիւններուն արտաքին յուսախաբութիւններ ալ աւելցնելը երկսայրի սուր է: Գլխաւոր միտքն այն էր որ Սփիւռքի հետ կապերը պէտք չէ այլեւս պետական մենաշնորհ մնան: Առաջարկ եղաւ հիմնել Սփիւռքի հիմնարկ մը (ատարկուեցաւ թէ կայ արդէն): Միջամտողներ անընդունելի կը նկատէին, որ այսօր Հայաստան մուտք չգործեն Սփիւռքի թերթեր՝ «Ազդակ», «Ալիք», «Յառաջ» եւայլն, եւայլն: Շատերու համար Սփիւռքի կարեւոր աշխատանքը պէտք է ըլլայ տնտեսապէս զօրացնել Հայաստանը, այդ տնտեսական զարգացումն է որ կրնայ անկախութեան տանիլ: Խօսուեցաւ նաեւ համահայկական համագումարի մը մասին:

Կարգ մը այլ Սփիւռքահայերու արտայայտութիւններէն ետք, խօսք առաւ Գեղամ Գեւոնեան, որ ամփոփ եւ լաւագոյն ձեւով պատկերը տուաւ Սփիւռքի մը, որ նախկառոյց չէ, կտոր – կտոր է, պէտք է հասնի նոյն կազմակերպչական հանգրուանին, որպէսզի Հայաստան – Սփիւռք տխալոկ մը ըլլայ: Իրատես մօտեցումով, բացատրեց այն ինքնութեան հարցը զոր ունինք Սփիւռքի մէջ, վերապրելու հարցը, ոմանք չեն գիտեր իսկ թէ Հայ են կամ ոչ: Երկրաշարժը ցնցեց Սփիւռքը: Յետոյ դրաւ Սփիւռքի հարցերը, որոնց պէտք է անդրադառնայ Հայաստան, նուիրուի՝ Սփիւռքին, որ ազգին կէսն է: Լեզուն կը մեռնի, արեւմտահայերէնը վտանգուած է, այս ուղղութեամբ մեծ աշխատանք ունի տանելիք Հայաստան՝ այդ նուէրը ըրէք մեզի, շեշտեց Գ. Գեւոնեան:

Գրագէտ Յակոբ Կարապենց խօսք առաւ, աւելի լաւատեսութիւն ցոյց տալով: Անդրադառնալով բարդուած Ամերիկահայութեան այդքան մօտալ չի տեսներ Սփիւռքի ալ ապագան:

Կարէն Դալլաքեան, Նախագահ Սփիւռքահայութեան հետ մշակութային կապի Կոմիտէի, նախ իր ամբողջական համաձայնութիւնը տուաւ արտայայտուած բոլոր քննադատութիւններուն: Խոստովանեցաւ թէ եղած մակարդակը չի բաւաբեր, բայց առարկելով մենաշնորհի մեղադրանքին, ըսաւ որ Կոմիտէն պետական մարմին չէ, կարելի է ընդլայնել ու հրաւիրեց ով որ կ'ուզէ, ներկայանալ եւ գործակցիլ: Առաջարկ եղած է որ նախարարութեան վերածուի, բայց ինք համաձայն չէ եղած: Մենաշնորհի յարաբերութիւններ կարելի չեն, ըսաւ, Սփիւռքի հետ, որոշակի համադրում մը անհրաժեշտ է: Արդարեւ, երբ Սփիւռք կ'ըսուի, որո՞ւ պէտք է դիմել, ո՞ր կուսակցութեան, ո՞ր կազմակերպութեան, ո՞ր եկեղեցիին, ո՞ր միութեան: Շատ ճիշդ գտաւ Գ. Գեւոնեանի մատնանշումները, 70 տարի սխալ վերաբերում եղած է, դուռը փակած են, բայց դիմացն ալ (իմա՛ Սփիւռքը) իր մեղքն ունի, ոմանք թոյն թափած են: Սփիւռքը բազմաշխի է, ուրեմն ամէն բան այնքան պարզ կամ դիւրին չէ: Յետոյ թուեց թեքնիք թերիները Հայաստանի, որոնք թոյլ չեն տար անմիջական կապ հաստատել, օրինակ՝ հեռաձայնը (այս առընչութեամբ յիշեց թէ «Յառաջ»ի հետ թելեքսի միջոցաւ է որ կրցած էր լուրեր հաղորդել սփիւռքահայ մամուլին, երկրաշարժի օրերուն): Օդանաւային կապի չգոյութիւնը, որ արդիւնք է ճամբորդութեանց (Երեւանէն միայն Դամասկոս ուղղակի գիծ կայ, շաբաթը երկու անգամ):

Ի պատասխան, Բարգէն Արարքցեան, շեշտեց թէ ծրագրերը աւելորդ են, քանի գործադրելու ազատութիւնը չկայ: Սխալ է որ մենաշնորհ չկայ, բոլորը կուսակցական պաշտօնատարներ են: Եւ Հայաստանի մեղքը շատ մեծ է յարաբերութիւններու պարզած պատկերին մէջ: Անընդունելի է որ կարելի չըլլայ սփիւռքահայ մամուլ կարդալ:

Քանի մը միջամտութիւններ եւս նոյն տպաւորութիւնը կը ձգէին: Ընելիք շատ բան կայ, նախ փոխադարձ ճանաչման գծով: Բայց, անհրաժեշտ է որ Սփիւռքն ալ կառոյց մը ստեղծէ, համազգային կեդրոնական մարմին մը, որ իր բանբերն ըլլայ, այլապէս կը շարունակուի այս վիճակը, Սփիւռքը՝ իր գոյնզգոյն բանբերներով, Հայաստան, որ կը փորձէ դեղահատներ շնորհել Սփիւռքի մը, որու բուն հիւանդութեան ախտաճանաչումը չի կըրնար լաւ ընել: Ու ի՞նչ կը պատահի, կը շարունակենք քաշքշել այս վիճակը, առանց հիմնական լուծումներ գտնելու:

Եւ սակայն, վաղը կրնայ ուշ ըլլալ:

ԱՐՓԻԿ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԵԿԱՑՔ ՇԻՆՆԵՍՑՈՒՔ

(Էջմիածնի Մայր Աթոռի շինարարական իրագործումները Վազգէն Ա. Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի գահակալութեան տարիներուն՝ 1955 – 1988)

Փրոֆ. ՎԱՐԱԶԴԱՏ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆԵԱՆ

Հրատարակութիւն՝ Մայր Աթոռ Սուրբ Էջմիածնի
1989

Armeni, Ebrei, Greci Stampatori a Venezia

Երկու տարի առաջ, Վենետիկը լեցուն էր «Հայ» բառը կրող ազդանկարներով, զանազան ցուցահանդէսներու առթիւ: Անցեալ շաբաթ, մէկ օրուան համար տօներու քաղաքը երբ ժամանեցի, զարմանքով տեսայ պատերուն վրայ յայտարարուած «Հայեր, Հրեաներ, Յոյներ, Վենետիկի մէջ տպագրիչներ»: Փաստօրէն, նոր բացուած էր այդ նիւթին շուրջ ցուցահանդէս մը, Մարսիանա ազգային գրադարանին մէջ, դուքսերու պալատին ճիշդ դիմաց: Վենետիկի նահանգի մշակութային բաժինը ուզեց այդ ձեւով յիշել այս երեք ժողովուրդներու ձգած հարուստ հետքերը – հակառակ անոր որ այժմ քաղաքին մէջ կ'ապրին միայն քանի մը տասնեակ հայ ու յոյն, եւ քանի մը հարիւր հրեայ: Պարզ է որ հայկական բաժինը Մխիթարեանները կազմակերպեցին, մանաւանդ որ այս տարի կարեւոր տարեդարձ մը կը յիշուի, Սուրբ Ղազարի տպարանին երկուհարիւրամեակը: Ապակեդարաններու մէջ ցուցադրուած են ամենահին հայկական գրքերը՝ առաջինը 1512-էն. յիշենք որ բուն Հայաստանի մէջ առաջին գիրքը լոյս տեսաւ միայն 1771ին: Երեք բաժինները բաղկացած են նման գրքերով ու բացատրական տախտակներով՝ լուսանկարներով զարդարուած. Հայկական մասին հեղինակն է Պայքար Սվազլեան: Ընդարձակ մեկնաբանութիւններ կը գտնուին շքեղ գրքի մը մէջ, Սուրբ-Ղազար տպուած իբր «catalogue»: Մօտ ապագային, թերեւս, Հայր Ներսէս աւելի մանրամասնութեամբ կ'անդրադառնայ այս բացառիկ ցուցահանդէսին: Մուտքը ձրի է, ժամերը 9-էն 14, մինչեւ Յունուար 30, 1990: Բոլորին կը թելադրեմ առիթ գտնել այցելութիւն մը կատարելու համար. գուցէ նաեւ «հայ» ու «հրեայ» բառերը քով-քովի տեսնելը կը նպաստէ նուազեցնելու համար Հայերու ախտաբանական հրէատեացութիւնը:

Աւելցնեմ որ ցուցահանդէսը առիթ ալ կուտայ ճանչնալու միջնադարեան քարտիսագրութեան գլուխ գործոցներէն մէկը: Մեծ սրահին մուտքին աջ կողմը վարագոյր մը կայ. հսկողէն խնդրեցէք որ բանայ, ու աչքերնուդ առջեւը կը տարածուի 1460-ին գծուած սքանչելի քարտէս մը հեղինակը Fra Mauro: Սովորականէն ճիշդ հակառակն է, այսինքն՝ հարաւը վերը:

Հետաքրքրական է նկատել որ Կիլիկիոյ Հայոց Թագաւորութեան անկումէն գրեթէ մէկ դար յետոյ՝ Կիլիկիոյ վրայ դեռ գրուած է Arminia:

ԱՐՄԷՆ ՄՈՒԹԱՖԵԱՆ

ԼԻՈՆ

ԱՐՇԱԿ Բ. ՊԱՍՏԱՌԻ ՎՐԱՅ (*)

Կիրակի, Նոյեմբեր 12-ին, Փալէ տէ Քոնկրէի մեծ սրահին մէջ, մօտ 500 հոգի, մեծ մասամբ Հայեր, տեսան Արշակ Բ. ֆիլմ – օփերային առաջին ցուցադրութիւնը: En première mondiale, րսուեցաւ: Ինչո՞ւ առաջին անգամ Լիոնի մէջ, աւելի ճիշդ՝ ինչո՞ւ Ֆրանսա: Ան ի երախտագիտութիւն Ֆրանսայի Հայաստանի բերած օգնութեան, երկրաշարժին առթիւ:

Ցուցադրութենէն առաջ, Տիգրան Լեւոնեան, դերասան այս ֆիլմին մէջ, անոր բեմադիրը եւ սէնարիոյին հեղինակը տուաւ տեղեկութիւններ ժապաւէնին շուրջ՝ որուն պատրաստութիւնը տեւած է մօտ տարի մը: Իրաւ է որ գործադուլներու ժամանակ էր Երեւան: Ալպէր Անտոնեան կը թարգմանէր: Յայտարարեցին նաեւ որ մտադիր են, Լիոնէն սկսելով, ֆիլմ մը արտադրել 40-ական թուականներու ներգաղթին մասին. ամէնայն անաչառութեամբ, ճշդեց Պր. Անտոնեան:

Արշակ Բ. պիտի ցուցադրուի Մոսկուայի կեդրոնական հեռատեսիլէն: Շինուած է արդէն անոր պատուէրով եւ անոր տրամադրած մեծ միջոցներով: Մեծ, ծախքով եղած գործ մըն է: Կը տեւէ 2 ժամ 20 վայրկեան: Կան հմայիչ պատկերներ, Նայիրեան գեղեցիկ աղջիկներ...

Տիգրան Չուխաճեանի 1868-ին գրած օփերան՝ շարժանկարի վերածուած է ուրեմն, զանազան փոփոխութիւններով անշուշտ, փոփոխութիւններ՝ կատարուած արդէն ժամանակին Երեւանի օփերային համար, առաջին ներկայացումներէն բոլբեռալ եւ՝ յետոյ ալ:

Արշակ Բ.ի երեւումը այս տարի պերեստրոյկայի շրջանին, դիպուած մը չէ. առաջին անգամն է որ Մոսկուա կը թոյլատրէ հայ արքայի մը ելոյթը պաստառի վրայ, դիտել տուաւ Պր. Լեւոնեան:

Ծանօթ է որ, Արեւմուտքի մէջ գոնէ, յաջող օփերա մը շարժանկարի վերածուելով շատ քիչ անգամ պահած է իր ամբողջ հմայքը:

Կարե՞լի է նկատել Արշակ Բ.ը իբրեւ յաջող ֆիլմ մը: Մեր կարողութենէն վեր է քննադատել կամ գնահատել: Այդ կը ձգենք շարժանկարի եւ երաժշտութեան մեր մասնագէտներուն՝ որոնք անկասկած պիտի հետաքրքրուին եւ կ'արժէ որ հետաքրքրուին այս եզակի նոր ստեղծագործութեամբ: Երաժշտութեան տեսակէտով, պէտք է անշուշտ, դատելու պահուն, նկատի ունենալ սրահները: Սինէմաները օփերայի սրահներ չեն: Ձայնը կրնայ խաթարուիլ:

Դերասաննե՞րը: Տիգրան Լեւոնեան տպաւորիչ Արշակ Բ. մըն է, հանդուցեալ Միհրան Երկաթի ձայնով. իր ձայնը փոխ տուած է Ալեքսանտր Վարդանեանի (Տիրիթ): Մարի Պետրոսեան Թագուհի Օլիմպիան է, բայց իր տեղ կ'երգէ Գոհար Գասպարեան, իսկ Ալիս Մակարեան (Փառանձեմ) փոխ առած է Գոհար Գալաճեանի ձայնը: Այս ամէնը քիչ մը խրթին կ'երեւայ, բայց այսպէս է... Ուրիշ խօսքով՝ օգտագործուած են Երեւանի օփերային ձայնագրումները:

Որպէսզի ժողովուրդը, ընդհանրապէս անտեղեակ Հայոց պատմութեան եւ Չուխաճեանի ստեղծագործութեան, կարենայ հետեւիլ պաստառին եւ հասկնալ իր տեսած անցուդարձները, կը կարծենք թէ անհրաժեշտ է որ իր ձեռքը ունենայ գըրքոյկ մը (լիվրէ): Չկար:

Բարեբախտաբար, ցուցադրութեան կէսուն, դադարէն վերջ, Ալպէր Անտոնեան եւ Քլօտ Մութաֆեան տուին կարգ մը բացատրութիւններ՝ որոնց շնորհիւ աւելի հասկնալի եղաւ, կը յուսանք, ֆիլմին երկրորդ մասը, իր ողբերգական վախճաններով:

Արշակ Բ.ի այս առաջին ցուցադրութիւնը Լիոնի մէջ կազմակերպուած էր քաղաքին մշակոյթի միջազգային կեդրոնին – անհատական հիմնարկ մը – եւ Հայ Կարմիր Խաչի մասնաճիւղին կողմէ, օժանդակութեամբ Մշակոյթի Նախարարութեան եւ նահանգային խորհուրդին: Քանի մը քաղաքական մարդիկ, ինչպէս ծերակուտական Սէրիւզքլա եւ քաղաքապետութիւններու անդամներ ներկայ էին ցուցադրութեան: Լիոնի Հայերը երախտապարտ պէտք է ըլլան մանաւանդ, Կարմիր Խաչի տիկիններուն, գլխաւորութեամբ նախագահուհի Տիկին Տէյիր – մէնճեանի: Անոնց ձեռնարկու ոգիին շնորհիւ է որ կարելի եղած է ի գլուխ հանել այս կազմակերպութիւնը:

ՎԱՂԻՆԱԿ ՄԻՍՔՃԵԱՆ

(*) Այս մասին, առաջին թղթակցութիւն մը տուած էր Քլօտ Մութաֆեան («Յառաջ», Նոյեմբեր 18/19):

Publications Reçues

GENOCIDE AS A PROBLEM OF NATIONAL AND INTERNATIONAL LAW: THE WORLD WAR I, ARMENIAN CASE AND ITS CONTEMPORARY LEGAL RAMIFICATIONS

VAHAKN N. DADRIAN

Yale Journal of International Law, Volume 14, number 2, summer 1989.

ԳՈՂՋՈՒԹԻ ԳՈՂՋՈՒԹ

ՀԱՐՎԸՐՏ համալսարանի «Քարփընթըր» կեդրոնին մէջ, Հոկտեմբեր 27 – 29, տեղի ունեցած է Գէյմպրիճ – Երեւան զուգորդ քաղաքներու ընկերակցութեան կազմակերպած Հայաստանի ժամանակակից ֆիլմերու փառատօնը: Այս առթիւ Հայաստանէն ժամանած են բեմադիրներ Սերգէյ Իսրայէլեան, Ներսէս Յովհաննիսեան ու Յարութիւն Խաչատրեան, դերասանուհի Ալլա Թումանեան եւ փիլիսոփայութեան տոքթէօր՝ Լորիս Հալաչեան: Հոկտեմբեր 26-ին Ուաթըրթաունի Հայ մշակութային եւ կրթական կեդրոնին մէջ եւս կարգ մը ժապաւէններ ցուցադրուած են:

***

ՊՈՍԹԸՆԻ Սիմֆոնիա սենեկային նուագախումբին 1989 – 1990 տարեշրջանի առաջին նուագահանդէսը տեղի ունեցած է «Ճորտըն Հոլ»ի մէջ, Հոկտեմբեր 27-ին, ղեկավարութեամբ երիտասարդ արուեստագէտ Արամ Ղարաբէգեանի:

***

ՈՒԱԹԸՐԹԱՈՒՆԻ Հայ մշակութային եւ կրթական կեդրոնի «Յովնանեան» սրահին մէջ, Հոկ. 29-ին, տեղի ունեցած է Պոսթընի «Կոմիտաս» երգչախումբին համերգը, խմբավարութեամբ Ռուբէն Գրիգորեանի: Երգչախումբը՝ նուագախումբի ընկերակցութեամբ ներկայացուցած է Կոմիտասի, Ալթունեանի, Ալէմշահի, Է. Արիստակէսեանի, Ա. Յարութիւնեանի եւ այլ երգահաններու գործերէն փունջ մը: Համերգին իր մասնակցութիւնը բերած է նաեւ Երեւանի օփերայէն Լիլիթ Ուզունեան:

***

ՈՒԱՇԻՆԿԹԸՆԻ մէջ, միջնակարգէն մինչեւ համալսարանական մակարդակի աւելի քան 125 ուսուցիչներ Հոկտեմբեր 16-էն 21 երկարող շարթուան ընթացքին ներկայ գտնուած են հայկական համագումարին կողմէ հովանաւորուած աշխատանոցներու, որոնց նպատակն է հայկական ցեղասպանութիւնը մտցնել պատմութեան դասագիրքերուն մէջ: Նիստերուն նախագահող Պիլ Փարսընզ հեղինակն է հայկական ցեղասպանութեան ուսուցման ուղեցոյցի մը ու տեսերիզի մը, որոնց արտադրութիւնը եւս հովանաւորուած է Հայկ. Համագումարին կողմէ:

***

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ «Հոլիտէյ Ին» պանդոկի սրահի մը մէջ, Հոկտեմբեր 18-ին, տեղի ունեցած է մամուլի ասուլիս մը, որու ընթացքին այդ օրերուն Հարաւային Քալիֆորնիա այցելող Հայաստանի «Մարաթուկ» ազգագրական երգի ու պարի խումբին ներկայացուցիչները պատասխանած են աւելի քան տասը տեղական հայ մամուլի խմբագիրներու եւ թղթակիցներու հարցումներուն:

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ

ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Ծարաւ էի: Միայն կաթ կը մատուցանէին պապակէն տոչորող շրթներուս: Կիտրոնի եւ նարինջի հիւթն անգամ արգիլուած էր: Շնչառութիւնս բոլորովին բռնուած էր եւ բիւրաւոր ասեղներ կը ծակծկէին ձախ կողս: Զառանցանքներուս մէջ կ'երազէի սառնորակ աղբիւրներ, սակայն հազիւ մօտեցած՝ անճոռնի զազաններ վրաս կը յարձակէին ու կ'ուզէին յօշոտել զիս: Տարտամ ստուերներով շըրջապատուած՝ կ'ապրէի մութ աշխարհի մը մէջ: Եկաւատեն մը, երբ այլեւս, ոչ կը յիշէի եւ ոչ իսկ կը զգայի: Պարտուած՝ քաշուած էի կեանքի կրկէսէն եւ ինկած՝ անէութեան գիրկը: Ի՜նչ երանութիւն, ինչո՞ւ մարդիկ նկարագրած են մահը՝ սեւ գիծերով: Ա՜լ չէի սարսափեր. ես որ կը սոսկայի թափուր դագաղէ մը անգամ: Մօրեղբայրներս ու քեռկիններս, բոլորն ալ սենեակին մէջն էին, իսկ ծնողքս, անկողնիս անմիջական մօտիկը: Ամէնուն աչքին մէջ արցունք կար, սակայն ինչո՞ւ կուլային անոնք ... ես երբեք, այդքան հանգիստ չէի զգացած: Կը ջանայի ժըպտիլ, որո՞ւ, գուցէ այն հոգիներուն, որոնք դադրած էին տեսանելի ըլլալէ: Սթափեցայ, մայրս աղապատանքով մը վրաս հակած էր: Պատմեցի տեսիլս, ան քաղցրութեամբ հանդարտեցուց զիս, ըսելով թէ՝ պարզ երազ մըն էր: Շատ վերջ իմացայ թէ հոգեվարքի մէջ եմ եղեր:

Մահուընէ հազիւ արթնցած, սեղանին վրայ ապշութեամբ տեսայ տարօրինակ գործիք մը, որ այդ առաւօտ հայրս բերած էր: Ակնապիշ կը դիտէի ու բան չէի հասկնար: Մեծ – մայրս քովս էր եւ կը հեկեկար: Հայրս յանդիմանական շեշտով մը հեռացուց զայն: Անկողինիս մէջ նստած էի եւ գլուխս կը հանգչէր մօրս կուրծքին վրայ: Մինչ բժիշկը, խոշոր ասեղ մը ձախ կողիս մէջ խրած, կը քաշէր թանձր հեղուկ մը՝ որ աւելի շարաւի կը նմանէր: Ասեղը մերթ ընդ մերթ շրջան կ'ընէր ներսիդիս եւ ամէն դարձուածքին կը ճչայի:

Խոնջած եւ պարտասած կ'իյնամ մօրս գիրկը: Բայց կը չնչեմ, ո՜վ Աստուած իմ, կարելի՞ բան էր, ես որ շատոնց կորսնցուցած էի այդ վարժութիւնը:

Լաւ էի. իրաւունք ստացայ ուտելու եւ խմելու. ես որ միայն գոմէշի կաթ կը խմէի, արգիլուած ըլլալով կովուն կաթը, թերեւս շատ աւելի թօքախտի մանրէներ պարունակելուն համար. զիս խնամող բժիշկը՝ աւելի յարմար տեսած էր գոմէշի կաթը:

Կը նմանէի երկար տարիներու բացակայութենէ յետոյ վերադարձող ճամբորդի մը: Հետաքրքիր էի ու կ'ուզէի գիտնալ ամէն անցուդարձ: Բժիշկս հայրական յորդորներ կուտար ինծի ըսելով թէ՝ շատ մը բաներ թոյլատրուած չէին ներկայ վիճակիս մէջ: Եօթը տարի պէտք էր զգոյշ ըլլայի, ապա թէ ոչ կըրկին հիւանդութիւնս վրաս կուգար եւ այս անգամ իրապէս կը մեռնէի ու զիս կը թաղէին ուրիշներուն պէս՝ հողին տակ: Այս սպառնալիքով էր որ զիս կը վախցընէին յաճախ, որպէսզի յիմարութիւններ չգործէի,

Եթէ նախապէս գիտնայի՜ն, թէ քանի մը ամիս վերջ՝ պիտի աքսորուէինք եւ պիտի զրկուէինք տարրական սնունդէ ու խնամքէ ... Ես որ ընտանիքին ամէնէն փափկակազմն էի, հողածուփ եղէգի մը նման կուրծք տուի տարիներու մրրիկներուն, մինչդեռ իրենք՝ աւա՜ղ կորսուեցան անհետք, ցեղին մեծ խաչելութեան անվախճան ճանապարհին վրայ...

11.– ԱՔՍՈՐ՝ ՕԳՈՍՏՈՍ 1915-ԻՆ

Բոլորովին ապաքինած էի: Մաքուր օդը կազդուրած էր զիս, բայց հիւանդութի՞ւնս, թէ օրուան ծանրակշիռ դէպքերուն գիտակցութիւնը՝ տարած էր զուարթութիւնս: Մանուկ ենք այնքան ատեն՝ երբ դեռ չեն հպած մեր շրթները կեանքի դառնահամ բաժակին:

Մրգաստաններու շէնշող կեանքը այլեւս կը պատկանէր անցեալին: Բնութիւնը կը խայտար նոր կենսունակութեամբ, սակայն մարդոց սիրտերուն մէջ՝ մեռած էր ամէն խանդ: Պարզապէս քաղաքին տօթէն փախչելու համար էր որ եկած էին այդտեղ, բայց ներսի խանձող հուրին համար՝ ապաստան չկար: Ծառերուն տակ կը փռէին պաուղները, հաւաքող չկար: Հողին ջոր երակները կ'արգասաւորուէին՝ անոնց աւիշով:

Հայրս գործէն վերադարձին, սովորականին պէս կը խնամէր ծաղիկներն ու դեռատի ծառերը. հաճոյքէն աւելի՝ ժամանակը սպաննելու համար էր կարծես: Անշարժ կեանքը կը վրդովէր զինք. թերեւս, այդ ձեւով կ'ուզէր փարատել՝ ճակատը ճնշող սեւ խոհերը:

(Շար. 17)

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Գէորգեան եւ Չիլինկիրեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ հոգեհանգըստեան պաշտօն կը կատարուի Կիրակի, Նոյ. 26–ին, Փարիզի Ս. Յովհ. – Մկրտիչ եկեղեցին իրենց մօր, մեծ–մօր, քրոջ եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ՀԵՐՄԻՆԷ ԳԷՈՐԳԵԱՆԻ

մահուան քառասունքին առթիւ:

Ի գիտութիւն ողբացեալին յիշատակը յարգողներուն:

ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆԻ

ԹԱԺԱԿԻ ՊԱՀԸ

Կիրակի, Դեկտեմբեր 10,
ժամը 12·30–ին

YAN'S CLUB
5, ave. Reille — Paris 14ème

Ճաշագին՝ 150 Ֆր.

Տեղերը սահմանափակ ըլլալով կը խնդրուի կանխաւ ապահովել՝ հեռաձայնելով հետեւեալ թիւերուն. –

43– 81 – 80 – 82
42 – 60 – 15 – 10

ԹԱՏՐՈՆ

Կապոյտ Խաչի Պանեօ–Բաշանի «Հ. Իսահակեան» մասնաճիւղը կը ներկայացնէ

Դ ի մ ա կ թատերախումբի կողմէ

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆի

« Մ Ե Ռ Ն Ի Լ Ը
Ո Ր Ք Ա Ն Դ Ժ Ո Ւ Ա Ր Է »

Կիրակի, Նոյեմբեր 26, ժամը 15·30–ին

Théâtre Victor Hugo
14, Ave. Victor Hugo
92220 BAGNEUX

ՆԿԱՏԻ ՈՒՆԵՆԱԼ

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի մասնաճիւղին հայկական Ծնունդի տօնակատարութիւնը Յունուար 6:

Մանրամասնութիւնները յետագային:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Ալֆորվիլի «Լէյն Բիւզանդ» մասնաճիւղը հոգեհանգըստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 26, Ալֆորվիլի Ս. Պօղոս – Պետրոս Եկեղեցւոյ մէջ, իրմէ յաւէտ բաժնուած ընկերուհիներու հոգւոյն յիշատակին: Ժամը 13–էն սկսեալ կը տրուի հոգեճաշ Ալֆորվիլի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ, 9, ռիւ տը Մատրիտ.

***

Շաւիլի եւ շրջակայից կրօնական ընկերակցութեան հոգաբարձութիւնը հոգեհանգստեան պաշտօն կատարել կուտայ Կիրակի, Նոյեմբեր 26–ին, Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցւոյ երկար տարիներ ծառայած դպիրներու՝ Համբարձում Ֆըչըճեան, Կարապետ Բագոսեան, Յակոբ Փափազեան, Փիլիպպոս Օհաննէսեան, Լեւոն Համբարձումեան, Միսաք Երանեան, Գրիգոր Աւագեան, Գալուստ Մինասեան, Յարութիւն Փափազեան, ինչպէս նաեւ երաժշտապետ՝

ՆՇԱՆ ՍԵՐԳՈՅԵԱՆԻ

(իր մահուան 7–րդ տարելիցին առթիւ):

Կը հրաւիրուի համայն հաւատացեալ ժողովուրդը իր ներկայութեամբ յարգելու իրենց յիշատակը:

ԲԱԽՏԱԽԱՂ

(Լ Օ Թ Օ)

Ֆրանսահայ Կապոյտ Խաչի Պօմոնի «Նայիրի» մասնաճիւղը կազմակերպած է Բախտախաղ (Լօթօ), Կիրակի, Նոյեմբեր 26, կէսօրէ վերջ ժամը 14–30–ին, Պօմոնի եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

— ԼՕԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Ջ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) բախտախաղի օրերը Դեկտեմբեր 3, 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3–ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9–ին, Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

Ի ՅԻՇԱՏԱԿ

Տիկին Ազատնի Տէրտէրեան ի յիշատակ իր ամուսնոյն՝ Արսէն Տէրտէրեանի, ինչպէս նաեւ Եղօ Պապին եւ Մուրատեան, Գըչիկեան, Տէրտէրեան եւ Ասլանեան գերդաստաններու բոլոր ննջեցելոց 1000 Ֆր. կը նուիրէ «Յառաջ»ին:

***

Տոքթ. Աւետիս Ինճէճեան (Գերմանիա) իր զարմուհիին՝ Ռոզէթ Թախթալեանի (Մարսէյլ) մահուան առթիւ՝ 500 Ֆր. կը նուիրէ «Ագնաւուր Հայաստանի Համար» (տանիլ «Յառաջ»էն):

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

կը կազմակերպէ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ–ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝
ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6–ին

Palais des Congrès–ի 63B սրահին մէջ:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն:

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ են: Կը խնդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել շուտով՝

INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille

MERCREDI 29 NOVEMBRE à 20 h 30

Présentation et signature du livre

«Arménie, la fracture»

par Pierre VERLUISE
journaliste
à Radio-France Internationale

Compte-rendu du Congrès Constitutif du Mouvement National Arménien tenu à Erevan les 4-5 et 6 Novembre
par Garo HOVSEPIAN

ENTREE LIBRE

ARMENIE — CINEMA

organisé
par le Comité
de la M.C.A. d'Issy-les-Moulineaux

Sous la présidence de
ANDRE SANTINI
Député - Maire
d'Issy-les-Moulineaux

avec
SOS SARKSSIAN
HOVIG HAGHVERDIAN
KIM BAKCHI
de passage en France

Projection du film

MADENATARAN

«Chaque peuple a son Louvre, son Ermitage, son Acropole... les Arméniens ont leur Madénataran»

Dimanche 26 novembre à 14 h 30

à l'AUDITORIUM
Mail Raymond Menard
Issy-les-Moulineaux

LA CROIX ROUGE ARMÉNIENNE
présente
EN PREMIERE MONDIALE
Une production Armenfilm

Dimanche 26 Novembre à 17 heures 30
au CINEMA COSMOS
76, Rue de Rennes, 75006 PARIS — M° Saint Sulpice

ARCHAK II

de TIGRANE TCHOUHADJIAN

le grand film opéra

avec

GOHAR GASPARIAN — MARIA PETROSSIAN — ALICE MAGARIAN
DIKRAN LEVONIAN — MIHRAN YERGAT — ALEXANDRE VARDANIAN
Présentation ALBERT ANDONIAN, écrivain

Billets en vente — Participation 100 Francs

RADIO AYP	6, rue Jules Vanzuppe, IVRY s/Seine	Tél: 45 21 05 05
TELE CONDORCET	175, ave. Jean Jaurès CLAMART	Tél: 46 42 56 17
Restaurant SEVAN	1, bld. Carnot, ALFORTVILLE	Tél: 43 76 52 19
DJIZMEDJIAN	31, rue Paul Déroulède, BOIS COLOMBES	Tél: 47 81 09 72
Epicerie KARADJIAN	121, ave. Henri Barbusse, ARNOUVILLE	Tél: 39 85 04 46
BAKERDJIAN	35, rue de Trévise, 75009 PARIS	Tél: 47 70 07 25

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

LYON, SAMEDI 25 NOVEMBRE, *Dîner de Soutien.*
Salons de l'Hôtel Mercure, Gerland, Lyon 7è (Pont Pasteur).
Exposition photographique et apéritif à partir de 19 h. Dîner à 20 h 30.
Projection sur la campagne d'Arménie 1989 en cours de soirée.
Réservation : Caroline Ohanessian, tél. : 78 08 02 49 (après 19 h 30).

BRUXELLES, MERCREDI 29 NOVEMBRE, *Conférence Publique.*
Foyer Arménien, 157, rue Frantz Merjay, Bruxelles, à 20 h 45.

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Dîner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE, *Conférence Publique.*
Arménie : «été 1989» *organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice*
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Réservations : Anahid Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle Mélikian.

ՇԱԲԱԹ – ԿԻՐԱԿԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 25-26

SAMEDI-DIMANCHE
25-26 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH
LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.152
Fondateur : SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.152

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ

ԵՐԲ ԱՇՈՒՆԸ ՆՈՐ ԳԱՐՆԱՆ ՄԸ ԽՈՍՏՈՒՄԸ ԿԸ ԲԵՐԷ

ՏՈՒՊՉԷՔ՝ 21 ՏԱՐԻ ՅԵՏՈՅ

Իրեն կը սպասէին Փրակա, երեւցաւ՝ Պրաթիսլաւա : 1968–ի Փրակայի գարնան գլխաւոր կերտիչը, ապա՝ զոհը, յաղթական վերադարձ մը ըրաւ Հինգշաբթի օր Պրաթիսլաւա, ուր կը բնակի :

Մայրաքաղաքին մէջ, քանի մը հարիւր հազար հոգի էին հաւաքուած, ինչպէս ամէն օր Վենսեսլաս հրապարակը, բայց Պրաթիսլաւան է, որ ուշադրութեան արժանի պիտի ըլլար, քանի Ա. Տուպչէք հրապարակ կ'ելլէր եւ ելոյթ ալ կ'ունենար ընդհ. խանդավառութեան մէջ : Զինուորական իշխանութիւնները մտահոգ են եւ կ'ազդարարեն, բայց, ժողովուրդը չատ կարեւորութիւն չի տար :

Շուրջ 50 հազարի հասած էր Պրաթիսլաւա հաւաքուած ցուցարարներու թիւը : Պարզ է, յուզուած է, երբ խօսք կ'առնէ .– «Այսքան տարիներ ետք, կրկին ձայնս կը բարձրացնեմ, միանալու համար զանգուածային այս լայնածաւալ շարժումին, որ կ'ուզէ վերանորոգել մեր ընկերութիւնը ; կ'ուզեմ մաս կազմել» : Կ'ոգեկոչէ 1968 Օգոստոսի խորհրդային յարձակումը, որու ձեռնարկեցին Բրեժնեւ եւ Սուսլով եւ որ «Թոյլ տուաւ համայնավար կուսակցութեան մէկ հատուածին իշխանութիւնը ձեռք առնել» եւ խօսքն ուղղելով երիտասարդներուն, որոնք ծանօթ չեն 68–ի գարնան, կ'ըսէ . – «Դո՛ւք էք, նոր սերունդը, որ կրկին կեանք կու տաք մարդկային դիմագիծով ընկերվարութեան». այլ խօսքով ինչ որ ուզեց ընել 21 տարի առաջ եւ չկրցաւ :

Տուպչէք ծնած է 1921–ին Պրաթիսլաւայի մօտ՝ Ուհրովէք : 1939–ին, գործատան մը մէջ բանուոր է եւ կ'արձանագրուի համայնավար (գաղտնի) կուսակցութեան եւ դիմադրութեան մէջ կը մտնէ : 1968–ին կուսակցութեան Ա. քարտուղար է : Ապրիլ 5, Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար (եւ պատմական) նիստը միաձայնութեամբ կ'որոշէ բռնել «չեխ ուղին դէպի ընկերվարութիւն» : Մայիս 3–ին բոլոր ղեկավարները Մոսկուա «հրաւիրուած» են : Յուլիս 10–ին, Մոսկուա 7000 բառերէ կազմուած փաստաթուղթ մը կը հրատարակէ, ձաղկելով մարքս – լենինեան գիծէ որեւէ շեղում» : Յուլիս 14–ին «քոյր» հանրապետութիւնները, բացի Ռումանիայէն, վերջնագիր կու տան Տուպչէքի : Օգոստոս 20–ին, Վարշաւայի Ուխտին 200 հազար զինուորականները վերջակէտը կը դնեն «Փրակայի գարնան», Օգոստոս 21–ի առաւօտեան 5–ին, Տուպչէք եւ իր գործակիցները ձերբակալուած են : 1969–ին իր տեղը կ'անցնի Հուսաք : Դեկտեմբերին դեսպան նշանակուած է Անգարա ; 1970–ին կը հրաժարի կուսակցութենէն : Ետ կը կանչուի Փրակա եւ հսկողութեան տակ, պարտադիր բնակութիւն ունի Պրաթիսլաւա : 1983–ին Անդրոբովին համակամութեան նամակ մը կը գրէ եւ քաջալերական պատասխան մըն ալ կը ստանայ : 1988–ին, Իտալիոյ համայնավար կուսակցութեան պաշտօնաթերթը՝ «Ունիթա» առաջին հարցազրոյց մը կը հրատարակէ, ուր Տուպչէք կը յայտարարէ . – «Պերեստրոյկան անհրաժեշտ է եւ զօրավիգ եմ անոր, որովհետեւ կը գտնեմ թէ սերտօրէն կապուած է մեր ըրածին հետ, 20 տարի առաջ» :

Նոյն տարուան Նոյեմբերին է, որ առաջին անգամ արտօնութիւն կը ստանայ երկրէն դուրս ելլելու : Իտալիա կ'երթայ, տոքթոր Օնորիս Քաուզայի տիտղոսին արժանացած է Պոլոնեայի համալսարանին կողմէ : Իր ճառին մէջ, բուռն պաշտպանութիւնը կ'ընէ ընկերվարութեան եւ կը մէջբերէ Ասիզայի Փրանկիսկոսէն «Տէր Աստուած, ինծի հարկ եղածին չափ խոնարհութիւն տուէք, հանդուրժելու համար այն բաները զորս չեմ կրնար փոխել : Հարկ եղածին չափ քաջութիւն տուէք, փոխելու համար այն բաները, զորս կրնամ փոխել : Եւ հարկ եղածին չափ խելք տուէք, որպէսզի զանազանութիւնն ընեմ այս երկու տեսակ բաներուն միջեւ» :

Տուպչէքի յանցանքը այն էր որ 21 տարի կանուխ իրաւունք ունէր :

× Ուրբաթ օր, Փրակայի մէջ կը գումարուէր Կեդրոնական Կոմիտէի լիակատար նիստը, որմէ կարեւոր որոշումներ կը սպասուէր :

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՐԵՒՄՏԵԱՆ ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ քաղութեան նախագահ ըլլայ, հաւանաբար, Էրիք Հոնէքէր : Քննութիւն բացուած է իր գործելակերպին մասին, կ'ըսուի թէ բռնաբարած է կուսակցութեան կանոնագիրը : Կրնայ արտաքսուիլ կուսակցութենէն, ինչ որ արդէն պատահեցաւ իր նախկին աջ բազուկին՝ Կիւնթէր Միթթակի :

ԼԻԲԱՆԱՆԻ Նախագահին՝ Մոաուատի ազգ. յուղարկաւորութիւնը կը կատարուէր Շաբաթ օր, իր գիւղը՝ Զղորթա, հիւսիսային Լիբանան ; Արեւմտեան – Պէյրութ կեանքը դադրած էր ընդհանուր գործադուլի շարժումի մը հետեւանքով : Ոչ դպրոց, ոչ ալ որեւէ բաց խանութ կամ հաստատութիւն : Փոխադարձ ամբաստանութիւնները կը շարունակուին : Պաղ – տատի համար խնդրոյ առարկայ են՝ Դամասկոս, Իրան եւ Իսրայէլ, Դամասկոսի ձայնասփիւռն ալ պատասխանատու կը նկատէ զօրավար Աուն, Իրաք եւ Իսրայէլ : Աունի հարցը քիչ մը չատ տղայական կը թուի, ընդդիմադիր ըլլալ չի նշանակեր մարդասպան ըլլալ, մինչ պարզ է որ մանրակրկիտ պատրաստութեամբ գլուխ հանուած է ոճրափորձը, սուրիական հսկողութեան տակ գտնուող գօտիին մէջ : Ամէն պարագայի մէջ, Խորհրդարանականները կ'աճապարեն յաջորդ մը ընտրելու համար :

ԹՈՒՐՔԻՈՅ Ընդդիմադիր գլխաւոր Սոսիալ – դեմոկրատ ժողովրդապաշտ (Հալքչի) կուսակցութենէն վեց երեսփոխաններ հրաժարած են, բողոքելու համար ծագումով քիւրտ եօթը ուրիշ երեսփոխաններու արտաքսման դէմ, որովհետեւ մասնակցած էին «Քրտական ինքնութեան» ժողովին (Փարիզ, Հոկտեմբերին) ;

ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ խումբ մը Հայ երիտասարդները, որոնք Նոյեմբեր 12–էն ի վեր լուռ ցոյց մը կ'ընէին Ալֆորվիլի քաղաքապետարանին առջեւ, Նոյեմբեր 22–էն ի վեր հացադուլի ալ ձեռնարկած են : Իրենց պահանջն է օդանաւային կամուրջի մը հաստատումը Լեռնային Ղարաբաղի հետ, սնունդ հասցնելու համար բնակչութեան :

ԲԱՔՈՒԻ շուրջ 100 հաստատութիւններ չեն բացած Զորեքշաբթի օր, իբրեւ «ազդարարիչ գործադուլ» ձեռք ձգելու համար Ղարաբաղի կառավարման յատուկ Կոմիտէի ջնջումը :

ԵՐԵՒԱՆ ↔ ՓԱՐԻԶ ՀԵՌԱՏԻՊ

ԵՐԵՒԱՆ
(«ԱՐՄԷՆՓՐԷՍ» – ՆՈՅԵՄԲԵՐ 17 / 20)

ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԻՒՆ «ԻԺԷԹ ԷՆԹԷՐՆԱՍԻՈՆԱԼ»Ի ՀԵՏ

Հայաստանի ուղղակի արտաքին տնտեսական կապերու զարգացման առնչըւող խնդիրներու չուրջ բանակցութիւններ վարեցին Փարիզէն «Իժէթ Էնթէրնասիոնալ»ի տնօրէն՝ Տարօն Պօղոսեան եւ «Ալքաթէլ» ու «Թոմսոն» ընկերութիւններու ներկայացուցիչները :

Ստորագրուած պայմանագրին համաձայն, «Իժէթ Էնթէրնասիոնալ» ընկերութեան յանձնուեցաւ Հայաստանի միջազգային առեւտուրի կեդրոնին շինութեան փաստաթուղթերը : Դրամական հարցերը ընկերութիւնը ինք կը ստանձնէ : Իրեն յանձնուած են նաեւ Լենինականի Փրանսերէնի թեքումով դպրոցին նախագիծերը : Պայմանագրին մէջ նշուած է ապրանքներու փոխանակութեան միջոցաւ կարելիութիւնը Հայաստանի գիւղատնտեսական մթերքները արտածելու :

Ծրագրուած է նաեւ հայկական համատեղ դրամատուն մը բանալ Երեւանի մէջ :

Փարիզի մէջ Հայկական Մշակութային կեդրոնի մը ստեղծման համար Երեւանի Մատենադարանին բաժին մը յատկացուած է : Այս կապակցութեամբ Երեւանի քաղաքապետարանը «Իժէթ Էնթէրնասիոնալ»ի հետ կը մշակէ այդ կեդրոնին անհրաժեշտ նիւթեր տրամադրելու առաջարկութիւններ :

Հաղորդուեցաւ որ օդանաւային հայկական վարչութիւնը 1990–էն սկսեալ կը կազմակերպէ Երեւան – Փարիզ ուղիղ թռիչքներ :

***

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀՐԱՏԱՐԱԿՉՈՒԹԵԱՆ ԱՅՑԵԼՈՒԹԻՒՆ ԱՐՑԱԽ

Գլխաւոր խմբագիր Հրաչեայ Թամրազեանի գլխաւորութեամբ՝ «Խորհրդահայ Գրող» հրատարակչութեան խումբ մը աշխատողները այցելեցին Խորհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան ԼՂԻՄ–ի կազմակերպութեան կեդրոնատեղին, «Արցախ» հանդէսի եւ «Խորհրդային Գրող» թերթի խմբագրութիւնները, Ստեփանակերտի ու գաւառներու կարգ մը դպրոցները : Գործնական խօսակցութիւն տեղի ունեցաւ արցախցի գրողներու գործերուն հրատարակման շուրջ, որ պիտի իրագործուի Երեւանի մէջ :

***

ԱՐՑԱԽՑԻ ԳՐՈՂՆԵՐ՝ ՊԱՐԳԵՒԱՏՐՈՒԱԾ

Խորհրդային Միութեան Գրողներու Միութեան Լեռնային Ղարաբաղի մարզային կազմակերպութիւնը եւ Արհեստակցական Միութիւններու մարզային խորհուրդը յայտարարած են գրական գործերու մրցանակաբաշխութեան արդիւնքները :

Ա. մրցանակ .– Բանաստեղծուհի՝ ԱՆԱՀԻՏ ՔՈՉԱՐԵԱՆ :

Բ. մրցանակ .– Լրագրող՝ ԳԵՂԱՄ ԲԱՂԴԱՍԱՐԵԱՆ :

Գ. մրցանակ .– Արձակագիր՝ ՍԷՅՐԱՆ ԲԱԼԱՅԵԱՆ :

***

ԵՐԿՐԱԲԱՆՆԵՐՈՒ ԴԻՄՈՒՄԸ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ

«Խորհրդային Ղարաբաղ» թերթին մէջ լոյս տեսած է Լենինգրադի «Ա. Կարպինսկի» համամիութենական գիտահետազօտական երկրաբանական հիմնարկի անձնակազմին կողմէ ստորագրուած դիմում մը՝ ուղղուած Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի երեսփոխաններուն :

Իրենց աշխատանքին բերումով Անդրկովկասը, նամանաւանդ Արցախը լաւ ճանչցող այս երկրաբաններուն կարծիքով Լեռնային Ղարաբաղի մարզային խորհուրդը անմիջապէս Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին ենթարկելու որոշումը միակ ողջախոհ փոխադարձ զիջումը պիտի ըլլար : Երկրաբանները կ'աւելցնեն որ այս հարցին մէջ վճռորոշ խօսքը պէտք է պատկանի ԼՂԻՄ–ի բնակչութեան ;

Լենինգրադցի երկրաբաններուն համար Լեռնային Ղարաբաղը Ազրբէջանի ենթակայութեան տակ պահելը հակամարդկային է եւ կրնայ նոր ողբերգութիւններու յանգիլ : Անոնք միանգամայն անհրաժեշտ կը համարեն Գերագոյն Խորհուրդի մօտակայ նիստին Լեռնային Ղարաբաղի Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին եւ Ազգային Խորհուրդին անդամներու մասնակցութեամբ լուծել հետեւեալ հարցերը .–

1 .– Վերականգնել ԼՂԻՄ–ի երեսփոխանական մարմինները ու զանոնք անմիջապէս ենթարկել Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին :

2 .– Լեռնային Ղարաբաղի բնակչութեան մէջ հանրաքուէ կազմակերպելով լուծել մարզին ինքնորոշման հարցը :

3 .– Ամբողջովին վերցնել շրջափակումը եւ երաշխաւորել երկու կողմերու քաղաքացիներուն ապահովութիւնը :

***

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅԵՐՈՒ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆԸ

Սուրիոյ օդային ընկերութեան բեռնատար օդանաւը Դամասկոսէն Երեւան բերած է 33 թոն սննդամթերք : Այս առթիւ Ոսկան Եպիսկոպոս Կոլպաքեան «Թաս»ի թղթակցին ըսած է թէ այն արդէն տասներորդ օդանաւն է որ սուրիահայ գաղութ կը ղրկէ Հայաստան : Եպիսկոպոսը ընդգծած է նաեւ թէ Սուրիոյ ղեկավարութիւնը Հայերուն արտօնութիւն տուած է որեւէ ատեն անվճար կերպով օգտուիլ բեռնատար կառքերէն ու օդանաւերէն :

ՏԱՐԵԼԻՑ

ՀԱՂՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Հայաստանի մէջ՝ 1988 Դեկտեմբեր 7–ի երկրաշարժի Առաջին տարելիցին առիթով, Սուրբ Էջմիածնէն ստացուած է հետեւեալ հեռագիրը. –

«Հայաստանի աղէտալի երկրաշարժի տարելիցին առթիւ կը հրահանգենք, որ Դեկտեմբեր 10–ին, կիրակի օր, Հայաստանեայց բոլոր Եկեղեցիներում ի Հայաստան եւ ի Սփիւռս աշխարհի մատուցուեն Սուրբ Պատարագներ եւ կատարուեն հոգեհանգստեան պաշտօններ ի խաղաղութիւն բազմահազար զոհեալների հոգիների :

Նոյն օրը մենք պիտի մատուցենք Սուրբ Պատարագ եւ պիտի նախագահենք հոգեհանգստեան արարողութեան Լենինական քաղաքում Սուրբ Աստուածածին Եկեղեցում եւ ապա Սպիտակ քաղաքում :

Թող բարին Աստուած խաղաղութեամբ ու ողորմութեամբ ընդունի մեր անմեղ զոհերի հոգիները եւ արժանի անի նրանց յաւիտենական կեանքի» :

ՎՇՏԱԲԵԿ ՍՐՏՈՎ, ԵՒ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՄԲ՝

ՎԱԶԳԷՆ Ա.
ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԴԻՒԱՆ
ՀԱՅՐԱՊԵՏԱԿԱՆ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

ՈՐՊԷՍԶԻ ՋՐԱՄՈՅՆ ՉԸԼԼԱՆ ՍԱՌՑԱԿՈՅՏԵՐԸ

Ստաւրոպոլ, Կուրսկ, Պիատիգորսկի, Կիսլովոդսկի ... այստեղ անունները Հայաշխարհի ձեր իմացութեան մէջ իմաստ ունի՞ն. կրնա՞ք որեւէ ձեւով զանոնք առնչել Հայութեան, կամ հայկական որեւէ բանի հետ: Այս հարցումներուն տրուելիք ժխտական պատասխանները միայն մերինները պիտի չըլլային: Եօթը միլիոնոց մեր զանգուածէն քանի մը հազարնոց մաս մը միայն դրական պիտի պատասխանէր նման հարցումներու, եթէ յատկապէս անոնք ուղղուէին Հոկտեմբերէն առաջ: Իսկ այսօր, անոնք որոնք կարդացին Հոկտեմբեր 25-ի «Խորհրդային Հայաստան»*ի «Ներքին Սփիւռք» խորագրուած սիւնակին մէջ, Թերթին Թղթակիցներէն՝ Ռուբէն Սիմոնեանի գրութիւնը, պիտի աւելցնեն քանի մը հազարնոց մեր մասնիկին թիւը: Այդ մասնիկը Ստաւրոպոլի երկրամասին Կուրսկի շրջանը ապրող Հայերէ կը բաղկանայ. տեղանունները, որոնք այն տպաւորութիւնը կը ստեղծեն թէ խօսքը ժամանակի մշուշին մէջ կորած շրջաններու մասին է. մինչդեռ անոնք եթէ նոյնիսկ կորած չեն, խրուած մնացած են անտարբերութեան, մոռացութեան, մառախուղին մէջ:*

«Ես հայ հօր եւ մօր զաւակ եմ. հօրս անունը Գուրգէն է, իսկ իսկական ազգանունս՝ Կլինչայեան: Նման ազգանուններ շատ կան մեր գիւղում, որոնք ռուսական վերջաւորութիւն են կրում: Ստաւրոպոլի Կուրսկի շրջանում կայ մի մեծ ու շէն հայկական գիւղ, որի բնակիչները թրքախօս են»: *Ահա անտարբերութեան ու մոռացումի մառախուղէն յայտնուածը. այդ գիւղը կը կոչուի Եղիսեա. ան օր մը գրեթէ դիպուածով տեղ կը գրաւէ* «Խորհրդային Հայաստան»*ի Թղթակիցին երթուղիին վրայ, որ հետեւեալ տողերով կը նկարագրէ զայն.* – «կեդրոնական փողոցները կրում են հայ մեծերի անունները՝ Աբովեան, Տէրեան, Իսահակեան, Շահումեան»: *Այս փողոցներէն մէկուն մէջ լաւ բախտի զարնուած դանէ մը յայտնուած անձը* «մտաւորականի կեցուածքով ծերունազարդ մի այր ողջունում է թուրքերէն...»: *Յետոյ երբ կը տեղեկանայ թէ խօսակիցը Հայաստանէն լրագրող մըն է,* «կենսատու ջրի կարօտած պապակ մարդու պէս մէկէն անցնում է հայերէնի». *բաժը.* «ո՞նց է Արցախի վիճակը, քար ենք դարձել անորոշ սպասումից: Մեր գիւղացիները եւս ազգային ու կրօնական հալածանքի զոհեր են որոնց բերանից ստիպմամբ հանել են մօր լեզուն, բայց փառք Աստուծոյ, հայեցի մտածողութիւնն ու ազգային սովորութիւնները չեն կարողացել վերացնել: Այսպէս էլ ապրում ենք շփոթ կեանքով: Մենք Հայեր ենք, բայց մեր մայրենի լեզուն ռուսերէնն է, դպրոցը ռուսական է, իսկ առօրեայ խօսակցական լեզուն թուրքականի ինչ – որ խառնուրդ է: Բայց մեր հոգու կրակը պահում ենք: Լաւ ժամանակն է, պէտք է կառչենք դրա բորբոքմանը նպաստող 'զօրութեանը' վերակառուցմանը, որ չուշանանք պատմութեան գնացքից»:

Թրքախօս Հայերու այս զանգուածը որուն մայրենի լեզուն ալ ռուսերէնն է, զոհն է Թաթար – Մոնղոլներու կեղեքումին. ԺԸ. դարուն անոնք իրենց ապաստանած շրջաններու բնիկները մահմետականացնելու կը ձեռնարկեն, այսպէս կուլ կ'երթան աղուանական ցեղերը ու պատմական Կապաղակի մեծ թիւով Հայեր: Իսկ Կասպից ծովու արեւմտեան ափի Շաչմաս ու Քիրվար գիւղերու Հայերը որոնք արդէն մահուան սպառնալիքի տակ իրենց մայրենի լեզուն մոռցած էին, չյօժարելով ուրիշին հօտին լծուիլ, 190 տարի առաջ կը գաղթեն Ռուսաստանի այս շրջանները. յետոյ, ուզելով պատմական Հայաստանի տեղանունները գործածել, իրենց բնակավայրը կը կոչեն Եդեսիա. այս անունը շուտով կը ձեւափոխուի սակայն, վերածուելով Եղիսիայի, Եղիսեայի: Դարասկիզբի այլեկոծումները հայկական քիչ բան կը ձգեն հոն. 1936-*ին ձեռագիր ու տպագիր գիրքեր, սրբապատկերներ, եկեղեցական գոյքը, նաեւ գիւղին պատմութեան վաւերագիրները հրոյ ճարակ կը դառնան: Հայկական դասարանները կը փակուին, ուսուցումը ռուսերէն կը շարունակուի: Գիւղական խորհուրդի «խելօք» մէկ քարտուղարին ջանքով ալ հայկական ազգանուններու մեծ մասին վերջաւորութիւնը «կը բարեփոխուի» ռուսական ձեւով:* «Այդպէս էլ հնարաւոր չեղաւ ստեղծել հայախօսների միջավայր» *կը շարունակէ ցաւը պատմել մտաւորականի կեցուածքով ծերունին.* «մենք շատ բաների հետ չենք ունեցել հայերէն թերթ, ռատիօ հաղորդում, շփում գիտութեան եւ արուեստի հայ գործիչների հետ»: *Այս արտայայտութիւնը պատճառ կ'ըլլայ որ լրագրողը կամաց մը դարձնէ մետալը ու գրէ.* – «Փաստը ստիպում է ասել, որ մենք շատ վատ գիտենք խորհրդային Սփիւռքը եւ այդպէս էլ կը լինի, քանի դեռ գիտական «գոյքագրում» չենք կատարել, հոգեւոր կամուրջներ չենք ստեղծել մեծ երկրի հեռաւոր ծագերում ապրող մեր հարազատների միջեւ»:

Սակայն, ինչպէս կ'երեւի, հեռաւորութիւնը, կամուրջներու պակասը, մէկ ուղղութեամբ միայն ազդեցութիւն գործած են. Եղիսեայի Թրքախօս Հայութեան համար Հայաստան երբեք չէ եղած «հեռաւոր ծագ» *մը. անոնք* «տառապագին ապրումների մէջ են Արցախի եւ երկրաշարժից տուժած մեր հայրենակիցների, աւեր – ուած քաղաքների ու գիւղերի համար ... արդէն Դեկտեմբերի 8-ին առանց հրահանգի սպասելու, Կիրովական ուղարկեցին ալիւր, գետնախնձոր, կաղամբ, ձէթ, վրաններ, կիսամուշտակ, եւայլն: Արագ հաւաքուեց նաեւ 30 հազար ռուբլի»:

Ի՞նչն է որ հեռաւոր ափերու վրայ հայ պահած է ռուսերէն մայրենիով Թրքախօս Հայերու 4000 հոգինոց այդ բեկորը. Թերեւս երիտասարդ տնտեսագէտ Ռաֆայէլ Սարկիսովի հետեւեալ արտայայտութիւնը պատասխան մը ըլլայ այս հարցումին. «մեր հոգու աչքը միշտ յառած է հեռաւոր Հայաստանին, որի մասնիկներն ենք: Առանց հայրենիքի զգացողութեան անհնար է ապրել: ... Մտահոգում է մեր թրքախօս լինելու փաստը: Այս տարուայ սկիզբին մեր նախաձեռնութեամբ գիւղի համայնքի բազմամարդ հաւաք կազմակերպուեց: Ժողովը գրեթէ միաձայն որոշեց Հայոց լեզու դասաւանդել դպրոցում, իսկ մեծահասակները մայրենին պէտք է սովորեն խմբակներում»: *Այս որոշումին կը հետեւի սակայն պահանջներու շարան մը. ուսուցիչ – ուսուցչուհի, դասագիրք ու ամէն բան որ Հայաստանի «սահման»ներէն ներս պիտի փոխադրէ զիրենք:*

Ամառուան արձակուրդի օրերուն երկկողմանի համաձայնութեամբ կարելի կ'ըլլայ քանի երախայ Հայաստանի մէկ ճամբարը ղրկել, որոնք ամիս մը մնալէ ետք կը սորվին հայերէն խօսիլ, երգել, պարել: Ստացած են նաեւ հայերէն դասագիրքեր, սակայն ընելիք շատ բան կայ տակաւին:

Արցախցիին թեւթափով արթնցաւ ժողովուրդ մը, մինչեւ իր հեռաւոր մասնիկները. սկսան յայտնաբերուիլ նաեւ սառցակոյտերու ջուրով ծածկուած մասերը: Ամենամեծ սառցակոյտը «Ներքին Սփիւռք» կոչուածն է որուն մեծագոյն մասը կը շարունակէ ծածկուած մնալ ջուրին տակ. մեր ուժերը պիտի բաւե՞ն յայտնաբերելու եւ բոլորովին ջրամոյն ըլլալէ փրկելու այդ զանգուածը: Եղիսեան ո՛վ գիտէ քանիներէն մէկն է որոնք իրենց աչքը յառած Հայաստանի, կը սպասեն կամուրջներու. անոնցմով միայն կրնայ հնչել Եղիսեաններու փրկութեան ժամը:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 – 5 – 6

Բ. ՆԻՍՏ

ԳԱՐԵԳԻՆ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԵՐՍԻՍԵԱՆ, *Առաջնորդ Երեւանի, խօսեցաւ յանուն Վազգէն Ա. Կաթողիկոսին բերելով անոր ողջոյնները, միաբանութեան, արիութեան, իմաստութեան մաղթանքները (ծափահարութիւններ):*

Հայ եկեղեցին, ըսաւ Եպիսկոպոսը, իր 1700-*ամեայ պատմութեան ընթացքին Աւարայրէն Սարդարապատ եւ մինչեւ Արցախ քալած է իր ժողովուրդին հետ: Այսօր Արցախով, Սումգայիթով, երկրաշարժի ահաւոր աղէտով եւ շրջափակումով կրկին դէմ – յանդիման է հոգեբանական եւ քաղաքական նոր Աւարայրի մը, նոր Սարդարապատի մը: Այս կացութեան առջեւ հրամայական է միասնականութիւնը ազգովին՝ ժողովուրդով, Պետութեամբ եւ Սփիւռքով որպէսզի չվտանգուին ազգային նպատակները: Երեւանի առաջնորդը դիտել տուաւ որ այսօր հայ ժողովուրդը վճռականօրէն կը քալէ դէպի իր ապագան, սակայն այս երթի ընթացքին իր հայեացքը պէտք է ուղղէ դէպի իր անցեալը անկէ քաղելու համար փորձառութիւնը եւ առաջնորդուելու համար իմաստութեամբ:*

Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեան աւարտեց իր խօսքը հայցելով շնորհներն ու առաջնորդութիւնը Ս. Հոգւոյ որպէսզի՝ «մեր ժողովուրդի զաւակները անվրդով եւ ապահով նաւարկեն դէպի խաղաղ նաւահանգիստ ուր ողջագուրուեն սէրը, ողորմութիւնը եւ խաղաղութիւնը, որ յաղթանակեն ճշմարտութիւնն ու արդարութիւնը»:

Գարեգին Եպիսկոպոս Ներսիսեան հետեւեցաւ Համագումարի բոլոր նիստերուն:

ՀՈՒՆԳԱՐԻՈՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՖՈՐՈՒՄԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ *նախ ըսաւ թէ չի փափաքիր ռուսերէն խօսիլ, հայերէն չի գիտեր, հետեւաբար պիտի խօսի հունգարերէն: Ընդգծեց հունգար եւ հայ ժողովուրդի զուգահեռ ճանապարհները պատմութեան մէջ, իրենց երկարամեայ պայքարներով բռնակալութիւններու դէմ յանուն ազգային անկախութեան: Հայերը ապաստան գտած են Հունգարիա, տարբեր ժամանակներուն, եւ որպէս երկրի հաւատարիմ քաղաքացի մասնակցած են ազատագրական պայքարներուն եւ տուած են նահատակներ: Պէտք է, շարունակեց հունգար երիտասարդը, մարտնչինք, մեր գլուխները բարձրացնենք յանուն լաւագոյն ապագային, յանուն անկախ ապագային: Դիտել տուաւ որ հունգարական ժողովուրդը վերջերս հասաւ իր քառասուն տարիներու երազներուն հռչակելով Հունգարիոյ Հանրապետութիւնը, (ծափահարութիւններ): Մենք, աւելցուց բանախօսը, ճանապարհ պիտի բռնենք դէպի Եւրոպա եւ յոյս ունինք որ ձեզի հետ միասին այնտեղ կը ժամանենք (ծափահարութիւններ): Հունգարիայէն դժուար է հետեւիլ թէ ի՞նչ կը կատարուի Հայաստան, սակայն բնաւ դժուար չէ, աւելցուց ան, որոշել թէ մենք որ կո՞ղմն ենք (ծափահարութիւններ): Ու վերջացուց յայտարարելով՝* «յոռետեսները կ'ըսեն թէ Հայաստանը եղած է, ես կը հաւատամ որ Հայաստանը պիտի ըլլայ: Ուժեղ եղէք բարեկամներ որովհետեւ աշխարհը ձեր ձայնը կը լսէ»:

«Աստուած պաշտպանէ Հայաստանը» *այս վերջին խօսքերը արտասանեց հայերէնով, բուռն ծափահարութիւններու տակ:*

ԱՇՈՏ ՄԱՆՈՒՉԱՐԵԱՆ 11 *անդամներէն մին Ղարաբաղ Կոմիտէի, այսինքն համագումարի նախաձեռնող մարմնին, խօսք առաւ ոչ թէ ելոյթ մը ունենալու, այլ՝ ցաւօք յայտնելու համար թէ հայ ժողովուրդի զաւակներէն մին՝ Պարոյր Հայրիկեան, որ տարիներ շարունակ պարզած է ազգային արժանապատուութեան դրօշը, այսօր հնարաւորութիւն չունի մասնակցելու Հայոց Համազգային Շարժումի համագումարին: Շեշտեց թէ, հակառակ անոր որ տարակարծութիւններ գոյութիւն ունին գաղափարներու շուրջ, ազգային նպատակներու հասնելու ուղիներուն վերաբերեալ, սակայն ան արգելք չէ որ Շարժումը ամէնուրեք յայտարարէ եւ պահանջէ Պարոյր Հայրիկեանի վերադարձը Հայրենիք: Համագումարը, ունկնդրեց ձայներիզի վրայ արձանագրուած Պարոյր Հայրիկեանի ողջոյնի խօսքին մէկ մասը, առնչուած շարժման ծրագրին եւ կանոնադրութեան. իսկ հնարաւորութիւն տրուեցաւ փափաքողներուն լսել ուղերձը ամբողջութեամբ Մարդկային Իրաւունքներու Յանձնախումբի նիստին:*

ԳԵՂԱՄ ԳԵՒՈՆԵԱՆ, *Փարիզէն, անդամ «Երկիր և Մշակոյթ» կազմակերպութեան, սրտաբուխ խօսքերով եւ եռանդոտ շեշտերով ըսաւ թէ տարիներէ ի վեր թաքուն պահուած գաղափարներ այսօր Հայաստանի ժողովուրդը ազատօրէն կ'արտայայտէ, գաղափարներ կապուած հողին, պատմութենէն ժառանգուած իրաւունքներուն: Պարզեց Սփիւռքի պայքարը տարիներու ընթացքին՝ մնալ Հայ եւ փոխանցել ինքնութիւնը, պաշտպանել ամբողջական Հայաստանի գաղափարը կառչելով մեր անձեռնմխելի իրաւունքներուն: Սփիւռքը եւ Հայրենիքը, ըսաւ, նոյն պայքարը ունին, հարկ է գօտի մը շղթայել Սփիւռքը կապելով Հայաստանին, Արցախի ժողովուրդին. ինչ որ կը պահանջէ կազմակերպուիլ ազգօրէն: Երթալ դէպի հող, դէպի միացեալ Հայաստան, չհրաժարիլ մեր իրաւունքներէն, այս պէտք է ըլլայ միակ կարգախօսը ապագայի նկատմամբ, եզրակացուց Գեղամ Գեւոնեան:*

ՍՈՒՐԻԿ ՍՈՒՐԷՆԵԱՆ *Հայ զինակոչիկներու (զինուորագրեալներու) իրաւունքներու պաշտպանութեան նախաձեռնող խորհուրդի անունով բացատրեց թէ ինչու նստացոյց կազմակերպուեցաւ Ազատութեան հրապարակը, Օգոստոս 4-էն ի վեր, եւ թէ ի վերջոյ զինուորական ղեկավարութեան հետ բանակցելով եւ համաձայնելով կարելի եղաւ նստացոյցի մասնակցող բոլոր երիտասարդները,* 130 *հոգի, Նոյեմբեր 4-ին (նոյն օրը) ղրկել ծառայութեան, աղէտեալ գօտիին մէջ, Լենինական (ծափահարութիւններ): Իսկ, վերջացնելով իր ելոյթը յայտարարեց յանուն հայ զինակոչիկներու պաշտպանութեան նախաձեռնող խորհուրդի՝* «կ'երդնունք ըլլալ զինուոր Հայոց Համազգային Շարժումին, պայքարիլ այնքան ժամանակ մինչեւ իրականացուեն Հայոց Համազգային Շարժումի բոլոր նպատակները»:

ՀԷՆՐԻԿ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ, *Արեւելահիմնարկէն, ունեցաւ շահեկան ելոյթ մը, միանգամայն սրամիտ, «երգիծաբանական» կողմերով եւ լրատես: Նախ սկսաւ զգուշացումներով չնմանելու համար Կրեմլինի նստաշրջաններուն, ուր ամէն ինչ կ'երկարաձգուի. որովհետեւ հոս որոշ նպատակ մը կայ, չկրկնելու համար ինչ որ արդէն եղած է հրապարակներու վրայ, հանրաժողովներու ու ցոյցերու ընթացքին որովհետեւ այդ հանդրուանը անցած է: Հեգնեց «նախա – խորհրդարան» կազմակերպութիւնը (համագումարին ընդդիմադիր հոսանք) ըսելով թէ՝* «ինչպիսի խորհրդարան է որ ոչ բանակ ունի, ոչ դրամ եւ ոչ ալ դրօշ» *(ծիծաղ եւ ծափահարութիւններ): Թիւ մէկ հարցը նկատեց յառաջիկայի ընտրութիւնները եւ դիտել տուաւ որ այս օրերուն գրասենեակներուն մէջ կը վաճառուի «ընկեր Փանջունին» եւ լաւ կ'ըլլայ որ բոլորն ալ կարդան որովհետեւ ան որպէս երգիծանք ուղղուած չէ միայն Դաշնակցութեան կամ Բոլշեւիկներու դէմ, այլ՝ հոն կան կէտեր որոնք՝* «դպում են ուղիղ մեր գլխին». *այսինքն պէտք է գիտնալ որ յեղափոխական ռոմանթիզմով կարելի չէ գործ սարքել: Կայսրութիւնը շարունակեց, քայքայուելու վրայ է եւ մօտ ապագայի մը մէջ պիտի փլի (ծափահարութիւններ), եւ աւելցուց՝* «միայն թէ վաճեցին ասած

ՕՐՈՒԱՆ ՀԱՐՑԵՐ

ՍԱՐՍԱՓԻ ՈՒ ԹՇՈՒԱՌՈՒԹԵԱՆ ՀԱՅՐԵՆԻՔԸ

Արեւելեան Եւրոպայի անակնկալ ու օրէ օր ընդլայնող ալեկոծումին մէջ, կատարուածին անհաղորդ ու խուլ անկիւն մը կայ: Մինչ ամբողջ աշխարհի հանրային կարծիքը չի հասնիր իսկ հետեւելու փոփոխութիւններու, վերիվայրումներու հեւ ի հեւ յորձանքին, Ռումանիա գոնէ երեւութապէս, անվրդով կը շարունակէ իր առաջնորդին թելերով ճախրել համայնավարութեան մէկ բարձունքէն միւսը: Անվրդով, քանի որ մանր – մունր պատահարներէ զատ, բողոքի ոչ մէկ զանգուածային ցոյցի արձագանգեցին լրասփիւռները: Երբ Լեհաստան, ապա Հունգարիա, Արեւելեան Գերմանիա, նոյնիսկ Պուլկարիա թօթափեցին տասնամեակներու կապանքները, ու կը ջանան տարբեր ակնոցներով նայիլ աշխարհին ու նաեւ իրենց իրականութեան, Ռումանիա անձնատուր համայնավարութեան վերջին բերդապահներէն Ջաուշէսկուի ցնորամտութեան, կը շարունակէ նոյն երգը երգելով քալել նոյն ճամբայէն. ու այդ երգը անբացատրելի յամառութեամբ մը, տրտունջի, անհամբերութեան ոչ մէկ երանգ կը ստանայ տակաւին:

Հոն, 237.500 քառակուսի քիլոմեթր տարածութեան վրայ 23 միլիոն մարդիկ կ'ապրին համակերպութեան, հանդուրժողութեան բացառիկ տիպարներ մարմնաւորելով: Գիւղեր կան, ուր տնտեսութեան մտահոգութեամբ ժամը 19-էն կանոնաւոր կերպով կը կտրի ջուրն ու ելեկտրականութիւնը: Անցեալ Մայիս ամսուն գործաւորուհի մը այս կացութենէն ջղայնացած թթուի շիշ մը շպրտեց ժողովրդական խորհուրդի ղեկավարին դէմքին. փոխադրուեցաւ շրջանային կեդրոնի բանտը ուր քանի մը օր մնալէ ետք առանց հարցաքննութեան կամ դատավարութեան, անյայտացաւ. այսօր ամուսինն իսկ կը խուսափի անոր մասին խօսելէ:

Մարիանա ագարակի բանուորուհի մըն է որ կ'աշխատի հացի (ամէն ճաշի միայն չերտ մը), ճակընդեղի եւ գետնախնձորի փոխարէն: Շաբաթը անգամ մը կրնայ խոզի միս ուտել: Սննդամթերքի բաժնեքարտեր ունի ան ալ, հակառակ անոր որ շաբաթը եօթը օր կ'աշխատի իր թրաֆթէօրին վրայ. ճիշդ է, կիրակի օրերը պարտաւորուած չէ աշխատելու, սակայն երբ կուգան զինքը կանչել, չի համարձակիր մերժել, որպէսզի թրաֆթէօրը սխալ տեղ մը ձգած ըլլալուն համար 700 լեւ տուգանք վճարելու չստիպուի:

Դպրոցական վերամուտին առաւօտեան ամէն դասարանի մէջ օրուան դասը կը սկսի «Ո՞վ է Նիքոլա Ջաուշէսկուն» հարցումով: «1982-ին Ֆրանսայի քարտէս մը ունէինք» կը պատմէ Ֆրանսերէնի ուսուցիչ մը, «յետոյ փոխարինեցին Ռումանիոյ մէկ քարտէսով. 1986-ին վերցան ֆրանսական բոլոր դասագիրքերը: Իմ պաշտօնավարած դպրոցիս մէջ աշակերտները ֆրանսերէն կը սորվին Ջաուշէսկուի ճառերուն, իսկ նօջը քերթուածներուն ֆրանսերէն թարգմանութիւններով»:

Ամբողջ ռումանացի ժողովուրդին առօրեան յագեցած է Ջաուշէսկուի անունով, անձով ու գործունէութեամբ: Օրական երկու ժամուան հեռատեսիլի հաղորդումներուն մեծ մասը անոր յատկացուած կ'ըլլայ: Ոչ մէկ խօսք Պեռլինի, Լայփցիկի հսկայածաւալ ցոյցերուն մասին: Ժողովուրդը չի գիտնար թէ Է. Հոնէքէրի իշխանութեան վերջ տրուած է եւ թէ աշխարհի լրասփիւռները ամէն պահ կ'արձագանգեն աւելի ու աւելի մեծ փոթորկումներու:

Անոնք ուրիշ ընելիքներ ունին: Պուքրէշի մէջ օրինակ, հարիւրաւոր երիտասարդներ իրենց ուսուցիչներուն հետ ծպտուած են որպէս երջանիկ համայնավարներ: Կարմիր վզկապ ու դրօշներ ունին, նաեւ գործի կապոյտ նոր շապիկներ:

Այս բազմութիւնը երեքուկէս երկվայրկեանի նկարահանումի մը համար խմբուած է: Իրիկուան լուրերուն պէտք է ցոյց տալ ամբոխը որ խելայեղ կը ծափահարէ Կեդրոնական Կոմիտէի ընդհանուր ժողովին Ջաուշէսկուի արտասանած ճառը:

Երկիրը պարենաւորումի մեծ նեղութեան մէջ է. բաժնետոմսի ենթակայ ապրանքներն իսկ կը պակսին, ինչպէս բանջարեղէնները: Տասը տարիէ ի վեր շուկաները ոչ լեմոն, ոչ ալ նարինջ տեսած են: Գրեթէ ոչ մէկ դեղ կարելի կ'ըլլայ ճարել: Օճառ չկայ, լուացքի փոշի չկայ. երբեմն միայն մարդիկ կրնան գարեջուր ու լուցկի գտնել հրապարակին վրայ: Ռումանիոյ սննդեղէնի գլխաւոր արտադրութիւնը եգիպտացորենն է, գետնախնձորը եւ ճակընդեղը: Նման մթնոլորտ մը սպասուած այցելուներ կը դառնան Լեհերու խումբերը. անոնք իրենց ինքնաշարժերով կուգան արուարձաններու թափուր գետիններուն վրայ դիրք գրաւելու, որպէս շրջուն վաճառորդներ: Խումբով կը ճամբորդեն ու կանգ կ'առնեն կեդրոններէ երկու – երեք քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ, սպասելով որ յաճախորդներու շարանը ծայր տայ: Իրենց ինքնաշարժները լեցուն են պատրաստի ապուրներու թղթապարկերով, շրթունքի ներկով, շաքարեղէնով, հրահաններով, նայլընէ գուլպաներով: Ալի պապայի քարայրներն են անոնք ռումանացի գնորդներուն համար:

Երկրին դրամանիշը լեւն է. պաշտօնական սակով մէկ լեւը հաւասար է 0.43 ֆրանքի. իսկ սեւ սակարանի գիներով տասնապատիկ նուազ է արժէքը: Տուփ մը «Քէնթ» ծխիկը կ'արժէ 1500 լեւ:

Մարդկային իրաւունքներու մասին աւելորդ իսկ է խօսիլ, անհատական ազատութիւններ գոյութիւն չունին: Թղթակցութիւնը, հեռաձայնի հաղորդակցութիւնը հակակշռի ենթակայ է: Մեծ թիւով մատնիչներ կը վխտան ամէն կողմ, ընդդիմադիր գլխաւոր դէմքերու կապը կտրուած է արտաքին աշխարհին հետ:

Մայրաքաղաքը որ անցեալին «Պալքաններու Փարիզը» կը կոչուէր, այսօր համրացած շրջանի մը վերածուած է: Պուքրէշի Վիքթորիէի պողոտային որ հին ժամանակներուն քաղաքի փառաւոր շրջաններէն մէկն էր, բնակիչներէն երիտասարդուհի մը կ'ըսէ. – «Ներքնազգեստներու վաճառատուները պարապ են. Նպարավաճառները միմիայն չամիչներ ունին ծախելիք. շնորհիւ Ջաուշէսկուի, Ռումանիա եղաւ այն նշանաւոր երկիրը ուր կիները այլեւս ներքնազգեստ չեն գործածեր, իսկ այրերը չամիչներով լեցուն գաւաթներ կը բախեն իրարու: «Պարոն»ը յաջողեցաւ գերիներու վերածել մեզ»:

Պուքրէշի բնակիչները «Հիրոշիմա» կը կոչեն քաղաքին այն թաղը ուր հարթիչ մեքենաներ ու կռունկներ կը բանին, կը փորեն, կը քանդեն նախագահական պալատին շրջակայքը: Աշխարհի մեծագոյն շինարարական հրապարակն է այդ վայրը: Փարաւոնավայել պալատին շինութիւնը որպէս թէ երկրին գլխաւոր մտահոգութիւնը ըլլար: Մարդ չի գիտեր թէ քանի զինուորական, քանի թեքնիք մասնագէտ կ'աշխատի գետնափոր գաղտնարաններու մէջ, ուր կը կառուցուի մտիկ ընելու կեդրոն մը: Շինարարական խումբէն ելեկտրոնիկի մասնագէտ մը կ'ըսէ թէ պալատը պիտի արժէ աւելի քան վեց միլիառ տոլար. մտիկ ընելու կեդրոնէն կարելի պիտի ըլլայ հետեւիլ մէկ միլիոն հեռաձայնի հաղորդակցութեան: Շէնքին կեդրոնական մասին մէջ հանդիսութեան սրահ մը կը գտնուի շուրջ երկու հազար քառակուսի մեթր տարածքով, որ «Ռումանիա» կը կոչուի: Այդ սրահին մարմարները բերուած են Հարաւային Ափրիկէէն եւ Քարարայէն: Իսկ 500 քիլոկրամնոց միաձոյլ ոսկիէ դուռը թանկագին քարերով զարդարուած է:

Պալքաններու Փարիզին փայլուն շրջանին մարդիկ կ'ըսէին թէ երբ Փարիզի լոյսերը վառին, Պուքրէշի փողոցները կը լուսաւորուին: Այսօր ընկեր Նիքոլայի պալատն է միակ լուսաւոր կէտը որ կ'իշխէ մայրաքաղաքին վախազդու խաւարին:

Ա. Թ. Թ.

է, ինչ որ այս աշխարհի վրայ կը փլուի Հայուն գլխին, կը փլուի, այնպէս չընենք որ մեր գլխին փլուի»:

Վերլուծում մը ըրաւ անցեալ դարու դէպքերուն եւ ի մէջ այլոց ըսաւ՝ «չմոռնանք որ Արեւմտահայերու պայքարը 1860-ական թուականներուն սկսաւ Ազգային Սահմանադրութեան հարցով. եւ այդ թուականին դրուեցան 1915-ի Եղեռնի հիմքերը»: Ապա, Հէնրիկ Յովհաննիսեան ընդգծեց ազգային կրթութեան հարցը որպէս կրթուածութեան չափանիշ եւ անհրաժեշտ նկատեց ընդունիլ Լեզուի օրէնքները այնպէս ինչպէս Հ. Հ. Շարժման ծրագիրը կը նախատեսէ, այսինքն երթալ դէպի դասական ուղղագրութիւն (ծափահարութիւններ): Եւ ելոյթը վերջացուց առաջարկելով ազգային հարցի հիմնարկի մը ստեղծումը:

Լենինգրադի Ազգային Ճակատի ներկայացուցիչը, կին մը, յայտնեց իր համակրութիւնն ու համակամութիւնը Հայաստանին եւ անոր ժողովուրդին մղած ազգային պայքարին, բռնած ճանապարհին դէպի առաւել ժողովրդավարութիւն, առաւել ինքնավարութիւն եւ դէպի անկախութիւն: Ըսաւ թէ հայ ժողովուրդը, դարերու ընթացքին, քաղաքակրթութեան բերած է գնահատելի բաժին մը: Վերջացուց յայտարարելով «Կ'ողջունենք հայ մեծ ժողովուրդը»:

Ամփոփեց՝ Կ. Յ.

Գերմանահայ նամականի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹՆԵՐ ՔԱՐԼՍՐՈՒՀԷԻ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 5 – 26-ին Քարլսրուհէի մէջ տեղի կ'ունենան Հայկական Շաբաթներ տեղւոյն այսպէս կոչուած Ֆոլքսհօխշուլէին եւ Հայ Համայնքին, ի մասնաւորի Պալեան ամոլին ջանքերով: Նոյ. 5ին շաբաթները սկսան ցուցահանդէսի մը բացումով, ուր կարելի էր տեսնել հայկական տարազներ, նուագարաններ, զանազան գիրքեր, պատմական լուսանկարներ, դրամներ թէ՛ Մեծ Հայքէն եւ թէ՛ Կիլիկեան շրջանէն, նամականիշներ – այս բոլորը վերցուած Պ. Գ. Մինասեանի հաւաքածոյէն: Ցուցահանդէսը բաց էր մինչեւ Նոյեմբեր 26:

Յաջորդ օրը իսկ Տոքթ. Հ. Ֆրոմմեր, տնօրէնը վերոյիշեալ հիմնարկին, բացաւ դասախօսութիւններու շարքը պատմական Հայաստանին հին շրջանին նուիրուած ակնարկով մը: Շաբաթավերջը նուիրուած էր հայկ. պարին: Կազմակերպուած էր խառնեալ դասընթացք մը Նոյեմբեր 11 – 12-ին, որու ընթացքին հետաքրքրուողներ՝ Հայեր ու Գերմանացիներ սորվեցան քանի մը հայկական պարեր Պր. Է. Ծօլօլեանի առաջնորդութեամբ: Իսկ Նոյեմբեր 11-ի իրիկունը Նաւասարդ համոյթը իր ելոյթով հրապուրեց հարիւրաւոր հանդիսատեսներ:

Հայ լեզուին եւ գրականութեան կարգը եկած էր Նոյեմբեր 13-ին: Ր. Քանդեան նիւթը ներկայացուց նաեւ բերելով նմոյշներ դասական եւ ժամանակակից գրականութենէն: Քանի մը օր վերջ, Նոյեմբեր 16-ին, փրոֆէսօր Հօֆրիխթեր կը խօսէր Կիլիկիոյ հայկական բերդերուն մասին, որուն կը յաջորդէր Պր. Ժ. Քոչարեան Նոյեմբեր 23-ին, ուշադրութեան կեդրոն ունենալով Հայոց պատմութեան շաւիղը Քաղկեդոնէն մինչեւ օրերս: Հայկական Շաբաթները կը յանգէին իրենց աւարտին Նոյեմբեր 26-ին: Անկէ երկու օր առաջ Տ. Ա. Կուլթ կը ներկայացնէր հայկական հէքեաթներ:

Առաջին անգամն է որ Հայաստան կը ներկայացուի Քարլսրուհէի մէջ այսքան ծաւալուն կերպով: Այս առթիւ կ'ուզենք շնորհաւորել յատկապէս կազմակերպիչները այս յաջող ձեռնարկին:

ԿԵԱՆՔԸ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԿՈԼԽՈԶԻ ՄԸ ՄԷՋ

Նոյեմբեր 16 Թուակիր «Ֆրանգֆուրթեր Ալլկեմայնէ Ցայթունկ»ին մէջ կը կարդանք տեղեկութիւններ Մարալիկ անունը կրող հայկական կոլխոզի մը մասին, որ կը գտնուի Թրքական սահմանին մօտերը: Թղթակիցը նախ կ'անդրադառնայ Հայաստանի մէջ տիրող ողբալի կացութեան, կը շեշտէ շարունակուող շրջափակումը Հայաստանին Ատրպէյճանի կողմէ եւ այս վերջինին մօտ մնացող 32.000 վագոնները եւ ասոր հետեւանքները: Ըստ երեւոյթի Հայաստանի արտասահմանեան օգնութիւնը հասցնելու համար մարդիկ կ'օգտագործեն նոր ճամբաներ, հոս կը կարդանք յատուկ արտօնութեամբ Խորհրդային Միութեան հարաւ – արեւելեան կողմերէն եւ նոյնիսկ Թուրքիոյ վրայէն անցնելու մասին:

Ըստ թղթակիցին բացի ակներեւ եւ շարունակուող շրջափակումէն կան նաեւ ուրիշ ազդակներ ալ, որոնք են թափթփածութիւնը, անտարբերութիւնը եւ անտանելի կացութեան մը վարժուիլը: Եւ հոս է որ ան կը սկսի խօսիլ Մարալիկի մասին: Կոլխոզին գերման կառավարութեան կողմէ նուիրուած են 500 ոչխարներ, ոչ թէ մորթուելու, այլ՝ Հայաստանի անասնաբուծութիւնը վերակենդանացնելու համար: Կ'ըսուին աւանդական բաներ՝ կենդանիներու յանձնման առթիւ եւ հիւրերը կը խոստանան վերստին գալ այդ կողմերը, նաեւ ճշդելու համար թէ լաւ տեսակի ոչխարները կը գործածուի՞ն նախատեսուած նպատակին համար: Կոլխոզը լրագրողին կը յիշեցնէ պատերազմէն ելած Գերմանիան, մէկ տարբերութեամբ թէ հոս մարդիկ չեն աշխատիր: Խոշոր փոսեր կան ճամբաներուն մէջ, փոսեր որոնք կարելի է գոցել եւ դիւրացնել ու աւելին՝ կարելի դարձնել երթեւեկը: Երիտասարդները կը տեսնեն այս բոլորը եւ ունին անհրաժեշտ գործիքները, կրնան նաեւ շտեմարանին տանիքը նորոգել եւ կամ ախոռը կարգի դնել, բայց ասոնցմէ ոչ մէկը կ'ընեն: Փոխանակ ատոր՝ Գերմանացիներէն կը խնդրեն օղի: Այս բոլորը կը տեսնէ եւ կ'արձանագրէ ՖԱՑ-ի աշխատակիցը, իր գրութեան վերջաւորութեան հաստատելու համար թէ զարմանալ պէտք չէ, եթէ մարդիկ 70 տարիներ շարունակ սեփական պատասխանատուութիւն ստանձնելէ, անձամբ որոշումներ տալէ եւ զանոնք գործադրելէ հեռու պահուելէ վերջ յանկարծ, այդ ալ ահռելի աղէտի մը առթիւ, չկարենան գործի լծուիլ:

Ր. Քէպապճեան

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՒԱՆԴԱԿԱՆ ՃԱՇ
ՇԱՄԻ ՄԷՋ

Ամէն տարուան պէս այս տարի ալ Հոկտեմբեր 29, Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Շամի հայութեան աւանդական ճաշը, քաղաքապետարանին կողմէ տրամադրուած ճաշասրահի մը մէջ: Նախքան այդ, տեղւոյն հայ համայնքին միութեան նախագահը Սարգիս Զուլֆեան եւ տասնեակ մը անձեր Զատիկ Վարդապետ Աւետիքեանի հետ առաւօտուն այցելութիւն մը տուին Շամի գերեզմանատան ու աղօթեցին հին եւ նոր ննջեցեալներու հոգիներուն համար: Ապա շիրիմի օրհնէնք կատարուեցաւ:

Այս արարողութենէն ետք ներկաները առաջնորդուեցան ճաշասրահ, ուր կը սպասէր աւանդական հարիսան: Զատիկ Վարդապետի օրհնութենէն ետք բաշխումը կատարուեցաւ բոլոր սեղանակիցներուն: Ստեղծուած խանդավառութեան մէջ բազմաթիւ բաժակաճառեր արտասանուեցան. վերջին խօսք առնողը եղաւ Զատիկ Վարդապետ: Ան մաղթեց որ այս աւանդութիւնը շարունակուի դեռ երկար տարիներ. հաւաքոյթը վերջ գտաւ «Հայր Մեր»ով: Ապա Զատիկ Վարդապետի եւ Ս. Զուլֆեանի ընկերակցութեամբ քանի մը հայրենակիցներ այցելեցին Շամի մէջ կառուցուած նահատակաց Յուշարձանը:

ՏԵՂԱՑԻ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՏԱՐՕՆԻ
ԵՒ ԱՅԼ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԵՐԳԵՐ

Հաւաքուած, մշակուած եւ երգուած
ԱՐՄԵՆՈՒՀԻ ԳԵՒՈՆԵԱՆԻ
կողմէ:
Disques DOM, 1989.

ՆՈՒԷՐ

Տօքթ. Աւետիս Իյնէճեան (Գերմանիա) այցելանը՝ Սփիւռքի ամուսնութեան ուրախ առթիւ կը նուիրէ 1.000 ֆրանք AZNAVOUR pour l'Arménie-ին (ստանալ «Յառաջ»էն):

ՓՈԽԱՆ ԾԱՂԿԵՓՍԱԿԻ

ՄԱՐՈՔ. – Տէր եւ Տիկին Պ. Սիւրմէնեան 1000 Ֆր. կը նուիրեն Համազգայինի դպրոցին (ստանալ «Յառաջ»էն) Աշրօ Պէրպէրեանի կսկծալի մահուան առթիւ:

ՀԱՅ ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Հանգստեան Տուն ԿՈՆԷՍԻ ՄԷՋ

Երրորդ տարիքի անձերու համար հանգստաւէտ պայմաններ. Ընտանեկան հարազատ մթնոլորտ. Բժշկական դեղական հսկողութիւն եւ խնամք. Քաղաքներու ժխորէն եւ ապականած օդէն հեռու՝ բնութեան ծոցին մէջ, հաճելի ու մաքուր միջավայր:

S'adresser à l'A.A.A.S.
de 14h30 à 17h30
77, rue La Fayette — 75009 Paris
Tél. : 48 - 78 - 02 - 99.

MAISON DE LA CULTURE
ARMENIENNE
DE PARIS

CHOUCROUTE PARTY

AMBIANCE SYMPATHIQUE

Vendredi 1er décembre à 20 h 30

17, rue Bleue, 75009 Paris, métro Cadet
réservations : 47. 99. 59. 91

RECITAL DE GUITARE

Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS

Les 3, 5 et 7 décembre à 20 h 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places: 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.

Les places seront attribuées dans l'ordre d'arrivée, le soir du concert.

ԹԱՏՐՈՆ

Կազմակերպութեամբ՝
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ
Լիոնի Արաքս Մասնաճիւղի

«ՄԵՌՆԻԼԸ ՈՐՔԱՆ ԴԺՈՒԱՐ Է»

ՄՈՒՇԵՂ ԻՇԽԱՆ

Համազգայինի
ԴԻՄԱԿ Թատերախումբին կողմէ
Բեմադրութիւն՝ Յասմիկ Սիւրմէլեանի
Կիրակի, Դեկտեմբեր 3, ճիշդ ժամը 15-ին

SALLE VICTOR HUGO
(Mairie du 6ème)
Angle rue Bossuet - rue Boileau — LYON
Entrée : 40 Frs.

— ԼՕԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն – Ժերոմի Զ. Շանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) խաղախաղի օրերը Դեկտեմբեր 3, 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիշեր, ժամը 9-ին, Թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ:

FR3

Dimanche, 26 Novembre, 17 h 05
MONTAGNE
ARMENIE: UN AN APRES
Rediffusion, Mercredi 29 Novembre à 14h.

CROIX BLEUE

COMMUNIQUÉ

La Croix Bleue des Arméniens de France informe que deux camions chargés de vivres et de vêtements partent vers l'Arménie.

Ces deux camions font partie d'un convoi «Equilibre - Amitié Arménie» qui quittera Lyon le lundi 27 novembre.

Le poids total du chargement des camions affrêtés par notre association est de 40 tonnes; la composition est la suivante:

Vêtements:
— 3 000 pulls femme et enfant
— 2 000 sous-vêtements enfant
— 1 000 pantalons adulte
— 1 000 paires de chaussettes enfant

Vivres:
— 2 tonnes de fruits secs (raisin sec, abricot, amende, etc...)
— environ 30 tonnes de pâtes, riz, farine, lait en poudre, sucre et huile
2 tonnes de savon et 2 tonnes de lessive.

Nous espérons que ces envois arriveront en Arménie avant le 7 décembre.

Cette marchandise sera distribuée dans les villages proches de Kirovagan, car il semble que cette zone n'ait pas été suffisemment secourue depuis le séisme.

En ce qui concerne notre précédent convoi du 11 novembre, il devait arriver en Arménie le 25 ou le 26 de ce mois.

Nous ne manquerons pas de tenir notre communauté informée de nos prochaines actions.

LE CONSEIL
D'ADMINISTRATION

24 Nov.

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

կը կազմակերպէ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ-ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝ ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6-ին
Palais des Congrès-ի 63B սրահին մէջ:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն:

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ են: Կը խնդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել շուտով՝

INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille

MERCREDI 29 NOVEMBRE à 20 h 30

Présentation et signature du livre

«Arménie, la fracture»

par Pierre VERLUISE
journaliste
à Radio-France Internationale

Compte-rendu du Congrès Constitutif du Mouvement National Arménien tenu à Erevan les 4-5 et 6 Novembre
par Garo HOVSEPIAN

ENTREE LIBRE

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ – ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE **organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France**

SAMEDI 2 DECEMBRE A 20 H 30

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

D.J. ARMEN et TROUPE NAÏRI

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

Tenue correcte exigée

TOUTE L'EQUIPE DE L'U.G.A.B.-JEUNES

a le plaisir de vous convier à sa

SOIREE SIXTIES

LE SAMEDI 2 DECEMBRE à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

★*EFFETS SPECIAUX*★

★*AMBIANCE GARANTIE*★

Participation : Membres : 65 Frs. Non membres : 85 Frs.

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝

ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

BRUXELLES, MERCREDI 29 NOVEMBRE, *Conférence Publique.*
Foyer Arménien, 157, rue Frantz Merjay, Bruxelles, à 20 h 45.

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Diner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE, *Conférence Publique.*
Arménie : «été 1989» *organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice*
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Réservations : Anahid Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle Mélikian.

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 28

MARDI
28 NOVEMBRE
1989

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN

TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —

C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

LE NUMERO : 4,00 F

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԳԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.153
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNEE — No 17.153

ԱՐՑԱԽ - ՀԱՅԱՍՏԱՆ - ԱԴՐԲԵՋԱՆ

ԽԻՍՏ ԼԱՐՈՒԱԾ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

ԾԱՆՐ ՄԻՋԱԴԷՊԵՐ ԵՒ ԶՈՀԵՐ

Երեւանէն մեր ստացած վերջին լուրերը բաւական մտահոգիչ կացութիւն մը կը պարզեն :

Ուրբաթ իրիկուն, Նոյեմբեր 24-ին Գետաշէնի Ազատ եւ Կամօ գիւղերուն մէջ, ծանր դէպքեր պատահած են : Ազերիները ներխուժած են բեռնատար կառքերով, որպէսզի բռնի բնակութիւն հաստատեն Ղարաբաղի հիւսիսային այդ շրջանը եւ բախած են Հայերու ընդդիմութեան : Անխուսափելի ծանր բախումներու հետեւանքով զոհեր կան երկուստեք, Մէկ մեռեալ կայ՝ Ռազմիկ Յարութիւնեան եւ հինգ վիրաւոր հայկական կողմը, Ազերիներն ալ վիրաւորներ ունին, բայց ճշգրիտ թիւը յայտնի չէ : Շրջանը սուր լարուածութիւն կը տիրէ միշտ եւ փոխ հրացանաձգութիւնները կը շարունակուին :

***

Նոյեմբեր 21-ին, Բաքուի մէջ, սպաննուած է Վալերի Աւագեան (ծնած՝ 1946) որ խորհրդային բանակին մէջ կը ծառայէր, Երեւանէն հայրն ու եղբայրը Բաքու գացած են, ուր սակայն, իրենց ցարդ չէ յանձնուած տղուն դիակը :

Բաքուի մէջ, կը շարունակուին ցոյցերն ու գործադուլները եւ սպառնալիք կայ շրջափակումը վերահաստատելու, եթէ Գերագոյն Խորհուրդը չջնջէ յատուկ կառավարման Կոմիտէն :

Նոյեմբեր 25-ին, Մոսկուայի մէջ նախատեսուած էր Արցախի եւ Ադրբեջանի երեսփոխաններու հանդիպում մը, որ տեղի չէ ունեցած, որովհետեւ Արցախի հայ երեսփոխանները չեն ներկայացած, պահանջելով որ հանդիպումին մասնակցին նաեւ Հայաստանի երեսփոխանները :

Նոյեմբեր 27, Երկուշաբթի իրիկուն, միթինկ մը տեղի կ'ունենար Երեւան, կարգ մը բողոքներ ներկայացնելու համար : Ասոնցմէ գլխաւորներն են Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստերու յաջորդական յետաձգումները : Վերջինը՝ նախատեսուած Նոյեմբեր 30-ի համար, յետաձգուած է Դեկտեմբեր 4-ին, ապա բողոք կայ նաեւ խորհրդային Արտաքին նախարարութեան յայտարարութեան առթիւ, ամերիկեան Ծերակոյտի բանաձեւին դէմ : Ծանօթ է, որ Մոսկուա «ցաւ ու զարմանք» յայտնած էր, բանաձեւը նկատելով միջամտութիւն Խորհրդային Միութեան ներքին գործերուն. մինչ Ամերիկացիք կ'առարկեն թէ պարզապէս երկխօսութեան հրաւէր մը ըրած էին Հայերուն եւ Ազերիներուն :

Ստորեւ ամերիկեան Ծերակոյտին բանաձեւը եւ խորհրդային հակազդեցութեան բնագիրը.–

ՄԻԱՑԵԱԼ - ՆԱՀԱՆԳՆԵՐՈՒ ԾԵՐԱԿՈՅՏԻ ԱՐՏԱՔԻՆ ՅԱՆՁՆԱԽՈՒՄԲԻՆ ԲԱՆԱՁԵՒԸ

Լեռնային Ղարաբաղի շուրջ ծագած վէճին խաղաղ ու արդար լուծումի հասնելու Խորհրդային Հայաստանի ձգտումին կ'աջակցին Միացեալ - Նահանգները : Այդ աջակցութիւնը կը բխի հետեւեալ հաստատումէն. –

Նկատի ունենալով, որ Միացեալ - Նահանգներու ժողովուրդը պատմական ու մշակութային սերտ կապեր ունի Հայաստանի ժողովուրդին հետ,

Հաշուի առնելով, որ Լեռնային Ղարաբաղի 80%-ի հասնող հայ մեծամասնութիւնը մշտապէս արտայայտած է ազատութեան եւ ինքնորոշման իր ձգտումը,

Մեկնելով այն բանէն, որ Լեռնային Ղարաբաղի ներկայ օրինավիճակն է Հայաստանի ու Ադրբեջանի ժողովուրդներուն անհանդստութեան եւ տարաձայնութիւններու պատճառը,

Որ խորհրդային կառավարութիւնը 1988, Փետրուար 28 / 29-ին Սումգայիթի մէջ (Ադրբեջան) Հայերու սպանութիւնները անուանեց «ջարդեր»,

Որ Ղարաբաղի Հայերուն նկատմամբ շարունակուող խտրականութիւնը եւ Լեռնային Ղարաբաղի վերաբերեալ անորոշութիւնը յանգեցան զանգուածային ցոյցերու եւ յուզումներու, որոնք տա այսօր կը շարունակուին,

Որ Խորհրդային Միութեան ժողովուրդը եւ կառավարութիւնը Լեռնային Ղարաբաղի մէջ բռնկած բռնութեան արձագանգեցին դրական քայլով՝ Յատուկ Կառավարման Կոմիտէին ստեղծումով,

Որ Կոմիտէն ազդու չեղաւ եւ անոր ազդեցութիւնը խարխլեցաւ Հայերու, Հրեաներու ու միւս ազգային խումբերու դէմ կազմակերպուած բռնութեամբ, ինչպէս նաեւ Լեռնային Ղարաբաղի, Հայաստանի ու Վրաստանի շրջափակումներով,

Որ շրջափակման, Հայաստան ղրկուող ապրանքներու յափշտակումներու ու փրճացումի երեք ամիսները կազմալուծեցին Հայերուն, խորհրդային քաղաքացիներուն, Ամերիկացիներուն, այլ ազգերուն գործունէութիւնը, որոնք 1988, Դեկտեմբեր 7-ին Հայաստան տեղի ունեցած ողբերգական երկրաշարժէն յետոյ ձեռնամուխ եղած են վերականգնման աշխատանքներուն,

Որ Միացեալ - Նահանգներու կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը Հայաստանի հանդէպ իրենց պարտաւորութիւնները ամրապնդեցին աղէտի վայրերու վերականգնման ու ընդհանուր օժանդակութեան մասնակցութիւն բերելով,

Որ Միացեալ - Նահանգները կը պաշտպանեն Խորհրդային Հայաստանի ժողովուրդին հիմնական իրաւունքները եւ Լեռնային Ղարաբաղի շուրջը ծագած վէճը խաղաղ միջոցներով ու ազնուօրէն լուծելու անոր ձգտումները՝

Վերը շարադրուածը հարկաւոր է քննարկել Ամերիկայի Միացեալ - Նահանգներու Ծերակոյտին եւ Քոնկրէսի Ներկայացուցիչներու պալատին մէջ : Միացեալ - Նահանգները պէտք է՝

1.– Շարունակեն պաշտպանել ու խրախուսել Հայաստանի վերականգնման նպատակով գործադրուող ջանքերը.

2.– Խրախուսեն Խորհրդային Նախագահ՝ Կորբաչովը՝ շարունակելու Հայաստանի ներկայացուցիչներու հետ երկխօսութիւնը Խորհրդային Միութեան Երեսփոխաններու համագումարին.

3.– Համոզեն Խորհրդային Նախագահ Կորբաչովը՝ վերահաստատելու կարգ ու կանոնը, անմիջապէս վերցնելու Ադրբեջանի կողմէն Հայաստանի ու Լեռնային Ղարաբաղի շրջափակումը, ինչպէս նաեւ ապահովելու Լեռնային Ղարաբաղի ու Ադրբեջանի Հայերու ֆիզիքական ապահովութիւնը յարձակումներէ.

4.– Խորհրդային Միութեան հետ երկկողմ բանակցութիւններու ընթացքին օժանդակեն Լեռնային Ղարաբաղի շուրջը ծագած վէճին արդար լուծումին, որ պիտի արտայայտէր շրջանին բնակչութեան հայեացքները.

5.– Խորհրդային Միութեան հետ երկկողմ բանակցութիւններու ընթացքին նըպաստեն այն բանին, որ Հայերու դէմ գործադրուած բռնութեան քննութիւնները կատարուին խորհրդային արդարադատութեան բարձրագոյն մակարդակով, իսկ անոնք որոնք պատասխանատու են սպանութիւններու եւ արինահեղութեան համար, յայտնաբերուին ու դատի տըրւին.

6.– Հաստատակամօրէն խնդրել Նախագահ Պուշէ՝ ամերիկեան ժողովուրդին լուրջ մտահոգութիւնը յայտնելու շարունակուող բռնութեան եւ յուզումներու առթիւ. բան մը որ կը խափանէ խաղաղութիւնը պահպանելու ջանքերը :

Ծերակոյտին քարտուղարը այս բանաձեւին նախագիծին պատճէնը կը յանձնէ Արտաքին նախարարին :

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲՈՂՈՔԸ

Նոյեմբեր 20-ին Գերագոյն Խորհուրդի միջազգային գործերու Կոմիտէն իր նիստին ըրած է հետեւեալ յայտարարութիւնը :

Խորհ. Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի միջազգային գործերու Կոմիտէին անդամները ցաւ եւ զարմանք կը յայտնեն այն կապակցութեամբ, որ Միացեալ Նահանգներու Արտաքին գործերու Յանձնախումբը բանաձեւ մը որդեգրած է Լ. Ղարաբաղի հարցին առթիւ : Ամերիկացի ծերակուտականները ինչ շարժառիթներով ալ որ առաջնորդուած ըլլան, պէտք է խոստովանիլ որ այդ բանաձեւը կը հանդիսանայ ջլամարտի ոգի կրող անթոյլատրելի միջամտութիւն մը, Խորհ. Միութեան ներքին գործերուն :

Մեր Կոմիտէի անդամներուն, ինչպէս նաեւ խորհրդային ժողովրդական բոլոր երեսփոխաններուն քաջ ծանօթ է թէ ինչ սուր ու լարուած բնոյթ ունի Լեռնային Ղարաբաղի հարցով ստեղծուած իրավիճակը : Այս հարցին սեւեռած է խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդին ու խորհրդային կառավարութեան ուշադրութիւնը : Անոր կարգադրութիւնը բարձր պատասխանատուութիւն, կշռադատում եւ առանձնայատուկ նրբանկատութիւն կը պահանջէ : Նման պայմաններու մէջ արտաքին միջամտութիւն մը անպատեհ է, անվայել ու միայն կրնայ իրադրութեան յետագայ անկայունութեան յանգեցնել : ԱՄՆ-ու Ծերակոյտին արտաքին գործերու Յանձնաժողովին ընդունած բանաձեւին մէջ կարելի է նաեւ այդ ներքին կնճիռը միջազգայնացնելու փորձ մը տեսնել, ինչ որ ներհակ է իրաւունքի եւ միջազգային հաղորդակցութեան կանոններուն :

Մենք կը կարծենք որ ինչպէս խորհրդային ժողովրդական երեսփոխաններու, նոյնպէս եւ ամերիկացի ծերակուտականներու համար պարզ է թէ Խորհ. Միութեան եւ ԱՄՆ-ու համակողմանի համագործակցութեան զարգացումը կրնայ հիմնուիլ երկու Պետութիւններու լիակատար իրաւահաւասարութեան ու գերիշխանութեան հիմերուն վրայ, ժողովուրդներու կեանքին ներքին հարցերուն պարագային, լուծումներու յանձնագրեր պարտադրելէ անպայման հրաժարելուն վրայ :

Խորհրդային Գերագոյն Խորհուրդի միջազգային գործերու Կոմիտէն խոր շահագրգռութիւն ցոյց տալով այս բոլորին պահպանումին ու բազմապատկուելուն նկատմամբ, ինչ որ համատեղ ու լարուած ջանքերով դժուարութեամբ ձեռք ձըգուած է խորհրդա - ամերիկեան յարաբերութիւններուն մէջ, կը յուսայ որ մեր ամերիկացի պաշտօնակիցները նոր ժամանակներու պահանջներուն համապատասխան բանական ու կշռադատուած մօտեցում կը ցուցաբերեն :

ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ Ս. ՀՈԳՈՒ ԵԿԵՂԵՑԻՈՅ ՕԾՈՒՄԸ

Կիրակի, Նոյեմբեր 26-ին, Ամսթերտամի մէջ կատարուեցաւ Ս. Հոգու եկեղեցւոյ օծումը, ձեռամբ Կաթողիկոսական պատուիրակ՝ Գիւտ Արք.ի, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան :

Ինչպէս ծանօթ է, վերջին տարիներուն, կարելի եղաւ գնել պատմական հայկական շէնքը, հիմնուած 1713-ին եւ վերականգնել զայն որպէս եկեղեցի : Մանրամասնութիւնները՝ յետագային :

ՕՐՈՒԱՆ ԴԷՊՔԵՐԸ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻԱ

ԲԱԽՏՈՐՈՇ ՕՐԵՐ

Համայնավար կուսակցութեան ղեկավարութեան ամբողջական կազմին հրաժարումը արտակարգ ոգեւորութեամբ ընդունուեցաւ հանդերձ, չբաւեց հանդարտեցնելու համար ժողովուրդը, որ կը շարունակէ իր ցոյցերը :

Կարել Ուրպանէք, որ Միլոս Եաքէսի տեղը անցաւ, շատ ծանօթ մէկը չէ, բայց կոչուած է վճռական դեր մը խաղալու երկրին ապրած այս ճակատագրական օրերուն : Հեռացուեցան բոլոր անոնք, որոնք դեր մը խաղացած էին 1968-ին, ճզմելու համար «Փրակայի գարունը» : Քաղաքական բոլոր բանտարկեալները ազատ արձակուեցան, բայց ժողովրդական ճնշումը կը շարունակուի : Այսքան տարիներու համակերպումէ ետք, արտակարգ անհամբերութիւն մը կը տիրէ՝ հիմա, անմիջապէս կը պահանջուի ամէն բան : Նախարարապետ՝ Ատամէք կոչ ըրած էր, Կիրակի, որ Երկուշաբթի օրուան համար որոշուած 2 ժամուան գործադուլը վերածուի մէկ վայրկեան խորհրդանշական գործադուլի մը, բայց, ժողովուրդը չէ ընդունուեցաւ իր այս առաջարկը : Ա. Տուպչէք ալ կոչ ըրած է հանդարտութեան եւ զօրավիգ է նախարարապետին : 500 հազար ցուցարարներու առջեւ է որ Տուպչէք յայտնած է թը Ատամէքի կողքին է ու իր ելոյթին ընթացքին պահանջած է նաեւ որ Խորհ. Միութիւն, Արեւելեան Գերմանիա եւ Պուլկարիա ներողութիւն խնդրեն 1968-ի իրենց միջամտութեան համար : Անմիջական կը նկատուէր, Երկուշաբթի օր, համախմբման կառավարութեան մը նշանակումը :

FR 3

ՀԱՅԱՍՏԱՆ՝ ՏԱՐԻ ՄԸ ՅԵՏՈՅ

Կիրակի, ժամը 17-ին, հեռատեսիլի 3րդ կայանը ներկայացուց կէս ժամուան յայտագիր մը, նուիրուած Հայաստանի :

Սկսելով եւ վերջացնելով Փարիզի Ս. Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցւոյ նկարով, ժապաւէնը բաւական յաջող էր ու կուտար տարեկայական պատկեր մը Հայոց պատմութեան - շատ հակիրճ անշուշտ - եւ այսօրուան վիճակին մասին, եթէ նոյնիսկ փոքրիկ վրիպակներ կային : Նկարները աղէտեալ վայրերուն, ուր ոռոչ տեղեր դեռ փլատակներն իսկ չեն մաքրուած ցոյց կուտան պատասխանատուներու ապիկարութիւնը : Լենինականի մէջ, Աշոտ Վահանեան (Գթութիւն) կը ցացարէր կացութիւնը : Ներկայացուեցան նաեւ Էջմիածին, Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, Ներսէս Արք. Պոզապալեան որ անդրադարձաւ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ :

Ամէնէն հետաքրքրական մասը կը վերաբերէր Արցախի, մանաւանդ՝ Գանձասարի, ուր կը մատուցուէր առաջին պատարագը եւ Պարգեւ Եպիսկոպոս կը ձեռնարկէր շարք մը մկրտութիւններու :

Արցախի մասին շատ լաւ պատկերացում մը կուտար ուսուցչուհի՝ Ռայա

(Շար.ը Դ. էջ)

ՉՍՊԱՍԵՆՔ ՔՍԱՆՀԻՆԳԵՐՈՐԴ ԺԱՄՈՒՆ

Երեւանի Ամիրեան փողոցի սրճարաններէն մէկուն մէջ ժամադրուած էի բարեկամի մը հետ: Յարութիւնը հետը բերած էր անդրանիկ զաւակը: Մեր խօսակցութիւնը պարզ, «սրճարանային» զրոյց մըն էր, «օդին – ջուրին» մասին: Յանկարծ փոքր երախային, Նարեկին, հարցուցի՝ քանի՞ տարեկան ես: Ո՞ր դպրոցը կը յաճախես:

– Տասնեւմէկ պատասխանեց Նարեկը եւ լայն ժպիտով մը աւելցուց՝ Ազգային դպրոց:

Քիչ մը զարմացած հօրը նայեցայ: Գիտէի հայկական, ռուսական, երաժշտական, օտար լեզուներու թեքումով դըպրոցները, բայց՝ «Ազգային»ին մասին երբեք չէի լսած:

– «Հա, ճիշդ է, ազգային դպրոց: Հայ երախան պէտք է ազգային դպրոց յաճախէ որպէսզի Հայաստանը ապագայ ունենայ» պատասխանեց հայրը:

Երեւի այս վերջին երկու տարիներուն ազգային զարթօնքին ամէնէն անմիջական եւ ամենաշօշափելի արդիւնքներէն մէկն է սա: Հայաստանի Հայը համոզուած է այլեւս որ իր զաւակը պէտք է անպայման հայկական դպրոց ղրկէ: Բոլորովին նոր երեւոյթ մըն է, երբ մանաւանդ կը վերյիշեմ նախկին կացութիւնը: Երեւանցիք քանի մը տարի առաջ հազար դժուարութեամբ եւ կաշառքով կը մարտնչէին իրենց զաւակները «տեղաւորելու» համար ռուսական դպրոց. «իրենց ապագան ապահովելու համար»:

Միտքովս անմիջապէս փոխադրուեցայ Լիոն: Հոն 1988–էն ի վեր Եկեղեցին մեծ զոհողութիւններ ընելով ամէնօրեայ մանկապարտէզ մը բացած է ուր ամէն ինչ ձրի է, ուսուցումէն մինչեւ թաքսին: Դպրոցը ընդամէնը 19 աշակերտ ունի: 19 աշակերտ երբ ամբողջ քաղաքը ունի մօտ 25 հազարի հասնող Հայութիւն:

Բայց ինչո՞ւ բաղդատել երկու կացութիւնները: Բնական է: Հայը, Հայաստանի մէջ ապրող Հայը պէտք է որ հայկական դպրոց յաճախէ: Բայց Սփիւռքահայը...

«Ճանըմ մեր պայմանները ուրիշ են»: «Առանց հայերէնի ալ կարելի է Հայ մնալ, կը բաւէ որ քաղաքական գիտակցութիւն ունենանք ... Հայ Դատին համար պայքարինք ... եւայլն»:

Մէկ խօսքով մենք կերտելու վրայ ենք «Նոր Հայը»: Հայ մը որ առանց հայերէն խօսելու, առանց հայերէն աղօթելու եւ առանց հայկական թերթ կարդալու վաղուան Հայաստանը պիտի կերտէ:

«Նոր Հայ» մը որ անհաղորդ պիտի ըլլայ Մաշտոցի, Նարեկացիի, Շնորհալիի, Զամչեանի, Նալպանտեանի, Կոմիտասի, Չարենցի (ալ որ մէկը ըսեմ) հսկայ ժառանգին հետ: Հայ մը ծնած աղէտէն – արմատախիլ Հայ մը որ ոչ անցեալ ունի, ոչ հող, ոչ ալ լեզու: Պէտք է գիտակցիլ սակայն որ ոչնչութիւնէն ոչինչ կը ծնի: Մեծ Եղեռնը մեր ժողովուրդի պատմութեան երթը ընդհատեց, ճիշդ է, բայց վերջակէտ մը չեղաւ: Փաստ՝ Հայաստանի Ազգային Զարթօնքը:

Ահաւասիկ ժողովուրդ մը որ եօթանասուն տարիներէ ի վեր զրկուած էր իր շատ մը ազգային արժէքներէն: Ողջ Խորհրդային Միութիւնը, Հայաստանը ներառեալ, դարձած էր աշխատանոց մը (լապորա – թուար) ուր կը խառնուէին, կը ձուլուէին աւելի քան հարիւր ազգութիւններ պատրաստելու համար «Նոր Մարդ» մը որ կրեմլինագէտները սկսած էին անուանել «homo sovieticus»: Այս աշխատանոցին հրէշաւոր տէրերը լաւ ըմբռնած էին որ ժողովուրդի մը հոգին իր սեփական լեզուն է: Հասկցած էին որ ամէն բանէ առաջ ժողովուրդներուն բերնէն պէտք է լեզուն ՄԱՅՐԵՆԻ ԼԵԶՈՒՆ – օրօրոցներուն լեզուն քաշել:

Ուրեմն սկսան հայերէնը չարչարել: Տմարդիներ սկսան յանուն Յառաջդիմութեան քանդել դասական ուղղագրութիւնը, յետոյ կարգը եկաւ բառապաշարին «ընդլայնելու համար ժողովուրդի ինտերնացիոնալիստական գիտակցութիւնը»: Ուրիշներ համարձակեցան նոյնիսկ մեզ առաջարկել Մեսրոպեան այբուբենէն հրաժարիլ. «որպէսզի հայ մշակոյթը կզգիացած չմնայ...»: Չարչարանքները եւ արհամարհանքը իրենց գագաթնակէտին հասան 1978ին, երբ Սահմանադրութեան փոփոխութեան ժամանակ Հայերուն եւ Վրացիներուն փորձեցին պարտադրել Ռուսաց լեզուն», «Լենինի լեզուն» պետական լեզու հռչակել երկու Հանրապետութիւններուն մէջ: Չկրցան եւ տասը տարի վերջ, ի՛նչ փայլով եւ ի՛նչ եռանդով Հայաստանի եւ Արցախի Հայերը տէր կանգնեցան իրենցմէ խլուած արժէքներուն:

Այս բոլորը պատահական չէ: Անցեալ տարուան շարժումը սկսաւ բողոքելու համար օդին ապականութեան դէմ, լեզուի ապականութեան դէմ եւ յետոյ հողային յափշտակումներուն դէմ: Պատգամը յստակ է՝ լեզուն օդին եւ հողին չափ անհրաժեշտ է մարդուն համար:

Իսկ Սփիւռքահայուն ի՞նչ պէտք է: Հանգիստ: Միա՛յն հանգիստ – Ne pas déranger S.V.P.: Մի՛ խանգարէք, հաճիք:

Սփիւռքը կը շարունակէ քնանալ. իր անոյշ քունով: Երբեմն, երբեմն (Ապրիլ 24–է Ապրիլ 24) կ'արթննայ եւ կը սկսի «Cause arménienne» հռչակել (en français dans le texte...): Բայց Հայ Դատը ինչ է, եթէ ոչ առաջին հերթին Հայոց լեզուն – մանաւանդ արեւմտահայերէնը որուն գործածութիւնը օրէ օր կը նուազի: «Արքան մերկ է», ըսող չկայ: Լսող ալ չկայ: Այսօր, Սփիւռքի հարիւրէն յիսուն տոկոսը անգրագէտ է, բառին բուն իմաստով: Ու մեր մերկութիւնը չենք տեսներ ... մեր խօսքը մեռնելու վրայ է: Կը լռենք:

Հազուագիւտ են այն ձայները – առողջ ձայները – որոնք այս մասին կ'անդրադառնան: Բայց այս պարագային ալ հարցադրումը թոյլ է, մելամաղձոտ, չըսելու համար կարեկոյզ: Հարց կը տրուի յաճախ՝ «ի՞նչ է մեր ապագան, քանի տարի վերջ արդեօք Հայ մը կը մնա՞յ Ֆրանսայի մէջ, Հայ մնալը իմաստ ունի՞...»: Ի՛նչ հարց, ի՛նչ բան: Կասկած չկայ որ պիտի մնայ – պէ՛տք է որ մնայ – եւ մէկէ աւելի: Ուրիշ ձեւ մտածելը մեղք է: Դաւաճանութիւն: Եթէ մենք Հայ չմնանք մեզ ոչ ոք կը փոխարինէ ... Ուրեմն մեզի կը մնայ մեր գոյատեւումը կազմակերպել:

Ասոր համար հայկական դպրոցը – ազգային դպրոցը – հրամայական մըն է, անվիճելի: Ճշմարտութիւն մըն է սա: Առանց հայկական դպրոցի Ֆրանսահայութիւնը եւ Սփիւռքահայութիւնը ընդհանրապէս ապագայ չունին: Հայաստանի եւ Արցախի մեր ազգակիցները այս բանը լաւ հասկցած են: Թէ որքան աւելի էական պէտք է ըլլայ մեզի համար այս հարցը ձեզի կը թողում...

Քանի մը տարիներ առաջ Ֆրանսայի ռաբունապետ՝ Ժոզէֆ Սիթրիւք իր ընտրութեան առթիւ կը յայտարարէր՝ «Մէկ վայրկեան դադար պիտի չունենամ մինչեւ որ Ֆրանսայի բոլոր հրեայ երախաները հրէական դպրոց չընդունուին»: Մենք կրնանք աւելի համեստ ախորժակով մը երազել որ մեր զաւակներուն հարիւրէն տասը կամ քսանը հայկական դպրոց յաճախեն: Այսպէսով ապահոված կ'ըլլանք նուազագոյնը՝ մակարդակը գալիք սերունդները հայ պահելու համար: Եթէ յաջողինք այս «թթխմորը» ապահովել, ապահոված կ'ըլլանք մեր մամուլին ապագան, մեր եկեղեցական ու համայնքին ղեկավարութեան նորոգումը: Այս բոլորը ընենք քանի դեռ ուշ չէ: Նոր սերունդին դաստիարակութիւնը եկող տասնամեակին սեմին նոր մարտահրաւէր մըն է մեզի ուղղուած: Չսպասենք քսանհինգերորդ ժամուն:

ՍԱՀԱԿ ՄՈՒՔԻԱՍԵԱՆ

Լիոն – Նոյեմբեր 89

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 – 5 – 6

Գ. ՆԻՍՏ

ՍԱՄՈՒԷԼ ՂՈՒԼՈՒՄԵԱՆ, Գորիսի շրջանէն, անդրադարձաւ Ղարաբաղի մէջ տիրող ծանր կացութեան, տուաւ մանրամասնութիւններ առօրեայ մտահոգութիւններէն: Արցախի հարցը, ըսաւ, պէտք է դառնայ պետական քաղաքականութեան հարց, որուն նուաճումը Սահմանադրութեան գործադրութեան հետ կը պահանջէ նաեւ պայքար:

ԼԵՆԴՐՈՒՇ ԽՈՒՐՇՈՒՏԵԱՆ, պատմաբան, Ղարաբաղի հարցը լուծելու համար առաջարկեց որ կեանքի կոչուի յանձնաժողով մը եւ մշակուի որոշակի եւ ամբողջական ծրագիր, որը դառնայ գործունէութեան ուղեցոյց: Անկէ յետոյ անցաւ ազգային ծրագրի մը անհրաժեշտութեան, ըսելով թէ Հ. Հ. Շարժումի ծրագիրը այդ պէտք է ըլլայ, սակայն այժմեան բովանդակութիւնը կը կարօտի վերատեսութեան: Պատմաբանը, ապա, յայտարարեց՝ «70 տարի պատմութիւնը կեղծուեր է, ես ինքս կ'ըսեմ որ պատմութիւնը փաստօրէն վերատեսուի եւ նորովին գրուի հայ ժողովուրդի պատմութիւնը»: (Հոս, աջէն ու ձախէն լսուեցան բացականչութիւններ, ծիծաղներ եւ խօսքեր թէ ինքը կը պատկանի կեղծարարներու այդ խմբակին): Լենդրուշ Խուրշուտեան ծանրացաւ նաեւ պատմագիտութեան զարգացման վրայ:

ԻՇԽԱՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ (Կրընոպլէն, Ֆրանսա), խօսեցաւ սփիւռքահայու մը տեսանկիւնէն, ըսելով թէ Սփիւռքը հակառակ իր ներքին հակասութիւններուն, ճիւղաւորումներուն միշտ թիկունք եղաւ Արցախի հայութեան արդար պահանջներուն, Ղարաբաղ Կոմիտէի մղած պայքարին, երկրաշարժի աղէտեալներուն եւ այսօր ալ զօրավիգ կը կանգնի Հ. Հ. Շարժումին:

ՀԱՄԼԷԹ ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ, Էջմիածնի շարժման ղեկավարը, իր ելոյթը յատկապէս կեդրոնացուց Արցախի վրայ, բարձրացնելով հայ բնակչութեան ապահովութեան հարցը անհրաժեշտ, յարատեւ եւ շօշափելի օգնութիւններու կարիքը, Հայաստանի շրջան մը իր հոգատարութեան տակ առնելու Արցախի մէկ շրջանի բոլոր պէտքերը, աւելցնելով՝ «Արցախի մեր ժողովուրդը մեծ ակնկալութիւններ ունի այս համագումարէն ու մենք այսօր աւելի մօտ ենք յաղթանակին, քան՝ պարտութեան»: Առաջարկեց ծրագիր մը մշակել ճշդելու համար մեր յարաբերութիւնները Ազրպէյճանցիներու հետ ու վերջացուց յայտարարելով՝ «Անկախութիւնը մեր ժողովուրդի ապահովութիւնն է: Արցախի հարցին հետ նաեւ չմոռնանք որ Արարատը, Վանը, Մուշը մերն են»:

ՎԻԿՏՈՐ ՇԷՅՆԻՍ «Մոսկուայի Թրիպիւն» կազմակերպութեան հեղինակաւոր ներկայացուցիչը եւ ծանօթ մտաւորականը բարձր գնահատելէ յետոյ հայ ժողովուրդի խիզախութիւնը, ըսաւ թէ 1920 – 1921 անարդար որոշումի մը զոհ գացած է Արցախը եւ մենք կը միանանք Հայերու պահանջին, որպէսզի սխալները սրբագրուին եւ աւելցուց՝ «Արցախի ժողովուրդը հաւատաց վերակառուցման եւ եղաւ առաջամարտիկը, բայց դեռ մինչեւ այսօր կուսակցութիւնը ընթացք չէ տուած այս արդար պահանջին»: Ընդգծեց անօրինական օրէնքներով եղած ձերբակալութիւնները եւ արգելափակումները եւ վերջ դնելու համար կամայականութիւններուն, ըսաւ Վիկտոր Շէյնիս, թեկնածուներով գործող մարդիկը պէտք է փոխարինել ազատ ընտրութեամբ ընտրուած երեսփոխաններով, որպէսզի անոնք ծառայեն ժողովուրդի շահերուն: Պէտք է, շարունակեց ան, փնտռել, մշակել միջոցներ, ուղիներ հասնելու համար իրական ժողովրդավարութեան յաղթանակին, ու եզրակացուց՝ «Հայեր կ'ըսեն յաճախ թէ մինակ են, դուք մինակ չէք, ռուս ողջ յառաջադէմ մտաւորականութիւնը ձեզի հետ է»:

ՆԻԿՈԼԱ ԺՈՒՐԱՎՍԿԻ, Լենինկրատէն, որ իր կնոջը հետ 15 օր հացադուլ ըրած էր Երեւան, այս ամառ, Արցախի համար: Յայտարարեց որ Արցախի հարցը արդար է եւ Լենինկրատցիք կը միանան Հայերուն այս պահանջին մէջ, ու աւելցուց՝ «Լենինգրադ եղբայրն է Հայաստանին, քանի Լենինգրադ ալ եղած է շրջափակումի մէջ, ինչպէս Հայաստանը»: Իր խօսքի աւարտին նուիրեց Լենինկրատի դրօշը որպէս միանականութեան խորհրդանիշ Հ. Հ. Շարժումի համագումարին:

Ամփոփեց՝ Կ. Ց.

ՆՈՐ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԲԵԿՈՒԱԾՔԸ

«Բոլոր մշակոյթներուն առընչուած այս ժողովուրդին համար իր մեռեալներուն շիրիմ կանգնելու պահանջը յատուկ իմաստ մը ունի որ կը թելադրուի իր պատմութենէն: Հայերը, արդարեւ, չկրցան գտնել ու թաղել ցեղասպանութեան իրենց զոհերը, որպէսզի աշխարհ ճանչնար կատարուածը: 1988–ին անյայտացածներու որոնումը կը միտի արգելք ըլլալու որ երկրաշարժին զոհերն ալ նոյն ճակատագիրը ունենան»:

Դեկտեմբեր 7, 1988 թուական մըն է ուր անգամ մը եւս անանուն մեռեալներ արձանագրեց մեր պատմութիւնը, ինչպէս կ'ըսէ սփիւռքահայ մը. այս անանուն զոհերուն յիշատակը յարգելու համար գրի առնուած հատոր մըն է Փիէռ Վերլուիզի «Arménie, la fracture»ը: Անոնք որոնք մնացին իրենց տունին, գործատեղին պատերուն տակ, անոնք որոնք առանց խուճապի ու մահի գացին խառնուիլ հազար տարիներու մեր մեռեալները ծածկած հողին ու անոնք որոնք ի հեճուկս վերապրողներու ունեցան շիրիմ, ծաղիկ, աղօթք, արցունք, բոլորին համար որպէս մահարձան ու մոռացումի, մերժումի պատնէշ, կը բացուի Փ. Վերլուիզի գիրքը:

Հաւաքական մեծաթիւ կորուստները նկատի առած, որքա՞ն տեղին է Դեկտեմբեր 7–ին պատահածը համեմատել, կամ աւելի՛ն նոյն զուգահեռին վրայ զետեղել 1915–ի հետ. Նման հարցումներ տեղ չեն ունեցած անոր մտքին մէջ, երբ գործի ձեռնարկած է: Հատորը ոչ յուշագրութիւն է եւ ոչ ալ ներբող կամ ձօնագրութիւն: Այդ բոլորը մաս պիտի կազմէին «գրականութեան» մը եթէ երբեք գոյութիւն ունենայ ան: Փ. Վերլուիզ առած է նախաքայլը միայն. անհրաժեշտը, որպէսզի մոռացումը այս անգամ ալ իր ճիրանները չկարենայ երկարել անշիրիմներու մեր աշխարհին: Ան կազմած է աղէտին ժամանակագրութիւնը, որպէս վկայութիւն իրողութեան մը, որ տառապանքի, դառնութեան մեր մշտահոս աղբիւրէն սնելով ատակ է վաղը, միւս օր առասպելականի երանգներով ներկայանալու, կամ ներկայացուելու: Ու որպէսզի փակուի առասպելին – անիրականին – ճամբան, Փ. Վերլուիզ ընթացք կուտայ գրութեան:

Այդ գրութիւնը որպէս նախաբան ունի Ժեռար Շալեանի խօսքը. հոն ուշադրութեան կը յանձնուին ամէն բանէ առաջ աննախընթաց պարագաներ որոնք յայտնուեցան Դեկտեմբեր 7–ի աղէտով. ոչ մէկ աղէտ միջազգային այս տարողութեամբ օժանդակութեան ու զօրակցութեան առարկայ եղած էր ասկէ առաջ, աննախադէպ է նաեւ Խորհրդային Միութեան կողմէ այդ օժանդակութեան ընթացք տրուելու երեւոյթը: Իր տողերուն մէջ Ժեռար Շալեան կ'անդրադառնայ Հայաստանը փոթորկող վերջին երկու տարիներու քաղաքական տեղաշարժին, Արցախեան հարցին, ապա նաեւ պատմական մօտիկ անցեալին, որոնց տարրերով հիւսուած մթնոլորտի մը մէջ զետեղուեցաւ Դեկտեմբեր 7 թուականը:

Փ. Վերլուիզի ժամանակագրութիւնը օգտագործած է գլխաւորաբար ֆրանսական մամուլի տեղեկատուութիւնը, տալու համար երկրաշարժը, զոհերու թիւը, առաջին օժանդակութիւններու կազմակերպումը, օտար օժանդակութեան հանդիպած խոչընդոտները, Սփիւռքի ընթացքը, օգնութեան փութալու մեծ պատրաստակամութիւնը, եւայլն: Յաճախ, որպէս այս բոլորին հակադրուող ազդակ, կը նշուի տեղական իշխանութեան անբացատրելի կեցուածքը:

Գրութիւնը լայն տեղ կուտայ նաեւ ականատեսներու վկայութիւններուն: Մէկը միւսէն ահաւոր պատկերներ կը գծեն այդ վկայութիւնները՝ էջեր, որոնք առանց հաւաքումի նման արարքի մը, ցրուած պիտի մնային հայկական կամ օտար մամուլին մէջ: Ու յետոյ, այդ ցրուածութիւնը պատճառ պիտի դառնար որ դիւրութեամբ շփոթուին իրականին ու առասպելականին սահմանագիծերը:

«Աղէտին յաջորդող օրերուն, աղէտեալ–

ները կը գործէին վերապրելու իրենց բընազդին շնորհիւ, առանց նոյնիսկ անօթութիւն զգալու... : Յաճախ կը հանդիպէինք յանցապարտութեան զգացումին. «ինչո՞ւ տակաւին կ'ապրիմ, երբ ընտանիքէս այնքան անձեր մեռան» հարց կուտային շատեր» :

կամ՝

«Մարդ մը, ամբողջ երեք օր փլատակներու տակ մնացած յղի իր աղջկանը օգնութեան աղաղակները մտիկ ընելէ ետք ուզելով զայն փրկել, պեթոնէ սալերը խախտեց իրենց տեղէն ու ակամայ պատճառ դարձաւ որ անոնք ճզմեն վերապրող երիտասարդուհին : Միայն կրցաւ աղջըկանը դեռ տաք դիակը դուրս քաշել փըլատակներէն : Խեղճը բանդագուշանքներու անձնատուր կը զառանցէ հիմա. կը կարծէ թագաւոր մը կամ թագուհի մը ըլլալ, որուն ընծաներ կը բերուին...» :

Ասոնք, ու նման բազմաթիւ վկայութիւններ բերնէ բերան, ականջէ ականջ շրջող պատումներ չեն այլեւս. պիտի մնան ու կարդացուին, այնքան ատեն որ մարդիկ հետաքրքրուած ըլլան ժողովուրդի մը համար աղէտով մը սկսած ու դարը փակող այլ աղէտի մը հոլովոյթով : Աղէտ, որ իրենց զաւակներէն որբացած աւելի մեծ թիւով ծնողքներ ձգած է ետին, քան՝ մայր – հայր կորսընցուցած մանուկներ :

Վկայութիւնները միայն աղէտին չեն առընչուիր. անոնցմով կ'ուրուագծուին նաեւ Հայաստանցիին դնահատումները ապրած առօրեային մասին. «Եթէ Պր. Կորբաչով սկիզբի շրջանին յոյս մը կը ներշնչէր Հայերու համար, Երեւանի մէջ խորհրդային բանակի հրասայլերու ներկայութիւնը եւ գիշերուան լուսաբգելը շեշտեցին այն կարծիքը թէ ոչ մէկ լաւ բան կարելի էր սպասել իրմէ» *կ'ըսէ մէկը. իսկ ուրիշ մը կը շարունակէ.*– «դատարկ բան է վերակառուցումը. լաւ է միայն Արեւմուտքցիներուն համար : Մեզի համար միակ արժանիքը այն է որ մեր հարցերուն մասին ազատօրէն խօսելու կարելիութիւն տուաւ. սակայն եթէ անոնք չլուծուին, ի՞նչ կ'արժէ խօսիլը» :

Մանրամասն ծանօթագրութիւններով հարուստ այս հատորը ունի յաւելուածներու բաժին մըն ալ. նախ եօթը էջերու մէջ տրուած է շուրջ դարու մը հայկական ժամանակագրութիւնը. ան կը սկսի 1878ի Այա Ստեֆանոյի եւ Պեռլինի դաշնագրերով ու կ'երկարի մինչեւ 1989 Յունուար 1 թուականը, երբ «Ղարաբաղ Կոմիտէ»ի վերջին չորս անդամներուն ալ ձերբակալութեամբ 300–ի շուրջ կոմիտէականներ արգելափակուած կ'ըլլային :

Յաւելուածներու բաժնին մէջ ապա տեղ տրուած է յիշեալ Կոմիտէին ծրագրին : Երրորդ, ընդարձակ մաս մըն ալ յատկացուած է Գ. Մութաֆեանի «Ղարաբաղը ԺԹ. դարու ասպարին» խորագրուած գրութեան, որ առնուած է «Ղարաբաղ՝ Ատրպէջանի մէջ հայկական հող մը» գիրքէն (Պ. Տօնապետեան – Գ. Մութաֆեան) : Գրացանկը, ապա անուններու եւ տեղանուններու ցանկ մը կը փակեն

LA DERNIÈRE PHRASE

par Pierre Verluise, auteur de «Arménie, la fracture», ed. Stock.

Pourquoi, sans être Arménien avoir rédigé un livre consacré aux séismes naturel et politique qui déchirèrent l'Arménie au mois de décembre 1988?

La première motivation consciente, quand germa aux alentours du 15 décembre 1988 l'idée de rencontrer les premiers sauveteurs revenant de la zone sinistrée, fut d'analyser les réactions du système soviétique en situation de crise. De tels moments sont souvent révélateurs. Cette étude pose sans équivoque l'absence d'anticipation de la catastrophe en URSS comme la véritable raison des conséquences tragiques du séisme. Cette lacune résulte d'un défaut de priorité accordé à l'individu, pour des raisons politiques. L'analyse du second séisme, c'est-à-dire l'arrestation des dirigeants officiels du Comité Karabagh alors qu'ils portaient secours aux victimes du tremblement de terre, amène à s'interroger sur le visage humaniste que M. Gorbatchev aime à se donner. Certains comprendront au second degré la citation suivante de la «Literartournaïa Gazeta» datée du 14 décembre 1988: «Le tremblement de terre a jeté une lumière crue sur ce que l'on appelle la 'Nouvelle Pensée' gorbatchevienne».

La seconde intention, plus profonde mais qui ne devint consciente qu'après plusieurs semaines de travail, fut de contribuer au deuil de cette catastrophe. Il est nécessaire pour que la souffrance soit dépassée qu'elle soit dite et reconnue par tous. Le génocide arménien de 1915 n'étant pas encore admis de façon satisfaisante, cette démarche semblait d'autant plus importante. Une fois en librairie, faisant connaître le séisme dans son ensemble, ce livre voudrait, enfin susciter des paroles. La majorité des témoins n'ont pas exprimé aux leurs ce qu'ils ont vraiment vécu en Arménie. Les déchargeant de la base historique, ce livre aimerait leur donner l'impulsion pour exprimer leur part de vérité. Que mille paroles se libèrent maintenant.

PIERRE VERLUISE

225 էջնոց այս հատորը : Ան եւս պիտի աւելնայ յիշողութիւններու մեր հարուստ մատենադարանին, ուր այնքան շատ են չմոռցուելիք էջերը, դժբախտաբար շատ յաճախ սեւէն տիրապետուած :

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ARMENIE, LA FRACTURE. Pierre Verluise, Ed. Stock, 1989.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ՏՐՈՄ-ԱՐՄԵՆԻ

Տրոմ – Արմենիի գաղափարը ծնաւ 1988 Դեկտեմբերին այն տխուր օրերուն, երբ Տրոմ նահանգը, ինչպէս ամբողջ Ֆրանսան, երկրաշարժի զոհերուն օգնութեան նուիրուած էր : Քոնսէյ Ժէնէրալի նախագահ եւ Վալանսի քաղաքապետ՝ Պր. Ռոտոլֆ Փէս, հայութեան աշխատանքը քաջալերելու սկսած, Հ. Բ. Ը. Միութեան սրահին մէջ, յայտարարեց թէ պիտի ծնի կազմակերպութիւն մը որ Հայաստանի վերաշինութեան մասնակցութիւնը պիտի բերէ :

Յունուարի վերջաւորութեան, երբ ըստիպողականին շրջանը անցաւ եւ ասոր վերաբերեալ ծախքերը վճարուեցան, կը մնար, երկու կազմակերպութեան մօտ մօտաւորապէս 1.200.000 ֆրանք : Այդ կազմակերպութիւններն են՝ Ռոմանի եւ Պուր–տը–Փէժի Հայոց Ընկերակցութիւնը եւ Վալանսի Հայ Ազգային Միութիւնը որ՝ Ս.Օ.Ս. – Արմենի – Վալանսի անունի տակ, խմբած է 12 տեղական կազմակերպութիւններ :

Իրենք են որ, Տրոմի Քոնսէյլ Ժէնէրալի հետ միացած, Տրոմ – Արմենիի երեք հիմնադիրներն եղան : Իրենց հաւաքած գումարով, կարելի դարձաւ առաջին կաբեւոր աշխատանքը Տրոմ նահանգի ի նըպաստ Հայաստանի գիւղի մը :

Այդ գիւղը Եղեգնուտ գիւղն է : Կը գտնուի Գուգարքի շրջանի մէջ : Անցեալ Յունիսին, Տրոմէն հինգ հոգինոց պատուիրակութիւն մը զայն ընտրեց եւ այցելեց ու կարիքը ուսումնասիրեց :

Հոկտեմբեր 24–ին, Վալանսի նահանգապետարանին առջեւ, մեծ հանդիսութեամբ, էքիփիրի երեք բեռնակառքեր մեկնեցան դէպի Եղեգնուտ : Տարին փայտաշէն, դեղեցիկ մանկապարտէզ մը, շէնքը, դպրոցական կարասիները, խոհանոցը, նոյնիսկ գրիչ եւ տետրակ : Տարին նաեւ երկու հողագործական գործիք, եւ շինութեան վերաբերեալ գործիքներ : Նոյեմբեր 6–ին, արդէն հասած էին Երեւան :

Վալանսի քաղաքապետարանը եւ 12 անձեր եւ առեւտրական ընկերութիւններ իրենց սրտաբուխ մասնակցութիւնը բերին նուիրատուութիւններով :

Գալիք հինգ տարիներու ընթացքին, յոյս ունինք որ շնորհիւ Տրոմի Քոնսէյլ Ժէնէրալի օգնութեան, ամէն տարի, նոյն կամ տարբեր կերպով, պիտի կարենանք Եղեգնուտի եւ Գուգարքի շրջանին, շօշափելի վերականգնումին եւ կեանքին մեր մասնակցութիւնը տալ :

ՎԱԼԱՆՍԻ
ՀԱՅ ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԻՈՒԹԻՒՆ

ՍՈՒՐԻԱՀԱՅ ՆԱՄԱԿԱՆԻ

ՄՇԱԿՈՅԹԻ ԱՄԻՍԸ՝ ՀԱԼԷՊԻ ՄԷՋ

ՀԱԼԷՊ («Յառաջ»). –

Թարգմանչաց տօնին առիթով, Համազգայինի Սուրիոյ շրջանային վարչութիւնը այս տարի եւս, Հոկտեմբեր ամսուան ամբողջ տեւողութեան կազմակերպեց ու հովանաւորեց Հայ Մշակոյթի Ամիսը արժեւորող ձեռնարկներու շարք մը :

Առաջին հերթին, օգտուելով Հայրենի պատմաբան տոքթ. Վարդան Գրիգորեանի Հալէպ այցելութենէն, վարչութիւնը ձեռնամուխ եղաւ դասախօսական երկու երեկոյթներու կազմակերպման, որոնց ընթացքին Վ. Գրիգորեան, որ վարիչն է Երեւանի Մատենադարանի ձեռագիրներու գիտական պահպանութեան բաժնին, ստուհիկներու ցուցադրութեան առընթեր, զեկուցեց «Հայաստանի եւ Արցախի վերջին իրադարձութիւններուն» *(Հոկ. 6) եւ* «Աբխազիոյ ու այլ շրջաններու մէջ ապրող Համշէնահայերու *(մահմետականացած Հայեր)* կացութեան» *մասին (Հոկ. 10) : Մեծապէս շահեկան զոյգ բանախօսութիւնները առիթ մը եղան հայաշխարհը յուզող տագնապալի ու ճակատագրական բազմերանգ հարցերու մասին ընկալելու ականատեսի հետաքրքրական վկայութիւններ :*

Մշակոյթի ամսուան երկրորդ հիւր բանախօսը եղաւ Պէյրութի «Բագին» գրական ամսագրի խմբագրական կազմէն՝ երիտասարդ մտաւորական Սարգիս Կիրակոսեան (նախկին Հալէպցի), որ իր կարգին, Ն. Աղբալեան Մշակ. Տան մէջ տուաւ երկու դասախօսութիւններ, նիւթ ունենալով «Հայրենի երիտասարդ արձակագիրները իրենց ստեղծագործութիւններով» *(Հոկ. 12) եւ* «Հայկ. ճարտարապետական կոթողներու դառն ողիսականը Թուրքիոյ տարածքին» *(Հոկ. 16) : Այս վերջինը, բանախօսին կողմէ մատուցուեցաւ նաեւ Դամասկոսի մէջ, Համազգայինի տեղւոյն մասնաճիւղին կազմակերպած Թարգմանչաց երեկոյթի ընթացքին (Հոկ. 15) :*

Մշակութային ձեռնարկներու շարքին մէջ իրենց առանձնայատուկ տեղը ունեցան Գէորգ Պէպէձեանի համերգը (Հոկ. 15, Ահարոնեան սրահ) եւ հայրենի բանաստեղծ Սասուն Գրիգորեանի նուիրուած գրական երեկոյթը (Հոկ. 13), որու ընթացքին ռուս գրագիտուհի Իրինա Ռաքշայի եւ բանաստեղծ Ղուկաս Սիրունեանի կողքին՝ Սասուն Գրիգորեան ընթերցումներ կատարեց իր քերթողագըրքերէն ու խօսեցաւ ազգային մեր առօրեան յուզող հարցերու մասին :

Հալէպի հոկտեմբերեան ուանդական օրերը եզրափակուեցան Գանատահայ Տիկին Սօնա Յովհաննէսեանի կատարողութեամբ Ռազմիկ Դաւոյեանի քերթուածներուն մեկնաբանումով (Հոկ. 17) եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան հիմնադիրներէն՝ Քրիստափոր Միքայէլեանի ծննդեան 130ամեակին նուիրուած յարգանքի երեկոյթով (Հոկ. 29) :

ՊԱՏԱՐԱԳ, ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ԵՒ ԱՅՑ՝ ԱԶԳ. ԳԵՐԵԶՄԱՆԱՏՈՒՆ

Թարգմանչաց տօնը յիշատակուեցաւ նաեւ կրօնական արարողութիւններով : Այս շրջագծին մէջ, Կիրակի, Հոկ. 15–ին, Հալէպի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ մէջ հանդիսաւոր պատարագ մատոյց Ճէզիրէի Հայոց առաջնորդական փոխանորդ՝ Նորայր Ծ. Վրդ. Աշըգեան, հոծ բազմութեան մը ներկայութեան : Պատարագի աւարտին, հոգեհանգստեան արարողութիւն կատարուեցաւ Քարէն – Եփփէ Ճեմարանի հիմնադիր–բարերարներուն յիշատակին : Հուսկ, առաջնորդ Սուրէն Արք. Գաթարոյեանի գլխաւորութեամբ ժողովրդային թափօրը ուղղուեցաւ եկեղեցւոյ կողքին գտնուող Ճեմարանի բովընտի պարտէզը, ուր երանաշնորհ Զաւէն Ա. Վեհափառի կիսանդրիին շուրջ բոտեղծուեցաւ աղօթքի ու խոկումի զօրաւորիկ պահ մը : Աւելի ուշ, ինքնաշարժներու թափորով ներկաները ուղղուեցան Ազգ. Գերեզմանատուն, ուր հոգեհանգստեան պաշտօն կատարուեցաւ Դանիոյ հայասէր բարերարուհի Օր. Քարէն Եփփէի (մահ.՝ 1935) եւ գրագէտ Յակոբ Օշականի (մահ.՝ 1948) շիրիմներուն մօտ :

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Ամէն այգուն, հին օրերու պէս, կրկին կը հնչէր դրացի «Գրանաթաճը Բարսեղին» սրինգը, որուն մելամաղձոտ խաղերը ինծի կը թուէին խաւարի հեծկլտուքներ : Ան կը յամառէր նուագել՝ մինչեւ արեւածագ : Կը սոսկա՞ր արդեօք գիշերային ուրուականներէն եւ Որփէոսի նըման՝ կ'ուզէր հրապուրել զանոնք :

Շատ տաք օրերէն մին էր : Կապոյտ հովանին ողողուած էր լոյսերու ծիածանումներով, որոնց շլացուցիչ ցոլքերը կը կուրացնէին կենդանական աշխարհը : Այդ տաքին, բարեկամ Թրքուհի մը քաջութիւնը ունեցեր էր մեզ այցելելու : Սովորութիւնն ունէր ատենը մէյ մը մեզի գալու, ըլլայ քաղաքի տունը թէ այգին : Շատ զուարթախօս եւ հաճելի դէմքով կին մըն էր եւ պատմութիւններու անհատնում պաշար մը ունէր : Կը յիշեմ, օր մը եկած էր մեր դրացի բժիշկը տեսնելու, եւ անկէ ալ մեզի հանդիպած : Այդ քաջարի կինը այդ օրը շուարած ու երկչոտ վիճակ մը ունէր, դառնութեամբ խօսեցաւ օրուան անցուդարձերու մասին եւ անիծեց ղեկավարները, որոնք պատճառ եղած էին երկու հայրենարնակ բարեկամ ազգերու յարաբերութիւններու խզման : Պատմեց թէ այդ վայրկեանին քաղաքի հրապարակին վրայ՝ կը ցցուէր կախաղան մը եւ զոհը տասնեւհինգ տարեկան պատանեակ մըն էր, որ պիտի կախէին կէսօրէ վերջ ժամը 3–ին :

Ցանկարծ, տարրերային ուժերը խլըրտեցան եւ փոթորիկ մըն է որ փրթաւ միջոցին մէջ, խափանելով արեւակը : Թռչունները զահանդանքի մատնուած, սկսան ճռալ. իսկ վայրի անասուններու հեռաւոր վայնասունները կը լսուէին ամէնուրեք : Ահեղաշունչ քամին կը մռնչէր կատաղօրէն, ճիւղակոտոր ընելով ծառերը : Կարծես թէ եկած ըլլար աշխարհի վախճանը : Երկնակամարին վրայ, ամպի հետքն անգամ չկար, սակայն մութ գիշեր մըն էր որ կը տիրէր եւ տեղերքը կը գալարուէր անծանօթ երկունքներով : Թրքուհին՝ սոսկումով նայեցաւ մօրս երեսը եւ ըսաւ՝ թէ Աստուած կը յայտնէր իր խոր սրտմտութիւնը, որովհետեւ, անմեղ տղայ մըն էր որ կը մեռնէր : Տեսարանը մի՞թէ չէր յիշեցներ այն Աւագ Ուրբաթը, երբ Միածին Որդին՝ կ'աւանդէր հոգին, անարգ խաչին վրայ, յանուն աշխարհի փրկութեան :

Այս անբնական երեւոյթը հազիւ տեւեց ժամ մը : Արեւու խաւարումը փարատեցաւ եւ հովը դադրեցաւ : Արփին առաջուան պէս փայլեցաւ լազուարթեայ դաշտերու մէջէն, եւ կենդանական աշխարհը՝ սթափած իր զարհուրանքէն՝ սկսաւ երգ ու պարի :

Կեանքը անտանելի բեռ մը դարձած էր : Մարդը օրէ օր կը քայքայուէր այդ ծանրութեան ներքեւ : Մղձաւանջով լի, արթուն ժամեր կ'անցընէր, յանձնելով հոգիին հեծեծանքները ստուգածորան գիշերներու գաղտնապահութեան : Իսկ ցերեկները, լոյսը իր միակ յոյսը դարձուցած՝ կ'ապաւինէր անոր անսպառ զօրութեան :

Եկաւ օրն ալ, երբ բնութիւնն անգամ ուզեց պատժել մարդը՝ իր պատուհասներով : Դժբախտութիւն մը առանձին չի գար երբեք, կ'ըսեն. եւ աս եղաւ՝ մարախներու յարձակումը *մեր արգաւանդ մրգաստաններուն եւ արտերուն վրայ :*

(Շար. 18)

(Շար․ Ա․ էջէն)

Մուսայէլեան, որ չեչտելով չրջանի հայկական հող ըլլալու անժխտելի իրողութիւնը, կ'աւելցնէր՝ «Եթէ մենք չխօսինք այդ մասին, քարերն են խօսում»։

Կ'արտայայտուէին նաեւ Աչոտ Մանուչարեան, Խաչիկ Ստամպոլցեան, հուսկ՝ Աբովեան դպրոցի աչակերտները կ'երգէին։

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԼԻԲԱՆԱՆ նոր նախագահ մը ընտրեց՝ Էլիաս Հրաուի, որ Սուրիոյ մարդը կը նկատուի եւ վճռած է գլուխ ելլել զօրավար Աունի հետ վերջնապէս։ 48 ժամուան վերջնագիր տուած է անոր, բայց Աուն ապարէզ կը կարդայ նորընտիր նախագահին եւ կը յայտարարէ թէ ոչ մէկ ձեւով տեղի պիտի տայ եւ հեռանայ Պաապտայի պալատէն։ Հրաուի, պարզ է, պատրաստ է սուրիական բանակի միջոցաւ հաչիւը մաքրելու քրիստոնեայ զօրավարին, որու համար Հրաուիի ընտրութիւնը խեղկատակութիւն մըն է։ Կացութիւնը խիստ մտահոգիչ կը նկատուի, կ'ըսուի թէ սպաննուած Նախագահը՝ Մոաուատ երբեք պիտի չդիմէր սուրիական բանակին։ Նոր եւ աւելի քան երբեք արիւնալի դէպքերու մղձաւանջին մէջ կ'ապրի տարաբախտ ժողովուրդ մը, որ 15 տարի է զոհն է քաղաքական ինչ - ինչ չահերու։

ՀԱՐԱՒ - ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ Իրաքի սահմանակից Ջուքուրճա գաւառակին մէջ Նոյեմբեր 24, Ուրբաթ օր բախում մը տեղի ունեցած է քիւրտ զինեալ մարտիկներու եւ Թուրք ապահովութեան ուժերու միջեւ։ Բախումի ընթացքին սպաննուած են երկու Քիւրտեր ու Թուրք ենթասպայ մը։ Նոյն օրը Մարտինի մէջ ալ Քիւրտերու օժանդակութիւն ցոյց տալու ամբաստանութեամբ 28 հոգի հսկողութեան տակ առնուած ու զինամթերք գրաւուած է։ Յաջորդ օրը, նոյն չրջանին մէջ Հաքքեարիի Իքիեաքա գիւղին վրայ քիւրտ մարտիկներ անակնկալ յարձակում գործած ու 21 գիւղացի գնդակահարած են։ Տրուած տեղեկութիւններու համաձայն, սպաննուածները կառավարական զինեալ պահապաններու ընտանիքներու անդամներն են, որոնց մաս կը կազմեն նաեւ մանուկներ ու կիներ։ Ապահովութեան ուժերը դէպքին վայրը փութալով հանդերձ, օդի աննպաստ պայմաններու պատճառով չեն կրցած չրջանին մէջ խուզարկութիւն կատարել։

ԿՈՐԲԱՉՈՎ «Պրաւդա»ի «Ազատ բեմ» գլուխին տակ յօդուած մը ստորագրած է, ուր կը պարզէ իր տեսակէտերը, չեչտելու համար մանաւանդ թէ բազմակուսակցական դրութիւն մը պիտի չկիրարկուի Խորհրդային Միութեան մէջ։ Անոնց որոնք կը մեղադրեն կուսակցութեան ղեկավարութիւնը, որ ան ճչգրիտ ծրագիր չունի պերեստրոյկայի, կը պատասխանէ․- «Սխալ մը գործած կ'ըլլայինք նոր պատրաստ չէմաներ պարտադրելով ընկերութեան եւ «Պրոկուստի անկողինին» վրայ դնելով կեանքն ու իրականութիւնը» (յունական դիցաբանութեան մէջ։ Պրոկուստ աւազակ մըն է որ կը կողոպտէր ճամբորդները եւ զանոնք անկողինի մը վրայ կը կապէր ու անոր չափին կը բերէր իրենց մարմինը, չարչարանքներով)։

ՖՐԱՆՍԱՅԻ երեսփոխանական մասնակի ընտրութիւնները՝ Մարսէյլ եւ Տրէօ հաստատեցին չատ զգալի յառաջխաղացումը Լը Փէնի Ազգային Ճակատին, որու երկու թեկնածուներն ալ գլուխը հասան առաջին չրջանին եւ անկարելի չէ, որ գոնէ մէկը ընտրուի գալ Կիրակի։ Այս ընտրութիւնը հետեւանք էր երկու երեսփոխաններու (Մարսէյլ՝ Կօտէն) նախընտրութեան Ծերակոյտի աթոռներուն։

ԼՎՈՎԻ (Ուկրանիա) մէջ, 150·000 հոգի ցոյց մը ըրած են, Պապին նկարներով, պահանջելու համար Կաթողիկէ եկեղեցւոյ օրինականացումը երկրին մէջ։ Այս ցոյցը տեղի կ'ունենար Կորպաչովի եւ Պապին տեսակցութենէն քանի մը օր առաջ։

ՖՈՒԹՊՈԼ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ԲԱԺԱԿ

Ֆրանսական բաժակի 6-րդ չրջանին, Վալանսի Հայ Մարզականը 2-ի դէմ 4 յաղթեց Ուլէնի եւ Լիոն - Տէսինի Հ․Մ․Ը․Մ․-ը 0-1 յաղթեց Սէյսէնի։

Տէր եւ Տիկին Ռոլան Մարկոսեան եւ զաւակները,
Տէր եւ Տիկին Ժիրայր Մարկոսեան եւ զաւակները,
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները
խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց մօր՝

ԱՅՐԻ ՏԻԿԻՆ ՍՐԲՈՒՀԻ ՄԱՐԿՈՍԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Պալեան)

յանկարծական մահը, որ պատահեցաւ Շաբաթ, Նոյեմբեր 25-ին, 76 տարեկանին։

Յուղարկաւորութիւնը կը կատարուի, Երեքչաբթի, Նոյ․ 28, ժամը 14·30-ին՝ Փարիզի Ս․ Յովհաննէս - Մկրտիչ Եկեղեցին, ուրկէ մարմինը կը փոխադրուի Մոնթրէօյի գերեզմանատունը, ամփոփուելու համար ընտանեկան դամբարանը։

Որեւէ մահազդ դրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբրեւ այդ նկատել։

Ոչ ծաղիկ, ոչ ծաղկեպսակ։ Փոխան ծաղիկի նուէրները՝ կրթական հաստատութեանց։

«ՅԱՌԱՋ»․ - Մեր ցաւակցութիւնները Մարկոսեան եղբայրներուն։

ՍԷՆԹ՝ ԱՆԹՈՒԱՆ Ս․ ԹԱԴԷՈՍ

ՎԱԹՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ
ՊԱՏԱՐԱԳ
ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ
ԵՒ
ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս․ Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 3, Ս․ Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ իր եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ կառուցման 60-րդ տարեդարձին առթիւ կը կատարուի Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
Կաթողիկոսական Պատուիրակ
Եւ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հոգիներու համար բոլոր անոնց, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ թաղիս բարօրութեան համար։ Այս արարողութեան ներկայ կ'ըլլայ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8·30-ին։
Պատարագ, ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը՝ 12-ին։

Կրօնական հանդիսութեանց կը յաջորդէ ճաչ, Տալէ տը լ'Երմիթաժի սրահին մէջ՝

27, Traverse de l'Ermitage
Route Nationale de la Viste
13015 MARSEILLE

Ճաչերը կը պատրաստուին Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց կողմէ,

MAISON ARMENIENNE
DE LA JEUNESSE
ET DE LA CULTURE
12-14, rue Saint Bazile, 13001 Marseille

MERCREDI 29 NOVEMBRE à 20 h 30

Présentation et signature du livre

«Arménie, la fracture»

par Pierre VERLUISE
journaliste
à Radio-France Internationale

Compte-rendu du Congrès Constitutif
du Mouvement National Arménien
tenu à Erevan les 4-5 et 6 Novembre
par Garo HOVSEPIAN

ENTREE LIBRE

— ԼՕԹՕ —

Կապոյտ Խաչի Սէն - Ժերոմի Զ․ Տանթ մասնաճիւղի կազմակերպած (լոթօ) բախտախաղի օրերը Դեկտեմբեր 3, 12 եւ 17, Կիրակի, կէսօրէ վերջ, ժամը 3-ին եւ Դեկտեմբեր 9, Շաբաթ գիչեր, ժամը 9-ին, թաղին եկեղեցւոյ կից սրահին մէջ։

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ
կը կազմակերպէ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ-ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ
ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝
ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6-ին
Palais des Congrès-ի 63B սրահին մէջ։

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն։

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր․։

Տեղերը սահմանափակ են։ Կը խնդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել չուտով՝

INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

Dans le cadre
du XXIIIème Festival de Musique
des Amis de St.Victor

Concert

Lundi 4 Décembre à 20 h 30

Abbaye de St. Victor
MARSEILLE

CHORALE SAHAK - MESROP

Direction : Khatchig YILMAZIAN
au Piano : Juliette YILMAZIAN
Solistes: *E. Artinian — V. Minassian*
A. Minassian

Au programme :

KOMITAS — EKMALIAN
E. HOVANNISSIAN
BARTEVIAN — POTOURLIAN

Location:
Gebelin — 91. 54. 21. 19
FNAC — 91. 91. 30. 62

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՄԲ
ՈԳԵԿՈՉՈՒՄ ՉԱՐԱՂԷՏ ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՆԱՀԱՏԱԿՆԵՐՈՒ

REQUIEM DE MOZART

Jeudi 7 décembre à 20 h 30
Basilique Sainte CLOTILDE
23 bis, rue Las Cases PARIS 7ème
Chorale «A CŒUR JOIE» de Montmorency
Dir. Philippe BRANDEIS
Solistes: Claudy SANEVA, Soprano — Sylvie OUSSENKO ,Mezzo
Francis BARDOT, Tenor — Thierry de GROMARD, Baryton
ORCHESTRE Dominique FANAL «AD ARTEM de PARIS»
Direction Dominique FANAL
Ծախքերու մասնակցութիւն՝ 100 Ֆր․ Ուսանողներուն՝ 70 Ֆր․
Տեղերը ապահովել տեղւոյն վրայ
FNAC Spectacles
C.B.A.F. : 17, rue Bleue, 75009 Paris - Tél. : 48-24-46-57

VILLE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Dans le cadre du jumelage
d'ETCHMIADZINE *(Arménie Soviétique)*
et ISSY-LES-MOULINEAUX *(France)*
Sous la présidence de Monsieur ANDRE SANTINI
Ancien Ministre, Député-Maire

Grand Gala Exceptionnel

AU PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES D'ISSY
25, ave. Victor Cresson
le Vendredi 1er Décembre à 20 heures 30 précises

Avec la participation de grands artistes arméniens
de la Région Parisienne
(chants, danse, musique traditionnelle et moderne).

ORGANISÉ PAR L'ENSEMBLE DES ASSOCIATIONS
DE LA COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

BILLETS DISPONIBLES A RETIRER A :

Télé Condorcet	Robert F.	Boucherie Manissian	Carla Coiffure	Mardin
46 42 56 17	47 36 33 30	46 42 36 60	46 42 89 53	48 24 44 43

Le Député-Maire,
Ancien Ministre
ANDRE SANTINI

Le Premier Maire-Adjoint délégué aux relations internationales
Jean LARONDE

Le Maire-Adjoint chargé des relations avec la Communauté arménienne
Maurice KARAGOSSIAN

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 29

MERCREDI
29 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL. : 47. 70. 86. 60 — TELEX : HARATCH 280 868 F
— FAX : 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆ ր ա ն ս ա : Տար. 800 Ֆ. — Վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամէնօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65ՐԴ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.154 Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN 65e ANNÉE — No 17.154

ՕՐՈՒԱՆ ԽՕՍՔԸ

ԳԱՂՏՆԻՔԸ ՈՐ ՀԱՄԱԿԱՐԳԵՐ ԿԸ ԽՈՐՏԱԿԷ

Երկու թերթերու ոչ աչքառու անկիւններուն մէջ տեղաւորուած երեք լուսանկար, երկու – երեքական տողնոց մակագրութիւններով, յանկարծ տակնուվրայ կ'ընեն ժողովուրդ – տագնապ – դարման – վերապրող եզրերուն առնչուած համակարգեր: Թերթերը կը պատկանին մեր աշխարհին, ինչպէս այս եզրերը ու անոնց վերաբերող համակարգերը:

Ժողովուրդ՝ մերը. տագնապ՝ մեր ժողովուրդինը. վերապրողը՝ նորէն ան: Այս ինքնեկ շղթային մե՞ր մասնակցութիւնը. դարմանի փորձը, ջանքը շատ – շատ:

Անտունին տուն պէտք է, հիւանդին՝ դեղ, բժիշկ, հիւանդանոցի տաք անկիւն մը, երախային՝ պտուղ, տաքցնող հագուստ, կօշիկ..., որպէսզի բոլորը յիշեն թէ ժպտիլ մըն ալ կար:

Սակայն տրամաբանական թուող այս գիծն ալ բեկբեկած կը թափի վար, երբ կը դիտենք երեք փոքր լուսանկարները:

Անոնց երկուքը Լենինականէն են. առաջինը ձիաւոր Անդրանիկ մըն է որ ապրելու, ժպտելու կը կանչէ Գիւմրեցիները. երկրորդը՝ Դեկտեմբեր 7-ին զոհերու խաչքարն է, կիսով թաղուած մեխակներու բլրակի մը մէջ: Այս երկու լուսանկարներուն ընկերացած է հետեւեալ մակագրութիւնը. – «Քաղաքում դեռ ոչ մի շէնք չի բնակեցուած, բայց վերջերս Տէրեան փողոցի հարեւանութեամբ կանգնեցրին Հայոց մեծ զօրավար Անդրանիկի յուշարձան ու դեկտեմբերեան երկրաշարժից զոհուածների յիշատակը յաւերժացրող խաչքարը»:

Երրորդ լուսանկարը դարձեալ աղէտի գօտիէն է. ոչ իսկ գօտիէն, ուղղակի վերնակեդրոնէն՝ Սպիտակէն: Պատրաստի տնակի մը նման «շէնք»է մը պատանիներ դուրս կուգան. անոնցմէ մէկուն ձեռքը ջութակ մը կայ: Լուսանկարին կ'ընկերանան հետեւեալ տողերը. «երկրի երեսից ջնջուած քաղաքի փոքրիկ բնակիչները վերստին սիրով են յաճախում երաժշտական եւ գեղարուեստի ժամանակաւորապէս հաստատուած դպրոցներ»:

Տրամաբանութիւններու «բնակարան, ալիւր, շաքար, տաք հագուստ, կօշիկ» յանկերգող համակարգերը անգամ մը եւս չե՞ն ալեկոծիր «երկրի երեսից ջնջուած քաղաքի փոքրիկներ»ուն այս նկարին դիմաց:

Լենինականի ու Սպիտակի մէջ ձմեռը ջերմաստիճանը հագիւ թէ մինչեւ զերօ բարձրանայ. ու այդ շրջաններու ժողովուրդը աղէտէն տարի մը ետք տակաւին կարելի չէ եղած վրաններու, հիւղակներու ապաստանէն փրկել, երդիքներու տակ փոխադրել նորէն, անոնց վերադարձնելով «բնակիչ» որակումը:

Իսկ իրենք մոռցած ցուրտը, տառապանքները ու հազարումէկ անհրաժեշտ բան, պայքարի ելած են մոռացումին դէմ: Փոխանակ կայուն պատերով երդիք մը եւս աւելցնելու քաղաքներու ապրողներու թաղամասին, կ'երթան շիրիմ եւ յուշարձան կանգնել մեռեալներուն համար: Անդրանիկի, այդ փառաւոր արձանը կրնար սպասել քանի մը տարի եւս. իսկ երաժշտութեան ու գեղարուեստի դպրոցը ո՞վ կրնայ պնդել որ անհրաժեշտութիւններու երկար ցանկին առաջին դիրքերը կը գրաւէր:

Նիւթապաշտ – հանդստապաշտ աշխարհին հրամայականներով կերտուած ըմբռնումի, տրամաբանութեան համակարգերը կ'անճրկին ու տակնուվրայ կ'ըլլան այս երեւոյթին դիմաց: Որպէս աշխարհի իրականութիւններէն փրթած ցընորամիտ արարածներու կարգի՞ն դասել այդ մարդիկը, թէ խորտակել սառած համակարգերը:

Չխորտակե՞լ ԻԱ. դարու սեմին կանգնած հզօր մարդու տրամաբանութեան մեր կաղապարները, որոնք չեն կրնար հասկընալ Լենինականցիին, Սպիտակցիին ընթացքը:

Չեն կրնար տեսնել թէ ան ծանօթ է յաւերժութեան մեծ գաղտնիքին:

Ա. Թ.

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ԿՐԿԻՆ ՇՐՋԱՓԱԿՈՒՄ

ԵՐԵՒԱՆ. – Նոյեմբեր 28, (Փարիզի ժամով 9.30):

Ինչպէս կը հաղորդէ հանրապետական մամուլը երէկ Ատրպէյճանի Ազգային Ճակատի որոշումով յայտարարուած է տասնօրեայ գործադուլ: Այդ կը նշանակէ, առաջին անթիւ, Հայաստանի նոր շրջափակում: Դադրած է Ատրպէյճանէն Հայաստան եւ Վրաստան մեկնող կառախումբերու երթեւեկը:

Վերջին շաբաթը, կացութիւնը ծայրայեղօրէն սրուած է: Չեն դադրիր Ատրպէյճանի սադրիչ գործողութիւնները սահմանամերձ շրջանները: Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհուրդի երկ – րորդ նստաշրջանին Հայաստանի եւ ԼՂԻՄ-ի պատգամաւորութիւնները Նոյեմբեր 24-ին Մ. Կորպաչովի հասցէով յանձնած են համատեղ յայտարարութիւն, ուր ծայր աստիճան մտահոգութիւն կը յայտնեն շրջանին կացութեան սրման, Լեռնային Ղարաբաղի սաստկացող շրջափակման, Հայաստանի շրջափակումը վերսկսելու շարունակուող սպառնալիքներու կապակցութեամբ: Կոչ կ'ընեն Գերագոյն Խորհուրդին արդիւնաւոր միջոցներու ձեռնարկել Ատրպէյճան բնակող Հայերու ապահովութեան համար եւ շրջանի կացութեան յետագայ սաստկացումէն խուսափելու նպատակով, արագացնել ԼՂԻՄ-ի հարցի քաղաքական լուծումը, հաշուի առնելով շահագրգիռ կողմերու շահերը:

Հայաստանի տնտեսութեան նախորդ շրջափակման հասցուցած անմիջական վնասը եղած է 229 միլիոն ռուբլի, իսկ անուղղակի վնասը՝ 1,38 միլիառ ռուբլի:

Սփիւռքահայութեան հետ
Մշակութային Կապերու
Կոմիտէի նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ԵՒ ՏՐԷՕՅԻ մասնակի ընտրութեանց Ա. շրջանի արդիւնքները մղեցին ձախը, որ հրաւիրէ քուէարկողները աջին տալ իրենց ձայները ճամբան կըտրելու համար Ազգային Ճակատին առջեւ, որու ստացած ձայները, Կիրակի, կը մըտահոգեն բոլորը: Հարցը սակայն այն չէ, թէ ո՞վ գլուխը հասաւ անցեալ Կիրակի, երբ ոչ ոք կ'ուզէ նկատի առնել, թէ յաղթական բուն հոսանքը ձեռնպահներու հոսանքն է: Համեմատութիւնը 67% էր, ինչ որ կը նշանակէ թէ մարդիկ ոչ մէկ տրամադրութիւն ունին նախընտրութիւն մը արտայայտելու, այլ պարզապէս ըսե-

(Շար.ը Դ. էջ)

ՕԾՈՒՄ ԱՄՍԹԵՐՏԱՄԻ Ս. ՀՈԳՒՈՅ ԵԿԵՂԵՑՒՈՅ

Վերջին տասնամեակին առաւելաբար, Արեւմտեան Եւրոպայի Հայ գաղութները դիմագիծ փոխեցին, իբրեւ հետեւանք գաղթերու, Լիբանանէն, Իրանէն եւ Թուրքիայէն: Այս յեղաշրջումին օրինակներէն մէկն է՝ Հոլանտա, ուր շատ քիչ են այլեւս երբեմնի գաղութին վերջին վկաները եւ Թուրքիոյ – մանաւանդ գաւառներէն – եկած նորահաստատ բեկորներն են, որ կը փոխարինեն հինները, նոր աշխուժացում մը բերելով, պայմանաւ, անշուշտ, որ հետըզհետէ նուազի եւ ի վերջոյ անհետանայ թրքախօսութիւնը:

Ամսթերտամի մէջ, 1713 Հոկտեմբերին է, որ հիմնուած է հայկական պատկառելի շէնքը, ապա՝ ձեռքէ ելած, վերստին գնուած վերջերս եւ այսօր դարձած կըրկին հայկական հաստատութիւն մը:

Այդ շէնքին վերի երկու յարկերը առժամապէս վարձու տրուած են, ապահովելու համար հարկ եղած եկամուտները, որպէսզի կարելի դառնար շէնքին եւ գետնայարկի եկեղեցւոյ վերանորոգման եւ վերականգնման աշխատանքները, առանց հանգանակութեանց դիմելու սփիւռքահայութեան: Շէնքին վերագնումը կատարուած է էջմիածնի, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ գաղութի նուիրատուութեանց շնորհիւ:

Նոյեմբեր 26ին, Կիրակի առաւօտ ժամը 10.45-ին, կը կատարուէր գետնայարկի վերականգնուած Եկեղեցւոյ օծումը ձեռամբ Գիւտ Արք.ի: Խուռներամ բազմութիւն մը ներկայ էր այս հանդիսաւոր արարողութեան եւ շատեր կից սրահներու մէջ հաստատուած հեռատեսիլներու միջոցաւ է, որ կը հետեւէին օծումին, ապա՝ անդրանիկ պատարագին, եկեղեցին չկարենալով պարփակել այն հարիւրաւոր ներկաները, որ փութացած էին Քրոմպումսլօօթ փողոցի թիւ 22-ը գտնուող այս հայկական պատմական շէնքը:

Օծումի աւարտին, կը մատուցուէր առաջին պատարագը, Գիւտ Արք.ի կողմէ, որու կը սպասարկէին Ժիրայր Վրդ.. Տարօն Ծ. Վրդ., Մեսրոպ քահանայ եւ Սուրիայէն՝ Գալուստ քահանայ, որ հաւանաբար Ամսթերտամ հաստատուի, որպէս գաղութին հոգեւոր հովիւը:

Գիւտ Արք. արտայայտեց համայն Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ուրախութիւնը, այսօր, այս օծումին առթիւ ու կարդաց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին ողջոյնի եւ օրհնութեան գիրը:

Պատարագի աւարտին, կրկին խօսք առնելով, Գիւտ Արք. մանրամասնօրէն անդրադարձաւ այս իրագործման պարագաներուն, գնումը ապահովող գլխաւոր հաստատութեանց կողքին յիշելով համեստ նուիրատուները: Այս տունը, ըսաւ Կաթողիկոսական պատուիրակը, պէտք է ըլլայ զօրութեան տուն մը, ուր պէտք է հաւաքուին բոլորը եւ ուր պէտք է տիրէն սէրն ու խաղաղութիւնը: Մասնաւոր երախտագիտութեամբ յիշեց որ վերանորոգման ծախքերուն 80 առ հարիւրը վճարած է Հոլանտայի յուշարձաններու պահպանութեան Կոմիտէն, իրենց մասնակցութիւնը բերած են նաեւ գանազան մարմիններ եւ անհատներ: Գիւտ Արքեպիսկոպոս աւելցուց թէ գաղութը կը խորհրդանշուի մասնաւորաբար մէկ անձով, պատուական Հայ մը, որ տասնամեակներու երկայնքին եղած է ձեւով մը որբերու Հայրը, այդ անձն է՝ Վահէ Գինեպանեան, որու Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը կը շնորհէ Ս. Ներսէս Շնորհալիի շքանշանը եւ յատուկ կոնդակով մըն ալ իր գնահատանքը կը յայտնէ: Մեսրոպ քահանայ կատարեց կոնդակին ընթերցումը, զոր ծերունազարդ Վահէ Գինեպանեան ունկնդրեց յուզումով:

Գաղութին կողմէ կարդացուեցաւ նաեւ հոլանտերէն ուղերձ մը, որ պատմականը կ'ընէր այս շէնքին, կուտար գնման եւ իրագործման մանրամասնութիւնները, սատարողներու անունները: Յատուկ շնորհակալութիւն կը յայտնուէր Հոլանտայի միապետական իշխանութեանց իրենց բերած լայն աջակցութեան համար:

⁂

Ս. Հոգու այս մատուռը կոկիկ աղօթատեղի մըն է, պարզ, անպաճոյճ, պատերուն փասթէլ որմնանկարներով (Գր. Մոմճեան):

Մատուռին շուրջը ու նաեւ վարի յարկը կան քանի մը սրահներ, զորս կարելի է օգտագործել, մինչեւ որ շէնքը ինքնաբաւ դառնայ եւ անհրաժեշտութիւն չըլլայ այլեւս վերի յարկերը վարձու տալու: Արդարեւ, կարեւորն այն է, որ այս մատուռը որպէս կորիզ ծառայէ աւելի լայն գործունէութեան մը կրթական եւ մշակութային գետնի վրայ, լեզուի դասաւանդութեամբ, դասախօսութիւններով, որպէսզի 3000-ի հասնող Հոլանտայի գաղութը ընդհանրապէս, եւ Ամսթերտամի գաղութը ի մասնաւորի, հայկական օջախ մը ունենայ եւ չխզուի իր արմատներէն այս համայնակուլ ափերուն վրայ:

⁂

Կիրակի օրուան այս արարողութեան ներկաներուն մէջ կային Հոլանտայէն զատ, նաեւ Պելժիոյ եւ Փարիզի հայ գաղութի անդամներ (ի շարս այս վերջիններու՝ նաեւ «Յառաջ»):

Ա. Մ.

A PROPOS DU 29 NOVEMBRE COMMUNIQUÉ DE LA JAF

L'histoire récente de l'Arménie a démontré la détermination du peuple arménien à défendre ses droits nationaux.

C'est pourquoi le 29 Novembre aurait du être cette année une journée de revendication sans équivoque, exprimant clairement les revendications des Arméniens à ceux qui peuvent y répondre.

Voilà donc ce que nous aurions voulu voir sur le tract du comité des anniversaires :

A l'occasion du 69ème anniversaire de la R.S.S. d'Arménie

NOUS DEMANDONS A MONSIEUR GORBATCHEV :

— Que la sécurité de l'Arménie au sein de l'U.R.S.S. soit garantie et qu'aucun blocus ne puisse plus être exercé.

— La levée du blocus du KARABAGH.

— L'autodétermination du peuple du KARABAGH.

— La protection des populations arméniennes résidant en Azerbaïdjan et au Karabagh.

N'ayant pas pu convaincre, la J.A.F. se retire cette année du comité d'organisation des anniversaires de la R.S.S. d'Arménie.

Elle ne participera donc pas au rassemblement du 3 décembre 1989.

LE BUREAU NATIONAL
DE LA J.A.F.

le 24 Novembre 1989

Անի Քաղաքի Հազարամեակը

Հոկտեմբեր 21-ին, Նիւ-Եորքի Պատմական Ընկերութեան դահլիճում տեղի ունեցաւ միջնադարեան Հայաստանի մայրաքաղաք Անիի նուիրուած, արուեստի պատմութեան առաջին միջազգային գիտաժողովը: Այդ մասին «Յառաջ»ի ընթերցողներն արդէն իմացել են օրաթերթիս մէջ Հոկտեմբերի 25-ին տպագրուած ԻՒՆԵՍՔՕ-ին հասցէագրուած հաղորդագրութեան շնորհիւ: Այժմ ցանկանում եմ սոյն յօդուածով անդրադառնալ գիտաժողովի պատմագիտական, հնագիտական (եւ քաղաքական) նշանակութեանը:

Իր կարճ տեւողութեամբ (մի օր) եւ հրաւիրուած մասնագէտների թուով (14 հոգի) համեմատաբար համեստ այս միջոցառումը տարբերւում էր սովորական միջազգային գիտաժողովներից նաեւ նրանով, որ նիւթի շատ որոշակի սահմանափակում ունէր՝ նուիրուած էր Անի քաղաքին, աւելի ստոյգ, միայն մի յուշարձանի՝ Մայր Տաճարի հազարամեակին: Բայց դա բաւական էր գեղեցիկ առիթ ստեղծելու համար, գիտականօրէն արդարացուած (հաշուի առնելով յուշարձանի բացառիկ կարեւորութիւնը) եւ պատմա-քաղաքական առումով այժմէական մի առիթ՝ Անիի պահպանութեան անհրաժեշտութիւնը մի անգամ եւս ընդգծելու: Ուստի այս փառաւոր յոբելեանը պէտք է անպայման նշուէր, այն էլ գիտական բարձր մակարդակով: Եւ իրօք, կազմակերպիչ յանձնախմբի ղեկավարների՝ Ամերիկահայոց առաջնորդ, Մեսրոպ Արքեպիսկոպոս Աշճեանի եւ յանձնախմբի նախագահ, տոքթէօր՝ Հայկազ Գրիգորեանի, ինչպէս նաեւ նրանց շուրջ հաւաքուած նուիրեալների բարեխիղճ աշխատանքն ու անդուլ ջանքերն ապարդիւն չեղան: Վաղուց արդէն ծրագրուած միջոցառումը, թւում էր, երկրաշարժից յետոյ այլեւս չէր կարող իրականանալ: Սակայն, ինչպէս նշեց Մեսրոպ Արք.՝ «ամէն մարդ անդրադարձաւ, որ Անիի հազարամեակը ջնջել ոչ միայն անպատշաճ էր, այլ անյարիր էր Անին կառուցողներու ոգիին եւ յիշատակին: Մենք ինչպէս պիտի բացատրէինք գալիք սերունդներուն, թէ Անիի Մայր Տաճարի հազարամեակը եկաւ ու անցաւ լռութեան եւ անտարբերութեան մէջ»: Գիտաժողովը գեղեցիկ առիթ էր նաեւ ոգեկոչելու մեզանից վերջերս հեռացած երկու մեծ հայ գիտնականներ՝ Սիրարփի Տէր-Ներսէսեան եւ Թադէւոս Յակոբեան: Վերջինս իր կեանքի երկար տարիներ էր նուիրել քաղաքի պատմութեանը եւ պէտք է մասնակցէր գիտաժողովին, սակայն ճակատագիրը այլ կերպ էր որոշել...:

Մի պահ կանգ առնենք նախ գիտաժողովի առիթի վրայ: Տօնւում էր Մայր Տաճարի հիմնադրումը, որ ընդունուած է դնել 989 թուականին, յենուելով Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնեցի եւ Սամուէլ Անեցի պատմիչների վկայութիւնների վրայ: Նրանք հաղորդում են, որ յուշարձանը հիմնադրել է Սմբատ Բ. Հայոց Թագաւորը, իր մահից քիչ առաջ: Իսկ նոյն Ասողիկի համաձայն, Թագաւորը մահացել է հայկական թուարկութեան 438 թուի ձմրանը. այժմեան թուարկութեամբ նշանակում է 989 թ. Մարտի 24-ի եւ 990 թ. Մարտի 23-ի միջեւ: Թագաւորի մահուան համար հիմք ընդունելով այդ ժամանակահատուածի ձմեռային ամիսները՝ 989 թ. Դեկտեմբերից մինչեւ 990 թ. Փետրուար, կարելի է ենթադրել, որ յուշարձանը հիմնադրուել է 989 թ. ամրանը կամ աշնանը (քանի որ նման աշխատանք դժուար թէ ձմրան ձեռնարկուէր):

1001 թ. աւարտուած, քաղաքի երկու հիմնական փողոցների խաչմերուկում շինուած, ամէն կողմից տեսանելի, հրաշալի կառոյցը Անիի գլխաւոր, դերիշխող յուշարձանն էր: Նա հանդիսանում էր նաեւ Բագրատունեաց Թագաւորութեան փառքի արտայայտութիւնը եւ ժամանակաշրջանի հայ ճարտարապետութեան պսակը: Ուստի բնական է, որ գիտաժողովում ներկայացուած ելոյթներից շատերը պէտք է ընդգրկէին ամբողջ քաղաքը եւ նոյնիսկ ամբողջ ժամանակաշրջանը:

Այսպէս օրինակ, ամերիկահայ գիտնական, Թաֆց համալսարանում հայ արուեստի պատմութիւնը դասաւանդող Լուսի Տէր-Մանուէլեանն իր զեկուցումը նուիրել էր Անիի առասպելական պատկերին եւ առարկայական կարեւորութեանը: Լաւագոյնս բացելով գիտաժողովը, բանախօսը չեշտեց մի կողմից «1001 Եկեղեցիների Քաղաքի» ռոմանթիկ նշանակութիւնը հայ աւանդութեան մէջ, եւ միւս կողմից պաշտամունքի եւ քաղաքացիական յուշարձանների այդ բացառիկ համալիրի կարեւորութիւնը համընդհանուր ճարտարապետութեան պատմութեան մէջ: Փրոֆէսոր Տէր-Մանուէլեանի զեկուցմանն ուղեկցող լուսապատկերներից առանձին ուշադրութեան արժանացան այն նկարները, որ հեղինակը քաշել էր մի քանի շաբաթ առաջ Հայաստանում ուղղաթիռից (թռանից): Այս կապակցութեամբ փրոֆէսոր Տէր-Մանուէլեանը բացատրեց, որ ինքը օդային նկարահանումներ կատարելու թոյլտուութիւն էր ստացել Հայաստանի իշխանութիւններից իր մտայղացմամբ նկարահանուող գեղարուեստա-վաւերագրական մի շարժանկարի համար, որ շուտով պիտի ցուցադրուի Ամերիկայի եւ Հայաստանի պաստառների վրայ:

Կարիք չկայ բացատրելու, թէ յուշարձանների արուեստաբանական ուսումնասիրմանն անցնելուց առաջ, ինչքան անհրաժեշտ է գրական աղբիւրներին ապաւինել: Անիի դէպքում յատուկ կարեւորութիւն են ստանում վիմագրական աղբիւրները, քանի որ պատմագրական տուեալները յուշարձանների մասին շատ աղքատ են: Ահա Անիի արձանագրութիւններին էր նուիրուած Պոլոնիայի համալսարանի դասախօս, իտալահայ գիտնական Գաբրիէլլա Ուլուհոճեանի հաղորդումը: Անշուշտ հնարաւոր չէր համամասնօրէն ներկայացնել Անիում պահպանուած կամ ժամանակին արտագրուած հարիւրաւոր վիմագրերը, ուստի փրոֆէսոր Ուլուհոճեանը բաւարարուեց մի քանի բնագրերի վերլուծումով: Իր ելոյթի վերջում բանախօսը ափսոսանք արտայայտեց, որ մինչեւ հիմա հնարաւոր չի եղել տեղում կատարել հնագրագիտական այն աշխատանքները եւ հնագիտական այն պեղումները, որոնք պիտի թոյլ տային վիմագրական ամբողջ նիւթը հաւաքելու, հրատարակելու, եւ դրա շնորհիւ նաեւ միջնադարագիտութեանը վերաբերող մի շարք հարցեր պարզելու. Անեցիների կենցաղը, նուիրատուութիւնները, նրանց թաղման, եկեղեցիների օծման եւ միւս ծիսակատարութիւնները, յուշարձանների անունները, դրանց կապակցութեամբ օգտագործուող բառերը, Անիում եղած եկեղեցիների եւ այլ շէնքերի քանակը, եւայլն:

Անիի պարիսպների վրայ էր իր ուշադրութիւնը կեդրոնացրել Նիւ-Եորքի համալսարանում վերջերս տոքթորի կոչումը ստացած արուեստաբան Ալիս Թեյլորը: Յայտնի է, որ մայրաքաղաքն ունեցել է նախ միջնաբերդի համեմատաբար փոքր տարածութիւնը սահմանազատող մի պարսպապատ, որ 963 – 64 թուականների կառուցել է Աշոտ Թագաւորը, իսկ յետոյ, շատ աւելի ընդարձակ մակերես եզրագծող երկրորդ պարիսպը, որ կանգնեցրել է Սմբատ Բ. Թագաւորը իր գահակալութեան տարիներին (977 – 989 / 90): Հետաքրքրական էին բանախօսի երկու դիտողութիւններ: Առաջինը վերաբերում էր աշոտեան պատին, որ պէտք է դիտուի որպէս բերդի ամրութիւն միայն եւ ոչ թէ քաղաքային պարիսպ: Մինչդեռ սմբատաշէն պատը քաղաքի ընդարձակման արդիւնքը չէ, ինչպէս սովորաբար համարւում է, այլ հանդիսանում է, ըստ բանախօսի, այն բուն պարիսպը, որ նշանաւորել է իսկական քաղաքի հիմնադրումը: Այլ կերպ ասած, սկզբում, 961 թ. ստեղծուել է միայն միջնաբերդը, եւ մօտ երկու տասնամեակից յետոյ, երեւան է եկել իսկական քաղաքը: Երկրորդ դիտողութիւնը սմբատաշէն պարսպապատի գործառութեան, տեղադրութեան եւ արտաքին մշակման մասին էր: Մօտ երկուս ու կէս քիլոմեթր երկարութիւն եւ աւելի քան տասը մեթր բարձրութիւն ունեցող, կրկնակի պատով, հզօր այդ շինութիւնը հիանալի կերպով վեր է խոյանում տափաստանային սարահարթի վրայ, հրապարակօրէն ցուցադրելով սրբատաշ քարերից շարուած ու մեծ խնամքով զարդարուած իր մակերեւոյթը: Բանախօսի համոզմամբ, ակնյայտ է, որ սմբատեան պարսպապատը, որի տեղադրութիւնը գուցէ Կոստանդնուպոլսի հռչակաւոր պարիսպների օրինակով է ներշնչուած, մտայղացուել է ոչ միայն պաշտպանական, այլ նաեւ խորհրդանշական եւ գեղագիտական նպատակով՝ քաղաքին մօտեցող մարդուն տպաւորելու եւ «Քրիստոնեայ մայրաքաղաքը փառաբանելու» համար: Եւ իսկապէս, միջնադարեան քաղաքացիական ճարտարապետութեան մէջ անսովոր երեւոյթ է այդպիսի բարձր գեղարուեստականութիւն պաշտպանական նշանակութիւն ունեցող մի կառոյցի վրայ:

Յայտնի է, որ Անին եղել է «Երկյարկանի» քաղաք եւ ունեցել է ստորգետնեայ թաղամասեր: 1915 թ., Ն. Մառի աշակերտ Դ. Ղլիփչիձէն հետազօտել է «Անիի քարայրները», բայց նրա ուսումնասիրութիւնն անտիպ մնաց մինչեւ 1972 թ., երբ Ն. Տոկարսկին այն հրատարակեց Երեւանում: Դրանով չսպառուեց սակայն այս ընդարձակ նիւթը, որ դեռ պահում է մի շարք առեղծուածներ: Դրանցից մի քանիսի լուսաբանմանն էր ուղղուած Երեւանցի համբաւաւոր ճարտարապետ եւ բազմավաստակ գիտնական Արմէն Զարեանի դասախօսութիւնը: Անիի տակ կային (եւ դեռ կան, գոնէ մասամբ), կենտրոնական մասում՝ ստորգետնեայ միջանքներ, որոշ տեղերում զգալի լայնացումներով, իսկ եզրերում, ձորերի մէջ բացուող՝ յարմարեցրած քարայրներ եւ յատուկ փորուած, հազարից աւել «շինութիւններ»: Հիմնականում արխիւային վաւերագրերի ու նկարների հիման վրայ, փրոֆէսոր Զարեանը ցոյց տուեց, որ այդ «քարանձաւային Անին» աղքատ մարդկանցով չէր բնակեցուած, ինչպէս ոմանք կարծում են: Այնտեղ կային բնակելի բարդ համալիրներ (մօտ 500), մառաններ, պահեստներ, խանութները քարաւանատներ եւ մի «հրաշալի շուկայ», որոնք սպասարկում էին վերգետնեայ քաղաքը: Կային նաեւ 16 աղաւնատներ, որոնց «փոստատար» աղաւնիների միջոցով անեցի առեւտրականները կապ էին պահպանում քաղաքից դուրս գտնուող իրենց քարաւանների եւ գործակալների հետ: Կային վերջապէս ստորերկրեայ եկեղեցիներ (գուցէ վանքեր) եւ մատուռներ, այդ թւում մեծատուն Տիգրան Հոնենցի՝ որմնանկարներով զարդարուած դամբարանը:

Քիչ չեն նաեւ Մայր Տաճարի հետ կապուած եւ դեռ չլուծուած խնդիրները, ինչպէս օրինակ, ըստ որոշ մասնագէտների, 13-րդ դարում տեղի ունեցած (բայց աղբիւրներում չվկայակոչուած) նրա վերանորոգման հարցը: Ժամանակի սղութիւնը դժբախտաբար չէր թոյլ տալիս, որ խօսուէր Մայր Տաճարի ճարտարապետական եւ զարդարական յատկութիւնների մասին: Նրա «Եւրոպական Կոչումը» (vocation-ին) ակնարկեց միայն փրոֆէսոր Ա. Ալփակօ-Նովէլլօն, որի զեկուցման նիւթն էին հազար թուի մեծ կաթողիկէները (քաթետրալները) իբրեւ քաղաքային նոր երեւոյթ: Կար սակայն մի հարց, որ Նիւ-Եորքի գիտաժողովը չէր կարող շրջանցել, դա Տրդատ ճարտարապետի գործունէութիւնն է: Բանն այն է, որ 1989 թուականը Անիի Մայր Տաճարի հիմնադրման տարեդարձին զուգակցում էր մէկ ուրիշ կարեւոր յոբելեան՝ Կոստանդնուպոլսի Սուրբ Սոփիայի գմբէթի՝ Տրդատ ճարտարապետի կատարած վերանորոգման հազարամեակը: Դրան էր նուիրուած տողերիս գրողի հաղորդումը:

Ստեփանոս Ասողիկ Տարօնեցի պատմիչի հաւաստի վկայութիւնն ունենք այն մասին, որ 989 եւ 994 թթ. միջեւ Տրդատը, օգտուելով Անիի Մայր Տաճարի աշխատանքների դադարից, գնացել է Կոստանդնուպոլիս, ուր վերականգնել է Բիւզանդիայի ամենամեծ եկեղեցու՝ Սուրբ Սոփիայի գմբէթը: Մնում էր պարզել, թէ ինչ չափ էր ունեցել Տրդատի վերանորոգումը: Ահա այս հարցին կարող ենք պատասխանել ամերիկացի երկու գիտնականների, տեղում կատարած մանրազնին հետազօտութեան շնորհիւ: Պարզուում է, որ հայ ճարտարապետը վերակառուցել է ոչ թէ գմբէթն ու թմբուկն ամբողջութեամբ, ինչպէս մինչեւ հիմա երբեմն անզգուշօրէն պնդում էինք, այլ գմբէթի արեւմտեան մասը, կամարը եւ մասամբ արեւմտեան գմբէթարդը (կիսագմբէթը), առանց էական փոփոխութիւն մտցնելու Սուրբ Սոփիայի գմբէթային համակարգի մէջ: Շտապենք աւելացնել, որ հսկայածաւալ գմբէթի յաւիտենութիւնը մինչեւ օրս ապահոված այս վերանորոգումը քիչ վաստակ չէ: Թերեւս ամենակարեւորը մնում է հայ ճարտարապետի վճռորոշ միջամտութեան փաստը Բիւզանդիայի այնքան նշանաւոր Եկեղեցու մէջ. ինչպէս գրում էր հանգուցեալ փրոֆէսոր՝ Ս. Տէր-Ներսէսեանը, միայն «այն փաստը, որ նրա օգնութեանն են դիմել բիւզանդական կայսրութեան ամենայայտնի յուշարձանի համար, ինքնին բաւարար վկայութիւն է նրա համբաւի»:

Գիտենք, որ Մայր Տաճարից բացի, Տրդատը կառուցել է երկու այլ, դժբախտաբար չպահպանուած եկեղեցիներ. Արգինայի կաթողիկոսական տաճարը (970-ական թթ.) եւ Անիում Գագիկ Թագաւորի պատուէրով, մօտաւորապէս 1001 – 1005 թթ. կանգնեցրած Սուրբ Գրիգորը: Այսքանը սակայն կարող է քիչ թուալ եւ նոյն Տրդատին են վերագրում բազմաթիւ այլ յուշարձաններ: Բացառութեամբ մի կառոյցի՝ Հաղբատի Սուրբ Նշանի, որ գուցէ իսկապէս Տրդատին է պատկանում, փորձեցինք ապացուցել, որ դարաշրջանի արտակարգ հարուստ ճարտարապետութեան մասին սխալ, աղքատացրած պատկեր կստանայինք եթէ մեր ամբողջ ուշադրութիւնը կենտրոնացնէինք միայն մի անձնաւորութեան վրայ: Գուցէ Տրդատի ազդեցութեան տակ բայց եւ նրանից անկախ, նոյն շրջանում հաւանաբար գործել են տաղանդաւոր, դժբախտաբար անանուն, մի քանի այլ վարպետներ, որոնց եւ պարտական ենք Մարմաշէնի, Խծկոնքի եւ Անիի միւս բարձրորակ յուշարձանները:

Գիտաժողովի սկզբից մինչեւ վերջը իւրաքանչիւր զեկուցման եւ ամէն մի լուսանկարի ցուցադրման ժամանակ, բոլորի մտքից անբաժան էր մի մտահոգութիւն. Անիի աստիճանական անհետացումը կասեցնել, այդ անուղղելի կորուստներին վերջ տալ, ամրացնել ու պահպանել ամբողջ մարդկութեան համար անփոխարինելի այդ գանձը: Պաղ ցնցումի նման, լուր հասաւ գիտաժողովի վերջում, որ Անիի Մայր Տաճարի հիւսիսարեւմտեան անկիւնային սենեակը փլուել է: Մինչդեռ, ինչպէս հաղորդեց ճարտարապետութեան պատմաբան, իտալացի յայտնի մասնագէտ Փաօլօ Քունէօն, 70 տարուայ ընդմիջումից յետոյ, թուրք հնագէտները վերջերս պեղումներ են վերսկսել Անիում, եւ Մայր Տաճարի մօտ «սելջուկեան» բաղնիք են բացել, գտածոները տանելով Կարս եւ ուրիշ տեղեր: Փրոֆէսոր Քունէօն տեղեկացրեց նաեւ, որ վերականգնման աշխատանքներ են ձեռնարկուել, որոնք սակայն խիստ խտրական բնոյթ ունեն. Նրանք վերաբերում են միմիայն այն յուշարձաններին, որոնք սելջուկեան են համարւում: Այսպէս օրինակ, վերանորոգուել է Մանուչէի մզկիթը, ինչպէս եւ Սուրբ Առաքելոց Եկեղեցու ... գաւիթը, որովհետեւ այն դիտւում է որպէս սելջուկեան քարաւանատուն...:

Հասկանալի է, բարի կամքի տէր գիտնականների հաւաքները չեն, որ կարող են լուծել Թուրքիայի հայկական յուշարձանների պահպանութեան խնդիրը: Սակայն նրանք կարող են ահազանգել, լուծումներ առաջարկել եւ պահանջել, որ քաղաքական իշխանութիւնները համապատասխան միջոցներ ձեռք առնեն: Ահա այդ նպատակն ունէին գիտաժողովի անունից Մ. Կորբաչովին եւ ԻՒՆԵՍՔՕ-ի տնօրէն Ֆ. Մայորին ուղարկուած հեռագրերը, փրոֆ. Վ. Բարսեղեանի յայտարարութիւնը եւ փրոֆ. Փ. Քունէօյի առաջարկութիւնը: Ամերիկահայ ֆիզիկոս, փրոֆ. Վազգէն Բարսեղեանի հայրենանուէր գործունէութիւնը լաւ յայտնի է. Նրա արդիւնքն է «Հայ ճարտարապետութեան արխիւներ» մեծածաւալ ժողովածուն: Այժմ փրոֆ. Բարսեղեանը ծրագրում է, գալ Ապրիլին, Սթրազպուրկում, «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ-Արմէնիէն»ի օգնութեամբ եւ մասնակցութեամբ, միջազգային նոր գիտաժողով հրաւիրել: Նպատակն է պատմական Հայաստանի ամբողջ տարածքի վրայ գտնուող յուշարձանների ողբերգական վիճակը եւ աստիճանական վատթարացումը գիտականօրէն փաստելուց յետոյ, դրանց պահպանութեան շտապ անհրաժեշտութեան հարցը բարձրացնել քաղաքական մակարդակի վրայ, այն ներկայացնելով Եւրոպական Խորհրդարանի առջեւ:

Մեծ հետաքրքրութիւն առաջացրեց նոյնպէս փրոֆ. Քունէօյի առաջարկը, որ առաջին անգամ, որպէս նախագիծ, ներկայացուեց Նիւ-Եորքում: Ան նախատեսում է չէզոք հնագիտական գօտի ստեղծել խորհրդա-թրքական սահմանի վրայ. մի արգելավայր, որ կ'ընդգրկէ Ախուրեան գետի խորհրդային ափում՝ Երերոյքն, ուր արդէն վաղ միջնադարեան յուշարձանների շուրջ մի մեծ հնագիտական թանգարան է կառուցւում, եւ թուրքական ափի վրայ՝ Անին, գուցէ նաեւ Բագնայրն ու Մաղասբերդը: Դժուար է ասել, թէ բարդ քաղաքական հետեւութիւններ ունեցող այս առաջարկը ի՞նչ արձագանգ կը գըտ-

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 – 5 – 6

Դ. ՆԻՍՏ

ԱՐԱ ԳԷՈՐԳԵԱՆ, Լենինականէն, նախ խօսեցաւ ուժի յղացքին մասին, որուն վրայ հիմնուորուած է քաղաքական, տընտեսական եւ գաղափարական արժէքներու սեղծումը. ուժը չի նշանակեր անպայման ուրիշին չարիք բերել, այլ ամրապնդել իր սեփական դիրքերը: Ապա, շեշտեց թէ, պէտք չէ շարունակ կրկնել թէ Հայաստանը փոքր է, ափ մը հող է. օրինակ բերելով Զուիցերիան եւ Պելժիան փորձեց փաստել, առանց համոզելու, թէ Հայաստանը կրնայ նոյն ձեւով աճիլ եւ զարգանալ եթէ...:

Գալով Արցախի հարցին, յայտարարեց՝ «Համագումարը պէտք է ընդունի յատուկ փաստաթուղթ մը, որ Արցախը անքակտելի մասն է հայ հողին եւ հայ ժողովուրդը չի զիջանիր ոչ մէկ ուժի եւ բռնութեան առջեւ»:

ԿԱՐԷՆ ՍԻՄՈՆԵԱՆ, գրագէտ եւ երեսփոխան, ունեցաւ եռանդուն ելոյթ մը եւ չվարանեցաւ քննադատելու խիստ կերպով համայնավար կուսակցութեան կեդրոնական Կոմիտէի Ա. քարտուղար Սուրէն Յարութիւնեանի ճառը, մանաւանդ մամուլի ազատութեան, ազգային հարցի եւ ազգային լեզուի զարգացման, ըսելով թէ կոմկուսի կեդրոնի քաղաքական մարդի եւ ժողովուրդին համար տարբեր իմաստներ եւ բովանդակութիւններ ունին վերոյիշեալ խնդիրները եւ շեշտեց՝ «Կեդրոնական կոմիտէն որեւէ իրաւունք չունի բարոյական, գաղափարական, քաղաքական առումով միջամտելու լեզուի զարգացման հարցին մէջ. մենք շատ լաւ գիտենք թէ կուսակցական յանձնարարութիւնները մեզ ur տեղն են հասցուցած տնտեսութեան, քաղաքականութեան եւ բարոյականութեան մէջ (սրահին չորս անկիւններէն կը լսուին «այո»ներ): Կարէն Սիմոնեան յայտարարեց թէ լեզուի զարգացման համար մէկ ուղղութիւն կայ՝ Հայոց լեզուով ազգային դպրոցներու գոյութիւնը: Իսկ, ազգային հարցին գալով ըսաւ՝ «Բանթուբիզմի հետ, որ 25 տարիներու ընթացքին իրականացուց ամէնէն ահաւոր եղեռնը հայ ժողովրդի նկատմամբ, պէտք է նաեւ խօսիլ ռուսական կայսերապաշտութեան մասին որ 70 տարուան մէջ իրականացուց բոլորովին այլ կարգի եղեռն մը սկսուած բռնատիրութեան զոհերով մինչեւ սպիտակ ջարդ»: Նախապէս, բանախօսը ոչ առանց «խմուռ»ի գիտել տուաւ որ Սուրէն Յարութիւնեանի ճառը խարկանք մըն է, որովհետեւ իր հաշւոյն առնել կը ձեւացնէ համագումարը մինչ միտումները բոլորովին տարբեր են: Ապա, խիստ կերպով դատապարտեց ամէն քայլ, ամէն փորձ որ նպատակ ունի ընկճել, սարկացնել ժողովուրդը ըսելով՝ «դաւադրութիւն է մեր ազգային ոգիին դէմ»:

ԱՐԹԻՒՐ ՄԿՐՏՉԵԱՆ, Արցախի պատմական թանգարանի տնօրէնը նախ գիտել տուաւ որ ղարաբաղեան շարժումն է որ հիմք հանդիսացաւ Հայոց Համազգային Շարժումի կազմութեան: Հետեւաբար հիմնական նպատակ պէտք է ըլլայ Արցախի վերամիացումը Հայաստանին եւ այս հարցը դառնայ Հայ Պետութեան հարցը եւ մաս կազմէ անոր քաղաքականութեան: Այսօր, Արցախի Հայութեան կեանքը իրօք վտանգի տակ է, աւելցուց Արթիւր Մկրտչեան, եւ առաջնահերթ խնդիր պէտք է ըլլայ Արցախի Հայութեան ֆիզիքական պաշտպանութիւնը եւ ասոր համար միայն սահմանադրութիւնը չի բաւեր այլ հարկ է պայքարիլ:

ԳԷՈՐԳԻ ԱՊՈԼԵԱՅԻՆ, Վրաստանի Ազգային Ժողովրդավարական Շարժումի ներկայացուցիչ, խօսեցաւ յատկապէս Վրաստանի մէջ տեղի ունեցող իրադարձութիւններուն վրայ, նկարագրեց Ապրիլ 9-ի Թիֆլիսի ջարդը ըսելով որ արիւնալի դէպքերը տեղի ունեցան Մոսկուայի եւ Վրաստանի կառավարութեան գիտակցութեամբը եւ համաձայնութեամբը նոր «ղարաբաղեան» հարցի մը առջեւ չգտնուելու համար Վրաստանի մէջ:

ԼԻԹՈՒԱՅԻ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԸ ներկայացաւ ամպիոն երեք հոգիով, որոնց մէջ կին մը, բանաստեղծ, որ հայերէնը սորված է Հայաստան, թարգմանեց լիթուաներէն խօսող երիտասարդի մը խօսքերը՝ «Աստուած մտեցուց մեր ազգերը եւ աշխարհի մէջ ոչ մէկ ուժ կրնայ անոնք իրարմէ հեռացնել, ո՛չ Մոսկուան, ո՛չ Կոբբաչովը եւ ո՛չ ալ Բաքուն (ծափահարութիւններ)»: Ապա, ըսաւ թէ բոլոր ազգերը, նաեւ Լիթուան կը հաւաքեն իրենց ուժերը մղելու համար ազատութեան պայքար, ու աւելցուց՝ «մանաւանդ փոքր ազգերը, հետեւաբար պէտք է դուք եւ մենք միացնենք մեր ուժերը, ըլլանք իրարու հաւակամ: Մեր պայքարը ձեր պայքարն է, ձեր պայքարը մերն է. (ծափահարութիւններ)»:

ԷՍՏՈՆԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ շնորհակալութիւն յայտնելէ յետոյ եղած հրաւէրին համար, ըսաւ թէ հայ եւ էստոնիոյ ժողովուրդներու պատմութիւնը հին բարեկամութեան պատմութիւն մըն է եւ փոխ յարաբերութիւնները սկիզբ առած են Խ. Աբովեանի օրով: Մենք եւ դուք, շարունակեց, հոգեւոր բարձունքի վրայ ենք հետապնդելով մեր ժողովուրդներու ազատագրութիւնն ու անկախութիւնը: Բանախօսին ընկերացող երկրորդ անձը, ելոյթի աւարտին, նուիրեց էստոնիոյ ազգային դրօշակը:

ՏԻՐԱՆ ՀԱՔԻՄԵԱՆ, Ս. Դ. Հնչակեան կուսակցութեան պատուիրակը՝ ողջունեց համագումարը եւ շնորհակալութիւն ու գոհունակութիւն յայտնեց որ օգտուելով վերակառուցման ընձառած բարիքներէն այսօր առաջին անգամ ըլլալով իր կուսակցութիւնը կը ներկայանայ որպէս ըՍփիւռքի հայ քաղաքական, իրայատուկ եւ սեփական դիմագիծ ունեցող կուսակցութիւն եւ ժողովուրդին հետ, եւ երկրի կուսակցութեան հետ կը խօսի որպէս այդպիսին, եւ աւելցուց՝ «ամենաբարձր մակարդակով, որ գնահատականն է այն մեծ ուշադրութեան որ մենք կ'ընծայենք հայրենի մեր ժողովուրդին եւ ազգային իտէալներու իրագործման»: Անցեալի պատմութենէն դասերը չմոռնալով, ըսաւ, ազատագրական պայքարներուն մէջ պէտք է ըլլալ մէկ հոգի, մէկ միտք եւ մէկ սիրտ (ծափահարութիւններ): Տիրան Հաքիմեան յայտարարեց որ Սփիւռքի առաջնահերթ պարտականութիւնն է համախմբուիլ առանց բացառութեան, ստեղծել համաքրակաց յայտարարներ, եւ մշակել ազգային իրաւունքներու պաշտպանութեան «Փլաթ – ֆորմ» մը եւ ապա գալ ու միանալ հայրենի ժողովուրդին, դառնալու համար մէկ բազուկ եւ միատեղ պատրաստելու այն ամբողջական ծրագիրը որը պիտի հետապնդէ մեր ազգային ազատագրական պայքարը իր մէջ ընդգրկելով Հայ Դատը իր ճիշդ եւ յրիւ սահմանումով: Այս ուղղութեամբ, աւելցուց. – «հարկ է ստեղծել հասկացողութիւն եւ ջերմ մթնոլորտ որոնց առաջին նախանշանները արդէն կուտայ այստեղ Հայոց Համազգային Շարժումը որուն մէջ կը գտնուին բազում հոսանքներ, բայց հոսանքներէն աւելի, զիս հետաքրքրողը իմ ժողովուրդն է: Հոս պէտք է համախմբուի Հայաստանի ամբողջ ժողովուրդը»: Իր խօսքի աւարտին մաղթեց որ մեր ժողովուրդի միակամութիւնը եւ այդ միակամութեան ճանապարհով ստեղծուած հզօր կամքը իրականացնէ մեր բոլոր ազգային տենչերը:

Ամփոփեց՝ Կ. Յ.

նի Երեւանում, Մոսկուայում եւ Անգարայում: Բայց, պէտք է յուսալ, որ պիտի պաշտօնապէս առաջ քաշուի Սթրազպուրկում, ուր կ'ունենայ առնուազն մի առաւելութիւն. ապացուցել, թէ նախաձեռնութիւնը Հայերի եւ նրանց բարեկամների կողմից է:

Այդ բոլորից յետոյ, կարիք չկայ ընդգծելու Նիւ–Եորքում տեղի ունեցած գիտաժողովի նշանակութիւնը: Աւելացնենք միայն, որ նա ունէր մի իրայատկութիւն եւս. պատրաստուած եւ իրականացրած էր բացառապէս մի հայկական համայնքի միջոցներով, առանց որեւէ արտաքին օգնութեան: Այդ իմաստով, իր անթերի կազմակերպուածութեամբ, օրինակելի էր:

ՊԱՏՐԻԿ ՏՕՆԱՊԵՏԵԱՆ

ԳՈՂՈՒԹԷ ԳՈՂՈՒԹ

ԼՈՍ – ԱՆՃԸԼԸՍԻ քաղաքապետութեան Տնօրէններու Խորհուրդը որոշած է աւելի քան մէկ միլիոն տոլար յատկացնել Կլէնտէյլի եւ Հոլիվուտի մէջ գործող հայկական երեք կազմակերպութիւններու, որոնք այդ գումարը պիտի գործածեն հայ նոր գաղթականներու յարմարեցման վերաբերող ծրագիրներու: Այդ գումարը պիտի օգտագործուի անգլերէնի ուսուցման, ինչպէս նաեւ նորեկ գաղթականներու ամերիկեան միջավայրին վարժեցնելու միտող ծրագիրներու ընդարձակման:

***

ԿԼԷՆՏԷՅԼԻ «Հուվըր» դպրոցի հանդիսասրահին մէջ, Հոկտեմբեր 28-ին եւ 29-ին, բեմադրուած է Յովհաննէս Թումանեանի «Գիքոր»ը, կազմակերպութեամբ՝ Կլէնտէյլի Համազգայինի վարչութեան առընթեր գործող «Մանկական Աշխարհ» յանձնախումբին: Ներկայացման բեմադրութիւնը կատարուած է Խաչիկ Իսագուլեանի կողմէ:

***

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ բարերար, Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդամ՝ Ճան – Երուանդ Գույումճեան, աւելի եւս թափ տալու համար հայապաշտպանութեան բանաձեւի քարոզչական աշխատանքներուն, 20 հազար տոլարի նուիրատուութիւն մը ըրած է Հայ Դատի Յանձնախումբին:

***

ՊԱՂՏԱՏԻ մէջ, Հոկտեմբեր 29-ին, յանկարծամահ եղած է հանրային գործիչ Անդրանիկ Տաճատեան: Հանգուցեալը եղած է նախ Հ. Մ. Ը. Մ.-ի, ապա՝ Հայ Երիտասարդաց Միութեան նախագահ:

***

ԼՈՆՏՈՆԻ Հայկական Ձայնասփիւռը, Նոյեմբեր 6-ին, երեկոյեան ժամը 10-ին պաշտօնապէս սկսած է իր հաղորդումները: Հայկական տեղեկատուութեան եւ խորհուրդի կեդրոնին ձեռնարկած ռատիօկայանին հաղորդումները կը կատարուին Երկուշաբթի իրիկունները, ժամը 10-էն 11:

***

ՆԻՒ – ԵՈՐՔԻ Թէքէեան Մշակութային Միութեան «Եուսուֆեան» կեդրոնին մէջ, Նոյեմբեր 3-ին, տեղի ունեցած է դասախօսական երեկոյթ մը. նուիրուած՝ երկրաշարժին հետեւանքներուն ու Արցախի վիճակին: Առաջին նիւթը շօշափած է տոքթէօր Անի Սանենց – Գալայճեան, իսկ երկրորդը՝ հայրենի պատմաբան Բարգէն Զալըմեան:

LIVRES REÇUS

L'ORDINAIRE DU JOUR
ROUBEN MELIK
Ed. Motus, Paris, 1989.

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909 - 1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍ
ՄԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ ԱՏԱՆԱՅԻ ՄԷՋ

Ամրան գեղեցիկ օրերէն մին էր: Զըմբուխտ այգեստանները կը նիրհէին անդորրութեան ու երանութեան մէջ: Լռութիւններ կան որ կը յիշեցնեն մահը: Անսովոր բան մը կ'անցնէր երկինքին մէջ: Թռչուններն ու միջատները կը փախչէին սարսափահար իրենց թաքստոցները, մինչեւ իսկ՝ օձերը կը շտապէին դէպի ապահով տեղեր: Անոնք կարծես թէ կը քըշւէին անտեսանելի ուժերէ: Բնական աղէտները՝ անասունները աւելի լաւ կը զգան, քան մարդիկ, որովհետեւ անոնք կ'առաջնորդուին իրենց բնազդներէն: Աւելը դորշ ամպհովանիին տակ կ'անհետանար, բիւրաւոր նիզակներու յարձակումէն հալածական: Մարախներու լէգէոններ օդին մէջ պար կուգային խելայեղօրէն: Անօթութենէն մոլեգնած՝ հեղեղանման տարափեցին ծառերու եւ որթատունկերու տերեւներու վրայ և այս անկուշտ մակաբոյծները քանի մը ժամուան մէջ փճացուցին ամիսներու տքնաջան աշխատանքը: Հարուստ հողեր էին անոնք եւ իրենց անցած տեղերէն կանաչ խոտ մը անգամ չէր մնար: Կառավարութիւնը գործի լծեց աշխատանքի բանակը, նոյնպէս հազարաւոր քաղաքացիներ՝ որոնք թիերը իրենց ձեռքերուն մէջ, բացին փոսեր, հաւաքեցին ու թաղեցին զանոնք իրենց ածած ձուիկներով միասին: Անոնց մարմիններէն կազմուած խարոյկները միացին օրերով, ճամբաներու զոյգ եզերքները:

Ժողովուրդը այս բնական աղէտը վերագրեց աստուածային ցասումին ու հաւատաց՝ թէ նման պատուհասները նախակարապետներն էին գալիք սովերու ու նախճիրներու:

Օգոստոսի սկիզբներն էինք: Խաղող – ներն ու թուզերը հասունցած էին, եւ թռչնած ստինքներու պէս կը կախուէին լերկ ոստերէն: Մարդիկ ո՞ր օրուան համար պաշար պիտի ամբարէին: Գոնիայի գաղթականներուն յիշատակը՝ դեռ թարմ էր իրենց միտքին մէջ: Բաղաքով օգնութեան հասած էին եւ անոնց ցաւերը ամոքած: Յետագային ո՞վ պիտի հոգար զիրենք: Գուցէ, կարգը հիմա եկած էր իրենց՝ կորչելու համար անծանօթ վայրերու մէջ:

. . . .

Օր մը հայրս, կանուխէն տուն եկաւ, բոլորովին գունատ: Ձեռքին մէջ յայտարարութիւն մը կար: Դառնութեան բաժակը քամուած, միայն կը մնար մրուրը՝ ճաշակելիք: Մեր թաղը առաջին աքսորուողներէն էր: Կառավարութիւնը հազիւ քանի մը օր կը տրամադրէր, ճամբայ ելլելու համար: Հապճեպով վերադարձանք քաղաք: Խոստուածներուն համաձայն Հալէպ պիտի տարագրուէինք:

Հալէպի մոգական անունը կը դիւթէր ամբողջ էութիւնս: Հէքեաթներու աշխարհ մը կը բանար երեւակայութեանս մէջ: Կ'ուզէի ժամ առաջ տեսնել արաբական աշխարհի այդ չքնաղ թագուհին: Աքսորի մը անհուն սեւութեան մէջ, մանուկ հոգիս գտած էր ոսկի կէտ մը ու դայն խոշորցուցած էր, անով շլացած: Հալէպը ... Զէ՞ որ ուղտերու կարաւանները անկէ կուգային՝ մեզի բերելով տարաշխարհիկ բոյրեր եւ համեմներ, ինչպէս նաեւ սնդուսներ եւ բեհեզներ: Մանաւանդ իր «կարմիր մուճակներուն» համբաւը հասած էր մեր մանուկ ականջներուն: Կ'ըսէին թէ, ո՛վ որ այցելէ Հալէպ քաղաքը՝ անպայման պիտի հաղնի անոնցմէ:

Մամիկս տունը պիտի մնար, որպէս մայրը՝ զինուոր զաւկի մը որ էր իմ մօրեղբայրներուս կրտսերագոյնը՝ ՍԵԴՐԱԿ: Տեղւոյն իշխանութիւնը բարեհաճութիւնը ունեցած էր ազատ ձգելու այրիներն ու զինուորի ընտանիքները: Այս բաժանումը խորապէս ցնցեց զիս: Բայց աշխարհ տեսնելու ցանկութիւնը, այնքան զօրաւոր էր որ նուաճեց միւս զգացումներս:

Ընտանիքին ամբողջ բեռը, հարիւր յիսուն քիլօն պէտք չէր որ անցնէր, միայն այդքանը թոյլատրուած էր տանիլ:

Այսպէս, Օգոստոս 14-ին՝ մենք մեկնեցանք Ատանայէն ընտանեօք, սկսելու համար մեր խաչելութեան երկար գողգոթան:

Այստեղ կը վերջանայ, մանկութեան քաղցր յիշատակներու նախամատեանը: Անդին՝ կը բացուին փոթորկալից կեանքի մը արիւնավառ էջերը:

(Շար. 19)

(Շար. Ա. էջէն)

լու թէ ո՛չ ձախը, ո՛չ աջը զիրենք կը հետաքրքրէ, այլեւս զզուած են: Մնացեալ քուէարկողներու փոքր համեմատութիւնը Լը Փէնի քուէարկած է մեծամասնութեամբ, ընկերվարական եւ համայնավար իրենց չնչին ձայներով չեն կրնար իսկ ներկայանալ գալ Կիրակի եւ Ժորժ Մաշէ իսկ կը հրաւիրէ համայնավարները որ աջին տան իրենց ձայները: Այս հակադրութիւնները որքան ալ բնական ըլլան, հարցը չեն լուծեր, եթէ շարունակուի անտեսումը հարցին խոր քննութեան: Լը Փէն կը խորհրդանշէ հոսանք մը որ կը մտահոգէ արդարօրէն, բայց իրեն ձայն տուողները ոչ ֆաշիստ են, ոչ ալ նացի, այլ միջին Ֆրանսացիներ, նոյնիսկ համայնավարներ: Աջին չեն այդ քուէները, որովհետեւ Նէօյի կամ 7-րդ, 16-րդ եւայլն թաղերը բնակող աջը գաղթող զանգուածին հետ գործ չունի: Եւ որքան չլուծուի բուն հարցը, չի լուծուիր Լը Փէնի հարցը:

ՄԱՀՄԵՏԱԿԱՆ ԱՇԱԿԵՐՏՆԵՐՈՒ լաչակ կրելու մասին, Պետութեան Խորհուրդը բաւական որձեւէգ որոշում մը տուաւ որ կը գոհացնէ միայն անոնք, որոնք արդէն չէին կրցած յստակ դիրքաւորում մը ունենալ, ինչպէս նոյնինքն Կրթական նախարարը՝ Ժոսփէն: Արդարեւ, Պետութեան խորհուրդը կը գտնէ որ լաչակ կրելը խոտոր չի համեմատիր աշխարհականութեան սկզբունքին հետ: Աշակերտները իրաւունք ունին արտայայտելու եւ ցուցադրելու իրենց կրօնական հաւատալիքները կրթական հաստատութեանց մէջ, պայմանաւ որ այդ արարքը ցուցական, գրգռող, քարոզչական բնոյթ չունենայ եւ չխանգարէ դասընթացքները: Այդ պարագային տեսուչը կամ նախարարը կրնան միջոցներ ձեռք առնել: Յստակ է որ՝ յստակ չէ: Լը Փէն կ'ըսէ՝ «Ապուշ հարցումի՝ ապուշ պատասխան», քանի որ Պետութեան Խորհուրդին հարցումը եղած էր Ժոսփէնի կողմէ: Ժիզէլ Հալիմի, որ ձախ է, հանրաժողով մը կազմակերպած է, լաչակին մէջ տեսնելով կնոջ ենթակայութիւնը: Իրականին մէջ, հոս ալ, հարցը չէ լուծուած, բայց Իսլամը յաջողեցաւ քաղաքական խոր տարակարծութիւններ ստեղծել ոչ միայն կուսակցութեանց միջեւ, այլեւ ընկերվարական կուսակցութեան ծոցին մէջ իսկ: Ամէնէն աւելի է որ ամբողջ Ֆրանսան ուրիշ հոգ չունի, քան՝ Քրէյլի երկու աշակերտուհիներու լաչակէն ծագած հարցը:

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ երկու ժամուան գործադուլը հարիւրէն հարիւր գործադրուեցաւ Երկուշաբթի օր եւ կրկին հարիւր հազարաւոր ցուցարարներ հաւաքուեցան Վէնսէսլաս հրապարակը, միշտ նոյն պահանջներով՝ ժողովրդավարութիւն: Խորհրդային Միութեան Կեդրոնական Կոմիտէի միջազգային ճիւղին կցորդն ալ յայտարարած է թէ 1968-ի միջամտութիւնը սխալ մըն էր եւ սխալ մը կրնայ ոճիրէ մը աւելի գէշ ըլլալ: Ըստ երեւոյթին, Կրաջեւ Թալերան կարդացած է:

ՎՐԱՍՏԱՆԻ մէջ, առնուազն 10 հոգի վիրաւորուած են Նոյեմբեր 23ին եւ 24ին, Օսէթներու եւ Վրացիներու միջեւ ծագած բախումներու ընթացքին, ըստ վրացի ազգայնական՝ Զվիադ Կամսախուրդիայի: Մինչ Վրացիները անկախութիւն կ'ուզեն, Օսէթները կը պահանջեն որ իրենց Հարաւային Հանրապետութիւնը, որ կախում ունի Վրաստանէն, վերամիացուի Հիւսիսային Հանրապետութեան, որ կախում ունի Ռուսաստանէն:

ՄԱՐՍԷՅԼ.–
Պր. Գէորգ Ջալըքեան եւ զաւակը՝ Ֆրէտէրիք – Աւօ,
Այրի Տիկին Անթանոսեան զաւակներն ու թոռները (Կափ),
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Ղազարեան զաւակներն ու թոռները (Լոս – Անճըլըս),
Տէր եւ Տիկին Սիսակ Մրմռեան եւ զաւակները (Պուք Պէլ – Պէր),
Տէր եւ Տիկին Արտաշէս Մրմռեան (Ամերիկա),
Տէր եւ Տիկին Ժալուֆ եւ զաւակները (Մարսէյլ),
եւ ընտանեկան բոլոր պարագաները սրտի խոր ցաւով կը ծանուցանեն իրենց կնոջ, մօր, քրոջ, մօրաքրոջ, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԳԷՈՐԳ ՋԱԼԸՔԵԱՆԻ
(Ծնեալ՝ Անթուանէթ Մրմռեան)

մահը, որ պատահեցաւ Նոյեմբեր 25-ին, 63 տարեկանին:
Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ Երեքշաբթի, Նոյեմբեր 28-ին, Մարսէյլի Սրբոց Թարգմանչաց Մայր Եկեղեցին, Ավընիւ տիւ Փրատօ:

«ՅԱՌԱՋ».– Մեր ցաւակցութիւնները Պր. Գ. Ջալըքեանի, զաւկին եւ Տիկին Անթանոսեանի:

RECITAL DE GUITARE

Iakovos KOLANIAN

Au programme :
BACH — AGUADO — PAGANINI
TZORTZINAKIS
et CHANTS ARMENIENS

Les 3, 5 et 7 décembre à 20 h 30
en l'église Saint Julien Le Pauvre
1, rue Saint Julien Le Pauvre - Paris 5e
Prix des places: 100 F - 70 F. (tarif réduit)
Locations : FNAC et sur place une heure avant le concert.
Concert organisé par Ohannes DEMIRDJIAN
Renseignements : 42. 71. 67. 86.

Les places seront attribuées dans l'ordre d'arrivée, le soir du concert.

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐ

ԸՆԴՀ. ԺՈՂՈՎ

Դպրոցասէր Տիկնանց Երկսեռ Վարժարանի խնամակալութիւնը հաճոյքն ունի յայտնելու, թէ Ընկերակցութեան Անդամական Ընդհանուր ժողովը պիտի գումարուի Կիրակի, Դեկտեմբեր 10, կէսօրէ ետք ժամը 14-ին, վարժարանին սրահին մէջ:

Պարտք կը զգանք յիշեցնելու, որ տարեկան անդամավճարը 300 ֆրանք է:

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ
կը կազմակերպէ
ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ
ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ
ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԷԿԵԱՆ-ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝ ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6-ին
Palais des Congrès-ի 63B սրահին մէջ:

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն:

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր.:

Տեղերը սահմանափակ են: Կը խնդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել շուտով՝
INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

ԻՍԻ - ԼԷ - ՄՈՒԼԻՆՕ

ԶՈՒԳՈՐԴՈՒՄ
ԷՋՄԻԱԾԻՆ Քաղաքի (Խորհ. Հայաստան)
ԻՍԻ-ԼԷ-ՄՈՒԼԻՆՕ (Ֆրանսա)

Բարձր նախագահութեամբ՝ Պր. ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ-ի
Նախկին Նախարար եւ Երեսփոխան- Քաղաքապետ

ԲԱՑԱՌԻԿ
ՄԵԾ ՀԱՆԴԻՍՈՒԹԻՒՆ

Իսիի Փալէ տէ զ'Առ է տէ Քոնկրէ սրահին մէջ
25, Ավը. Վիքթօր Քրէսօն
Ուրբաթ, Դեկտեմբեր 1, ժամը ճիշդ 20.30-ին

Մասնակցութեամբ անուանի հայ տաղանդաւոր արուեստագէտներու
(Երգ, պար, աւանդական երաժշտութիւն եւ արդիական նուագ)

Կազմակերպութեամբ՝
Իսիի Եկեղեցիներու եւ բոլոր միութիւններու

Տոմսերու համար դիմել՝

Թէլէ Քօնտորսէ	Ռոպէր Ֆ	Մանիսեան խանութ	Քարլա Քուաֆիւր
46 42 56 17	47 36 33 30	46 42 36 60	46 42 89 53

Մէրտին
48 24 44 43

ԱՆՏՐԷ ՍԱՆԹԻՆԻ
Երեսփոխան - Քաղաքապետ

ԺԱՆ ԼԱՐՕՆՏ
Առաջին Փոխ-Քաղաքապետ

ՄԱՐՏԻՐՈՍ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ
Հայկական գործերու վարիչ

Նկատի ունենալ Զուգորդումի պաշտօնական արարողութիւնը՝ Երեքշաբթի, Դեկտեմբեր 5, ժամը 20.30-ին, նոյն սրահին մէջ:

CAMPAGNE DE SOUTIEN
A L'ACTION DE
L'*ORGANISATION TERRE ET CULTURE*
en Arménie Perse, à Kessab,
EN ARMENIE SOVIETIQUE

ՕԺԱՆԴԱԿԵՑԷ՛Ք
ԵՐԿԻՐ ԵՒ ՄՇԱԿՈՅԹ
ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԵԱՆ
ԳՈՐԾՈՒՆԷՈՒԹԵԱՆ՝
ԱՏՐՊԱՏԱԿԱՆ, ՔԵՍԱՊ
ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

PARIS, SAMEDI 2 DECEMBRE, *Dîner de Soutien.*
Hôtel Inter-Continental, Salon Concorde, à 20 h 30.
3, rue de Castiglione, Paris 1er.
Exposition photographique. Projection sur la campagne d'Arménie 89 en cours de soirée.
Réservation : OTC, tél. : 43 68 53 38.

NICE, LUNDI 4 DECEMBRE
Conférence Publique «Arménie: été 89»
organisée sous l'égide du Foyer Culturel de Nice
Complexe Barsamian, 281, Bld. de la Madeleine, Nice, à 20 h 45.
Projections et commentaires : Anahide Ohanian, Chaké Ohanian, Anne-Armelle Mélikian.

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ
Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ԿԱՐԿԱՆԻ
— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 2 DECEMBRE A 20 H 30

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

D.J. ARMEN et TROUPE NAïRI

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

Tenue correcte exigée

TOUTE L'EQUIPE DE L'U.G.A.B.-JEUNES

a le plaisir de vous convier à sa

SOIREE SIXTIES

LE SAMEDI 2 DECEMBRE à partir de 22 heures

au Centre Culturel Alex Manoogian
118, rue de Courcelles — 75017 Paris

★ EFFETS SPECIAUX ★

★ AMBIANCE GARANTIE ★

Participation : Membres : 65 Frs. Non membres : 85 Frs.

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ
ՆՈՅԵՄԲԵՐ 30
JEUDI
30 NOVEMBRE
1989

LE NUMERO : 4,00 F

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ
ՀԻՄՆԱԴԻՐ՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

HARATCH

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE-FONDE EN 1925
83, RUE D'HAUTEVILLE — 75010 PARIS
DIRECTRICE: ARPIK MISSAKIAN
TEL.: 47. 70. 86. 60 — TELEX: HARATCH 280 868 F
— FAX: 48 00 06 70 —
C.C.P. PARIS 15069-82 E

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
Ֆրանսա : Տար. 800 Ֆ. — վեցամսեայ : 410 Ֆ.
Արտասահման : Տար. 1.100 Ֆ. (ամենօրեայ առաքում)
950 Ֆ. (շաբաթական առաքում) — Հատը : 4,00 Ֆ.

65րդ ՏԱՐԻ — ԹԻՒ 17.155
Fondateur: SCHAVARCH MISSAKIAN
65e ANNÉE — No 17.155

ԱՐՑԱԽԸ ԿՐԿԻՆ ԲԱՔՈՒԻ ԿԸ ՅԱՆՁՆՈՒԻ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻ ԳԱՅԹԱԿՂԵՑՈՒՑԻՉ ՈՐՈՇՈՒՄԸ

ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ ՑՈՅՑ, ՄԻԹԻՆԿ, ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԵԱՆ ՀՐԱԺԱՐՄԱՆ ՊԱՀԱՆՋ

Անսպասելի, անընդունելի, անհանդուրժելի, նոյնիսկ աներեւակայելի եւ սակայն լուրը, որ Երեքշաբթի իրիկուն խոկ հասած էր Փարիզ, ճիշդ էր: Այո՛, Մոսկուայի մէջ Գերագոյն Խորհուրդը իր Բ. նստաշրջանը փակելէ առաջ, Նոյ. 28-ին, այսինքն Հայաստանի խորհրդայնացման տարեդարձի նախօրեակին իսկ, փառաւոր նուէր մը ըրաւ Հայաստանի եւ մանաւա՛նդ Ղարաբաղի: Լայն մեծամասնութեամբ քուէարկեց նոր կառոյց մը Արցախի համար, որուն հիմքը այն է թէ կրկին Բաքուի «բարեխնամ» հոգատարութեան կը յանձնուի Արցախի վարչական պատասխանատուութիւնը: Ընթացք կը տրուի, ուրեմն, Ազրբէջանի ժողովրդական ճակատի բոլոր պահանջներուն, բռնաւսլիքին, շրջափակումին, շանթաժին, մէկ խօսքով՝ բռնի ուժը կրկին կը յաղթէ:

Չորեքշաբթի առաւօտեան փարիզեան օրաթերթերու մէջ, բացի Լիպերասիոնէ եւ Ֆիկառօ-է որ քանի մը տող կը յատկացնէին միայն այս գայթակղեցուցիչ կարգադրութեան, Ինթէրնէշընըլ Հերըլտն է որ կրցած էր առաւելագոյն մանրամասնութիւնները տալ:

Ուրեմն, Գերագոյն Խորհուրդի նիստին կ՚առաջարկուէր նախագիծ մը, որ կը նախատեսէ ջնջումը կառավարման յատուկ կոմիտէին, վերահաստատումը մարզային խորհուրդին եւ կուսակցական մարմնին որոնք կախում կ՚ունենային, ինչպէս անցեալին, Բաքուի կառավարութենէն, այլ խօսքով եւ ֆրանսական պատկերալից բացատրութեամբ՝ Retour à la case départ. Ամերիկեան օրաթերթը նշելէ ետք թէ երբ որոշումը տրուած է, Կորբաչով ներկայ չէ եղած (յաջորդ առաւօտ Հռոմ կը մեկնէր) կը հաստատէ, ինք ալ, որ այս որոշումը փաստն է՝ «այն աճող ազդեցութեան զոր ունի Ազրբէջանի անպաշտօն ժողովրդական ճակատը, որ զանգուածային ցոյցերով եւ գործադուլներով մղեց Հանրապետութեան ղեկավարութիւնը աւելի յարձակողական դեր խաղալու»: Ու ԻՀԹ կը թուէ ի գործ դրուած միջոցները, ի մասնաւորի՝ շրջափակումը: Երբ նախագիծը առաջարկուած է, Ղարաբաղի հայ երեսփոխանները ձգած գացած են: Հայաստանի երեսփոխանները առարկած են որ կարելի չէ քուէարկութեան անցնիլ առանց Ղարաբաղի երեսփոխաններու մասնակցութեան, այս ալ ընդունուած չըլլալով, Հայաստանի երեսփոխաններն ալ ձգած ելած են: Սերգէյ Համբարձումեան ընդվզած ելած ու ազդարարած է. «Հանդարտութեամբ չենք ընդունիր այս որոշումը եւ Ղարաբաղի ժողովուրդն ալ հանդարտութեամբ պիտի չընդունի»:

Նախագիծը «կը խոստանայ» երկու ամիսէն քուէարկել օրէնք մը շրջանի կանոնագրի մասին, որ ընդգրկէ տնտեսական եւ քաղաքական ինքնավարութիւն մը եւ ապատութեան երաշխիքներ տնտեսական եւ մշակութային կապեր հաստատելու համար Հայաստանի հետ:

Երեւի պէտք է ըսենք՝ սպասիպա, տաւարիչ Կորբաչով...:

Ըսենք նաեւ որ այս հարցին քննութեան ատեն, դուրս դրուած են բոլոր թղթակիցները (բերանացի թէ գրաւոր մամուլ եւ հեռատեսիլ): Նիստէն վառ դեր խաղացած են նաեւ «Միջշրջանային Կոմիտէ»ին երեսփոխանները, որոնք, խորհած են թէ այս ձեւով առաջքը կ՚առնուի արիւնահեղութեան: Ջօրի Բալայեան խիստ կերպով քննադատած է Գերագոյն Խորհուրդի այս որոշումը, որ կը տրուի Ազրբէջանի շրջափակման եւ անջատման սպառնալիքի ճնշումին տակ: Խորհրդային բանակը, կը գրէ միշտ ամերիկեան օրաթերթը (5000 մարդ) կը ջանայ աչալուրջ հսկել որ ազգամիջեան սպանութիւններ չըլլան (չի խօսուիր, հո՛ս, այդ բանակին իսկ ըրած գրգռութեանց եւ կրակոցներուն մասին): Այս առընչութեամբ, աւելի մտահոգիչ էր Ֆիկառօ-ի լուրը, որ կը խորհինք անհիմն է. ան կը գրէր (Նոյ. 29) թէ «ապահովութեան յատուկ ուժերը որոնք ղրկըւած էին տեղւոյն վրայ պիտի փոխարինուին ազերի ոստիկանութեամբ»...:

Անարը —ծանօթ նախագահը Ազրբէջանի Գրողներու Միութեան—, յայտարարած է այս առթիւ.— «Միակ կարելի ճամբան էր, դուրս ելլելու համար այս անել կացութենէն: Գլխաւոր կէտն այն է որ Լեռնային Ղարաբաղը անբաժան մասն է Ազրբէջանի»:

Գերագոյն Խորհուրդը, կը գրէ միշտ Ինթէրնէշընըլ Հերըլտը դէմեր պիտի ղրկէ եւ պիտի պահէ զօրքին հակակշիռը:

***

Չորեքշաբթի առտու, կապ հաստատեցինք Երեւանի հետ (ՀՀՇ-ի) աւելի մանրամասնութիւններու համար, նաեւ տեղւոյն կացութեան մասին:

Բարդէն Արարքցեան հաստատեց լուրը, որ միայն նախորդ իրիկուն ժամը 20-ի շուրջ հասած էր Երեւան եւ մեծ վրդովում ու յուզում պատճառած: Երկուշաբթի միթինկէն ետք (ուր կը պահանջուէր Հայաստանի Գերագոյն Խորհուրդի նիստ Նոյ. 30-ի համար եւ ոչ՝ Դեկ. 4-ի) ուր անսովոր բազմութիւն մը եղած է, նոր միթինկ մը տեղի կ՚ունենար Նոյ. 29-ի իրիկունը ժամը 18.30-ին: Կը պահանջուէր որ անպայման Գերագոյն Խորհուրդը նիստ գումարէ Նոյ. 30-ին եւ յայտարարէ որ Հայաստան եւ Արցախի ազգ. Խորհուրդը կը յայտարարեն հրապարակաւ իրենց միացեալ կառոյցը: Եթէ Նոյ. 30-ին նիստ տեղի չունենայ, Հայաստան կրկին գործադուլի պիտի դիմէ.— կամ՝ նստաշրջան կամ գործադուլ: Չորեքշաբթի առտուընէ արդէն երթեր սկսած էին Երեւան եւ այլ վայրերէ դէպի Երեւան: Կը պահանջուի նաեւ Հայաստանի կառավարութեան հրաժարումը:

× Երկուշաբթի օր, Ղափան - Երեւան եւ Բաքու - Երեւան կառախումբերը խուժած են բազմաթիւ Ազերիներ, բռնի, 1 ռուբլիի հայ ճամբորդներուն ծախելով ժողովրդական ճակատի իրենց թերթը եւ ջարդուփշուր ընելով կառախումբը:

Ազրբէջան չատ գոհ է, անշուշտ, այս որոշումէն եւ պաշտօնական անձնաւորութիւններ յայտարարած են՝ այլեւս ամէն ինչ լաւ կ՚ըլլայ:

ՈՒՂՂԱԿԻ ԵՐԵՒԱՆԷՆ

ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆՆԵՐԸ ՀԵՌԱՑԱՆ ՆԻՍՏԵՐՈՒ ԴԱՀԼԻՃԷՆ

ԵՐԵՒԱՆ. –
(«Յառաջ», Նոյ. 29, Փարիզի ժամով 10)

Նոյեմբերի 28-ին Խորհրդային Միութեան Գերագոյն Խորհրդի աշնանային նստաշրջանի աշխատանքի վերջին օրը քննարկութեան դրուեցաւ Լեռնային Ղարաբաղի հարցի լուծման ուղղուած առաջարկութիւններու նոր ծրար, չնայած որ խորհրդային ժողովրդական երեսփոխաններու առաջին համագումարի որոշմամբ ստեղծուած ԼՂԻՄ-ի հարցերով զբաղող յանձնաժողովը ունէր իր առաջարկութիւնները:

Հարցի՛ն քննարկումը սկսելէն կէս ժամ ետք ԼՂԻՄ-ի հայ պատգամաւորները հեռացան նիստերու դահլիճէն, բողոքելով նոր առաջարկութիւններու քննարկման հապշտապութեան, Արցախի չարունակուող եւ Հայաստանի վերսկսած շրջափակման պայմաններուն հարցը քննարկելու դէմ:

Ինչպէս նշուած է դեռ Նոյեմբեր 27-ին Մ. Կորբաչովին յանձնուած հայկական երկու պատգամաւորութիւններու յայտարարութեան մէջ ԼՂԻՄ եւ շուրջը լարուածութիւնը վերջին ժամանակներս չափազանց լարուած է, Ազրբէջանի եւ Հայաստանի ժողովուրդներն կանգնած են ազգամիջեան պատերազմի եզրին: Կ՚ոտնակոխուին բոլոր համամարդկային արժէքները - խաղաղութիւնը, անվտանգութիւնը, ազատութիւնը, Ղարաբաղի ժողովրդին հնարաւորութիւն չի տրուիր վճռելու իր բախտը:

Նոյեմբեր 25-ին ԼՂԻՄ-ի երեսփոխաններուն առաջարկուած է առաջարկութիւններու ծրար մը որ բացայայտօրէն անընդունելի է հայ ժողովրդի շահերու տեսակէտէն. այդ «նոր» առաջարկութիւնները ոչ այլ ինչ են, եթէ ոչ ակնյայտ անձնատուութիւն Ազրբէջանի ժողովրդական ճակատի ծայրայեղականներու առջեւ, որոնք ամէն անգամ ԼՂԻՄ-ի հարցը քննարկած ատեն ուժեղ ճնշում կը գործադրեն - ինչպէս Հայաստանի վրայ, օրինակ շրջափակումը, այնպէս ալ երկրի կեդրոնական մարմիններու վրայ – զանգուածային անկարգութիւններ, գործադուլներ եւ այլ հակիրաւական գործողութիւններու ձեւով: Հայ երեսփոխանները կը մերժեն բիրտ ուժի ու սպառնալիքի դիրքէն թելադրանքի ամէն մէկ փորձ:

Նիստերու դահլիճէն ԼՂԻՄ-ի հայկական պատգամաւորութեան դուրս գալէն յետոյ խորհրդային Գերագոյն Խորհրդի նստաշրջանին հանդէս եկան մեր հանրապետութենէն ԽՍՀՄ ժողովրդական շարք մը երեսփոխաններ, որոնք կ՚առաջարկէին ղարաբաղեան հարցի փոխզիջողական լուծում, կը հիմնաւորէին իրենց դիրքորոշումը, սակայն նստաշրջանը ձեռնամուխ եղաւ ԼՂԻՄ-ի վերաբերեալ Գերագոյն Խորհրդի առաջարկութիւններու նոր ծրարի քուէարկութեան: Անհամաձայնութիւն արտայայտելով այդ որոշման նկատմամբ Հայաստանի երեսփոխանները լրիւ կազմով հեռացան նիստերու դահլիճէն:

Սփիւռքահայութեան Հետ
Մշակութային Կապերու Կոմիտէի
Նախագահ
Կ. Լ. ԴԱԼԼԱՔԵԱՆ

Ի՞նչ պէտք է ընել

ԱԶՆԱՒՈՒՐԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔԸ

Չորեքշաբթի առտու լուրը դեռ չատ տարածուած չէր, բայց ով որ լսած էր, արդէն իր վրդովումը կը յայտնէր: Ազնաւուր կը հեռաձայնէր ժընեւէն «Յառաջ»ի, թելադրելով որ տասնեակ հազարաւոր հեռագրեր ղրկուին Պալին, ուր Հինգշաբթի օր կ՚ընդունի Կորբաչովը: Առնուազն ցոյց տալու համար թէ հակազդեցութիւն մը կայ: Ազնաւուր նոր հանդիպում մըն ալ պիտի ունենայ խորհ. թղթակիցներուն հետ:

**

Հաւանաբար, անհրաժեշտ է նաեւ նոր ցոյց մը Փարիզի խորհ. դեսպանատան առջեւ, իսկապէս ԽՈՒՌՆԵՐԱՄ բազմութեամբ եւ շուտ, շատ շուտ:

Գալով անոնց, որոնք դեռ ախորժակ ունին Նոյ. 29-ի տարեդարձը տօնելու Կիրակի օր, «Պատուոյ նախագահութեամբ Պ. Եակոբ Ռիարովի, Խորհ. Միութեան դեսպան», կը մնայ մեզի ըսել՝ բարի՛ ախորժակ:

ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՉԵԽՈՍԼՈՎԱՔԻՈՅ . կառավարութիւնը տեղի տուաւ քաղաքացիական ֆորումին եւ նախարարապետ Ատամէք յանձնարարեց հրաժարիլ համայնավար կուսակցութեան գերադահութենէն եւ մինչեւ Դեկտեմբեր 3 համախմբման նոր կառավարութիւն մը կազմել:

ՔՈՀԼ տասը կէտերէ բաղկացած ծրագիր մը ներկայացուց, որ կը նախատեսէ Գերմանիաներու վերամիացումը հանգրուաններով: Այս ծրագիրը իր առաջին հանգրուանին կը նախատեսէ համադաշնակցային կառոյցներ արեւմտեան եւ ա-

(Շար.ը Դ. էջ)

«ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՂԱՐԱԲԱՂ»Ի ՆԱՄԱԿԱՆԻԷՆ

Արցախի օրաթերթին պարբերաբար հասնող թիւերը աւելի ու աւելի լայն պատկերացում կուտան տիրող կացութեան, զայն ընկալելու, դիմագրաւելու ձեւերու մասին: Այս կացութեան շուրջ լուրջ յօդուածներու, խմբագրականներու քով, երբեմն աւելի հզօր ու դիպուկ պատկերացում կուտան ընդհանրապէս նուազ լուրջ նկատուած անկիւններ. անոնցմէ մէկն է նամականին, ուր հրատարակուած կ՚ըլլան ընթերցողներէ հասած նամակներ կամ անոնցմէ հատուածներ: Առհասարակ թերթի մը նամականին կը բնորոշուի նիւթերու զանազանութեամբ. բայց օրաթերթ մը որ կը հրատարակուի շրջափակումի գօտիի մը մէջ, այն ալ առանց պատերազմի պաշտօնական յայտարարութեան, բնական է որ մէկզի գրած ըլլայ զանազանութեան պարագան: Այսպէս են «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի վերջերս հասած մէկ – երկու թիւերը:

Հոկտեմբեր 19 եւ 25-ի թիւերուն մէջ բաւական լայն տեղ յատկացուած է ընթերցողներու նամականիին, ուր անմիջական ու հարազատ կը ցոլանայ շրջափակումի առօրեան ու անոր հակազդեցութիւնը:

Նախ, հատուած մը առօրեայէն. – «Հաթերքի Միկոյեանի անուան խորհ. – տնտեսութեան տնօրէն Գ. Դաւթեանի առանձնասենեակում հաւաքուել են հիմնարկների ղեկավարներ, մտաւորականներ, արտադրութեան առաջաւոր մարդիկ: Քննարկում են ստեղծուած իրավիճակը, ուղիներ որոնում, պահեստում ունեցած պարենամթերքը հաշւում:

– Դժուար թէ հացի փուռը ալիւր ստանայ: Պահեստում 300 թոն եգիպտացորեն, – մտահոգուած ասաց տնօրէնը: Այս կանչել տուեց ալրաղացի նախկին աշխատակից, թոշակառու Օ. Մուսայէլեանին եւ յանձնարարեց նորոգել եւ գործի գցել ալրաղացը: Գիւղի կանայք էլ օգնութեան ձեռք մեկնեցին. ամէն մէկը մի մաղ վերցրած, շտապեց հացի փուռը: Անմասն չմնացին նաեւ նոր գործարանի Հաթերքի մասնաճիւղի երիտասարդ բանուորուհիները: Օրական մէկ թոն հաց է թողարկում գիւղում, որը լրիւ բաւարարում է գիւղի աշխատաւորների պահանջները: Ամէն ինչ արւում է փորձութիւններին դիմակայելու համար»:

Շրջափակումով ստեղծուած իրավիճակը աւելի եւս կը շեշտէ բնականոն ժամանակներու ցաւերը. Ն. Մանուչարեանի ստորագրած տողերը զորս «Որ ելնի ծըխանի ծուխը» խորագրած է խմբագրութիւնը, նման պարագայի մը կ՚առընչուին. – «Ցրուածութիւնը Հայի նակատագիր է: Պատմական հանգամանքները ստիպել են գաղթելու ապահով վայրեր: Բայց չի կարելի ժխտել նաեւ որ հայրենի հողը լքել են օտար ափերում փափուկ ու ապահով կեանք վարելու համար: Որքան էլ դժուար լինի, Հայը պէտք է ունենայ մեծ կամք, որ յաղթահարի դժուարութիւնները: Հայրենի օջախը Հայը չպէտք է լքի, օտարին չպէտք է թողնի»:

Սակայն այս հողը չլքելու հարցը կապուած է կարգ մը ազդակներու. անոնց մասին ալ ուրիշ նամակ մըն է որ կը խօսի: Ջարդախաչ գիւղէն Նորա Ասրեան կը գրէ. – «60 տարեկան եմ, հինգ երեխայ եմ մեծացրել: Բոլորը քաղաք են գնացել: վերջինը՝ տղաս, չհասցրեց քաղաք ընչել, արցախեան շարժումը նրան թողեց այստեղ: Այս տարուայ Օգոստոսին մեր մոռացուած գիւղը, մեր օջախը եկաւ նաեւ աւագ որդիս՝ իր ընտանիքով: Դժուար է, բայց ոչինչ, կը դիմանանք, տուն կը կառուցենք, պայմաններ կը ստեղծենք: Այնուամենայնիւ, գիւղին էլ հարկաւոր է ուշադրութիւն դարձնել: Խիստ անհրաժեշտ է, որպէսզի գիւղում եւս շաքար, օճառ, կարագ ստանալու կտրոններ մտցուեն»:

Աւելի պարզ ու ինքնաբուխ կարելի չէ բսել հաւանաբար թէ հօս եւս – հայրենի գիւղը, երկիրը լքել – չլքելու վճռին մէջ – զգացականը տեղ չունի, կամ չի կրնար ունենալ: Մարդիկ իրենց գիւղը պիտի չմնան իրենց գլխուն կարդացուած հայրենասիրական ու միտք շարժելու տեղ արցունքի գեղձեր շարժման անցընող ճառերու սիրոյն. այս հարցին մէջ աւելի ճարպիկ ազդակներ են, ինչպէս նամակագիրը կը նշէ, շաքարի, կարագի, օճառի կտրոնները, քան հազարաւոր բոցաշունչ ճառեր:

Յաճախ կը խօսուի ու կը գրուի վերջին երկու տարուան դէպքերով ստեղծուած ազգային միասնութեան երեւոյթին մասին: Անիկա «Խորհրդային Ղարաբաղ»ի էջերուն մէջ ալ տեղ գտած է բոլորովին բնական ձեւով: Հայաստանի Արագած շրջանի Ծաղկահովիտ գիւղին Աւետիք Իսահակեան վարժարանի աշակերտները ծրար ու նամակներ կը ղրկեն Ստեփանակերտի համանուն վարժարանի իրենց տարեկիցներուն: Այդ նամակներէն մէկուն մէջ կ՚ըսուի. – «Մենք դասարանով որոշել ենք ձեզ հետ բարեկամանալ: Այն սոսկալի երկրաշարժը որ եղաւ, մենք իմացանք որ դուք մեր թիկունքում կանգնած էք: Մեզ օգնեցին եղբայրական հանրապետութիւնները, ամբողջ աշխարհը մեզ օգնեց: Մենք գիտենք որ ձեր դրութիւնը հիմա շատ ծանր է, եւ օգնութեան կարիք ունէք: Ես կարող եմ գրենական պիտոյքներով եւ դասագրքերով օգնել քեզ: Գրիր, ինչ է հարկաւոր, ինչ հոգս ունէք:

Մենք ամբողջ դասարանով ցանկանում ենք որ խաղաղուի մեր Արցախը եւ երեխաները հոգս չունենան, հանգիստ քնեն ու քաղցր երազներ տեսնեն:

Ես յոյս ունեմ որ կը գայ օրը եւ մենք կը հանդիպենք իրար:

Արմինէ»

Մօտական կարդացողութիւն մը չկայ անշուշտ որ Արցախցիին տրամադրութիւնը միօրինակ լաւատեսութեան մը մէջ կը թաթխէ. ան կը պատմէ նաեւ նեղութիւնը, տագնապը, յուսահատութեան պահերը. – «տխուր ու դժուար օրեր ենք ապրում: Ապրում ենք ու դարձեալ յուսադրում ինքներս մեզ. «ամէն ինչ լաւ կը լինի»: Բայց անցնում են օրերը, դեռեւս ոչ մի լաւ բան: ... Քաղաքում կեանքը վաղուց դուրս է եկել բնականոն հունից, եթէ մինչեւ այդ կարելի էր այդպէս համարել: Հացի հերթեր, դատարկ խանութներ, վաղուց յարմարուել ենք ոտքով երթեւեկելուն» *կը գրէ Սեւոյանս Առաքելեան, որուն նամակը կ՚աւարտի սակայն հետեւեալ տողերով.* –

«Ամրացել ենք ու կ՚ամրանանք: Ոչ մի ուժ չի կարող պոկել մեզ մեր նախնիների աշխարհից: Ճղակոտոր անգամ՝ արմատներով կը կառչենք հողին ու այսպէս կ՚ապրենք»:

«Ոչ պարտուող կամ, ոչ յաղթող», «ձգձգելու, մաշումի քաղաքականութիւն», «համբերութեան նոր ու դաժան փորձաքար» ... այս տարազներուն անոմէջ անզօրութիւնը ծիծաղ չի՞ պատճառեր վերի նամակով արտայայտուած կեցուածքին դիմաց:

Ա. ԹՈԹՈՅԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆ

ՀԱՅՈՑ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻ ՀԻՄՆԱԴԻՐ ՀԱՄԱԳՈՒՄԱՐ

ՆՈՅԵՄԲԵՐ 4 – 5 – 6

Ե. Զ., Է., Ը. ՆԻՍՏԵՐ

ՈՒԿՐԱՆԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱՎԱՐԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ ճաղկեց 70 տարուան ամբողջատիրութիւնը որ փորձեց ժողովուրդներու մէջէն հանել իրենց ազգային պատմութիւնը, ինչպիսին է Ղարաբաղի հարցը: Վարչակարգը օգտագործեց մարդը կուսակցութեան նպատակներուն համար: Եւ այսօր, երբ մարդը կը փորձէ ոտքի կանգնիլ կ՚որակուի՝ ազգայնական: Ուկրանիոյ ժողովրդավարական ճակատի ներկայացուցիչը նկատեց Հ. Հ. Շարժումը որպէս ազգային ազատագրական շարժում եւ կոչ ըրաւ հայ եւ Ուկրանիոյ ժողովուրդներուն ճիգերու ներդաշնակութիւն եւ համագործակցութիւն իրականացնելու համար ազգային նպատակները:

ՄՈԼՏԱՎԻՈՅ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑԻՉԸ յայտարարեց՝ «նոյն նակատագիրը ունեցող եղբայրներ ենք. եղած ենք յաճախ ճնշուած եւ դժբախտ ժողովուրդ»: *Յիշեց որ Մոլտավիոյ մէջ կան հայկական հետքեր եւ յատկապէս եկեղեցիներ, բայց աւելցուց մեզ կը կապեն իրարու աւելի մեր նոր յոյսերը, նոյնիսկ եթէ մեր ազգային շարժումները տարբեր նպատակներ կը հետապնդեն, կարեւորը ընդհանուր անկախութեան համար տարուող պայքարն է:*

ԺԻՐԱՅՐ ՄԱԼԽԱՍԵԱՆ «Սոլիտարիթէ Ֆրանքօ Արմէնիէն»ի կողմէ խօսք առաւ. յատկապէս բացատրեց իր Միութեան դիրքորոշումը Ղարաբաղ Կոմիտէի կողքին, առաջին օրէն իսկ, եւ ներկայացուց տարուած աշխատանքները՝ յատկապէս Ֆրանսայի եւ Եւրոպայի մէջ միջազգային կարծիքը հետաքրքրելու, լուսաւորելու Արցախի եւ ընդհանրապէս Մարդկային իրաւունքներու հարցերուն առընչութեամբ: Մեր միութիւնը, շարունակեց, համագործակցութեան մէջ է Հայոց Համազգային Շարժումին հետ եւ աւելցուց՝ «Անիկա կը դնէ Սփիւռք – Հայաստան նոր յարաբերութիւններու խնդիրը: Հայ Դատը պէտք է հետապնդուի Հայաստանէն, եւ Սփիւռքէն եւ ասոր համար անհրաժեշտ է Սփիւռքի մէջ եւս, բոլոր հոսանքներու մասնակցութեամբ, ստեղծել Համազգային Շարժում մը»:

ՌԱԶՄԻԿ ԴԱՒՈՅԵԱՆ, Վերածնունդի Խորհուրդի ներկայացուցիչը, ըսաւ թէ Հ. Հ. Շարժման այս համագումարը Հայաստանի մէջ ժողովրդավարական փոփոխութիւններու ամէնէն մեծ քայլն է: Ուրախալի երեւոյթ նկատեց միւս հանրապետութիւններու ժողովրդավարական շարժումներու մասնակցութիւնը համագումարի աշխատանքներուն եւ սակայն աւելցուց՝ «Անոնք իրենց երեսփոխանները ունին Մոսկուա. երբ Ղարաբաղի հարցին կ՚անդրադառնի այդ երեսփոխանները ինչո՞ւ իրենց ձայնը չեն բարձրացներ, չեն միացներ հայ փոքրաթիւ ժողովրդական նակատի երեսփոխաններու խումբին, որոնք նակատ կը կազմեն Գեբազոյն Խորհուրդի նախագահութեան դէմ»: *Ռազմիկ Դաւոյեան կրկնեց որ Ղարաբաղը մեր առաջին հարցն է, բայց չնշտեց թէ նաեւ կան աղէտեալ գօտիները եւ յանուն Վերածնունդի Խորհուրդին կարդաց գիր մը վերնագրուած՝ «Աղէտներու գօտին»ի. աղէտներու, պնդեց, եւ ոչ աղէտ որովհետեւ համայն Հայաստանը տարբեր բնագաւառներու մէջ՝ եւ՛ քաղաքական, եւ՛ մշակութային եւ՛ երկրաշարժ կապուած է աղէտներու գործին: Երկրաշարժի գօտիին մէջ տարուող աշխատանքները եթէ առաջին տեսանկիւնէն կարելի է որակել՝ հերոսական, փրկարար, մարդասիրական, երկրորդ տեսանկիւնէն դիտելով, ըսաւ բանախօսը, մեզ կը ներկայանան որպէս յանցագործութիւններու հետեւանքներ ընդդէմ ժողովուրդին եւ աւելցուց՝* «Ինչու ամէն բան այսքան ծայրայեղ որակումներու տակ կուտայ. ո՞ւր է ճշմարտութիւնը»: *Ասոր, տուաւ բացատրութիւններ կապուած երկրի վարչակարգի գործելակերպին: Ռազմիկ Դաւոյեան նաեւ բացատրեց այլ կարգ մը հարցեր՝ նոր բնակարաններու թերի նախագիծը, հասած օգնութիւններու բաշխումը, առժամեայ տնակներու յատկացումը, վնասներու հատուցումը եւայլն...:*

ՍԵՒԴԱ ՍԵՒԱՆ, պուլկարահայ գրող, զգացական արտայայտութիւններ ունեցաւ ազգի միասնականութեան, քաղաքական իրավիճակին մասին. չմոռցաւ իր տուքը բերել երկրի իշխանութիւններուն եւ այսուհանդերձ ողջունեց համագումարը, նախաձեռնող խումբը եւ աւելցուց՝ «Այս համագումարը միայն ու միայն մեր ժողովուրդի տառապանքով ստեղծուեցաւ»:

ԼԷՈՆԻԴ ԿՈՑՄԱՆ «Մոսկուայի Թրիպիւն» կազմակերպութենէն, յայտնեց թէ Խորհրդային Միութեան մէջ բոլորը Հայեր չեն սիրեր, Հայաստանի մէջ եւս կան մարդիկ որ դէմ են այս Շարժումին, սակայն կարեւորը այն ուժն է որ կ՚առաջնորդէ այս շարժումը, ուժ մը հիմնուած՝ հաւատքի, կամքի, խանդավառութեան վրայ, ուժ մը որ կը ձգտի իրատես եւ մատչելի նպատակներու: Այս շարժումը պէտք չէ ձախողի, աւելցուց Լէոնիդ Կոցման, ինչպէս նաեւ պէտք է Մոսկուայի մէջ մենք չկրենք պարտութիւն, որովհետեւ եթէ ժողովրդավարական ուժերը չյաջողին իրենց նախաձեռնութիւններուն եւ նպատակներուն մէջ մարդկութեան մէկ վեցերորդը պիտի շարունակէ մնալ ստրկութեան վիճակին մէջ:

ԳԷՈՐԳ ԷՄԻՆ, գրագէտ, նախ ըսաւ թէ անհրաժեշտութիւն մըն էր այս համազգային Շարժումին ստեղծումը: Ղարաբաղ Կոմիտէն բաղկացած 11 անդամներէ ցանկացուած օրը կարելի է լուծել, կամ բանտարկել, ինչ որ եղաւ, սակայն շարժում մը որ իր մէջ կ՚ընդգրկէ բազմաթիւ կազմակերպութիւններ, հիմնարկներ, որ ունի երեք միլիոն անդամ եւ կը վայելէ ժողովուրդին վստահութիւնը կարելի չէ ճզմել: Գէորգ Էմին գոհունակութիւն յայտնեց Հայոց Համազգային Շարժման պաշտօնաթերթի «Հայք»ի հրատարակութեան համար եւ անհրաժեշտ գտաւ նաեւ լոյս ընծայել ռուսերէն կամ անգլերէն լեզուով յօդուածներ որովհետեւ ըսաւ՝ «միամիտ չըլլանք, խորհրդային Միութեան հսկայ տարածքին վրայ դեռ կան անկիւններ որոնք չեն գիտեր թէ ինչ կը կատարուի հոս: Հեռատեսիլը լուրեր կուտայ այլ երկիրներէն, բայց չենք գիտեր թէ ինչ տեղի կ՚ունենայ Թիֆլիս, կամ Մոլտավիա»: *Գէորգ Էմին շարժումը զարգացնելու համար առաջարկեց Սփիւռքի մէջ ունենալ լիազօր մարմին մը որ խօսի հայ ժողովուրդի անունով եւ պաշտօնական բանակցութիւններ վարէ արտասահմանեան երկիրներու, եւ ՄԱԿ-ի հետ: Եւ ասոր համար, աւելցուց ան, մենք ոչ ոքի կարծիքը առնելու պէտք ունինք, ոչ հոս, ոչ ալ Մոսկուա, որ հիմա կարելի է անուանել՝ Սուլթանապատ (ծիծաղ): Ապա, քննադատեց մտաւորականութեան դէմ կատարուած հալածանքները մանաւանդ Ստալինի շրջանին, ինչպէս նաեւ Դաշնակցութեան դէմ մղուած պայքարը եւ շարունակեց՝* «հիմա, եթէ մենք մեզ կը համարինք ուժեղ կազմակերպութիւն վախնալու ոչ մէկ պատճառ ունինք, նոյնիսկ եթէ կ՚ըսուի թէ այսօր Հայաստանի վիճակը ծանր է: Դաշնակցութիւնը շատ աւելի ծանր պայմաններու մէջ հիմնեց խորհրդարան: Ասոնք բաներ են որ օրինակ պէտք է հանդիսանան մեզի որպէսզի մեր գործերը վարենք ուղիղ ճանապարհով»: *Քիչ մը «հիւմուր» ընելով, Գէորգ Էմին ըսաւ՝* «չկայ բան մը որ ռուսէ Հայ ըսէ եւ դիմացի Հայը աւելի լաւը չիմանայ (ծիծաղ): Մեր ամբողջ խնդիրն է ոչ թէ այդ բոլորը իրարու ըսել, ան ալ դէմ դիմաց կանգնած, այլ՝ կողք կողքի կանգնած ըսել, եւ ըսել ամբողջ աշխարհին»:

ՎԻԳԷՆ ՇԻՐԻՆԵԱՆ, Մարտակերտի շրջանէն (Արցախ) նկարագրեց Մարտակերտի մէջ տիրող ծայր աստիճան լարուած վիճակը, մղձաւանջային կացութիւնը եւ նոյն ատեն ընդգծեց ժողովուրդին վճռակամութիւնը կռուելու, պայքարելու իր ֆիզիքական պաշտպանութեան համար, եւ ի վերջոյ հզօրանալու միջոցներ ձեռք ձգել « ձերբազատելու համար հզօրներու ձեռքէն»: *Յետոյ, յայտարարեց.–* «Եթէ կը կարծէք որ Հայաստանը պիտի փրկէ Ղարաբաղը, ես կը կարծեմ որ Ղարաբաղն է որ պիտի փրկէ Հայաստանը: Եթէ մենք Հայաստանին չենք, Ադրբեջանին ալ չենք, խորհրդային Միութեան ալ չենք, անկախ ենք: Ո՞վ, ուրեմն, դուրս պիտի գայ առաջինը խորհրդային ճահիճէն՝ Հայաստա՞նը թէ Ղարաբաղը»:

ՅԱԿՈԲ ԱՒԵՏԻՔԵԱՆ խօսեցաւ Ռամկավար Ազատական Կուսակցութեան անունով, ողջունելով համագումարը, ողջունելով այն ժողովրդավարական մըթ-

նորոգը որ կը տիրէ սրահէն ներս: Մեր կուսակցութիւնը, ըստ ան, սկիզբէն ի վեր, արեւելեան իրականութեան մէջ անգամ, ձգտած է միշտ հայ ժողովուրդի ժողովրդավարական կարգերու հաստատման եւ ազգային գործերը նոյնպէս ժողովրդավարական ձեւով ղեկավարելու: Ռ. Ա. Կուսակցութիւնը, շարունակեց Յակոբ Աւետիքեան, կ'աշխատի Սփիւռքը կազմակերպել որպէսզի ան դառնայ մէկ ամբողջութիւն, մէկ տեսիլք ունեցող հաւաքականութիւն: Սփիւռքի մէջ, դպրոց, եկեղեցի, մշակութային կեանք, քաղաքական եւ ֆիզիքական ապահովութիւն, տնտեսական բարօրութիւն կը կազմեն նպատակները Ռ. Ա. Կուսակցութեան: Յակոբ Աւետիքեան, ապա, կարդաց Հոկտեմբեր 17-ի «Զարթօնք»-ի մէջ լոյս տեսած յայտարարութիւնը որ կը ճշդէ կուսակցութեան դիրքը:

ԿՏՐԻՃ ՍԱՐԴԱՐԵԱՆ, «Աւանգարդ» թերթի խմբագրին տեղակալը նախ յայտարարեց՝ «Պատմութեան էջերուն մէջ, այս համագումարը պիտի արձանագրուի որպէս հայ ժողովուրդի հոգեւոր զարթօնքի միասնութիւնը արտայայտող փաստ: Հ. Հ. Շարժումը պէտք է դառնայ մօտ ապագային Ազգային խորհուրդ: Հարկ է որ համախմբուինք գաղափարին եւ գործին շուրջ»: Մեր ժողովուրդը շարունակեց ան, իր յոյսը պէտք է դնէ իր հաւաքական կամքին վրայ, արժանապատուութեամբ յաղթահարելու համար իր առջեւ կանգնած դժուարութիւնները: Մեր ձգտումներն ու ցանկութիւնները դատապարտուած են եթէ այս շրջադարձային պահուն չմեկտեղուինք: Ապա, խօսեցաւ բանթուրքիզմի մասին, եւ ըսաւ թէ երբ ժողովուրդ մը կը ձգտի պետականութեան, ինչպէս այսօր մեր պարագան է, հարկ է վերատեսութեան ենթարկել բանթուրքիզմի մեր նախնական զգացումները եւ չառաջնորդուիլ անպետական ժամանակներու չափանիշերով (աղմուկ եւ բողոք սրահին մէջ): Կտրիճ Սարդարեան փորձեց բացատրել թէ «ռոմանթիզմ»էն պէտք է անցնիլ «փրոֆէսիոնալիզմ»ի, սակայն ձայնը ծածկուեցաւ աղմուկով, ծափահարութիւններով եւ ձգեց բեմը:

Ամփոփեց՝ Կ. Յ.

(Վերջ)

PUBLICATIONS REÇUES

POETES ARMENIENS
Tradutis en français
par KRIKOR AFARIAN
Ed. Hairenik
Watertown (Mass.) U.S.A.. 1989.

Հ. Յ. Դ. - 99ԱՄԵԱԿ

ԱԹԷՆՔ.– ԿԼՈՐ ՍԵՂԱՆ

Նոյեմբեր 19-ին, Աթէնքի «Անթինայիքօ Տիմոթիքօ» Թատերասրահին մէջ, հրապարակային «Կլոր Սեղան»ով մը նշուած է Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան 99-րդ տարեդարձը: Երեք զեկուցաբերներու արծարծած նիւթերը եղած են՝ «Հ. Յ. Դ. եւ Խորհրդային Հայաստան», «Հ. Յ. Դ. եւ Սփիւռք» եւ «Հ. Յ. Դ. եւ Ազատագրական Պայքար»:

Առաջին նիւթը վերլուծելով, Միհրան Քիրտօղլեան ժամանակաշրջաններու բաժանում մը կատարած (1920 – 1960, 1965, 1975 եւ մեր օրերը) ու անոնց ընդմէջէն քննած ու բացայայտած է այն մեկնակէտերը որոնցմէ թելադրուած էին Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու Խորհրդային Հայաստանի փոխադարձ կեցուածքներն ու հակամարտութիւնները: Զեկուցաբերը նշած է գլխաւոր այն խնդիրները, որոնցմէ կը թելադրուէր Հ. Յ. Դ.-ի գաղափարական պայքարը Խորհրդային Միութեան դէմ (Ներքին հողերու միացում եւ Արեւմտահայաստանի ազատագրում, Հայաստանի ինքնուրոյնութիւն, ընկերային արդարութիւն եւ այլն): Միհրան Քիրտօղլեան, եզրափակելով ըսած է թէ այսօր հայրենի ժողովուրդը կը պահանջէ որ Դաշնակցութիւնը վերադառնայ Հայաստան իբրեւ կազմակերպութիւն ու քաղաքական ուժ:

Երկրորդ նիւթին շուրջ արտայայտուած է Արա Մանկոյեան: Ան վերլուծած է Սփիւռքի կազմութեան մէջ Հ. Յ. Դաշնակցութենէն զատ հայկական այլ կազմակերպութիւններու, մանաւանդ Ռ. Ա. Կուսակցութեան եւ Հ. Բ. Ը. Միութեան բերած նպաստը ու կանգ առած է Հ. Յ. Դաշնակցութեան այդ մարզին մէջ ունեցած դերին վրայ:

Խօսելով Հ. Յ. Դ. — Ռ. Ա. Կ. պայքարի մասին, Արա Մանկոյեան ըսած է թէ ան Անթիլիաս – Էջմիածին թեմերու հակակշռման համար ստեղծուած անհամաձայնութիւն մը չէ, այլ այդ պայքարը հրահրուած էր ուղղակի Մոսկուայի կողմէ:

«Կլոր սեղան»ին երրորդ նիւթին շուրջ արտայայտուած է Նազարէթ Պէրպէրեան: Հաստատելէ ետք թէ կարելի չէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան մասին խօսիլ առանց անդրադառնալու հայ ժողովուրդին մղած պայքարին, ան կեդրոնացած է կուսակցութեան կեանքի առաջին 30-ամեակէն քաղուած դասերուն վրայ: Անցնելով Դաշնակցութեան իբրեւ տարագիր կուսակցութեան արժեւորումին, ան դիտել տուած է որ Սփիւռքի մէջ հայ ազատագրական պայքարը կենդանի պահելու ճիգերը – յատկապէս Թուրքիոյ դէմ Քիւրտերու հետ գործակցաբար պայքարելու իմաստով – չարդիւնաւորուեցան: Ըստ զեկուցաբերին, 1973-էն ետք ծաւալած ուժական պայքարը, որ վերջակէտ դրաւ Սփիւռքի մէջ «տեղաւորուած» կուսակցութեան հանգրուանին, մեզ վերադարձուց հայ ազատագրական շարժման բնական հունը: Ն. Պէրպէրեան իր խօսքին վերջին բաժինը յատկացուցած է արցախեան զարթօնքին, ընդգծելով որ հայրենի Հայութիւնը 1988 Փետրուարէն սկսեալ կը վերահաստատէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան միջոցաւ նուաճուած ու պահպանուած հայ ազատագրական պայքարի աւանդները:

Ձեռնարկին աւարտին եղած կարգ մը հարցումներէն մէկուն պատասխանելով, Միհրան Քիրտօղլեան յայտնած է թէ ներկայ հանգրուանի զարգացումներու լոյսին տակ, Դաշնակցութիւնը չի ծածկեր որ պաշտօնական յարաբերութիւններու մէջ կը գտնուի Հայաստանի ղեկավարութեան հետ:

Մէկ այլ հարցումին թէ ինչո՞ւ Հայոց Համազգային Շարժումի հիմնադիր համագումարին առիթով Հ. Յ. Դ.-ի դիրքաւորումը փոխուեցաւ, մինչ անկէ առաջ կ'ողջունէր անոր ստեղծումը, Ն. Պէրպէրեան իր պատասխանին մէջ, ըսելով հանդերձ թէ Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեցուածքը դրական կ'ըլլայ Հ. Հ. Շ.-ի նկատմամբ, երբ ան գործէ Հայաստանի ժողովուրդին պահանջներուն ուղղութեամբ, աւելցուցած է՝ «բայց Հ. Յ. Դաշնակցութեան կեցուածքը վստահաբար տարբեր է ու բացասական՝ հանդէպ Հ. Հ. Շ.-ի այն վարքագիծին որ կը յատկանշուի հայ ժողովուրդի սպասումներուն եւ պահանջներուն ամբոխավարական, չահագործումով» (ի դէպ, Նոյեմբեր 12 թուակիր «յայտարարագրով» մը, ստորագրուած՝ «Հ. Յ. Դ. մամլոյ ներկայացուցիչներու խորհրդաժողով», Դաշնակցութիւնը կ'ուզէ պատճառաբանել իր ընդդիմադիր դիրքը Հ. Հ. Շ.-ի նկատմամբ):

Սուրիահայ նամականի

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏԱՌԵՐՈՒ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ ԴԱՄԱՍԿՈՍԻ ՄԷՋ

Թարգմանչաց տօնին առիթով, Դամասկոսի Կաթողիկէ Հայոց պատրիարքական փոխանորդ Գէորգ Ծ. Վարդապետ Թայրոյեան, Հոկտեմբերի 13-ին, համայնքի «Փարոս» վարժարանի սրահին մէջ բացումը կատարեց հայկական տառատեսակներու եզակի ցուցահանդէսի մը:

Հայ Կաթողիկէ Պատանեկան Միութեան Քեսապի մասնաճիւղին նախաձեռնութիւնը եղող սոյն ցուցահանդէսը կը պարփակէր հայերէն Այբուբենը ներկայացնող 44 մեծադիր պաստառներ, պատրաստուած՝ ամերիկահայ արուեստագէտ Մինաս Մինասեանի կողմէ:

Անի, Տաթեւ, Արարատ, Գառնի, Բաբակերտ, Զուարթնոց, Ախուրեան, Ամբերդ, Գեղարդ, Արաքս եւ տեղագրական այլ անուանումներ կրող իւրաքանչիւր պաստառ կը ներկայացնէր Այբուբենի տառատեսակներու առանձին ձեւ մը, տարբեր՝ ոչ միայն անունով, այլեւ՝ գոյնով, յղացումի եղանակով ու գիծերու ամբողջական այլազանութեամբ:

Տպաւորիչ ցուցահանդէս մը, որ ապահովեց նաեւ Այբուբեններու կարեւոր մէկ մասին վաճառքը:

ՀԱՅ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԱՒԱՐՏԻՑ ՀԱՆԴԷՍ

Հալէպի Հայ Համալսարաններու Միութեան 1988 – 89 կրթական տարեշրջանի աւարտական հանդէսը տեղի ունեցաւ Նոյեմբեր 2-ին, Քառասնից Մանկանց Եկեղեցւոյ «Ահարոնեան» սրահին մէջ, ծնողներու եւ բարեկամներու հոծ բազմութեան մը ներկայութեան:

Բացումը կատարեց Զեփիւռ Թաշճեան: Գործադրուած գեղարուեստական յայտագրին ելոյթ ունեցան շրջանաւարտ համալսարանականներ՝ դաշնամուրով, ասմունքով եւ ուղերձով: Գէորգ Պապօղլեան, յանուն Հ. Հ. Հ. Մ.-ի վարչութեան, կարդաց ընկերակցութեան ընթացիկ տարուան միամեայ տեղեկագիրը, որմէ ետք կատարուեցաւ գնահատագրերու ու յուշանուէրներու բաշխումը, ձեռամբ՝ Առաջնորդ Սուրէն Արքեպիսկոպոս Գաթարոյեանի:

Հանդէսը եզրափակող փակման իր խօսքին մէջ, Առաջնորդը ողջունելէ ետք Հալէպի Պետական Համալսարանի այս տարուան հայ շրջանաւարտները, շեշտը դրաւ ստացուած գիտութիւնն ու ձեռք բերուած վկայականը ազգին եւ հայրենիքին ի սպաս դնելու անհրաժեշտութեան վրայ:

Այս տարի, համալսարանի մասնագիտական աւելի քան տասը տարբեր բաժանմունքներէն շրջանաւարտ եղան 75 հայ համալսարանականներ:

ԼԵՒՈՆ ՇԱՌՈՅԵԱՆ

ՄԱՐԻ Յ. ԳՐԻԳՈՐԵԱՆ

ԱՏԱՆԱՅԷՆ ՄԱՐՏԻՆԻ ԹՐՔԱԿԱՆ ՈՐԲԱՆՈՑԸ

1909-1918

Խմբագրութիւն՝ ԲԻՒԶԱՆԴ ԵՂԻԱՅԵԱՆ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՄԱՍ

ԲՌՆԱԳԱՂԹԸ ԴԷՊԻ ՀԱԼԷՊ
– 1915 – ՕԳՈՍՏՈՍ 14 –

12.– ՄՆԱՍ ԲԱՐՈՎ, ԱՏԱՆԱ

Կեանքը ճամբորդութիւն մըն է: Գեղեցիկ եւ խոստմնալից առաւօտ մը կը սկսինք զայն եւ երկար թափառումներէ եւ վերիվայրումներէ յետոյ, ուժասպառ կը հասնինք վերջին հանգրուանը:

Կրակէ տեսիլք մը պէս, դեռ աչքիս առջեւ կը պատկերանայ մեր բաժանումը տունէն: Որքան ալ համեստ ու խոնարհ եղած ըլլար իր ծագումին մէջ, ան կը մնար օրրանը մանկութեան քաղցր յիշատակներու՝ բիւրեղացնելով սէրը մաքուր ընտանիքի մը: Արտասուալից աչքերով՝ մամիկս հրաժեշտի պահուն կարօտակէզ համբոյրներով ողողեց ամէնքս, դնելով իր ամբողջ հոգին այդ համբոյրին մէջ: Կը գգա՞ր արդեօք, թէ վերջին անգամն էր որ կը տեսնէր իր հոգեհատորները: Երկար եւ յուսահատ կոծ մըն էր որ փրթաւ կուրծքէս, երբ կառքը սկսաւ առաջանալ՝ ետին թողլով մեծ-մայրս, որուն դողդոջուն ձեռքերը կախուած մնացին օդին մէջ:

Կառքը նեղ փողոցներէ անցնելէ յետոյ, քաղաքին գլխաւոր պողոտան բռնելով ուղղուեցաւ դէպի կայարան: Պայծառ էր օդը: Հանդիպակաց լերան վրայ արեւը բացուած դեղին վարդի մը կը նմանէր, որուն թերթիկները կը նաշխէին տուներու դեռ կիսատուեր կտուրները: Աջին՝ Սիհուն, դեռ հարսի նազանքով կը հոսէր, մինչ իր անփոյթ կոհակները կը զուարճանային եղերքի խիճերուն հետ: Շրջակայքի ցողաթուրմ դաշտերն ու մարգերը կը ծփային ոսկի ովկիաններու մէջ:

Աքսորուողներու ամբողջ բանակ մը գործունէութեան մէջ էր, կայարանը կը յիշեցնէր մրջիւններու երթեւեկը: Հակեր իրարու ետեւէ կը կշռուէին եւ կը նետուէին վակոններու մէջ: Կիները եղերամայրերու պէս արցունք կը թափէին՝ անծանօթ դագաղներու առջեւ. մինչ մանուկներու անմեղունակ նայուածքին խորը կը հրկիզէին նոր հորիզոններ, որոնց մէջ կը ծնէին յարաժամ հէքեաթի լուսաւոր աշխարհներ:

Եկած էր ճակատագրական ժամը՝ բաժանումը Հայրենի Երկրէն: Գնացքը սուր ճիչեր ու փչոցներ արձակելէ վերջ, օձի գալարումներով սկսաւ առաջանալ դանդաղօրէն՝ ետին թողլով որդեկորոյս քաղաքը: Ո՞ւր կ'արշաւէր կառաշարքը այսպէս ճեղքելով ամայութեան սիրտը:

Առաջին անգամ չէր որ կը ճամբորդէի ես: Աւելի երջանիկ պարագաներու մէջ, երկու հեղ պատեհութիւնը ունեցած էի շոգեկառք նստելու, բայց ներհակ ուղղութեամբ:

Երբ դեռ շատ փոքր էի, ուխտագնացութիւն մը կատարած էինք դէպի Երուսաղէմ: Ոչ մէկ կենդանի յիշատակ՝ այդ ուղեւորութենէն: Հոգեւոր լոյսերու այդ փարոսը՝ չէր փարատած այն թանձր խաւարը որ կը տիրէր միտքիս մէջ այժմ: Ամէն տարի, Զատկուան տօներու առթիւ, բարեկեցիկ ընտանիքներ կ'երթային Ս. Ոստանը: Անոնց վերադարձը, քաղաքը կը ձգէր ցնծութեան մէջ: Ազգականներէ եւ բարեկամներէ շրջապատուած «մահտեսիներու» թափօրը՝ կ'առաջնորդուէր դէպի իրենց բնակարանը: Աղջիկ թէ մանչ ուխտաւորներու գլուխները ծածկուած կ'ըլլային մետաքսէ քէֆիէներով, որոնք կը յիշեցնէին արաբ իշխանազուններ: Նուէրներ կը տրուէին ազգականներուն ու բարեկամներուն. սաթէ եւ սատափէ համրիչներ ու մանեակներ, ապարանջաններ, հոտաւէտ օճառներ եւ օծանելիքներ, գրիչներ եւ խաչեր՝ որոնց մէջէն կը տեսնուէին սուրբ վայրերու տեսարանները: Մեր տան մէջ, դեռ կը գտնուէին այդ անցեալի փառքը յիշեցնող մասունքներ:

Երկրորդ ճամբորդութիւնս կատարած էի՝ դէպի Տարսոն, երբ Յակոբ մօրեղբօրս աղջիկը՝ Հայկանուշը ամուսնացաւ: Հարսնեւորներու խումբին մաս կը կազմէի նաեւ ես՝ որպէս անբաժան շուքը մամիկիս: Այնքան լացի, որ ստիպուեցան զիս ալ հետերնին տանիլ: Կը յիշեմ, կայարանէն պէտք չէին տեսած տոմսակ տալ ինծի: Ճամբու ընթացքին՝ սակայն, քննիչը պահանջեց, նոյնիսկ սպառնաց գնացքը կեցնել, զիս հանելու համար: Հայրս հարկադրուեցաւ կրկինը վճարել: Կաշառակերութեան մէկ ձեւն ալ այս ըլլալու էր:

Աչքիս առջեւն է տակաւին Տարսոնի Հայոց տաճարին պատկերազարդ գմբէթը եւ Կաշառակերութեան մէկ ձեւն ալ այս ըլ-ներէն մին կը ներկայացնէր Քրիստոսի վերջին ընթրիքը: Մուտքի դրան առջեւ կար հնամեայ ծառ մը, զոր՝ ըստ աւանդութեան՝ Պօղոս Առաքեալն էր տնկած: Ափսոս որ, ջարդի տարին՝ 1909-ին, Թուրքերը կրակ ձգած էին եւ ծառին մէկ մասը այրած էր:

(Շար. 20)

(Շար. Ա. էջէն)

րեւելեան Գերմանիաներու միջեւ։ Այս ծրագիրը սակայն բախեցաւ ոչ միայն արեւելեան Գերմանիոյ ընդդիմութեան այլեւ Մոսկուայի, որ իր գարմանքը յայտնեց Քոհլի այս անսպասելի առաջարկին առթիւ։ Վերամիացման սկզբունքն իսկ անընդունելի կը գտնուի, թէեւ դէպքերը այնքան արագընթաց են, որ մարդիկ չեն կրնար ախտաճանաչել անոնց, այնպէս որ նախընտրելի է սպասել եւ դիտել։

ԼԻԲԱՆԱՆԻ մէջ, կացութիւնը չատ լարուած է եւ Ֆրանսա բանագնաց մը ղրկեց Պէյրութ, որպէսզի միջամտէ չահակից երկիրներու մօտ նոր արիւնահեղութեան մը առաջքն առնելու համար։ Նորընտիր նախագահը, որ վերջնագիր տուած էր զօրավար Աունի, որ պարպէ Պաապտայի կիսաւեր պալատը, պաշտօնազրկեց ալ նախարարապետ Հըսի միջոցաւ եւ լիբանանեան բանակին գլուխը նշանակեց զօրավար Լահուտ։ Մինչ Սուրիա նոր զօրք կը ղրկէ, հազարաւոր Լիբանանցիներ համախմբուած են զօրավար Աունի «բերդին» չուրջ եւ զօրավիգ են իրեն։ Ֆրանսացի երեսուն խորհրդարանական ալ մեկնած են Զորեքշարթի օր հաշտարար դեր մը կատարելու համար։

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐԱՔԷ պահանջած է որ իրեն յանձնուին այն քիւրտ մարտիկները որոնք Իքիքայա գիւղին մէջ 21 հոգի սպաննելէ ետք սահմանը անցնելով ապաստանած էին Իրաք։ Անոնք սահմանը անցնելէ ետք սպաննած են նաեւ իրենց առեւանգած 9 հովիւներէն ութը։ Թուրքիոյ ներքին նախարարը որ քննութիւններու համար փութացած է Տիարպէքիր, յայտնած է թէ փոխադարձութեան արարք մըն էր պատահածը, որ կը ղեկավարուէր ծագումով հայ ահաբեկիչի մը կողմէ։ Թուրք նախարարը աւելցուցած է թէ այս պարագան յայտարար նշան է որ քրտական կազմակերպութիւններու ներցուկ են հայկական ահաբեկչական կեդրոններ, որոնք մինչեւ քանի մը տարի առաջ Թիրախ առած էին արտասահմանի Թուրք դիւանագէտները։

ԹՈՒՐՔ ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՔՈՒ ԳՈՀ ՉԷ ԱՆԳԱՐԱՅԷՆ

Թուրք լրագրող մը տասը օր Ազրպէյճան մնալէ ետք վերադարձին կը խորագրէ.— «Ազրպէյճան անկախութեան երգը կ'երգէ»։ Յետոյ ընդարձակ առաջին Թղթակցութեան մը մէջ յատկապէս կը չեշտէ երկու կէտեր. առաջինը ազերի ժողովուրդին վճռակամութեան կը վերաբերի։ Անոնց ժողովրդական ճակատին ղեկավարը բազմաթիւ անգամներ կը կրկնէ թէ ազդարարական գործադուլներէ ետք առաւելագոյնս ամիս մըն ալ կը շարունակեն չաչխատիլ, ու սպասել որ Արցախի ղեկավարութիւնը «իր բուն տիրոջ» վերադարձուի։ Եւ եթէ ճզմելու քաղաքականութիւնը այսօրուան Թափով շարունակուի, յեղափոխութեան պիտի դիմեն, այսինքն ամբողջ երկիրը ոտքի հանեն։ Էպուլֆազը իրենց վճռակամութեան գերագոյն կէտը հետեւեալ վերջնագիրով կ'արտայայտէ.— «Առանց մէկէ մը կախում ունենալու, Ազրպէյճանի անկախութիւնը պիտի հռչակենք. ուրիշ ճար չկայ»։

Թուրք լրագրողին «Եւրոպայէն ի՞նչ կը յուսաք» հարցումին ան կը պատասխանէ.— «Ոչ մէկ տեղէ բան մը կը յուսանք։ Եթէ իրենք ժողովրդավարութեան ջատագովներ են, պէտք է պաշտպան կանգնին իրաւատիրոջ։ Ով որ անիրաւութեան դէմ կը լռէ, չի կրնար ժողովրդավար ըլլալ։ Մեր շարժումը ժողովրդավարական է. այսօր կրնան ճնշել, սակայն ոչ վաղը։ Կարելի չէ պատնէշել ժողովրդավարութիւնը։ Արդարութիւնը անպայման կը յաղթանակէ»։

Թուրք լրագրողին այս յայտարարութիններէն աւելի հետաքրքրական են սակայն անոնք որ մեզի կը վերաբերին. պատասխանելով Թուրքիայէն իրենց ակնկալութիւններուն մասին հարցումի մը, ազերի գիտնականը կը պատասխանէ.— «Թուրքիայէն ոչինչ կ'ակնկալեմ, շատ բան յուսացինք եւ յուսախաբ եղանք։

Նայեցէք, թուրք Պետութիւնը օժանդակութիւն ղրկեց Հայաստանի աղէտեալներուն. լաւ ըրաւ. մարդասիրական գործ տեսաւ։ Սակայն 200 հազար Ազերիներ Արեւմտեան Ազրպէյճանէն (Էպուլֆազը կ'ըսէ թէ պատմութեան մէջ Հայաստան մը գոյութիւն ունեցած չէ ու այդ հողերը Արեւմտեան Ազրպէյճան են) վտարուեցան, ջարդուեցան ու Թուրքիա ոչ իսկ անդրադարձաւ, յիշեց զիրենք։ 200 հազար ազերի

ՍԷՆԹ' ԱՆԹՈՒԱՆ Ս. ԹԱԴԷՈՍ

ՎԱԹՍՈՒՆԵՐՈՐԴ ՏԱՐԵԴԱՐՁ ՊԱՏԱՐԱԳ ՄԱՏԱՂՕՐՀՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Սէն - Թ'Անթուանի Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Եկեղեցւոյ Թաղականութիւնը կը տեղեկացնէ թէ՝ Կիրակի, Դեկտեմբեր 3, Ս. Թադէոս - Բարթողիմէոս Առաքելոց տօնին եւ իր եկեղեցւոյ անուանակոչութեան եւ կառուցման 60-րդ տարեդարձին առթիւ կը կատարուի Եպիսկոպոսական հանդիսաւոր պատարագ։

Պատարագը կը մատուցանէ եւ կը քարոզէ՝

ԳԻՒՏ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՆԱԳԳԱՇԵԱՆ
կաթողիկոսական Պատուիրակ
Եւ
Առաջնորդ Հայոց Փարիզի

Յաւարտ պատարագի տեղի պիտի ունենայ հոգեհանգիստ հոգիներու համար բոլոր անոնց, որոնք ծառայեցին եկեղեցւոյ պայծառութեան եւ Թաղին բարօրութեան համար։ Այս արարողութեան ներկայ կ'ըլլայ՝ ՅԱԿՈԲ ԵՊԻՍԿՈՊՈՍ ՎԱՐԴԱՆԵԱՆ։

Սկիզբ ժամերգութեան ժամը 8.30-ին։
Պատարագ, ժամը 10-ին։
Հոգեհանգիստ եւ Մատաղօրհնութիւն՝ ժամը՝ 12-ին։

Կրօնական հանդիսութեանց կը յաջորդէ ճաշ, Տալէ տը լ'Երմիթաժի սրահին մէջ՝
27, Traverse de l'Ermitage
Route Nationale de la Viste
13015 MARSEILLE

Ճաշերը կը պատրաստուին Եկեղեցւոյ Օժանդակ Տիկնանց կողմէ։

գաղթականներուն չէ՞ր կրնար երբեք շապիկ ղրկել։ Մենք խորհրդանշական հոգածութիւն մը կը յուսայինք միայն, ան ալ չտեսանք։ Թուրք ժողովուրդին վշտացած չենք, անոնք մեր սրտերուն մէջ տեղ ունին, սակայն ձեր կառավարութիւնը մեր սիրտը կոտրեց»։

Էպուլֆազի արտայայտութիւնները անհրաժեշտ չէին գիտնալու համար թէ իրենց շարժումը ժողովրդավար էր...։ Թէ իրենք իրաւունքին, արդարութեան կողմնակիցներ էին...։ Նոյն «անկեղծութեամբ» կարելի է մեկնաբանել ինչպէս Հայաստանի, նոյն ձեւով նաեւ Թուրքիոյ մասին բառերը...։

***

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ-ԹՈՒՐՔ ՅԱՐԱԲԵՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒ ՍԵՐՏԱՑՈՒՄ

Պաշտօնական այցելութեամբ մը Թուրքիա կը գտնուի Խորհրդային Միութեան փոխ վարչապետ Լեւ Վորոնին։ Ան յայտնած է թէ Սարբի (Վրաստան) անցքէն ետք, Թուրքիոյ եւ Խորհ. Միութեան միջեւ երկրորդ դուռ մը կը բացուի Նախիջեւանի ինքնավար հանրապետութենէն։ Վորոնին տեսակցելով «Հիւրրիյէթ» օրաթերթին լրագրողի մը հետ, ըսած է տակաւին թէ Խորհրդային Միութեան եւ Թուրքիոյ միջեւ առեւտուրի ծաւալը յառաջիկայ տարի պիտի հասնի աւելի քան մէկ միլիառ տոլարի։

Խորհրդային փոխ վարչապետը շեշտած է նաեւ թէ երկու երկիրները կրնան կարեւոր դեր կատարել ի նպաստ համաշխարհային խաղաղութեան։

***

ԱԶԵՐԻ ՆՈՐ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Նոյեմբեր 28-ի «Միլլիյէթ»ը կը հաղորդէ որ Ազրպէյճանի մէջ հիմնուած է «Ազգ. Ժողովրդավար կուսակցութիւն»ը որ ջատագով է երկրին Խորհրդային Միութենէն անջատումին ու անկախ հանրապետութիւն մը դառնալուն։ Հիմնադիրներէն Պախթիյար Թունճայ ըսած է թէ իրենց սկզբունքն է Թրքանալ, իսլամանալ ու ժամանակակից դառնալ։ Ան աւելցուցած է որ կը փափաքին արաբական աշխարհին մէջ եղբայր Պետութիւն մը ըլլալով տեղ գրաւել։ Կուսակցութիւնը որուն պաշտօնական հիմնադրութիւնը յայտարարուած է, քաղաքական իր ծրագիրը ազերի ժողովուրդին պիտի ներկայացնէ յառաջիկայ ամիսներուն ընթացքին։ Կուսակցութեան հիմնադիրներէն ուրիշ դէմք մը՝ Ահմէտ Ուրզա ըսած է թէ իրենք աւելի արմատական են, քան՝ ժողովրդական ճակատը որ գանգուածային ամենալայն շարժումն է երկրին։

ԶՕՐԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿԸ

կը կազմակերպէ

ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆ ՀԱՄԱԺՈՂՈՎ ՄԸ

ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

նախագահութեամբ
եւ մասնակցութեամբ՝
Ակադեմիկոս ԱԲԷԼ ԱՂԱՆԲԵԿԵԱՆ-ի

«ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՄԷՋ՝ ՄԷԿ ՏԱՐԻ ԵՏՔ»

Փարիզ, Դեկտեմբեր 4, 5, 6-ին
Palais des Congrès-ի 63B սրահին մէջ։

Իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն աւելի քան 30 գիտնականներ եւ մասնագէտներ, Հայաստանէն, Մոսկուայէն, Եւրոպայէն եւ Ամերիկայէն։

Մասնակցութիւն՝ 300 Ֆր.։

Տեղերը սահմանափակ են։ Կը խընդրուի ձեր անունն ու մասնակցութիւնը ուղղարկել շուտով՝

INSTITUT ZORYAN FRANCE
27, rue des Plantes, 75014 Paris

Imprimé sur les Presses du Journal «HARATCH»
83, rue d'Hauteville — 75010 Paris
Commission Paritaire : No 55935
SIRET : 51027317 A R.C. Paris

ANTENNE 2

Du Vendredi 1er au Dimanche 3 Décembre, reportage sur l'Arménie, au *Journal de 20 heures*. (L'équipe vient de rentrer d'Arménie).

Dans le cadre
du XXIIème Festival de Musique
des Amis de St.Victor

Concert

Lundi 4 Décembre à 20 h 30

Abbaye de St. Victor
MARSEILLE

CHORALE SAHAK - MESROP

Direction : Khatchig YILMAZIAN
au Piano: Juliette YILMAZIAN
Solistes: *E. Artinian* — *V. Minassian*
A. Minassian

Au programme:

KOMITAS — EKMALIAN
E. HOVANNISSIAN
BARTEVIAN — POTOURLIAN

Location:
Gebelin — 91. 54. 21. 19
FNAC — 91. 91. 30. 62

VILLE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

Dans le cadre du jumelage
d'ETCHMIADZINE (Arménie Soviétique)
et ISSY-LES-MOULINEAUX (France)
Sous la présidence de Monsieur ANDRE SANTINI
Ancien Ministre, Député-Maire

Grand Gala Exceptionnel

AU PALAIS DES ARTS ET DES CONGRES D'ISSY
25, ave. Victor Cresson
le Vendredi 1er Décembre à 20 heures 30 précises

Avec la participation de grands artistes arméniens
de la Région Parisienne
(chants, danse, musique traditionnelle et moderne).

ORGANISÉ PAR L'ENSEMBLE DES ASSOCIATIONS
DE LA COMMUNAUTÉ ARMÉNIENNE D'ISSY-LES-MOULINEAUX

BILLETS DISPONIBLES A RETIRER A :

Télé Condorcet	Robert F.	Boucherie Manissian	Carla Coiffure	Mardin
46 42 56 17	47 36 33 30	46 42 36 60	46 42 89 53	48 24 44 43

Le Député-Maire,
Ancien Ministre
ANDRE SANTINI

Le Premier Maire-Adjoint délégué aux relations internationales
Jean LARONDE

Le Maire-Adjoint chargé des relations avec la Communauté arménienne
Maurice KARAGOSSIAN

ՊԱՐԱՆՑԻԿ ԵՐԵԿՈՅԹ

Նախաձեռնութեամբ
ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ ՍԵՒՐԱՆ - ԼԻՎՐԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ*

— Տիրուհի Միսաքեան —
ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻՆ

GRANDE SOIRÉE DANSANTE organisée par la section de Sevran-Livry de la Croix Bleue des Arméniens de France

SAMEDI 2 DECEMBRE A 20 H 30

Salle des Fêtes de Sevran
9, rue Gabriel Peri — Près de la Mairie

D.J. ARMEN et TROUPE NAïRI

SPECIALITES et AMBIANCE ARMENIENNES

Tenue correcte exigée